

ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ
ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

2017

ΕΚΘΕΣΗ ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΩΝ

ΔΙΚΑΙΟΔΟΤΙΚΟ ΕΡΓΟ

ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

ΕΚΘΕΣΗ ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΩΝ 2017

ΔΙΚΑΙΟΔΟΤΙΚΟ ΕΡΓΟ

Επισκόπηση του δικαιοδοτικού έργου του Δικαστηρίου
και του Γενικού Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Λουξεμβούργο, 2018

curia.europa.eu

ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ
L-2925 LUXEMBOURG
LUXEMBOURG
ΤΗΛ. +352 4303-1

ΓΕΝΙΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ
L-2925 LUXEMBOURG
LUXEMBOURG
ΤΗΛ. +352 4303-1

Το Δικαστήριο στο διαδίκτυο: curia.europa.eu

Printed by Court of Justice of the European Union in Luxembourg

Το χειρόγραφο ολοκληρώθηκε την 1η Φεβρουαρίου 2018.

Το θεσμικό όργανο ή οποιοδήποτε άλλο πρόσωπο που ενεργεί εξ ονόματος του θεσμικού οργάνου δεν φέρει ευθύνη για τον τρόπο με τον οποίο θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν οι ανωτέρω πληροφορίες.

Λουξεμβούργο: Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης / Διεύθυνση Επικοινωνίας – Τμήμα Εκδόσεων και Ηλεκτρονικών Μέσων Ενημέρωσης, 2018

© Ευρωπαϊκή Ένωση, 2018

Φωτογραφίες © Georges Fessy

Φωτογραφίες © Gediminas Karbauskis

Η αναπαραγωγή κειμένου επιτρέπεται υπό την προϋπόθεση ότι αναφέρεται η πηγή.

Η χρήση ή αναπαραγωγή φωτογραφιών ή άλλων εγγράφων των οποίων τα δικαιώματα του δημιουργού δεν ανήκουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση απαγορεύεται χωρίς την άδεια των κατόχων των δικαιωμάτων του δημιουργού.

Print	ISBN 978-92-829-2810-3	ISSN 2467-0820	doi: 10.2862/683235	QD-AP-18-001-EL-C
PDF	ISBN 978-92-829-2820-2	ISSN 2467-1053	doi: 10.2862/406065	QD-AP-18-001-EL-N
EPUB	ISBN 978-92-829-2782-3	ISSN 2467-1053	doi: 10.2862/35244	QD-AP-18-001-EL-E

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

<i>Πρόλογος του Κ. Lenaerts, Προέδρου του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης</i>	8
---	---

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι / ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ

A/ ΕΞΕΛΙΞΗ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΤΟ 2017	12
B/ Η ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΤΟ 2017	14
I. Θεμελιώδη δικαιώματα	14
II. Ιθαγένεια της Ένωσης	20
III. Θεσμικές διατάξεις	23
1. Αρμοδιότητες των ευρωπαϊκών οργάνων	23
2. Νομικές πράξεις της Ένωσης	24
2.1. Νομική μορφή των πράξεων	24
2.2. Διαδικασία εκδόσεως των πράξεων	25
3. Πρόσβαση στα έγγραφα	27
4. Εξωσυμβατική ευθύνη της Ένωσης	31
IV. Δίκαιο της Ένωσης και εθνικό δίκαιο	33
V. Μέσα ένδικης προστασίας βάσει του δικαίου της Ένωσης	35
VI. Γεωργία	37
VII. Ελευθερίες κυκλοφορίας	38
1. Ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων	38
2. Ελευθερία εγκαταστάσεως	39
3. Ελεύθερη παροχή των υπηρεσιών	40
VIII. Έλεγχοι στα σύνορα, άσυλο και μετανάστευση	43
1. Πολιτική ασύλου	43
1.1. Καθεστώς του πρόσφυγα	43
1.2. Εξέταση των αιτήσεων διεθνούς προστασίας	44
1.3. Διεθνής προστασία υπό συνθήκες μεταναστευτικής κρίσης	49

2. Μεταναστευτική πολιτική	53
IX. Δικαστική συνεργασία σε αστικές υποθέσεις	54
1. Κανονισμοί 44/2001 και 1215/2012 για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση των αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις	54
2. Κανονισμός 1259/2010 για το εφαρμοστέο δίκαιο στο διαζύγιο	56
3. Κανονισμός 650/2012 για την κληρονομική διαδοχή	57
X. Δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις	59
XI. Ανταγωνισμός	61
1. Άρθρο 101 ΣΛΕΕ	61
1.1. Ευθύνη της μητρικής εταιρίας	61
1.2. Κάθετες συμφωνίες	62
2. Άρθρο 102 ΣΛΕΕ	63
3. Πράξεις συγκεντρώσεως	65
4. Διαδικασία εφαρμογής των κανόνων ανταγωνισμού	66
5. Κρατικές ενισχύσεις	68
XII. Φορολογικές διατάξεις	72
XIII. Προσέγγιση των νομοθεσιών	76
1. Πνευματική και βιομηχανική ιδιοκτησία	76
2. Προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα	79
3. Τηλεπικοινωνίες	82
4. Ηλεκτρονικό εμπόριο	83
5. Μεταβίβαση επιχειρήσεων	83
6. Τρόφιμα	84
XIV. Οικονομική και νομισματική πολιτική	85
XV. Κοινωνική πολιτική	87
XVI. Προστασία των καταναλωτών	88
XVII. Περιβάλλον	91
1. Περιβαλλοντική ευθύνη	91
2. Εμπορία δικαιωμάτων εκπομπής	92
3. Προστατευόμενοι οικότοποι	93
4. Σύμβαση του Aarhus	94

XVIII. Κοινή εμπορική πολιτική	96
XIX. Διεθνείς συμφωνίες	99
XX. Κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφάλειας	103
Γ/ Η ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΤΟ 2017	108
Δ/ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ	112
Ε/ ΣΥΝΘΕΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ	140
1. Μεταβολές της σύνθεσης του Δικαστηρίου κατά το 2017	141
2. Σειρά πρωτοκόλλου	142
3. Πρώην μέλη του Δικαστηρίου	144

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ / ΤΟ ΓΕΝΙΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ

Α/ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΤΟ 2017	150
Β/ Η ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΤΟ 2017	152
Τάσεις της νομολογίας του Γενικού Δικαστηρίου το 2017	152
I. Ένδικη διαδικασία	154
1. Αρμοδιότητα του δικαστή της Ένωσης	154
2. Πράξη δεκτική προσφυγής	155
3. Εκπροσώπηση από δικηγόρο που δεν έχει την ιδιότητα του τρίτου	156
II. Θεσμικό δίκαιο	157
III. Κανόνες ανταγωνισμού για τις επιχειρήσεις	161
1. Νομολογιακές εξελίξεις σε σχέση με τα άρθρα 101 και 102 ΣΛΕΕ	161
2. Νομολογιακές εξελίξεις σε σχέση με τις πράξεις συγκεντρώσεως	164
IV. Κρατικές ενισχύσεις	167
1. Παραδεκτό	167
2. Διοικητική διαδικασία	168
3. Υπηρεσίες γενικού οικονομικού συμφέροντος	169

V. Διανοητική ιδιοκτησία	170
1. Σύνθεση των τμημάτων προσφυγών κατόπιν αναπομπής	170
2. Σήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης	171
α. Έκταση και φύση του ελέγχου τον οποίο ασκούν τα τμήματα προσφυγών	171
β. Εξωσυμβατική ευθύνη	173
γ. Απόλυτοι λόγοι απαραδέκτου	174
δ. Σχετικοί λόγοι απαραδέκτου	176
3. Σχέδια ή υποδείγματα	179
4. Φυτικές ποικιλίες	180
VI. Κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφάλειας — Περιοριστικά μέτρα	181
1. Ουκρανία	181
2. Δημοκρατία της Τυνησίας	184
VII. Οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή	185
VIII. Προστασία της υγείας	187
IX. Τελωνειακή ένωση	188
X. Ντάμπινγκ	190
XI. Εποπτεία του χρηματοπιστωτικού τομέα	192
XII. Δημόσιες συμβάσεις των θεσμικών οργάνων της Ένωσης	195
XIII. Ρήτρα διαιτησίας	196
XIV. Πρόσβαση στα έγγραφα των θεσμικών οργάνων	197
1. Έγγραφα του διοικητικού φακέλου διαδικασίας σχετικής με κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης	197
2. Έγγραφα τα οποία έχουν καταρτιστεί από κράτος μέλος στο πλαίσιο διαδικασίας λόγω παραβάσεως	198
3. Έγγραφα τα οποία βρίσκονται στην κατοχή του ECHA στο πλαίσιο διαδικασίας σχετικής με αίτηση αδειοδότησεως για τη χρήση χημικής ουσίας	199
4. Έγγραφα με τα οποία ζητείται η υποβολή προσφοράς ως προς όλα τα επιμέρους τμήματα διαγωνισμού για τη σύναψη δημόσιας συμβάσεως	200
XV. Υπαλληλικές υποθέσεις	202

XVI. Αγωγές αποζημιώσεως	208
XVII. Αιτήσεις αναιρέσεως	212
XVIII. Αιτήσεις ασφαλιστικών μέτρων	213
Γ/ Η ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΤΟ 2017	218
I. Οργανωτικές συνέπειες της ανάληψης καθηκόντων δύο νέων δικαστών	219
II. Η αποστολή της υποστήριξης του δικαιοδοτικού έργου	220
III. Η αποστολή της διοικητικής υποστήριξης	223
Δ/ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ	226
Ε/ ΣΥΝΘΕΣΗ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ	252
1. Μεταβολές της σύνθεσης του Γενικού Δικαστηρίου κατά το 2017	253
2. Σειρά πρωτοκόλλου	254
3. Πρώην μέλη του Γενικού Δικαστηρίου	257

Koen LENAERTS

Πρόεδρος του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Διαφάνεια και συνεργασία ήταν οι λέξεις-κλειδιά για το 2017.

Τον Απρίλιο του περασμένου έτους εγκαινιάστηκε το «Δικαστικό Δίκτυο της Ευρωπαϊκής Ένωσης» (RJUE) υπό την αιγίδα του Δικαστηρίου, σε συνέχεια των εργασιών του Forum των Δικαστών, για το οποίο είχαν συγκεντρωθεί έναν μήνα νωρίτερα, επ' ευκαιρία της εξηκοστής επετείου της υπογραφής της Συνθήκης της Ρώμης, τα Μέλη του θεσμικού οργάνου και οι πρόεδροι των συνταγματικών και των ανωτάτων δικαστηρίων των κρατών μελών για να συζητήσουν το θέμα «Το δίκτυο συνεργασίας της ευρωπαϊκής δικαιοσύνης: εχέγγυο ποιοτικής απονομής δικαιοσύνης». Το Δίκτυο αυτό, ήδη σε λειτουργία από τις 3 Ιανουαρίου 2018, έχει ως σκοπό να ενδυναμώσει περαιτέρω τη συνεργασία μεταξύ του Δικαστηρίου και των εθνικών δικαστηρίων μέσω μιας πολυγλωσσικής πλατφόρμας που θα τους δώσει τη δυνατότητα να μοιράζονται, σε ένα απολύτως ασφαλές περιβάλλον, ένα σύνολο πληροφοριών και εγγράφων τα οποία θεωρείται ότι διευκολύνουν, αφενός, την αμοιβαία γνώση της νομολογίας των δικαιοδοτικών οργάνων της Ένωσης και της νομολογίας των δικαστηρίων των κρατών μελών και, αφετέρου, την εμβάθυνση του προδικαστικού διαλόγου μεταξύ Δικαστηρίου και εθνικών δικαστηρίων.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερα τις Υπηρεσίες τεχνολογίας της πληροφορίας, έρευνας και τεκμηρίωσης, επικοινωνίας και, τέλος, της μετάφρασης, των οποίων ο ζήλος και η αποτελεσματικότητα συνέβαλαν τα μέγιστα στο ενδιαφέρον και στον ενθουσιασμό που έχει προκαλέσει αυτή η πρωτοβουλία στα 67 συμμετέχοντα συνταγματικά και ανώτατα δικαστήρια.

Σε θεσμικό επίπεδο, έχουν πρακτικά υλοποιηθεί τα δύο πρώτα από τα τρία στάδια της μεταρρύθμισης της δικαιοδοτικής δομής της Ένωσης, η οποία θεσπίστηκε από τα ευρωπαϊκά νομοθετικά όργανα τον Δεκέμβριο του 2015. Μολονότι εκκρεμεί ένας τελευταίος διορισμός για να ολοκληρωθεί το πρώτο στάδιο του διπλασιασμού του αριθμού των δικαστών του Γενικού Δικαστηρίου μέχρι το τέλος του 2019, το δεύτερο στάδιο έχει, αντιθέτως, περατωθεί με την προσθήκη δύο νέων δικαστών που ανέλαβαν καθήκοντα τον Ιούνιο και τον Οκτώβριο του 2017 αντίστοιχα.

Παράλληλα, και ενώ η αισθητή μείωση της διάρκειας των διαδικασιών ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου συνιστά το πρώτο από αποτέλεσμα της σημαντικής αυτής μεταρρύθμισης, το Δικαστήριο, απαντώντας στη σχετική πρόσκληση του νομοθέτη της Ένωσης, απέστειλε στις 14 Δεκεμβρίου 2017 στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο και την Επιτροπή έκθεση με την οποία κατέληγε στο συμπέρασμα ότι δεν συντρέχει λόγος, επί του

παρόντος, να μεταφερθεί η αρμοδιότητα επί των αιτήσεων προδικαστικής απόφασης εν μέρει στο Γενικό Δικαστήριο, έθετε όμως επί τάπητος τα ευρύτερα ζητήματα της κατανομής των αρμοδιοτήτων μεταξύ του Δικαστηρίου και του Γενικού Δικαστηρίου, ιδίως ως προς τις ευθείες προσφυγές, καθώς και της εκδίκασης των αιτήσεων αναίρεσης από το Δικαστήριο.

Το 2017 σηματοδεύτηκε επίσης, όσον αφορά «τα του οίκου» του θεσμικού οργάνου, από την αναδιοργάνωση των διοικητικών του υπηρεσιών, η οποία έχει ως στόχο την επίτευξη της βέλτιστης μεταξύ τους συνεργασίας προς εξυπηρέτηση των αναγκών της δικαιοδοτικής δραστηριότητας, σε μία συγκυρία που χαρακτηρίζεται από περιορισμούς σε επίπεδο προϋπολογισμού και από διαρκή αύξηση του φόρτου εργασίας, με ταυτόχρονη όμως ραγδαία εξέλιξη της τεχνολογίας. Ένας επιπλέον σκοπός της αναδιάρθρωσης αυτής, που τέθηκε σε εφαρμογή από 1ης Ιανουαρίου 2018, είναι να ανοιχτούν δίαυλοι επικοινωνίας και ενισχυμένης συνεργασίας του θεσμικού οργάνου με διάφορους εξωτερικούς φορείς, ιδίως εθνικούς.

Πιο συγκεκριμένα, πυλώνες της διοικητικής δομής του θεσμικού οργάνου είναι τρεις –αντί, όπως μέχρι πρότινος, τεσσάρων– Γενικές Διευθύνσεις, δηλαδή η Γενική Διεύθυνση Διοίκησης, η Γενική Διεύθυνση Πολυγλωσσίας –η πρώτη του είδους της ανάμεσα στα θεσμικά όργανα– και η Γενική Διεύθυνση Πληροφόρησης, ενώ η Διεύθυνση Έρευνας και Τεκμηρίωσης και το Τμήμα Έργων και Συντονισμού Ορολογίας υπάγονται πλέον άμεσα στη Γραμματεία του Δικαστηρίου.

Σε επίπεδο στατιστικών, οι ρυθμοί παρέμειναν πολύ εντατικοί και το περασμένο έτος. Ο συνολικός αριθμός των υποθέσεων που εισήχθησαν ενώπιον των δικαιοδοτικών οργάνων που απαρτίζουν το θεσμικό όργανο (1656) αυξήθηκε σε σχέση με το 2016 (1604). Η αύξηση αυτή αφορά, κυρίως, το Δικαστήριο, όπου σημειώθηκε νέο ρεκόρ εισερχόμενων υποθέσεων (739). Ο δε αριθμός των υποθέσεων που περατώθηκαν το 2017 παρέμεινε, και αυτός, σε εξαιρετικά υψηλά επίπεδα (1594, αντί 1628 το 2016).

Η παρούσα Έκθεση Πεπραγμένων παρέχει στον αναγνώστη μια πλήρη εικόνα της εξέλιξης και της δραστηριότητας του θεσμικού οργάνου κατά το 2017. Όπως και τα προηγούμενα έτη, σημαντικό μέρος της είναι αφιερωμένο στις σύντομες αλλά άκρως περιεκτικές περιλήψεις της καθ' εαυτήν δικαιοδοτικής δραστηριότητας του Δικαστηρίου και του Γενικού Δικαστηρίου, μαζί με τα αντίστοιχα για το καθένα στατιστικά στοιχεία, τα οποία συμπληρώνουν και οπτικοποιούν τη σχετική ανάλυση.

Εν κατακλείδι, δράττομαι της ευκαιρίας να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες προς όλους τους συναδέλφους και όλο το προσωπικό για την αξιέπαινη αφοσίωση και εργατικότητα που επέδειξαν υπηρετώντας το θεσμικό όργανο, και μέσω αυτού, το ευρωπαϊκό οικοδόμημα. Τον Οκτώβριο του 2017 το Ίδρυμα «Πριγκίπισσα των Αστουριών» απένειμε το Βραβείο της Ομόνοιας στην Ευρωπαϊκή Ένωση ως «μοναδικό υπόδειγμα υπερεθνικής ολοκλήρωσης» για την αποφασιστική συμβολή της τόσο «στην πιο μακρόχρονη περίοδο ειρήνης που έχει γνωρίσει η Ευρώπη στη σύγχρονη ιστορία της» όσο και στην καθολική διάδοση «αξιών όπως η ελευθερία, τα ανθρώπινα δικαιώματα και η αλληλεγγύη». Η βράβευση αυτή μας υπενθυμίζει ότι, σε μια εποχή που ταλανίζεται ακόμη από την τρομοκρατία, τη μεταναστευτική κρίση και την αγωνιώδη αναζήτηση ταυτότητας, η εμπέδωση της σημασίας των εν λόγω θεμελιωδών αξιών και η ανεπιφύλακτη προσήλωση σε αυτές αποτελούν ύψιστη ανάγκη και προτεραιότητα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ

Α/ ΕΞΕΛΙΞΗ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΤΟ 2017

Από τον Πρόεδρο Koen LENAERTS

Στο πρώτο αυτό κεφάλαιο παρουσιάζονται συνολικά οι δραστηριότητες του Δικαστηρίου το 2017. Στο πρώτο μέρος (Α) ανακεφαλαιώνονται τόσο οι αλλαγές που σημειώθηκαν εντός του θεσμικού οργάνου κατά το περασμένο έτος όσο και το δικαιοδοτικό του έργο. Στο δεύτερο μέρος (Β) καταγράφονται, όπως κάθε χρόνο, οι κυριότερες νομολογιακές εξελίξεις κατά θεματικούς τομείς, στο τρίτο μέρος και στο τέταρτο μέρος αναλύεται η δραστηριότητα της Γραμματείας (Γ) κατά την περίοδο αναφοράς, μαζί με τα στατιστικά στοιχεία του περασμένου δικαστικού έτους (Δ), ενώ στο πέμπτο μέρος αποτυπώνεται η σύνθεση του Δικαστηρίου κατά το ίδιο πάντοτε διάστημα (Ε).

1.1. Το 2017 χαρακτηρίστηκε από απόλυτη σταθερότητα σε επίπεδο σύνθεσης του Δικαστηρίου, όσον αφορά τόσο τους δικαστές όσο και τους γενικούς εισαγγελείς, αφού δεν υπήρξαν ούτε αποχωρήσεις ούτε διορισμοί στη διάρκεια του έτους αυτού.

1.2. Ως προς τη θεσμική λειτουργία, συνεχίστηκε η υλοποίηση της μεταρρύθμισης της δικαιοδοτικής δομής της Ένωσης, η οποία θεσπίστηκε με τον κανονισμό (ΕΕ, Ευρατόμ) 2015/2422 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2015, για την τροποποίηση του πρωτοκόλλου αριθ. 3 περί του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ 2015, L 341, σ. 14), και θα έχει ως αποτέλεσμα τον διπλασιασμό του αριθμού των δικαστών του Γενικού Δικαστηρίου μέχρι το τέλος του 2019. Μολονότι απομένει ένας διορισμός για να ολοκληρωθεί το πρώτο στάδιο της μεταρρύθμισης, το δεύτερο στάδιο περατώθηκε με την ανάληψη καθηκόντων από δύο ακόμη δικαστές, στις αντίστοιχες πανηγυρικές συνεδριάσεις οι οποίες πραγματοποιήθηκαν στις 8 Ιουνίου 2017 και στις 4 Οκτωβρίου 2017.

2. Από πλευράς στατιστικών στοιχείων, θα περιοριστώ εδώ σε μια σύνοψη των γενικών τάσεων που προκύπτουν από τα σχετικά δεδομένα, παραπέμποντας τον αναγνώστη για περισσότερες λεπτομέρειες στα σχόλια της εισαγωγής του μέρους Γ του παρόντος κεφαλαίου της *Έκθεσης Πεπραγμένων*.

Το πρώτο αξιοσημείωτο στοιχείο στα στατιστικά του 2017 σχετίζεται με τον αριθμό των υποθέσεων που εισήχθησαν ενώπιον του Δικαστηρίου: οι 739 νέες υποθέσεις στη διάρκεια αυτού του έτους αποτελούν καινούργιο ρεκόρ στην ιστορία του θεσμικού οργάνου, καταρρίπτοντας εκείνο του 2015 (713 εισαχθείσες υποθέσεις). Αυτό το νέο ιστορικό υψηλό οφείλεται ιδίως στην αύξηση του αριθμού αιτήσεων προδικαστικής απόφασης (533, δηλαδή + 13 % σε σύγκριση με το προγενέστερο ρεκόρ του 2016), η οποία με τη σειρά της εξηγείται, σε μεγάλο βαθμό, από την υποβολή μιας σειράς αιτήσεων σε παρόμοιες υποθέσεις, σχετικές με την ερμηνεία του κανονισμού (ΕΚ) 261/2004¹ για την αποζημίωση των επιβατών αεροπορικών μεταφορών. Ταυτόχρονα, επιβεβαιώνεται η ανοδική τάση στον αριθμό των προσφυγών λόγω παραβάσεων κρατών μελών (41 το 2017, ενώ το 2016 ήταν 31). Αντιθέτως, μείωση παρατηρείται στον αριθμό των αιτήσεων αναίρεσης ενώπιον του Δικαστηρίου το 2017 (141), σε σχέση με τα επίπεδα των περασμένων ετών (206 το 2015 και 168 το 2016).

^{1/} Κανονισμός (ΕΚ) 261/2004 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Φεβρουαρίου 2004, για τη θέσπιση κοινών κανόνων αποζημίωσης των επιβατών αεροπορικών μεταφορών και παροχής βοήθειας σε αυτούς σε περίπτωση άρνησης επιβίβασης και ματαίωσης ή μεγάλης καθυστέρησης της πτήσης και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΟΚ) αριθ. 295/91 (ΕΕ 2004, L 46, σ. 1).

Ένα άλλο χαρακτηριστικό στατιστικό στοιχείο του προηγούμενου έτους συνδέεται με τον συνολικό αριθμό των υποθέσεων που περατώθηκαν από το Δικαστήριο: με 699 υποθέσεις, το Δικαστήριο επέδειξε το 2017 σχεδόν την ίδια παραγωγικότητα όπως πέρσι (704). Αν ληφθεί υπόψη ότι οι σαράντα περίπου προαναφερθείσες υποθέσεις «για τις αεροπορικές» συνενώθηκαν, προκύπτει μια ισορροπία στους αριθμούς κατά τον απολογισμό του έτους 2017 (697 εισαχθείσες υποθέσεις και 699 περατωθείσες υποθέσεις).

Ως προς τη μέση διάρκεια των διαδικασιών ενώπιον του Δικαστηρίου, η μέση διάρκεια εκδίκασης των προδικαστικών υποθέσεων, αν και ελαφρώς ανεβασμένη συγκριτικά με το 2016 (οπότε και έφθασε στο ιστορικό χαμηλό των 15 μηνών), εξακολουθεί να είναι μικρότερη από 16 μήνες (για την ακρίβεια 15,7 μήνες), επίδοση αξιέπαινη, αν ληφθεί υπόψη η πολυπλοκότητα ορισμένων ρυθμίσεων τις οποίες το Δικαστήριο καλείται να ερμηνεύσει για πρώτη φορά. Μεγαλύτερη αύξηση της διάρκειας παρατηρείται στην εκδίκαση των αιτήσεων αναίρεσης (17,1 μήνες αντί 12,9 μηνών το 2016), γεγονός που οφείλεται εν πολλοίς στην περάτωση, κατά το 2017, περίπλοκων υποθέσεων ανταγωνισμού, περιλαμβανομένων 14 αναιρετικών διαδικασιών οι οποίες εντάσσονταν στον ίδιο ογκώδη φάκελο σχετικά με συμπράξεις μεταξύ κατασκευαστών ειδών υγιεινής.

B/ Η ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΤΟ 2017

I. ΘΕΜΕΛΙΩΔΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

Στη διάρκεια του 2017 το Δικαστήριο κλήθηκε επανειλημμένως να αποφανθεί επί των θεμελιωδών δικαιωμάτων στην έννομη τάξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ορισμένες από τις σχετικές υποθέσεις σταχυολογούνται στην παρούσα Έκθεση Πεπραγμένων¹. Ιδιαίτερης μνείας χρήζουν η γνωμοδότηση 1/15, καθώς και οι αποφάσεις **G4S Secure Solutions** (C-157/15), **Bougnououi και ADDH** (C-188/15), **Florescu** (C-258/14) και **Jyske Finans** (C-668/15).

Στη **γνωμοδότηση 1/15** (EU:C:2017:592), της 26ης Ιουλίου 2017, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου εξέτασε αν ήταν συμβατή με τις διατάξεις των Συνθηκών και, για πρώτη φορά, αν ήταν συμβατή με τις διατάξεις του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης) μια διεθνής συμφωνία, ήτοι η συμφωνία την οποία διαπραγματεύθηκαν και υπέγραψαν το 2014 ο Καναδάς και η Ευρωπαϊκή Ένωση, για τη διαβίβαση και την επεξεργασία δεδομένων από τις καταστάσεις επιβατών πτήσεων. Η σχεδιαζόμενη συμφωνία επέτρεπε τη συστηματική και διαρκή διαβίβαση προς την καναδική αρχή των δεδομένων από τις καταστάσεις επιβατών (δεδομένα PNR) όλων των αεροπορικών μεταφορών μεταξύ Καναδά και Ευρωπαϊκής Ένωσης, με σκοπό τη χρήση και τη διατήρησή τους, καθώς και την ενδεχόμενη μεταγενέστερη διαβίβασή τους σε άλλες αρχές και σε τρίτες χώρες, για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας και των σοβαρών μορφών διεθνικού εγκλήματος.

Όσον αφορά τις διάφορες μορφές επεξεργασίας στις οποίες μπορούσαν να υποβληθούν, δυνάμει της σχεδιαζόμενης συμφωνίας, τα δεδομένα PNR, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι αυτές θίγουν το θεμελιώδες δικαίωμα του σεβασμού της ιδιωτικής ζωής, που κατοχυρώνεται στο άρθρο 7 του Χάρτη, και εμπίπτουν επίσης στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 8 του Χάρτη, αφού αποτελούν επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα κατά την έννοια του άρθρου αυτού. Ως προς το ενδεχόμενο να δικαιολογούνται τέτοιου είδους επεμβάσεις, το Δικαστήριο επισήμανε ότι ο σκοπός που επιδιωκόταν με τη σχεδιαζόμενη συμφωνία, δηλαδή η προστασία της δημόσιας ασφάλειας μέσω της διαβίβασης δεδομένων PNR στον Καναδά και της χρήσής τους στο πλαίσιο της καταπολεμήσεως των τρομοκρατικών αξιόποινων πράξεων και των σοβαρών μορφών διεθνικού εγκλήματος,

^{1/} Γίνεται αναφορά στις ακόλουθες αποφάσεις: απόφαση της 13ης Ιουνίου 2017, **Florescu κ.λπ.** (C-258/14, EU:C:2017:448), υπό τον τίτλο I «Θεμελιώδη δικαιώματα»· απόφαση της 10ης Μαΐου 2017, **Chavez-Vilchez κ.λπ.** (C-133/15, EU:C:2017:354), υπό τον τίτλο II «Ιθαγένεια της Ένωσης»· αποφάσεις της 16ης Φεβρουαρίου 2017, **C. K. κ.λπ.** (C-578/16 PPU, EU:C:2017:127)· της 7ης Μαρτίου 2017, **X και X** (C-638/16 PPU, EU:C:2017:173)· της 15ης Μαρτίου 2017, **Al Chodor κ.λπ.** (C-528/15, EU:C:2017:213)· της 25ης Οκτωβρίου 2017, **Shiri** (C-201/16, EU:C:2017:805)· της 26ης Ιουλίου 2017, **Jafari** (C-646/16, EU:C:2017:586), και της 6ης Σεπτεμβρίου 2017, **Σλοβακία και Ουγγαρία κατά Συμβουλίου** (C-643/15 και C-647/15, EU:C:2017:631), υπό τον τίτλο VIII.1 «Πολιτική ασύλου»· αποφάσεις της 7ης Μαρτίου 2017, **RPO** (C-390/15, EU:C:2017:174), και της 16ης Μαΐου 2017, **Berlioz Investment Fund** (C-682/15, EU:C:2017:373), υπό τον τίτλο XII «Φορολογικές διατάξεις»· απόφαση της 29ης Νοεμβρίου 2017, **King** (C-214/16, EU:C:2017:914), υπό τον τίτλο XV «Κοινωνική πολιτική»· απόφαση της 20ής Δεκεμβρίου 2017, **Protect Natur-, Arten- und Landschaftsschutz Umweltorganisation** (C-664/15, EU:C:2017:987), υπό τον τίτλο XVII.4 «Σύμβαση του Aarhus», και απόφαση της 28ης Μαρτίου 2017, **Rosneft** (C-72/15, EU:C:2017:236), υπό τον τίτλο XX «Κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφάλειας».

συνιστά σκοπό γενικού συμφέροντος της Ένωσης, ο οποίος μπορεί να δικαιολογήσει ακόμη και σοβαρές επεμβάσεις στα θεμελιώδη δικαιώματα που διασφαλίζονται με τα άρθρα 7 και 8 του Χάρτη, υπό την προϋπόθεση ότι τυχόν επεμβάσεις περιορίζονται στο απολύτως αναγκαίο.

Σε σχέση με τη δυνατότητα διαβίβασης ευαίσθητων δεδομένων των επιβατών προς τον Καναδά, όπως δεδομένων που αφορούν τη φυλετική ή εθνοτική καταγωγή, τα πολιτικά φρονήματα, τις θρησκευτικές ή φιλοσοφικές πεποιθήσεις, τη συμμετοχή σε συνδικαλιστικές οργανώσεις, την κατάσταση της υγείας ή τη σεξουαλική ζωή ενός προσώπου, το Δικαστήριο έκρινε ότι, λαμβανομένου υπόψη του κινδύνου επεξεργασίας αντίθετης προς την απαγόρευση των διακρίσεων η οποία καθιερώνεται στο άρθρο 21 του Χάρτη, η διαβίβαση αυτών των δεδομένων θα απαιτούσε συγκεκριμένο και ιδιαιτέρως εμπεριστατωμένο δικαιολογητικό λόγο, και όχι απλώς επίκληση της προστασίας της δημόσιας ασφάλειας από την τρομοκρατία και το σοβαρό διεθνικό έγκλημα. Το Δικαστήριο κατέληξε ότι, εν προκειμένω, δεν συνέτρεχε τέτοιος δικαιολογητικός λόγος. Εξ αυτού συνήγαγε το συμπέρασμα ότι ήσαν ασύμβατες προς τα θεμελιώδη δικαιώματα οι διατάξεις της συμφωνίας σχετικά με τη διαβίβαση, την επεξεργασία και τη διατήρηση των δεδομένων PNR.

Αντιθέτως, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι, όσον αφορά τα υπόλοιπα δεδομένα πλην των ευαίσθητων, οι διατάξεις της συμφωνίας δεν υπερέβαιναν τα όρια του απολύτως αναγκαίου, στον βαθμό που επέτρεπαν τη διαβίβαση των δεδομένων PNR όλων των επιβατών αεροπορικών μεταφορών προς τον Καναδά. Πράγματι, στόχος της αυτοματοποιημένης αναλύσεως των δεδομένων PNR είναι να ταυτοποιηθούν επικίνδυνα για τη δημόσια ασφάλεια πρόσωπα τα οποία είναι άγνωστα στις αρμόδιες αρχές και θα μπορούσαν, λόγω της επικινδυνότητάς τους, να υποβληθούν σε εξονυχιστικό έλεγχο στα σύνορα. Αυτού του είδους η επεξεργασία των δεδομένων διευκολύνει και επιταχύνει τους ελέγχους ασφαλείας που πραγματοποιούνται, σύμφωνα με το άρθρο 13 της Συμβάσεως του Σικάγου², σε όλους τους επιβάτες πτήσεων οι οποίοι προτίθενται να εισέλθουν στον Καναδά ή να αναχωρήσουν από τη χώρα, δεδομένου ότι αυτοί δεσμεύονται να τηρούν τους προβλεπόμενους από το ισχύον καναδικό δίκαιο όρους εισόδου και εξόδου. Για τους ίδιους λόγους, καθόσον χρόνο οι επιβάτες βρίσκονται στον Καναδά ή ετοιμάζονται να αναχωρήσουν από την τρίτη αυτή χώρα, υφίσταται η απαιτούμενη σχέση μεταξύ των δεδομένων και του επιδιωκόμενου με τη συμφωνία σκοπού, οπότε η συμφωνία δεν υπερβαίνει τα όρια του απολύτως αναγκαίου για τον λόγο και μόνον ότι επιτρέπει τη συστηματική διατήρηση και χρήση των δεδομένων PNR των ως άνω επιβατών.

Ωστόσο, ως προς τη χρήση των δεδομένων PNR κατά τη διάρκεια της παραμονής των επιβατών πτήσεων στον Καναδά, το Δικαστήριο τόνισε ότι, άπαξ και επιτράπηκε η είσοδος των επιβατών στην επικράτεια της τρίτης αυτής χώρας κατόπιν ελέγχου των δεδομένων PNR που τους αφορούν, η χρήση των εν λόγω δεδομένων κατά τη διάρκεια της παραμονής τους στον Καναδά πρέπει να στηρίζεται σε νέες περιστάσεις οι οποίες να τη δικαιολογούν. Προς τούτο απαιτείται η θέσπιση κανόνων που θα προβλέπουν τις ουσιαστικές και διαδικαστικές προϋποθέσεις οι οποίες θα διέπουν τη χρήση αυτή, ιδίως ώστε να προστατεύονται τα σχετικά δεδομένα από τους κινδύνους καταχρήσεως. Οι κανόνες αυτοί θα πρέπει να στηρίζονται σε αντικειμενικά κριτήρια προκειμένου να καθορίζονται οι περιστάσεις και οι προϋποθέσεις υπό τις οποίες θα επιτρέπεται η χρήση των δεδομένων PNR από τις καναδικές αρχές που μνημονεύονται στη σχεδιαζόμενη συμφωνία. Για να διασφαλιστεί στην πράξη η πλήρης τήρηση των προϋποθέσεων αυτών, η χρήση των διατηρούμενων δεδομένων PNR κατά την παραμονή των επιβατών πτήσεων στον Καναδά, πρέπει να γίνεται, κατ' αρχήν και πλην δεόντως δικαιολογημένων περιπτώσεων επείγοντος, μόνο μετά από προηγούμενο έλεγχο εκ μέρους είτε δικαστηρίου είτε ανεξάρτητης

^{2/} Σύμβαση για τη διεθνή πολιτική αεροπορία, που υπογράφηκε στο Σικάγο στις 7 Δεκεμβρίου 1944 (*Recueil des traités des Nations unies*, τόμος 15, αριθ. 102).

διοικητικής αρχής, που θα εκδίδει απόφαση κατόπιν αιτήσεως των αρμόδιων αρχών, η οποία θα πρέπει να είναι αιτιολογημένη και να υποβάλλεται, ειδικότερα, στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών για την πρόληψη, την ανίχνευση ή την άσκηση δώξεως.

Επιπλέον, η διατήρηση των αποθηκευμένων δεδομένων PNR όλων των επιβατών πτήσεων, την οποία επέτρεπε η σχεδιαζόμενη συμφωνία ακόμη και μετά την αναχώρησή τους από τον Καναδά, δεν συνιστά επέμβαση που περιορίζεται στο απολύτως αναγκαίο. Πράγματι, στις περιπτώσεις επιβατών πτήσεων για τους οποίους δεν διαπιστώθηκε κατά την άφιξή τους στον Καναδά και έως την αναχώρησή τους από την τρίτη αυτή χώρα να συντρέχει κίνδυνος συνδεόμενος με την τρομοκρατία ή με το διεθνικό έγκλημα, δεν υφίσταται, κατόπιν της αναχωρήσεώς τους, σχέση, ούτε καν έμμεση, μεταξύ των δεδομένων τους PNR και του επιδιωκόμενου με τη συμφωνία σκοπού, ώστε να δικαιολογείται η διατήρηση των σχετικών δεδομένων. Αντιθέτως, στις περιπτώσεις που εντοπίστηκαν για κάποιους επιβάτες πτήσεων αντικειμενικά στοιχεία βάσει των οποίων θα μπορούσε να γίνει δεκτό ότι αυτοί, ακόμη και κατόπιν της αναχωρήσεώς τους από τον Καναδά, ενδέχεται να αντιπροσωπεύουν κίνδυνο σε σχέση με την τρομοκρατία και το σοβαρό διεθνικό έγκλημα, η αποθήκευση των δεδομένων PNR των συγκεκριμένων επιβατών είναι δυνατό να επιτραπεί και πέραν της παραμονής τους στη χώρα, ακόμη και για χρονικό διάστημα πενταετίας.

Δεδομένου ότι ορισμένες από τις επεμβάσεις στα θεμελιώδη δικαιώματα τις οποίες συνεπαγόταν η σχεδιαζόμενη συμφωνία δεν περιορίζονταν στο απολύτως αναγκαίο και, ως εκ τούτου, δεν ήταν πλήρως δικαιολογημένες, το Δικαστήριο κατέληξε ότι η συμφωνία δεν μπορούσε να συναφθεί ως είχε.

Στις υποθέσεις επί των οποίων το τμήμα μείζονος συνθέσεως εξέδωσε, στις 14 Μαρτίου 2017, τις αποφάσεις **G4S Secure Solutions** (C-157/15, [EU:C:2017:203](#)) και **Bougnoui και ADDH** (C-188/15, [EU:C:2017:204](#)), το Δικαστήριο κλήθηκε να εξετάσει το ζήτημα *αν ήταν συμβατή με την οδηγία 2000/78³ η απαγόρευση, εκ μέρους του εργοδότη, να φορούν οι εργαζόμενοι εμφανή θρησκευτικά σύμβολα στον χώρο εργασίας*. Στις αποφάσεις αυτές, η ως άνω οδηγία ερμηνεύθηκε, μεταξύ άλλων, υπό το πρίσμα του άρθρου 10, παράγραφος 1, του Χάρτη, όπου κατοχυρώνεται το δικαίωμα στην ελευθερία συνειδήσεως και στη θρησκευτική ελευθερία.

Η πρώτη υπόθεση αφορούσε εργαζόμενη που είχε απολυθεί επειδή, παρότι υπήρχε εσωτερικός κανόνας της επιχειρήσεως ο οποίος απαγόρευε στους εργαζομένους να φορούν οποιοδήποτε πολιτικό, φιλοσοφικό ή θρησκευτικό σύμβολο στον χώρο εργασίας, είχε δηλώσει επανειλημμένως ότι σκόπευε να φορά τη μουσουλμανική μαντίλα κατά τις ώρες εργασίας. Στη δεύτερη υπόθεση, εργαζόμενη απολύθηκε διότι, κατόπιν διαμαρτυρίας πελάτη τον οποίο αυτή εξυπηρετούσε, ο εργοδότης της ζήτησε να μη φορά τη μαντίλα ώστε να τηρείται η αρχή της αναγκαίας ουδετερότητας έναντι της πελατείας της επιχειρήσεως, αλλά εκείνη δεν συμμορφώθηκε προς την υπόδειξή του.

Το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι το δικαίωμα στην ελευθερία συνειδήσεως και στη θρησκευτική ελευθερία, το οποίο διασφαλίζεται με το άρθρο 10, παράγραφος 1, του Χάρτη, αντιστοιχεί στο δικαίωμα που κατοχυρώνεται στο άρθρο 9 της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών (στο εξής: ΕΣΔΑ) και ότι, όπως ορίζει το άρθρο 52, παράγραφος 3, του Χάρτη, τα δύο αυτά δικαιώματα έχουν την ίδια έννοια και την ίδια εμβέλεια. Στον βαθμό που η ΕΣΔΑ και, κατ' επέκταση, ο Χάρτης δέχονται την ευρεία έννοια του όρου «θρησκεία», αφού περιλαμβάνουν στην έννοια αυτή την ελευθερία των προσώπων να

^{3/} Οδηγία 2000/78/ΕΚ του Συμβουλίου, της 27ης Νοεμβρίου 2000, για τη διαμόρφωση γενικού πλαισίου για την ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία (ΕΕ 2000, L 303, σ. 16).

εκδηλώνουν τη θρησκεία τους, το Δικαστήριο συνήγαγε ότι ο όρος «θρησκεία», όπως χρησιμοποιείται στο άρθρο 1 της οδηγίας 2000/78, πρέπει να θεωρηθεί ότι καλύπτει τόσο το *forum internum*, δηλαδή την ύπαρξη πεποιθήσεων, όσο και το *forum externum*, δηλαδή τη δημόσια εκδήλωση της θρησκευτικής πίστωσης.

Στην πρώτη υπόθεση, δεδομένου ότι ο επίμαχος εσωτερικός κανόνας της επιχειρήσεως αναφερόταν στη χρήση εμφανών συμβόλων των πολιτικών, φιλοσοφικών ή θρησκευτικών πεποιθήσεων και, κατά συνέπεια, αφορούσε αδιακρίτως κάθε εκδήλωση τέτοιων πεποιθήσεων, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι, με τον κανόνα αυτόν, η επιχείρηση αντιμετώπιζε κατά τον ίδιο τρόπο όλους τους εργαζομένους της, επιβάλλοντάς τους, γενικώς και άνευ διακρίσεων, μια ουδέτερη αμφίεση διά του αποκλεισμού παρόμοιων συμβόλων. Κατόπιν τούτου, το Δικαστήριο έκρινε κατ' αρχάς ότι η απαγόρευση της μουσουλμανικής μαντίλας δυνάμει του εσωτερικού αυτού κανόνα δεν συνιστά άμεση διάκριση λόγω θρησκείας ή πεποιθήσεων κατά την έννοια της οδηγίας 2000/78. Το Δικαστήριο όμως πρόσθεσε ότι ο ίδιος κανόνας ενδέχεται να συνιστά έμμεση διάκριση κατά την έννοια του άρθρου 2, παράγραφος 2, στοιχείο β', της εν λόγω οδηγίας, εφόσον αποδειχθεί ότι η φαινομενικά ουδέτερη υποχρέωση την οποία προβλέπει, συνεπάγεται, εν τοις πράγμασι, τη μειονεκτική μεταχείριση κάποιων προσώπων λόγω ορισμένης θρησκείας ή ορισμένων πεποιθήσεων, εκτός αν, αφενός, τούτο δικαιολογείται αντικειμενικώς από θεμιτό σκοπό, όπως η απόφαση του εργοδότη να ακολουθεί μια πολιτική φιλοσοφικής, θρησκευτικής και πολιτικής ουδετερότητας στις σχέσεις του με τους πελάτες του, και, αφετέρου, τα μέσα για την επίτευξη του σκοπού αυτού είναι πρόσφορα και αναγκαία, όπερ εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να ελέγξει.

Στη δεύτερη υπόθεση, το Δικαστήριο υπογράμμισε επίσης ότι μόνον υπό πολύ συγκεκριμένες περιστάσεις ένα γνώρισμα που συνδέεται με το θρήσκευμα μπορεί να αποτελεί ουσιαστική και καθοριστική επαγγελματική προϋπόθεση. Πράγματι, η έννοια αυτή παραπέμπει σε προϋπόθεση η οποία υπαγορεύεται αντικειμενικώς από τη φύση ή τις συνθήκες ασκήσεως της επαγγελματικής δραστηριότητας και δεν καλύπτει υποκειμενικούς παράγοντες, όπως η βούληση του εργοδότη να λάβει υπόψη τις ιδιαίτερες επιθυμίες του πελάτη. Το Δικαστήριο κατέληξε, συνεπώς, ότι η βούληση ενός εργοδότη να λάβει υπόψη τις επιθυμίες πελάτη να μην του παρέχονται πλέον υπηρεσίες από εργαζομένη που φορά μουσουλμανική μαντίλα δεν είναι δυνατό να χαρακτηριστεί ουσιαστική και καθοριστική επαγγελματική προϋπόθεση κατά την έννοια της οδηγίας.

Στο πλαίσιο της αποφάσεως *Jyske Finans* (C-668/15, [EU:C:2017:278](#)), που εκδόθηκε στις 6 Απριλίου 2017, το Δικαστήριο ασχολήθηκε με την απαγόρευση κάθε άμεσης ή έμμεσης διακρίσεως λόγω εθνοτικής καταγωγής, η οποία καθιερώνεται στο άρθρο 2, παράγραφος 2, στοιχεία α' και β', της οδηγίας 2000/43⁴. Εν προκειμένω, ο ενδιαφερόμενος είχε γεννηθεί στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, αλλά ήταν κάτοικος Δανίας και απέκτησε τη δανική ιθαγένεια το 2000. Όταν με τη Δανή σύντροφό του αγόρασαν, με δάνειο, μεταχειρισμένο αυτοκίνητο, το χρηματοπιστωτικό ίδρυμα που χορήγησε το δάνειο ζήτησε από αυτόν, επειδή στην άδειά του οδηγήσεως αναγραφόταν χώρα γεννήσεως η οποία δεν ήταν κράτος μέλος της Ένωσης ή της Ευρωπαϊκής Ζώνης Ελεύθερων Συναλλαγών (ΕΖΕΣ), να προσκομίσει, ως πρόσθετα στοιχεία ταυτότητας, αντίγραφο του διαβατηρίου ή της άδειας διαμονής του. Δεν ζητήθηκε κάτι ανάλογο από τη σύντροφό του, η οποία είχε γεννηθεί στη Δανία. Θεωρώντας ότι αυτή η πρακτική του χρηματοπιστωτικού ιδρύματος ενείχε διάκριση, ο ενδιαφερόμενος προσέφυγε ενώπιον του αρμόδιου για θέματα ίσης μεταχειρίσεως δανικού φορέα, ο οποίος του επιδίκασε αποζημίωση λόγω άμεσης διακρίσεως. Το χρηματοπιστωτικό ίδρυμα, από την άλλη πλευρά, θεωρώντας ότι

^{4/} Οδηγία 2000/43/ΕΚ του Συμβουλίου, της 29ης Ιουνίου 2000, περί εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισης προσώπων ασχέτως φυλετικής ή εθνοτικής τους καταγωγής (ΕΕ 2000, L 180, σ. 22).

απλώς εκπλήρωνε τις υποχρεώσεις που υπέχει από τη νομοθεσία για την πρόληψη της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες⁵, άσκησε προσφυγή ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου προσβάλλοντας τον χαρακτηρισμό της πρακτικής του ως δυσμενούς διακρίσεως.

Για να διαπιστώσει, πρώτον, κατά πόσον η επίμαχη πρακτική στοιχειοθετούσε άμεση διάκριση λόγω εθνικής καταγωγής, το Δικαστήριο εξέτασε αν η χώρα γεννήσεως έπρεπε να θεωρηθεί άμεσα ή άρρηκτα συνδεδεμένη με συγκεκριμένη εθνική καταγωγή. Επισήμανε ότι η εθνική καταγωγή δεν είναι δυνατό να καθορίζεται βάσει ενός και μόνον κριτηρίου, αλλά, αντιθέτως, πρέπει να εδράζεται σε δέσμη στοιχείων, ορισμένα από τα οποία έχουν αντικειμενικό και άλλα υποκειμενικό χαρακτήρα, όπως παραδείγματος χάριν η κοινή ιθαγένεια, η κοινή θρησκευτική πίστη, η κοινή γλώσσα, οι κοινές πολιτιστικές και παραδοσιακές καταβολές και οι κοινές παραστάσεις ζωής. Έτσι, το Δικαστήριο έκρινε ότι η χώρα γεννήσεως δεν αρκεί για να θεμελιώσει γενικό τεκμήριο ότι κάποιος ανήκει σε συγκεκριμένη εθνική ομάδα, ώστε να αποδεικνύεται ότι υφίσταται άμεσος ή άρρηκτος σύνδεσμος μεταξύ των δύο αυτών εννοιών. Επομένως, δεν μπορούσε να γίνει δεκτό ότι η απαίτηση προσκομίσεως πρόσθετων στοιχείων ταυτότητας βασιζόταν άμεσα στην εθνική καταγωγή, και άρα ούτε ότι η ως άνω πρακτική ενείχε διαφορετική μεταχείριση στηριζόμενη άμεσα στην εθνική καταγωγή.

Δεύτερον, το Δικαστήριο έλεγξε αν η επίμαχη πρακτική, καίτοι φαινομενικά ουδέτερη, συνιστούσε έμμεση διάκριση λόγω εθνικής καταγωγής, η οποία είχε ως συνέπεια να περιέρχονται πρόσωπα συγκεκριμένης φυλετικής ή εθνικής καταγωγής σε μειονεκτική θέση συγκριτικά με άλλα πρόσωπα. Το Δικαστήριο τόνισε συναφώς ότι η ύπαρξη δυσμενούς διακρίσεως δεν πρέπει εκτιμάται με τρόπο γενικό και αφηρημένο, αλλά ειδικό και συγκεκριμένο, λαμβανομένης υπόψη της αντίστοιχης ευνοϊκής μεταχειρίσεως. Δεν δέχθηκε, λοιπόν, το επιχείρημα ότι η χρήση του επίδικου κριτηρίου της χώρας γεννήσεως επηρέαζε κατά πάσα πιθανότητα, γενικώς, τα πρόσωπα «συγκεκριμένης εθνικής καταγωγής» συγκριτικά με «άλλα πρόσωπα». Ως εκ τούτου, απέρριψε με το ίδιο σκεπτικό και το επιχείρημα ότι η χρήση αυτού του κριτηρίου απέβαινε εις βάρος των προσώπων με εθνική καταγωγή από χώρα που δεν είναι κράτος μέλος της Ένωσης ή της ΕΖΕΣ.

Δεδομένου ότι η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης πρακτική δεν συνδεόταν ούτε άμεσα ούτε έμμεσα με την εθνική καταγωγή του ενδιαφερομένου, το Δικαστήριο συνήγαγε το συμπέρασμα ότι το άρθρο 2, παράγραφος 2, στοιχεία α' και β', της οδηγίας 2000/43 επιτρέπει τέτοια πρακτική.

Με την απόφαση της 13ης Ιουνίου 2017, **Florescu κ.λπ.** (C-258/14, [EU:C:2017:448](#)), το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου *ερμήνευσε, αφενός, το μνημόνιο συμφωνίας μεταξύ της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και της Ρουμανίας, το οποίο συνήφθη το 2009 και ορίζει, στο σημείο 5, ότι η καταβολή κάθε δόσεως της χρηματοδοτικής συνδρομής της Ένωσης προς τη Ρουμανία τελεί υπό την προϋπόθεση της ικανοποιητικής εκτελέσεως των διαρθρωτικών δημοσιονομικών μεταρρυθμίσεων, και, αφετέρου, διάφορες διατάξεις του πρωτογενούς δικαίου, μεταξύ αυτών και του άρθρου 17 του Χάρτη*. Η διαφορά της κύριας δίκης αφορούσε ρουμανική ρύθμιση η οποία απαγόρευε τη σώρευση της καθαρής συντάξεως του δημόσιου τομέα με τα εισοδήματα από δραστηριότητες που ασκούνταν σε δημόσιους φορείς, όταν το ύψος της συντάξεως αυτής υπερέβαινε ένα ορισμένο ποσό. Οι προσφεύγοντες της κύριας δίκης δίδασκαν στο Πανεπιστήμιο ενώ ασκούσαν το δικαστικό λειτουργήμα. Κατά τη συνταξιοδότησή τους από τη θέση του δικαστικού λειτουργού, μπορούσαν αρχικώς να λαμβάνουν τη σύνταξή τους παράλληλα με τα εισοδήματα που προέρχονταν από τη δραστηριότητά τους στην πανεπιστημιακή εκπαίδευση. Κατόπιν όμως της θεσπίσεως της επίμαχης εθνικής ρυθμίσεως, αποκλείστηκε πλέον αυτή η δυνατότητα. Οι προσφεύγοντες

^{5/} Οδηγία 2005/60/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Οκτωβρίου 2005, σχετικά με την πρόληψη της χρησιμοποίησης του χρηματοπιστωτικού συστήματος για τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και τη χρηματοδότηση της τρομοκρατίας (ΕΕ 2005, L 309, σ. 15).

της κύριας δίκης υποστήριξαν ενώπιον εθνικού δικαστηρίου ότι η ρύθμιση αντέβαινε στο δίκαιο της Ένωσης, ιδίως δε στις διατάξεις της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση (Συνθήκη ΕΕ) και του Χάρτη, ανεξαρτήτως του ότι είχε θεσπιστεί προς συμμόρφωση με το προαναφερθέν μνημόνιο συμφωνίας.

Το Δικαστήριο έκρινε ότι η νομική βάση του μνημονίου συμφωνίας είναι το άρθρο 143 ΣΛΕΕ, που παρέχει στην Ένωση την αρμοδιότητα να χορηγεί αμοιβαία συνδρομή σε κράτος μέλος το οποίο δεν έχει ως νόμισμα το ευρώ και αντιμετωπίζει δυσχέρειες ή σοβαρή απειλή δυσχερειών στο ισοζύγιο πληρωμών του. Αποφάνθηκε δε ότι το μνημόνιο συμφωνίας, εφόσον αποτελεί την εξειδίκευση δεσμεύσεως μεταξύ της Ένωσης και κράτους μέλους σχετικά με οικονομικό πρόγραμμα, πρέπει να θεωρηθεί πράξη θεσμικού οργάνου κατά την έννοια του άρθρου 267 ΣΛΕΕ και, ως τέτοια, μπορεί να ερμηνευθεί από το Δικαστήριο. Επιπλέον, το Δικαστήριο παρατήρησε ότι το εν λόγω μνημόνιο, καίτοι έχει δεσμευτικό χαρακτήρα, δεν περιέχει καμία ειδική διάταξη που να επιβάλλει τη θέσπιση εθνικής ρυθμίσεως όπως η επίμαχη εν προκειμένω. Εναπόκειται, κατά συνέπεια, στις εθνικές αρχές να αποφασίσουν, εντός των ορίων που θέτουν τα κριτήρια του μνημονίου συμφωνίας, ποια είναι τα πλέον κατάλληλα μέτρα προς επίτευξη των επιδιωκόμενων στόχων.

Το Δικαστήριο έλεγξε, εν συνεχεία, αν η εθνική αυτή ρύθμιση συνάδει με το άρθρο 6 ΣΕΕ και με το άρθρο 17 του Χάρτη, όπου κατοχυρώνεται το δικαίωμα στην ιδιοκτησία. Επ' αυτού διαπίστωσε, πρώτον, ότι σκοπός της ρυθμίσεως αυτής είναι να υλοποιηθούν οι δεσμεύσεις τις οποίες ανέλαβε η Ρουμανία με το μνημόνιο συμφωνίας, οπότε ο Χάρτης, και ειδικότερα το άρθρο του 17, τυγχάνουν εφαρμογής στη διαφορά της κύριας δίκης. Το Δικαστήριο επισήμανε όμως ότι η ρύθμιση έχει έκτακτο χαρακτήρα και προσωρινή ισχύ. Εξάλλου, δεν θίγει το κατ' αρχήν δικαίωμα των ενδιαφερομένων να λαμβάνουν σύνταξη, αλλά περιορίζει απλώς την άσκησή του υπό σαφώς καθορισμένες και οριοθετημένες συνθήκες. Έτσι, η εθνική νομοθεσία σέβεται το ουσιώδες περιεχόμενο του δικαιώματος στην ιδιοκτησία, του οποίου απολαύουν οι προσφεύγοντες της κύριας δίκης σε σχέση με τις συντάξεις τους. Δεύτερον, κατά το Δικαστήριο, η ρύθμιση αυτή εξυπηρετεί σκοπούς γενικού συμφέροντος, ήτοι τη μείωση των μισθολογικών δαπανών του δημόσιου τομέα και τη μεταρρύθμιση του συνταξιοδοτικού συστήματος σε μια έκτακτη συγκυρία χρηματοπιστωτικής και οικονομικής κρίσης στη Ρουμανία. Τέλος, ως προς την καταλληλότητα και την αναγκαιότητα της επίμαχης νομοθεσίας, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι, λαμβανομένης υπόψη της ιδιαίτερης οικονομικής συγκυρίας, τα κράτη μέλη διαθέτουν ευρεία διακριτική ευχέρεια όταν λαμβάνουν αποφάσεις οικονομικού περιεχομένου και ότι είναι τα πλέον αρμόδια να καθορίζουν ποια μέτρα είναι πρόσφορα για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού. Κατόπιν τούτου, το Δικαστήριο κατέληξε ότι η επίμαχη εθνική ρύθμιση δεν προσκρούει στο δίκαιο της Ένωσης.

II. ΙΘΑΓΕΝΕΙΑ ΤΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

Μεταξύ των αποφάσεων του Δικαστηρίου σχετικά με την ευρωπαϊκή ιθαγένεια ξεχωρίζουν τρεις αποφάσεις. Η πρώτη αφορά τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες κράτος μέλος διαφορετικό από το κράτος καταγωγής μπορεί να απελάσει πολίτη της Ένωσης, ενώ η δεύτερη και η τρίτη το δευτερογενές δικαίωμα διαμονής υπηκόου τρίτου κράτους ο οποίος είναι μέλος της οικογένειας πολίτη της Ένωσης.

Στην απόφαση της 14ης Σεπτεμβρίου 2017, *Petrea* (C-184/16, [EU:C:2017:684](#)), το Δικαστήριο εξέτασε το ζήτημα της εφαρμογής της οδηγίας 2004/38⁶ σε περίπτωση που πρόσωπο εις βάρος του οποίου έχει εκδοθεί απόφαση απαγορεύσεως εισόδου στην επικράτεια επιστρέφει στο οικείο κράτος μέλος κατά παράβαση της αποφάσεως εκείνης. Εν προκειμένω, οι ελληνικές διοικητικές αρχές είχαν λάβει, το 2011, απόφαση απομακρύνσεως, συνοδευόμενη από απαγόρευση εισόδου, εις βάρος Ρουμάνου υπηκόου, με την αιτιολογία ότι αυτός συνιστούσε σοβαρή απειλή για τη δημόσια τάξη και τη δημόσια ασφάλεια. Το 2013 ο ενδιαφερόμενος επέστρεψε στην Ελλάδα και υπέβαλε αίτηση για τη χορήγηση βεβαιώσεως εγγραφής του ως πολίτη της Ένωσης, η οποία του χορηγήθηκε αυθημερόν. Ωστόσο, αφού ανακάλυψαν ότι εξακολουθούσε να ισχύει εις βάρος του απαγόρευση εισόδου στη χώρα, οι ελληνικές αρχές αποφάσισαν να ανακαλέσουν τη βεβαίωση και να διατάξουν, εκ νέου, την επιστροφή του στη Ρουμανία. Ο ενδιαφερόμενος προσέβαλε την τελευταία αυτή απόφαση.

Το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι η χορήγηση άδειας διαμονής σε υπήκοο κράτους μέλους δεν πρέπει να θεωρείται πράξη διαπλαστική δικαιωμάτων, αλλά αναγνωριστική πράξη με την οποία κράτος μέλος διαπιστώνει ποια είναι η ατομική κατάσταση υπηκόου άλλου κράτους μέλους από απόψεως των διατάξεων του δικαίου της Ένωσης. Αποκλειστικώς αναγνωριστικός είναι και ο χαρακτήρας της βεβαιώσεως εγγραφής, οπότε η έκδοση του συγκεκριμένου εγγράφου δεν αρκεί για να θεμελιώσει δικαιολογημένη εμπιστοσύνη του ενδιαφερομένου ως προς το δικαίωμά του να διαμένει εντός του αντίστοιχου κράτους μέλους. Επιπλέον, το άρθρο 27, παράγραφος 1, της οδηγίας 2004/38 προβλέπει ότι τα κράτη μέλη έχουν τη δυνατότητα να επιβάλουν περιορισμούς στην ελευθερία κυκλοφορίας και διαμονής πολίτη της Ένωσης ή μέλους της οικογένειάς του, ανεξαρτήτως ιθαγενείας, για λόγους δημόσιας τάξεως, δημόσιας ασφάλειας και δημόσιας υγείας. Κατά το Δικαστήριο, από την ίδια τη φύση των μέτρων απαγορεύσεως εισόδου στην επικράτεια συνάγεται ότι ένα τέτοιο μέτρο εξακολουθεί να ισχύει μέχρις ότου να αρθεί. Συνεπώς, απλώς και μόνον η διαπίστωση της παραβάσεώς του επιτρέπει στις αρμόδιες αρχές να λάβουν νέα απόφαση απελάσεως. Το Δικαστήριο συνήγαγε εξ αυτού το συμπέρασμα ότι, υπό τις περιστάσεις της υποθέσεως της κύριας δίκης, ούτε η ανάκληση της άδειας διαμονής του ενδιαφερομένου ούτε η έκδοση νέας αποφάσεως περί απομακρύνσεώς του αντέβαιναν στην οδηγία 2004/38 και στην αρχή της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης.

Στη συνέχεια, το Δικαστήριο στράφηκε στο ζήτημα αν προσκρούει στην αρχή της αποτελεσματικότητας νομολογιακή πρακτική που έχει ως αποτέλεσμα, όταν έχει εκδοθεί απόφαση επιστροφής εις βάρος υπηκόου κράτους μέλους, αυτός να μην μπορεί να επικαλεστεί, προς στήριξη ενδίκου βοηθήματος κατά της αποφάσεως αυτής, έλλειψη νομιμότητας της προγενέστερης εις βάρος του αποφάσεως για απαγόρευση εισόδου του στην εθνική επικράτεια. Το Δικαστήριο υπενθύμισε επ' αυτού ότι, ελλείψει σχετικής ρυθμίσεως του δικαίου της Ένωσης, εναπόκειται μεν στα κράτη μέλη να θεσπίσουν τους δικονομικούς κανόνες οι οποίοι θα διέπουν την πρόσβαση στη δικαιοσύνη, πλην όμως οι εν λόγω κανόνες δεν θα πρέπει να καθιστούν πρακτικώς αδύνατη ή υπέρμετρα δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που παρέχει η έννομη τάξη της Ένωσης. Στην προκειμένη

6/ Οδηγία 2004/38/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, σχετικά με το δικαίωμα των πολιτών της Ένωσης και των μελών των οικογενειών τους να κυκλοφορούν και να διαμένουν ελεύθερα στην επικράτεια των κρατών μελών, για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΟΚ) 1612/68 και την κατάργηση των οδηγιών 64/221/ΕΟΚ, 68/360/ΕΟΚ, 72/194/ΕΟΚ, 73/148/ΕΟΚ, 75/34/ΕΟΚ, 75/35/ΕΟΚ, 90/364/ΕΟΚ, 90/365/ΕΟΚ και 93/96/ΕΟΚ (ΕΕ 2004, L 158, σ. 77).

περίπτωση, το δίκαιο της Ένωσης επ' ουδενί απαγορεύει εθνική νομοθεσία που προβλέπει ότι δεν είναι δυνατό να προβληθεί κατά ατομικής πράξεως, όπως είναι η απόφαση επιστροφής, η έλλειψη νομιμότητας αποφάσεως περί απαγορεύσεως εισόδου στην εθνική επικράτεια, η οποία έχει καταστεί απρόσβλητη, είτε επειδή εξέπνευσε η προθεσμία για την άσκηση προσφυγής είτε επειδή η κατ' αυτής ασκηθείσα προσφυγή απορρίφθηκε. Εντούτοις, το Δικαστήριο κατέστησε σαφές ότι έπρεπε να είχε δοθεί, στην πράξη, στον ενδιαφερόμενο η δυνατότητα να προσβάλει εγκαίρως την αρχική απόφαση περί απαγορεύσεως εισόδου στην εθνική επικράτεια και να επικαλεστεί τις διατάξεις της οδηγίας 2004/38.

Τέλος, ως προς το ζήτημα αν το άρθρο 30 της οδηγίας 2004/38 επιτάσσει, όταν εκδίδεται απόφαση βάσει του άρθρου 27, παράγραφος 1, της ίδιας οδηγίας, η απόφαση να κοινοποιείται στον ενδιαφερόμενο σε γλώσσα την οποία αυτός να κατανοεί, έστω και αν δεν έχει υποβάλει σχετικό αίτημα, το Δικαστήριο επισήμανε ότι τα κράτη μέλη οφείλουν να λαμβάνουν κάθε πρόσφορο μέτρο για να μπορεί ο ενδιαφερόμενος να αντιληφθεί το περιεχόμενο και τα αποτελέσματα αποφάσεως που περιορίζει το δικαίωμά του εισόδου ή διαμονής για λόγους δημόσιας τάξεως, δημόσιας ασφάλειας ή δημόσιας υγείας. Δεν μπορεί, πάντως, να γίνει δεκτό ότι υφίσταται υποχρέωση να του κοινοποιηθεί η ως άνω απόφαση σε γλώσσα την οποία κατανοεί ή είναι εύλογο να υποτεθεί ότι την κατανοεί, ακόμη και σε περίπτωση που αυτός δεν έχει υποβάλει σχετικό αίτημα.

Στις 10 Μαΐου 2017 το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου εξέδωσε την απόφαση **Chavez-Vilchez κ.λπ.** (C-133/15, [EU:C:2017:354](#)), όπου έδωσε διευκρινίσεις σε σχέση με το *δευτερογενές δικαίωμα διαμονής που μπορεί να επικαλεστεί, βάσει του άρθρου 20 ΣΛΕΕ, υπήκοος τρίτης χώρας ως γονέας ανήλικου τέκνου το οποίο έχει την ιθαγένεια της Ένωσης*. Η προδικαστική παραπομπή αφορούσε την περίπτωση διαφόρων γυναικών που είναι όλες υπήκοοι τρίτων χωρών και μητέρες ενός ή περισσοτέρων τέκνων ολλανδικής ιθαγένειας, των οποίων ο πατέρας έχει επίσης την ολλανδική ιθαγένεια. Τα τέκνα αυτά ζουν στις Κάτω Χώρες κατά κύριο λόγο, αν όχι αποκλειστικώς, με τη μητέρα τους. Οι ενδιαφερόμενες είχαν υποβάλει αιτήσεις για κοινωνική αρωγή και χορήγηση οικογενειακού επιδόματος, οι οποίες απορρίφθηκαν από τις αρμόδιες αρχές με την αιτιολογία ότι οι αιτούσες δεν είχαν δικαίωμα διαμονής στις Κάτω Χώρες. Το ολλανδικό δικαστήριο ενώπιον του οποίου προσβλήθηκαν οι απορριπτικές αποφάσεις επί των αιτήσεων υπέβαλε στο Δικαστήριο το ερώτημα αν οι ενδιαφερόμενες μπορούσαν, ως μητέρες τέκνου που είναι πολίτης της Ένωσης, να αντλήσουν δικαίωμα διαμονής από το άρθρο 20 ΣΛΕΕ.

Το Δικαστήριο επανέλαβε ότι, κατά πάγια νομολογία του, το άρθρο 20 ΣΛΕΕ απαγορεύει εθνικά μέτρα, περιλαμβανομένων των αποφάσεων περί μη αναγνώρισεως του δικαιώματος διαμονής των μελών της οικογένειας πολίτη της Ένωσης, τα οποία έχουν ως αποτέλεσμα να εμποδίζονται οι πολίτες της Ένωσης να απολαύουν πράγματι, κατά το ουσιώδες μέρος τους, των δικαιωμάτων που συναρτώνται με την ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης⁷. Εν προκειμένω, τυχόν υποχρέωση των μητέρων να εγκαταλείψουν το έδαφος της Ένωσης θα μπορούσε να στερήσει από τα τέκνα τους τη δυνατότητα να απολαύουν πράγματι, κατά το ουσιώδες μέρος τους, των δικαιωμάτων αυτών, υποχρεώνοντάς τα και αυτά να εγκαταλείψουν το έδαφος της Ένωσης, ζήτημα το οποίο πρέπει να ελέγξει ο εθνικός δικαστής. Για να κριθεί αν συντρέχει τέτοιος κίνδυνος, είναι σημαντικό να διερευνηθεί ποιος γονέας έχει την πραγματική επιμέλεια του τέκνου και αν υπάρχει σχέση πραγματικής εξαρτήσεως μεταξύ του τέκνου και του γονέα που είναι υπήκοος τρίτης χώρας. Κατά το Δικαστήριο, οι αρμόδιες αρχές οφείλουν,

^{7/} Αποφάσεις του Δικαστηρίου της 8ης Μαρτίου 2011, **Ruiz Zambrano** (C-34/09, [EU:C:2011:124](#)) και της 6ης Δεκεμβρίου 2012, **O. και S.** (C-356/11 και C-357/11, [EU:C:2012:776](#)).

στο πλαίσιο αυτό, να λάβουν υπόψη το δικαίωμα σεβασμού της οικογενειακής ζωής, όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 7 του Χάρτη, καθώς και το υπέρτατο συμφέρον του τέκνου, σύμφωνα με τα όσα ορίζει το άρθρο 24, παράγραφος 2, του Χάρτη.

Το Δικαστήριο διευκρίνισε επίσης ότι το γεγονός ότι ο άλλος γονέας, ο οποίος είναι πολίτης της Ένωσης, είναι πράγματι ικανός και διατεθειμένος να αναλάβει κατ' αποκλειστικότητα την καθημερινή πραγματική φροντίδα του τέκνου αποτελεί σημαντικό στοιχείο, αλλά δεν αρκεί, από μόνο του, για να διαπιστωθεί ότι δεν υφίσταται, μεταξύ του γονέα που είναι υπήκοος τρίτης χώρας και του τέκνου, τέτοιου είδους σχέση εξαρτήσεως ώστε το τέκνο να είναι αναγκασμένο να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης αν δεν αναγνωριστεί δικαίωμα διαμονής στον υπήκοο της τρίτης χώρας. Πράγματι, η διαπίστωση αυτή πρέπει να στηρίζεται στη συνεκτίμηση, προς το υπέρτατο συμφέρον του τέκνου, του συνόλου των περιστάσεων της συγκεκριμένης υποθέσεως, ιδίως δε της ηλικίας του τέκνου, της σωματικής και συναισθηματικής του αναπτύξεως, της εντάσεως του συναισθηματικού του δεσμού τόσο με τον γονέα-πολίτη της Ένωσης όσο και με τον γονέα ο οποίος είναι υπήκοος τρίτης χώρας, καθώς και του κινδύνου που θα συνεπαγόταν για την ισορροπία του τέκνου ο αποχωρισμός του από τον γονέα-υπήκοο τρίτης χώρας. Ως προς το βάρος αποδείξεως, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι εναπόκειται στον τελευταίο αυτόν γονέα να προσκομίσει στοιχεία από τα οποία να προκύπτει ότι απόφαση περί μη αναγνώρισεως δικαίωματος διαμονής στον ίδιο θα στερούσε από το τέκνο του τη δυνατότητα να απολαύει πράγματι, κατά το ουσιώδες μέρος τους, των δικαιωμάτων που συναρτώνται με την ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης, υποχρεώνοντάς το να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης. Εντούτοις, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι οι εθνικές αρχές υποχρεούνται να διασφαλίζουν ότι η εσωτερική νομοθεσία σχετικά με το βάρος αποδείξεως δεν θέτει σε κίνδυνο την πρακτική αποτελεσματικότητα του άρθρου 20 ΣΛΕΕ.

Η απόφαση **Lounes** (C-165/16, [EU:C:2017:862](#)), που εκδόθηκε από το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου στις 14 Νοεμβρίου 2017, αφορούσε το *δευτερογενές δικαίωμα διαμονής το οποίο μπορεί να επικαλεστεί, βάσει του άρθρου 21 ΣΛΕΕ, υπήκοος χώρας εκτός της Ένωσης, ως μέλος της οικογένειας πολίτη της Ένωσης, στο κράτος μέλος όπου διέμενε αυτός ο πολίτης προτού αποκτήσει την ιθαγένειά του, επιπλέον της αρχικής του ιθαγένειας*. Στην προκειμένη περίπτωση, ο προσφεύγων της κύριας δίκης, υπήκοος Αλγερίας, είχε εισέλθει στο Ηνωμένο Βασίλειο το 2010 με τουριστική θεώρηση διάρκειας έξι μηνών και, εν συνεχεία, παρέμεινε παρανόμως στη βρετανική επικράτεια. Εκεί γνωρίστηκε με Ισπανίδα υπήκοο η οποία είχε αποκτήσει τη βρετανική ιθαγένεια με πολιτογράφηση, διατηρώντας παράλληλα την ισπανική της ιθαγένεια. Αφού συνήψαν γάμο, ο προσφεύγων της κύριας δίκης ζήτησε, ως μέλος της οικογένειας υπηκόου του ΕΟΧ (Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου), να του χορηγηθεί άδεια διαμονής στο Ηνωμένο Βασίλειο. Οι βρετανικές αρχές απέρριψαν την αίτησή του, με την αιτιολογία ότι, βάσει του βρετανικού νόμου για τη μεταφορά της οδηγίας 2004/38⁸ στην εθνική έννομη τάξη, η σύζυγός του, από τότε που απέκτησε τη βρετανική ιθαγένεια, δεν λογιζόταν πλέον ως «υπήκοος του ΕΟΧ», οπότε αυτός δεν δικαιούνταν να του χορηγηθεί άδεια διαμονής υπό την ιδιότητα του μέλους της οικογένειας πολίτη του ΕΟΧ. Το βρετανικό δικαστήριο που επιλήφθηκε της υποθέσεως υπέβαλε στο Δικαστήριο προδικαστικό ερώτημα ζητώντας να αποσαφηνιστεί αν η απορριπτική αυτή απόφαση και η εθνική νομοθεσία ήσαν συμβατές με το δίκαιο της Ένωσης.

Πρώτον, το Δικαστήριο τόνισε ότι η οδηγία 2004/38, που καθορίζει τις προϋποθέσεις ασκήσεως του δικαιώματος των πολιτών της Ένωσης να κυκλοφορούν και να διαμένουν ελεύθερα στο έδαφος των κρατών μελών, δεν διέπει τη διαμονή των πολιτών της Ένωσης στο κράτος μέλος της ιθαγένειάς τους, δεδομένου ότι, βάσει αρχής του διεθνούς δικαίου, έχουν εκεί δικαίωμα διαμονής το οποίο δεν μπορεί να εξαρτηθεί από προϋποθέσεις. Έτσι, κατά το Δικαστήριο, από τη στιγμή που η σύζυγος του ενδιαφερομένου απέκτησε

8/ Βλ. ανωτέρω υποσημείωση 6.

τη βρετανική ιθαγένεια, η οδηγία 2004/38 δεν διέπει πλέον τη διαμονή της στο Ηνωμένο Βασίλειο. Κατά συνέπεια, αυτός, ως σύζυγος, δεν ήταν δυνατό να επικαλεστεί δευτερογενές δικαίωμα διαμονής στο Ηνωμένο Βασίλειο βάσει της οδηγίας 2004/38.

Δεύτερον, το Δικαστήριο εξέτασε αν μπορούσε να αναγνωριστεί στον προσφεύγοντα της κύριας δίκης δευτερογενές δικαίωμα διαμονής στο εν λόγω κράτος μέλος βάσει του άρθρου 21, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, το οποίο προβλέπει ότι κάθε πολίτης της Ένωσης έχει δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής στο έδαφος των κρατών μελών. Ως προς το σημείο αυτό, το Δικαστήριο επισήμανε ότι, για να έχουν πρακτική αποτελεσματικότητα τα δικαιώματα που η προαναφερθείσα διάταξη παρέχει στους πολίτες της Ένωσης, ιδίως δε το δικαίωμά τους να διágουν ομαλό οικογενειακό βίο στο κράτος μέλος υποδοχής, έχοντας στο πλευρό τους τα μέλη της οικογένειάς τους, επιβάλλεται να μπορεί κάθε πολίτης ευρισκόμενος στη θέση της συζύγου του ενδιαφερομένου, αφενός, να διατηρήσει το ως άνω δικαίωμα στο κράτος μέλος υποδοχής ακόμη και αφότου αποκτήσει την ιθαγένεια του συγκεκριμένου κράτους, επιπλέον της αρχικής του ιθαγένειας, και, αφετέρου, να συνεχίσει την οικογενειακή του ζωή με τον σύζυγο ο οποίος είναι υπήκοος τρίτου κράτους. Επομένως, το Δικαστήριο κατέληξε ότι υπήκοος κράτους εκτός Ένωσης απολαύει δευτερογενούς δικαιώματος διαμονής στο κράτος μέλος υποδοχής, δυνάμει του άρθρου 21, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, υπό προϋποθέσεις που δεν πρέπει να είναι αυστηρότερες από τις προβλεπόμενες στην οδηγία 2004/38 για την παροχή αντίστοιχου δικαιώματος σε υπήκοο τρίτου κράτους ο οποίος είναι μέλος της οικογένειας πολίτη της Ένωσης που άσκησε το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας και εγκαταστάθηκε σε κράτος μέλος διαφορετικό από εκείνο της ιθαγένειάς του.

III. ΘΕΣΜΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

1. ΑΡΜΟΔΙΟΤΗΤΕΣ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΟΡΓΑΝΩΝ

Με την απόφαση της 26ης Ιουλίου 2017, *Τσεχική Δημοκρατία κατά Επιτροπής* (C-696/15 P, [EU:C:2017:595](#)), το Δικαστήριο επικύρωσε κατ' αναίρεση την απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου⁹ περί απορρίψεως δύο προσφυγών που είχαν ως αίτημα την ακύρωση των κατ' εξουσιοδότηση κανονισμών 885/2013¹⁰ και 886/2013¹¹, οι οποίοι θεσπίστηκαν προς συμπλήρωση της οδηγίας 2010/40¹² στον τομέα της πολιτικής των μεταφορών. Ειδικότερα, η Τσεχική Δημοκρατία είχε υποστηρίξει με τις δύο προσφυγές της ότι η Επιτροπή, εκδίδοντας τους επίδικους κανονισμούς, υπερέβη τα όρια των κατ' εξουσιοδότηση αρμοδιοτήτων της, στον βαθμό που υποχρέωσε κάθε κράτος μέλος να ιδρύσει ελεγκτικό οργανισμό αρμόδιο να αξιολογεί κατά πόσον πληρούνται οι προδιαγραφές τις

9/ Απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 8ης Οκτωβρίου 2015, *Τσεχική Δημοκρατία κατά Επιτροπής* (T-659/13 και T-660/13, [EU:T:2015:771](#)).

10/ Κατ' εξουσιοδότηση κανονισμός (ΕΕ) 885/2013 της Επιτροπής, της 15ης Μαΐου 2013, σχετικά με τη συμπλήρωση της οδηγίας 2010/40/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για τα ευφυή συστήματα μεταφορών (ITS) όσον αφορά την παροχή υπηρεσιών πληροφόρησης για ασφαλείς και προστατευμένες θέσεις στάθμευσης φορτηγών και επαγγελματικών οχημάτων (ΕΕ 2013, L 247, σ. 1).

11/ Κατ' εξουσιοδότηση κανονισμός (ΕΕ) 886/2013 της Επιτροπής, της 15ης Μαΐου 2013, προς συμπλήρωση της οδηγίας 2010/40/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με τα δεδομένα και τις διαδικασίες για τη δωρεάν, ενδεχομένως, παροχή ελάχιστων καθολικών πληροφοριών για την κυκλοφορία σχετικών με την οδική ασφάλεια στους χρήστες (ΕΕ 2013, L 247, σ. 6).

12/ Οδηγία 2010/40/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 7ης Ιουλίου 2010, περί πλαισίου ανάπτυξης των συστημάτων ευφυών μεταφορών στον τομέα των οδικών μεταφορών και των διεπαφών με άλλους τρόπους μεταφοράς (ΕΕ 2010, L 207, σ. 1).

οποίες προβλέπουν οι κανονισμοί αυτοί. Με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφασή του, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε, από την πλευρά του, ότι η Επιτροπή είχε τηρήσει τόσο τα όρια της αρμοδιότητάς της βάσει του άρθρου 290 ΣΛΕΕ όσο και τα όρια της εξουσιοδοτήσεως όπως καθορίστηκαν με την οδηγία 2010/40.

Το Δικαστήριο υπογράμμισε επ' αυτού ότι η εξουσιοδότηση δυνάμει του άρθρου 290 ΣΛΕΕ παρέχει στην Επιτροπή την ευχέρεια να συμπληρώσει ή να τροποποιήσει τα μη ουσιώδη στοιχεία μιας νομοθετικής πράξεως. Κατά την ίδια διάταξη όμως, επιβάλλεται η οικεία νομοθετική πράξη να οριοθετεί ρητώς όχι μόνον τους στόχους αλλά και το περιεχόμενο, την έκταση και τη διάρκεια της εξουσιοδοτήσεως. Όσον αφορά το ζήτημα ποια στοιχεία μιας νομοθετικής πράξεως πρέπει να χαρακτηριστούν ως «ουσιώδη», το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι ο χαρακτηρισμός αυτός δεν επαφίεται μόνο στην εκτίμηση του νομοθέτη της Ένωσης, αλλά πρέπει να θεμελιώνεται σε αντικειμενικά στοιχεία που να μπορούν να ελεγχθούν από τον δικαστή. Πιο συγκεκριμένα, ένα στοιχείο θεωρείται ουσιώδες αν η έγκρισή του προϋποθέτει πολιτικές επιλογές οι οποίες άπτονται της αποκλειστικής ευθύνης του νομοθέτη της Ένωσης ή αν συνεπάγεται τόσο σημαντική επέμβαση στα θεμελιώδη δικαιώματα των εμπλεκόμενων προσώπων, ώστε να καθίσταται αναγκαία η παρέμβαση του νομοθέτη της Ένωσης.

Κατ' εφαρμογήν των ως άνω αρχών, το Δικαστήριο επιβεβαίωσε στη συνέχεια ότι, εν προκειμένω, η οδηγία 2010/40 παρείχε στην Επιτροπή επαρκή νομική βάση για τη σύσταση των επίμαχων εθνικών ελεγκτικών οργανισμών και ότι η δημιουργία αυτών δεν συνιστούσε ουσιώδες στοιχείο του ρυθμιζόμενου τομέα.

2. ΝΟΜΙΚΕΣ ΠΡΑΞΕΙΣ ΤΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

2.1. Νομική μορφή των πράξεων

Με την απόφαση της 25ης Οκτωβρίου 2017, **Επιτροπή κατά Συμβουλίου (CMR-15)** (C-687/15, [EU:C:2017:803](#)), το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου έκρινε επί της προσφυγής ακυρώσεως που ασκήθηκε από την Επιτροπή κατά των συμπερασμάτων τα οποία εγκρίθηκαν από το Συμβούλιο στις 26 Οκτωβρίου 2015 σχετικά με την Παγκόσμια Διάσκεψη Ραδιοεπικοινωνιών του 2015 (WRC-15) της Διεθνούς Ένωσης Τηλεπικοινωνιών (ITU), και την έκανε δεκτή με το σκεπτικό ότι το Συμβούλιο είχε παραβεί τον απαιτούμενο από το άρθρο 218, παράγραφος 9, ΣΛΕΕ ουσιώδη τύπο.

Σε σχέση, πρώτον, με τη μορφή της προσβαλλόμενης πράξεως, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι, κατά το άρθρο 13, παράγραφος 2, ΣΕΕ, κάθε θεσμικό όργανο της Ένωσης δρα εντός των ορίων των αρμοδιοτήτων οι οποίες του ανατίθενται από τις Συνθήκες, σύμφωνα με τις διαδικασίες, τους όρους και τους σκοπούς που ορίζουν οι Συνθήκες. Στο πνεύμα αυτό, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι, εφόσον οι κανόνες σχετικά με τον τρόπο που διαμορφώνεται η βούληση των θεσμικών οργάνων της Ένωσης θεσπίζονται από τις Συνθήκες και είναι δεσμευτικοί τόσο για τα κράτη μέλη όσο και για τα ίδια τα όργανα, μόνον οι Συνθήκες επιτρέπεται, σε ειδικές περιπτώσεις, να εξουσιοδοτούν θεσμικό όργανο να τροποποιεί διαδικασία λήψεως αποφάσεως την οποία αυτές θεσπίζουν. Όσον αφορά τη νομική μορφή των πράξεων που εκδίδονται βάσει του άρθρου 218, παράγραφος 9, ΣΛΕΕ, το Δικαστήριο επανέλαβε ότι, αν θεσμικό όργανο της Ένωσης παρεκκλίνει από τη νομική μορφή που προβλέπεται στις Συνθήκες, στοιχειοθετείται παράβαση ουσιώδους τύπου η οποία επισύρει την ακύρωση της επίμαχης

πράξεως, αφού η παρέκκλιση ενδέχεται να δημιουργήσει αβεβαιότητα ως προς τη φύση της πράξεως ή την ακολουθητέα για την έκδοσή της διαδικασία, με συνέπεια να υπονομεύεται η ασφάλεια δικαίου, κατά παράβαση του απαιτούμενου από την εν λόγω διάταξη ουσιώδους τύπου.

Σε σχέση, δεύτερον, με το γεγονός ότι η προσβαλλόμενη πράξη δεν ανέφερε σε ποια νομική βάση στηριζόταν, το Δικαστήριο παρέπεμψε στη νομολογία του σύμφωνα με την οποία η επιλογή της προσήκουσας νομικής βάσης έχει συνταγματική σημασία, δεδομένου ότι η Ένωση, επειδή έχει μόνο δοτές αρμοδιότητες, οφείλει να συνδέει τις πράξεις που εκδίδει με τις διατάξεις της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ) οι οποίες την εξουσιοδοτούν πράγματι προς τούτο. Επομένως, η παρέκκλιση από την προβλεπόμενη στο άρθρο 218, παράγραφος 9, ΣΛΕΕ νομική μορφή και η παράλειψη αναφοράς της νομικής βάσης προκαλούν σύγχυση τόσο ως προς τη νομική φύση και το πεδίο εφαρμογής της προσβαλλόμενης πράξεως όσο και ως προς τη διαδικασία που έπρεπε να ακολουθηθεί για την έκδοσή της, σύγχυση η οποία θα μπορούσε να αποδυναμώσει την Ένωση κατά την υπεράσπιση των θέσεών της στην Παγκόσμια Διάσκεψη Ραδιοεπικοινωνιών του 2015.

2.2. Διαδικασία εκδόσεως των πράξεων

Τρεις είναι οι πιο αξιοσημείωτες αποφάσεις στον τομέα αυτόν. Η πρώτη αφορά την υποχρέωση διαβουλεύσεως με το Κοινοβούλιο στο πλαίσιο της νομοθετικής διαδικασίας της Ένωσης. Η δεύτερη έχει ως αντικείμενο μια πρόταση ευρωπαϊκής πρωτοβουλίας πολιτών. Η τρίτη είναι η απόφαση **Σλοβακία και Ουγγαρία κατά Συμβουλίου** (C-643/15 και C-647/15, [EU:C:2017:631](#)), σχετικά με τα δεσμευτικά προσωρινά μέτρα μετεγκαταστάσεως ορισμένων αιτούντων άσυλο ¹³.

Με την απόφαση της 7ης Μαρτίου 2017, **RPO** (C-390/15, [EU:C:2017:174](#)), το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου επιβεβαίωσε το κύρος των διατάξεων της οδηγίας 2006/112 ¹⁴ οι οποίες επιτρέπουν στα κράτη μέλη να εφαρμόζουν μειωμένο συντελεστή φόρου προστιθέμενης αξίας (ΦΠΑ) στην πώληση έντυπων εκδόσεων, όπως βιβλίων, εφημερίδων και περιοδικών, ενώ οι ψηφιακές εκδόσεις δεν μπορούν να τύχουν του ειδικού αυτού καθεστώτος, με την εξαίρεση όμως των ψηφιακών βιβλίων που παραδίδονται επί υλικού υποθέματος. Στη διαφορά της κύριας δίκης, το πολωνικό συνταγματικό δικαστήριο, ενώπιον του οποίου υποβλήθηκε αίτημα να αναγνωρίσει ότι αντέβαιναν στο πολωνικό Σύνταγμα εθνικές διατάξεις οι οποίες απέκλειαν την εφαρμογή μειωμένου συντελεστή ΦΠΑ επί των ψηφιακών εκδόσεων, αμφέβαλλε ως προς το κύρος των αντίστοιχων διατάξεων της οδηγίας 2006/112, όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2009/47 ¹⁵. Ακολούθησε προδικαστική παραπομπή εκ μέρους του εθνικού δικαστηρίου προκειμένου να διευκρινιστεί, αφενός, αν το Κοινοβούλιο είχε επαρκή συμμετοχή

13/ Η απόφαση αυτή παρουσιάζεται στον τίτλο VIII.1 «Πολιτική ασύλου».

14/ Οδηγία 2006/112/ΕΚ του Συμβουλίου, της 28ης Νοεμβρίου 2006, σχετικά με το κοινό σύστημα φόρου προστιθέμενης αξίας (ΕΕ 2006, L 347, σ. 1), ως είχε μετά την έκδοση της οδηγίας 2009/47/ΕΚ του Συμβουλίου, της 5ης Μαΐου 2009, για την τροποποίηση της οδηγίας 2006/112/ΕΚ όσον αφορά τους μειωμένους συντελεστές φόρου προστιθέμενης αξίας (ΕΕ 2009, L 116, σ. 18).

15/ Οδηγία 2009/47/ΕΚ του Συμβουλίου, της 5ης Μαΐου 2009, για την τροποποίηση της οδηγίας 2006/112/ΕΚ όσον αφορά τους μειωμένους συντελεστές φόρου προστιθέμενης αξίας (ΕΕ 2009, L 116, σ. 18).

στη νομοθετική διαδικασία για την έκδοση της οδηγίας 2009/47, που τροποποίησε τις διατάξεις της οδηγίας 2006/112 οι οποίες επέτρεπαν την εφαρμογή μειωμένου συντελεστή ΦΠΑ στις έντυπες εκδόσεις, και, αφετέρου, αν οι σχετικές διατάξεις της οδηγίας 2006/112 ¹⁶ προσέκρουαν στην αρχή της ίσης μεταχειρίσεως.

Όσον αφορά τη νομοθετική διαδικασία που κατέληξε στην έκδοση της οδηγίας 2009/47, το Δικαστήριο, αφού διαπίστωσε ότι το τελικό κείμενο της οδηγίας αυτής είχε διαφορές σε σύγκριση με την πρόταση βάσει της οποίας έγινε η διαβούλευση με το Κοινοβούλιο, υπενθύμισε ότι η νομότυπη διαβούλευση με το Κοινοβούλιο, όπου προβλέπεται από τις Συνθήκες, αποτελεί ουσιώδη τύπο, του οποίου η μη τήρηση συνεπάγεται την ακυρότητα της οικείας πράξεως. Η ως άνω υποχρέωση διαβουλεύσεως με το Κοινοβούλιο σημαίνει ότι η γνώμη του θεσμικού αυτού οργάνου πρέπει να ζητείται εκ νέου κάθε φορά που το τελικώς εγκριθέν κείμενο, εξεταζόμενο στο σύνολό του, αποκλίνει ουσιωδώς από εκείνο επί του οποίου το Κοινοβούλιο έχει ήδη γνωμοδοτήσει, πλην των περιπτώσεων όπου οι τροποποιήσεις ανταποκρίνονται, κατ' ουσίαν, σε εκπνερασμένη επιθυμία του ίδιου του Κοινοβουλίου. Εντούτοις, στον βαθμό που η τελική διατύπωση της επίδικης διατάξεως της οδηγίας 2009/47 ήταν απλώς μια φραστική απλοποίηση του κειμένου της προτάσεως οδηγίας επί της οποίας το Κοινοβούλιο είχε διατυπώσει τη γνώμη του, χωρίς να έχει αλλοιωθεί καθόλου η ουσία του, το Δικαστήριο συνήγαγε το συμπέρασμα ότι το Συμβούλιο δεν όφειλε να διαβουλευθεί ξανά με το Κοινοβούλιο πριν από την έκδοση της οδηγίας.

Η απόφαση της 12ης Σεπτεμβρίου 2017, **Αναγνωστάκης κατά Επιτροπής** (C-589/15 P, [EU:C:2017:663](#)), εκδόθηκε από το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου επί αιτήσεως αναιρέσεως της αποφάσεως του Γενικού Δικαστηρίου ¹⁷ περί απορρίψεως της προσφυγής ακυρώσεως η οποία είχε ασκηθεί κατά της *αποφάσεως της Επιτροπής να μην επιτρέψει την καταχώριση μιας προτάσεως ευρωπαϊκής πρωτοβουλίας πολιτών (ΕΠΠ)* υποβληθείσας βάσει του άρθρου 4, παράγραφος 2, στοιχείο β', του κανονισμού 211/2011 ¹⁸. Σκοπός της πρωτοβουλίας αυτής ήταν, ειδικότερα, να καθιερωθεί στη νομοθεσία της Ένωσης η «αρχή της κατάστασης ανάγκης» που επιτάσσει να μπορεί να διαγραφεί το δημόσιο χρέος των χωρών των οποίων η οικονομική και πολιτική υπόσταση απειλείται από την ύπαρξη και μόνον του χρέους.

Όσον αφορά την προβλεπόμενη στο άρθρο 4, παράγραφος 3, του κανονισμού 211/2011 υποχρέωση της Επιτροπής να γνωστοποιεί στους διοργανωτές ΕΠΠ τους λόγους για τους οποίους απορρίπτεται η αίτηση καταχώρισεως της προτάσεώς τους, το Δικαστήριο υπογράμμισε κατ' αρχάς ότι, λαμβανομένης υπόψη της σπουδαιότητας της ΕΠΠ ως μέσου συμμετοχής των πολιτών στη δημοκρατική ζωή της Ένωσης, η Επιτροπή υποχρεούται να αιτιολογεί με σαφή τρόπο κάθε τέτοια απορριπτική απόφαση. Στην περίπτωση αυτή ωστόσο, λόγω του όλως συνοπτικού χαρακτήρα και της αοριστίας της προκειμένης προτάσεως πρωτοβουλίας, το Δικαστήριο επικύρωσε την κρίση του Γενικού Δικαστηρίου ότι η απορριπτική απόφαση της Επιτροπής ήταν επαρκώς αιτιολογημένη.

Εν συνεχεία, το Δικαστήριο τόνισε ότι η απόφαση σχετικά με την καταχώριση προτάσεως ΕΠΠ πρέπει να λαμβάνεται σύμφωνα με την αρχή της χρηστής διοικήσεως, η οποία συνδέεται, πιο συγκεκριμένα, με την υποχρέωση του αρμόδιου θεσμικού οργάνου να προβαίνει σε επιμελή και αμερόληπτη εξέταση συνεκτιμώντας όλα τα κρίσιμα στοιχεία της κάθε περιπτώσεως. Η προϋπόθεση του άρθρου 4, παράγραφος 2, στοιχείο β', του κανονισμού 211/2011, το οποίο ορίζει ότι η πρόταση ΕΠΠ, προκειμένου να μπορεί να καταχωριστεί, δεν πρέπει να είναι καταφανώς εκτός του πλαισίου των αρμοδιοτήτων της Επιτροπής προς υποβολή προτάσεων για την

^{16/} Για την απάντηση του Δικαστηρίου στο δεύτερο ερώτημα, βλ. τίτλο XII «Φορολογικές διατάξεις».

^{17/} Απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 30ής Σεπτεμβρίου 2015, **Αναγνωστάκης κατά Επιτροπής** (T-450/12, [EU:T:2015:739](#)).

^{18/} Κανονισμός (ΕΕ) 211/2011 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Φεβρουαρίου 2011, σχετικά με την πρωτοβουλία πολιτών (ΕΕ 2011, L 65, σ. 1, και διορθωτικό ΕΕ 2012, L 94, σ. 49).

έκδοση νομικών πράξεων, επιβάλλεται να ερμηνεύεται και να εφαρμόζεται από την Επιτροπή κατά τέτοιον τρόπο ώστε να διασφαλίζεται η εύκολη πρόσβαση σε αυτό το μέσο. Κατά συνέπεια, η Επιτροπή μπορεί να μην επιτρέψει την καταχώριση μόνον εφόσον είναι πρόδηλο ότι η πρόταση ΕΠΠ, λαμβανομένων υπόψη του αντικειμένου και των σκοπών της, δεν εμπίπτει στο πεδίο των αρμοδιοτήτων της. Παρά ταύτα, το Δικαστήριο έκρινε ότι οι διατάξεις της Συνθήκης ΛΕΕ τις οποίες επικαλέστηκε εν προκειμένω ο διοργανωτής της πρωτοβουλίας πολιτών προς στήριξη της προσφυγής ακυρώσεως κατά της απορριπτικής αποφάσεως επί της αιτήσεως για καταχώριση της προτάσεώς του, δηλαδή το άρθρο 122, παράγραφοι 1 και 2, ΣΛΕΕ και το άρθρο 136, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, δεν ήταν, στην πραγματικότητα, δυνατό να χρησιμεύσουν ως νομική βάση για την υιοθέτηση της «αρχής της έκτακτης ανάγκης» στην οποία αναφερόταν η πρότασή του.

3. ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΣΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ

Το 2017 το Δικαστήριο εξέδωσε πολλές σημαντικές αποφάσεις για την πρόσβαση στα έγγραφα. Με τη νομολογία του αυτή αποσαφήνισε περαιτέρω ζητήματα σχετικά με το νόημα του όρου «υφιστάμενο έγγραφο» όπως χρησιμοποιείται στον κανονισμό 1049/2001¹⁹ σε σχέση με τις ηλεκτρονικές βάσεις δεδομένων, με την εφαρμογή του εν λόγω κανονισμού επί των υπομνημάτων των κρατών μελών στο πλαίσιο ένδικης διαδικασίας, με την ισχύ του γενικού τεκμηρίου της εμπιστευτικότητας ως προς τα έγγραφα που άπτονται διαδικασίας EU Pilot και, τέλος, με την έννοια «έρευνα». Το Δικαστήριο αποφάνθηκε επίσης επί της ερμηνείας του κανονισμού 1049/2001 σε συνάρτηση με την εφαρμογή της Συμβάσεως του Aarhus²⁰.

Με την απόφαση *Τυρκε κατά Επιτροπής* (C-491/15 P, [EU:C:2017:5](#)), που εκδόθηκε στις 11 Ιανουαρίου 2017, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου επικύρωσε την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου²¹ και διευκρίνισε τι νοείται ως υφιστάμενο έγγραφο σε ηλεκτρονικές βάσεις δεδομένων. Στην προκειμένη περίπτωση, ο προσφεύγων είχε ζητήσει από την Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Επιλογής Προσωπικού (EPSO) πρόσβαση σε «πίνακα» δεδομένων τα οποία, αφενός, προέρχονταν από περισσότερα έγγραφα που βρίσκονταν στην κατοχή της EPSO σε ηλεκτρονική μορφή και, αφετέρου, δεν ήταν εφικτό να αντληθούν από τη βάση δεδομένων της με μια απλή αναζήτηση.

Το Δικαστήριο έκρινε ότι ναι μεν οι ηλεκτρονικές βάσεις δεδομένων καθιστούν, εκ της φύσεώς τους, δυνατή την άντληση οποιασδήποτε πληροφορίας περιέχουν, πλην όμως το γεγονός ότι υπάρχει η δυνατότητα να δημιουργηθεί ένα έγγραφο από μια τέτοια βάση δεδομένων δεν σημαίνει ότι το έγγραφο αυτό θα πρέπει να χαρακτηριστεί ως «υφιστάμενο» κατά την έννοια του κανονισμού 1049/2001. Πράγματι, όπως υπενθύμισε το Δικαστήριο, το δικαίωμα προσβάσεως στα έγγραφα των θεσμικών οργάνων αφορά μόνον τα ήδη υφιστάμενα και ευρισκόμενα στην κατοχή του οικείου θεσμικού οργάνου έγγραφα και δεν μπορεί να γίνεται επίκληση του κανονισμού 1049/2001 προκειμένου να υποχρεωθεί θεσμικό όργανο να δημιουργήσει έγγραφο εκ του μη όντος.

Κατά το Δικαστήριο, πρέπει να χαρακτηρίζονται ως «υφιστάμενο έγγραφο» όλες οι πληροφορίες οι οποίες είναι δυνατόν να αντληθούν από ηλεκτρονική βάση δεδομένων στο πλαίσιο της τρέχουσας χρήσεώς της με τη βοήθεια εκ των προτέρων προγραμματισμένων εργαλείων αναζήτησεως, έστω και αν οι πληροφορίες αυτές δεν έχουν ακόμη αναρτηθεί υπό τη συγκεκριμένη μορφή και ουδέποτε έχουν αναζητηθεί από τους υπαλλήλους

^{19/} Κανονισμός (ΕΚ) 1049/2001 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 30ής Μαΐου 2001, για την πρόσβαση του κοινού στα έγγραφα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, του Συμβουλίου και της Επιτροπής (ΕΕ 2001, L 145, σ. 43).

^{20/} Βλ. επίσης τον τίτλο XVII.4 «Σύμβαση του Aarhus».

^{21/} Απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 2ας Ιουλίου 2015, *Τυρκε κατά Επιτροπής* (T-214/13, [EU:T:2015:448](#)).

των θεσμικών οργάνων. Έτσι, για να συμμορφωθούν προς τις απαιτήσεις του κανονισμού 1049/2001, τα θεσμικά όργανα ενδέχεται να χρειαστεί να καταρτίσουν ένα έγγραφο από πληροφορίες περιλαμβανόμενες σε βάση δεδομένων, χρησιμοποιώντας τα υπάρχοντα εργαλεία αναζητήσεως. Αντιθέτως, οποιαδήποτε πληροφορία της οποίας η άντληση από βάση δεδομένων απαιτεί ουσιώδη επένδυση πρέπει να θεωρείται νέο, και όχι υφιστάμενο, έγγραφο. Επομένως, πρέπει να χαρακτηρίζεται ως νέο έγγραφο κάθε πληροφορία της οποίας η λήψη απαιτεί τροποποίηση είτε της οργανώσεως της ηλεκτρονικής βάσης δεδομένων είτε των εργαλείων αναζητήσεως που προσφέρονται επί του παρόντος για την άντληση πληροφοριών.

Στο πλαίσιο της αποφάσεως της 18ης Ιουλίου 2017, **Επιτροπή κατά Breyer** (C-213/15 P, [EU:C:2017:563](#)), με την οποία επικυρώθηκε η αναρριεσιβαλλόμενη απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου²², το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου ασχολήθηκε με το ζήτημα αν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του κανονισμού 1049/2001 αίτηση που υποβάλλεται σε θεσμικό όργανο, διάδικο σε δίκη, και αφορά πρόσβαση σε υπομνήματα κατατεθέντα από κράτος μέλος στο πλαίσιο της αντίστοιχης ένδικης διαδικασίας. Ειδικότερα, τον Μάρτιο του 2011, ο αναρριεσίβλητος είχε ζητήσει από την Επιτροπή να του επιτραπεί η πρόσβαση στα υπομνήματα που είχε καταθέσει ενώπιον του Δικαστηρίου η Δημοκρατία της Αυστρίας στο πλαίσιο διαδικασίας λόγω παραβάσεως, η οποία είχε κινηθεί εις βάρος της για μη μεταφορά μιας οδηγίας στην εσωτερική της έννομη τάξη. Η ένδικη αυτή διαδικασία είχε περατωθεί με την έκδοση αποφάσεως του Δικαστηρίου το 2010. Η Επιτροπή είχε απορρίψει την αίτηση προσβάσεως στα υπομνήματα, ενώ η ίδια κατείχε αντίγραφο τους, με την αιτιολογία ότι τα έγγραφα αυτά δεν ενέπιπταν, κατά την άποψή της, στο πεδίο εφαρμογής του κανονισμού 1049/2001. Το Γενικό Δικαστήριο, ενώπιον του οποίου ασκήθηκε προσφυγή, ακύρωσε την απορριπτική απόφαση της Επιτροπής.

Εξετάζοντας, πρώτον, το πεδίο εφαρμογής του κανονισμού 1049/2001, το Δικαστήριο επανέλαβε ότι το πεδίο εφαρμογής καθορίζεται με βάση τα απαριθμούμενα στον κανονισμό θεσμικά όργανα, και όχι με βάση κάποιες ειδικές κατηγορίες εγγράφων ούτε με βάση το ποιος ήταν ο συντάκτης του εγγράφου που βρίσκεται στην κατοχή ενός εκ των θεσμικών αυτών οργάνων. Συνεπώς, το γεγονός ότι τα έγγραφα που βρίσκονται στην κατοχή ενός από τα θεσμικά όργανα στα οποία αναφέρεται ο κανονισμός 1049/2001 συντάχθηκαν από κράτος μέλος και συνδέονται με ένδικη διαδικασία δεν σημαίνει ότι αυτά αποκλείονται από το πεδίο εφαρμογής του ως άνω κανονισμού. Εξάλλου, το Δικαστήριο αναγνώρισε μεν ότι ούτε ο Οργανισμός του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης ούτε οι Κανονισμοί Διαδικασίας των δικαιοδοτικών οργάνων της Ένωσης προβλέπουν δικαίωμα προσβάσεως τρίτων στα υπομνήματα που κατατίθενται στο πλαίσιο ένδικων διαδικασιών, αλλά εκτίμησε ότι τούτο επ' ουδενί αρκεί για να γίνει δεκτό ότι ο κανονισμός 1049/2001 δεν τυγχάνει εφαρμογής επί αιτήσεων προσβάσεως στα υπομνήματα τα οποία συντάσσονται από κράτος μέλος ενόψει τέτοιας διαδικασίας ενώπιον του δικαστή της Ένωσης και βρίσκονται στην κατοχή θεσμικού οργάνου. Κατέληξε λοιπόν ότι τα επίδικα υπομνήματα όντως ενέπιπταν στο πεδίο εφαρμογής του κανονισμού 1049/2001, ως έγγραφα ευρισκόμενα στην κατοχή θεσμικού οργάνου υποκείμενου στις διατάξεις του κανονισμού αυτού.

Εξετάζοντας, δεύτερον, την όλη οικονομία και τον σκοπό του άρθρου 15, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ, το Δικαστήριο συνήγαγε το συμπέρασμα ότι, όταν πρόκειται για άλλο θεσμικό όργανο, η εφαρμογή του καθεστώτος προσβάσεως στα έγγραφα δεν εμποδίζεται απλώς και μόνον επειδή το άρθρο 15, παράγραφος 3, τέταρτο εδάφιο, ΣΛΕΕ ορίζει ότι το καθεστώς αυτό δεν ισχύει ως προς το Δικαστήριο κατά την άσκηση των δικαιοδοτικών του καθηκόντων. Επιπλέον, λαμβανομένου υπόψη ότι, δυνάμει του κανονισμού 1049/2001, μπορεί να μην επιτραπεί, κατά περίπτωση, πρόσβαση σε έγγραφα που άπτονται ένδικων διαδικασιών ενώπιον του δικαστή της Ένωσης ακριβώς προς διασφάλιση της προστασίας τέτοιων διαδικασιών, το άρθρο 15, παράγραφος 3, τέταρτο εδάφιο, ΣΛΕΕ δεν επιβάλλεται να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι όλα τα υπομνήματα, όπως τα επίδικα, αποκλείονται από το πεδίο εφαρμογής του κανονισμού 1049/2001. Κατόπιν τούτου, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι ορθώς το Γενικό

^{22/} Απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 27ης Φεβρουαρίου 2015, **Breyer κατά Επιτροπής** (T-188/12, [EU:T:2015:124](#)).

Δικαστήριο είχε κρίνει ότι τα εν λόγω υπομνήματα, όπως άλλωστε και τα υπομνήματα της ίδιας της Επιτροπής, δεν καλύπτονταν από την προβλεπόμενη στο άρθρο 15, παράγραφος 3, τέταρτο εδάφιο, ΣΛΕΕ εξαίρεση από το δικαίωμα προσβάσεως στα έγγραφα.

Με την απόφαση της 11ης Μαΐου 2017, **Σουηδία κατά Επιτροπής** (C-562/14 P, [EU:C:2017:356](#)), το Δικαστήριο επικύρωσε την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου²³ περί απορρίψεως της προσφυγής ακυρώσεως κατά της αποφάσεως της Επιτροπής να μην επιτρέψει την πρόσβαση που ζητήθηκε, δυνάμει του κανονισμού 1049/2001, σε δύο αιτήσεις παροχής πληροφοριών κοινοποιηθείσες από το θεσμικό αυτό όργανο στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, στο πλαίσιο διαδικασίας EU Pilot, η οποία έχει ως σκοπό την προετοιμασία ή την αποφυγή κινήσεως της διαδικασίας λόγω παραβάσεως κατά κράτους μέλους.

Κατά το Δικαστήριο, για όσο χρόνο, στη διάρκεια του σταδίου της έρευνας που διεξάγεται για τις ανάγκες της διαδικασίας EU Pilot πριν από την άσκηση προσφυγής, υφίσταται κίνδυνος να αλλοιωθεί ο χαρακτήρας της διαδικασίας λόγω παραβάσεως, να μεταβληθεί η εξέλιξή της και να θιγεί ο σκοπός της διαδικασίας αυτής, η εφαρμογή του γενικού τεκμηρίου εμπιστευτικότητας δικαιολογείται ως προς τα έγγραφα τα οποία ανταλλάσσουν η Επιτροπή και το ενδιαφερόμενο κράτος μέλος. Το Δικαστήριο κατέστησε επίσης σαφές ότι τέτοιος κίνδυνος συντρέχει μέχρι να περατωθεί η διαδικασία EU Pilot και να αποφευχθεί οριστικώς η κίνηση της επίσημης διαδικασίας λόγω παραβάσεως κατά του κράτους μέλους, οπότε η Επιτροπή μπορεί να στηριχθεί στο γενικό τεκμήριο εμπιστευτικότητας προκειμένου να μην επιτρέψει την πρόσβαση, χωρίς να προχωρήσει σε ειδική και εξατομικευμένη εξέταση των εγγράφων που έχουν ζητηθεί. Το γενικό αυτό τεκμήριο δεν αποκλείει, πάντως, το ενδεχόμενο να αποδειχθεί είτε ότι συγκεκριμένο έγγραφο του οποίου ζητείται η γνωστοποίηση δεν καλύπτεται από το τεκμήριο είτε ότι η γνωστοποίησή του δικαιολογείται από υπέρτερο δημόσιο συμφέρον, βάσει του άρθρου 4, παράγραφος 2, τελευταία περίοδος, του κανονισμού 1049/2001.

Με την απόφαση της 7ης Σεπτεμβρίου 2017, **Γαλλία κατά Schlyter** (C-331/15 P, [EU:C:2017:639](#)), το Δικαστήριο επικύρωσε την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου²⁴ και έδωσε διευκρινίσεις σχετικά με το ζήτημα αν η εμπειριστατωμένη γνώμη που εκδίδει η Επιτροπή κατά τη διαδικασία πληροφόρησης στον τομέα των τεχνικών προτύπων, η οποία θεσπίζεται με την οδηγία 98/34²⁵, συνιστά «έρευνα» κατά την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 2, τρίτη περίπτωση, του κανονισμού 1049/2001.

Πρώτον, το Δικαστήριο έκρινε ότι αποτελεί «έρευνα» μια δομημένη και τυποποιημένη διαδικασία της Επιτροπής με αντικείμενο τη συλλογή και την ανάλυση πληροφοριών προκειμένου το θεσμικό όργανο να μπορέσει να λάβει θέση στο πλαίσιο της ασκήσεως των αρμοδιοτήτων που του απονέμουν οι Συνθήκες ΕΕ και ΛΕΕ. Αφενός, η διαδικασία δεν χρειάζεται κατ' ανάγκη να αποσκοπεί στον εντοπισμό ή τη δίωξη παραβάσεως ή παρατυπίας, αφού η έννοια «έρευνα» μπορεί να καλύπτει επίσης τη δραστηριότητα της Επιτροπής η οποία αποσκοπεί στη διαπίστωση πραγματικών περιστατικών προκειμένου να αξιολογηθεί μια δεδομένη κατάσταση. Αφετέρου, δεν

23/ Απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 25ης Σεπτεμβρίου 2014, **Spirlea κατά Επιτροπής** (T-306/12, [EU:T:2014:816](#)).

24/ Απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 16ης Απριλίου 2015, **Schlyter κατά Επιτροπής** (T-402/12, [EU:T:2015:209](#)).

25/ Οδηγία 98/34/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 22ας Ιουνίου 1998, για την καθιέρωση μιας διαδικασίας πληροφόρησης στον τομέα των τεχνικών προτύπων και κανονισμών και των κανόνων σχετικά με τις υπηρεσίες της κοινωνίας των πληροφοριών (ΕΕ 1998, L 204, σ. 37), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 98/48/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 20ής Ιουλίου 1998 (ΕΕ 1998, L 217, σ. 18).

απαιτείται η θέση την οποία θα λάβει η Επιτροπή στο πλαίσιο της ασκήσεως των αρμοδιοτήτων της να έχει οπωσδήποτε τη μορφή αποφάσεως κατά την έννοια του άρθρου 288, τέταρτο εδάφιο, ΣΛΕΕ. Η θέση της Επιτροπής μπορεί κάλλιστα να λάβει και τη μορφή εκθέσεως ή συστάσεως.

Με αυτά τα δεδομένα, το Δικαστήριο κατέληξε ότι, εν προκειμένω, νοείται ως «έρευνα» η εμπειριστατωμένη γνώμη που εκδίδει η Επιτροπή, αφού πρόκειται για επίσημο μέτρο όπου αποτυπώνεται η νομική θέση του θεσμικού οργάνου όσον αφορά το ζήτημα αν σχέδιο τεχνικού κανόνα το οποίο κοινοποιείται από κράτος μέλος είναι συμβατό, ιδίως, με την ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων και την ελευθερία εγκαταστάσεως των επιχειρήσεων.

Δεύτερον, το Δικαστήριο έκρινε ότι, από τη στιγμή που καμία διάταξη της οδηγίας 98/34 δεν προβλέπει ότι οι εμπειριστατωμένες γνώμες οι οποίες εκδίδονται δυνάμει του άρθρου της 9, παράγραφος 2, είναι εμπιστευτικές, πρέπει να γίνει δεκτό ότι ισχύει, κατά κανόνα, για αυτές η απαίτηση διαφάνειας που συνιστά τη βάση όλης της οδηγίας 98/34. Εξάλλου, όπως επισήμανε το Δικαστήριο, αυτή η απαίτηση διαφάνειας δεν αποκλείει, ωστόσο, την ευχέρεια της Επιτροπής, ανάλογα με τις περιστάσεις της κάθε περιπτώσεως, να στηριχθεί στο άρθρο 4, παράγραφος 2, τρίτη περίπτωση, του κανονισμού 1049/2001 για να αρνηθεί την πρόσβαση σε εμπειριστατωμένη γνώμη εκδοθείσα δυνάμει του άρθρου 9, παράγραφος 2, της οδηγίας 98/34, εφόσον αποδείξει ότι η πρόσβαση στην επίμαχη εμπειριστατωμένη γνώμη θίγει συγκεκριμένα και πραγματικά τον σκοπό της αποτροπής του ενδεχομένου εκδόσεως τεχνικού κανόνα ασύμβατου προς το δίκαιο της Ένωσης.

Τέλος, με την απόφαση της 13ης Ιουλίου 2017, **Saint-Gobain Glass Deutschland κατά Επιτροπής** (C-60/15 P, [EU:C:2017:540](#)), το Δικαστήριο δέχθηκε την αίτηση αναιρέσεως που άσκησε η Saint-Gobain Glass Deutschland κατά της αποφάσεως του Γενικού Δικαστηρίου ²⁶ περί απορρίψεως της προσφυγής της με αίτημα την ακύρωση της αποφάσεως της Επιτροπής να μην παράσχει πλήρη πρόσβαση σε έγγραφο το οποίο της είχε κοινοποιηθεί από την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας στο πλαίσιο της διαδικασίας του άρθρου 10α της οδηγίας 2003/87 ²⁷ για την κατανομή των δικαιωμάτων εκπομπής αερίων θερμοκηπίου. Η απορριπτική απόφαση της Επιτροπής στηρίχθηκε στο άρθρο 4, παράγραφος 3, πρώτο εδάφιο, του κανονισμού 1049/2001 ²⁸, το οποίο ορίζει ότι η πρόσβαση σε έγγραφο δεν επιτρέπεται αν η γνωστοποίησή του θίγει σοβαρά μια εκκρεμή διαδικασία για τη λήψη αποφάσεως.

Το Δικαστήριο αναίρεσε την απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου, εκτιμώντας ότι αυτό είχε υποπέσει σε νομικό σφάλμα κατά την ερμηνεία του άρθρου 4, παράγραφος 3, πρώτο εδάφιο, του κανονισμού 1049/2001. Ακύρωσε επίσης την απορριπτική απόφαση της Επιτροπής επί της αιτήσεως για παροχή προσβάσεως στα έγγραφα. Ειδικότερα, κατά το Δικαστήριο, η εξαίρεση σχετικά με τη «διαδικασία λήψης αποφάσεων», στην οποία αναφέρεται η ως άνω διάταξη, πρέπει να ερμηνεύεται στενά τόσο λόγω του δημόσιου συμφέροντος που εξυπηρετεί η γνωστοποίηση των οικείων εγγράφων όσο και επειδή οι ζητηθείσες πληροφορίες αφορούν εκπομπές στο περιβάλλον. Το Δικαστήριο διευκρίνισε ακόμη ότι αυτή η εξαίρεση πρέπει να γίνεται αντιληπτή υπό την έννοια ότι καλύπτει τη λήψη αποφάσεως, και όχι το σύνολο της διοικητικής διαδικασίας που κατέληξε στην απόφαση. Επομένως, για έγγραφα που συνδέονται άμεσα με τα ζητήματα τα οποία εξετάζονται σε διοικητική διαδικασία, η απλή αναφορά σε κίνδυνο να υπάρξουν αρνητικές συνέπειες λόγω της γνωστοποίησεως του περιεχομένου

^{26/} Απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 11ης Δεκεμβρίου 2014, **Saint-Gobain Glass Deutschland κατά Επιτροπής** (T-476/12, [EU:T:2014:1059](#)).

^{27/} Οδηγία 2003/87/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Οκτωβρίου 2003, σχετικά με τη θέσπιση συστήματος εμπορίας δικαιωμάτων εκπομπής αερίων θερμοκηπίου εντός της Κοινότητας και την τροποποίηση της οδηγίας 96/61/EK του Συμβουλίου (ΕΕ 2003, L 275, σ. 32).

^{28/} Κανονισμός (ΕΚ) 1049/2001 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 30ής Μαΐου 2001, για την πρόσβαση του κοινού στα έγγραφα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, του Συμβουλίου και της Επιτροπής (ΕΕ 2001, L 145, σ. 43).

τους, καθώς και στο ενδεχόμενο να μπορέσουν κάποιοι ενδιαφερόμενοι να ασκήσουν επιρροή στη διαδικασία δεν αρκεί για να αποδειχθεί ότι η γνωστοποίηση τέτοιων εσωτερικών εγγράφων θα έθιγε σοβαρά την εκκρεμή διαδικασία λήψεως αποφάσεων.

Επιπλέον, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η απαίτηση στενής ερμηνείας του άρθρου 4, παράγραφος 3, πρώτο εδάφιο, του κανονισμού 1049/2001 είναι εντονότερη όταν τα έγγραφα των οποίων ζητείται η γνωστοποίηση περιέχουν περιβαλλοντικές πληροφορίες. Εντούτοις, στο άρθρο 4, παράγραφος 4, στοιχείο α', της Συμβάσεως του Aarhus ορίζεται ότι αίτηση για γνωστοποίηση περιβαλλοντικών πληροφοριών μπορεί να απορριφθεί σε περίπτωση που η γνωστοποίηση θα είχε δυσμενείς συνέπειες συγκεκριμένα επί του εμπιστευτικού χαρακτήρα των εργασιών των δημόσιων αρχών, εφόσον ο εμπιστευτικός αυτός χαρακτήρας προβλέπεται από το εθνικό δίκαιο, και όχι γενικώς επί του συνόλου της διοικητικής διαδικασίας κατά το πέρας της οποίας ολοκληρώνονται οι εργασίες των αρχών για τη λήψη της απόφασής τους. Το γεγονός λοιπόν ότι η διοικητική διαδικασία δεν είχε ακόμη περατωθεί κατά την ημερομηνία εκδόσεως της επίδικης απόφασεως δεν αρκεί, από μόνο του, για να συναχθεί το συμπέρασμα ότι θα θιγόταν σοβαρά η διαδικασία λήψεως αποφάσεων της Επιτροπής σε περίπτωση γνωστοποίησης των εγγράφων που ζητήθηκαν.

4. ΕΞΩΣΥΜΒΑΤΙΚΗ ΕΥΘΥΝΗ ΤΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

Με την απόφαση της 4ης Απριλίου 2017, **Διαμεσολαβητής κατά Staelen** (C-337/15 P, [EU:C:2017:256](#)), το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου αποφάνθηκε, κατ' αναιρέση, επί της εξωσυμβατικής ευθύνης της Ένωσης λόγω παραβάσεως από τον Ευρωπαϊό Διαμεσολαβητή της υποχρέωσης επιμέλειας κατά τον χειρισμό μιας καταγγελίας. Το Γενικό Δικαστήριο είχε κρίνει, με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφασή του ²⁹, ότι ορισμένες παραλείψεις του Διαμεσολαβητή στο πλαίσιο του χειρισμού μιας καταγγελίας σχετικά με κακή διαχείριση, εκ μέρους του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, του πίνακα των πλέον ικανών υποψηφίων ενός γενικού διαγωνισμού συνιστούσαν, αυτές καθ' εαυτές, κατάφωρες παραβάσεις των κανόνων δικαίου της Ένωσης, υπό την έννοια της νομολογίας με την οποία έχουν αποκρυσταλλωθεί οι προϋποθέσεις θεμελιώσεως της εξωσυμβατικής ευθύνης της Ένωσης. Κατά συνέπεια, το Γενικό Δικαστήριο επιδίκασε στην καταγγέλλουσα, η οποία είχε περιληφθεί ως επιτυχούσα στον πίνακα των πλέον ικανών υποψηφίων, το ποσό των 7 000 ευρώ ως χρηματική ικανοποίηση για την ηθική της βλάβη λόγω της απώλειας της εμπιστοσύνης της στον θεσμό του Διαμεσολαβητή, καθώς και του συναισθήματός της ότι σπατάλησε χρόνο και ενέργεια.

Αφού υπενθύμισε ποια είναι η αποστολή και τα καθήκοντα του Διαμεσολαβητή, το Δικαστήριο διαπίστωσε κατ' αρχάς ότι το Γενικό Δικαστήριο είχε υποπέσει σε νομικό σφάλμα κρίνοντας ότι η «απλή» παραβίαση από τον Διαμεσολαβητή της αρχής της επιμέλειας ισοδυναμούσε με «κατάφωρη παράβαση» ικανή να θεμελιώσει την εξωσυμβατική ευθύνη της Ένωσης. Το Δικαστήριο επισήμανε ότι, προκειμένου να στοιχειοθετηθεί κατάφωρη παράβαση της υποχρέωσης επιμέλειας την οποία υπέχει ο Διαμεσολαβητής, είναι αναγκαίο να αποδειχθεί ότι ο τελευταίος, ενεργώντας χωρίς να επιδείξει τη δέουσα επιμέλεια και προσοχή, υπερέβη κατά τρόπο πρόδηλο και σοβαρό τα όρια της διακριτικής ευχέρειας που διαθέτει κατά την άσκηση της εξουσίας του να ερευνά τις καταγγελίες. Εξάλλου, όσον αφορά την αναγνώριση από το Γενικό Δικαστήριο της υπάρξεως ζημίας, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε νομικό σφάλμα χαρακτηρίζοντας την προβληθείσα από την

^{29/} Απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 29ης Απριλίου 2015, **Staelen κατά Διαμεσολαβητή** (T-217/11, [EU:T:2015:238](#)).

καταγγέλλουσα απώλεια της εμπιστοσύνης της στον θεσμό του Διαμεσολαβητή ως ανεπανόρθωτη ηθική βλάβη. Εφόσον η απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου να καταδικάσει τον Διαμεσολαβητή στην καταβολή χρηματικής ικανοποίησε δεν είχε πλέον νομικό έρεισμα, το Δικαστήριο την αναίρεσε.

Δεδομένου όμως ότι η διαφορά ήταν ώριμη προς εκδίκαση, το Δικαστήριο διαπίστωσε, εν συνεχεία, ότι από τα πραγματικά περιστατικά της δικογραφίας προέκυπτε ότι ο Διαμεσολαβητής είχε πράγματι διαπράξει, κατά τη διεξαγωγή των ερευνών του, πλείονες κατάφωρες παραβάσεις της υποχρέωσης επιμέλειας την οποία υπέχει, προκαλώντας έτσι πραγματική και βέβαιη ζημία στην καταγγέλλουσα. Κατόπιν τούτου, το Δικαστήριο καταδίκασε εκ νέου τον Διαμεσολαβητή να καταβάλει 7 000 ευρώ προς ικανοποίηση της ηθικής βλάβης της καταγγέλλουσας, η οποία συνίστατο στην «ψυχολογική ταλαιπωρία» που αυτή υπέστη εξαιτίας του τρόπου χειρισμού της καταγγελίας της.

Η απόφαση **Safa Nicu Sepahan κατά Συμβουλίου** (C-45/15 P, [EU:C:2017:402](#)), η οποία εκδόθηκε από το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου στις 30 Μαΐου 2017, αφορούσε το δικαίωμα ανορθώσεως της βλάβης και των ζημιών που προξενήθηκαν από απόφαση δεσμεύσεως κεφαλαίων στο πλαίσιο της κοινής εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφαλείας. Με την απόφαση αυτή, το Δικαστήριο απέρριψε τις αιτήσεις αναιρέσεως που άσκησαν η ιρανική εταιρία Safa Nicu Sepahan και το Συμβούλιο κατά της αποφάσεως του Γενικού Δικαστηρίου της 25ης Νοεμβρίου 2014³⁰, με την οποία, αφού ακυρώθηκαν τα περιοριστικά μέτρα δεσμεύσεως κεφαλαίων εις βάρος της εταιρίας³¹, της επιδικάστηκε χρηματική ικανοποίηση ύψους 50 000 ευρώ λόγω της ηθικής βλάβης που υπέστη εξαιτίας των ακυρωθέντων μέτρων, ενώ απορρίφθηκε το αποζημιωτικό της αίτημα. Η Safa Nicu Sepahan αμφισβήτησε, κατ' αναίρεση, τόσο την απόρριψη του αποζημιωτικού της αιτήματος όσο και το ποσό της χρηματικής ικανοποίησε που της επιδικάστηκε για την ηθική της βλάβη.

Ως προς το τελευταίο αυτό ζήτημα, το Δικαστήριο κατέληξε ότι ορθώς το Γενικό Δικαστήριο είχε κρίνει ότι η επί σχεδόν τρία έτη αθέτηση εκ μέρους του Συμβουλίου της υποχρεώσεώς του να παράσχει στη Safa Nicu Sepahan τις πληροφορίες και τα αποδεικτικά στοιχεία που τεκμηριώναν τους λόγους επιβολής περιοριστικών μέτρων εις βάρος της αποτελούσε κατάφωρη παράβαση ικανή να στοιχειοθετήσει την εξωσυμβατική ευθύνη της Ένωσης, δυνάμει του άρθρου 340, δεύτερο εδάφιο, ΣΛΕΕ. Μολονότι, πάντως, η ακύρωση παράνομων περιοριστικών μέτρων μπορεί να συνιστά μια μορφή ικανοποίησε για την προκληθείσα ηθική βλάβη, τούτο δεν σημαίνει ότι αυτή η μορφή αποκαταστάσεως αρκεί κατ' ανάγκην, σε όλες τις περιπτώσεις, για να εξασφαλιστεί η πλήρης ανόρθωση της βλάβης αυτής. Συνεπώς, το Δικαστήριο συνήγαγε ότι το Γενικό Δικαστήριο είχε εκτιμήσει και καθορίσει ορθώς το ποσό της ex aequo et bono χρηματικής ικανοποίησε την οποία δικαιούνταν η Safa Nicu Sepahan για την ηθική βλάβη που υπέστη.

Σε σχέση με το γεγονός ότι το Γενικό Δικαστήριο δεν αναγνώρισε ευθύνη της Ένωσης για την υλική ζημία που ισχυρίστηκε ότι υπέστη η εταιρία, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι κάθε ζημία της οποίας ζητείται η αποκατάσταση δυνάμει του άρθρου 340, δεύτερο εδάφιο, ΣΛΕΕ πρέπει να είναι πραγματική και βέβαιη, καθώς και να προκύπτει κατά τρόπο αρκούντως άμεσο από την παράνομη συμπεριφορά των οργάνων. Εξάλλου, δεδομένου ότι εναπόκειται στον διάδικο ο οποίος επικαλείται την ύπαρξη εξωσυμβατικής ευθύνης της Ένωσης να προσκομίσει πειστικά αποδεικτικά στοιχεία τόσο για την ύπαρξη και την έκταση της προβαλλόμενης ζημίας όσο και για τον αιτιώδη

30/ Απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 25ης Νοεμβρίου 2014, **Safa Nicu Sepahan κατά Συμβουλίου** (T-384/11, [EU:T:2014:986](#)).

31/ Τα περιοριστικά αυτά μέτρα ελήφθησαν από το Συμβούλιο εις βάρος του Ιράν με σκοπό την παρεμπόδιση της διαδόσεως των πυρηνικών όπλων, δυνάμει του εκτελεστικού κανονισμού (ΕΕ) 503/2011 του Συμβουλίου, της 23ης Μαΐου 2011, για την εφαρμογή του κανονισμού (ΕΕ) 961/2010 όσον αφορά περιοριστικά μέτρα κατά του Ιράν (ΕΕ 2011, L 136, σ. 26), και του κανονισμού (ΕΕ) 267/2012 του Συμβουλίου, της 23ης Μαρτίου 2012, σχετικά με περιοριστικά μέτρα κατά του Ιράν και την κατάργηση του κανονισμού (ΕΕ) 961/2010 (ΕΕ 2012, L 88, σ. 1).

σύνδεσμο μεταξύ της ζημίας και των περιοριστικών μέτρων που ελήφθησαν, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι ήταν ορθό το συμπέρασμα του Γενικού Δικαστηρίου ότι η Safa Nicu Sepahan δεν είχε τεκμηριώσει επαρκώς τους ισχυρισμούς της.

IV. ΔΙΚΑΙΟ ΤΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

Στις 10 Οκτωβρίου 2017, με την απόφαση **Farrell** (C-413/15, [EU:C:2017:745](#)), το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου αποσαφήνισε υπό ποιες προϋποθέσεις μπορεί να γίνει, έναντι ιδιωτικού φορέα στον οποίο έχει ανατεθεί από κράτος μέλος η προβλεπόμενη στο άρθρο 1, παράγραφος 4, της δεύτερης οδηγίας 84/5³² αποστολή, που συνίσταται στην καταβολή αποζημιώσεως για υλικές ζημιές ή σωματικές βλάβες προξενηθείσες από αγνώστων στοιχείων ή ανασφάλιστο όχημα, επίκληση εκείνων των διατάξεων της τρίτης οδηγίας 90/232³³ οι οποίες μπορούν να έχουν άμεσο αποτέλεσμα. Αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης ήταν η καταβολή, από τον αρμόδιο εθνικό οργανισμό (το «Motor Insurers Bureau of Ireland»), αποζημιώσεως για σωματικές βλάβες από τροχαίο ατύχημα.

Η απόφαση αυτή ανάγεται στην ίδια υπόθεση επί της οποίας είχε εκδοθεί η πρώτη απόφαση Farrell της 19ης Απριλίου 2007³⁴, όπου το Δικαστήριο είχε κρίνει, αφενός, ότι το άρθρο 1 της τρίτης οδηγίας 90/232 δεν επιτρέπει εθνική ρύθμιση που προβλέπει ότι η υποχρεωτική ασφάλιση της αστικής ευθύνης από την κυκλοφορία μηχανοκίνητου οχήματος δεν καλύπτει την ευθύνη για σωματικές βλάβες προκαλούμενες στους επιβαίνοντες σε μέρος του οχήματος το οποίο δεν έχει σχεδιαστεί ή κατασκευαστεί με καθίσματα για επιβάτες και, αφετέρου, ότι το ως άνω άρθρο πληροί όλες τις απαιτούμενες προϋποθέσεις προκειμένου να έχει άμεσο αποτέλεσμα στο εσωτερικό δίκαιο, παρέχοντας, ως εκ τούτου, δικαιώματα που οι ιδιώτες μπορούν να επικαλούνται απευθείας ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων. Το Δικαστήριο είχε όμως τονίσει, στην απόφαση εκείνη, ότι το εθνικό δικαστήριο ήταν αρμόδιο να ελέγξει αν χωρεί επίκληση της εν λόγω διατάξεως έναντι ενός οργανισμού όπως ο επίμαχος εν προκειμένω.

Σε συνέχεια της πρώτης εκείνης αποφάσεως, το τότε αιτούν δικαστήριο κατέληξε, με τη δική του απόφαση, ότι ο αρμόδιος εθνικός οργανισμός είναι κρατικός φορέας και ότι, κατ' επέκταση, το θύμα του ατυχήματος είχε δικαίωμα να ζητήσει αποζημίωση από αυτόν. Κατόπιν τούτου, ο οργανισμός προσέβαλε την απόφαση ενώπιον του νυν αιτούντος δικαστηρίου, ισχυριζόμενος ότι δεν αποτελεί κρατικό φορέα και ότι, κατά συνέπεια, δεν ήταν δυνατό να γίνει έναντί του επίκληση διατάξεων οδηγίας οι οποίες δεν είχαν μεταφερθεί στην εθνική έννομη τάξη, έστω και αν επρόκειτο για διατάξεις άμεσου αποτελέσματος. Έτσι, υποβλήθηκε νέα αίτηση προδικαστικής αποφάσεως, προκειμένου το Δικαστήριο να διευκρινίσει περαιτέρω τα κριτήρια που είχε θέσει με την απόφαση *Foster κ.λπ.*³⁵ όσον αφορά το ζήτημα ποιοι οργανισμοί μπορούν να θεωρούνται κρατικοί φορείς.

32/ Δεύτερη οδηγία 84/5/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 30ής Δεκεμβρίου 1983, για την προσέγγιση των νομοθεσιών των κρατών μελών των σχετικών με την ασφάλιση της αστικής ευθύνης που προκύπτει από την κυκλοφορία αυτοκινήτων οχημάτων (ΕΕ 1984, L 8, σ. 17), όπως τροποποιήθηκε με την τρίτη οδηγία 90/232/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 14ης Μαΐου 1990 (ΕΕ 1990, L 129, σ. 33).

33/ Τρίτη οδηγία 90/232/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 14ης Μαΐου 1990, για την προσέγγιση των νομοθεσιών των κρατών μελών σχετικά με την ασφάλιση αστικής ευθύνης που προκύπτει από την κυκλοφορία αυτοκινήτων οχημάτων (ΕΕ 1990, L 129, σ. 33).

34/ Απόφαση του Δικαστηρίου της 19ης Απριλίου 2007, **Farrell** (C-356/05, [EU:C:2007:229](#)).

35/ Απόφαση του Δικαστηρίου της 12ης Ιουλίου 1990, **Foster κ.λπ.** (C-188/89, [EU:C:1990:313](#)).

Το Δικαστήριο κατέστησε σαφές ότι τα κριτήρια αυτά, βάσει των οποίων ιδιώτης μπορεί να επικαλεστεί ανεπιφύλακτες και αρκούντως σαφείς διατάξεις οδηγίας έναντι οργανισμού ή φορέα που είτε υπόκειται στην εποπτεία ή στον έλεγχο του κράτους είτε έχει εξαιρετικές εξουσίες σε σύγκριση με εκείνες που απορρέουν από τους κανόνες οι οποίοι ισχύουν στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών, δεν είναι σωρευτικά. Επομένως, το άρθρο 288 ΣΛΕΕ, σχετικά με τις νομικές πράξεις της Ένωσης, πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι δεν αποκλείει την επίκληση διατάξεων οδηγίας οι οποίες μπορούν να έχουν άμεσο αποτέλεσμα, έναντι φορέα που δεν πληροί όλα τα κριτήρια της προαναφερθείσας αποφάσεως *Foster κ.λπ.*

Εξετάζοντας αν κάτι τέτοιο ισχύει για τον επίμαχο στην κύρια δίκη οργανισμό, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι είναι δυνατή η επίκληση διατάξεων οδηγίας που μπορούν να έχουν άμεσο αποτέλεσμα, έναντι ιδιωτικού φορέα στον οποίο έχει ανατεθεί από κράτος μέλος αποστολή δημόσιου συμφέροντος, όπως η καταβολή αποζημιώσεως για υλικές ζημιές ή σωματικές βλάβες προξενηθείσες από αγνώστων στοιχείων ή ανασφάλιστο όχημα, και ο οποίος, προς τον σκοπό αυτό, διαθέτει δυνάμει του εθνικού δικαίου εξαιρετικές εξουσίες, όπως η εξουσία να επιβάλει σε όσες ασφαλιστικές εταιρίες ασκούν, στην επικράτεια του οικείου κράτους μέλους, δραστηριότητες ασφαλίσεως μηχανοκίνητων οχημάτων την υποχρέωση να γίνουν μέλη του οργανισμού και να τον χρηματοδοτούν.

Στις 5 Δεκεμβρίου 2017, με την απόφαση **M.A.S. και M.B.** (C-42/17, [EU:C:2017:936](#)), το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου απάντησε σε προδικαστικό ερώτημα του ιταλικού Συνταγματικού Δικαστηρίου, που ζήτησε διευκρινίσεις ως προς την έκταση της απορρέουσας από την απόφαση *Taricco κ.λπ.* (C-105/14, [EU:C:2015:555](#))³⁶ υποχρεώσεως των εθνικών δικαστηρίων να αφήνουν ανεφάρμοστες τις εθνικές διατάξεις περί παραγραφής, σε περίπτωση που διαπιστωθεί παράβαση του άρθρου 325 ΣΛΕΕ.

Με την απόφαση **Taricco κ.λπ.**, το Δικαστήριο είχε κρίνει ότι οι ιταλικοί κανόνες για την παραγραφή σε ποινικές υποθέσεις, οι οποίοι ορίζουν ότι η προθεσμία παραγραφής για φορολογικά εγκλήματα σχετικά με τον ΦΠΑ, εφόσον διακοπεί, επιμηκύνεται μόνον κατά ένα τέταρτο της αρχικής της διάρκειας, ενδέχεται να θίγουν τις υποχρεώσεις που επιβάλλει στα κράτη μέλη το άρθρο 325, παράγραφοι 1 και 2, ΣΛΕΕ, εφόσον οι εθνικοί αυτοί κανόνες παρακλύδουν την επιβολή αποτελεσματικών και αποτρεπτικών κυρώσεων σε μεγάλο αριθμό περιπτώσεων βαριάς απάτης σε βάρος των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης ή προβλέπουν μεγαλύτερες προθεσμίες παραγραφής για τις απάτες εις βάρος των εθνικών οικονομικών συμφερόντων απ' ό,τι για απάτες εις βάρος των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης. Κατά το Δικαστήριο, ο εθνικός δικαστής οφείλει, σε τέτοιες περιπτώσεις, να εξασφαλίσει την πλήρη αποτελεσματικότητα του άρθρου 325, παράγραφοι 1 και 2, ΣΛΕΕ, αφήνοντας, εν ανάγκη, ανεφάρμοστες τις διατάξεις του εθνικού δικαίου.

Με την προδικαστική παραπομπή, το ιταλικό Συνταγματικό Δικαστήριο έθεσε ζήτημα ενδεχόμενης παραβιάσεως της αρχής «ουδέν έγκλημα, ουδεμία ποινή χωρίς νόμο» σε περίπτωση τηρήσεως από τα εθνικά δικαστήρια της ως άνω υποχρεώσεώς τους. Στο πλαίσιο αυτό επισήμανε, αφενός, ότι οι κανόνες περί παραγραφής θεωρούνται, στην ιταλική έννομη τάξη, ουσιαστικής φύσης, οπότε πρέπει να είναι ευλόγως προβλέψιμοι για τους πολίτες κατά τον χρόνο τελέσεως των εγκλημάτων για τα οποία κατηγορούνται, χωρίς να μπορούν να τροποποιηθούν *in rebus* με αναδρομική ισχύ, και, αφετέρου, ότι κάθε εθνικός ποινικός νόμος πρέπει, κατ' αρχήν, να στηρίζεται σε επακριβώς καθορισμένη νόμιμη βάση, ώστε να μπορεί να οριοθετεί και να κατευθύνει την εκτίμηση του εθνικού δικαστή.

Με αυτά τα δεδομένα το Δικαστήριο απάντησε, παραπέμποντας στη σκέψη 53 της αποφάσεως *Taricco κ.λπ.*, ότι τα αρμόδια εθνικά δικαστήρια, όταν αποφασίζουν ότι πρέπει να αφήσουν ανεφάρμοστες τις επίμαχες διατάξεις του ποινικού κώδικα, είναι υποχρεωμένα να διασφαλίζουν τον σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων των

^{36/} Απόφαση του Δικαστηρίου της 8ης Σεπτεμβρίου 2015, **Taricco κ.λπ.** (C-105/14, [EU:C:2015:555](#)).

προσώπων που κατηγορούνται ότι διέπραξαν ποινικό αδίκημα, περιλαμβανομένων, όσον αφορά την επιβολή ποινικών κυρώσεων, των δικαιωμάτων τα οποία αντλούν οι κατηγορούμενοι από την αρχή «ουδέν έγκλημα, ουδεμία ποινή χωρίς νόμο».

Πρώτον, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η αρχή αυτή, η οποία καθιερώνεται στο άρθρο 49 του Χάρτη και καταλέγεται μεταξύ των κοινών συνταγματικών παραδόσεων των κρατών μελών, δεσμεύει τα κράτη μέλη όταν εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης, όπερ συμβαίνει όταν προβλέπουν, στο πλαίσιο των υποχρεώσεων που τους επιβάλλει το άρθρο 325 ΣΛΕΕ, την επιβολή ποινικών κυρώσεων για τα εγκλήματα σχετικά με τον ΦΠΑ. Δεύτερον, το Δικαστήριο επανέλαβε ότι το δικαίωμα που κατοχυρώνεται στο άρθρο 49 του Χάρτη έχει την ίδια έννοια και εμβέλεια με το δικαίωμα που κατοχυρώνεται στην ΕΣΔΑ, όπως ερμηνεύεται από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ), το οποίο έχει αποφανθεί, σε σχέση με τις συνέπειες της αρχής «ουδέν έγκλημα, ουδεμία ποινή χωρίς νόμο», ότι οι ποινικές διατάξεις πρέπει να πληρούν ορισμένες απαιτήσεις προσβασιμότητας και προβλεψιμότητας, τόσο από πλευράς τυποποίησης του εγκλήματος όσο και από πλευράς καθορισμού της ποινής. Επιπλέον, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι η απαίτηση σαφούς νομοθετικής προβλέψεως συνεπάγεται ότι ο νόμος πρέπει να ορίζει σαφώς τις αξιόποινες πράξεις και τις αντίστοιχες ποινές, ενώ σημείωσε επίσης ότι, λόγω της αρχής της μη αναδρομικότητας του ποινικού νόμου, ο δικαστής δεν μπορεί, κατά την εκκρεμοδικία, να επιβάλει ποινικές κυρώσεις για συμπεριφορά που δεν απαγορευόταν από εθνικό κανόνα θεσπισθέντα πριν από την τέλεση του εγκλήματος για το οποίο απαγγέλθηκε κατηγορία ούτε να επιτείνει το καθεστώς ποινικής ευθύνης των κατηγορουμένων.

Τέλος, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι αν το εθνικό δικαστήριο καταλήξει ότι η υποχρέωση να αφήσει ανεφάρμοστες τις επίμαχες διατάξεις του ποινικού κώδικα προσκρούει στην αρχή «ουδέν έγκλημα, ουδεμία ποινή χωρίς νόμο», δεν οφείλει να συμμορφωθεί προς την υποχρέωση αυτή, ακόμη και αν η τήρησή της θα επέτρεπε να επανορθωθεί μια εσωτερική κατάσταση η οποία δεν συνάδει με το δίκαιο της Ένωσης. Άρα εναπόκειται στον εθνικό νομοθέτη να λάβει τα αναγκαία μέτρα για να προβλέψει κανόνες περί παραγραφής οι οποίοι να καθιστούν δυνατή τη συμμόρφωση με τις υποχρεώσεις που απορρέουν από το άρθρο 325 ΣΛΕΕ.

V. ΜΕΣΑ ΕΝΔΙΚΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΒΑΣΕΙ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΤΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

Στον τομέα αυτόν, αξιομνημόνευτη είναι μια απόφαση σχετικά με την απαγόρευση να αποφαινεται ο δικαστής της Ένωσης *ultra petita*. Θα γίνει ακόμη εκτενέστερη αναφορά στις αποφάσεις **Α κ.λπ.** (C-158/14) και **Rosneft** (C-72/15), όπου τέθηκε, μεταξύ άλλων, το ζήτημα του παραδεκτού αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως επί του κύρους μέτρων που έχουν ληφθεί στο πλαίσιο της κοινής εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφαλείας³⁷.

Στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 14ης Νοεμβρίου 2017, **British Airways κατά Επιτροπής** (C-122/16 P, [EU:C:2017:861](#)), το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου κλήθηκε να οριοθετήσει την έκταση της απαγορεύσεως να αποφαινεται ο δικαστής της Ένωσης *ultra petita*. Στην αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση³⁸, η οποία αφορούσε ένδικη διαφορά μεταξύ της British Airways και της Επιτροπής, το Γενικό Δικαστήριο είχε

37/ Οι δύο αυτές αποφάσεις παρουσιάζονται υπό τον τίτλο XX «Κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας».

38/ Απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 16ης Δεκεμβρίου 2015, **British Airways κατά Επιτροπής** (T-48/11, [EU:T:2015:988](#)).

εξετάσει αυτεπαγγέλτως, ως λόγο δημόσιας τάξεως, μια πλημμύλεια της αιτιολογίας της επίδικης απόφασης³⁹. Ειδικότερα, κατά το Γενικό Δικαστήριο, η Επιτροπή είχε κάνει λόγο, στην αιτιολογία της απόφασής της, για μία ενιαία και διαρκή παράβαση του άρθρου 101 ΣΛΕΕ, του άρθρου 53 της Συμφωνίας ΕΟΧ και του άρθρου 8 της Συμφωνίας ΕΚ-Ελβετίας. Ωστόσο, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι δεν μπορούσε, παρά τη διαπίστωση αυτή, να ακυρώσει την επίδικη απόφαση στο σύνολό της, αφού δεσμευόταν από τα αιτήματα στο δικόγραφο της προσφυγής, με το οποίο ζητούνταν μερική μόνον ακύρωση.

Το Δικαστήριο επικύρωσε την απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου. Υπενθύμισε ότι, εφόσον ο δικαστής της Ένωσης δεν μπορεί να αποφανθεί *ultra petita*, δεν επιτρέπεται η ακυρότητα την οποία θα κηρύξει να βαίνει πέραν των αιτημάτων του προσφεύγοντος. Τόνισε επίσης ότι το απόλυτο δεδικασμένο που περιβάλλει την ακυρωτική απόφαση καλύπτει μεν τόσο το διατακτικό της απόφασης όσο και το σκεπτικό που συνιστά την απαραίτητη βάση του, πλην όμως δεν μπορεί να συνεπάγεται την ακύρωση πράξεως η οποία δεν υποβλήθηκε στον έλεγχο του δικαστή της Ένωσης και βαρύνεται με την ίδια πλημμύλεια. Άλλωστε, η αρμοδιότητα του δικαστηρίου το οποίο προβαίνει σε έλεγχο νομιμότητας να εξετάσει αυτεπαγγέλτως λόγο δημόσιας τάξεως επί ουδενί σημαίνει ευχέρειά του να τροποποιήσει αυτεπαγγέλτως τα αιτήματα που διατύπωσε ο προσφεύγων. Πράγματι, μολονότι οι λόγοι ακυρώσεως αποτελούν το αναγκαίο στήριγμα των αιτημάτων που περιλαμβάνονται στο δικόγραφο της προσφυγής, διακρίνονται εντούτοις από τα αιτήματα, τα οποία θέτουν τα όρια του αντικειμένου της διαφοράς που υποβλήθηκε ενώπιον του δικαστή της Ένωσης.

Επομένως, εξετάζοντας αυτεπαγγέλτως λόγο δημόσιας τάξεως που, κατ' αρχήν, δεν προβλήθηκε από τους διαδίκους, ο δικαστής της Ένωσης δεν εξέρχεται από το πλαίσιο της διαφοράς της οποίας επιλήφθηκε ούτε παραβαίνει με οποιονδήποτε τρόπο τους δικονομικούς κανόνες που επιβάλλουν να εκτίθενται το αντικείμενο της διαφοράς και οι λόγοι ακυρώσεως στο δικόγραφο της προσφυγής. Δεν ισχύει όμως το ίδιο, αν κατόπιν της επί της ουσίας εξετάσεως της πράξεως που υποβάλλεται στην κρίση του, ο δικαστής αποφασίσει, βάσει λόγου τον οποίο εξέτασε αυτεπαγγέλτως, ακύρωση που να υπερβαίνει τα όρια των νομοτύπως υποβληθέντων αιτημάτων, με το σκεπτικό ότι η ακύρωση αυτή είναι αναγκαία προκειμένου να θεραπευθεί η πλημμύλεια η οποία διαπιστώθηκε αυτεπαγγέλτως στο πλαίσιο της εν λόγω αναλύσεως.

Παρατηρώντας ότι δεν υπήρχε καμία αμφισβήτηση ότι η διαπιστωθείσα από το Γενικό Δικαστήριο πλημμύλεια της αιτιολογίας της απόφασης της Επιτροπής είχε θίξει τα δικαιώματα άμυνας της British Airways, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι, εν προκειμένω, η έλλειψη αυτεπάγγελτου ελέγχου του συνόλου της προσβαλλόμενης απόφασης δεν αντιβαίνει στην αρχή της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, η οποία κατοχυρώνεται στο άρθρο 47 του Χάρτη. Πράγματι, μολονότι ο προβλεπόμενος στο άρθρο 263 ΣΛΕΕ έλεγχος νομιμότητας, όπως συμπληρώνεται με την πλήρη δικαιοδοσία ως προς το ποσό του προστίμου, σύμφωνα με τα όσα ορίζει το άρθρο 31 του κανονισμού (ΕΚ) 1/2003⁴⁰, συνεπάγεται ότι ο δικαστής της Ένωσης ελέγχει τόσο τα νομικά όσο και τα πραγματικά ζητήματα και ότι έχει εξουσία να εκτιμά τα αποδεικτικά στοιχεία, να ακυρώνει την προσβαλλόμενη απόφαση και να τροποποιεί το ποσό του προστίμου, η αρχή της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας δεν παραβιάζεται λόγω του περιορισμού, μέσω των αιτημάτων που διατυπώνουν οι διάδικοι στα

^{39/} Απόφαση C(2010) 7694 τελικό της Επιτροπής, της 9ης Νοεμβρίου 2010, σχετικά με διαδικασία εφαρμογής του άρθρου 101 ΣΛΕΕ, του άρθρου 53 της Συμφωνίας ΕΟΧ και του άρθρου 8 της Συμφωνίας αεροπορικών μεταφορών μεταξύ της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και της Ελβετικής Συνομοσπονδίας (υπόθεση COMP/39258 — Αεροπορικές μεταφορές φορτίου).

^{40/} Κανονισμός (ΕΚ) 1/2003 του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2002, για την εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού που προβλέπονται στα άρθρα [101 και 102 ΣΛΕΕ] (ΕΕ 2003, L 1, σ. 1).

δικόγραφέ τους, του ελέγχου νομιμότητας τον οποίο ασκεί ο δικαστής της Ένωσης, δεδομένου άλλωστε ότι η αρχή αυτή δεν απαιτεί να επεκτείνει ο δικαστής τον έλεγχό του και σε στοιχεία μιας αποφάσεως που δεν εμπίπτουν στο αντικείμενο της διαφοράς της οποίας έχει επιληφθεί.

VI. ΓΕΩΡΓΙΑ

Η υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 14ης Νοεμβρίου 2017, **APVE κ.λπ.** (C-671/15, [EU:C:2017:860](#)), στάθηκε αφορμή για να αποσαφηνίσει το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου τη σχέση μεταξύ της κοινής γεωργικής πολιτικής (ΚΓΠ) και των κανόνων ανταγωνισμού του δικαίου της Ένωσης. Στην υπόθεση της κύριας δίκης, η γαλλική αρχή ανταγωνισμού έλαβε απόφαση με την οποία, αφενός, έκρινε αντίθετες προς τον ανταγωνισμό ορισμένες πρακτικές που εφαρμόζονταν, μεταξύ άλλων, από οργανώσεις παραγωγών (ΟΠ) και ενώσεις οργανώσεων παραγωγών (ΕΟΠ) του κλάδου της παραγωγής και της εμπορίας ραδικιών αντίβ, και, αφετέρου, επέβαλε χρηματικές κυρώσεις. Το Cour de cassation (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο της Γαλλίας), ενώπιον του οποίου ασκήθηκε αναίρεση κατά της εφετειακής αποφάσεως περί μεταρρυθμίσεως της αποφάσεως της γαλλικής αρχής ανταγωνισμού, ζήτησε από το Δικαστήριο να διευκρινίσει αν το άρθρο 101 ΣΛΕΕ, σε συνδυασμό με ορισμένες ειδικές διατάξεις του παράγωγου δικαίου σχετικές με την ΚΓΠ⁴¹, έπρεπε να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι εξαιρούνταν από το πεδίο εφαρμογής της κατά το εν λόγω άρθρο απαγορεύσεως των συμπράξεων οι πρακτικές με τις οποίες οι ΟΠ, ΕΟΠ και οι άλλες εμπλεκόμενες στην υπόθεση της κύριας δίκης επαγγελματικές οργανώσεις προέβαιναν σε συλλογικό καθορισμό ελάχιστων τιμών πωλήσεως, σε συνεννόηση για τις διατιθέμενες στην αγορά ποσότητες και σε ανταλλαγή στρατηγικών πληροφοριών.

Το Δικαστήριο υπενθύμισε κατ' αρχάς ότι, προς επίτευξη των στόχων που συνδέονται με τη θέσπιση της ΚΓΠ και την εγκαθίδρυση ενός καθεστώτος ανόθευτου ανταγωνισμού, το άρθρο 42 ΣΛΕΕ αναγνωρίζει τόσο την υπεροχή της ΚΓΠ έναντι των στόχων της Συνθήκης στον τομέα του ανταγωνισμού όσο και την εξουσία του νομοθέτη της Ένωσης να αποκλείει από το πεδίο εφαρμογής των κανόνων ανταγωνισμού ορισμένες πρακτικές οι οποίες, αν δεν εντάσσονταν στην ΚΓΠ, θα έπρεπε να χαρακτηριζτούν αντίθετες προς τον ανταγωνισμό. Πιο συγκεκριμένα, υπό το πρίσμα των ρυθμίσεων του δικαίου της Ένωσης για τα οπωροκηπευτικά προϊόντα, οι πρακτικές οι οποίες είναι αναγκαίες για την εκ μέρους των ΟΠ ή των ΕΟΠ εκπλήρωση μίας ή περισσότερων από τις αποστολές που τους έχουν ανατεθεί από την ΚΓΠ (όπως να εξασφαλίζουν ότι η παραγωγή είναι προγραμματισμένη και προσαρμοσμένη στη ζήτηση, να συγκεντρώνουν την προσφορά και τη διάθεση της παραγωγής στην αγορά, να βελτιστοποιούν το κόστος παραγωγής και να σταθεροποιούν τις τιμές παραγωγού) εξαιρούνται από την κατά το άρθρο 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ απαγόρευση των συμπράξεων. Ωστόσο, το

^{41/} Βλ. το άρθρο 2 του κανονισμού αριθ. 26 του Συμβουλίου, της 4ης Απριλίου 1962, περί εφαρμογής ορισμένων κανόνων ανταγωνισμού στην παραγωγή και την εμπορία γεωργικών προϊόντων (ΕΕ ειδ. έκδ. 03/001, σ. 993), το άρθρο 11, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΚ) 2200/96 του Συμβουλίου, της 28ης Οκτωβρίου 1996, για την κοινή οργάνωση των αγορών στον τομέα των οπωροκηπευτικών (ΕΕ 1996, L 297, σ. 1), το άρθρο 2 του κανονισμού (ΕΚ) 1184/2006 του Συμβουλίου, της 24ης Ιουλίου 2006, περί εφαρμογής ορισμένων κανόνων ανταγωνισμού στην παραγωγή και την εμπορία γεωργικών προϊόντων (ΕΕ 2006, L 214, σ. 7), το άρθρο 3, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΚ) 1182/2007 του Συμβουλίου, της 26ης Σεπτεμβρίου 2007, για τη θέσπιση ειδικών κανόνων όσον αφορά τον τομέα των οπωροκηπευτικών (ΕΕ 2007, L 273, σ. 1) και τα άρθρα 122, πρώτο εδάφιο, 175 και 176 του κανονισμού (ΕΚ) 1234/2007 του Συμβουλίου, της 22ας Οκτωβρίου 2007, για τη θέσπιση κοινής οργάνωσης των γεωργικών αγορών και ειδικών διατάξεων για ορισμένα γεωργικά προϊόντα (ενιαίος κανονισμός ΚΟΑ) (ΕΕ 2007, L 299, σ. 1).

Δικαστήριο υπογράμμισε ότι οι εξαιρέσεις αυτές πρέπει να ερμηνεύονται στενά και ότι οι κοινές οργανώσεις των αγορών γεωργικών προϊόντων δεν είναι ζώνες όπου καταργείται ο ανταγωνισμός. Εξάλλου, οι πρακτικές με τις οποίες επιδιώκονται οι στόχοι της ΚΓΠ πρέπει να είναι σύμφωνες με την αρχή της αναλογικότητας.

Όσον αφορά πρακτικές οι οποίες έχουν συμφωνηθεί μεταξύ παραγωγών μελών της ίδιας ΟΠ ή της ίδιας ΕΟΠ που έχει αναγνωριστεί από κράτος μέλος στο πλαίσιο της εφαρμογής της ΚΓΠ, το Δικαστήριο κατέστησε σαφές ότι μόνον όσες πρακτικές εντάσσονται πραγματικά και αυστηρά στην εκπλήρωση των αποστολών και στην επίτευξη των σκοπών της αντίστοιχης ΟΠ ή ΕΟΠ είναι δυνατό να εξαιρούνται από την απαγόρευση των συμπράξεων. Τούτο ισχύει, ιδίως, όταν πρόκειται για ανταλλαγή στρατηγικών πληροφοριών, συντονισμό ως προς τις ποσότητες γεωργικών προϊόντων που διατίθενται στην αγορά και συντονισμό της τιμολογιακής πολιτικής των μεμονωμένων γεωργικών παραγωγών, εφόσον όμως τέτοιες πρακτικές αποσκοπούν όντως στην επίτευξη των προαναφερθέντων σκοπών και είναι απολύτως ανάλογες προς αυτούς. Αντιθέτως, ο συλλογικός καθορισμός ελάχιστων τιμών πώλησεως εντός μιας ΟΠ ή ΕΟΠ δεν μπορεί να θεωρηθεί ούτε αναγκαίος για την ομαλή λειτουργία της κοινής οργανώσεως της οικείας αγοράς ούτε ανάλογος προς τους σκοπούς της σταθεροποίησης των τιμών ή της συγκεντρώσεως της προσφοράς, όταν έχει ως αποτέλεσμα να μην επιτρέπεται στους παραγωγούς οι οποίοι πωλούν οι ίδιοι την παραγωγή τους να πωλούν σε τιμή χαμηλότερη από τις ελάχιστες τιμές, καθώς και να αποδυναμώνεται περαιτέρω ο ήδη περιορισμένος ανταγωνισμός που χαρακτηρίζει τις αγορές γεωργικών προϊόντων.

VII. ΕΛΕΥΘΕΡΙΕΣ ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑΣ

1. ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑ ΤΩΝ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ

Στην απόφαση **Erzberger** (C-566/15, [EU:C:2017:562](#)), που εκδόθηκε στις 18 Ιουλίου 2017, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου εξέτασε αν είναι συμβατοί με την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων, όπως καθιερώνεται στο άρθρο 45 ΣΛΕΕ, ορισμένοι περιορισμοί τους οποίους θέτει ο γερμανικός νόμος περί συμμετοχής των εργαζομένων, σε σχέση με την εκλογή των εκπροσώπων των εργαζομένων στο εποπτικό συμβούλιο εταιρίας. Ειδικότερα, ο γερμανικός νόμος, επιφυλάσσοντας το δικαίωμα του εκλέγειν και του εκλέγεσθαι στις εν λόγω εκλογές μόνο σε όσους εργαζομένους απασχολούνται σε εγκαταστάσεις ομίλου ευρισκόμενες στην εθνική επικράτεια, στερεί το δικαίωμα αυτό από εκείνους τους μισθωτούς οι οποίοι εγκαταλείπουν τη θέση τους σε εγκατάσταση εντός της Γερμανίας για να απασχοληθούν από θυγατρική του ίδιου ομίλου σε άλλο κράτος μέλος, ήτοι από εργαζομένους που ασκούν το κατοχυρωμένο στο άρθρο 45 ΣΛΕΕ δικαίωμά τους.

Κατά το Δικαστήριο, η απώλεια του επίδικου δικαιώματος από τους εργαζομένους αυτούς δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι συνιστά εμπόδιο στην ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων. Επ' αυτού το Δικαστήριο επισήμανε ότι το πρωτογενές δίκαιο της Ένωσης δεν εγγυάται στους εργαζομένους ότι η μετακίνησή τους σε κράτος μέλος διαφορετικό από το κράτος μέλος καταγωγής τους θα είναι ουδέτερη από πλευράς εργασιακών ζητημάτων, δεδομένου ότι μια τέτοια μετακίνηση, λαμβανομένων υπόψη των διαφορών που υφίστανται μεταξύ των συστημάτων και των νομοθεσιών των κρατών μελών, ενδέχεται, ανάλογα με την περίπτωση, να είναι περισσότερο ή λιγότερο συμφέρουσα από την άποψη αυτή για τον ενδιαφερόμενο. Έτσι, η αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων δεν παρέχει στον εργαζόμενο το δικαίωμα να διατηρεί, στο κράτος μέλος υποδοχής, τους όρους εργασίας που ίσχυαν γι' αυτόν στο κράτος μέλος καταγωγής βάσει της εκεί εφαρμοστέας εθνικής νομοθεσίας. Κατά συνέπεια, το δίκαιο της Ένωσης δεν εμποδίζει κράτος μέλος να προβλέπει ότι τυγχάνουν εφαρμογής μόνο στους εργαζομένους που απασχολούνται σε εγκαταστάσεις εντός της εθνικής επικράτειας οι κανόνες που αυτό έχει θεσπίσει στον τομέα της εκπροσωπήσεως και της συλλογικής υπερασπίσεως των

συμφερόντων των εργαζομένων στα όργανα διοικήσεως ή εποπτείας εταιριών διεπόμενων από το εθνικό δίκαιο —τομέα για τον οποίο επί του παρόντος δεν έχουν ληφθεί μέτρα εναρμονίσεως ούτε καν συντονισμού σε επίπεδο Ένωσης.

2. ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ

Στις 14 Σεπτεμβρίου 2017 το Δικαστήριο εξέδωσε την απόφαση *Trustees of the P Panayi Accumulation & Maintenance Settlements* (C-646/15, [EU:C:2017:682](#)), με την οποία έκρινε ότι αντιβαίνει στις διατάξεις της Συνθήκης ΛΕΕ σχετικά με την ελευθερία εγκαταστάσεως νομοθεσία όπως η επίμαχη εν προκειμένω ρύθμιση του Ηνωμένου Βασιλείου, η οποία επιβάλλει τη φορολόγηση λανθανουσών υπεραξιών σχετικών με τα περιουσιακά στοιχεία εμπιστεύματος (*trust*) όταν οι περισσότεροι εκ των εμπιστευματοδόχων μεταφέρουν τον τόπο κατοικίας τους σε άλλο κράτος μέλος.

Η υπόθεση της κύριας δίκης αφορούσε εμπιστεύματα τα οποία συστάθηκαν το 1992, σύμφωνα με το δίκαιο του Ηνωμένου Βασιλείου, από Κύπριο υπήκοο υπέρ των τέκνων του και άλλων μελών της οικογένειάς του. Κατά τον χρόνο συστάσεως των εμπιστευμάτων, ο ίδιος και η οικογένειά του κατοικούσαν στο Ηνωμένο Βασίλειο, όπως και οι αρχικοί εμπιστευματοδόχοι. Το 2004 ο Κύπριος υπήκοος και η σύζυγός του παραιτήθηκαν από τις θέσεις των εμπιστευματοδόχων και όρισαν αντικαταστάτες τους τρεις νέους εμπιστευματοδόχους, άπαντες κατοίκους Κύπρου. Δεδομένου ότι, κατόπιν τούτου, η πλειονότητα των εμπιστευματοδόχων έπαυσε να κατοικεί στο Ηνωμένο Βασίλειο, η βρετανική φορολογική διοίκηση θεώρησε ότι η έδρα της διαχείρισεως των εμπιστευμάτων μεταφέρθηκε στην Κύπρο. Κατά την άποψή της, η μεταφορά αυτή ισοδυναμεί αυτομάτως με εκποίηση, πριν την ημερομηνία της μεταφοράς, των περιουσιακών στοιχείων που συνιστούν το εμπίστευμα και με εκ νέου απόκτησή τους αμέσως μετά την εν λόγω ημερομηνία, όπερ δικαιολογεί τη φορολόγηση λανθανουσών υπεραξιών.

Ως προς τη συμβατότητα μιας τέτοιας φορολογήσεως με το δίκαιο της Ένωσης, το Δικαστήριο αναγνώρισε κατ' αρχάς ότι χωρεί επίκληση της ελευθερίας εγκαταστάσεως υπέρ εμπιστευμάτων όπως τα επίδικα, διότι αυτά καλύπτονται από την έννοια «άλλα νομικά πρόσωπα» κατά το άρθρο 54, δεύτερο εδάφιο, ΣΛΕΕ. Αφού επιβεβαίωσε επίσης ότι η ελευθερία εγκαταστάσεως έχει εφαρμογή σε περίπτωση που κράτος μέλος φορολογεί υπεραξίες σχετικές με τα περιουσιακά στοιχεία εμπιστεύματος λόγω μεταφοράς της έδρας διαχείρισεως του εμπιστεύματος σε άλλο κράτος μέλος, το Δικαστήριο εστίασε στο ζήτημα αν η φορολόγηση αυτή συμβιβαζόταν με την ελευθερία εγκαταστάσεως. Το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι υπήρχε όντως εμπόδιο στην ελευθερία εγκαταστάσεως, καθότι η διαφορετική φορολογική μεταχείριση των εμπιστευμάτων που διατηρούν την έδρα της διαχείρισεώς τους στο Ηνωμένο Βασίλειο και των εμπιστευμάτων των οποίων η έδρα διαχείρισεως μεταφέρεται σε άλλο κράτος μέλος μπορεί, μεταξύ άλλων, να λειτουργήσει αποτρεπτικά για τη μεταφορά της έδρας των εμπιστευμάτων. Διερευνώντας το ενδεχόμενο να δικαιολογείται το εμπόδιο αυτό από λόγους γενικού συμφέροντος, το Δικαστήριο κατέληξε, εν συνεχεία, στο συμπέρασμα ότι η επίμαχη εθνική νομοθεσία, καίτοι κατάλληλη να διασφαλίσει τη διατήρηση της κατανομής της φορολογικής εξουσίας μεταξύ των κρατών μελών, έβαινε ωστόσο πέραν του αναγκαίου μέτρου για την επίτευξη του σκοπού της διατήρησης της κατανομής της φορολογικής εξουσίας, στο μέτρο που προέβλεπε αποκλειστικώς και μόνον την άμεση είσπραξη του οικείου φόρου. Συνεπώς, έπρεπε να γίνει δεκτό ότι η εθνική ρύθμιση αποτελούσε αδικαιολόγητο εμπόδιο στην ελευθερία εγκαταστάσεως.

Με την απόφαση της 25ης Οκτωβρίου 2017, *Polbud-Wykonawstwo* (C-106/16, [EU:C:2017:804](#)), το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου αποφάνθηκε ότι τα άρθρα 49 και 54 ΣΛΕΕ έχουν εφαρμογή σε περίπτωση μεταφοράς της καταστατικής έδρας μιας εταιρίας από το κράτος μέλος με βάση το δίκαιο του οποίου έχει συσταθεί προς ένα άλλο κράτος μέλος, έστω και αν η εταιρία ασκεί το κύριο μέρος, ή ακόμη και το σύνολο, των οικονομικών της δραστηριοτήτων στο πρώτο κράτος μέλος, όπου διατηρεί και την πραγματική της έδρα. Στην υπόθεση της κύριας δίκης, η Polbud-Wykonawstwo (στο εξής: Polbud), πολωνική εταιρία περιορισμένης ευθύνης, μετέφερε την καταστατική της έδρα στο Λουξεμβούργο και υπέβαλε, κατόπιν τούτου, αίτηση διαγραφής της από το πολωνικό μητρώο εταιριών,

η οποία απορρίφθηκε. Κατά την πολωνική νομοθεσία, η μεταφορά της καταστατικής έδρας μιας εταιρίας στην αλλοδαπή συνεπάγεται υποχρεωτική εκκαθάριση. Η αίτηση διαγραφής της Polbud από το πολωνικό εμπορικό μητρώο δεν έγινε δεκτή διότι δεν προσκομίστηκαν κάποια έγγραφα σχετικά με την εκκαθάρισή της. Η Polbud προσέβαλε την απορριπτική απόφαση, υποστηρίζοντας ότι δεν είχε απολέσει τη νομική της προσωπικότητα και ότι συνέχιζε να υφίσταται ως εταιρία με έδρα διεπόμενη από το δίκαιο του Λουξεμβούργου. Με την προδικαστική παραπομπή, το Sąd Najwyższy (Ανώτατο Δικαστήριο της Πολωνίας) ρώτησε το Δικαστήριο, πρώτον, αν η ελευθερία εγκαταστάσεως είχε εφαρμογή στην περίπτωση αυτή και, δεύτερον, αν η πολωνική νομοθεσία ήταν σύμφωνη με το δίκαιο της Ένωσης.

Το Δικαστήριο διαπίστωσε κατ' αρχάς ότι, δυνάμει των άρθρων 49 και 54 ΣΛΕΕ, μπορούν να επικαλεστούν την ελευθερία εγκαταστάσεως όσες εταιρίες έχουν συσταθεί σύμφωνα με τη νομοθεσία κράτους μέλους και έχουν την καταστατική τους έδρα, την κεντρική τους διοίκηση ή την κύρια εγκατάστασή τους εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το Δικαστήριο διευκρίνισε περαιτέρω ότι η θεμελιώδης αυτή ελευθερία περιλαμβάνει και το δικαίωμα μιας εταιρίας όπως η Polbud, η οποία έχει συσταθεί σύμφωνα με τη νομοθεσία ενός κράτους μέλους, να μετατραπεί σε εταιρία διεπόμενη από το δίκαιο άλλου κράτους μέλους, υπό τον όρο ότι πληρούνται οι προϋποθέσεις που ορίζονται από το δίκαιο του δεύτερου κράτους μέλους, ιδίως δε το κριτήριο το οποίο θεωρείται, κατά την εθνική αυτή νομοθεσία, ότι στοιχειοθετεί τον σύνδεσμο μιας εταιρίας με την εσωτερική έννομη τάξη.

Το Δικαστήριο έκρινε ακολούθως ότι τα άρθρα 49 και 54 ΣΛΕΕ απαγορεύουν εθνική ρύθμιση όπως η επίμαχη εν προκειμένω, η οποία εξαρτά τη μεταφορά της καταστατικής έδρας μιας εταιρίας από την υποχρεωτική της εκκαθάριση. Κατά το Δικαστήριο, μια τέτοια ρύθμιση είναι ικανή να δυσχεράνει, ή και να παρακωλύσει, τη διασυνοριακή μετατροπή των εταιριών, οπότε συνιστά περιορισμό της ελευθερίας εγκαταστάσεως. Το Δικαστήριο αναγνώρισε ότι ανάλογος περιορισμός μπορεί, κατ' αρχήν, να δικαιολογείται από υπέρτερους λόγους γενικού συμφέροντος. Κατέληξε όμως ότι η πολωνική νομοθεσία υπερέβαινε τα όρια του αναγκαίου μέτρου για την επίτευξη του σκοπού της προστασίας των συμφερόντων των δανειστών, των μειοψηφούντων εταίρων και των εργαζομένων. Ειδικότερα, υπογράμμισε ότι η εθνική ρύθμιση προέβλεπε, γενικώς, υποχρέωση εκκαθαρίσεως, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη ο πραγματικός κίνδυνος να θιγούν τα ως άνω συμφέροντα και χωρίς δυνατότητα επιλογής λιγότερο περιοριστικών μέτρων τα οποία θα μπορούσαν να διαφυλάξουν τα συμφέροντα αυτά.

Τέλος, το Δικαστήριο δεν δέχθηκε ως δικαιολογητικό λόγο την πάταξη των καταχρηστικών πρακτικών. Επ' αυτού τόνισε ότι το γεγονός και μόνον ότι μια εταιρία έχει ορίσει την καταστατική ή την πραγματική έδρα της σύμφωνα με τη νομοθεσία συγκεκριμένου κράτους μέλους με σκοπό να υπαχθεί σε ευνοϊκότερη νομοθεσία δεν αρκεί για να συναχθεί το συμπέρασμα ότι υφίσταται κατάχρηση. Επιπλέον, απλώς και μόνον το γεγονός ότι μια εταιρία μεταφέρει την έδρα της από ένα κράτος μέλος σε άλλο δεν θεμελιώνει γενικό τεκμήριο απάτης ούτε δικαιολογεί μέτρο που θίγει την άσκηση μιας θεμελιώδους ελευθερίας την οποία εγγυάται η Συνθήκη. Κατά το Δικαστήριο, η γενική υποχρέωση εφαρμογής διαδικασίας εκκαθαρίσεως ισοδυναμούσε με παρόμοιο γενικό τεκμήριο, οπότε η εθνική ρύθμιση ήταν δυσανάλογη.

3. ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΠΑΡΟΧΗ ΤΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ

Στο επίκεντρο της αποφάσεως *The Gibraltar Betting and Gaming Association* (C-591/15, [EU:C:2017:449](#)), που εκδόθηκε από το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου στις 13 Ιουνίου 2017, ήταν η ερμηνεία των άρθρων 56 και 355, σημείο 3, ΣΛΕΕ. Στην υπόθεση της κύριας δίκης, μια επαγγελματική ένωση επιχειρήσεων που παρέχουν υπηρεσίες τυχερών παιγνίων και είναι εγκατεστημένες στο Γιβραλτάρ αμφισβήτησε κατά πόσον ήταν συμβατό με το δίκαιο της Ένωσης, και δη με τις διατάξεις για την ελεύθερη παροχή των υπηρεσιών, ένα νέο φορολογικό καθεστώς το οποίο θεσπίστηκε από το Ηνωμένο Βασίλειο και αφορούσε κυρίως τα εξ

αποστάσεως παίγνια. Προκειμένου να διευκρινιστεί αν μπορούσε να γίνει επίκληση του άρθρου 56 ΣΛΕΕ στην υπόθεση αυτή, το Δικαστήριο έπρεπε να αποφανθεί *αν η παροχή, από επιχειρήσεις εγκατεστημένες στο Γιβραλτάρ, υπηρεσιών τυχερών παιγνίων σε πελάτες στο Ηνωμένο Βασίλειο ήταν, από πλευράς δικαίου της Ένωσης, μια «αμιγώς εσωτερική κατάσταση».*

Το Δικαστήριο επισήμανε ευθύς εξαρχής ότι το Γιβραλτάρ αποτελεί ευρωπαϊκό έδαφος για του οποίου τις εξωτερικές σχέσεις υπεύθυνο είναι ένα κράτος μέλος, ήτοι το Ηνωμένο Βασίλειο. Το δε δίκαιο της Ένωσης εφαρμόζεται στο έδαφος αυτό δυνάμει του άρθρου 355, σημείο 3, ΣΛΕΕ, υπό την επιφύλαξη ορισμένων εξαιρέσεων οι οποίες προβλέπονται ρητώς στην Πράξη Προσχωρήσεως του 1972, αλλά δεν αφορούν, εν πάση περιπτώσει, την ελεύθερη παροχή των υπηρεσιών.

Στη συνέχεια, το Δικαστήριο στράφηκε στο ερώτημα αν η επίδικη παροχή υπηρεσιών συνιστούσε «αμιγώς εσωτερική κατάσταση», δηλαδή κατάσταση της οποίας όλα τα στοιχεία εντοπίζονται στο εσωτερικό ενός και μόνον κράτους μέλους. Επ' αυτού έκρινε ότι ναι μεν το Γιβραλτάρ δεν είναι τμήμα του Ηνωμένου Βασιλείου, πλην όμως το γεγονός αυτό δεν είναι αποφασιστικής σημασίας για την εκτίμηση του ζητήματος αν δύο εδάφη πρέπει, για τους σκοπούς της εφαρμογής των διατάξεων περί των θεμελιωδών ελευθεριών, να εξομοιωθούν με ένα κράτος μέλος. Άλλωστε, αν οι σχέσεις μεταξύ Γιβραλτάρ και Ηνωμένου Βασιλείου εξομοιώνονταν με τις σχέσεις μεταξύ δύο κρατών μελών θα αναιρούνταν ο σύνδεσμος ο οποίος, όπως αναγνωρίζεται από το άρθρο 355, σημείο 3, ΣΛΕΕ, υπάρχει μεταξύ του εν λόγω εδάφους και του συγκεκριμένου κράτους μέλους. Άρα, κατά το Δικαστήριο, η παροχή υπηρεσιών από επιχειρήσεις με έδρα το Γιβραλτάρ σε πρόσωπα εγκατεστημένα στο Ηνωμένο Βασίλειο είναι, από πλευράς δικαίου της Ένωσης, μια αμιγώς εσωτερική κατάσταση επί της οποίας δεν τυγχάνουν εφαρμογής οι διατάξεις της Συνθήκης ΛΕΕ σχετικά με την ελεύθερη παροχή των υπηρεσιών.

Τέλος, το Δικαστήριο παρατήρησε ότι αυτή η ερμηνεία του άρθρου 355, σημείο 3, ΣΛΕΕ, σε συνδυασμό με το άρθρο 56 ΣΛΕΕ, δεν έχει καμία συνέπεια επί του καθεστώτος του Γιβραλτάρ κατά το διεθνές δίκαιο, οπότε δεν είναι δυνατό να γίνει αντιληπτή υπό την έννοια ότι θίγει το χωριστό και διακριτό καθεστώς του Γιβραλτάρ.

Στην απόφαση της 20ής Δεκεμβρίου 2017, **Asociación Profesional Elite Taxi** (C-434/15, [EU:C:2017:981](#)), το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου ασχολήθηκε με το ζήτημα αν *υπηρεσία διαμεσολαβήσεως στο πλαίσιο της οποίας, μέσω μιας εφαρμογής για έξυπνα τηλέφωνα, διευκολύνεται έναντι αμοιβής η επικοινωνία μεταξύ μη επαγγελματιών οδηγών που χρησιμοποιούν δικό τους όχημα και ατόμων που επιθυμούν να μετακινηθούν εντός πόλης εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 56 ΣΛΕΕ, σχετικά με την ελεύθερη παροχή των υπηρεσιών, και των οδηγιών 2006/123⁴² και 2000/31⁴³.* Στην προκειμένη περίπτωση, μια επαγγελματική ένωση οδηγών ταξί είχε ασκήσει αγωγή ενώπιον ισπανικού δικαστηρίου, με αίτημα να αναγνωριστεί ότι οι δραστηριότητες της εταιρίας Uber Systems Spain SL αντέβαιναν στην εθνική νομοθεσία περί αθέμιτου ανταγωνισμού. Εκτιμώντας ότι οι πρακτικές της Uber δεν θα έπρεπε να θεωρηθούν αθέμιτες σε περίπτωση που η δραστηριότητά της ενέπιπτε στο πεδίο εφαρμογής είτε

42/ Οδηγία 2006/123/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 12ης Δεκεμβρίου 2006, σχετικά με τις υπηρεσίες στην εσωτερική αγορά (ΕΕ 2006, L 376, σ. 36).

43/ Οδηγία 2000/31/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 8ης Ιουνίου 2000, για ορισμένες νομικές πτυχές των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας, ιδίως του ηλεκτρονικού εμπορίου, στην εσωτερική αγορά (ΕΕ 2000, L 178, σ. 1).

της οδηγίας 2006/123 είτε της οδηγίας 98/34⁴⁴, το εθνικό αυτό δικαστήριο αποφάσισε να ζητήσει από το Δικαστήριο κατευθύνσεις ως προς τον χαρακτηρισμό της επίμαχης στην κύρια δίκη δραστηριότητας της Uber, υπό το πρίσμα τόσο των οδηγιών που προαναφέρθηκαν όσο και του άρθρου 56 ΣΛΕΕ.

Το Δικαστήριο διαπίστωσε, εκ προοιμίου, ότι η δραστηριότητα αυτή δεν περιορίζεται μόνο στην υπηρεσία διαμεσολαβήσεως, η οποία συνίσταται στη διευκόλυνση, μέσω εφαρμογής για έξυπνα τηλέφωνα, της επικοινωνίας μεταξύ μη επαγγελματία οδηγού που χρησιμοποιεί δικό του όχημα και ατόμου που επιθυμεί να μετακινηθεί εντός πόλης. Ο λόγος είναι ότι ο πάροχος της υπηρεσίας διαμεσολαβήσεως δημιουργεί ταυτόχρονα μια προσφορά υπηρεσιών αστικής μεταφοράς, την οποία καθιστά προσβάσιμη ιδίως μέσω εργαλείων πληροφορικής και οργανώνει, ως προς τη γενική της λειτουργία, υπέρ των προσώπων που προτίθενται να κάνουν χρήση της. Η Uber επιλέγει μη επαγγελματίες οδηγούς που χρησιμοποιούν δικό τους όχημα και θέτει στη διάθεσή τους μια εφαρμογή χωρίς την οποία οι μεν οδηγοί δεν θα μπορούσαν να παράσχουν τις υπηρεσίες μεταφοράς, τα δε άτομα που επιθυμούν να μετακινηθούν εντός πόλης δεν θα είχαν πρόσβαση στις υπηρεσίες των οδηγιών. Επιπλέον, η Uber ασκεί αποφασιστική επιρροή επί των όρων παροχής της υπηρεσίας από τους οδηγούς, κυρίως καθορίζοντας το ανώτατο κόμιστρο και ελέγχοντας την ποιότητα των οχημάτων και των οδηγιών τους.

Κατά συνέπεια, πρέπει να γίνει δεκτό ότι η επίδικη υπηρεσία διαμεσολαβήσεως αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα μιας συνολικής υπηρεσίας της οποίας κύριο στοιχείο είναι η υπηρεσία μεταφοράς. Επομένως, κατά το Δικαστήριο, δεν πρόκειται για «υπηρεσία της κοινωνίας της πληροφορίας» κατά την έννοια της οδηγίας 98/34, στην οποία παραπέμπει η οδηγία 2000/31, αλλά για «υπηρεσία στον τομέα των μεταφορών» κατά την έννοια του άρθρου 58, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, όπου ορίζεται ότι η ελεύθερη κυκλοφορία τέτοιων υπηρεσιών διέπεται από τις διατάξεις του τίτλου της Συνθήκης που αφορά τις μεταφορές, αλλά και του άρθρου 2, παράγραφος 2, στοιχείο δ', της οδηγίας 2006/123, όπου προβλέπεται ότι η συγκεκριμένη οδηγία δεν έχει εφαρμογή στις υπηρεσίες του τομέα των μεταφορών. Το Δικαστήριο συνήγαγε εκ των ανωτέρω ότι αυτή η υπηρεσία διαμεσολαβήσεως αποκλείεται από το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 56 ΣΛΕΕ, της οδηγίας 2006/123 και της οδηγίας 2000/31.

Επιβάλλεται επίσης το συμπέρασμα ότι, εφόσον ο νομοθέτης της Ένωσης δεν έχει θεσπίσει, βάσει του τίτλου της Συνθήκης που αφορά τις μεταφορές, κοινούς κανόνες που να διέπουν τις υπηρεσίες μη ομαδικής αστικής μεταφοράς και τις υπηρεσίες οι οποίες συνδέονται άρρηκτα με αυτές, όπως είναι η επίμαχη υπηρεσία διαμεσολαβήσεως, εναπόκειται, στο παρόν στάδιο εξέλιξως του δικαίου της Ένωσης, στα κράτη μέλη να ρυθμίζουν τους όρους παροχής παρόμοιων υπηρεσιών διαμεσολαβήσεως, τηρώντας τους γενικούς κανόνες της Συνθήκης ΛΕΕ.

^{44/} Οδηγία 98/34/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 22ας Ιουνίου 1998, για την καθιέρωση μιας διαδικασίας πληροφόρησης στον τομέα των τεχνικών προτύπων και κανονισμών (ΕΕ 1998, L 204, σ. 37), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 98/48/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 20ής Ιουλίου 1998 (ΕΕ 1998, L 217, σ. 18).

VIII. ΕΛΕΓΧΟΙ ΣΤΑ ΣΥΝΟΡΑ, ΑΣΥΛΟ ΚΑΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ

1. ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΣΥΛΟΥ

Η οξεία μεταναστευτική κρίση που ταλανίζει τον κόσμο εδώ και κάποια χρόνια έχει ως αποτέλεσμα να φθάνει στην Ένωση ένας εξαιρετικά μεγάλος αριθμός αιτούντων διεθνή προστασία και να υποβάλλονται στην κρίση του Δικαστηρίου πολλές υποθέσεις που άπτονται της πολιτικής ασύλου της Ένωσης. Εκτενέστερη αναφορά θα γίνει σε εννιά από αυτές, μία σχετική με την οδηγία 2004/83⁴⁵ και οκτώ με τον κανονισμό 604/2013⁴⁶ (στο εξής: κανονισμός Δουβλίνο III). Ειδικότερα, η απόφαση με την οποία ερμηνεύθηκε η οδηγία 2004/83 αφορά την ερμηνεία της ρήτρας αποκλεισμού από το καθεστώς του πρόσφυγα λόγω πράξεων που αντιβαίνουν στους σκοπούς και στις αρχές των Ηνωμένων Εθνών. Από τις αποφάσεις με τις οποίες ερμηνεύθηκε ο κανονισμός Δουβλίνο III, η πρώτη επικεντρώνεται στο ζήτημα αν κράτος μέλος υπέχει υποχρέωση να χορηγήσει θεώρηση εισόδου για ανθρωπιστικούς λόγους, προκειμένου να υποβληθεί κατόπιν αίτηση διεθνούς προστασίας στο έδαφός του. Οι έξι επόμενες εκδόθηκαν επί υποθέσεων στις οποίες αιτούντες διεθνή προστασία προσέβαλαν, για διάφορους λόγους, την απόφαση των αρμόδιων αρχών κράτους μέλους να μεταφερθούν αυτοί σε άλλο κράτος μέλος, ώστε να εξεταστεί εκεί η αίτησή τους για διεθνή προστασία. Με την τελευταία απόφαση ασκήθηκε έλεγχος νομιμότητας επί των προσωρινών μέτρων μετεγκατάστασης ορισμένων αιτούντων άσυλο, τα οποία ελήφθησαν για πρώτη φορά από το Συμβούλιο λόγω μιας πρωτοφανούς συγκυρίας.

1.1. Καθεστώς του πρόσφυγα

Στην απόφαση της 31ης Ιανουαρίου 2017, *Lounani* (C-573/14, [EU:C:2017:71](#)), το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου εξέτασε, με γνώμονα το άρθρο 12, παράγραφος 2, στοιχείο γ', και παράγραφος 3, της οδηγίας 2004/83, τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες ένας αιτών μπορεί να αποκλειστεί από το καθεστώς του πρόσφυγα, λόγω πράξεων που αντιβαίνουν στους σκοπούς και στις αρχές των Ηνωμένων Εθνών. Στην υπόθεση της κύριας δίκης, Μαροκινός υπήκοος είχε καταδικαστεί στο Βέλγιο για συμμετοχή στις δραστηριότητες τρομοκρατικής ομάδας, ως ηγετικό μέλος της. Η ποινική καταδίκη στηριζόταν, μεταξύ άλλων, στο γεγονός ότι, αν και ο ίδιος δεν τέλεσε ούτε αποπειράθηκε ή απείλησε να διαπράξει τρομοκρατικές ενέργειες, είχε εντούτοις παράσχει λειτουργική υποστήριξη στην ομάδα αυτή και είχε μετάσχει ενεργώς στην οργάνωση δικτύου αποστολής εθελοντών στο Ιράκ. Κατόπιν της καταδίκης του, ο ενδιαφερόμενος κατέθεσε αίτηση ασύλου, επικαλούμενος τον κίνδυνο να υποστεί διώξεις σε περίπτωση επιστροφής στη χώρα καταγωγής του, λόγω του ενδεχομένου να χαρακτηριστεί

45/ Οδηγία 2004/83/ΕΚ του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, για θέσπιση ελάχιστων απαιτήσεων για την αναγνώριση και το καθεστώς των υπηκόων τρίτων χωρών ή των απάτριδων ως προσφύγων ή ως προσώπων που χρήζουν διεθνούς προστασίας για άλλους λόγους (ΕΕ 2004, L 304, σ. 12, και διορθωτικά ΕΕ 2005, L 204, σ. 24, και ΕΕ 2011, L 278, σ. 13).

46/ Κανονισμός (ΕΕ) 604/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Ιουνίου 2013, για τη θέσπιση των κριτηρίων και μηχανισμών για τον προσδιορισμό του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση αίτησης διεθνούς προστασίας που υποβάλλεται σε κράτος μέλος από υπήκοο τρίτης χώρας ή από απάτριδα (ΕΕ 2013, L 180, σ. 31).

από τις μαροκινές αρχές ως ακραίος ισλαμιστής και ως τζιχαντιστής. Το αιτούν δικαστήριο διερωτήθηκε αν μπορούσε να εφαρμοστεί στην περίπτωση του η ρήτρα αποκλεισμού από το καθεστώς του πρόσφυγα, η οποία προβλέπεται στο άρθρο 12 της οδηγίας 2004/83.

Με την απόφασή του, το Δικαστήριο έκρινε κατ' αρχάς ότι η έννοια «πράξεις που αντιβαίνουν στους σκοπούς και τις αρχές των Ηνωμένων Εθνών» δεν καλύπτει μόνον την καθ' εαυτήν τέλεση τρομοκρατικών ενεργειών. Πράγματι, η έννοια αυτή διευκρινίζεται, μεταξύ άλλων, στα ψηφίσματα των Ηνωμένων Εθνών σχετικά με τα μέτρα καταπολεμής της διεθνούς τρομοκρατίας, βάσει των οποίων η ρήτρα αποκλεισμού από το καθεστώς του πρόσφυγα λόγω τέτοιων ενεργειών μπορεί να εφαρμοστεί και σε άτομα επιδιδόμενα σε δραστηριότητες στρατολογήσεως, οργανώσεως, μεταφοράς ή εξοπλισμού τρίτων που μεταβαίνουν σε κράτος διαφορετικό από το κράτος διαμονής ή ιθαγένειάς τους με σκοπό, ιδίως, την τέλεση, τον σχεδιασμό ή την προπαρασκευή τρομοκρατικών πράξεων. Επιπλέον, δεν είναι απαραίτητο ο αιτών διεθνή προστασία να έχει καταδικαστεί για κάποιο από τα εγκλήματα τρομοκρατίας του άρθρου 1 της αποφάσεως-πλαίσιο 2002/475⁴⁷, που έχει ως σκοπό την προσέγγιση του ορισμού των εγκλημάτων τρομοκρατίας σε όλα τα κράτη μέλη.

Το Δικαστήριο υπενθύμισε ακολούθως ότι η τελική έκβαση της αιτήσεως διεθνούς προστασίας επαφίεται στις αρμόδιες εθνικές αρχές, υπό τον έλεγχο του εθνικού δικαστή, και ότι οι αρχές αυτές οφείλουν να εκτιμούν, κατά περίπτωση, τα συγκεκριμένα πραγματικά περιστατικά των οποίων έχουν λάβει γνώση, προκειμένου να καταλήξουν αν συντρέχουν σοβαροί λόγοι να πιστεύεται ότι οι πράξεις του αιτούντος διεθνή προστασία εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής αυτής της ρήτρας αποκλεισμού. Ως ενδεικτικό στοιχείο που θα έπρεπε να ληφθεί υπόψη εν προκειμένω, το Δικαστήριο επισήμανε ότι ο ενδιαφερόμενος ήταν ηγετικό μέλος μιας τρομοκρατικής ομάδας διεθνούς εμβέλειας. Το γεγονός ότι η ομάδα αυτή δεν είχε διαπράξει τρομοκρατική πράξη ήταν άνευ σημασίας. Επιπροσθέτως, το Δικαστήριο υπογράμμισε την ιδιαίτερη σημασία που είχε η ύπαρξη αμετάκλητης ποινικής καταδίκης από τα δικαστήρια κράτους μέλους για συμμετοχή στις δραστηριότητες τρομοκρατικής ομάδας.

Εν κατακλείδι, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι πράξεις όπως αυτές για τις οποίες είχε καταδικαστεί ο ενδιαφερόμενος μπορούν να δικαιολογήσουν τον αποκλεισμό του από το καθεστώς του πρόσφυγα, έστω και αν δεν έχει αποδειχθεί ότι ο ίδιος τέλεσε, αποπειράθηκε ή απείλησε να διαπράξει τρομοκρατικές ενέργειες.

1.2. Εξέταση των αιτήσεων διεθνούς προστασίας

Με την απόφαση της 16ης Φεβρουαρίου 2017, **С. К. κ.λπ.** (C-578/16 PPU, [EU:C:2017:127](#)), το Δικαστήριο αποσαφήνισε την περιεχόμενη στο άρθρο 17 του κανονισμού Δουβλίνο III ρήτρα διακριτικής ευχέρειας, η οποία επιτρέπει, κατ' εξαίρεση, σε κράτος μέλος να εξετάσει αίτηση διεθνούς προστασίας που υποβάλλεται ενώπιον των εθνικών αρχών, ακόμη και αν δεν είναι υπεύθυνο για την εξέταση βάσει των κριτηρίων του ως άνω κανονισμού. Στην προκειμένη περίπτωση, Σύρια υπήκοος και Αιγύπτιος υπήκοος εισήλθαν στο έδαφος της Ευρωπαϊκής Ένωσης με θεώρηση εισόδου εγκύρως χορηγηθείσα από τη Δημοκρατία της Κροατίας, προτού καταθέσουν αίτηση ασύλου στη Σλοβενία. Οι σλοβενικές αρχές υπέβαλαν, ως εκ τούτου, στις αντίστοιχες κροατικές αίτηση αναδοχής των ενδιαφερομένων, αφού η Κροατία ήταν το υπεύθυνο κράτος μέλος για την εξέταση των αιτήσεών τους διεθνούς προστασίας, δυνάμει του άρθρου 12, παράγραφος 2, του κανονισμού Δουβλίνο III. Η Κροατία δέχθηκε την αίτηση αυτή. Ωστόσο, δεδομένου ότι η Σύρια υπήκοος ήταν έγκυος, η μεταφορά τους χρειάστηκε να αναβληθεί μέχρι τη γέννηση του τέκνου της. Στη συνέχεια, οι ενδιαφερόμενοι αντιτάχθηκαν στη μεταφορά τους στην Κροατία επικαλούμενοι, αφενός, πιθανές αρνητικές συνέπειες για την υγεία της Σύριας υπηκόου (η οποία είχε

⁴⁷ Απόφαση-πλαίσιο 2002/475/ΔΕΥ του Συμβουλίου, της 13ης Ιουνίου 2002, για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας (ΕΕ 2002, L 164, σ. 3).

επικίνδυνη εγκυμοσύνη και αντιμετώπιζε προβλήματα ψυχιατρικής φύσης μετά τον τοκετό), αφετέρου, τον κίνδυνο να επηρεαστεί η κατάσταση της υγείας του νεογέννητου και, τέλος, ότι υπήρξαν θύματα φραστικών ρατσιστικών επιθέσεων και φυλετικής βίας στην Κροατία. Λαμβανομένης υπόψη της καταστάσεως της υγείας της Σύριας υπηκόου, το Δικαστήριο αποφάνθηκε κατ' εφαρμογήν της επείγουσας διαδικασίας.

Το Δικαστήριο επιβεβαίωσε κατ' αρχάς ότι το ζήτημα της εφαρμογής, από κράτος μέλος, της ρήτρας διακριτικής ευχέρειας δεν άπτεται αποκλειστικώς του εθνικού δικαίου ούτε εξαρτάται μόνον από την ερμηνεία του συνταγματικού δικαστηρίου του αντίστοιχου κράτους μέλους, αλλά αποτελεί ζήτημα ερμηνείας του δικαίου της Ένωσης, κατά την έννοια του άρθρου 267 ΣΛΕΕ.

Το Δικαστήριο έκρινε, σε συνέχεια της νομολογίας του **N. S. κ.λπ.**⁴⁸, ότι, ακόμη και αν δεν συντρέχουν βάσιμοι λόγοι που να οδηγούν στο συμπέρασμα ότι υπάρχουν συστημικές ελλείψεις στο κράτος μέλος το οποίο είναι υπεύθυνο για την εξέταση της αίτησης άσυλου, η μεταφορά αιτούντος άσυλο μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνον υπό συνθήκες που αποκλείουν το ενδεχόμενο η εν λόγω μεταφορά να συνεπάγεται πραγματικό και αποδεδειγμένο κίνδυνο να υποστεί ο ενδιαφερόμενος απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση, δεδομένου ότι αυτού του είδους η μεταχείριση απαγορεύεται από το άρθρο 4 του Χάρτη. Το Δικαστήριο πρόσθεσε ότι νοείται ως τέτοια μεταχείριση η μεταφορά αιτούντος άσυλο, ο οποίος πάσχει από ιδιαίτερως σοβαρή ψυχική ή σωματική πάθηση, εφόσον αυτή συνεπάγεται πραγματικό και αποδεδειγμένο κίνδυνο να επιδεινωθεί σημαντικά και με τρόπο μη αναστρέψιμο η κατάσταση της υγείας του. Κατά το Δικαστήριο, εναπόκειται επομένως στις αρχές του κράτους μέλους που πρέπει να προχωρήσει στη μεταφορά και, ενδεχομένως, στα εθνικά δικαστήρια να άρουν κάθε σοβαρή αμφιβολία ως προς τον αντίκτυπο της μεταφοράς στην κατάσταση της υγείας του ενδιαφερομένου, λαμβάνοντας τα αναγκαία προληπτικά μέτρα ώστε η μεταφορά να πραγματοποιηθεί υπό συνθήκες οι οποίες να διασφαλίζουν ότι θα διαφυλαχθεί καταλλήλως και επαρκώς η κατάσταση της υγείας του ενδιαφερομένου. Σε περίπτωση που, λαμβανομένης υπόψη της ιδιαίτερης σοβαρότητας της παθήσεως του αιτούντος άσυλο, η λήψη προληπτικών μέτρων δεν αρκεί για να εξασφαλιστεί ότι η μεταφορά του δεν συνεπάγεται πραγματικό κίνδυνο σημαντικής και μη αναστρέψιμης επιδεινώσεως της καταστάσεως της υγείας του, οι αρχές του ως άνω κράτους μέλους οφείλουν να αναστείλουν την εκτέλεση της μεταφοράς του, τούτο δε για όσο διάστημα η κατάστασή του δεν επιτρέπει τη μεταφορά. Επιπροσθέτως, αν το κράτος μέλος αντιληφθεί ότι η κατάσταση της υγείας του αιτούντος άσυλο δεν αναμένεται να βελτιωθεί στο εγγύς μέλλον ή ότι υπάρχει κίνδυνος η μακροχρόνια αναβολή της διαδικασίας να επιβαρύνει την κατάστασή του, τότε έχει τη δυνατότητα να επιλέξει να εξετάσει το ίδιο την αίτησή του κάνοντας χρήση της «ρήτρας διακριτικής ευχέρειας». Το Δικαστήριο κατέληξε πάντως επ' αυτού ότι το άρθρο 17, παράγραφος 1, του κανονισμού Δουβλίνο III, ερμηνευόμενο υπό το πρίσμα του άρθρου 4 του Χάρτη, δεν έχει την έννοια ότι, σε μια περίπτωση όπως αυτή της υποθέσεως της κύριας δίκης, επιβάλλει στο οικείο κράτος μέλος την υποχρέωση να εφαρμόσει τη ρήτρα. Εν πάση περιπτώσει, αν λόγω της καταστάσεως της υγείας του αιτούντος άσυλο, το κράτος μέλος που υπέβαλε το αίτημα δεν μπορεί να προβεί στη μεταφορά του πριν την παρέλευση της εξαμήνης προθεσμίας του άρθρου 29, παράγραφος 1, του κανονισμού Δουβλίνο III, το υπεύθυνο κράτος μέλος απαλλάσσεται από την υποχρέωσή του να αναλάβει τον ενδιαφερόμενο, με αποτέλεσμα η ευθύνη να μεταβιβάζεται στο πρώτο κράτος μέλος.

Στο επίκεντρο της αποφάσεως **X και X** (C-638/16 PPU, [EU:C:2017:173](#)), η οποία εκδόθηκε από το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου στις 7 Μαρτίου 2017 κατ' εφαρμογήν της επείγουσας προδικαστικής διαδικασίας, ήσαν οι υποχρεώσεις κράτους μέλους σε περίπτωση που υποβάλλεται ενώπιον δικής του διπλωματικής αρχής στο έδαφος τρίτης χώρας αίτηση χορηγήσεως θεωρήσεως εισόδου, βάσει του άρθρου 25, παράγραφος 1, στοιχείο α', του

48/ Απόφαση του Δικαστηρίου της 21ης Δεκεμβρίου 2011, **N. S. κ.λπ.** (C-411/10 και C-493/10, [EU:C:2011:865](#)).

κώδικα θεωρήσεων⁴⁹, με σκοπό να κατατεθεί στη συνέχεια, άμα τη αφίξει στο συγκεκριμένο κράτος μέλος, αίτηση διεθνούς προστασίας. Στην προκειμένη περίπτωση, ζεύγος Σύρων με τα τρία ανήλικα τέκνα τους, που ζούσαν στη Συρία, υπέβαλαν στην πρεσβεία του Βελγίου στη Βηρυτό (Λίβανος) αιτήσεις χορηγήσεως θεωρήσεων για ανθρωπιστικούς λόγους και ακολούθως επέστρεψαν στη Συρία. Σκοπός των αιτήσεων ήταν να τους χορηγηθούν θεωρήσεις περιορισμένης εδαφικής ισχύος προκειμένου να μπορέσουν να εγκαταλείψουν τη Συρία για να καταθέσουν εν τέλει αίτηση ασύλου στο Βέλγιο. Οι αιτούντες υποστήριξαν με έμφαση ότι η κατάσταση στη Συρία ήταν επισφαλής και ότι, ως χριστιανοί ορθόδοξοι, διέτρεχαν τον κίνδυνο διώξεων για τις θρησκευτικές τους πεποιθήσεις. Οι αιτήσεις τους απορρίφθηκαν και το αιτούν δικαστήριο, ενώπιον του οποίου προσβλήθηκαν οι απορριπτικές αποφάσεις, διερωτήθηκε ποια είναι η έκταση της διακριτικής ευχέρειας που καταλείπεται στα κράτη μέλη υπό παρόμοιες περιστάσεις, λαμβανομένων ιδίως υπόψη των υποχρεώσεων οι οποίες απορρέουν από τον Χάρτη, και δη από τα άρθρα του 4 και 18.

Το Δικαστήριο υπενθύμισε ευθύς εξαρχής ότι ο κώδικας θεωρήσεων σχεδιάστηκε για τη χορήγηση θεωρήσεων σε περιπτώσεις όπου η παραμονή στην επικράτεια των κρατών μελών δεν υπερβαίνει σε διάρκεια τις 90 ημέρες εντός οιασδήποτε περιόδου 180 ημερών. Εν προκειμένω όμως ήταν πρόδηλο ότι οι αιτήσεις χορηγήσεως θεωρήσεων εισόδου για την οικογένεια των Σύρων δεν είχε ως αντικείμενο τη χορήγηση θεωρήσεως βραχείας διαμονής, αφού πρόθεση των ενδιαφερομένων ήταν να ζητήσουν άσυλο στο Βέλγιο κατά την άφιξή τους εκεί και να λάβουν άδεια διαμονής με ισχύ μεγαλύτερη των 90 ημερών. Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο έκρινε ότι τέτοιες αιτήσεις, καίτοι τύποις υποβάλλονται βάσει του κώδικα θεωρήσεων, δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του κώδικα αυτού. Επίσης, δεδομένου ότι μέχρι σήμερα καμία πράξη δεν έχει εκδοθεί από τον νομοθέτη της Ένωσης σχετικά με τις προϋποθέσεις χορηγήσεως, εκ μέρους των κρατών μελών, θεωρήσεων ή αδειών διαμονής μακράς διάρκειας σε υπηκόους τρίτων χωρών για ανθρωπιστικούς λόγους, οι αιτήσεις με ανάλογο περιεχόμενο διέπονται αποκλειστικώς από το εθνικό δίκαιο. Συνεπώς, εφόσον η περίπτωση αυτή δεν διέπεται από το δίκαιο της Ένωσης, δεν τυγχάνουν εφαρμογής οι διατάξεις του Χάρτη.

Το Δικαστήριο πρόσθεσε ότι τυχόν αντίθετο συμπέρασμα θα είχε ως αποτέλεσμα να επιτρέπεται στους υπηκόους τρίτων χωρών να υποβάλλουν αιτήσεις χορηγήσεως θεωρήσεως με σκοπό να απολαύουν διεθνούς προστασίας σε κράτος μέλος της επιλογής τους, όπερ θα έθιγε την όλη οικονομία του συστήματος που έχει θεσπιστεί με τον κανονισμό Δουβλίνο III. Θα σήμαινε επίσης ότι τα κράτη μέλη υποχρεούνται, δυνάμει του κώδικα θεωρήσεων, να επιτρέπουν σε υπηκόους τρίτων χωρών να υποβάλουν αίτηση διεθνούς προστασίας στις αντιπροσωπείες των κρατών μελών σε τρίτη χώρα. Οι πράξεις όμως της Ένωσης οι οποίες ρυθμίζουν τις εφαρμοστέες διαδικασίες επί αιτήσεων διεθνούς προστασίας δεν προβλέπουν τέτοια υποχρέωση και, αντιθέτως, εξαιρούν από το πεδίο εφαρμογής τους τις αιτήσεις που υποβάλλονται στις αντιπροσωπείες των κρατών μελών.

Η απόφαση της 15ης Μαρτίου 2017, ***Al Chodor κ.λπ.*** (C-528/15, [EU:C:2017:213](#)), αφορούσε την έννοια των αντικειμενικών κριτηρίων που θεμελιώνουν τις υποψίες κινδύνου διαφυγής ενός αιτούντος διεθνή προστασία ο οποίος υπόκειται σε διαδικασία μεταφοράς. Στην έννοια αυτή αναφέρεται το άρθρο 2, στοιχείο ιδ', του κανονισμού Δουβλίνο III, όπου ορίζεται ο «κίνδυνος διαφυγής». Βάσει του άρθρου 28, παράγραφος 2, του κανονισμού αυτού,

^{49/} Κανονισμός (ΕΚ) 810/2009 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Ιουλίου 2009, για τη θέσπιση κοινοτικού κώδικα θεωρήσεων (ΕΕ 2009, L 243, σ. 1, και διορθωτικό ΕΕ 2013, L 154, σ. 10), όπως τροποποιήθηκε με τον κανονισμό (ΕΕ) 610/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Ιουνίου 2013 (ΕΕ 2013, L 182, σ. 1).

ο αιτών διεθνή προστασία μπορεί, αν συντρέχει σημαντικός κίνδυνος διαφυγής του, να τεθεί υπό κράτηση, αλλά μόνον κατόπιν ατομικής αξιολογήσεως, εφόσον η κράτηση είναι αναλογική και είναι αδύνατο να εφαρμοστούν στην πράξη λιγότερο αυστηρά μέτρα.

Εν προκειμένω, δύο Ιρακινοί υπήκοοι είχαν υποβληθεί σε αστυνομικό έλεγχο στην Τσεχική Δημοκρατία, από τον οποίο προέκυψε, μετά από διασταύρωση στοιχείων στη βάση δεδομένων Eurodac, ότι είχαν καταθέσει αίτηση ασύλου στην Ουγγαρία. Εν αναμονή της μεταφοράς τους προς το τελευταίο αυτό κράτος μέλος, οι ενδιαφερόμενοι τέθηκαν υπό κράτηση, λόγω κινδύνου διαφυγής τους. Εντούτοις, η κράτηση αυτή κρίθηκε παράνομη, επειδή η τσεχική νομοθεσία δεν έθετε αντικειμενικά κριτήρια για την εκτίμηση του κινδύνου διαφυγής.

Το Δικαστήριο επανέλαβε ότι να μιν οι κανονισμοί έχουν, κατά κανόνα, άμεσο αποτέλεσμα στις εθνικές έννομες τάξεις, πλην όμως για την υλοποίηση ορισμένων από τις διατάξεις τους ενδέχεται να είναι αναγκαία η λήψη μέτρων εφαρμογής από τα κράτη μέλη. Τούτο ισχύει στην περίπτωση του άρθρου 2, στοιχείο ιδ' του κανονισμού Δουβλίνο III, το οποίο απαιτεί ρητώς να «καθορίζονται από τον νόμο» τα προαναφερθέντα αντικειμενικά κριτήρια. Το Δικαστήριο συνήγαγε εξ αυτού ότι εναπόκειται στον εθνικό νομοθέτη να καθορίσει, με δεσμευτική διάταξη γενικής ισχύος, τα εν λόγω κριτήρια και ότι, ελλείψει παρόμοιας διατάξεως, το άρθρο 28, παράγραφος 2, του κανονισμού Δουβλίνο III καθίσταται ανεφάρμοστο. Το Δικαστήριο υπογράμμισε συναφώς ότι δεν αρκεί να υφίσταται πάγια νομολογία με την οποία επικυρώνεται μια μακρόχρονη διοικητική πρακτική.

Το Δικαστήριο τόνισε, στο σκεπτικό του, ότι η κράτηση αιτούντων διεθνή προστασία συνιστά σοβαρή επέμβαση στο δικαίωμά τους στην προσωπική ελευθερία, όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 6 του Χάρτη. Επομένως, δυνατότητα κρατήσεως υπάρχει μόνον αν τηρούνται ορισμένες αυστηρές εγγυήσεις, όπως η ύπαρξη νομικής βάσης, η σαφήνεια, η προβλεψιμότητα, η προσβασιμότητα και η προστασία κατά της αυθαιρεσίας. Ως εκ τούτου, μόνο μια διάταξη γενικής ισχύος πληροί τις απαιτήσεις αυτές. Ο λόγος είναι ότι μια τέτοια διάταξη πλαισιώνει κατά τρόπο δεσμευτικό και εκ των προτέρων γνωστό το περιθώριο ευελιξίας των εθνικών αρχών κατά την εκ μέρους τους εκτίμηση των περιστάσεων κάθε συγκεκριμένης περιπτώσεως. Τέλος, τα κριτήρια που καθορίζονται με δεσμευτική διάταξη εξυπηρετούν καλύτερα τον εξωτερικό έλεγχο της εξουσίας εκτιμήσεως των ως άνω αρχών, ώστε να προστατεύονται οι αιτούντες έναντι αυθαίρετων στερήσεως της ελευθερίας.

Με τις αποφάσεις **Mengesteab** (C-670/16, [EU:C:2017:587](#)) και **Shiri** (C-201/16, [EU:C:2017:805](#)), το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου έκρινε, αφενός, ότι κατά τη διεξαγωγή των διαδικασιών αναδοχής και εκ νέου αναλήψεως πρέπει να τηρούνται ορισμένες επιτακτικές προθεσμίες και, αφετέρου, ότι οι προθεσμίες αυτές όχι μόνον οριοθετούν τις σχετικές διαδικασίες, αλλά συμβάλλουν και στον προσδιορισμό του υπεύθυνου κράτους μέλους για την εξέταση των αντίστοιχων αιτήσεων, οπότε η τήρησή τους πρέπει να μπορεί να υπόκειται σε δικαστικό έλεγχο.

Ειδικότερα, στην πρώτη υπόθεση, επί της οποίας εκδόθηκε στις 26 Ιουλίου 2017 η απόφαση Mengesteab κατ' εφαρμογήν της ταχείας διαδικασίας, το Δικαστήριο έδωσε διευκρινίσεις *επί των προθεσμιών που προβλέπονται στο άρθρο 21, παράγραφος 1, του κανονισμού Δουβλίνο III και διέπουν την υποβολή αιτήματος αναδοχής*. Το εν λόγω άρθρο ορίζει ότι, αν αίτημα αναδοχής δεν υποβληθεί εντός τριών μηνών από την ημερομηνία υποβολής της αιτήσεως διεθνούς προστασίας ή, σε περίπτωση θετικού αποτελέσματος αναζητήσεως στη βάση δεδομένων Eurodac, εντός δύο μηνών από την παραλαβή του θετικού αυτού αποτελέσματος, τότε υπεύθυνο για την εξέταση της αιτήσεως διεθνούς προστασίας καθίσταται το κράτος μέλος όπου υποβλήθηκε η αίτηση. Στην προκειμένη περίπτωση, τον Σεπτέμβριο του 2015, ένας υπήκοος Ερυθραίας είχε ζητήσει άσυλο από τις γερμανικές αρχές, οι οποίες του χορήγησαν αυθημερόν πιστοποιητικό καταγραφής, καθιστώντας όμως σαφές ότι, ως προς το σημείο αυτό, το γερμανικό δίκαιο διακρίνει μεταξύ, αφενός, της ενέργειας του ενδιαφερομένου να ζητήσει άσυλο, οπότε και του χορηγείται τέτοιο πιστοποιητικό, και, αφετέρου, της επίσημης καταθέσεως της αιτήσεως ασύλου. Το αργότερο τον Ιανουάριο του 2016, οι αρμόδιες γερμανικές αρχές παρέλαβαν το πιστοποιητικό ή

αντίγραφό του, ή τουλάχιστον έλαβαν γνώση των βασικών πληροφοριών που περιλαμβάνονταν σε αυτό, και τον Ιούλιο του 2016 ο ενδιαφερόμενος κατέθεσε εν τέλει επίσημη αίτηση ασύλου. Εντούτοις, δεδομένου ότι από μια αναζήτηση στο σύστημα Eurodac προέκυψε ότι είχαν ήδη ληφθεί τα δακτυλικά του αποτυπώματα στην Ιταλία, οι γερμανικές αρχές υπέβαλαν στις ιταλικές αρχές, τον Αύγουστο του 2016, αίτημα αναδοχής του. Έτσι, μολονότι το πιστοποιητικό καταγραφής του αιτούντος είχε περιέλθει στην αρμόδια αρχή περισσότερο από τρεις μήνες πριν από την υποβολή του αιτήματος αναδοχής του, η κατάθεση της επίσημής του αιτήσεως ασύλου είχε, αντιθέτως, γίνει εντός του τελευταίου τριμήνου. Τελικώς, η μεταφορά του αιτούντος προς την Ιταλία διατάχθηκε τον Νοέμβριο του 2016.

Σε πρώτη φάση, όσον αφορά τις συνέπειες της μη τηρήσεως των προθεσμιών του άρθρου 21, παράγραφος 1, του κανονισμού Δουβλίνο III, το Δικαστήριο επισήμανε ότι απόφαση μεταφοράς προς κράτος μέλος διαφορετικό από εκείνο στο οποίο υποβλήθηκε η αίτηση διεθνούς προστασίας δεν είναι δυνατό να εκδοθεί εγκύρως όταν έχουν λήξει αυτές οι προθεσμίες. Εν συνεχεία, αποφάνθηκε ότι ο αιτών διεθνή προστασία έχει δικαίωμα να επικαλεστεί, στο πλαίσιο ένδικου βοηθήματος κατά αποφάσεως περί μεταφοράς του, τη λήξη προθεσμίας που προβλέπεται στη διάταξη αυτή, ακόμη και αν το κράτος μέλος προς το οποίο απευθύνεται το αίτημα αναδοχής είναι διατεθειμένο να δεχθεί το αίτημα. Άρα, το δικαστήριο που επιλαμβάνεται του ένδικου βοηθήματος μπορεί να ελέγξει κατά πόσον η προσβαλλόμενη απόφαση περί μεταφοράς του ενδιαφερομένου εκδόθηκε κατόπιν ορθής εφαρμογής της διαδικασίας αναδοχής.

Σε δεύτερη φάση, όσον αφορά τη σχέση μεταξύ των δύο προθεσμιών του άρθρου 21, παράγραφος 1, πρώτο και δεύτερο εδάφιο, του κανονισμού Δουβλίνο III, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι αίτημα αναδοχής δεν είναι δυνατό να υποβληθεί εγκύρως μετά την παρέλευση τριών και πλέον μηνών από την υποβολή της αιτήσεως διεθνούς προστασίας, έστω και αν το αίτημα αναδοχής υποβάλλεται λιγότερο από δύο μήνες μετά την παραλαβή θετικού αποτελέσματος από το σύστημα Eurodac. Με άλλα λόγια, η παραλαβή θετικού αποτελέσματος δεν σημαίνει ότι χωρεί υπέρβαση της τρίμηνης προθεσμίας εντός της οποίας πρέπει να υποβληθεί αίτημα αναδοχής, μετά την υποβολή της αιτήσεως διεθνούς προστασίας.

Σε τρίτη φάση, όσον αφορά το σημείο αφετηρίας της τρίμηνης προθεσμίας, ήτοι την ημερομηνία υποβολής της αιτήσεως διεθνούς προστασίας κατά την έννοια του άρθρου 20, παράγραφος 2, του κανονισμού Δουβλίνο III, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι η αίτηση λογίζεται ότι έχει υποβληθεί όταν έγγραφο το οποίο έχει συνταχθεί από δημόσια αρχή και πιστοποιεί ότι υπήκοος τρίτης χώρας ζήτησε διεθνή προστασία περιέρχεται στην αρχή που είναι επιφορτισμένη με την εκτέλεση των προβλεπόμενων από τον εν λόγω κανονισμό υποχρεώσεων ή, εν πάση περιπτώσει, όταν η αρχή αυτή λαμβάνει γνώση τουλάχιστον των βασικών πληροφοριών που περιέχονται σε ένα τέτοιο έγγραφο. Τούτο διότι για να μπορέσει να κινηθεί αποτελεσματικά η διαδικασία προσδιορισμού του υπεύθυνου κράτους μέλους, η αρμόδια αρχή απαιτείται να έχει ενημερωθεί με βεβαιότητα ότι υπήκοος τρίτης χώρας ζήτησε διεθνή προστασία, χωρίς να απαιτείται το έγγραφο που συντάσσεται προς τον σκοπό αυτό να περιβάλλεται συγκεκριμένο τύπο ή να περιλαμβάνει συμπληρωματικά στοιχεία κρίσιμα για την εφαρμογή των κριτηρίων του κανονισμού Δουβλίνο III ή, κατά μείζονα λόγο, για την επί της ουσίας εξέταση της αιτήσεως διεθνούς προστασίας. Σημειωτέον δε ότι, σε αυτό το στάδιο της διαδικασίας, δεν είναι καν απαραίτητο να έχει ήδη πραγματοποιηθεί προσωπική συνέντευξη με τον ενδιαφερόμενο.

Στη δεύτερη υπόθεση, επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση *Shiri* στις 25 Οκτωβρίου 2017, το Δικαστήριο έδωσε διευκρινίσεις επί των προθεσμιών που τάσσονται στο άρθρο 29, παράγραφοι 1 και 2 του κανονισμού Δουβλίνο III και διέπουν την απόφαση περί μεταφοράς αιτούντος άσυλο. Το άρθρο αυτό ορίζει, μεταξύ άλλων, ότι αν η μεταφορά δεν εκτελεστεί εντός έξι μηνών είτε από την ημερομηνία κατά την οποία γίνεται δεκτό το αίτημα αναδοχής ή εκ νέου αναλήψεως του ενδιαφερομένου είτε από την ημερομηνία εκδόσεως αμετάκλητης αποφάσεως επί ένδικου βοηθήματος με ανασταλτικό αποτέλεσμα, τότε η ευθύνη μεταβιβάζεται στο κράτος μέλος που υπέβαλε το αίτημα. Στη διαφορά της κύριας δίκης, Ιρανός υπήκοος προσέφυγε ενώπιον των αυστριακών δικαστηρίων κατά της απορρίψεως της αιτήσεως διεθνούς προστασίας την οποία είχε υποβάλει στην Αυστρία

και της επαναπροωθήσεώς του στη Βουλγαρία, όπου είχε υποβάλει παρόμοια αίτηση κατά το παρελθόν. Τον Μάρτιο του 2015, οι αυστριακές αρχές είχαν υποβάλει στις βουλγαρικές αρχές αίτημα εκ νέου αναλήψεώς του, το οποίο έγινε δεκτό. Τον Ιούλιο του 2015, διατάχθηκε η μεταφορά του προς τη Βουλγαρία. Ωστόσο, επειδή η μεταφορά δεν εκτελέστηκε εντός της εξάμηνης προθεσμίας, ο ενδιαφερόμενος θεώρησε ότι υπεύθυνο κράτος μέλος για την εξέταση της αιτήσεώς του ήταν πλέον η Δημοκρατία της Αυστρίας.

Το αιτούν δικαστήριο ρώτησε κατά πόσον η παρέλευση της εξάμηνης προθεσμίας αρκεί, αυτή και μόνο, για να μεταβιβαστεί η ευθύνη από το ένα κράτος μέλος στο άλλο και το Δικαστήριο απάντησε, πρώτον, ότι αν η μεταφορά του αιτούντος άσυλο δεν διεξαχθεί εμπροθέσμως, η ευθύνη για την εξέταση της αιτήσεως διεθνούς προστασίας μεταβιβάζεται αυτοδικαίως στο κράτος που έχει υποβάλει το αίτημα, χωρίς να χρειάζεται να αρνηθεί το υπεύθυνο κράτος μέλος την αναδοχή ή την εκ νέου ανάληψη του ενδιαφερομένου.

Δεύτερον, το Δικαστήριο παρατήρησε ότι ο αιτών διεθνή προστασία πρέπει να έχει στη διάθεσή του αποτελεσματικό και ταχύ ένδικο βοήθημα που να του παρέχει τη δυνατότητα να επικαλεστεί την παρέλευση της εξάμηνης προθεσμίας, ανεξαρτήτως αν η προθεσμία αυτή έληξε πριν ή μετά την έκδοση της αποφάσεως περί μεταφοράς. Πράγματι, εν αντιθέσει προς τις (κρίσιμες στην υπόθεση *Mengesteab*) προθεσμίες που διέπουν την υποβολή αιτήματος αναδοχής, οι προθεσμίες του άρθρου 29 του κανονισμού Δουβλίνο III έχουν ως σκοπό να ρυθμίσουν όχι μόνον την έκδοση αλλά και την εκτέλεση της αποφάσεως περί μεταφοράς. Συνεπώς, ενδέχεται οι προθεσμίες αυτές να εκπνεύσουν μετά την έκδοση της σχετικής αποφάσεως. Εν προκειμένω, η παροχή από την αυστριακή ρύθμιση του δικαιώματος επικλήσεως περιστάσεων μεταγενέστερων της εκδόσεως της αποφάσεως περί μεταφοράς ικανοποιεί την απαίτηση, η οποία διατυπώνεται ειδικότερα στο άρθρο 47 του Χάρτη, να υφίσταται πρόβλεψη για αποτελεσματικό και ταχύ ένδικο βοήθημα.

1.3. Διεθνής προστασία υπό συνθήκες μεταναστευτικής κρίσης

Με τις αποφάσεις *Jafari* (C-646/16, [EU:C:2017:586](#)) και *A.S.* (C-490/16, [EU:C:2017:585](#)), που εκδόθηκαν στις 26 Ιουλίου 2017 η μεν πρώτη κατ' εφαρμογήν της ταχείας διαδικασίας, η δε δεύτερη κατ' προτεραιότητα, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου κλήθηκε να απαντήσει στο ερώτημα *αν η άφιξη εξαιρετικά μεγάλου αριθμού υπηκόων τρίτων χωρών οι οποίοι επιθυμούσαν να τύχουν διεθνούς προστασίας ασκούσε επιρροή ως προς τους κανόνες για τη χορήγηση θεωρήσεων και για τον προσδιορισμό του κράτους μέλους που ήταν υπεύθυνο για την εξέταση των αιτήσεων διεθνούς προστασίας*. Στις υποθέσεις των κύριων δικών, τα μέλη μιας οικογένειας Αφγανών και ένας Σύρος υπήκοος διέβησαν τα σύνορα μεταξύ Σερβίας και Κροατίας. Οι κροατικές αρχές οργάνωσαν τη μεταφορά τους μέχρι τα σύνορα με τη Σλοβενία, με σκοπό να τους διευκολύνουν να μεταβούν σε άλλα κράτη μέλη ώστε να υποβάλουν εκεί αίτηση διεθνούς προστασίας. Κατόπιν τούτου, η αφγανική οικογένεια υπέβαλε αίτηση στην Αυστρία, ενώ ο Σύρος υπήκοος στη Σλοβενία. Οι σλοβενικές αρχές όμως υπέβαλαν στις κροατικές αρχές αίτημα αναδοχής του τελευταίου, αφού βάσει του άρθρου 13, παράγραφος 1, του κανονισμού Δουβλίνο III, υπεύθυνο κράτος μέλος είναι εκείνο στην επικράτεια του οποίου ο ενδιαφερόμενος έχει εισέλθει παράνομως. Οι αυστριακές αρχές, από τη δική τους πλευρά, υπέβαλαν στις κροατικές αρχές αίτημα αναδοχής της αφγανικής οικογένειας δυνάμει του άρθρου 21 του ίδιου κανονισμού. Δεδομένου ότι οι ενδιαφερόμενοι προσέβαλαν τις αποφάσεις περί απορρίψεως των αιτήσεών τους διεθνούς προστασίας και περί μεταφοράς τους στην Κροατία, τα αιτούντα δικαστήρια ζήτησαν από το Δικαστήριο να διευκρινίσει ποια ήταν η εσωτερική σχέση μεταξύ των κρίσιμων διατάξεων του κανονισμού Δουβλίνο III.

Στην απόφαση *Jafari*, το Δικαστήριο απάντησε κατ' αρχάς στο ερώτημα αν ισοδυναμούσε με χορήγηση θεωρήσεως εισόδου, κατά την έννοια του άρθρου 12 του κανονισμού Δουβλίνο III, το γεγονός ότι οι κροατικές αρχές ανέχθηκαν την είσοδο στην εθνική επικράτεια προσώπων που επιθυμούσαν να διέλθουν από το συγκεκριμένο κράτος μέλος για να υποβάλουν αίτηση διεθνούς προστασίας σε άλλο κράτος μέλος. Επ' αυτού το Δικαστήριο

διαπίστωσε ότι, εξ ορισμού, ως «θεώρηση» νοείται η «άδεια ή η απόφαση κράτους μέλους» η οποία «απαιτείται με σκοπό τη διέλευση ή την είσοδο» στην επικράτεια του κράτους μέλους αυτού ή στην επικράτεια περισσότερων κρατών μελών. Ως εκ τούτου, αφενός, η έννοια της θεωρήσεως παραπέμπει σε πράξη που εκδίδεται επισήμως από εθνική διοικητική αρχή και όχι σε απλή ανοχή και, αφετέρου, η θεώρηση δεν ταυτίζεται με την εισδοχή στην επικράτεια κράτους μέλους, αφού η θεώρηση απαιτείται ακριβώς προκειμένου να επιτραπεί η εισδοχή. Κατά συνέπεια, η εισδοχή στην επικράτεια κράτους μέλους, την οποία ενδεχομένως απλώς ανέχονται οι αρχές του κράτους μέλους αυτού, δεν συνιστά «θεώρηση». Το Δικαστήριο πρόσθεσε ότι η ως άνω διαπίστωση δεν αναιρείται από το γεγονός ότι η εισδοχή λαμβάνει χώρα σε μια συγκυρία που χαρακτηρίζεται από την άφιξη εξαιρετικά μεγάλου αριθμού υπηκόων τρίτων χωρών οι οποίοι επιθυμούν να τύχουν διεθνούς προστασίας.

Εν συνεχεία, τόσο με την απόφαση *Jafari* όσο και με την απόφαση *A.S.*, το Δικαστήριο ερμήνευσε την έννοια «παράνομη διάβαση», η οποία χρησιμοποιείται (χωρίς να ορίζεται) στο άρθρο 13, παράγραφος 1, του κανονισμού Δουβλίνο III. Κατά το Δικαστήριο, η ορθή ερμηνεία της διατάξεως είναι ότι υπήκοος τρίτης χώρας ο οποίος έγινε δεκτός στην επικράτεια ενός πρώτου κράτους μέλους, χωρίς να πληροί τις προϋποθέσεις εισόδου που απαιτούνται κατ' αρχήν στο εν λόγω κράτος μέλος, προκειμένου να μεταβεί προς άλλο κράτος μέλος με σκοπό να υποβάλει εκεί αίτηση διεθνούς προστασίας, πρέπει να θεωρείται ότι «διέβη παρανόμως» τα σύνορα του πρώτου κράτους μέλους. Το Δικαστήριο τόνισε ότι η διέλευση αυτή δεν καθίσταται νόμιμη επειδή έγινε ανεκτή ή επιτράπηκε κατά παράβαση των εφαρμοστέων κανόνων ούτε επειδή επιτράπηκε για ανθρωπιστικούς λόγους και κατά παρέκκλιση από τις προϋποθέσεις εισόδου οι οποίες ισχύουν κατ' αρχήν για τους υπηκόους τρίτων χωρών. Μάλιστα, το κράτος μέλος που έχει αποφασίσει να επιτρέψει, για ανθρωπιστικούς λόγους, να εισέλθει στην επικράτειά του υπήκοος τρίτης χώρας ο οποίος δεν διαθέτει θεώρηση και δεν εξαιρείται από την υποχρέωση θεωρήσεως δεν είναι δυνατό να απαλλαγεί από την ευθύνη του έναντι του προσώπου αυτού, διότι άλλως θα θιγόταν η όλη οικονομία του κανονισμού Δουβλίνο III. Επιπλέον, όπως προεκτέθηκε, είναι άνευ σημασίας το γεγονός ότι η διέλευση των συνόρων έγινε υπό συνθήκες που χαρακτηρίζονταν από την άφιξη εξαιρετικά μεγάλου αριθμού υπηκόων τρίτων χωρών. Ως προς το τελευταίο σημείο, το Δικαστήριο υπογράμμισε ιδίως ότι ο νομοθέτης της Ένωσης έλαβε υπόψη τον κίνδυνο να ανακύψει παρόμοια κατάσταση και, κατ' επέκταση, έθεσε στη διάθεση των κρατών μελών μέσα για την κατάλληλη αντιμετώπισή της, χωρίς ωστόσο να προβλέψει την εφαρμογή, στην περίπτωση αυτή, ειδικού καθεστώτος για τον προσδιορισμό του υπεύθυνου κράτους μέλους. Μεταξύ των μέσων αυτών καταλέγεται η ευχέρεια την οποία παρέχει το άρθρο 17, παράγραφος 1, του κανονισμού Δουβλίνο III στα κράτη μέλη να αποφασίσουν να εξετάσουν αιτήσεις διεθνούς προστασίας έστω και αν δεν οφείλουν να το πράξουν βάσει των κριτηρίων του κανονισμού (ρήτρα διακριτικής ευχέρειας). Πάντως, όπως και στην απόφαση **C. Κ. κ.λπ.** (C-578/16 PPU)⁵⁰, το Δικαστήριο υπενθύμισε επίσης ότι η μεταφορά αιτούντος διεθνή προστασία δεν πρέπει να εκτελείται σε περίπτωση που συνεπάγεται πραγματικό κίνδυνο να υποστεί ο ενδιαφερόμενος απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση, τις οποίες απαγορεύει το άρθρο 4 του Χάρτη. Το Δικαστήριο δέχθηκε ότι είναι πιθανό, λόγω της αφίξεως εξαιρετικά μεγάλου αριθμού υπηκόων τρίτων χωρών οι οποίοι επιθυμούν να τύχουν διεθνούς προστασίας, να συντρέχει τέτοιος κίνδυνος στο υπεύθυνο κράτος μέλος, οπότε να μην επιτρέπεται να πραγματοποιηθεί μεταφορά προς το συγκεκριμένο κράτος μέλος.

Με την απόφαση **A.S.** το Δικαστήριο εφάρμοσε τις αρχές που έθεσε στην απόφαση *Jafari*. Έτσι, κατέληξε ότι ο αιτών διεθνή προστασία μπορεί, για να προσβάλει την απόφαση περί μεταφοράς του, να επικαλεστεί, στο πλαίσιο των ενδίκων βοηθημάτων στα οποία αναφέρεται το άρθρο 27, παράγραφος 1, του κανονισμού Δουβλίνο III, την εσφαλμένη εφαρμογή του κριτηρίου ευθύνης σχετικά με την παράνομη διάβαση των συνόρων κράτους μέλους, όπως αυτό προβλέπεται στο άρθρο 13, παράγραφος 1, του ίδιου κανονισμού. Στηριζόμενο στην προγενέστερη απόφαση **Ghezlbash**⁵¹, όπου είχε κρίνει ότι ο αιτών διεθνή προστασία μπορεί, δυνάμει του

^{50/} Η απόφαση αυτή παρουσιάζεται υπό τον τίτλο VIII.1.2 «Εξέταση των αιτήσεων διεθνούς προστασίας».

^{51/} Απόφαση του Δικαστηρίου της 7ης Ιουνίου 2016, **Ghezlbash** (C-63/15, [EU:C:2016:409](#)).

δικαιώματος πραγματικής προσφυγής του οποίου απολαύει, να επικαλεστεί την εσφαλμένη εφαρμογή του κριτηρίου σχετικά με τη χορήγηση θεωρήσεως, το Δικαστήριο επισήμανε ότι το σκεπτικό του σε εκείνη την απόφαση ισχύει εξίσου και ως προς το κριτήριο του άρθρου 13, παράγραφος 1, του κανονισμού Δουβλίνο III.

Τέλος, πάντοτε στην απόφαση A.S., το Δικαστήριο εξέτασε ποιες συνέπειες έχει η άσκηση ένδικου βοηθήματος κατά αποφάσεως περί μεταφοράς, για τον υπολογισμό των προθεσμιών, αφενός, του άρθρου 13, παράγραφος 1, του κανονισμού Δουβλίνο III και, αφετέρου, του άρθρου 29, παράγραφος 2, του ίδιου κανονισμού. Το Δικαστήριο επανέλαβε ότι αμφότερες οι διατάξεις έχουν ως σκοπό να περιορίσουν, από χρονικής απόψεως, την ευθύνη την οποία έχει κράτος μέλος δυνάμει του κανονισμού Δουβλίνο III. Κατ'εφαρμογήν του άρθρου 13, παράγραφος 1, όταν η ευθύνη κράτους μέλους θεμελιώνεται στο κριτήριο της παράνομης διελεύσεως των συνόρων, τότε παύει να υφίσταται δώδεκα μήνες μετά την ημερομηνία της διελεύσεως αυτής, ενώ, κατ'εφαρμογήν του άρθρου 29, η μεταφορά του αιτούντος διεθνή προστασία πρέπει οπωσδήποτε να εκτελείται εντός εξαμήνου είτε από την αποδοχή εκ μέρους του υπεύθυνου κράτους μέλους είτε από την έκδοση αμετάκλητης αποφάσεως επί ένδικου βοηθήματος ή αιτήσεως επανεξετάσεως με ανασταλτικό αποτέλεσμα.

Το Δικαστήριο διαπίστωσε, πρώτον, ότι η άσκηση ένδικου βοηθήματος κατά της αποφάσεως περί μεταφοράς δεν ασκεί επιρροή σε σχέση με τον υπολογισμό της προθεσμίας του άρθρου 13, παράγραφος 1, η οποία αποτελεί προϋπόθεση εφαρμογής του εκεί προβλεπόμενου κριτηρίου. Δεύτερον, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι η προθεσμία του άρθρου 29, παράγραφοι 1 και 2, αρχίζει να τρέχει μόνον από την έκδοση αμετάκλητης αποφάσεως επί του ένδικου αυτού βοηθήματος, ακόμη και όταν το επιληφθέν δικαιοδοτικό όργανο αποφασίζει να υποβάλει στο Δικαστήριο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως, εφόσον όμως το ένδικο βοήθημα είχε ανασταλτικό αποτέλεσμα. Ο λόγος είναι ότι η δεύτερη από τις ως άνω προθεσμίες συνδέεται με την εκτέλεση της αποφάσεως περί μεταφοράς και μπορεί να εφαρμοστεί μόνον αφότου έχει γίνει κατ'αρχήν δεκτό ότι θα πραγματοποιηθεί μεταφορά, άρα το νωρίτερο όταν το κράτος μέλος προς το οποίο απευθύνεται το αίτημα αναδοχής ή εκ νέου αναλήψεως δέχεται το αίτημα αυτό.

Και πάλι στο πλαίσιο της μεταναστευτικής κρίσης, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου εξέδωσε στις 6 Σεπτεμβρίου 2017, στην υπόθεση **Σλοβακία και Ουγγαρία κατά Συμβουλίου** (C-643/15 και C-647/15, [EU:C:2017:631](#)), απόφαση με την οποία *απέρριψε, στο σύνολό τους, τις προσφυγές ακυρώσεως κατά της αποφάσεως 2015/1601 του Συμβουλίου, για τη λήψη δεσμευτικών προσωρινών μέτρων μετεγκαταστάσεως ορισμένων αιτούντων άσυλο*⁵². Προκειμένου να βοηθήσει την Ιταλία και την Ελλάδα να αντιμετωπίσουν τη μαζική εισροή μεταναστών το καλοκαίρι του 2015, το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης εξέδωσε, βάσει του άρθρου 78, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ, την προσβαλλόμενη απόφαση, η οποία προέβλεπε, με ορίζοντα δύο ετών, τη μετεγκατάσταση από τα δύο αυτά κράτη μέλη προς τα υπόλοιπα κράτη μέλη της Ένωσης 120 000 ατόμων που έχρηζαν σαφώς διεθνούς προστασίας. Η Σλοβακία και η Ουγγαρία, οι οποίες καταψήφισαν την απόφαση αυτή εντός του Συμβουλίου, ζήτησαν την ακύρωσή της από το Δικαστήριο, επικαλούμενες ότι η απόφαση, αφενός, δεν ήταν νόμιμη λόγω είτε διαδικαστικών πλημμελειών είτε επιλογής μη προσήκουσας νομικής βάσης κατά την έκδοσή της και, αφετέρου, δεν ήταν ούτε κατάλληλη ούτε αναγκαία για την επίλυση των προβλημάτων που δημιουργούσε η μεταναστευτική κρίση.

Το Δικαστήριο διαπίστωσε κατ'αρχάς ότι το άρθρο 78, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ, μολονότι ορίζει ότι το Συμβούλιο θεσπίζει τα προσωρινά μέτρα στα οποία αναφέρεται η διάταξη αυτή μετά από πρόταση της Επιτροπής και μετά από διαβούλευση με το Κοινοβούλιο, δεν παραπέμπει ρητώς ούτε στη συνήθη νομοθετική διαδικασία ούτε στην ειδική νομοθετική διαδικασία. Κατά συνέπεια, η απόφαση 2015/1601 μπορούσε εγκύρως να εκδοθεί κατ'εφαρμογήν μη νομοθετικής διαδικασίας και συνιστά, ως εκ τούτου, μη νομοθετική πράξη. Επομένως, αντιθέτως προς τα όσα υποστήριξαν τα προσφεύγοντα κράτη μέλη, για την έκδοση της προσβαλλόμενης αποφάσεως δεν

^{52/} Απόφαση (ΕΕ) 2015/1601 του Συμβουλίου, της 22ας Σεπτεμβρίου 2015, για τη θέσπιση προσωρινών μέτρων στον τομέα της διεθνούς προστασίας υπέρ της Ιταλίας και της Ελλάδας (ΕΕ 2015, L 248, σ. 80).

ίσχυαν οι απαιτήσεις σχετικά με τη συμμετοχή των εθνικών κοινοβουλίων και με τη δημοσιότητα των συζητήσεων και των ψηφοφοριών εντός του Συμβουλίου, δεδομένου ότι οι απαιτήσεις αυτές ισχύουν μόνο για τις νομοθετικές πράξεις. Επιπλέον, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι το Συμβούλιο δεν δεσμευόταν να αποφασίσει με ομοφωνία την έκδοση της προσβαλλόμενης απόφασης, παρότι, κατόπιν ορισμένων τροποποιήσεων που έγιναν, χρειάστηκε να αποκλίνει από την αρχική πρόταση της Επιτροπής. Ειδικότερα, κατά την έγκριση της τροποποιημένης προτάσεως από το Συμβούλιο, η Επιτροπή εκπροσωπήθηκε από δύο εκ των μελών της που ήταν δεόντως εξουσιοδοτημένα προς τούτο από το σώμα των Επιτρόπων, οπότε τηρήθηκε το άρθρο 293, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ, το οποίο έχει ως σκοπό να προστατεύσει την εξουσία πρωτοβουλίας της Επιτροπής.

Το Δικαστήριο επισήμανε στη συνέχεια ότι τα προσωρινά μέτρα που λαμβάνονται βάσει του άρθρου 78, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ μπορούν μεν κατ' αρχήν να παρεκκλίνουν από διατάξεις νομοθετικών πράξεων, πλην όμως τέτοιου είδους παρεκκλίσεις πρέπει να οριοθετούνται τόσο ως προς το καθ' ύλην όσο και ως προς το χρονικό πεδίο εφαρμογής τους, ώστε να περιορίζονται στην ταχεία και αποτελεσματική αντιμετώπιση συγκεκριμένης κρίσης μέσω ενός προσωρινού μηχανισμού και να αποκλείεται, έτσι, το ενδεχόμενο να έχουν τα μέτρα αυτά ως σκοπό ή ως αποτέλεσμα τη μόνιμη και γενική αντικατάσταση ή τροποποίηση των αντίστοιχων νομοθετικών πράξεων, όπερ θα ισοδυναμούσε με καταστρατήγηση της συνήθους νομοθετικής διαδικασίας την οποία θεσπίζει το άρθρο 78, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ. Το Δικαστήριο παρατήρησε πάντως ότι οι προβλεπόμενες από την προσβαλλόμενη απόφαση παρεκκλίσεις πληρούσαν την προαναφερθείσα απαίτηση, αφού, αφενός, είχαν εφαρμογή μόνο για μια διετία (υπό την επιφύλαξη της δυνατότητας παρατάσεώς τους) και, αφετέρου, αφορούσαν περιορισμένο αριθμό αιτούντων διεθνή προστασία στην Ελλάδα και στην Ιταλία, οι οποίοι είχαν μία από τις μνημονευόμενες στην εν λόγω απόφαση ιθαγένειες και είχαν αφιχθεί, ή επρόκειτο να αφιχθούν, στα δύο αυτά κράτη μέλη εντός ορισμένης χρονικής περιόδου.

Όσον αφορά την τήρηση της αρχής της αναλογικότητας, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι πρέπει να αναγνωρίζεται στα θεσμικά όργανα της Ένωσης ευρεία διακριτική ευχέρεια όταν λαμβάνουν μέτρα σε τομείς όπου καλούνται να προβούν σε επιλογές, ιδίως πολιτικής φύσης, και σε σύνθετες εκτιμήσεις. Κατόπιν τούτου, ζήτημα νομιμότητας μέτρου που λαμβάνεται σε κάποιον από αυτούς τους τομείς μπορεί να τεθεί μόνον εφόσον το μέτρο είναι προδήλως ακατάλληλο προς επίτευξη του σκοπού τον οποίο επιδιώκουν τα θεσμικά όργανα. Εν προκειμένω, κατά το Δικαστήριο, ο προβλεπόμενος με την προσβαλλόμενη απόφαση μηχανισμός μετεγκαταστάσεως δεν αποτελούσε μέτρο προδήλως ακατάλληλο προς επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού, που συνίστατο στην ανακούφιση του ιταλικού και του ελληνικού συστήματος χορηγήσεως ασύλου, τα οποία διαταράχθηκαν σοβαρά λόγω της μαζικής εισροής προσφύγων το 2015. Συνεπώς, το Συμβούλιο νομίμως έκρινε, στο πλαίσιο της ευρείας διακριτικής ευχέρειας που έπρεπε να του αναγνωριστεί συναφώς, ότι ήταν απαραίτητο η κατανομή των ατόμων προς μετεγκατάσταση να έχει δεσμευτικό χαρακτήρα εξαιτίας της εξαιρετικά επείγουσας συγκυρίας που επέβαλε την έκδοση της προσβαλλόμενης απόφασης. Εν πάση περιπτώσει, το κύρος της απόφασης δεν ήταν δυνατό να αμφισβητηθεί βάσει αναδρομικών εκτιμήσεων σχετικά με τον βαθμό αποτελεσματικότητάς της, λόγω, παραδείγματος χάριν, του μικρού αριθμού μετεγκαταστάσεων που πραγματοποιήθηκαν σε εκτέλεση της απόφασης, δεδομένου ότι αυτός μπορούσε να εξηγηθεί από ένα σύνολο στοιχείων τα οποία το Συμβούλιο δεν ήταν σε θέση να προβλέψει κατά τον χρόνο της εκδόσεώς της, όπως, μεταξύ άλλων, την έλλειψη συνεργασίας εκ μέρους ορισμένων κρατών μελών.

Εξάλλου, το Δικαστήριο τόνισε ότι, κατά την έκδοση της προσβαλλόμενης απόφασης, το Συμβούλιο όφειλε να εφαρμόσει στην πράξη, και σε οικονομικό επίπεδο, την αρχή της αλληλεγγύης και της δίκαιης κατανομής ευθυνών μεταξύ των κρατών μελών, η οποία πρέπει, κατά το άρθρο 80 ΣΛΕΕ, να διέπει την υλοποίηση της κοινής πολιτικής της Ένωσης στον τομέα του ασύλου. Άρα το Συμβούλιο δεν υπέπεσε σε πρόδηλο σφάλμα

εκτιμήσεως κρίνοντας, ενόψει του ιδιαίτερος επείγοντος της καταστάσεως, ότι έπρεπε να λάβει, βάσει του άρθρου 78, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ, σε συνδυασμό με το άρθρο 80 ΣΛΕΕ, προσωρινά μέτρα υπό τη μορφή δεσμευτικού μηχανισμού μετεγκαταστάσεως.

Τέλος, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι αν έπρεπε, σύμφωνα με το επιχείρημα που προέβαλε ένα από τα προσφεύγοντα κράτη μέλη, η μετεγκατάσταση να εξαρτάται αυστηρά από την ύπαρξη πολιτιστικών ή γλωσσικών δεσμών μεταξύ κάθε αιτούντος διεθνή προστασία και του κράτους μέλους μετεγκαταστάσεως, θα ήταν αδύνατη η κατανομή των αιτούντων αυτών μεταξύ όλων των κρατών μελών τηρουμένης της αρχής της αλληλεγγύης την οποία επιβάλλει το άρθρο 80 ΣΛΕΕ και, κατά συνέπεια, θα ήταν αδύνατη η θέσπιση δεσμευτικού μηχανισμού μετεγκαταστάσεως. Άλλωστε, δεν θα επιτρεπόταν να ληφθούν υπόψη εκτιμήσεις συνδεδόμενες με την εθνοτική καταγωγή των αιτούντων διεθνή προστασία, στον βαθμό που αυτές θα ήταν προφανώς αντίθετες προς το δίκαιο της Ένωσης και ιδίως προς το άρθρο 21 του Χάρτη. Πράγματι, το σύστημα που θεσπίζεται με τον κανονισμό Δουβλίνο III στηρίζεται σε αντικειμενικά κριτήρια, και όχι στη δήλωση προτιμήσεως εκ μέρους του αιτούντος διεθνή προστασία.

2. ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Με την απόφαση της 4ης Απριλίου 2017, **Fahimian** (C-544/15, [EU:C:2017:255](#)), το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου ερμήνευσε την έννοια «απειλή για τη δημόσια ασφάλεια» στο άρθρο 6, παράγραφος 1, στοιχείο δ', της οδηγίας 2004/114 σχετικά με τις προϋποθέσεις εισδοχής υπηκόων τρίτων χωρών με σκοπό τις σπουδές⁵³ και αποσαφήνισε την έκταση της διακριτικής ευχέρειας που παρέχεται στα κράτη μέλη στο πλαίσιο αυτό. Η ως άνω διάταξη ορίζει ότι τα κράτη μέλη ελέγχουν αν υφίστανται λόγοι που ανάγονται στην ύπαρξη απειλής για τη δημόσια τάξη, τη δημόσια ασφάλεια ή τη δημόσια υγεία και μπορούν να δικαιολογήσουν την άρνηση εισόδου υπηκόου τρίτης χώρας. Η προσφεύγουσα της κύριας δίκης, Ιρανή υπήκοος, ήταν κάτοχος διπλώματος Master of Science στις τεχνολογίες της πληροφορίας, από πανεπιστημιακό φορέα στον οποίο η Ένωση είχε επιβάλει περιοριστικά μέτρα λόγω της στηρίξεως που αυτός παρείχε στην Ιρανική Κυβέρνηση, ιδίως στον στρατιωτικό τομέα. Η ενδιαφερομένη έλαβε υποτροφία από γερμανικό πανεπιστήμιο για διδακτορικές σπουδές με αντικείμενο την ασφάλεια των κινητών συστημάτων, αλλά η αίτησή της για χορήγηση θεωρήσεως απορρίφθηκε. Προσέβαλε λοιπόν την απορριπτική απόφαση ενώπιον του αιτούντος γερμανικού δικαστηρίου. Οι γερμανικές αρχές προέβαλαν ως αιτιολογία για την άρνηση εισόδου ότι υπήρχε ο φόβος ότι οι γνώσεις τις οποίες θα αποκτούσε η ενδιαφερομένη κατά τη διάρκεια των ερευνών της θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν μεταγενέστερα στο Ιράν για καταχρηστικούς σκοπούς (όπως η συλλογή απόρρητων πληροφοριών στις δυτικές χώρες, η εσωτερική καταστολή ή, γενικότερα, η προσβολή ανθρωπίνων δικαιωμάτων).

Το Δικαστήριο, ερμηνεύοντας κατόπιν της προδικαστικής παραπομπής την οδηγία 2004/114, αποφάνθηκε ότι οι αρμόδιες εθνικές αρχές, όταν επιλαμβάνονται αιτήσεως υπηκόου τρίτης χώρας για χορήγηση θεωρήσεως εισόδου για σπουδές, διαθέτουν ευρεία διακριτική ευχέρεια προκειμένου να εκτιμήσουν, υπό το πρίσμα όλων των κρίσιμων στοιχείων που χαρακτηρίζουν την περίπτωση του αιτούντος, αν αυτός συνιστά απειλή, έστω και

^{53/} Οδηγία 2004/114/ΕΚ του Συμβουλίου, της 13ης Δεκεμβρίου 2004, σχετικά με τις προϋποθέσεις εισδοχής υπηκόων τρίτων χωρών με σκοπό τις σπουδές, την ανταλλαγή μαθητών, την άμισθη πρακτική άσκηση ή την εθελοντική υπηρεσία (ΕΕ 2004, L 375, σ. 12).

δυναμική, για τη δημόσια ασφάλεια. Κατά την αξιολόγηση αυτή μπορούν να ληφθούν υπόψη, εκτός από την προσωπική συμπεριφορά του αιτούντος, και άλλοι παράγοντες σχετικοί, μεταξύ άλλων, με την επαγγελματική του σταδιοδρομία.

Επίσης, κατά το Δικαστήριο, το άρθρο 6, παράγραφος 1, στοιχείο δ', της οδηγίας 2004/114 δεν εμποδίζει τις αρμόδιες εθνικές αρχές να αρνηθούν την είσοδο στην επικράτεια του αντίστοιχου κράτους μέλος σε υπήκοο τρίτης χώρας ο οποίος είναι διπλωματούχος πανεπιστημίου που υπόκειται σε περιοριστικά μέτρα της Ένωσης λόγω της ουσιαστικής συνεργασίας του με την Κυβέρνηση του Ιράν στον στρατιωτικό τομέα ή σε συναφείς τομείς, και ο οποίος προτίθεται να διεξαγάγει, εντός του κράτους μέλους, έρευνες σε ευαίσθητο για τη δημόσια ασφάλεια τομέα, αν από τα στοιχεία που έχουν στη διάθεσή τους οι εν λόγω αρχές δικαιολογείται ο φόβος ότι οι γνώσεις τις οποίες θα αποκτήσει το άτομο αυτό κατά τη διάρκεια των ερευνών του μπορεί να χρησιμοποιηθούν μεταγενέστερα για σκοπούς αντίθετους προς τη δημόσια ασφάλεια. Ως προς τον δικαστικό έλεγχο της διακριτικής ευχέρειας που έχουν συναφώς οι εθνικές αρχές, το Δικαστήριο επισήμανε ότι ναί μεν ο έλεγχος αυτός περιορίζεται, επί της ουσίας, μόνο στο ζήτημα της υπάρξεως πρόδηλου σφάλματος, πλην όμως πρέπει να καλύπτει και την τήρηση των διαδικαστικών εγγυήσεων. Συνεπώς, εναπόκειται στο εθνικό δικαστήριο να ελέγξει κατά πόσον η απόφαση περί αρνήσεως εισόδου θεμελιώνεται σε επαρκή αιτιολογία και σε αρκούντως στέρεα πραγματική βάση.

ΙΧ. ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΣΕ ΑΣΤΙΚΕΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ

1. ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΙ 44/2001 ΚΑΙ 1215/2012 ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΕΘΝΗ ΔΙΚΑΙΟΔΟΣΙΑ, ΤΗΝ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΚΤΕΛΕΣΗ ΤΩΝ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ ΣΕ ΑΣΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΕΜΠΟΡΙΚΕΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ

Στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 14ης Σεπτεμβρίου 2017, **Nogueira κ.λπ.** (C-168/16 και C-169/16, [EU:C:2017:688](#)), το Δικαστήριο κλήθηκε να ερμηνεύσει την έννοια του «τόπου όπου ο εργαζόμενος συνήθως εκτελεί την εργασία του» στο άρθρο 19, σημείο 2, στοιχείο α', του κανονισμού 44/2001⁵⁴, προκειμένου να κρίνει ενώπιον ποιων δικαστηρίων μπορούσε να ασκήσει την αγωγή του το ιπτάμενο προσωπικό μιας αεροπορικής εταιρίας. Οι έξι ενάγοντες της κύριας δίκης εργάζονταν ως μέλη προσωπικού θαλάμου επιβατών σε πτήσεις της ιρλανδικής εταιρίας Ryanair, έχοντας είτε προσληφθεί απευθείας από αυτήν είτε τεθεί στη διάθεσή της. Όλες οι συμβάσεις εργασίας είχαν συνταχθεί στην αγγλική γλώσσα, διέπονταν από το ιρλανδικό δίκαιο και περιείχαν ρήτρα παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας υπέρ των ιρλανδικών δικαστηρίων. Στις συμβάσεις αυτές οριζόταν ότι ως τόπος παροχής της εργασίας τους θεωρούνταν η Ιρλανδία, δεδομένου ότι ασκούσαν τα καθήκοντά τους επί αεροσκαφών νηολογημένων στο συγκεκριμένο κράτος μέλος. Στις ίδιες συμβάσεις όμως αναφερόταν ότι ο αερολιμένας του Σαρλερουά (Βέλγιο) ήταν η «έδρα βάσης» των εργαζομένων. Στο πλαίσιο της έρευνας της διεθνούς του δικαιοδοσίας προς εκδίκαση των υποθέσεων των κύριων δικών, το βελγικό δικαστήριο ενώπιον του οποίου οι ενδιαφερόμενοι άσκησαν τις αγωγές τους ζήτησε από το Δικαστήριο κατευθύνσεις ως προς το πώς έπρεπε να ερμηνευθεί, υπό τις περιστάσεις αυτές, η έννοια «τόπος όπου ο εργαζόμενος συνήθως εκτελεί την εργασία του», όπως χρησιμοποιείται στον κανονισμό 44/2001. Ειδικότερα, ρώτησε το Δικαστήριο αν η

^{54/} Κανονισμός (ΕΚ) 44/2001 του Συμβουλίου, της 22ας Δεκεμβρίου 2000, για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις (ΕΕ 2001, L 12, σ. 1).

έννοια αυτή μπορούσε να εξομοιωθεί με την έννοια «έδρα βάσης», όπως χρησιμοποιείται στον κανονισμό 3922/91⁵⁵ σε σχέση με τον τομέα της πολιτικής αεροπορίας. Η τελευταία αυτή έννοια ορίζεται ως ο τόπος όπου το ιπτάμενο προσωπικό συνήθως ξεκινά και τελειώνει την ημέρα εργασίας του, οργανώνοντας εκεί την καθημερινή εργασία του, και πλησίον του οποίου οι εργαζόμενοι έχουν, κατά τη διάρκεια ισχύος της συμβάσεως εργασίας τους, τη συνήθη κατοικία τους και βρίσκονται στη διάθεση του αεροπορικού μεταφορέα.

Το Δικαστήριο υπενθύμισε ευθύς εξ αρχής ότι, όσον αφορά τις ένδικες διαφορές από συμβάσεις εργασίας, οι κανόνες της Ένωσης για τη διεθνή δικαιοδοσία έχουν ως σκοπό να προστατεύσουν το ασθενέστερο συμβαλλόμενο μέρος, παρέχοντας στον εργαζόμενο τη δυνατότητα να εναγάγει τον εργοδότη του ενώπιον του δικαστηρίου την έδρα του οποίου θεωρεί εγγύτερη προς το κέντρο των συμφερόντων του. Το Δικαστήριο κατέστησε εν συνεχεία σαφές ότι το εκάστοτε εθνικό δικαστήριο, όταν δεν είναι σε θέση να προσδιορίσει με βεβαιότητα τον «τόπο όπου ο εργαζόμενος συνήθως εκτελεί την εργασία του», οφείλει, προκειμένου να ελέγξει κατά πόσον έχει το ίδιο διεθνή δικαιοδοσία, να προσδιορίσει τον «τόπο από τον οποίο» ο εργαζόμενος αυτός εκπλήρωνε κατά το ουσιώδες μέρος τους τις υποχρεώσεις του έναντι του εργοδότη του. Για να προσδιορίσει συγκεκριμένα τον τόπο αυτόν, το εθνικό δικαστήριο θα πρέπει να λάβει υπόψη ένα σύνολο στοιχείων (δέσμη ενδείξεων), όπως το πού είναι σταθμευμένα τα αεροσκάφη επί των οποίων παρέχεται συνήθως η εργασία. Κατά συνέπεια, η έννοια «τόπος όπου ο εργαζόμενος συνήθως εκτελεί την εργασία του» δεν είναι δυνατό να εξομοιωθεί με οποιαδήποτε έννοια στην οποία αναφέρεται άλλη πράξη του δικαίου της Ένωσης πέραν του κανονισμού 44/2001 ούτε ειδικότερα, όσον αφορά το ιπτάμενο προσωπικό που εργάζεται σε αεροπορική εταιρία ή έχει τεθεί στη διάθεσή της, με την έννοια «έδρα βάσης», όπως χρησιμοποιείται στον κανονισμό 3922/91. Πράγματι, ο κανονισμός 44/2001 δεν παραπέμπει στον κανονισμό 3922/91 ούτε επιδιώκει τους ίδιους σκοπούς, αφού ο τελευταίος αποσκοπεί στην εναρμόνιση των τεχνικών κανόνων και των διοικητικών διαδικασιών που ισχύουν για την πολιτική αεροπορία.

Το Δικαστήριο υπογράμμισε πάντως ότι η έννοια «έδρα βάσης» αποτελεί σημαντική ένδειξη για τον προσδιορισμό του «τόπου όπου ο εργαζόμενος συνήθως εκτελεί την εργασία του». Κατά το Δικαστήριο, μόνο σε περίπτωση που, λαμβανομένων υπόψη των πραγματικών περιστάσεων της κάθε υποθέσεως, μια αγωγή έχει στενότερη συνάφεια με άλλον τόπο από εκείνον της «έδρας βάσης», θα αναιρούνταν η σημασία την οποία έχει η «έδρα βάσης» για τον προσδιορισμό του «τόπου όπου ο εργαζόμενος συνήθως εκτελεί την εργασία του».

Σε μια άλλη υπόθεση όπου τέθηκε το ζήτημα ποια δικαστήρια είχαν διεθνή δικαιοδοσία, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου έδωσε, με την απόφαση της 17ης Οκτωβρίου 2017, *Bolagsupplysningen και Ilsjan* (C-194/16, [EU:C:2017:766](#)), διευκρινίσεις ως προς την εφαρμογή του άρθρου 7, σημείο 2, του κανονισμού 1215/2012⁵⁶. Ο κανονισμός θέτει έναν ειδικό κανόνα διεθνούς δικαιοδοσίας επί ενοχών από αδικοπράξη ή οιονεί αδικοπράξη, ο οποίος ορίζει ότι, σε τέτοιες περιπτώσεις, η αγωγή μπορεί να ασκηθεί ενώπιον του δικαστηρίου του τόπου όπου συνέβη ή ενδέχεται να συμβεί το ζημιογόνο γεγονός. Έτσι, το Δικαστήριο ασχολήθηκε με τον προσδιορισμό του τόπου επελεύσεως της ζημίας όταν νομικό πρόσωπο επικαλείται προσβολή, μέσω διαδικτύου, του δικαιώματός του στην προσωπικότητα. Εν προκειμένω, εσθονική εταιρία προσέφυγε ενώπιον των εσθονικών δικαστηρίων, ασκώντας αγωγή κατά σουηδικής εταιρίας. Το αίτημα της αγωγής ήταν να διορθωθούν στοιχεία που, κατά την ενάγουσα, ήταν αναληθή και είχαν δημοσιευθεί στον ιστότοπο της εναγομένης στο διαδίκτυο, να διαγραφούν τα σχετικά σχόλια από το φόρουμ συζητήσεων του εν λόγω ιστότοπου και να αποκατασταθεί η ζημία την οποία ισχυρίστηκε ότι υπέστη η ενάγουσα. Ανέκυψε λοιπόν το ερώτημα αν τα εσθονικά δικαστήρια είχαν διεθνή

^{55/} Κανονισμός (ΕΟΚ) 3922/91 του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 1991, για την εναρμόνιση τεχνικών κανόνων και διοικητικών διαδικασιών στον τομέα της πολιτικής αεροπορίας (ΕΕ 1991, L 373, σ. 4), όπως τροποποιήθηκε με τον κανονισμό (ΕΚ) 1899/2006 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 12ης Δεκεμβρίου 2006 (ΕΕ 2006, L 377, σ. 1).

^{56/} Κανονισμός (ΕΕ) 1215/2012 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 12ης Δεκεμβρίου 2012, για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις (ΕΕ 2012, L 351, σ. 1).

δικαιοδοσία βάσει της δωσιδικίας του τόπου επελεύσεως της προβαλλόμενης ζημίας, που ήταν κατά την ενάγουσα η Εσθονία, ενώ τα επίδικα στοιχεία και σχόλια δημοσιεύθηκαν, αμετάφραστα, στη σουηδική γλώσσα και σε σουηδικό ιστότοπο.

Το Δικαστήριο, απαντώντας στο προδικαστικό ερώτημα, επανέλαβε τη νομολογιακή αρχή που είχε θέσει με την απόφασή του **eDate Advertising κ.λπ.**⁵⁷, όπου είχε κρίνει, σε σχέση με τα φυσικά πρόσωπα, ότι σε περίπτωση προβαλλόμενης προσβολής του δικαιώματος στην προσωπικότητα λόγω αναρτήσεως πληροφοριών στο διαδίκτυο, όποιος θεωρεί ότι θίγεται πρέπει να έχει την ευχέρεια να ασκήσει ενώπιον των δικαστηρίων του κράτους μέλους στο οποίο βρίσκεται το κέντρο των συμφερόντων του αγωγή με αίτημα την επιδίκαση αποζημιώσεως για το σύνολο της προκληθείσας ζημίας. Σε συνέχεια εκείνης της αποφάσεώς του, το Δικαστήριο αποφάνθηκε εν προκειμένω ότι είναι άνευ σημασίας αν το πρόσωπο που θίγεται είναι φυσικό ή νομικό. Όταν πρόκειται για νομικό πρόσωπο, όπως στην υπόθεση της κύριας δίκης, ως κέντρο των συμφερόντων του πρέπει να νοείται ο τόπος στον οποίο είναι περισσότερο εδραιωμένη η εμπορική του φήμη και, επομένως, το κέντρο αυτό πρέπει να προσδιορίζεται με κριτήριο τον τόπο όπου το νομικό πρόσωπο ασκεί κατά κύριο λόγο την οικονομική του δραστηριότητα. Το Δικαστήριο πρόσθεσε ότι το νομικό πρόσωπο, όταν ασκεί το μεγαλύτερο μέρος των δραστηριοτήτων του σε κράτος μέλος διαφορετικό από εκείνο της καταστατικής του έδρας, μπορεί να εναγάγει τον φερόμενο ως αυτουργό της προσβολής, βάσει της δωσιδικίας τόπου επελεύσεως της ζημίας, σε αυτό το άλλο κράτος μέλος.

Τέλος, το Δικαστήριο υπενθύμισε, παραπέμποντας πάντοτε στην απόφαση *eDate Advertising κ.λπ.*, ότι όποιος θεωρεί ότι θίγεται έχει επίσης τη δυνατότητα, αντί αγωγής προς ανόρθωση ολόκληρης της ζημίας, να ασκήσει αγωγή αποζημιώσεως ενώπιον των δικαστηρίων καθενός από τα κράτη μέλη όπου είναι ή ήταν δυνατή η πρόσβαση σε περιεχόμενο που αναρτήθηκε στο διαδίκτυο, τα οποία όμως είναι αρμόδια να αποφανθούν μόνον επί της ζημίας που προκλήθηκε στο έδαφος του συγκεκριμένου κράτους μέλους όπου εδρεύουν. Εντούτοις, η ως άνω αρχή δεν ισχύει όσον αφορά αίτημα διορθώσεως στοιχείων και διαγραφής πληροφοριών που αναρτήθηκαν σε διαδικτυακό ιστότοπο. Πράγματι, λαμβανομένου υπόψη ότι οι πληροφορίες και τα στοιχεία που έχουν δημοσιευθεί με αυτό τον τρόπο είναι προσβάσιμα από παντού και διαδίδονται, κατ' αρχήν, παντού, τέτοιο αίτημα μπορεί να προβληθεί μόνον ενώπιον δικαστηρίου το οποίο έχει διεθνή δικαιοδοσία να αποφανθεί επί του αποζημιωτικού αιτήματος στο σύνολό του.

2. ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ 1259/2010 ΓΙΑ ΤΟ ΕΦΑΡΜΟΣΤΕΟ ΔΙΚΑΙΟ ΣΤΟ ΔΙΑΖΥΓΙΟ

Με την απόφαση της 20ής Δεκεμβρίου 2017, **Sahyouni** (C-372/16, [EU:C:2017:988](#)), το Δικαστήριο οριοθέτησε το καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής του κανονισμού 1259/2010 (κανονισμός Ρώμη III)⁵⁸, για τη θέσπιση ενισχυμένης συνεργασίας στον τομέα του δικαίου που είναι εφαρμοστέο στο διαζύγιο και τον δικαστικό χωρισμό. Στην υπόθεση της κύριας δίκης, θρησκευτικό δικαστήριο στη Συρία έλυσε το γάμο που είχε συναφθεί εκεί μεταξύ δύο ατόμων τα οποία έχουν αμφότερα τόσο τη συριακή όσο και τη γερμανική ιθαγένεια και ζουν πλέον στη Γερμανία. Το «ιδιωτικό» αυτό διαζύγιο, το οποίο διαπιστώθηκε απλώς από το συριακό δικαστήριο κατόπιν μονομερούς δηλώσεως βουλήσεως του συζύγου, αναγνωρίστηκε ακολούθως δυνάμει δικαστικής αποφάσεως

^{57/} Απόφαση του Δικαστηρίου της 25ης Οκτωβρίου 2011, **eDate Advertising κ.λπ.** (C-509/09 και C-161/10, [EU:C:2011:685](#)).

^{58/} Κανονισμός (ΕΕ) 1259/2010 του Συμβουλίου, της 20ής Δεκεμβρίου 2010, για τη θέσπιση ενισχυμένης συνεργασίας στον τομέα του δικαίου που είναι εφαρμοστέο στο διαζύγιο και τον δικαστικό χωρισμό (ΕΕ 2010, L 343, σ. 10). Ο κανονισμός αυτός αντικατέστησε τον κανονισμό 44/2001.

στη Γερμανία, με το σκεπτικό ότι διεπόταν από το συριακό δίκαιο, βάσει του κανονισμού Ρώμη III. Η σύζυγος προσέβαλε την απόφαση αυτή ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, το οποίο υπέβαλε στο Δικαστήριο σειρά προδικαστικών ερωτημάτων σχετικών με την ερμηνεία του ως άνω κανονισμού.

Το Δικαστήριο όμως, με διάταξη της 12ης Μαΐου 2016⁵⁹, έκρινε εαυτό προδήλως αναρμόδιο να απαντήσει στα προδικαστικά ερωτήματα επειδή, αφενός, ο κανονισμός Ρώμη III δεν είχε εφαρμογή ως προς την αναγνώριση αποφάσεως διαζυγίου εκδοθείσας σε τρίτο κράτος και, αφετέρου, το αιτούν δικαστήριο δεν είχε παράσχει κανένα στοιχείο που να αποδεικνύει ότι το εθνικό δίκαιο προέβλεπε την άμεση και ανεπιφύλακτη εφαρμογή των διατάξεων του εν λόγω κανονισμού στη διαφορά της κύριας δίκης. Το αιτούν δικαστήριο υπέβαλε δεύτερη αίτηση προδικαστικής αποφάσεως επί της ερμηνείας του κανονισμού Ρώμη III, επισημαίνοντας ότι, βάσει του γερμανικού δικαίου, ο κανονισμός αυτός διέπει την αναγνώριση στη Γερμανία των ιδιωτικών διαζυγίων που απαγγέλλονται σε τρίτο κράτος, όπως συνέβη στην προκειμένη περίπτωση.

Κατόπιν της διευκρινίσεως αυτής, το Δικαστήριο αποφάνθηκε κατ' αρχάς ότι η δεύτερη αίτηση προδικαστικής αποφάσεως ήταν παραδεκτή. Στη συνέχεια, εξέτασε κατά πόσον ένα «ιδιωτικό» διαζύγιο όπως το επίδικο εμπίπτει στο καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής του κανονισμού Ρώμη III. Επ' αυτού διαπίστωσε ότι ναί μεν ο κανονισμός δεν ορίζει την έννοια «διαζύγιο» ούτε αποκλείει ρητώς από το πεδίο εφαρμογής του τα «ιδιωτικά» διαζύγια, παρά ταύτα διάφορα στοιχεία καθιστούν σαφές ότι αυτός αφορά αποκλειστικώς τα διαζύγια που απαγγέλλονται είτε από κρατικό δικαστήριο είτε από δημόσια αρχή ή υπό τον έλεγχό της. Κατά το Δικαστήριο, δεν ήταν πρόθεση του νομοθέτη της Ένωσης να εφαρμόζεται ο κανονισμός Ρώμη III σε άλλα είδη διαζυγίου, όπως το επίμαχο στην κύρια δίκη, τα οποία στηρίζονται σε «μονομερή δήλωση ιδιωτικής βουλήσεως» ενώπιον θρησκευτικού δικαστηρίου. Το Δικαστήριο εκτιμά ότι η ερμηνεία αυτή εξασφαλίζει, εξάλλου, και την απαιτούμενη συνοχή με το πεδίο εφαρμογής του κανονισμού 2201/2003⁶⁰, ο οποίος έχει επίσης θεσπιστεί στο πλαίσιο της πολιτικής στον τομέα της δικαστικής συνεργασίας σε αστικές υποθέσεις και, όπως προκύπτει από τα άρθρα του 1, παράγραφος 1, και 2, σημείο 4, αφορά αποκλειστικώς τα διαζύγια που απαγγέλλονται από δικαστήριο. Συνεπώς, αφού έλαβε υπόψη όχι μόνον το γράμμα του κανονισμού Ρώμη III αλλά και την όλη οικονομία του καθώς και τους σκοπούς που επιδιώκει, το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι διαζύγιο το οποίο απορρέει από μονομερή δήλωση βουλήσεως ενός από τους συζύγους ενώπιον θρησκευτικού δικαστηρίου δεν εμπίπτει στο καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής του κανονισμού αυτού.

3. ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ 650/2012 ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΚΗ ΔΙΑΔΟΧΗ

Το κρίσιμο ζήτημα που κλήθηκε να επιλύσει το Δικαστήριο με την απόφαση της 12ης Οκτωβρίου 2017, **Kubicka** (C-218/16, [EU:C:2017:755](#)), ήταν *αν μπορούσε να θεωρηθεί νόμιμη η άρνηση να συνταχθεί μια διαθήκη με βάση το δίκαιο της ιθαγένειας του διαθέτη —όπως ήταν η επιθυμία του— διότι προέβλεπε κληροδοσία η οποία αφορούσε ακίνητο ευρισκόμενο σε άλλο κράτος μέλος, όπου δεν αναγνωρίζεται η άμεση κληροδοσία*. Έτσι, το Δικαστήριο ερμήνευσε για πρώτη φορά τον κανονισμό 650/2012⁶¹, σχετικά με τη διεθνή δικαιοδοσία, το εφαρμοστέο δίκαιο, την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων, την αποδοχή και εκτέλεση δημόσιων εγγράφων στον τομέα

^{59/} Διάταξη του Δικαστηρίου της 12ης Μαΐου 2016, **Sahyouni** (C-281/15, [EU:C:2016:343](#)).

^{60/} Κανονισμός (ΕΚ) 2201/2003 του Συμβουλίου, της 27ης Νοεμβρίου 2003, για τη διεθνή δικαιοδοσία και την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων σε γαμικές διαφορές και διαφορές γονικής μέριμνας ο οποίος καταργεί τον κανονισμό (ΕΚ) 1347/2000 (ΕΕ 2003, L 338, σ. 1).

^{61/} Κανονισμός (ΕΕ) 650/2012 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 4ης Ιουλίου 2012, σχετικά με τη διεθνή δικαιοδοσία, το εφαρμοστέο δίκαιο, την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων, την αποδοχή και εκτέλεση δημόσιων εγγράφων στον τομέα της κληρονομικής διαδοχής και την καθιέρωση ευρωπαϊκού κληρονομητηρίου (ΕΕ 2012, L 201, σ. 107).

της κληρονομικής διαδοχής, και έδωσε διευκρινίσεις σε σχέση με το πεδίο εφαρμογής του. Στην υπόθεση της κύριας δίκης, Πολωνή διαθέτης, κάτοικος Γερμανίας, είχε επιλέξει, δυνάμει του άρθρου 22, παράγραφος 1, του κανονισμού 650/2012, το πολωνικό κληρονομικό δίκαιο και επιθυμούσε να συστήσει με τη διαθήκη της άμεση κληροδοσία, η οποία έχει άμεσα εμπράγματα αποτελέσματα κατά τον χρόνο επαγωγής της κληρονομίας, επί ακινήτου κείμενου στη Γερμανία, κράτος μέλος που δεν αναγνωρίζει τα εμπράγματα αποτελέσματα αυτού του είδους της κληροδοσίας. Δεδομένου ότι, στη Γερμανία, οι αλλοδαπές άμεσες κληροδοσίες προσαρμόζονται σε έμμεσες κληροδοσίες, ο συμβολαιογράφος στην Πολωνία αρνήθηκε να συντάξει διαθήκη που να αντιβαίνει στη γερμανική νομοθεσία και νομολογία περί εμπράγματων δικαιωμάτων και κτηματολογίου, τις οποίες θεωρούσε ότι όφειλε να λάβει υπόψη βάσει του άρθρου 1, παράγραφος 2, στοιχεία ια' και ιβ', και του άρθρου 31 του κανονισμού 650/2012. Η ενδιαφερόμενη όμως, που ήθελε οπωσδήποτε να αποκλείσει τη χρήση έμμεσης κληροδοσίας επειδή συνεπαγόταν δυσκολίες όσον αφορά την εκπροσώπηση των ανήλικων τέκνων της, προσέβαλε την απόφαση περί αρνήσεως να συνταχθεί διαθήκη με την οποία συστηνόταν άμεση κληροδοσία.

Το Δικαστήριο υπενθύμισε, πρώτον, ότι ο κανονισμός 650/2012 διέπει κάθε διαδοχή αιτία θανάτου, οπότε καλύπτει όλες τις περιπτώσεις όπου γίνεται, αιτία θανάτου, μεταβίβαση περιουσιακών στοιχείων, δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, είτε πρόκειται για εκούσια μεταβίβαση δυνάμει διατάξεως τελευταίας βούλησης είτε για μεταβίβαση μέσω εξ αδιαθέτου διαδοχής. Το Δικαστήριο επισήμανε, δεύτερον, ότι το άρθρο 1, παράγραφος 2, του κανονισμού 650/2012 απαριθμεί ορισμένα ζητήματα που εξαιρούνται από το πεδίο εφαρμογής του κανονισμού, όπως είναι παραδείγματος χάριν, σύμφωνα με το στοιχείο ια' της διατάξεως αυτής, η «φύση των εμπράγματων δικαιωμάτων» και, σύμφωνα με το στοιχείο ιβ' της ίδιας διατάξεως, «η οιαδήποτε καταχώριση σε μητρώο δικαιωμάτων επί ακίνητης ή κινητής περιουσίας, περιλαμβανομένων των νομικών απαιτήσεων της καταχώρισης, και τα αποτελέσματα της καταχώρισης ή της μη καταχώρισης αυτών των δικαιωμάτων σε μητρώο». Εν προκειμένω, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η άμεση μεταβίβαση του δικαιώματος κυριότητας με άμεση κληροδοσία αφορά μόνον τον τρόπο μεταβιβάσεως αυτού του εμπράγματος δικαιώματος κατά τον χρόνο θανάτου του διαθέτη, όπερ ο κανονισμός 650/2012 αποσκοπεί ακριβώς να επιτρέψει. Επομένως, το άρθρο 1, παράγραφος 2, στοιχείο ια', του κανονισμού 650/2012 δεν αναφέρεται σε τέτοιους τρόπους μεταβιβάσεως. Κατά το Δικαστήριο, οι προαναφερθείσες εξαιρέσεις δεν δικαιολογούν την άρνηση αναγνώρισεως, από αρχή κράτους μέλους, των εμπράγματων αποτελεσμάτων της άμεσης κληροδοσίας, η οποία προβλέπεται στο δίκαιο που είναι το εφαρμοστέο επί της κληρονομικής διαδοχής, όταν ως αιτιολογία για την άρνηση αυτή προβάλλεται ότι η κληροδοσία αφορά το δικαίωμα κυριότητας επί ακινήτου κείμενου σε αυτό το κράτος μέλος, του οποίου η νομοθεσία δεν γνωρίζει τον θεσμό της κληροδοσίας με άμεσο εμπράγματο αποτέλεσμα κατά τον χρόνο επαγωγής της κληρονομίας.

Στηριζόμενο στην αρχή της ενότητας του δικαίου της κληρονομικής διαδοχής, το Δικαστήριο έκρινε ότι, εφόσον το άρθρο 1, παράγραφος 2, στοιχείο ιβ', του κανονισμού 650/2012 αφορά μόνον την καταχώριση σε μητρώο δικαιωμάτων επί ακίνητης ή κινητής περιουσίας, περιλαμβανομένων των νομικών απαιτήσεων της καταχώρισεως, καθώς και τα αποτελέσματα της καταχώρισεως ή της μη καταχώρισεως αυτών των δικαιωμάτων σε μητρώο, οι προϋποθέσεις κτήσεως των δικαιωμάτων αυτών δεν καταλέγονται μεταξύ των ζητημάτων που εξαιρούνται από το πεδίο εφαρμογής του κανονισμού δυνάμει της εν λόγω διατάξεως. Υπογράμμισε δε ποιος είναι ο σκοπός τον οποίο επιδιώκει ο κανονισμός 650/2012, δηλαδή η εξάλειψη των εμποδίων στην ελεύθερη κυκλοφορία των πολιτών κατά την άσκηση των δικαιωμάτων τους που απορρέουν από κληρονομική διαδοχή με διασυννοριακό χαρακτήρα.

Τέλος, το Δικαστήριο κατέστησε σαφές ότι δεν είχε εφαρμογή στην προκειμένη περίπτωση το άρθρο 31 του κανονισμού 650/2012, το οποίο προβλέπει την προσαρμογή των εμπράγματων δικαιωμάτων. Πράγματι, η διάταξη αυτή δεν αφορά τον τρόπο μεταβιβάσεως των εμπράγματων δικαιωμάτων, όπως είναι η μεταβίβαση με άμεση ή έμμεση κληροδοσία, αλλά μόνον τον σεβασμό του περιεχομένου των εμπράγματων δικαιωμάτων, όπως καθορίζεται από το δίκαιο της κληρονομικής διαδοχής, και την αποδοχή τους στην έννομη τάξη του

κράτους μέλους στο οποίο προβάλλονται. Άρα, αφ' ης στιγμής το εμπράγματο δικαίωμα που μεταβιβαζόταν με την άμεση κληροδοσία ήταν το δικαίωμα κυριότητας, το οποίο αναγνωρίζεται στο γερμανικό δίκαιο, δεν απαιτούνταν προσαρμογή κατά την έννοια του άρθρου 31 του κανονισμού.

X. ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΣΕ ΠΟΙΝΙΚΕΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ

Στον τομέα αυτόν, αξιοσημείωτες είναι δύο αποφάσεις με τις οποίες ερμηνεύθηκαν οι διατάξεις της αποφάσεως-πλαisiού 2002/584, για το ευρωπαϊκό ένταλμα συλλήψεως και τις διαδικασίες παραδόσεως μεταξύ των κρατών μελών⁶².

Στην απόφαση της 29ης Ιουνίου 2017, **Popławski** (C-579/15, [EU:C:2017:503](#)), το Δικαστήριο εξέτασε κατά πόσον είναι συμβατή με την απόφαση-πλαisiού 2002/584 μια εθνική ρύθμιση για την εφαρμογή του άρθρου 4, σημείο 6, της αποφάσεως-πλαisiού, η οποία ορίζει ότι συντρέχει προαιρετικός λόγος μη εκτελέσεως ευρωπαϊκού εντάλματος συλλήψεως αν ο καταζητούμενος κατοικεί στο κράτος μέλος εκτελέσεως του εντάλματος. Η διαφορά της κύριας δίκης αφορούσε διαδικασία εκτελέσεως, στις Κάτω Χώρες, ευρωπαϊκού εντάλματος συλλήψεως το οποίο είχε εκδοθεί από πολωνικό δικαστήριο εις βάρος Πολωνού υπηκόου, κατοίκου Κάτω Χωρών, προκειμένου αυτός να εκτίσει στερητική της ελευθερίας ποινή στην Πολωνία.

Το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι αντιβαίνει στο άρθρο 4, σημείο 6, της αποφάσεως-πλαisiού 2002/584 εθνική ρύθμιση περί εφαρμογής της διατάξεως αυτής, η οποία προβλέπει ότι οι δικαστικές αρχές του αντίστοιχου κράτους μέλους είναι, εν πάσει περιπτώσει, υποχρεωμένες να αρνηθούν την εκτέλεση ευρωπαϊκού εντάλματος συλλήψεως εφόσον ο καταζητούμενος κατοικεί στο συγκεκριμένο κράτος μέλος, χωρίς να διαθέτουν οποιαδήποτε διακριτική ευχέρεια και χωρίς το κράτος μέλος να δεσμεύεται να εκτελέσει, στην πράξη, τη στερητική της ελευθερίας ποινή που έχει επιβληθεί στον καταζητούμενο, δημιουργώντας με τον τρόπο αυτό κίνδυνο ατιμωρησίας του.

Κατ' αρχάς, όπως υπενθύμισε το Δικαστήριο, η απόφαση-πλαisiού 2002/584 καθιερώνει την αρχή ότι τα κράτη μέλη εκτελούν κάθε ευρωπαϊκό ένταλμα συλλήψεως βάσει της αρχής της αμοιβαίας αναγνωρίσεως, η δε άρνηση εκτελέσεως γίνεται αντιληπτή ως εξαίρεση η οποία πρέπει να ερμηνεύεται στενά. Το Δικαστήριο διαπίστωσε εν συνεχεία ότι, όπως προκύπτει από το άρθρο 4, σημείο 6, της αποφάσεως-πλαisiού 2002/584, κάθε άρνηση εκτελέσεως ευρωπαϊκού εντάλματος συλλήψεως προϋποθέτει πραγματική δέσμευση του κράτους μέλους εκτελέσεως να εκτελέσει τη στερητική της ελευθερίας ποινή που έχει επιβληθεί στον καταζητούμενο, με αποτέλεσμα το γεγονός και μόνον ότι το κράτος αυτό δηλώνει ότι είναι «διατεθειμένο» να προβεί σε εκτέλεση της ποινής να μην μπορεί να θεωρηθεί ικανό να δικαιολογήσει μια τέτοια άρνηση.

Το Δικαστήριο επανέλαβε επίσης ότι οι διατάξεις της αποφάσεως-πλαisiού 2002/584 δεν έχουν άμεσο αποτέλεσμα. Εντούτοις, το αρμόδιο εθνικό δικαστήριο οφείλει, λαμβάνοντας υπόψη το εσωτερικό δίκαιο στο σύνολό του και εφαρμόζοντας τις αναγνωρισμένες από το δίκαιο αυτό ερμηνευτικές μεθόδους, να ερμηνεύει, στο μέτρο του δυνατού, τις εθνικές διατάξεις με γνώμονα το γράμμα και τον σκοπό της αποφάσεως-πλαisiού. Κατά συνέπεια, σε περίπτωση αρνήσεως εκτελέσεως ευρωπαϊκού εντάλματος συλλήψεως για την παράδοση προσώπου κατά του οποίου έχει εκδοθεί, στο κράτος μέλος εκδόσεως, αμετάκλητη δικαστική απόφαση που το καταδικάζει σε στερητική της ελευθερίας ποινή, οι δικαστικές αρχές του κράτους μέλους εκτελέσεως έχουν την υποχρέωση να διασφαλίσουν οι ίδιες την πραγματική εκτέλεση της επιβληθείσας ποινής, και όχι απλώς

^{62/} Απόφαση-πλαisiού 2002/584/ΔΕΥ του Συμβουλίου, της 13ης Ιουνίου 2002, για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και τις διαδικασίες παράδοσης μεταξύ των κρατών μελών (ΕΕ 2002, L 190, σ. 1).

να ενημερώσουν τις αρχές του κράτους εκδόσεως ότι είναι διατεθειμένες να την εκτελέσουν. Ομοίως, το άρθρο 4, σημείο 6, της αποφάσεως-πλαisiού δεν επιτρέπει στις αρχές του κράτους μέλους εκτελέσεως να αρνηθούν την παράδοση για τον λόγο και μόνον ότι αυτό το κράτος μέλος προτίθεται επίσης να ασκήσει εις βάρος του ίδιου προσώπου ποινική δίωξη για τις ίδιες πράξεις.

Με την απόφαση **Tupikas** (C-270/17 PPU, [EU:C:2017:628](#)), που εκδόθηκε στις 10 Αυγούστου 2017 κατ' εφαρμογήν της επείγουσας προδικαστικής διαδικασίας, το Δικαστήριο ερμήνευσε το άρθρο 4α, παράγραφος 1, της αποφάσεως-πλαisiού 2002/584, όπως τροποποιήθηκε με την απόφαση-πλαίσιο 2009/299⁶³, το οποίο προβλέπει ότι συντρέχει προαιρετικός λόγος μη εκτελέσεως του ευρωπαϊκού εντάλματος συλλήψεως όταν ο ενδιαφερόμενος δεν έχει παραστεί αυτοπροσώπως στη δίκη που οδήγησε στην έκδοση της καταδικαστικής αποφάσεως εις βάρος του. Η διαφορά της κύριας δίκης αφορούσε διαδικασία εκτελέσεως, στις Κάτω Χώρες, ευρωπαϊκού εντάλματος συλλήψεως το οποίο είχε εκδοθεί από λιθουανικό δικαστήριο εις βάρος Λιθουανού υπηκόου, προκειμένου αυτός να εκτίσει ποινή φυλακίσεως στη Λιθουανία. Ενώ δεν αμφισβητούνταν ότι ο ενδιαφερόμενος δεν είχε παραστεί αυτοπροσώπως στην πρωτοβάθμια δίκη, το ευρωπαϊκό ένταλμα συλλήψεως δεν περιείχε πληροφορίες σχετικά με τυχόν ερημοδικία στην κατ' έφεση δίκη. Κατόπιν τούτου, το αρμόδιο ολλανδικό δικαστήριο ζήτησε να διευκρινιστεί αν ο προαιρετικός λόγος μη εκτελέσεως ο οποίος συνδέεται με την ερημοδικία του ενδιαφερομένου στη δίκη που οδήγησε στην έκδοση της αποφάσεως αναφέρεται στην πρωτοβάθμια ή στην κατ' έφεση δίκη.

Το Δικαστήριο σημείωσε ευθύς εξ αρχής ότι η έννοια «δίκη που οδήγησε στην έκδοση της απόφασης» πρέπει να λογίζεται ως αυτοτελής έννοια του δικαίου της Ένωσης και να ερμηνεύεται με ομοιόμορφο τρόπο στο έδαφός της, ανεξαρτήτως των χαρακτηρισμών που δίδονται εντός των κρατών μελών. Κατά το Δικαστήριο, η έννοια αυτή υποδηλώνει τη δίκη που οδήγησε στην έκδοση τελεσίδικης καταδικαστικής αποφάσεως σε βάρος του προσώπου του οποίου ζητείται η παράδοση στο πλαίσιο της εκτελέσεως ευρωπαϊκού εντάλματος συλλήψεως. Επομένως, σε περίπτωση που η υπόθεση εκδικάσθηκε ενώπιον δικαστηρίων διαφορετικών βαθμών δικαιοδοσίας, με συνέπεια την έκδοση διαδοχικών αποφάσεων, εκ των οποίων μία τουλάχιστον εκδόθηκε ερήμην, ως «δίκη που οδήγησε στην έκδοση της απόφασης», κατά την έννοια του άρθρου 4α, παράγραφος 1, της αποφάσεως-πλαisiού 2002/584, πρέπει να θεωρηθεί η δίκη κατά το πέρας της οποίας εκδόθηκε η τελευταία από τις αποφάσεις αυτές, υπό την προϋπόθεση ότι το οικείο δικαστήριο αποφάνθηκε τελεσίδικως επί της ενοχής του ενδιαφερομένου και τον καταδίκασε σε ποινή, όπως είναι ένα στερητικό της ελευθερίας μέτρο, κατόπιν νέας εξετάσεως της ουσίας της υποθέσεως, τόσο ως προς τα πραγματικά όσο και ως προς τα νομικά στοιχεία της. Άρα, η έννοια αυτή καλύπτει, κατ' αρχήν, την κατ' έφεση δίκη. Τέλος, το Δικαστήριο επιβεβαίωσε ότι η ως άνω ερμηνεία συνάδει απολύτως με τις απαιτήσεις που επιβάλλει ο σεβασμός των δικαιωμάτων άμυνας, τον οποίο έχει ακριβώς ως σκοπό να διασφαλίσει το άρθρο 4α της αποφάσεως-πλαisiού 2002/584.

^{63/} Απόφαση-πλαίσιο 2009/299/ΔΕΥ του Συμβουλίου, της 26ης Φεβρουαρίου 2009, για την τροποποίηση των αποφάσεων-πλαisiών 2002/584/ΔΕΥ, 2005/214/ΔΕΥ, 2006/783/ΔΕΥ, 2008/909/ΔΕΥ και 2008/947/ΔΕΥ και την κατοχύρωση, διά του τρόπου αυτού, των δικονομικών δικαιωμάτων των προσώπων και την προώθηση της εφαρμογής της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης αποφάσεων που εκδίδονται ερήμην του ενδιαφερομένου προσώπου στη δίκη (ΕΕ 2009, L 81, σ. 24).

XI. ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ

1. ΑΡΘΡΟ 101 ΣΛΕΕ

Σε σχέση με τις συμπράξεις, αξίζει να γίνει αναφορά σε δύο αποφάσεις, εκ των οποίων η μία αφορά την ευθύνη της μητρικής εταιρίας και η άλλη τα συστήματα επιλεκτικής διανομής. Αξιομνημόνευτη είναι επίσης η απόφαση **APVE κ.λπ.** (C-671/15), σχετικά με τις προϋποθέσεις εφαρμογής των κανόνων ανταγωνισμού στον τομέα της κοινής γεωργικής πολιτικής⁶⁴.

1.1. Ευθύνη της μητρικής εταιρίας

Με την απόφαση της 27ης Απριλίου 2017, **Akzo Nobel κ.λπ. κατά Επιτροπής** (C-516/15 P, [EU:C:2017:314](#)), το Δικαστήριο επικύρωσε την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου⁶⁵, κρίνοντας ότι η *παραγραφή της εξουσίας της Επιτροπής για επιβολή κυρώσεων σε δύο θυγατρικές δεν εμπόδιζε τον καταλογισμό ευθύνης στη μητρική τους εταιρία, ως προς την οποία δεν είχε επέλθει η παραγραφή.*

Το Δικαστήριο επισήμανε κατ' αρχάς ότι η επιλογή των συντακτών των Συνθηκών ήταν να χρησιμοποιήσουν την έννοια «επιχείρηση» για τον ορισμό του αυτουργού των παραβάσεων των κανόνων ανταγωνισμού για τις οποίες μπορούν να επιβληθούν κυρώσεις κατ' εφαρμογήν των άρθρων 101 και 102 ΣΛΕΕ και ότι, κατά τη νομολογία, ως «επιχείρηση» πρέπει να νοείται μια οικονομική μονάδα, ακόμη και αν, από νομικής απόψεως, η οικονομική αυτή μονάδα απαρτίζεται από περισσότερα φυσικά ή νομικά πρόσωπα. Επιπλέον, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι ούτε το άρθρο 23, παράγραφος 2, στοιχείο α', του κανονισμού 1/2003 ούτε η νομολογία προσδιορίζουν το φυσικό ή νομικό πρόσωπο το οποίο η Επιτροπή οφείλει να θεωρήσει υπεύθυνο για την παράβαση και να τιμωρήσει με πρόστιμο. Αφ' ης στιγμής η παραβατική συμπεριφορά θυγατρικής εταιρίας μπορεί, βάσει μαχητού τεκμηρίου, να καταλογιστεί στη μητρική εταιρία, ιδίως σε περίπτωση που η θυγατρική, μολονότι έχει χωριστή νομική προσωπικότητα, δεν καθορίζει αυτοτελώς τον τρόπο με τον οποίο ενεργεί στην αγορά, η μητρική εταιρία και η θυγατρική της αποτελούν, υπό τις περιστάσεις αυτές, μέρος της ίδιας οικονομικής μονάδας και συνθέτουν, ως εκ τούτου, μια ενιαία επιχείρηση κατά την έννοια του δικαίου ανταγωνισμού της Ένωσης.

Το Δικαστήριο παρέπεμψε και στην πάγια νομολογία του σύμφωνα με την οποία, όταν καταλογίζεται στη μητρική εταιρία η παραβατική συμπεριφορά της θυγατρικής της, τότε επιβάλλονται ατομικώς κυρώσεις στην πρώτη διότι γίνεται δεκτό ότι παρέβη η ίδια τους κανόνες για ανταγωνισμού της Ένωσης, λόγω της αποφασιστικής επιρροής που ασκούσε επί της θυγατρικής της. Αυτός είναι ο λόγος που η εις ολόκληρον ευθύνη την οποία υπέχουν δύο εταιρίες που συγκροτούν μια οικονομική μονάδα δεν εξαντλείται, όσον αφορά την καταβολή του προστίμου, στην εκ μέρους της μητρικής εταιρίας παροχή κάποιας μορφής εγγυήσεως προς εξασφάλιση της

^{64/} Η απόφαση αυτή παρουσιάζεται υπό τον τίτλο VI «Γεωργία».

^{65/} Απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 15ης Ιουλίου 2015, **Akzo Nobel κ.λπ. κατά Επιτροπής** (T-47/10, [EU:T:2015:506](#)).

καταβολής του επιβληθέντος στη θυγατρική προστίμου. Τέλος, η ευθύνη της μητρικής εταιρίας, ως αμιγώς δευτερογενής, θεμελιώνεται, κατ' ανάγκην, στα πραγματικά περιστατικά που στοιχειοθετούν την παράβαση της θυγατρικής της, με τα οποία η ευθύνη της είναι άρρηκτα συνδεδεμένη.

Ωστόσο, κατά το Δικαστήριο, η παραγραφή της εξουσίας της Επιτροπής για την επιβολή κυρώσεων στη θυγατρική δεν συνεπάγεται οπωσδήποτε ότι επέρχεται η παραγραφή και ως προς τη μητρική της εταιρία, ακόμη και όταν η ευθύνη της τελευταίας για την κρίσιμη περίοδο θεμελιώνεται εξ ολοκλήρου στην παραβατική συμπεριφορά της θυγατρικής. Εξ αυτού το Δικαστήριο συνήγαγε ότι το γεγονός ότι δεν είναι πλέον δυνατό να επιβληθούν κυρώσεις σε ορισμένες θυγατρικές εταιρίες λόγω παραγραφής, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 25, παράγραφος 1, στοιχείο β', του κανονισμού 1/2003⁶⁶, δεν αποκλείει το ενδεχόμενο να ασκηθεί δίωξη εις βάρος της μητρικής εταιρίας, που θεωρείται προσωπικά και εις ολόκληρον υπεύθυνη για τις ίδιες πράξεις κατόπιν της κρίσιμης περιόδου, άρα για αντίθετες προς τον ανταγωνισμό ενέργειες σε σχέση με τις οποίες δεν έχει επέλθει η παραγραφή. Εν προκειμένω, δεδομένου ότι η συμμετοχή των δύο θυγατρικών της Akzo Nobel στις επίδικες συμπράξεις είχε παύσει το 1993, ενώ η Akzo Nobel εμπλεκόταν στις παραβάσεις αυτές έως το 2000, το Δικαστήριο κατέληξε ότι ορθώς το Γενικό Δικαστήριο είχε κρίνει ότι η παραγραφή της εξουσίας επιβολής κυρώσεων στις δύο θυγατρικές επ' ουδενί σήμαινε ότι δεν μπορούσε να αναγνωρισθεί η ευθύνη της μητρικής εταιρίας.

1.2. Κάθετες συμφωνίες

Επί των περιορισμών του ανταγωνισμού που προβλέπονται σε κάθετες συμφωνίες, το Δικαστήριο εξέδωσε στις 6 Δεκεμβρίου 2017 την απόφαση **Coty Germany** (C-230/16, [EU:C:2017:941](#)), με την οποία διευκρίνισε ορισμένα σημαντικά ζητήματα όσον αφορά τη συμβατότητα των συστημάτων επιλεκτικής διανομής προϊόντων πολυτελείας με το άρθρο 101 ΣΛΕΕ. Η διαφορά της κύριας δίκης αφορούσε τη σύμβαση μεταξύ της Coty Germany, προμηθεύτριας καλλυντικών πολυτελείας, και ενός εξουσιοδοτημένου διανομέα αυτών των προϊόντων, με την οποία απαγορευόταν στον διανομέα να χρησιμοποιεί κατά τρόπο που να φαίνεται προς τα έξω τρίτες επιχειρήσεις για τις διαδικτυακές πωλήσεις των εν λόγω προϊόντων.

Το αιτούν δικαστήριο διερωτήθηκε, πρώτον, αν μπορούσε να θεωρηθεί σύμφωνος με το άρθρο 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ ο επίδικος περιορισμός, ο οποίος είχε ως σκοπό κατά βάση να διαφυλάξει την εικόνα πολυτελείας των προϊόντων αυτών.

Το Δικαστήριο υπενθύμισε κατ' αρχάς τη νομολογία **Copad**⁶⁷, σύμφωνα με την οποία, αφενός, στην περίπτωση των προϊόντων πολυτελείας ενδέχεται να είναι αναγκαία η εφαρμογή συστήματος επιλεκτικής διανομής προκειμένου να διαφυλάσσεται η ποιότητα και να εξασφαλίζεται η ορθή χρήση τους και, αφετέρου, ένα τέτοιο σύστημα συνάδει με το άρθρο 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ εφόσον η επιλογή των μεταπωλητών γίνεται βάσει αντικειμενικών ποιοτικών κριτηρίων που καθορίζονται με ομοιόμορφο τρόπο έναντι όλων των δυνητικών μεταπωλητών, εφαρμόζονται χωρίς διακρίσεις και δεν υπερβαίνουν το αναγκαίο μέτρο.

Το δεύτερο ερώτημα εστίαζε στο αν το άρθρο 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ έπρεπε να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι δεν επιτρέπει συμβατική ρήτρα όπως η επίμαχη εν προκειμένω, η οποία απαγορεύει στους εξουσιοδοτημένους διανομείς να χρησιμοποιούν με τρόπο εμφανή τρίτες πλατφόρμες για την πώληση των προϊόντων πολυτελείας. Ως προς το σημείο αυτό, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι παρόμοια ρήτρα μπορεί να είναι σύμφωνη με το

^{66/} Κανονισμός (ΕΚ) 1/2003 του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2002, για την εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού που προβλέπονται στα άρθρα [101 και 102 της ΣΛΕΕ] (ΕΕ 2003, L 1, σ. 1).

^{67/} Απόφαση του Δικαστηρίου της 23ης Απριλίου 2009, **Copad** (C-59/08, [EU:C:2009:260](#)).

άρθρο 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, αν αποσκοπεί στη διαφύλαξη της εικόνας πολυτέλειας των προϊόντων, είναι διατυπωμένη με τον ίδιο τρόπο και εφαρμόζεται χωρίς διακρίσεις και, τέλος, δεν είναι δυσανάλογη προς τον επιδιωκόμενο σκοπό, όπερ εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει. Ακολούθως, το Δικαστήριο χαρακτήρισε τον επίδικο περιορισμό κατάλληλο υπό το πρίσμα του επιδιωκόμενου σκοπού, αφού επέβαλλε να συνδέονται τα συγκεκριμένα προϊόντα αποκλειστικώς με τους εξουσιοδοτημένους διανομείς, ώστε να είναι η Coty σε θέση να ελέγχει το περιβάλλον πωλήσεως των ως άνω προϊόντων και να διαφυλάσσει έτσι την εικόνα πολυτέλειας την οποία έχουν στο μυαλό τους οι καταναλωτές γι' αυτά. Σε σχέση με την αναλογικότητα του περιορισμού, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι δεν επρόκειτο για απόλυτο περιορισμό, όπως στην υπόθεση **Pierre Fabre Dermo-Cosmétique**⁶⁸, επειδή στην προκειμένη περίπτωση οι εξουσιοδοτημένοι διανομείς επιτρέπταν να πωλούν στο διαδίκτυο τα προϊόντα τα οποία αφορούσε η σύμβαση, τόσο μέσω των δικών τους ιστοτόπων όσο και μέσα από τρίτες πλατφόρμες, υπό την προϋπόθεση ότι η μεσολάβηση των τελευταίων δεν ήταν εμφανής στον καταναλωτή. Συνεπώς, κατά το Δικαστήριο, ο περιορισμός ήταν νόμιμος από πλευράς του άρθρου 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ.

Τέλος, στο πλαίσιο της απαντήσεώς του στο τρίτο και στο τέταρτο προδικαστικό ερώτημα του αιτούντος δικαστηρίου, το Δικαστήριο κλήθηκε να εκτιμήσει μήπως η προαναφερθείσα απαγόρευση συνιστούσε περιορισμό του κύκλου των πελατών, κατά την έννοια του άρθρου 4, στοιχείο β', του κανονισμού 330/2010⁶⁹, ή περιορισμό των παθητικών πωλήσεων στους τελικούς χρήστες, κατά την έννοια του άρθρου 4, στοιχείο γ', του ίδιου κανονισμού. Το Δικαστήριο έδωσε αρνητική απάντηση. Δυνάμει του άρθρου 101, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ, ο κανονισμός 330/2010 καθιερώνει απαλλαγές για ορισμένα είδη περιορισμών του ανταγωνισμού, υπό την επιφύλαξη ότι το μερίδιο αγοράς το οποίο κατέχουν τόσο ο προμηθευτής όσο και ο αγοραστής δεν υπερβαίνει το 30 % της σχετικής αγοράς. Επίσης, στο άρθρο 4 του κανονισμού 330/2010 απαριθμούνται ορισμένοι περιορισμοί ιδιαίτερης σοβαρότητας, οι οποίοι δεν μπορούν να τύχουν των απαλλαγών που προαναφέρθηκαν μόλις παραπάνω. Επ' αυτού το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι η επίμαχη ρήτρα δεν μπορούσε να χαρακτηριστεί ούτε ως περιορισμός του κύκλου των πελατών ούτε ως περιορισμός των παθητικών πωλήσεων στους τελικούς χρήστες κατά την έννοια του άρθρου 4 του κανονισμού 330/2010, δεδομένου ότι δεν απέκλειε εντελώς το διαδίκτυο ως τρόπο εμπορίας των προϊόντων για τους διανομείς της Coty, αλλά μόνο μια επιμέρους μορφή διαδικτυακής πωλήσεως, ήτοι την εμφανή χρήση των υπηρεσιών τρίτων επιχειρήσεων.

2. ΑΡΘΡΟ 102 ΣΛΕΕ

Με την απόφαση **Intel κατά Επιτροπής** (C-413/14 P, [EU:C:2017:632](#)), που εκδόθηκε στις 6 Σεπτεμβρίου 2017, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου οριοθέτησε *την εδαφική αρμοδιότητα της Επιτροπής να επιβάλλει κυρώσεις για κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης*. Η διαφορά αναγόταν σε απόφαση της Επιτροπής να επιβάλει πρόστιμο ύψους 1,06 δισεκατομμυρίων ευρώ στην Intel, αμερικανική εταιρία κατασκευής μικροεπεξεργαστών (στο εξής: CPU), για κατάχρηση της δεσπόζουσας θέσης της στην παγκόσμια αγορά των CPU x86, ιδίως μέσω της χορηγήσεως «εκπτώσεων υπέρ πιστών πελατών» στους κατασκευαστές εξοπλισμού πληροφορικής, σε αντάλλαγμα για την αποκλειστική προμήθεια προϊόντων της Intel⁷⁰. Το Δικαστήριο *αναίρεσε την απόφαση του*

^{68/} Απόφαση του Δικαστηρίου της 13ης Οκτωβρίου 2011, **Pierre Fabre Dermo-Cosmétique** (C-439/09, [EU:C:2011:649](#)).

^{69/} Κανονισμός (ΕΕ) 330/2010 της Επιτροπής, της 20ής Απριλίου 2010, για την εφαρμογή του άρθρου 101, παράγραφος 3, της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε ορισμένες κατηγορίες κάθετων συμφωνιών και εναρμονισμένων πρακτικών (ΕΕ 2010, L 102, σ. 1).

^{70/} Απόφαση C(2009) 3726 τελικό της Επιτροπής, της 13ης Μαΐου 2009, σχετικά με διαδικασία εφαρμογής του άρθρου [102 ΣΛΕΕ] και του άρθρου 54 της Συμφωνίας ΕΟΧ (υπόθεση COMP/C-3/37.990 — Intel).

Γενικού Δικαστηρίου με την οποία είχε απορριφθεί η προσφυγή ακυρώσεως κατά εκείνης της απόφασης ⁷¹. Έκρινε ότι το Γενικό Δικαστήριο παρέλειψε να εξετάσει, στην αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, όλα τα επιχειρήματα τα οποία είχε προβάλει η Intel για να αποδείξει ότι αυτό το σύστημα εκπτώσεων, με τον τρόπο που εφαρμοζόταν έναντι των πελατών της, δεν ήταν δυνατό να περιορίσει τον ανταγωνισμό.

Πρώτον, ως προς το ζήτημα το οποίο έθεσε η Intel σχετικά με την αρμοδιότητα της Επιτροπής να διαπιστώσει και να τιμωρήσει παραβατική συμπεριφορά που εκδηλώθηκε εκτός της Ένωσης, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι, όσον αφορά την εφαρμογή του άρθρου 101 ΣΛΕΕ, το γεγονός ότι μια επιχείρηση που μετέχει σε συμφωνία είναι εγκατεστημένη σε τρίτο κράτος δεν αποτελεί κώλυμα για την εφαρμογή της διατάξεως αυτής, εφόσον η συμφωνία έχει επιπτώσεις εντός της εσωτερικής αγοράς. Εν προκειμένω, στην επίδικη απόφαση, η Επιτροπή είχε θεμελιώσει την αρμοδιότητά της προς εφαρμογή του άρθρου 102 ΣΛΕΕ επί των συμφωνιών που είχε συνάψει η Intel με μεγάλη κινεζική εταιρία κατασκευής εξοπλισμού πληροφορικής (στο εξής: OEM) στις «ουσιαστικές επιπτώσεις» των επίμαχων πρακτικών στο Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο. Το Δικαστήριο επιβεβαίωσε ότι το συγκεκριμένο κριτήριο μπορεί όντως να χρησιμεύσει προς θεμελίωση, από πλευράς δημοσίου διεθνούς δικαίου, της αρμοδιότητας της Επιτροπής να εφαρμόσει το δίκαιο ανταγωνισμού της Ένωσης, υπό την προϋπόθεση ότι μπορεί ευλόγως να προβλεφθεί ότι η συμπεριφορά θα έχει άμεσες και σημαντικές επιπτώσεις στην αγορά της Ένωσης. Επ' αυτού το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι αρκεί να ληφθούν υπόψη οι πιθανές επιπτώσεις μιας συμπεριφοράς στον ανταγωνισμό, για να πληρούται η ως άνω προϋπόθεση της προβλεψιμότητας, όπερ συνέβαινε στην προκειμένη περίπτωση. Ασχέτως του ότι οι CPU προορίζονταν για παράδοση στην Κίνα, το Δικαστήριο επισήμανε ότι η συμπεριφορά της Intel εντασσόταν στο πλαίσιο μιας συνολικής στρατηγικής αντίθετης προς τον ανταγωνισμό, η οποία απέβλεπε στο να παρεμποδιστεί η πρόσβαση του μοναδικού ανταγωνιστή της στους πιο σημαντικούς διαύλους πωλήσεων, ενώ τόνισε επίσης ότι σχεδιαζόταν οι υπολογιστές που ήσαν εξοπλισμένοι με αυτές τις CPU να πωληθούν, μεταξύ άλλων, και εντός του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου.

Δεύτερον, ως προς τον λόγο αναιρέσεως που αφορούσε ουσιώδη διαδικαστική πλημμέλεια λόγω προσβολής των δικαιωμάτων άμυνας της Intel, η τελευταία προσήψε κατ' ουσίαν στο Γενικό Δικαστήριο ότι δεν εξέτασε ορθώς τον λόγο ακυρώσεως με τον οποίο είχε υποστηριχθεί πρωτοδίκως ότι κακώς η Επιτροπή δεν είχε καταγράψει το περιεχόμενο της ακρόασης με ένα διευθυντικό στέλεχος ενός εκ των μεγαλύτερων πελατών της Intel, που έλαβε χώρα στη διάρκεια της διοικητικής διαδικασίας. Το Δικαστήριο αποφάνθηκε, ως προς το σημείο αυτό, ότι το Γενικό Δικαστήριο είχε υποπέσει σε νομικό σφάλμα διακρίνοντας μεταξύ επίσημων ακροάσεων, οι οποίες εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 19, παράγραφος 1, του κανονισμού 1/2003, και ανεπίσημων ακροάσεων, οι οποίες δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της ίδιας διατάξεως. Στην πραγματικότητα, η Επιτροπή υπέχει την υποχρέωση να καταγράφει, σε μέσο της επιλογής της, κάθε ακρόαση που διενεργεί, δυνάμει της προαναφερθείσας διατάξεως, για να συγκεντρώσει πληροφορίες σχετικές με το αντικείμενο έρευνας την οποία διεξάγει. Εντούτοις, το Δικαστήριο παρατήρησε ότι, εφόσον η Επιτροπή δεν στήριξε την επίδικη απόφασή της σε πληροφορίες τις οποίες συγκέντρωσε κατά την ακρόαση αυτή, η Intel έφερε το βάρος να αποδείξει ότι, αν είχε τη δυνατότητα να ανατρέξει σε κανονικά πρακτικά της εν λόγω ακρόασης, θα μπορούσε να επηρεάσει τις κρίσεις που διατυπώθηκαν εις βάρος της στην επίδικη απόφαση. Το Δικαστήριο κατέληξε όμως ότι η Intel δεν απέδειξε κάτι τέτοιο.

Τρίτον και τελευταίον, ως προς την εκτίμηση της καταχρήσεως, το Δικαστήριο σημείωσε ότι η επίμαχη συμπεριφορά της Intel έναντι των εμπορικών της εταίρων, η οποία απέβλεπε στον εκτοπισμό του μοναδικού σοβαρού ανταγωνιστή στην αγορά, συνίστατο, αφενός, στη χορήγηση εκπτώσεων σε τέσσερις μεγάλες OEM υπό την προϋπόθεση ότι θα προμηθεύονταν από την Intel όλους ή σχεδόν όλους τους CPU x86 και, αφετέρου, την

⁷¹ Απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 12ης Ιουνίου 2014, *Intel κατά Επιτροπής* (T-286/09, [EU:T:2014:547](#)).

καταβολή χρηματικών ποσών στις OEM προκειμένου να καθυστερούν, να ματαιώνουν ή να περιορίζουν τη διάθεση στην αγορά ορισμένων προϊόντων εξοπλισμένων με CPU του ανταγωνιστή της Intel. Με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, το Γενικό Δικαστήριο είχε κρίνει ότι, όταν επιχείρηση με δεσπόζουσα θέση χορηγεί εκπτώσεις λόγω αποκλειστικότητας, ο χαρακτηρισμός των εκπτώσεων ως «καταχρηστικών» δεν προϋποθέτει ανάλυση των περιστάσεων της υποθέσεως για να διαπιστωθεί αν αυτές μπορούν να περιορίσουν τον ανταγωνισμό, αφού τέτοιου είδους εκπτώσεις μπορούν εξ ορισμού να τον περιορίσουν. Το Δικαστήριο ωστόσο επισήμανε ότι η Επιτροπή, στη δική της απόφαση, είχε διερευνήσει σε βάθος τις περιστάσεις της υποθέσεως και είχε καταλήξει, με βάση την έρευνά της, ότι ένας εξίσου αποτελεσματικός ανταγωνιστής θα αναγκαζόταν, λόγω των εκπτώσεων αυτών, να χρεώνει τιμές οι οποίες δεν θα ήσαν βιώσιμες. Συνεπώς, όπως εξήγησε το Δικαστήριο, η Επιτροπή θεώρησε πραγματικά σημαντικό το κριτήριο AEC (γνωστό στα αγγλικά ως «as efficient competitor test») όταν εκτίμησε κατά πόσον οι επίμαχες πρακτικές μπορούσαν να έχουν ως αποτέλεσμα τον εκτοπισμό των ανταγωνιστών. Υπό τις συνθήκες αυτές, το Δικαστήριο συνήγαγε ότι το Γενικό Δικαστήριο όφειλε να εξετάσει όλα τα επιχειρήματα τα οποία προέβαλε η Intel σχετικά με την εφαρμογή του κριτηρίου AEC ώστε να στοιχειοθετήσει τα σφάλματα που φέρεται να διέπραξε η Επιτροπή στο πλαίσιο του κριτηρίου αυτού. Κατόπιν τούτου, ανείρεσε την απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου και ανέπεμψε την υπόθεση ενώπιόν του, προκειμένου αυτό να εξετάσει, υπό το πρίσμα των επιχειρημάτων της Intel, κατά πόσον οι επίμαχες εκπτώσεις μπορούσαν να περιορίσουν τον ανταγωνισμό.

3. ΠΡΑΞΕΙΣ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΕΩΣ

Με την απόφαση της 7ης Σεπτεμβρίου 2017, **Austria Asphalt** (C-248/16, [EU:C:2017:643](#)), το Δικαστήριο ερμήνευσε το άρθρο 3 του κανονισμού 139/2004 ⁷² υπό την έννοια ότι, *όταν μεταβάλλεται η φύση του ελέγχου που ασκείται επί υφιστάμενης επιχειρήσεως από αποκλειστικό σε από κοινού έλεγχο, γίνεται δεκτό ότι υπάρχει συγκέντρωση μόνον εφόσον η κοινή επιχείρηση η οποία προκύπτει από την πράξη αυτή εκπληρώνει μόνιμα όλες τις λειτουργίες μιας αυτόνομης οικονομικής οντότητας.*

Η υπόθεση της κύριας δίκης αφορούσε μονάδα παραγωγής ασφαλτούχου μίγματος η οποία ανήκε εξ ολοκλήρου σε όμιλο κατασκευαστικών επιχειρήσεων και είχε ως μοναδική δραστηριότητα τον εφοδιασμό της μητρικής εταιρίας. Δεν είχε, επομένως, η ίδια ουσιαστική ρόλο στην αγορά. Το επίδικο σχέδιο προέβλεπε τη συγκέντρωση μεταξύ δύο κατασκευαστικών επιχειρήσεων, εκ των οποίων η μία ήταν η ιδιοκτήτρια της ως άνω μονάδας παραγωγής ασφαλτούχου μίγματος. Σύμφωνα με το σχέδιο, ο έλεγχος της μονάδας θα μοιραζόταν μεταξύ των δύο επιχειρήσεων που θα συμμετείχαν στη συγκέντρωση και η παραγωγή θα προοριζόταν κατά βάση για τις δύο αυτές επιχειρήσεις.

Απαντώντας στο ερώτημα υπό ποιες προϋποθέσεις θεωρείται ότι υπάρχει πράξη συγκεντρώσεως, σε περίπτωση μεταβολής της φύσης του ελέγχου που ασκείται επί υφιστάμενης επιχειρήσεως, κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο β', και παράγραφος 4, του κανονισμού 139/2004, το Δικαστήριο υπενθύμισε ευθύς εξαρχής ότι σκοπός του κανονισμού αυτού είναι να διασφαλιστεί ότι οι αναδιαρθρώσεις επιχειρήσεων δεν συνεπάγονται μόνιμη βλάβη για τον ανταγωνισμό. Άρα, η έννοια «συγκέντρωση» πρέπει να ορίζεται κατά τέτοιο τρόπο ώστε να καλύπτει τις πράξεις οι οποίες επιφέρουν μόνιμη μεταβολή στον έλεγχο των επιχειρήσεων που συμμετέχουν σε αυτές και, κατ' επέκταση, στη διάρθρωση της αγοράς. Ειδικότερα, κατά το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο β', του εν λόγω κανονισμού, συστατικό στοιχείο της έννοιας της συγκεντρώσεως δεν είναι η δημιουργία επιχειρήσεως αλλά η μεταβολή του ελέγχου επιχειρήσεως. Έτσι, το Δικαστήριο διευκρίνισε

^{72/} Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 139/2004 του Συμβουλίου, της 20ής Ιανουαρίου 2004, για τον έλεγχο των συγκεντρώσεων μεταξύ επιχειρήσεων («Κοινοτικός κανονισμός συγκεντρώσεων») (ΕΕ 2004, L 24, σ. 1).

ότι το άρθρο 3, παράγραφος 4, του ίδιου κανονισμού αφορά τις κοινές επιχειρήσεις μόνον εφόσον η δημιουργία τους έχει μόνιμες συνέπειες στη διάρθρωση της αγοράς, χωρίς να έχει σημασία κατά πόσον η επιχείρηση που ελέγχεται πλέον από κοινού προϋπήρχε ή όχι.

Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο επανέλαβε ότι, όπως προκύπτει από το άρθρο 21, παράγραφος 1, του κανονισμού 139/2004, ο συγκεκριμένος κανονισμός είναι ο μοναδικός που εφαρμόζεται στις συγκεντρώσεις όπως ορίζονται στο άρθρο του 3, ενώ ο κανονισμός 1/2003⁷³ δεν τυγχάνει κατ' αρχήν εφαρμογής επί αυτών των συγκεντρώσεων. Αντιθέτως, το Δικαστήριο κατέστησε σαφές ότι ο κανονισμός 1/2003 εξακολουθεί να έχει εφαρμογή στις πράξεις επιχειρήσεων οι οποίες, χωρίς να αποτελούν «πράξεις συγκεντρώσεως» κατά την έννοια του κανονισμού 139/2004, μπορούν παρά ταύτα να καταλήξουν σε μεταξύ τους συντονισμό αντίθετο προς το άρθρο 101 ΣΛΕΕ και υπόκεινται, εξ αυτού του λόγου, στον έλεγχο της Επιτροπής ή των εθνικών αρχών ανταγωνισμού. Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι δεν είναι σύμφωνη με το άρθρο 21, παράγραφος 1, του κανονισμού 139/2004 η ερμηνεία του άρθρου του 3 υπό την έννοια ότι, όταν μεταβάλλεται το καθεστώς ελέγχου μιας επιχειρήσεως και ο έλεγχος γίνεται πλέον από κοινού ενώ ήταν αποκλειστικός, η μεταβολή αυτή συνιστά «συγκέντρωση» ακόμη και στην περίπτωση που η κοινή αυτή επιχείρηση δεν εκπληρώνει μόνιμα όλες τις λειτουργίες μιας αυτόνομης οικονομικής οντότητας.

4. ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΩΝ ΚΑΝΟΝΩΝ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ

Στην απόφαση της 14ης Μαρτίου 2017, *Evonik Degussa κατά Επιτροπής* (C-162/15 P, [EU:C:2017:205](#)), το Δικαστήριο εξέτασε το ζήτημα της εκτάσεως της προστασίας που πρέπει να επιφυλάσσεται, κατά τη δημοσίευση των σχετικών με την εφαρμογή του άρθρου 101 ΣΛΕΕ αποφάσεων της Επιτροπής, στις πληροφορίες οι οποίες προέρχονται από δήλωση πραγματοποιηθείσα στο πλαίσιο αιτήσεως επιείκειας. Στο επίκεντρο της διαφοράς βρισκόταν απόφαση της Επιτροπής⁷⁴, με την οποία ο σύμβουλος ακροάσεων που είχε οριστεί για τις διαδικασίες ανταγωνισμού απέρριψε αίτημα εμπιστευτικής μεταχειρίσεως των πληροφοριών τις οποίες είχε παράσχει η αναιρεσείουσα λόγω της συνεργασίας της δυνάμει της ανακοινώσεως του 2002 περί επιείκειας⁷⁵. Οι πληροφορίες αυτές περιλαμβάνονταν σε μια πιο μακροσκελή εκδοχή του κειμένου της αποφάσεως περί διαπιστώσεως της υπάρξεως παραβάσεως των κανόνων ανταγωνισμού, η οποία προοριζόταν για δημοσίευση στον ιστότοπο της Γενικής Διεύθυνσης Ανταγωνισμού⁷⁶. Στην επίδικη απόφαση, ο σύμβουλος ακροάσεων ανέφερε, μεταξύ άλλων, ότι δεν ήταν αρμόδιος να αποφανθεί επί του επιχειρήματος της αναιρεσείουσας ότι η δημοσίευση των πληροφοριών θα συνεπαγόταν αδικαιολόγητη διαφορετική της μεταχείριση σε σχέση με τις λοιπές επιχειρήσεις που είχαν μετάσχει στην παράβαση, με αποτέλεσμα να στοιχειοθετείται παραβίαση των αρχών της δικαιολογημένης

73/ Κανονισμός (ΕΚ) 1/2003 του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2002, για την εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού που προβλέπονται στα άρθρα [101 και 102 της ΣΛΕΕ] (ΕΕ 2003, L 1, σ. 1).

74/ Απόφαση C(2012) 3534 τελικό της Επιτροπής, της 24ης Μαΐου 2012, περί απορρίψεως της αιτήσεως εμπιστευτικής μεταχειρίσεως που είχε υποβάλει η αναιρεσείουσα (υπόθεση COMP/F/38.620 — Υπεροξείδιο του υδρογόνου και υπερβωρικό άλας) (ΕΕ 2015, C 198, σ. 24).

75/ Ανακοίνωση της Επιτροπής σχετικά με τη μη επιβολή και τη μείωση των προστίμων σε περιπτώσεις συμπράξεων (ΕΕ 2002, C 45, σ. 3), όπως ίσχυε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών.

76/ Απόφαση C(2006) 1799 τελικό, σχετικά με διαδικασία δυνάμει του άρθρου 81 [ΕΚ] και του άρθρου 53 της Συμφωνίας ΕΟΧ (υπόθεση COMP/F/C.38.620 — Υπεροξείδιο του υδρογόνου και υπερβωρικό άλας) (ΕΕ 2006, L 353, σ. 54).

εμπιστοσύνης και της ίσης μεταχειρίσεως. Το Δικαστήριο αναίρεσε την απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου περί απορρίψεως της αρχικής ασκηθείσας προσφυγής ⁷⁷, με το σκεπτικό ότι το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε νομικό σφάλμα κρίνοντας ότι ορθώς ο σύμβουλος ακροάσεων είχε θεωρήσει εαυτόν αναρμόδιο.

Το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι σκοπός του άρθρου 8 της αποφάσεως 2011/695 ⁷⁸ είναι να υλοποιηθεί, σε διαδικαστικό επίπεδο, η προστασία την οποία προβλέπει το δίκαιο της Ένωσης για τις πληροφορίες που περιέρχονται σε γνώση της Επιτροπής στο πλαίσιο των διαδικασιών εφαρμογής των κανόνων ανταγωνισμού. Παρότι πάντως το άρθρο 8, παράγραφος 2, της αποφάσεως 2011/695 ορίζει ότι ο σύμβουλος ακροάσεων μπορεί να κρίνει ότι η πληροφορία επιτρέπεται να γνωστοποιηθεί εφόσον, στην πραγματικότητα, δεν εμπίπτει στο επιχειρηματικό απόρρητο ούτε είναι εμπιστευτικού χαρακτήρα, ή εφόσον υφίσταται υπέρτερο συμφέρον για τη γνωστοποίησή της, αντιθέτως ο ενδιαφερόμενος δεν περιορίζεται ως προς τους λόγους τους οποίους έχει δικαίωμα να επικαλεστεί για να αντικαθθεί στη σχεδιαζόμενη δημοσίευση. Συνεπώς, η προβλεπόμενη από το άρθρο 8 προστασία πρέπει να γίνει αντιληπτή υπό την έννοια ότι συνδέεται με οποιονδήποτε λόγο που αντλείται από κανόνες ή αρχές του δικαίου της Ένωσης και θα μπορούσε να δικαιολογήσει την προστασία του εμπιστευτικού χαρακτήρα των οικείων πληροφοριών. Όπως παρατήρησε το Δικαστήριο, η εμβέλεια του άρθρου 8, παράγραφος 2, της αποφάσεως 2011/695 θα περιοριζόταν σημαντικά αν αυτή η διάταξη έπρεπε να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι επιτρέπει στον σύμβουλο ακροάσεων να λαμβάνει υπόψη μόνον κανόνες που αποσκοπούν ειδικώς στην προστασία των πληροφοριών από τυχόν γνωστοποίηση, όπως είναι οι κανόνες οι οποίοι περιέχονται στον κανονισμό 45/2001 σχετικά με την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από τα θεσμικά όργανα ⁷⁹ ή στον κανονισμό 1049/2001 σχετικά με την πρόσβαση του κοινού στα έγγραφα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, του Συμβουλίου και της Επιτροπής ⁸⁰.

Ακολούθως, επί της ουσίας της υποθέσεως, το Δικαστήριο απέρριψε τα επιχειρήματα που προβλήθηκαν προς στήριξη της αιτήσεως αναιρέσεως. Επισήμανε, πρώτον, ότι απόρρητες ή εμπιστευτικές πληροφορίες οι οποίες όμως είναι παλαιότερες της πενταετίας πρέπει, λόγω της παρελεύσεως του χρόνου, να γίνεται κατ' αρχήν δεκτό ότι κατέστησαν παρωχημένες και απώλεσαν, ως εκ τούτου, τον απόρρητο ή εμπιστευτικό χαρακτήρα τους. Όπως διευκρίνισε το Δικαστήριο, οι ως άνω διαπιστώσεις, οι οποίες συνεπάγονται την ύπαρξη μαχητού τεκμηρίου, ισχύουν τόσο στο πλαίσιο αιτήσεων εμπιστευτικής μεταχειρίσεως όσον αφορά τους παρεμβαίνοντες σε διαδικασία προσφυγής ενώπιον των δικαιοδοτικών οργάνων της Ένωσης όσο και σε περιπτώσεις, όπως η προκειμένη, αιτήσεων εμπιστευτικότητας ενόψει της δημοσιεύσεως από την Επιτροπή της αποφάσεώς της περί διαπιστώσεως παραβάσεως των κανόνων ανταγωνισμού.

Εν συνεχεία, το Δικαστήριο έδωσε αρνητική απάντηση στο ζήτημα που έθεσε η αναιρεσείουσα, αν, μολονότι ο κανονισμός 1049/2001 δεν είχε εν προκειμένω εφαρμογή, θα έπρεπε παρά ταύτα να ισχύει κατ' αναλογία και ως προς τη δημοσίευση αποφάσεων επί παραβάσεων των άρθρων 101 και 102 ΣΛΕΕ η σχετική με τον κανονισμό αυτόν νομολογία, με την οποία το Δικαστήριο έχει δεχθεί την ύπαρξη γενικού τεκμηρίου ικανού να δικαιολογήσει τη μη γνωστοποίηση των εγγράφων του φακέλου υποθέσεως που άπτεται της εφαρμογής του άρθρου 101 ΣΛΕΕ. Το Δικαστήριο στηρίχθηκε συναφώς στις σημαντικές διαφορές μεταξύ του καθεστώτος προσβάσεως των τρίτων

^{77/} Απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 28ης Ιανουαρίου 2015, *Evonik Degussa κατά Επιτροπής* (T-341/12, [EU:T:2015:51](#)).

^{78/} Απόφαση 2011/695/ΕΕ του Προέδρου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, της 13ης Οκτωβρίου 2011, σχετικά με τις αρμοδιότητες και τα καθήκοντα του συμβούλου ακροάσεων σε ορισμένες διαδικασίες ανταγωνισμού (ΕΕ 2011, L 275, σ. 29).

^{79/} Κανονισμός (ΕΚ) 45/2001 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 18ης Δεκεμβρίου 2000, σχετικά με την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από τα όργανα και τους οργανισμούς της Κοινότητας και σχετικά με την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών (ΕΕ 2001, L 8, σ. 1).

^{80/} Κανονισμός (ΕΚ) 1049/2001 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 30ής Μαΐου 2001, για την πρόσβαση του κοινού στα έγγραφα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, του Συμβουλίου και της Επιτροπής (ΕΕ 2001, L 145, σ. 43).

στον φάκελο της Επιτροπής (που προβλέπεται στον κανονισμό 1049/2001) και του καθεστώτος δημοσίευσης, τηρουμένου του επιχειρηματικού απορρήτου (που προβλέπεται στο άρθρο 30 του κανονισμού 1/2003), των αποφάσεων που εκδίδονται επί παραβάσεων. Η δημοσίευση μη εμπιστευτικής εκδοχής του κειμένου αποφάσεως με την οποία διαπιστώνεται παράβαση του άρθρου 101 ΣΛΕΕ πρέπει, μεταξύ άλλων, να παρέχει στους ζημιωθέντες από την παράβαση μια βάση προς στήριξη των αντίστοιχων αγωγών τους για αποζημίωση. Εντούτοις, τα συμφέροντα αυτών πρέπει να σταθμίζονται με την προστασία των δικαιωμάτων που αναγνωρίζονται από το δίκαιο της Ένωσης στις εμπλεκόμενες επιχειρήσεις, όπως το δικαίωμα στην προστασία του επιχειρηματικού ή του επαγγελματικού απορρήτου.

Το Δικαστήριο έκρινε, επιπλέον, ότι μια τέτοια δημοσίευση δεν θίγει την προστασία της οποίας μπορεί να τύχει η αναιρεσίαισα δύναμη της ανακοίνωσης του 2002 περί επιείκειας, δεδομένου ότι η προστασία αυτή μπορεί να αφορά μόνον τον καθορισμό του ύψους του προστίμου και τη μεταχείριση των εγγράφων και των καταθέσεων στις οποίες αναφέρεται ειδικώς η συγκεκριμένη ανακοίνωση. Πράγματι, η μόνη προστασία της οποίας μπορεί να τύχει επιχείρηση που συνεργάστηκε με την Επιτροπή στο πλαίσιο διαδικασίας εφαρμογής του άρθρου 101 ΣΛΕΕ συνδέεται, αφενός, με την απαλλαγή από την επιβολή προστίμου ή τη μείωση του ύψους του έναντι της προσκομίσεως στην Επιτροπή αποδεικτικών στοιχείων για την εικαζόμενη παράβαση, και μάλιστα στοιχείων που να εισφέρουν σημαντική προστιθέμενη αξία σε σχέση με εκείνα τα οποία έχει ήδη στη διάθεσή του το θεσμικό όργανο αυτό και, αφετέρου, με τη μη γνωστοποίηση από την Επιτροπή των εγγράφων και των γραπτών καταθέσεων που έχει λάβει σύμφωνα με την ανακοίνωσή της περί επιείκειας.

5. ΚΡΑΤΙΚΕΣ ΕΝΙΣΧΥΣΕΙΣ

Στις υποθέσεις κρατικών ενισχύσεων, εκτενής μνεία θα γίνει σε τρεις αποφάσεις του Δικαστηρίου. Η πρώτη αφορά τον έλεγχο που ασκεί η Επιτροπή επί υφιστάμενης κρατικής ενισχύσεως, η οποία μπορεί σε μεταγενέστερο χρόνο να χαρακτηριστεί ως παράνομη. Η δεύτερη αφορά το ζήτημα αν φορολογικές απαλλαγές τις οποίες χορηγεί κράτος μέλος σε θρησκευτική κοινότητα μπορούν να θεωρηθούν κρατικές ενισχύσεις που απαγορεύονται από το άρθρο 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ. Η τελευταία αφορά το ζήτημα αν μπορεί να ανακληθεί κρατική ενίσχυση η οποία χορηγούνταν σε επιχείρηση που υπήχθη ίδια βουλήσει σε εθνική διαδικασία αφερεγγυότητας.

Με την απόφαση **Επιτροπή κατά Ιταλίας** (C-467/15 P, [EU:C:2017:799](#)), που εκδόθηκε στις 25 Οκτωβρίου 2017, το Δικαστήριο αναίρεσε την απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου⁸¹ η οποία αφορούσε τη δυνατότητα της Επιτροπής να χαρακτηρίσει ως νέα, και ενδεχομένως ως παράνομη, ενίσχυση όχι μόνον την τροποποίηση μιας υφιστάμενης ενισχύσεως αλλά ολόκληρη την υφιστάμενη τροποποιηθείσα ενίσχυση. Η υπόθεση αναγόταν στην απόφαση 2003/530⁸² του Συμβουλίου, με την οποία επιτράπηκε στη μεν Ιταλία να αναλάβει η ίδια, αντί για τους παραγωγούς γάλακτος, να καταβάλει την εισφορά που οφειλόταν στην Ένωση λόγω υπερβάσεως της εθνικής γαλακτοκομικής ποσοστώσεως για τα έτη 1995 έως 2001, στους δε παραγωγούς γάλακτος να αποπληρώσουν το χρέος τους προς το κράτος μέλος με αναβολή πληρωμής χωρίς τόκους. Η ενίσχυση αυτή (στο εξής: υφιστάμενη ενίσχυση) χορηγήθηκε υπό τον όρο, μεταξύ άλλων, ότι το ποσό θα καταβαλλόταν σε δόσεις εντός χρονικού ορίζοντος δεκατεσσάρων ετών. Η Ιταλία όμως επέτρεψε, το 2010 και το 2011, την αναβολή της πληρωμής για την εξόφληση της ενισχύσεως, και μετά από πολλές ακόμη τροποποιήσεις, το αποτέλεσμα ήταν να παρέλθει το χρονικό όριο των δεκατεσσάρων ετών. Κατόπιν τούτου, η Επιτροπή εξέδωσε την επίδικη απόφαση, όπου διαπίστωσε ότι η Ιταλία είχε τροποποιήσει επανειλημμένως το καθεστώς της υφιστάμενης ενισχύσεως,

^{81/} Απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 24ης Ιουνίου 2015, **Ιταλία κατά Επιτροπής** (T-527/13, [EU:T:2015:429](#)).

^{82/} Απόφαση 2003/530/EK του Συμβουλίου, της 16ης Ιουλίου 2003, για τη συμβατότητα με την κοινή αγορά μιας ενίσχυσης την οποία προτίθεται να χορηγήσει η Ιταλική Δημοκρατία στους παραγωγούς γάλακτος (ΕΕ 2003, L 184, σ. 15).

παραβαίνοντας παράλληλα έναν από τους όρους υπό τους οποίους είχε εγκριθεί η χορήγηση της ενίσχυσεως αυτής, οπότε χαρακτήρισε ως νέα και, κατ' επέκταση, ως παράνομη ενίσχυση (αφού επρόκειτο για μέτρο που δεν είχε κοινοποιηθεί) όχι απλώς μεμονωμένα την αναβολή της πληρωμής αλλά ολόκληρο το προϋφιστάμενο σύστημα της καταβολής με δόσεις⁸³. Διέταξε επομένως την άμεση ανάκτηση, και μάλιστα εντόκως, των ποσών από τους παραγωγούς που είχαν επωφεληθεί από την αναβολή της πληρωμής. Η Ιταλία προσέβαλε την επίδικη απόφαση ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, το οποίο την ακύρωσε εν μέρει. Έτσι, η Επιτροπή άσκησε αναίρεση βάλλοντας κατά του τρόπου με τον οποίο το Γενικό Δικαστήριο ερμήνευσε την έννοια «νέα ενίσχυση», όπως χρησιμοποιείται στο άρθρο 1, στοιχείο γ', του κανονισμού 659/1999⁸⁴.

Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο αποφάνθηκε, αντιθέτως προς το Γενικό Δικαστήριο, ότι η έννοια «νέα ενίσχυση» μπορεί να καλύπτει όχι μόνον την τροποποίηση υφιστάμενης ενίσχυσεως αλλά και την ενίσχυση την οποία αφορά η τροποποίηση. Ειδικότερα, κατά το Δικαστήριο, υφιστάμενη ενίσχυση η οποία τροποποιήθηκε κατά παράβαση των όρων που είχαν επιβληθεί προκειμένου να κριθεί συμβατή δεν είναι πλέον δυνατό να θεωρηθεί εγκεκριμένη και χάνει εξ αυτού του λόγου, στο σύνολό της, την ιδιότητα της υφιστάμενης ενίσχυσεως. Συνεπώς, δεν απαιτείται από την Επιτροπή να αποδείξει ότι η τροποποίηση επηρεάζει την ίδια την ουσία του προϋφιστάμενου μέτρου. Όπως παρατήρησε το Δικαστήριο, η ερμηνεία αυτή διασφαλίζει καλύτερα την αποτελεσματικότητα του συστήματος ελέγχου των κρατικών ενισχύσεων εντός της Ένωσης, ενθαρρύνοντας την τήρηση από το ενδιαφερόμενο κράτος μέλος των όρων εγκρίσεως του καθεστώτος ενισχύσεων. Κατ' αυτόν τον τρόπο, όταν κράτος μέλος τροποποιεί υφιστάμενο καθεστώς ενισχύσεων κατά παράβαση ενός εκ των όρων εγκρίσεώς του, δεν θα έχει καμία εγγύηση ότι το εγκεκριμένο καθεστώς ενισχύσεων μένει ανεπηρέαστο από την τροποποίηση και ότι τα πλεονεκτήματα που παρασχέθηκαν βάσει του καθεστώτος αυτού θα εξακολουθήσουν να είναι δεδομένα.

Το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι, στην προκειμένη περίπτωση, η νομοθετική τροποποίηση που έλαβε χώρα ώστε να αναβληθεί η πληρωμή δεν ήταν ούτε αμιγώς τυπική ή διοικητική ούτε απλώς μια αύξηση του αρχικού προϋπολογισμού του καθεστώτος ενισχύσεων, κατά την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 1, του κανονισμού 794/2004⁸⁵.

Στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 27ης Ιουνίου 2017, **Congregación de Escuelas Pías Provincia Betania** (C-74/16, [EU:C:2017:496](#)), το τμήμα μείζονος συνθέσεως κλήθηκε να αποσαφηνίσει αν οι φορολογικές απαλλαγές που χορηγούνται από κράτος μέλος σε θρησκευτική κοινότητα μπορούν να συνιστούν ενίσχυση απαγορευόμενη από το άρθρο 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ. Το ζήτημα αυτό ανέκυψε σε σχέση με διάφορες φορολογικές απαλλαγές των οποίων τυγχάνει η Καθολική Εκκλησία στην Ισπανία δυνάμει συμφωνίας που είχε συναφθεί το 1979 μεταξύ της Αγίας Έδρας και της Ισπανίας πριν από την προσχώρησή της στην Ένωση. Στη διαφορά της κύριας δίκης, θρησκευτική αδελφότητα επικαλέστηκε την εν λόγω συμφωνία, προκειμένου να ζητήσει την επιστροφή δημοτικού φόρου τον οποίο είχε καταβάλει λόγω εργασιών που πραγματοποιήθηκαν σε εκκλησιαστική της σχολή ευρισκόμενη στα περίξ της Μαδρίτης. Οι εγκαταστάσεις της σχολής χρησιμοποιούνται όχι μόνο για την παροχή πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης που ρυθμίζεται από το κράτος, είναι ισότιμη προς την εκπαίδευση στα δημόσια σχολεία και χρηματοδοτείται πλήρως από τον δημόσιο προϋπολογισμό, αλλά

83/ Απόφαση 2013/665/ΕΕ της Επιτροπής, της 17ης Ιουλίου 2013, για την κρατική ενίσχυση SA.33726 (11/C) [πρώην SA.33726 (11/NN)] —την οποία χορήγησε η Ιταλία (Αναβολή πληρωμής της εισφοράς επί του γάλακτος στην Ιταλία) [κοινοποιηθείσα υπό τον αριθμό C(2013) 4046] (ΕΕ 2013, L 309, σ. 40).

84/ Κανονισμός (ΕΚ) 659/1999 του Συμβουλίου, της 22ας Μαρτίου 1999, για τη θέσπιση λεπτομερών κανόνων εφαρμογής του άρθρου [108 ΣΛΕΕ] (ΕΕ 1999, L 83, σ. 1).

85/ Κανονισμός (ΕΚ) 794/2004 της Επιτροπής, της 21ης Απριλίου 2004, σχετικά με την εφαρμογή του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 659/1999 (ΕΕ 2004, L 140, σ. 1, και διορθωτικό ΕΕ 2004, L 286, σ. 3).

και για άλλες σχολικές δραστηριότητες, για τις οποίες εισπράττονται δίδακτρα. Η αίτηση επιστροφής απορρίφθηκε από τη φορολογική διοίκηση με την αιτιολογία ότι η προβλεπόμενη από τον εθνικό νόμο φορολογική απαλλαγή για τα έργα δεν ίσχυε για δραστηριότητα στερούμενη θρησκευτικού σκοπού.

Η θρησκευτική αδελφότητα άσκησε προσφυγή ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, το οποίο ρώτησε το Δικαστήριο αν η επίμαχη φορολογική απαλλαγή έπρεπε να θεωρηθεί κρατική ενίσχυση που απαγορεύεται από το δίκαιο της Ένωσης. Το Δικαστήριο απάντησε ότι ένα τέτοιο μέτρο μπορεί όντως να εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της απαγορεύσεως του άρθρου 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, αν και στον βαθμό που οι δραστηριότητες τις οποίες αφορά είναι οικονομικές, όπερ εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να ελέγξει.

Το Δικαστήριο επισήμανε ευθύς εξαρχής ότι οι εκπαιδευτικές δραστηριότητες της αδελφότητας οι οποίες δεν επιχορηγούνταν από το ισπανικό Δημόσιο είχαν, κατά τα φαινόμενα, οικονομικό χαρακτήρα, οπότε θα μπορούσε να γίνει δεκτό ότι εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, εφόσον χρηματοδοτούνταν κατά κύριο λόγο από ιδιωτικές εισφορές. Υπογράμμισε, επιπλέον, ότι η επίδικη απαλλαγή φαινόταν να πληροί δύο από τις τέσσερις προϋποθέσεις οι οποίες πρέπει να συντρέχουν για να χαρακτηριστεί μια κρατική ενίσχυση απαγορευμένη, αφού παρείχε στην αδελφότητα που ήταν υπεύθυνη για τη σχολή *επιλεκτικό οικονομικό πλεονέκτημα* και συνεπαγόταν μείωση των δημοτικών εσόδων και άρα *χρήση κρατικών πόρων*. Όσον αφορά τις λοιπές δύο προϋποθέσεις, το Δικαστήριο έκρινε ότι η επίδικη απαλλαγή μπορούσε να καταστήσει την παροχή των εκπαιδευτικών υπηρεσιών της θρησκευτικής αδελφότητας ελκυστικότερη σε σύγκριση με την παροχή των υπηρεσιών άλλων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων δραστηριοποιούμενων στην ίδια αγορά και ότι, συνεπώς, η απαλλαγή αυτή μπορούσε να προκαλέσει στρεβλώσεις στον ανταγωνισμό. Από την άλλη πλευρά όμως, το Δικαστήριο τόνισε ότι, βάσει του άρθρου 2 του κανονισμού 1998/2006⁸⁶, οι ενισχύσεις που δεν υπερβαίνουν το ανώτατο όριο των 200 000 ευρώ σε χρονικό διάστημα τριών ετών γίνεται δεκτό ότι δεν έχουν επιπτώσεις στο εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών, ούτε νοθεύουν ή απειλούν να νοθεύσουν τον ανταγωνισμό, οπότε αποκλείεται ο χαρακτηρισμός τους ως «κρατικών ενισχύσεων». Το Δικαστήριο κατέστησε σαφές ότι το αιτούν δικαστήριο είναι εκείνο που οφείλει να εξετάσει αν υπήρξε, στην προκειμένη περίπτωση, υπέρβαση του ανώτατου αυτού ορίου.

Τέλος, αναφερόμενο στη συμφωνία μεταξύ της Ισπανίας και της Αγίας Έδρας, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι, μολονότι η συμφωνία ήταν προγενέστερη της προσχωρήσεως του κράτους μέλους στην Ένωση, η επίμαχη φορολογική απαλλαγή, η οποία θεσπίστηκε στην εθνική έννομη τάξη με διάταγμα του 2001, θα πρέπει, αν διαπιστωθεί ότι πρόκειται για ενίσχυση, να θεωρηθεί όχι υφιστάμενη αλλά νέα ενίσχυση.

Με την απόφαση της 6ης Ιουλίου 2017, **Nerea** (C-245/16, [EU:C:2017:521](#)), το Δικαστήριο ερμήνευσε την έννοια «συλλογική πτωχευτική διαδικασία», όπως χρησιμοποιείται στο άρθρο 1, παράγραφος 7, στοιχείο γ', του κανονισμού 800/2008 (γενικού κανονισμού για τις απαλλαγές κατά κατηγορία)⁸⁷, και έδωσε διευκρινίσεις σχετικά με το ζήτημα *αν επιχείρηση η οποία κινεί οικειοθελώς εθνική διαδικασία αφερεγγυότητας δεν επιτρέπεται να εξακολουθήσει να λαμβάνει την ενίσχυση που της χορηγούνταν προηγουμένως δυνάμει της ως άνω διατάξεως*. Η Nerea, προσφεύγουσα της κύριας δίκης, ήταν δικαιούχος κρατικής ενισχύσεως που εντασσόταν στο πλαίσιο επιχειρησιακού περιφερειακού προγράμματος στην Περιφέρεια Μάρκε (Ιταλία). Κατόπιν αιτήσεως της Nerea για υπαγωγή της σε διαδικασία πτωχευτικού συμβιβασμού με συνέχιση της επιχειρηματικής δραστηριότητας, η Περιφέρεια Μάρκε ανακάλεσε την επίδικη ενίσχυση με την αιτιολογία ότι, βάσει του άρθρου 1, παράγραφος 7, στοιχείο γ', του κανονισμού 800/2008,

^{86/} Κανονισμός (ΕΚ) 1998/2006 της Επιτροπής, της 15ης Δεκεμβρίου 2006, για την εφαρμογή των άρθρων [107 και 108 ΣΛΕΕ] στις ενισχύσεις ήσσονος σημασίας (ΕΕ 2006, L 379, σ. 5).

^{87/} Κανονισμός (ΕΚ) 800/2008 της Επιτροπής, της 6ης Αυγούστου 2008, για την κήρυξη ορισμένων κατηγοριών ενισχύσεων ως συμβατών με την κοινή αγορά κατ' εφαρμογή των άρθρων [107 και 108 ΣΛΕΕ] (Γενικός κανονισμός απαλλαγής κατά κατηγορία) (ΕΕ 2008, L 214, σ. 3).

επιχείρηση η οποία υπόκειται σε τέτοια διαδικασία λογίζεται ως προβληματική και, για τον λόγο αυτό, δεν πρέπει να λαμβάνει ενίσχυση. Η Nerea άσκησε προσφυγή κατά της αποφάσεως αυτής ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, το οποίο υπέβαλε στο Δικαστήριο δύο προδικαστικά ερωτήματα.

Με το πρώτο ερώτημα ζητήθηκε από το Δικαστήριο να παράσχει κατευθύνσεις ως προς το τι νοείται ως «υπαγωγή» σε «συλλογική πτωχευτική διαδικασία». Κατά το Δικαστήριο, ούτε το άρθρο 1, παράγραφος 7, στοιχείο γ', ούτε οποιαδήποτε άλλη διάταξη του κανονισμού 800/2008 διακρίνουν μεταξύ των υφιστάμενων συλλογικών πτωχευτικών διαδικασιών στις διάφορες εθνικές έννομες τάξεις ανάλογα με το αν αυτές οι διαδικασίες κινούνται από τις διοικητικές ή τις δικαστικές αρχές των κρατών μελών ή κατόπιν πρωτοβουλίας της ίδιας της ενδιαφερόμενης επιχειρήσεως, όπως συνέβαινε στην υπόθεση της κύριας δίκης. Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο κατέληξε ότι η έννοια αυτή δεν καλύπτει μόνον τις διαδικασίες που κινούνται αυτεπαγγέλτως από τις διοικητικές ή τις δικαστικές αρχές, αλλά και τις διαδικασίες οι οποίες κινούνται με πρωτοβουλία της οικείας επιχειρήσεως.

Απαντώντας στο δεύτερο ερώτημα σχετικά με τις συνέπειες της υπαγωγής της Nerea σε συλλογική πτωχευτική διαδικασία ενώ είχε ήδη αρχίσει να χορηγείται η επίδικη ενίσχυση, το Δικαστήριο παρατήρησε ότι η ενίσχυση πρέπει να θεωρείται ότι χορηγείται όταν γεννάται υπέρ του δικαιούχου το δικαίωμα να την λαμβάνει και ότι αυτό είναι το χρονικό σημείο στο οποίο πρέπει να εκτιμάται αν η επιχείρηση είναι επιλέξιμη για τη χορήγηση της ενισχύσεως. Εξάλλου, το άρθρο 1, παράγραφος 7, στοιχείο γ', του κανονισμού 800/2008 δεν επιβάλλει στις αρμόδιες αρχές των κρατών μελών την υποχρέωση να εξετάζουν αυτοτελώς τη συγκεκριμένη κατάσταση της κάθε επιχειρήσεως για να διερευνούν κατά πόσον είναι προβληματική. Επομένως, το γεγονός ότι μια επιχείρηση πληροί τις προϋποθέσεις υπαγωγής σε συλλογική πτωχευτική διαδικασία κατά το εθνικό δίκαιο αρκεί για να μην επιτραπεί να της χορηγηθεί κρατική ενίσχυση κατ' εφαρμογήν του κανονισμού 800/2008 ή, αν της έχει ήδη χορηγηθεί τέτοια ενίσχυση, για να διαπιστωθεί ότι αυτό δεν επιτρεπόταν βάσει του εν λόγω κανονισμού, εφόσον οι προϋποθέσεις πληρούνταν κατά τον χρόνο χορηγήσεως της ενισχύσεως. Αντιθέτως, ενίσχυση η οποία χορηγείται σε επιχείρηση τηρουμένου του κανονισμού 800/2008, και ιδίως του άρθρου 1, παράγραφος 6, δεν είναι δυνατό να ανακληθεί για τον λόγο και μόνον ότι η επιχείρηση υπήχθη σε συλλογική πτωχευτική διαδικασία μετά τον χρόνο χορηγήσεως της ενισχύσεως.

XII. ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

Πέντε αποφάσεις οι οποίες άπτονται φορολογικών θεμάτων ξεχωρίζουν ιδιαιτέρως. Στην πρώτη υπόθεση είχε τεθεί ζήτημα κύρους ορισμένων διατάξεων της οδηγίας 2006/112⁸⁸. Στη δεύτερη υπόθεση το Δικαστήριο ασχολήθηκε με το κατά πόσον τα εθνικά δικαστήρια μπορούν να ελέγχουν τη νομιμότητα αιτήσεως παροχής φορολογικών πληροφοριών υποβληθείσας από άλλο κράτος μέλος δυνάμει της οδηγίας 2011/16⁸⁹. Η τρίτη υπόθεση είχε ως αντικείμενο τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες καθίστανται απαιτητοί οι ειδικοί φόροι καταναλώσεως κατά την έννοια του άρθρου 9 της οδηγίας 2008/118⁹⁰. Στο επίκεντρο της τέταρτης υποθέσεως βρισκόταν η αρχή του σεβασμού των δικαιωμάτων άμυνας, ειδικότερα σε σχέση με τις εθνικές διοικητικές διαδικασίες ελέγχου και καθορισμού της βάσης επιβολής του ΦΠΑ. Τέλος, η πέμπτη υπόθεση αφορούσε την αρχή της απαγορεύσεως των καταχρηστικών πρακτικών σε φορολογικές υποθέσεις.

Με την απόφαση *RPO* (C-390/15, [EU:C:2017:174](#)), για την οποία έγινε ήδη λόγος ανωτέρω⁹¹, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου επιβεβαίωσε το κύρος των διατάξεων της οδηγίας 2006/112 που προβλέπουν ότι η ηλεκτρονική παράδοση ψηφιακών βιβλίων εξαιρείται από την εφαρμογή μειωμένου συντελεστή ΦΠΑ, ενώ τα κράτη μέλη είναι ελεύθερα να εφαρμόζουν μειωμένο συντελεστή ως προς την παράδοση ψηφιακών βιβλίων επί άλλων υλικών φορέων. Ένας από τους λόγους που υποβλήθηκε η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως ήταν για να διευκρινιστεί αν η εξαίρεση αυτή αντέβαινε στην αρχή της ίσης μεταχειρίσεως, όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 20 του Χάρτη.

Αφού επιβεβαίωσε ότι οι σχετικές διατάξεις της οδηγίας 2006/112 εισάγουν διαφορετική μεταχείριση δύο καταστάσεων οι οποίες είναι ωστόσο παρόμοιες υπό το πρίσμα του επιδιωκόμενου σκοπού, που είναι να προαχθεί η ανάγνωση, το Δικαστήριο εστίασε στο ζήτημα αν η διαφορετική αυτή μεταχείριση μπορούσε να δικαιολογηθεί. Με δεδομένο ότι η διαφορετική μεταχείριση είναι δυνατό να δικαιολογηθεί εφόσον, πρώτον, συναρτάται και, δεύτερον, είναι ανάλογη με σκοπό που επιδιώκεται νομίμως, το Δικαστήριο επισήμανε κατ' αρχάς ότι ο αποκλεισμός της εφαρμογής μειωμένου συντελεστή ΦΠΑ στις ηλεκτρονικές παραδόσεις ψηφιακών βιβλίων εντασσόταν στο πλαίσιο ενός ιδιαίτερου καθεστώτος ΦΠΑ για το ηλεκτρονικό εμπόριο, σκοπός του οποίου ήταν να υποβληθούν οι ηλεκτρονικώς παρεχόμενες υπηρεσίες σε σαφείς, απλούς και ομοιόμορφους κανόνες προς διευκόλυνση της διαχειρίσεως του φόρου αυτού από τους φορολογουμένους και από τις εθνικές φορολογικές αρχές. Υπογραμμίζοντας την ευρεία διακριτική ευχέρεια την οποία διαθέτει ο νομοθέτης της Ένωσης όταν λαμβάνει μέτρα φορολογικής φύσης, το Δικαστήριο δέχθηκε τόσο ότι ο ως άνω σκοπός επιδιώκεται νομίμως όσο και ότι το επίδικο μέτρο ήταν κατάλληλο προς υλοποίησή του. Επειδή πληρούνταν και οι λοιπές

88/ Οδηγία 2006/112/ΕΚ του Συμβουλίου, της 28ης Νοεμβρίου 2006, σχετικά με το κοινό σύστημα φόρου προστιθέμενης αξίας (ΕΕ 2006, L 347, σ. 1), ως είχε μετά την έκδοση της οδηγίας 2009/47/ΕΚ του Συμβουλίου, της 5ης Μαΐου 2009, για την τροποποίηση της οδηγίας 2006/112/ΕΚ όσον αφορά τους μειωμένους συντελεστές φόρου προστιθέμενης αξίας (ΕΕ 2009, L 116, σ. 18).

89/ Οδηγία 2011/16/ΕΕ του Συμβουλίου, της 15ης Φεβρουαρίου 2011, σχετικά με τη διοικητική συνεργασία στον τομέα της φορολογίας και με την κατάργηση της οδηγίας 77/799/ΕΟΚ (ΕΕ 2011, L 64, σ. 1).

90/ Οδηγία 2008/118/ΕΚ του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2008, σχετικά με το γενικό καθεστώς των ειδικών φόρων κατανάλωσης και για την κατάργηση της οδηγίας 92/12/ΕΟΚ (ΕΕ 2009, L 9, σ. 12).

91/ Η απόφαση αυτή έχει παρουσιαστεί και υπό τον τίτλο III «Αρμοδιότητες των ευρωπαϊκών οργάνων».

απαιτήσεις που συνδέονται με την προϋπόθεση της αναλογικότητας, το Δικαστήριο κατέληξε ότι οι επίμαχες διατάξεις της οδηγίας 2006/112 ήταν σύμφωνες με την αρχή της ίσης μεταχείρισης, όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 20 του Χάρτη.

Στην απόφαση της 16ης Μαΐου 2017, **Berlioz Investment Fund** (C-682/15, [EU:C:2017:373](#)), το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου εξέτασε κατά πόσον *τα δικαστήρια κράτους μέλους μπορούν να ελέγχουν τη νομιμότητα των αιτήσεων παροχής φορολογικών πληροφοριών που υποβάλλονται από άλλα κράτη μέλη βάσει της οδηγίας 2011/16*. Το ζήτημα αυτό ανέκυψε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς με αντικείμενο την άρνηση λουξεμβουργιανής εταιρίας να συμμορφωθεί πλήρως με απόφαση των λουξεμβουργιανών αρχών με την οποία αυτή κλήθηκε να παράσχει ορισμένες πληροφορίες, κατόπιν αιτήσεως της γαλλικής φορολογικής διοικήσεως δυνάμει της εν λόγω οδηγίας. Η αίτηση παροχής πληροφοριών αφορούσε, πιο συγκεκριμένα, μερίσματα καταβληθέντα από γαλλική θυγατρική και σκοπός της ήταν να διερευνηθεί αν πληρούνταν οι προϋποθέσεις του γαλλικού δικαίου για την απαλλαγή των μερισμάτων αυτών από την παρακράτηση φόρου στην πηγή. Η λουξεμβουργιανή εταιρία αρνήθηκε ωστόσο να παράσχει ορισμένες από τις πληροφορίες που ζητήθηκαν, επικαλούμενη ότι αυτές στερούνταν προβλέψιμης συνάφειας, οπότε της επιβλήθηκε πρόστιμο. Το αιτούν δικαστήριο, ενώπιον του οποίου προσβλήθηκε η απόφαση περί επιβολής προστίμου, έθεσε στο Δικαστήριο το ερώτημα αν μπορούσε να ελέγξει την ουσιαστική νομιμότητα της διαταγής των λουξεμβουργιανών αρχών και, κατ' επέκταση, της αιτήσεως παροχής πληροφοριών στην οποία είχε στηριχθεί αυτή η διαταγή.

Το Δικαστήριο διαπίστωσε ευθύς εξαρχής ότι ο Χάρτης είχε εφαρμογή στην προκειμένη περίπτωση, στον βαθμό που η επιβολή προστίμου στη λουξεμβουργιανή εταιρία σχετιζόταν με την εφαρμογή της οδηγίας 2011/16. Αφού επιβεβαίωσε ότι η λουξεμβουργιανή εταιρία διέθετε το κατοχυρωμένο στο άρθρο 47 του Χάρτη δικαίωμα πραγματικής προσφυγής κατά της διοικητικής κυρώσεως που της επιβλήθηκε, το Δικαστήριο κατέστησε σαφές ότι η διάταξη αυτή απαιτεί, σε περίπτωση ασκήσεως προσφυγής κατά προστίμου επιβληθέντος λόγω μη συμμορφώσεως με διαταγή παροχής πληροφοριών στο πλαίσιο ανταλλαγής πληροφοριών μεταξύ εθνικών φορολογικών αρχών δυνάμει της οδηγίας 2011/16, να έχει το εθνικό δικαστήριο το οποίο επιλαμβάνεται της προσφυγής την εξουσία να ξετάσει τη νομιμότητα της διαταγής. Από τη στιγμή δε που η αίτηση παροχής πληροφοριών δυνάμει της οδηγίας μπορεί να αφορά αποκλειστικώς πληροφορίες οι οποίες έχουν προβλέψιμη συνάφεια βάσει της φορολογικής νομοθεσίας του αιτούντος κράτους μέλους, αυτή η απαίτηση συνάφειας αποτελεί, κατά το Δικαστήριο, προϋπόθεση της νομιμότητας τόσο της διαταγής που απευθύνεται στον διοικούμενο για να γνωστοποιήσει τις ζητούμενες πληροφορίες όσο και της κυρώσεως που του επιβάλλεται για τη μη συμμόρφωσή του με τη διαταγή. Ως προς το σημείο αυτό, το Δικαστήριο διευκρίνισε πάντως ότι, στο πλαίσιο του δικαστικού ελέγχου της νομιμότητας τέτοιας διαταγής, το εθνικό δικαστήριο οφείλει απλώς να βεβαιωθεί ότι η έκδοση της διαταγής θεμελιωνόταν σε επαρκώς αιτιολογημένη αίτηση με την οποία η αιτούσα αρχή ζήτησε πληροφορίες που δεν στερούνταν, προδήλως, οποιασδήποτε προβλέψιμης συνάφειας. Ο έλεγχος αυτός προϋποθέτει ότι το δικαστήριο θα έχει πρόσβαση στην ίδια την αίτηση παροχής πληροφοριών και, αν παρίσταται ανάγκη, σε κάθε άλλο πληροφοριακό στοιχείο το οποίο έχει κοινοποιήσει η αιτούσα αρχή. Αντιθέτως επειδή, έναντι του διοικουμένου, χωρεί επίκληση του απόρρητου χαρακτήρα της αιτήσεως παροχής πληροφοριών, ο διοικούμενος έχει δικαίωμα προσβάσεως μόνο στα βασικά στοιχεία της αιτήσεως, προκειμένου να είναι δυνατό να εξεταστεί η υπόθεσή του κατά δίκαιη κρίση.

Στις 29 Ιουνίου 2017 το Δικαστήριο εξέδωσε την απόφαση **Επιτροπή κατά Πορτογαλίας** (C-126/15, [EU:C:2017:504](#)), σχετικά με τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες καθίσταται απαιτητός ο ειδικός φόρος καταναλώσεως, κατά την έννοια του άρθρου 9, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 2008/118 για το γενικό καθεστώς των ειδικών φόρων καταναλώσεως, όπως ερμηνεύεται υπό το πρίσμα της αρχής της αναλογικότητας. Ενώπιον του Δικαστηρίου είχε ασκηθεί προσφυγή λόγω παραβάσεως, με αίτημα να αναγνωριστεί ότι η Πορτογαλική Δημοκρατία, προβλέποντας ότι τα πακέτα τσιγάρων απαγορεύεται να διατίθενται στο εμπόριο και να πωλούνται στο κοινό

μετά το τέλος του τρίτου μήνα του επόμενου έτους από εκείνο που αναγράφεται στην ένσημη ταινία φορολογίας επί του πακέτου, παρέβη τις υποχρεώσεις της οι οποίες απορρέουν από την ως άνω οδηγία και από την αρχή της αναλογικότητας.

Αφού υπενθύμισε ότι η πάταξη της φοροδιαφυγής, της φοροαποφυγής και των τυχόν καταχρήσεων συνιστά έναν εκ των σκοπών της οδηγίας 2008/118, το Δικαστήριο σημείωσε ότι η θέση σε ανάλωση υπερβολικού αριθμού πακέτων τσιγάρων, εν αναμονή μελλοντικής αυξήσεως του ειδικού φόρου καταναλώσεως, είναι μια μορφή καταχρήσεως την οποία τα κράτη μέλη δικαιούνται να προλαμβάνουν μέσω πρόσφορων μέτρων. Πρόσθεσε δε ότι, εφόσον το άρθρο 9, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας παραπέμπει στο εθνικό δίκαιο για τον καθορισμό των όρων του απαιτητού και των συντελεστών του ειδικού φόρου καταναλώσεως, η αναγνώριση του δικαιώματος αυτού στα κράτη μέλη συνεπάγεται κατ' ανάγκη τη δυνατότητά τους να λαμβάνουν μέτρα όπως τα επίμαχα εν προκειμένω.

Το Δικαστήριο τόνισε όμως επίσης ότι τα κράτη μέλη είναι υποχρεωμένα, κατά την άσκηση των εξουσιών που τους παρέχονται από το δίκαιο της Ένωσης, να τηρούν την αρχή της αναλογικότητας. Η αρχή αυτή επιβάλλει στα κράτη μέλη να χρησιμοποιούν μέσα τα οποία να καθιστούν μεν δυνατή την αποτελεσματική επίτευξη του επιδιωκόμενου από το εσωτερικό δίκαιο σκοπού, χωρίς ωστόσο να βαίνουν πέραν του αναγκαίου μέτρου, θίγοντας στον μικρότερο δυνατό βαθμό τους σκοπούς και τις αρχές που θέτει η οικεία νομοθεσία της Ένωσης. Σε αυτό το πνεύμα, το Δικαστήριο έκρινε ότι η επίδικη απαγόρευση εμπορίας και πωλήσεως τσιγάρων ήταν πρόσφορο μέτρο για την υλοποίηση των θεμιτών σκοπών, αφενός, της καταπολεμήσεως της φοροδιαφυγής και της φοροαποφυγής, και, αφετέρου, της προστασίας της δημόσιας υγείας. Παρά ταύτα, λαμβανομένου υπόψη ότι το μέτρο εφαρμοζόταν σε όλες τις περιπτώσεις, ακόμη και αν ο συντελεστής του ειδικού φόρου καταναλώσεως μειωνόταν ή παρέμενε αμετάβλητος, το Δικαστήριο κατέληξε ότι η απαγόρευση δεν ήταν αναγκαία προς επίτευξη των προαναφερθέντων σκοπών, δεδομένου ότι αυτοί μπορούσαν να υλοποιηθούν με λιγότερο επαχθή και εξίσου πρόσφορο τρόπο, αν το μέτρο εφαρμοζόταν αποκλειστικώς σε περίπτωση αυξήσεως του φόρου καταναλώσεως επί των τσιγάρων. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο αναγνώρισε ότι η Πορτογαλική Δημοκρατία, θεσπίζοντας και διατηρώντας σε ισχύ τις αντίστοιχες ρυθμίσεις, παρέβη τις υποχρεώσεις που υπείχε από το άρθρο 9, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 2008/118 και από την αρχή της αναλογικότητας.

Με την απόφαση *Ispas* (C-298/16, [EU:C:2017:843](#)), που εκδόθηκε στις 9 Νοεμβρίου 2017, το Δικαστήριο διευκρίνισε πώς νοείται ο σεβασμός των δικαιωμάτων άμυνας, ως γενική αρχή του δικαίου της Ένωσης, στο πλαίσιο των εθνικών διοικητικών διαδικασιών ελέγχου και καθορισμού της βάσης επιβολής του ΦΠΑ. Στην προκειμένη περίπτωση, οι ενδιαφερόμενοι είχαν υποβληθεί σε φορολογικό έλεγχο και κλήθηκαν, με πράξεις προσδιορισμού φόρου οι οποίες τους κοινοποιήθηκαν, να καταβάλουν πρόσθετο ΦΠΑ. Εκείνοι προσέφυγαν ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, υποστηρίζοντας ότι οι πράξεις προσδιορισμού φόρου ήσαν άκυρες λόγω προσβολής των δικαιωμάτων τους άμυνας. Ειδικότερα, θεώρησαν ότι η φορολογική διοίκηση θα έπρεπε, αυτεπαγγέλτως, να τους έχει παράσχει πρόσβαση σε όλες τις κρίσιμες πληροφορίες βάσει των οποίων συντάχθηκε η έκθεση φορολογικού ελέγχου και εκδόθηκαν οι δύο πράξεις προσδιορισμού φόρου, ώστε να μπορέσουν στη συνέχεια να τις αμφισβητήσουν.

Το Δικαστήριο επανέλαβε ότι ο σεβασμός των δικαιωμάτων άμυνας συνιστά γενική αρχή του δικαίου της Ένωσης, βάσει της οποίας πρέπει να δίνεται στους αποδέκτες αποφάσεων που θίγουν αισθητά τα συμφέροντά τους η δυνατότητα να γνωστοποιήσουν λυσιτελώς την άποψή τους επί των στοιχείων στα οποία η διοίκηση σκοπεύει να στηρίξει την απόφασή της. Η υποχρέωση αυτή βαρύνει τις διοικητικές αρχές των κρατών μελών όποτε λαμβάνουν αποφάσεις που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης. Κατά το Δικαστήριο, τούτο συμβαίνει όταν κράτος μέλος υποβάλλει φορολογουμένους σε διαδικασία φορολογικού ελέγχου,

προκειμένου να συμμορφωθεί με την απορρέουσα από το δίκαιο της Ένωσης υποχρέωσή του να λάβει όλα τα νομοθετικά και διοικητικά μέτρα τα οποία είναι κατάλληλα να διασφαλίσουν την είσπραξη ολοκλήρου του ΦΠΑ που οφείλεται στο έδαφός του και να καταπολεμήσει τη φοροδιαφυγή.

Το Δικαστήριο συνήγαγε εκ των ανωτέρω ότι η κατοχυρωμένη στο δίκαιο της Ένωσης γενική αρχή του σεβασμού των δικαιωμάτων άμυνας έχει την έννοια ότι, στο πλαίσιο εθνικών διοικητικών διαδικασιών για τον έλεγχο και τον καθορισμό της βάσης επιβολής του ΦΠΑ, οι ιδιώτες πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να ζητήσουν να τους γνωστοποιηθούν, κατόπιν αιτήσεώς τους και όχι αυτεπαγγέλτως, τα στοιχεία και τα έγγραφα του διοικητικού φακέλου τα οποία έλαβε υπόψη η δημόσια αρχή για να εκδώσει την απόφασή της, εκτός αν σκοποί γενικού συμφέροντος δικαιολογούν τον περιορισμό της προσβάσεως στα εν λόγω στοιχεία και έγγραφα. Πράγματι, η γενική αυτή αρχή δεν ισοδυναμεί με απόλυτο δικαίωμα, αλλά μπορεί να επιδέχεται περιορισμούς, υπό την προϋπόθεση ότι πρόκειται για περιορισμούς οι οποίοι εξυπηρετούν όντως τους επιδιωκόμενους με το επίμαχο μέτρο σκοπούς γενικού συμφέροντος και δεν στοιχειοθετούν, λαμβανομένων υπόψη των επιδιωκόμενων αυτών σκοπών, υπέρμετρη και επαχθή επέμβαση που να θίγει την ίδια την ουσία των δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται κατ' αυτόν τον τρόπο. Το Δικαστήριο πρόσθεσε, ως προς το σημείο αυτό, ότι στο πλαίσιο διαδικασίας φορολογικού ελέγχου και καθορισμού της βάσης επιβολής του ΦΠΑ, τέτοιοι περιορισμοί μπορούν να αποσκοπούν, μεταξύ άλλων, στην προστασία της εμπιστευτικότητας ή του επαγγελματικού απορρήτου, που ενδέχεται να θίγονται από την πρόσβαση σε ορισμένα στοιχεία και έγγραφα.

Με την απόφαση της 22ας Νοεμβρίου 2017, **Cussens κ.λπ.** (C-251/16, [EU:C:2017:881](#)), το Δικαστήριο οριοθέτησε την αρχή της απαγορεύσεως των καταχρηστικών πρακτικών σε φορολογικές υποθέσεις, ιδίως σε σχέση με τον ΦΠΑ. Στην υπόθεση της κύριας δίκης, οι ενδιαφερόμενοι είχαν κατασκευάσει πολλές εξοχικές κατοικίες οι οποίες προορίζονταν να πωληθούν, αλλά τελικώς εκμισθώθηκαν, για περισσότερο από είκοσι έτη, σε μια εταιρία συνδεδεμένη με αυτούς. Κατά τον ίδιο χρόνο συνήψαν με την ίδια εταιρία σύμβαση υπομισθώσεως, με την οποία τους παραχωρήθηκε η χρήση των κατοικιών για περίοδο δύο ετών. Οι δύο αυτές συμβάσεις μισθώσεως λύθηκαν συναινετικώς μετά από έναν μήνα και οι κατοικίες πωλήθηκαν από τους ενδιαφερομένους σε τρίτους. Σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία, δεν οφειλόταν ΦΠΑ επί των πωλήσεων, δεδομένου ότι είχε προηγηθεί η μακροχρόνια μίσθωση, η οποία υπόκειται σε ΦΠΑ. Εντούτοις, η φορολογική διοίκηση χαρακτήρισε τις συμβάσεις μισθώσεως καταχρηστικές και ζήτησε την καταβολή πρόσθετου ΦΠΑ για τις πωλήσεις. Η υπόθεση έφθασε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, το οποίο διαπίστωσε ότι δεν υπήρχαν στο εθνικό δίκαιο κανόνες που να επιβάλλουν στη φορολογική διοίκηση να παραβλέψει πράξεις που στοιχειοθετούν καταχρηστική πρακτική. Έτσι, υπέβαλε σειρά προδικαστικών ερωτημάτων στο Δικαστήριο ζητώντας, μεταξύ άλλων, να αποσαφηνιστεί αν η φορολογική διοίκηση δεσμευόταν να δώσει τη συγκεκριμένη λύση λόγω της αρχής της απαγορεύσεως των καταχρηστικών πρακτικών, η οποία προβλέπεται από το δίκαιο της Ένωσης και έχει επιβεβαιωθεί με την απόφαση Halifax κ.λπ.⁹².

Το Δικαστήριο επισήμανε εκ προοιμίου ότι η αρχή της απαγορεύσεως των καταχρηστικών πρακτικών, όπως εφαρμόζεται σε υποθέσεις ΦΠΑ βάσει της αποφάσεως Halifax κ.λπ., δεν είναι κανόνας που έχει θεσπιστεί με οδηγία, αλλά θεμελιώνεται στη νομολογία. Επίκληση της αρχής αυτής, η οποία έχει, κατά το Δικαστήριο, τον γενικό χαρακτήρα που είναι συμφυής με όλες τις γενικές αρχές του δικαίου της Ένωσης, μπορεί να γίνει από τη φορολογική διοίκηση έναντι ιδιώτη υποκείμενου στον φόρο, προκειμένου η πρώτη να αρνηθεί στον δεύτερο το δικαίωμα απαλλαγής από τον ΦΠΑ, ακόμη και ελλείψει διατάξεων του εθνικού δικαίου που να προβλέπουν τέτοια άρνηση. Παρότι οι επίδικες πράξεις έλαβαν χώρα προτού εκδοθεί η απόφαση Halifax κ.λπ., το Δικαστήριο επιβεβαίωσε ότι οι αρχές της ασφάλειας δικαίου και της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης δεν εμπόδιζαν να εφαρμοστεί, στην υπόθεση της κύριας δίκης, η αρχή της απαγορεύσεως των καταχρηστικών

^{92/} Απόφαση του Δικαστηρίου της 21ης Φεβρουαρίου 2006, **Halifax κ.λπ.** (C-255/02, [EU:C:2006:121](#)).

πρακτικών, η οποία απορρέει από την προαναφερθείσα απόφαση του Δικαστηρίου. Τούτο διότι η ερμηνεία την οποία δίνει το Δικαστήριο σε κανόνα δικαίου της Ένωσης διαφωτίζει και διευκρινίζει τη σημασία και το περιεχόμενο του αντίστοιχου κανόνα όπως πρέπει ή θα έπρεπε να νοείται και να εφαρμόζεται από την ημερομηνία που αυτός τέθηκε σε ισχύ. Τέλος, το Δικαστήριο παρατήρησε ότι, αν τα επίμαχα στην κύρια δίκη ακίνητα δεν είχαν χρησιμοποιηθεί πραγματικά από τον ιδιοκτήτη ή τον μισθωτή τους πριν από την πώλησή τους σε τρίτους, όπερ πρέπει να ελεγχθεί από το αιτούν δικαστήριο, τότε η παράδοση των ακινήτων αυτών θα μπορούσε να συνεπάγεται την απόκτηση φορολογικού πλεονεκτήματος αντίθετου προς τον σκοπό της οδηγίας 77/388⁹³ και άρα να εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της απαγορεύσεως των καταχρηστικών πρακτικών.

XIII. ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΩΝ ΝΟΜΟΘΕΣΙΩΝ

1. ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ

Σε αυτήν την κατηγορία υποθέσεων, αξίζουν προσοχής τρεις αποφάσεις. Με τις δύο πρώτες ερμηνεύθηκε η έννοια «παρουσίαση στο κοινό» σε συνάρτηση με το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας, ενώ με την τρίτη η λεγόμενη ρήτρα «περί επισκευής» σε συνάρτηση με τα κοινοτικά σχέδια ή υποδείγματα.

Στο επίκεντρο των υποθέσεων επί των οποίων εκδόθηκαν οι δύο αποφάσεις *Stichting Brein* (C-527/15, [EU:C:2017:300](#), και C-610/15, [EU:C:2017:456](#)), στις 26 Απριλίου και στις 14 Ιουνίου 2017 αντίστοιχως, βρισκόταν η έννοια «παρουσίαση στο κοινό» όπως χρησιμοποιείται στο άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 2001/29⁹⁴.

Σε αμφότερες τις υποθέσεις, ένας εκ των διαδίκων ενώπιον των αιτούντων δικαστηρίων ήταν το ίδιο ολλανδικό ίδρυμα για την προάσπιση των συμφερόντων των φορέων των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Στην πρώτη υπόθεση, το ίδρυμα στράφηκε κατά του πωλητή μιας συσκευής αναγνώσεως πολυμέσων με ήδη εγκατεστημένα πρόσθετα (add-ons), τα οποία ήταν διαθέσιμα στο διαδίκτυο και περιείχαν υπερσυνδέσμους προς ελεύθερους ιστότοπους που παρείχαν στο κοινό πρόσβαση σε προστατευόμενα έργα χωρίς την άδεια των φορέων των σχετικών δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Στη δεύτερη υπόθεση, το ίδρυμα ζήτησε να υποχρεωθούν πάροχοι προσβάσεως στο διαδίκτυο να μπλοκάρουν τα ονόματα τομέων και τις διευθύνσεις IP της διαδικτυακής πλατφόρμας ανταλλαγής αρχείων «The Pirate Bay», η οποία, μέσω ενός ευρετηρίου μεταδομένων σχετικών με προστατευόμενα έργα και μιας μηχανής αναζήτησεως, έδινε στους χρήστες τη δυνατότητα να εντοπίζουν τα έργα αυτά και να τα ανταλλάσσουν στο πλαίσιο δικτύου peer-to-peer.

Και στις δύο αποφάσεις του, το Δικαστήριο παρέπεμψε κατ' αρχάς στην προγενέστερη νομολογία του⁹⁵ σύμφωνα με την οποία ο βασικός σκοπός της οδηγίας 2001/29 είναι να καθιερώσει υψηλό επίπεδο προστασίας των δημιουργών, εξασφαλίζοντάς τους ότι θα μπορούν να λαμβάνουν εύλογη αμοιβή για τη χρήση των έργων τους, μεταξύ άλλων και σε περίπτωση παρουσιάσεώς τους στο κοινό. Συνεπώς, η ερμηνεία της έννοιας «παρουσίαση

93/ Έκτη οδηγία 77/388/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 17ης Μαΐου 1977, περί εναρμονίσεως των νομοθεσιών των κρατών μελών, των σχετικών με τους φόρους κύκλου εργασιών — Κοινό σύστημα φόρου προστιθεμένης αξίας: ομοιόμορφη φορολογική βάση (ΕΕ ειδ. έκδ. 09/001, σ. 49).

94/ Οδηγία 2001/29/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 22ας Μαΐου 2001, για την εναρμόνιση ορισμένων πτυχών του δικαιώματος του δημιουργού και συγγενικών δικαιωμάτων στην κοινωνία της πληροφορίας (ΕΕ 2001, L 167, σ. 10).

95/ Βλ., μεταξύ άλλων, τις αποφάσεις του Δικαστηρίου της 31ης Μαΐου 2016, *Reha Training* (C-117/15, [EU:C:2016:379](#)), και της 8ης Σεπτεμβρίου 2016, *GS Media* (C-160/15, [EU:C:2016:644](#)).

στο κοινό» πρέπει να είναι ευρεία και προϋποθέτει εκτίμηση κατά περίπτωση. Επίσης, από το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 2001/29 προκύπτει ότι η έννοια «παρουσίαση στο κοινό» συνδέει δύο στοιχεία που πρέπει να συντρέχουν σωρευτικώς, ήτοι μια «πράξη παρουσιάσεως» έργου και την παρουσίαση του έργου αυτού σε «κοινό».

Τούτο σημαίνει, κατά το Δικαστήριο, ότι για να διαπιστωθεί αν ο χρήστης προβαίνει σε πράξη «παρουσιάσεως στο κοινό» κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 2001/29 πρέπει να ληφθούν υπόψη διάφορα πρόσθετα, συμπληρωματικά μεταξύ τους και αλληλεξαρτώμενα κριτήρια. Μεταξύ αυτών το Δικαστήριο υπογράμμισε ιδιαίτερως τον καθοριστικό ρόλο του χρήστη και τον εκ προθέσεως χαρακτήρα της παρεμβάσεώς του. Με άλλα λόγια, ο χρήστης προβαίνει όντως σε πράξη παρουσιάσεως όταν παρεμβάλλεται, με πλήρη επίγνωση των συνεπειών της συμπεριφοράς του, για να παράσχει στους πελάτες του πρόσβαση σε προστατευόμενο έργο, ιδίως μάλιστα αν, χωρίς την παρέμβασή του, οι πελάτες αυτοί δεν θα μπορούσαν κατ' αρχήν να έχουν πρόσβαση στο μεταδιδόμενο έργο. Εν συνεχεία, το Δικαστήριο κατέστησε σαφές ότι η έννοια «κοινό» αναφέρεται σε απροσδιόριστο αριθμό δυνητικών αποδεκτών και προϋποθέτει, επιπλέον, αρκετά σημαντικό αριθμό προσώπων. Το Δικαστήριο επανέλαβε ακόμη ότι για να χαρακτηριστεί η πράξη ως «παρουσίαση στο κοινό» θα πρέπει το προστατευόμενο έργο να παρουσιάζεται είτε με ειδικό τεχνικό τρόπο, διαφορετικό από όσους έχουν χρησιμοποιηθεί κατά το παρελθόν είτε, άλλως, σε «νέο κοινό», δηλαδή κοινό το οποίο δεν είχε ήδη ληφθεί υπόψη από τους φορείς των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας όταν επέτρεψαν την αρχική παρουσίαση του έργου τους στο κοινό. Τέλος, το Δικαστήριο τόνισε ότι ο κερδοσκοπικός χαρακτήρας της παρουσιάσεως κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 2001/29 είναι από τους παράγοντες που ασκούν επιρροή.

Βάσει των κριτηρίων αυτών, το Δικαστήριο έκρινε, με τις αποφάσεις του, ότι τόσο η πώληση συσκευής αναγνώσεως πολυμέσων όσο και η διαδικτυακή διάθεση και διαχείριση της πλατφόρμας ανταλλαγής «The Pirate Bay» συνιστούσαν, υπό τις περιστάσεις των αντίστοιχων υποθέσεων, «παρουσίαση στο κοινό» κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 2001/29.

Με την απόφαση της 20ής Δεκεμβρίου 2017, **Acacia και D'Amato** (C-397/16 και C-435/16, [EU:C:2017:992](#)), το Δικαστήριο ερμήνευσε τη λεγόμενη ρήτρα «περί επισκευής» στο άρθρο 110, παράγραφος 1, του κανονισμού 6/2002⁹⁶. Η συγκεκριμένη ρήτρα ορίζει ότι δεν χορηγείται η κοινοτική προστασία σε σχέδιο ή υπόδειγμα που αποτελεί συστατικό σύνθετου προϊόντος το οποίο χρησιμοποιείται για την επισκευή του σύνθετου αυτού προϊόντος προς αποκατάσταση της αρχικής του εμφάνισης. Αντικείμενο των διαφορών στις κύριες δίκες ήταν αγωγές για παραποίηση/απομίμηση τις οποίες άσκησαν, στην Ιταλία και στη Γερμανία, δύο κατασκευαστές αυτοκινήτων, δικαιούχοι κοινοτικών υποδειγμάτων για ζάντες αλουμινίου, κατά της εταιρίας Acacia και του διαχειριστή της, λόγω της κατασκευής αντιγράφων που είναι συχνά, από αισθητικής ή λειτουργικής σκοπιάς, πανομοιότυπα με τις αρχικές εργοστασιακές ζάντες.

Το Δικαστήριο ερωτήθηκε, πρώτον, αν η προβλεπόμενη στο άρθρο 110, παράγραφος 1, του κανονισμού 6/2002 εξαίρεση από την προστασία ισχύει μόνον εφόσον το σχέδιο ή υπόδειγμα που αποτελεί συστατικό σύνθετου προϊόντος εξαρτάται από την εμφάνιση του τελευταίου. Οι αυτοκινητοβιομηχανίες που ήσαν διάδικοι στις κύριες δίκες υποστήριξαν, κατ' ουσίαν, ως προς το σημείο αυτό ότι η εξαίρεση δεν μπορούσε να δικαιολογηθεί όσον αφορά τις ζάντες, διότι η μορφή τους δεν επιβάλλεται από την εμφάνιση του αυτοκινήτου το οποίο εξοπλίζουν. Το Δικαστήριο έδωσε συναφώς έμφαση στον σκοπό του άρθρου 110, παράγραφος 1, του κανονισμού 6/2002, ο οποίος συνίσταται στην αποτροπή της δημιουργίας δέσμιων αγορών για ορισμένα ανταλλακτικά και, ειδικότερα, στην αποτροπή του ενδεχομένου οι καταναλωτές που αγοράζουν προϊόν μακράς διάρκειας, το οποίο μπορεί να είναι ακριβό, να δεσμεύονται επ' αόριστον για την αγορά των εξωτερικών του

⁹⁶/ Κανονισμός (ΕΚ) 6/2002 του Συμβουλίου, της 12ης Δεκεμβρίου 2001, για τα κοινοτικά σχέδια και υποδείγματα (ΕΕ 2002, L 3, σ. 1).

μερών από τον κατασκευαστή του σύνθετου προϊόντος. Υπό την οπτική αυτή, στηριζόμενο τόσο σε γραμματική όσο και σε τελεολογική ερμηνεία της επίμαχης διατάξεως, το Δικαστήριο κατέληξε ότι το πεδίο εφαρμογής της δεν περιορίζεται μόνο στα συστατικά που αποτελούν μέρος ενός σύνθετου προϊόντος «από του οποίου την εμφάνιση εξαρτάται το προστατευόμενο σχέδιο ή υπόδειγμα», επισημαίνοντας ότι η λύση αυτή συνέβαλλε στην επίτευξη του σκοπού της ρήτρας «περί επισκευής», δηλαδή στην αποτροπή της δημιουργίας δέσμιων αγορών για τα ανταλλακτικά.

Το Δικαστήριο ερωτήθηκε, δεύτερον, για τις προϋποθέσεις εφαρμογής της εξαιρέσεως την οποία εισάγει η ρήτρα περί επισκευής, και απάντησε ότι η ρήτρα μπορεί να εφαρμοστεί μόνον επί συστατικών που προστατεύονται δυνάμει κοινοτικού σχεδίου ή υποδείγματος και, ως εκ τούτου, πληρούν τις προϋποθέσεις προστασίας τις οποίες θέτει, μεταξύ άλλων, το άρθρο 4, παράγραφος 2, του κανονισμού 6/2002. Η τελευταία διάταξη διασφαλίζει την προστασία συστατικού ενός σύνθετου προϊόντος εφόσον, αφενός, το συστατικό, αφού ενσωματωθεί στο σύνθετο προϊόν, παραμένει ορατό κατά τη συνήθη χρήση του προϊόντος, και, αφετέρου, τα ορατά χαρακτηριστικά του συστατικού πληρούν, αυτά καθ' εαυτά, τις προϋποθέσεις του άρθρου 4, παράγραφος 1, ως προς τον νεωτερικό και ατομικό χαρακτήρα. Τούτο συνέβαινε στην περίπτωση των κοινοτικών υποδειγμάτων ζαντών, των οποίων ήσαν δικαιούχοι οι κατασκευαστές αυτοκινήτων που εμπλέκονταν στις υποθέσεις των κύριων δικών. Ακολούθως, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι οι ζάντες αυτές είναι όντως «συστατικό σύνθετου προϊόντος» κατά την έννοια του άρθρου 110, παράγραφος 1, δεδομένου ότι κάθε ζάντα αποτελεί συστατικό στοιχείο του αυτοκινήτου, χωρίς την οποία το προϊόν αυτό δεν θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ως είθισται. Εξετάζοντας την προϋπόθεση ότι το οικείο συστατικό πρέπει να «χρησιμοποιείται για την επισκευή του [...] σύνθετου προϊόντος», το Δικαστήριο παρατήρησε ότι η ρήτρα «περί επισκευής» αποκλείει κάθε χρήση συστατικού για λόγους ευχαρίστησης ή απλής ευκολίας, όπως, παραδείγματος χάρη, στην περίπτωση αντικατάστασης ενός συστατικού είτε για λόγους αισθητικής του σύνθετου προϊόντος είτε για λόγους εξατομικεύσεως του, ενώ απαιτεί αντιθέτως να είναι η χρήση του αναγκαία προς επιδιόρθωση σύνθετου προϊόντος που έχει καταστεί ελαττωματικό. Τέλος, το Δικαστήριο έκρινε ότι η επισκευή πρέπει να γίνεται με σκοπό να επανέλθει το σύνθετο προϊόν στην αρχική του εμφάνιση. Επ' αυτού υπογράμμισε ότι είναι απαραίτητο να είναι ορατό το συστατικό το οποίο συμβάλλει στην αποκατάσταση της εμφανίσεως του σύνθετου προϊόντος, κατά την έννοια της εν λόγω διατάξεως. Από το ως άνω σκεπτικό το Δικαστήριο συνήγαγε το συμπέρασμα ότι το άρθρο 110, παράγραφος 1, του κανονισμού 6/2002 εφαρμόζεται αποκλειστικώς επί εκείνων των συστατικών ενός σύνθετου προϊόντος τα οποία είναι οπτικώς πανομοιότυπα με το αρχικά συστατικά, όπερ δεν ισχύει ούτε στην περίπτωση ανταλλακτικού το οποίο δεν αντιστοιχεί, από πλευράς χρώματος ή διαστάσεων, στο αρχικό συστατικό ούτε όταν η εμφάνιση του σύνθετου προϊόντος έχει μεταβληθεί από τότε που διατέθηκε στην αγορά.

Το Δικαστήριο ερωτήθηκε, τέλος, κατά πόσον για την εφαρμογή της εξαιρετικής ρήτρας του άρθρου 110, παράγραφος 1, του κανονισμού 6/2002 απαιτείται από τον κατασκευαστή ή τον πωλητή του συστατικού ενός σύνθετου προϊόντος να εξασφαλίζει και, αν ναι, με ποιον τρόπο, ότι η αγορά του συστατικού αυτού είναι δυνατή μόνο για σκοπούς επισκευής. Το Δικαστήριο σημείωσε ότι όποιος κατασκευαστής ή πωλητής ανταλλακτικού ενός σύνθετου προϊόντος επιθυμεί να επωφεληθεί από την εξαίρεση την οποία καθιερώνει αυτή η διάταξη υπέχει καθήκον επιμέλειας. Στο πλαίσιο του καθήκοντος επιμέλειας, οφείλει ειδικότερα να ενημερώνει τον μεταγενέστερο χρήστη, με σαφή και ευδιάκριτη ένδειξη επί του προϊόντος, της συσκευασίας του, του καταλόγου ή ακόμη και των εγγράφων πωλήσεως ότι το συγκεκριμένο ανταλλακτικό, αφενός, ενσωματώνει σχέδιο ή υπόδειγμα του οποίου δεν είναι δικαιούχος και, αφετέρου, προορίζεται να χρησιμοποιηθεί αποκλειστικώς για την επισκευή του σύνθετου προϊόντος, προς αποκατάσταση της αρχικής του εμφανίσεως. Είναι επίσης υποχρεωμένος να εξασφαλίζει, χρησιμοποιώντας τα ενδεδειγμένα, ιδίως συμβατικά, μέσα, ότι οι μεταγενέστεροι

χρήστες δεν προορίζουν το επίμαχο ανταλλακτικό για χρήση ασύμβατη προς τους όρους του άρθρου 110, παράγραφος 1, του κανονισμού 6/2002 και, μάλιστα να μην τους το πωλεί, από τη στιγμή που γνωρίζει ή έχει εύλογους λόγους να υποθέτει ότι δεν θα το χρησιμοποιήσουν σύμφωνα με τους προβλεπόμενους όρους.

2. ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ

Στο κεφάλαιο αυτό, θα γίνει αναφορά σε τρεις αποφάσεις. Με την πρώτη το Δικαστήριο αποσαφήνισε το περιεχόμενο των υποχρεώσεων ενημερώσεως του καταναλωτή, σε σχέση με τις υπηρεσίες πληρωμών στην εσωτερική αγορά. Με τη δεύτερη το Δικαστήριο εστίασε στο ζήτημα της διαγραφής δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από μητρώο εταιριών. Με την τρίτη, τέλος, το Δικαστήριο διευκρίνισε ποια νοούνται ως «δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα» στο πλαίσιο επαγγελματικών εξετάσεων. Υπενθυμίζεται δε και η γνωμοδότηση 1/15 ([EU:C:2017:592](#)), η οποία αφορούσε τη συμβατότητα μιας συμφωνίας που διαπραγματεύθηκαν ο Καναδάς και η ΕΕ, για τη διαβίβαση και την επεξεργασία των δεδομένων από τις καταστάσεις επιβατών πτήσεων (δεδομένων PNR)⁹⁷, με τις διατάξεις των Συνθηκών και του Χάρτη.

Με την απόφαση της 25ης Ιανουαρίου 2017, **BAWAG** (C-375/15, [EU:C:2017:38](#)), το Δικαστήριο αποφάνθηκε, πρώτον, επί της έννοιας «μέσο ανθεκτικό στον χρόνο» όπως χρησιμοποιείται στην οδηγία 2007/64⁹⁸, σχετικά με τις υπηρεσίες πληρωμών στην εσωτερική αγορά, και, δεύτερον, επί της εκτάσεως της υποχρεώσεως του παρόχου υπηρεσιών πληρωμών να γνωστοποιεί πληροφορίες στον χρήστη.

Όσον αφορά το ερώτημα κατά πόσον μπορεί ο ιστότοπος μιας τράπεζας να θεωρηθεί «μέσο ανθεκτικό στον χρόνο», το Δικαστήριο επισήμανε ότι *θα πρέπει ο ιστότοπος να παρέχει στον χρήστη υπηρεσιών πληρωμών τη δυνατότητα να αποθηκεύσει τις πληροφορίες που του απευθύνονται προσωπικά, με τέτοιο τρόπο ώστε να μπορεί κατόπιν να τις συμβουλευθεί για χρονικό διάστημα ανάλογο προς τον σκοπό τον οποίο αυτές εξυπηρετούν, καθώς και να τις αναπαραγάγει ακριβώς ως έχουν. Επιπλέον, θα πρέπει να αποκλείεται κάθε ενδεχόμενο μονομερούς τροποποιήσεως του περιεχομένου του από τον πάροχο των υπηρεσιών πληρωμών ή από οποιονδήποτε άλλον επαγγελματία στον οποίο έχει ανατεθεί η διαχείριση του ιστότοπου.*

Ως προς την υποχρέωση του παρόχου υπηρεσιών πληρωμών να κοινοποιεί τις πληροφορίες στον χρήστη, το Δικαστήριο έκρινε ότι, όταν οι πληροφορίες διαβιβάζονται μέσω θυρίδας ηλεκτρονικού ταχυδρομείου ενσωματωμένης σε ιστότοπο ηλεκτρονικής τραπεζικής, μπορεί να γίνει δεκτό ότι παρέχονται σε μέσο ανθεκτικό στον χρόνο μόνον εφόσον πληρούνται δύο προϋποθέσεις. Πρώτον, ο ιστότοπος πρέπει να παρέχει στον χρήστη υπηρεσιών πληρωμών την ευχέρεια να αποθηκεύσει τις πληροφορίες που του απευθύνονται προσωπικά, με τέτοιο τρόπο ώστε να μπορεί κατόπιν να τις συμβουλευθεί για χρονικό διάστημα ανάλογο προς τον σκοπό τον οποίο αυτές εξυπηρετούν, καθώς και να τις αναπαραγάγει ακριβώς ως έχουν, χωρίς να υφίσταται δυνατότητα του παρόχου ή άλλου εμπλεκόμενου επαγγελματία να τροποποιήσει μονομερώς το περιεχόμενό τους. Δεύτερον, αν ο χρήστης υπηρεσιών πληρωμών είναι υποχρεωμένος να ανατρέξει στον συγκεκριμένο ιστότοπο προκειμένου

^{97/} Η γνωμοδότηση αυτή έχει παρουσιαστεί και υπό τον τίτλο I «Θεμελιώδη δικαιώματα».

^{98/} Οδηγία 2007/64/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Νοεμβρίου 2007, για τις υπηρεσίες πληρωμών στην εσωτερική αγορά, την τροποποίηση των οδηγιών 97/7/ΕΚ, 2002/65/ΕΚ, 2005/60/ΕΚ και 2006/48/ΕΚ, και την κατάργηση της οδηγίας 97/5/ΕΚ (ΕΕ 2007, L 319, σ. 1).

να λάβει γνώση των εν λόγω πληροφοριών, τότε η διαβίβαση των πληροφοριών αυτών θα πρέπει να συνοδεύεται από ενεργή συμπεριφορά του παρόχου η οποία να έχει ως σκοπό να θέσει υπόψη του χρήστη ότι οι πληροφορίες υπάρχουν και είναι διαθέσιμες στον ιστότοπο.

Σε περίπτωση που ο χρήστης υπηρεσιών πληρωμών είναι υποχρεωμένος να ανατρέξει σε τέτοιο ιστότοπο προκειμένου να λάβει γνώση των επίμαχων πληροφοριών, τότε αυτές τίθενται απλώς στη διάθεσή του αν η διαβίβασή τους δεν συνοδεύεται από ανάλογη ενεργή συμπεριφορά του παρόχου υπηρεσιών πληρωμών.

Η υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση **Manni** (C-398/15, [EU:C:2017:197](#)), στις 9 Μαρτίου 2017, αποτέλεσε την αφορμή για να εξετάσει το Δικαστήριο, υπό το πρίσμα των άρθρων 6, παράγραφος 1, στοιχείο ε', 12, στοιχείο β', και 14, πρώτο εδάφιο, στοιχείο α', της οδηγίας 95/46⁹⁹, σε συνδυασμό με το άρθρο 3 της πρώτης οδηγίας 68/151¹⁰⁰, *κατά πόσον φυσικό πρόσωπο μπορούσε να ζητήσει και να επιτύχει τη διαγραφή προσωπικών του δεδομένων που είχαν καταχωριστεί στο μητρώο εταιριών και αφορούσαν λυθείσα εταιρία*. Αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης ήταν η άρνηση εμπορικού επιμελητηρίου να διαγράψει από το μητρώο εταιριών ορισμένα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα που συνδέαν τον μοναδικό διαχειριστή μιας εταιρίας με την πτώχευση μιας άλλης εταιρίας, η οποία είχε διαγραφεί από το ίδιο μητρώο μετά το πέρας της διαδικασίας εκκαθαρίσεώς της. Προς στήριξη της αγωγής του, ο διαχειριστής υποστήριξε, μεταξύ άλλων, ότι οι επίδικες πληροφορίες έβλαπταν την τρέχουσα οικονομική του δραστηριότητα.

Όσον αφορά τη δυνατότητα προσβάσεως των τρίτων στα προσωπικά δεδομένα που περιέχονται στα μητρώα εταιριών, το Δικαστήριο διαπίστωσε ευθύς εξ αρχής ότι η δημοσιότητα των μητρώων εταιριών αποσκοπεί στη διαφύλαξη της ασφαλείας δικαίου στις σχέσεις μεταξύ των εταιριών και των τρίτων, καθώς και στην προστασία ιδίως των συμφερόντων των τρίτων σε σχέση με τις μετοχικές εταιρίες και τις εταιρίες περιορισμένης ευθύνης, δεδομένου ότι αυτές παρέχουν ως εγγύηση έναντι των τρίτων μόνον την εταιρική τους περιουσία. Εξάλλου, ζητήματα τα οποία καθιστούν αναγκαία τη γνώση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα περιλαμβανόμενων στο μητρώο εταιριών μπορούν κάλλιστα να ανακύψουν ακόμη και πολλά έτη μετά τη λύση μιας εταιρίας. Υπό τις συνθήκες αυτές, το Δικαστήριο κατέληξε ότι δεν είναι δυνατόν τα κράτη μέλη να εγγυώνται στα φυσικά πρόσωπα, των οποίων τα δεδομένα καταχωρίζονται στο μητρώο εταιριών σε σχέση με μια εταιρία, το δικαίωμα διαγραφής των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που τα αφορούν, αφότου παρέλθει ορισμένο χρονικό διάστημα από τη λύση της εταιρίας αυτής.

Επειδή όμως η ως άνω ερμηνεία των διατάξεων της οδηγίας 95/46 μπορεί να θίξει το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής ζωής των ενδιαφερομένων, καθώς και το δικαίωμά τους για προστασία των προσωπικών τους δεδομένων, όπως κατοχυρώνονται στα άρθρα 7 και 8 του Χάρτη, το Δικαστήριο διευκρίνισε επίσης ότι η ερμηνεία αυτή δεν συνεπάγεται δυσανάλογη επέμβαση στα θεμελιώδη αυτά δικαιώματα. Επ' αυτού τόνισε ότι μόνον περιορισμένος αριθμός δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα καταχωρίζεται στο μητρώο εταιριών, καθώς και ότι δικαιολογείται τα φυσικά πρόσωπα τα οποία αποφασίζουν να ασκήσουν οικονομική δραστηριότητα μέσω μετοχικής εταιρίας ή εταιρίας περιορισμένης ευθύνης και παρέχουν ως εγγύηση έναντι των τρίτων μόνον την εταιρική περιουσία της εταιρίας αυτής να υποχρεώνονται να δημοσιοποιούν τα στοιχεία της ταυτότητάς τους και τα καθήκοντά τους στο πλαίσιο της αντίστοιχης εταιρίας. Κατά το Δικαστήριο, δεν αποκλείεται πάντως, σε ιδιαίτερες περιπτώσεις, επιτακτικοί και θεμιτοί λόγοι που συνδέονται συγκεκριμένα με τον ενδιαφερόμενο να

99/ Οδηγία 95/46/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 24ης Οκτωβρίου 1995, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών (ΕΕ 1995, L 281, σ. 31).

100/ Πρώτη οδηγία 68/151/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 9ης Μαρτίου 1968, περί συντονισμού των εγγυήσεων που απαιτούνται στα κράτη μέλη εκ μέρους των εταιριών, κατά την έννοια του άρθρου 58 δεύτερη παράγραφος της συνθήκης, για την προστασία των συμφερόντων των εταιριών και των τρίτων με σκοπό να καταστούν οι εγγυήσεις αυτές ισοδύναμες (ΕΕ ειδ. έκδ. 06/001, σ. 80), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2003/58/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 15ης Ιουλίου 2003 (ΕΕ 2003, L 221, σ. 13).

μπορούν να δικαιολογήσουν, όλως εξαιρετικώς και αφού έχει παρέλθει αρκούντως μακρύ χρονικό διάστημα από τη λύση της εταιρίας, τον περιορισμό της προσβάσεως των τρίτων στα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα τα οποία τον αφορούν, έτσι ώστε να έχουν πρόσβαση σε αυτά μόνον όσοι τρίτοι μπορούν να επικαλεστούν ειδικό συμφέρον για να λάβουν γνώση τους. Εναπόκειται ωστόσο σε κάθε κράτος μέλος να αποφασίσει αν είναι σκόπιμο να προβλέψει, στη δική του έννομη τάξη, έναν τέτοιο περιορισμό της προσβάσεως.

Με την απόφαση **Nowak** (C-434/16, [EU:C:2017:582](#)), που εκδόθηκε στις 20 Δεκεμβρίου 2017, το Δικαστήριο έκρινε ότι οι γραπτές απαντήσεις υποψηφίου κατά τη διεξαγωγή επαγγελματικών εξετάσεων και οι ενδεχόμενες διορθώσεις του εξεταστή επί των απαντήσεων αυτών συνιστούν δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα, κατά την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο α', της οδηγίας 95/46. Στην υπόθεση της κύριας δίκης, ο ενδιαφερόμενος, μετά την αποτυχία του σε εξετάσεις που διοργανώθηκαν από τον ιρλανδικό επαγγελματικό σύλλογο λογιστών, ζήτησε να του επιτραπεί η πρόσβαση σε όλα τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα τα οποία τον αφορούσαν και βρισκόνταν στην κατοχή του συλλόγου. Ο σύλλογος λογιστών του κοινοποίησε μεν πολλά έγγραφα, πλην όμως αρνήθηκε να του δώσει το γραπτό του, με την αιτιολογία ότι αυτό δεν περιείχε προσωπικά του δεδομένα. Η υπόθεση έφθασε εν τέλει ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, το οποίο υπέβαλε στο Δικαστήριο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως.

Αφού υπενθύμισε ότι το άρθρο 2, στοιχείο α', της οδηγίας 95/46 ορίζει τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα ως «κάθε πληροφορία που αναφέρεται σε φυσικό πρόσωπο του οποίου η ταυτότητα είναι γνωστή ή μπορεί να εξακριβωθεί», το Δικαστήριο επισήμανε εκ προοιμίου ότι ο υποψήφιος σε επαγγελματική εξέταση είναι φυσικό πρόσωπο του οποίου η ταυτότητα είναι γνωστή είτε άμεσα, βάσει του ονόματός του, είτε έμμεσα, βάσει ενός αριθμού αναγνώρισεως, αφού είτε το όνομα είτε αυτός ο αριθμός αναγράφονται στο γραπτό ή στο εξώφυλλο του γραπτού του. Υπογραμμίζοντας ότι σκοπός του νομοθέτη της Ένωσης ήταν να προσδώσει ευρύ περιεχόμενο στην έννοια «δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα» όπως χρησιμοποιείται στην οδηγία 95/46, το Δικαστήριο παρατήρησε, στη συνέχεια, ότι η έννοια αυτή δεν περιορίζεται στις ευαίσθητες ή ιδιωτικές πληροφορίες, αλλά μπορεί να καλύπτει ενδεχομένως κάθε είδος πληροφοριών, τόσο αντικειμενικών όσο και υποκειμενικών, όπως γνώμες ή αξιολογήσεις, υπό την προϋπόθεση ότι «αφορούν» το ενδιαφερόμενο άτομο. Εν προκειμένω, οι γραπτές απαντήσεις υποψηφίου σε επαγγελματικές εξετάσεις αποτελούν τέτοιες πληροφορίες που συνδέονται με το άτομό του, ιδίως αν ληφθεί υπόψη ότι το περιεχόμενό τους αντικατοπτρίζει, γενικώς αλλά και για τις ανάγκες της αξιολογήσεώς του, το επίπεδο των γνώσεων και των ικανοτήτων του σε δεδομένο τομέα, καθώς και, ενδεχομένως, τον τρόπο σκέψης του, τη συλλογιστική του και το κριτικό του πνεύμα. Επιπλέον, η χρήση των πληροφοριών αυτών, η οποία αντανακλά, μεταξύ άλλων, στην επιτυχή ή μη έκβαση των εξετάσεων για τον υποψήφιο, είναι πιθανό να έχει αντίκτυπο στα δικαιώματα και στα συμφέροντά του, αφού μπορεί να καθορίσει ή να επηρεάσει, παραδείγματος χάριν, τις πιθανότητές του για πρόσβαση στο επάγγελμα ή στη θέση απασχόλησης που επιθυμεί. Ως προς τις διορθώσεις του εξεταστή επί των απαντήσεων του υποψηφίου, το Δικαστήριο κατέληξε στο ίδιο συμπέρασμα, δηλαδή ότι και αυτές είναι πληροφορίες που αφορούν τον υποψήφιο.

Τέλος, το Δικαστήριο σημείωσε ότι αν οι γραπτές απαντήσεις και οι διορθώσεις στο γραπτό υποψηφίου δεν χαρακτηρίζονταν ως «δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα», το αποτέλεσμα θα ήταν οι αρχές και οι εγγυήσεις που διέπουν την προστασία των προσωπικών δεδομένων να μην ισχύουν καθόλου σε σχέση με τις εν λόγω πληροφορίες. Εξάλλου, είναι αδιάφορο, για τον προαναφερθέντα χαρακτηρισμό, το γεγονός ότι συνεπάγεται, κατ' αρχήν, δικαίωμα προσβάσεως και διορθώσεως δυνάμει της οδηγίας 95/46, δεδομένου ότι τα δικαιώματα αυτά, τα οποία δεν καλύπτουν τις ερωτήσεις των εξετάσεων ούτε παρέχουν στον υποψήφιο τη δυνατότητα να διορθώσει τυχόν λανθασμένες απαντήσεις, εξυπηρετούν τον σκοπό της οδηγίας, ήτοι την προστασία της ιδιωτικής ζωής των υποψηφίων από πλευράς της επεξεργασίας των δεδομένων που τους αφορούν.

3. ΤΗΛΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΕΣ

Το κρίσιμο ζήτημα στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 26ης Ιουλίου 2017, **Europa Way και Persidera** (C-560/15, [EU:C:2017:593](#)), ήταν κατά πόσον κράτος μέλος μπορεί, υπό το πρίσμα των οδηγιών 2002/20¹⁰¹, 2002/21¹⁰² και 2002/77¹⁰³, να αντικαταστήσει μια δωρεάν διαδικασία επιλογής για την παραχώρηση ραδιοσυχνοτήτων, που διοργανώθηκε προς θεραπεία του παράνομου αποκλεισμού ορισμένων φορέων εκμεταλλεύσεως από την αγορά, με διαδικασία μέσω δημοπρασίας βάσει αναθεωρημένου προγράμματος κατανομής ραδιοσυχνοτήτων κατόπιν μειώσεως του αριθμού τους.

Το Δικαστήριο αποφάνθηκε κατ' αρχάς ότι το άρθρο 3, παράγραφος 3α, της οδηγίας 2002/21 δεν επιτρέπει σε εθνικό νομοθέτη να ακυρώσει εν εξελίξει διαδικασία επιλογής για την παραχώρηση ραδιοσυχνοτήτων, η οποία προκηρύχθηκε από την αρμόδια εθνική ρυθμιστική αρχή και ανεστάλη με υπουργική απόφαση, εφόσον ούτε ο εθνικός νομοθέτης ούτε ο υπουργός έχουν ενεργήσει ως όργανα προσφυγής κατά την έννοια του άρθρου 4 της οδηγίας 2002/21. Βάσει του άρθρου 3, παράγραφος 3α, της ίδιας οδηγίας, τα όργανα αυτά είναι αποκλειστικώς αρμόδια να αναστέλλουν ή να μεταρρυθμίζουν τις αποφάσεις των εθνικών ρυθμιστικών αρχών. Δεδομένου ότι, εν προκειμένω, ούτε ο εθνικός νομοθέτης ούτε ο υπουργός ενήργησαν ως όργανα προσφυγής, η επιταγή της ανεξαρτησίας των εθνικών ρυθμιστικών αρχών αντιτίθεται σε τέτοιου είδους επεμβάσεις.

Ακολούθως, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι άρθρο 9 της οδηγίας 2002/21, τα άρθρα 3, 5 και 7 της οδηγίας 2002/20, καθώς και τα άρθρα 2 και 4 της οδηγίας 2002/77 έχουν την έννοια ότι δεν απαγορεύουν την αντικατάσταση δωρεάν διαδικασίας επιλογής για την παραχώρηση ραδιοσυχνοτήτων, η οποία διοργανώθηκε προς θεραπεία του παράνομου αποκλεισμού ορισμένων φορέων εκμεταλλεύσεως από την αγορά, με διαδικασία επιλογής μέσω δημοπρασίας, βάσει αναθεωρημένου προγράμματος κατανομής ραδιοσυχνοτήτων κατόπιν μειώσεως του αριθμού τους, υπό την προϋπόθεση ότι η νέα διαδικασία επιλογής στηρίζεται σε αντικειμενικά, διαφανή, αμερόληπτα και αναλογικά κριτήρια και συνάδει με τους σκοπούς του άρθρου 8, παράγραφοι 2 έως 4, της οδηγίας 2002/21. Στο αιτούν δικαστήριο εναπόκειται να ελέγξει, λαμβανομένων υπόψη όλων των κρίσιμων στοιχείων, αν οι όροι οι οποίοι έχουν καθοριστεί στο πλαίσιο της διαδικασίας επιλογής μέσω δημοπρασίας μπορούν να καταστήσουν δυνατή, στην πράξη, την είσοδο νέων φορέων εκμεταλλεύσεως στην αγορά της ψηφιακής τηλεοράσεως, χωρίς να ευνοούν αδικαιολόγητα τους φορείς εκμεταλλεύσεως που δραστηριοποιούνταν ήδη στην αγορά της αναλογικής ή της ψηφιακής τηλεοράσεως.

Τέλος, κατά το Δικαστήριο, δεν προσκρούει στην αρχή της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης η ακύρωση διαδικασίας επιλογής για την παραχώρηση ραδιοσυχνοτήτων με την αιτιολογία και μόνον ότι δεκτοί στη διαδικασία αυτή έγιναν φορείς εκμεταλλεύσεως στους οποίους, ελλείψει άλλων υποψηφίων, θα χορηγούνταν δικαιώματα χρήσεως ραδιοσυχνοτήτων επίγειας ψηφιακής ραδιοφωνικής ή τηλεοπτικής εκπομπής, αν η διαδικασία αυτή δεν είχε ακυρωθεί.

101/ Οδηγία 2002/20/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 7ης Μαρτίου 2002, για την αδειοδότηση δικτύων και υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών (ΕΕ 2002, L 108, σ. 21).

102/ Οδηγία 2002/21/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 7ης Μαρτίου 2002, σχετικά με κοινό κανονιστικό πλαίσιο για δίκτυα και υπηρεσίες ηλεκτρονικών επικοινωνιών (ΕΕ 2002, L 108, σ. 33).

103/ Οδηγία 2002/77/ΕΚ της Επιτροπής, της 16ης Σεπτεμβρίου 2002, σχετικά με τον ανταγωνισμό στις αγορές δικτύων και υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών (ΕΕ 2002, L 249, σ. 21).

4. ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟ ΕΜΠΟΡΙΟ

Με την απόφαση της 4ης Μαΐου 2017, **Vanderborght** (C-339/15, [EU:C:2017:335](#)), το Δικαστήριο έκρινε ότι αντιβαίνει στο άρθρο 56 ΣΛΕΕ και στην οδηγία 2000/31¹⁰⁴, για ορισμένες νομικές πτυχές των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας, ιδίως του ηλεκτρονικού εμπορίου, στην εσωτερική αγορά, εθνική νομοθεσία η οποία απαγορεύει κάθε είδους ηλεκτρονική εμπορική επικοινωνία με αντικείμενο υπηρεσίες στοματικής υγειονομικής και οδοντιατρικής περιθάλψης, περιλαμβανομένης της διαφημίσεως σε διαδικτυακό ιστότοπο που έχει δημιουργηθεί από οδοντίατρο.

Το Δικαστήριο διαπίστωσε ειδικότερα ότι, ενώ το περιεχόμενο και η μορφή των εμπορικών επικοινωνιών μπορούν νομίμως να οριοθετούνται από επαγγελματικούς κανόνες, οι κανόνες αυτοί δεν επιτρέπεται να εισάγουν γενική και απόλυτη απαγόρευση όλων των ειδών διαδικτυακής διαφημίσεως που έχουν ως σκοπό την προώθηση της δραστηριότητας ενός οδοντίατρου.

Το Δικαστήριο τόνισε επίσης ότι η απαγόρευση της διαφημίσεως ορισμένης δραστηριότητας είναι ικανή να περιορίσει την ευχέρεια των προσώπων που ασκούν τη δραστηριότητα αυτή να γίνουν γνωστά στην εν δυνάμει πελατεία τους και να προωθήσουν τις υπηρεσίες τις οποίες προτίθενται να προσφέρουν στην πελατεία αυτή. Μια τέτοια απαγόρευση συνιστά, κατά συνέπεια, περιορισμό της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών.

Το Δικαστήριο δέχθηκε πάντως ότι οι σκοποί της επίμαχης νομοθεσίας, δηλαδή η προστασία και η αξιοπρέπεια του οδοντιατρικού επαγγέλματος, αποτελούν υπέρτερους λόγους γενικού συμφέροντος που μπορούν να δικαιολογήσουν περιορισμό της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών. Το Δικαστήριο αναγνώρισε ότι η εντατική χρήση διαφημίσεων και η επιλογή διαφημιστικών μηνυμάτων τα οποία είτε είναι επιθετικά είτε ενδέχεται να παραπλανήσουν τους ασθενείς ως προς τις προσφερόμενες θεραπείες μπορούν να παραβιάσουν την προστασία της υγείας και να προσβάλουν την αξιοπρέπεια του οδοντιατρικού επαγγέλματος, σπιλώνοντας την εικόνα του, αλλοιώνοντας τη σχέση μεταξύ των οδοντιάτρων και των ασθενών τους και διευκολύνοντας την πραγματοποίηση ακατάλληλων ή περιττών θεραπειών.

Εν πάση περιπτώσει, κατά την εκτίμηση του Δικαστηρίου, η γενική και απόλυτη απαγόρευση κάθε διαφημίσεως υπερβαίνει το αναγκαίο μέτρο για την επίτευξη των επιδιωκόμενων σκοπών. Οι σκοποί αυτοί μπορούν κάλλιστα να επιτευχθούν με λιγότερο περιοριστικά μέτρα που να ρυθμίζουν, ενδεχομένως αυστηρά, με ποιες μορφές και με ποιον τρόπο οι οδοντίατροι μπορούν νομίμως να χρησιμοποιούν τα επικοινωνιακά τους εργαλεία.

5. ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

Στην απόφαση **Federatie Nederlandse Vakvereniging κ.λπ.** (C-126/16, [EU:C:2017:489](#)), που εκδόθηκε στις 22 Ιουνίου 2017, το Δικαστήριο εξέτασε, για πρώτη φορά, το ζήτημα αν *το καθεστώς το οποίο θεσπίζει η οδηγία 2001/23*¹⁰⁵ *για την προστασία των εργαζομένων σε περίπτωση μεταβιβάσεως επιχειρήσεων τυγχάνει εφαρμογής σε κατάσταση «pre-pack»*. Το pre-pack συνίσταται στη μεταφορά στοιχείων του ενεργητικού, η οποία προετοιμάζεται

104/ Οδηγία 2000/31/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 8ης Ιουνίου 2000, για ορισμένες νομικές πτυχές των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας, ιδίως του ηλεκτρονικού εμπορίου, στην εσωτερική αγορά («οδηγία για το ηλεκτρονικό εμπόριο») (ΕΕ 2000, L 178, σ. 1).

105/ Οδηγία 2001/23/ΕΚ του Συμβουλίου, της 12ης Μαρτίου 2001, περί προσεγγίσεως των νομοθεσιών των κρατών μελών, σχετικά με τη διατήρηση των δικαιωμάτων των εργαζομένων σε περίπτωση μεταβιβάσεως επιχειρήσεων, εγκαταστάσεων ή τμημάτων εγκαταστάσεων ή επιχειρήσεων (ΕΕ 2001, L 82, σ. 16).

πριν από την κήρυξη της πτωχεύσεως με τη συνδρομή του μελλοντικού συνδίκου και τίθεται σε εφαρμογή από τον τελευταίο αμέσως μετά την κήρυξη της πτωχεύσεως. Εν προκειμένω, την ημέρα της κηρύξεως της πτωχεύσεως μιας ολλανδικής εταιρίας, υπογράφηκε pre-pack μεταξύ του συνδίκου και της νέας επιχειρήσεως, η οποία δεσμεύθηκε, δυνάμει αυτής της συμφωνίας, να προσφέρει εργασία σε 2 600 περίπου εργαζομένους της εταιρίας. Εντούτοις, περισσότεροι από χίλιοι εργαζόμενοι τελικώς απολύθηκαν χωρίς να τους προταθεί η σύναψη νέων συμβάσεων εργασίας.

Το Δικαστήριο υπενθύμισε κατ' αρχάς ότι το άρθρο 5, παράγραφος 1, της οδηγίας 2001/23 ορίζει ότι το καθεστώς προστασίας στο οποίο αναφέρονται τα άρθρα 3 και 4 της ίδιας οδηγίας δεν έχει εφαρμογή στις μεταβιβάσεις επιχειρήσεων όταν ο μεταβιβάζων υπόκειται, μεταξύ άλλων, σε διαδικασία πτωχεύσεως. Δεδομένου ότι η πτώχευση ακολουθεί πάντοτε το pre-pack, μπορεί να θεωρηθεί ότι αυτό καλύπτεται από την έννοια «διαδικασία πτωχεύσεως». Το άρθρο 5, παράγραφος 1, απαιτεί επίσης η διαδικασία πτωχεύσεως να έχει κινηθεί με σκοπό την εκκαθάριση των περιουσιακών στοιχείων του μεταβιβάζοντος. Εξυπακούεται συνεπώς ότι δεν πληροί την προϋπόθεση αυτή μια διαδικασία που αποσκοπεί στη συνέχιση της δραστηριότητας της οικείας επιχειρήσεως. Το Δικαστήριο διευκρίνισε, ως προς το σημείο αυτό, ότι μια διαδικασία έχει ως σκοπό τη συνέχιση της δραστηριότητας όταν αποβλέπει στη διατήρηση της λειτουργικότητας της επιχειρήσεως ή των βιώσιμων μονάδων της. Εν προκειμένω, σκοπός του pre-pack είναι να προετοιμαστεί, με κάθε λεπτομέρεια, η μεταβίβαση της επιχειρήσεως προκειμένου να καταστεί εφικτή η γρήγορη επανέναρξη της λειτουργίας των βιώσιμων μονάδων της επιχειρήσεως μετά την κήρυξη της πτωχεύσεως, ούτως ώστε να αποτραπεί η ρήξη την οποία θα προκαλούσε η απότομη παύση των δραστηριοτήτων της επιχειρήσεως αυτής κατά την ημερομηνία κηρύξεως της πτωχεύσεως και να διατηρηθούν η αξία της επιχειρήσεως και οι θέσεις απασχόλησης. Υπό τις συνθήκες αυτές, πρέπει να γίνει δεκτό ότι, εφόσον το pre-pack δεν αποσκοπεί εν τέλει στην εκκαθάριση της επιχειρήσεως, ο οικονομικός και κοινωνικός σκοπός τον οποίο επιδιώκει δεν μπορεί να εξηγήσει ούτε να δικαιολογήσει ότι, όταν η οικεία επιχείρηση μεταβιβάζεται εν όλω ή εν μέρει, οι εργαζόμενοί της στερούνται των δικαιωμάτων που τους αναγνωρίζει η οδηγία 2001/23. Το Δικαστήριο συνήγαγε εκ των ανωτέρω το συμπέρασμα ότι το pre-pack δεν πληροί όλες τις προϋποθέσεις του άρθρου 5, παράγραφος 1, της οδηγίας 2001/23 και ότι, ως εκ τούτου, δεν χωρεί παρέκκλιση από το καθεστώς προστασίας το οποίο καθιερώνεται με τα άρθρα 3 και 4 της οδηγίας αυτής.

6. ΤΡΟΦΙΜΑ

Η απόφαση της 13ης Σεπτεμβρίου 2017, **Fidenato κ.λπ.** (C-111/16, [EU:C:2017:676](#)), αφορούσε το κατά πόσον τα κράτη μέλη μπορούν, βάσει της αρχής της προφυλάξεως, να λάβουν μέτρα έκτακτης ανάγκης σχετικά με γενετικώς τροποποιημένα τρόφιμα και ζωοτροφές. Το 1998 η Επιτροπή είχε εγκρίνει τη διάθεση του γενετικώς τροποποιημένου αραβοσίτου MON 810 στην αγορά, παραπέμποντας τότε με την απόφασή της σε γνώμη της επιστημονικής επιτροπής, σύμφωνα με την οποία δεν συνέτρεχε λόγος να θεωρηθεί ότι το συγκεκριμένο προϊόν θα είχε βλαβερές συνέπειες για την ανθρώπινη υγεία ή για το περιβάλλον. Το 2013 η Ιταλική Κυβέρνηση ζήτησε από την Επιτροπή να λάβει μέτρα έκτακτης ανάγκης προς απαγόρευση της καλλιέργειας αραβοσίτου MON 810, κατόπιν νέων επιστημονικών μελετών που εκπονήθηκαν από δύο ιταλικά ερευνητικά κέντρα. Στηριζόμενη σε επιστημονική γνώμη την οποία εξέδωσε η Ευρωπαϊκή Αρχή για την Ασφάλεια των Τροφίμων (EFSA), η Επιτροπή κατέληξε στο πόρισμα ότι δεν υπήρχαν νέα επιστημονικά δεδομένα που να δικαιολογούν τη λήψη τέτοιων μέτρων έκτακτης ανάγκης. Παρά ταύτα η Ιταλική Κυβέρνηση απαγόρευσε, με υπουργική απόφαση του 2013,

την καλλιέργεια αραβοσίτου MON 810 στην ιταλική επικράτεια. Κατόπιν τούτου, ασκήθηκε ποινική δίωξη εις βάρος των ενδιαφερομένων επειδή καλλιεργούσαν αραβόσιτο MON 810 κατά παράβαση της υπουργικής εκείνης αποφάσεως.

Το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι τα προσωρινά μέτρα διαχειρίσεως του κινδύνου τα οποία μπορούν να ληφθούν βάσει της αρχής της προφυλάξεως και τα μέτρα έκτακτης ανάγκης κατ' εφαρμογήν του άρθρου 34 του κανονισμού 1829/2003 ¹⁰⁶ δεν διέπονται από το ίδιο καθεστώς. Πράγματι, από το άρθρο 7 του κανονισμού 178/2002 ¹⁰⁷ προκύπτει ότι η λήψη των προσωρινών μέτρων εξαρτάται από την προϋπόθεση ότι, ύστερα από αξιολόγηση των διαθέσιμων πληροφοριών, εντοπίζεται πιθανότητα βλαβερών συνεπειών για την υγεία, καίτοι εξακολουθεί να υφίσταται επιστημονική αβεβαιότητα. Αντιθέτως, το άρθρο 34 του κανονισμού 1829/2003 επιτρέπει να ληφθούν μέτρα έκτακτης ανάγκης σε περίπτωση που «είναι προφανές» ότι προϊόντα τα οποία έχουν εγκριθεί δυνάμει του κανονισμού αυτού μπορούν να θέσουν σε «σοβαρό» κίνδυνο την υγεία του ανθρώπου, την υγεία των ζώων ή το περιβάλλον. Έτσι, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι το άρθρο 34 του κανονισμού 1829/2003, σε συνδυασμό με την αρχή της προφυλάξεως όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 7 του κανονισμού 178/2002, δεν παρέχει στα κράτη μέλη τη δυνατότητα να λάβουν μέτρα έκτακτης ανάγκης επικαλούμενα αποκλειστικώς και μόνον την αρχή αυτή, χωρίς να πληρούνται οι ουσιαστικές προϋποθέσεις του άρθρου 34 του κανονισμού 1829/2003.

XIV. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Δύο αποφάσεις ξεχωρίζουν στον τομέα της οικονομικής και νομισματικής πολιτικής. Η πρώτη αφορά την απόφαση του Συμβουλίου να επιβάλει πρόστιμο σε κράτος μέλος για παραποίηση ορισμένων δημοσιονομικών του στοιχείων. Η δεύτερη, που εκδόθηκε στην υπόθεση *Florescu κ.λπ.* (C-258/14), για την οποία έγινε λόγος και ανωτέρω, αφορά το μνημόνιο συμφωνίας με τη Ρουμανία για τη χορήγηση χρηματοδοτικής συνδρομής από την Ένωση ¹⁰⁸.

Το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου εξέδωσε στις 20 Δεκεμβρίου 2017 την απόφαση **Ισπανία κατά Συμβουλίου** (C-521/15, [EU:C:2017:982](#)), απορρίπτοντας στο σύνολό της την προσφυγή ακυρώσεως που άσκησε το Βασίλειο της Ισπανίας κατά της εκτελεστικής αποφάσεως 2015/1289 του Συμβουλίου, με την οποία είχε επιβληθεί στο κράτος μέλος αυτό πρόστιμο για παραποίηση των στοιχείων του ελλείμματος στην Αυτόνομη Κοινότητα της Βαλένθια ¹⁰⁹. Η εκτελεστική αυτή απόφαση είχε εκδοθεί βάσει του άρθρου 8, παράγραφος 1, του κανονισμού 1173/2011 ¹¹⁰, που ορίζει ότι το Συμβούλιο, ενεργώντας κατόπιν συστάσεως της Επιτροπής, μπορεί να αποφασίσει να επιβάλει

106/ Κανονισμός (ΕΚ) 1829/2003 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 22ας Σεπτεμβρίου 2003, για τα γενετικώς τροποποιημένα τρόφιμα και ζωοτροφές (ΕΕ 2003, L 268, σ. 1).

107/ Κανονισμός (ΕΚ) 178/2002 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 28ης Ιανουαρίου 2002, για τον καθορισμό των γενικών αρχών και απαιτήσεων της νομοθεσίας για τα τρόφιμα, για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Αρχής για την Ασφάλεια των Τροφίμων και τον καθορισμό διαδικασιών σε θέματα ασφαλείας των τροφίμων (ΕΕ 2002, L 31, σ. 1).

108/ Η απόφαση αυτή έχει παρουσιαστεί και υπό τον τίτλο I «Θεμελιώδη δικαιώματα».

109/ Εκτελεστική απόφαση (ΕΕ) 2015/1289 του Συμβουλίου, της 13ης Ιουλίου 2015, για την επιβολή προστίμου στην Ισπανία για την παραποίηση των στοιχείων του ελλείμματος στην Αυτόνομη Κοινότητα της Βαλένθια (ΕΕ 2015, L 198, σ. 19, και διορθωτικό ΕΕ 2015, L 291, σ. 10).

110/ Κανονισμός (ΕΕ) 1173/2011 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Νοεμβρίου 2011, για την αποτελεσματική επιβολή της δημοσιονομικής εποπτείας στη ζώνη του ευρώ (ΕΕ 2011, L 306, σ. 1, και διορθωτικό ΕΕ 2014, L 325, σ. 30).

πρόστιμο σε κράτος μέλος το οποίο, είτε εκ προθέσεως είτε λόγω βαριάς αμέλειας, παρουσιάζει ανακριβή στοιχεία για το έλλειμμα και το χρέος του. Επομένως, η απόφαση εντασσόταν στο πλαίσιο της οικονομικής και δημοσιονομικής εποπτείας που ασκεί το Συμβούλιο στη ζώνη του ευρώ.

Το Δικαστήριο κλήθηκε να ελέγξει, πρώτον, αν ήταν αρμόδιο να αποφανθεί επί της προσφυγής, δεδομένου ότι, όπως προκύπτει από το άρθρο 51 του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι προσφυγές ακυρώσεως οι οποίες ασκούνται από κράτη μέλη κατά εκτελεστικών αποφάσεων του Συμβουλίου εμπίπτουν στην αρμοδιότητα του Γενικού Δικαστηρίου, εφόσον πρόκειται για αποφάσεις που έχουν εκδοθεί βάσει του άρθρου 291, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ. Το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι ναι μεν η προσβαλλόμενη απόφαση πρέπει να θεωρηθεί πράξη με την οποία ασκήθηκε εκτελεστική αρμοδιότητα, αφού εκδόθηκε κατ' εφαρμογήν των αρμοδιοτήτων που ανατίθενται στο Συμβούλιο με τον κανονισμό 1173/2011, πλην όμως το άρθρο 291, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ δεν αποτελούσε τη νομική βάση για την άσκηση της αρμοδιότητας αυτής. Το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι το άρθρο 291, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ αφορά αποκλειστικώς εκείνες τις νομικά δεσμευτικές πράξεις της Ένωσης οι οποίες προσφέρονται, κατ' αρχήν, για απευθείας εφαρμογή από τα κράτη μέλη, όπερ είναι πρόδηλο ότι δεν ισχύει στην περίπτωση του κανονισμού 1173/2011, που παρέχει αρμοδιότητα επιβολής προστίμου σε κράτος μέλος. Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο επιβεβαίωσε ότι ήταν αρμόδιο να αποφανθεί επί της προσφυγής ακυρώσεως την οποία άσκησε το Βασίλειο της Ισπανίας κατά της προσβαλλόμενης απόφασης.

Ως προς τον σεβασμό των δικαιωμάτων άμυνας του Βασιλείου της Ισπανίας στη διάρκεια της διαδικασίας που κατέληξε στην έκδοση της προσβαλλόμενης απόφασης, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι ο κανονισμός 1173/2011 εξουσιοδοτεί την Επιτροπή να κινεί διαδικασία έρευνας, όταν εκτιμά, βάσει σοβαρών ενδείξεων, ότι παρουσιάστηκαν ανακριβή στοιχεία σχετικά με το έλλειμμα ή το χρέος κράτους μέλους, επιβάλλοντας όμως ταυτόχρονα στο θεσμικό όργανο την υποχρέωση να σέβεται πλήρως τα δικαιώματα άμυνας αυτού του κράτους μέλους σε όλο το χρονικό διάστημα μέχρις ότου υποβάλει στο Συμβούλιο πρόταση για την επιβολή προστίμου. Παράλληλα, το Δικαστήριο κατέστησε σαφές ότι οι διατάξεις του κανονισμού 1173/2011 δεν απαγορεύουν να στηρίζεται η απόφαση του Συμβουλίου περί επιβολής προστίμου σε πληροφορίες που έχουν συλλεγεί από την Eurostat επί ευκαιρία διαφόρων επισκέψεων οι οποίες πραγματοποιήθηκαν στο ενδιαφερόμενο κράτος μέλος προτού η Επιτροπή λάβει την απόφαση να κινήσει την έρευνα. Η Eurostat μπορούσε άλλωστε, δυνάμει των εξουσιών που της απονέμει ο κανονισμός 479/2009¹¹¹, να οργανώσει τέτοιες επισκέψεις και να συλλέξει, εξ αφορμής τους, ενδείξεις σχετικές με ενδεχόμενη παραποίηση οικονομικών και δημοσιονομικών στοιχείων. Εφόσον οι συνθήκες υπό τις οποίες οι επίμαχες πληροφορίες συνελέγησαν στην προκειμένη περίπτωση συμβιβάζονταν με τις απαιτήσεις τις οποίες θέτει ο νομοθέτης της Ένωσης και εφόσον οι διάφορες επισκέψεις της Eurostat δεν έθιξαν τα δικαιώματα άμυνας του Βασιλείου της Ισπανίας στο πλαίσιο της διαδικασίας έρευνας, το Δικαστήριο έκρινε ότι το Συμβούλιο δεν είχε προσβάλει εν προκειμένω τα δικαιώματα άμυνας του Βασιλείου της Ισπανίας.

Δεδομένου ότι το Βασίλειο της Ισπανίας έκανε επίσης λόγο για προσβολή του «δικαιώματος χρηστής διοικήσεως» κατά την έρευνα που διεξήγαγε η Επιτροπή μετά τις εν λόγω επισκέψεις της Eurostat, το Δικαστήριο επανέλαβε ότι το δικαίωμα αυτό, όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 41, παράγραφος 1, του Χάρτη, αντανακλά μια γενική αρχή του δικαίου της Ένωσης, την οποία μπορούν να επικαλούνται τα κράτη μέλη. Τα θεσμικά όργανα οφείλουν λοιπόν να συμμορφώνονται με την επιταγή της αμεροληψίας όταν κινούν, εις βάρος των κρατών μελών, διοικητικές διαδικασίες που μπορούν να καταλήξουν στην έκδοση αποφάσεων βλαπτικών για τα τελευταία. Στον βαθμό πάντως που το Βασίλειο της Ισπανίας αμφισβήτησε την αντικειμενική αμεροληψία της Επιτροπής κατά τη διεξαγωγή της διαδικασίας έρευνας, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι το γεγονός και μόνον ότι η έρευνα είχε ανατεθεί σε ομάδα αποτελούμενη, κατά κύριο λόγο, από υπαλλήλους της Eurostat οι οποίοι είχαν ήδη συμμετάσχει σε προηγούμενες επισκέψεις της υπηρεσίας αυτής δεν αρκούσε για να συναχθεί το συμπέρασμα

^{111/} Κανονισμός (ΕΚ) 479/2009 του Συμβουλίου, της 25ης Μαΐου 2009, για την εφαρμογή του πρωτοκόλλου σχετικά με τη διαδικασία του υπερβολικού ελλείμματος το οποίο προσαρτάται στη Συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (ΕΕ 2009, L 145, σ. 1).

ότι συνέτρεχε περίπτωση παραβάσεως, εκ μέρους της Επιτροπής, του καθήκοντός της να είναι αμερόληπτη, ιδίως επειδή οι επισκέψεις, από τη μία πλευρά, και η διαδικασία έρευνας, από την άλλη, διέπονταν από διαφορετικό νομικό πλαίσιο και εξυπηρετούσαν διαφορετικό σκοπό.

Εξετάζοντας δε τις ουσιαστικές προϋποθέσεις οι οποίες πρέπει να πληρούνται για να μπορεί το Συμβούλιο να επιβάλει πρόστιμο σε κράτος μέλος κατ' εφαρμογήν των εξουσιών που του παρέχει το άρθρο 8, παράγραφος 1, του κανονισμού 1173/2011, το Δικαστήριο σημείωσε ότι η ερμηνεία της φράσεως «ανακριβή στοιχεία για το έλλειμμα και το χρέος» πρέπει οπωσδήποτε να είναι ευρεία. Λαμβανομένου υπόψη του αποτρεπτικού σκοπού που επιδιώκει ο νομοθέτης της Ένωσης, η έννοια αυτή καλύπτει κάθε ανακριβή δήλωση των κρατών μελών για στοιχεία τα οποία σχετίζονται με το έλλειμμα και το χρέος τους και πρέπει να γνωστοποιούνται στην Eurostat βάσει του άρθρου 3 του κανονισμού 479/2009, ανεξαρτήτως αν, αφενός, τα στοιχεία ήταν προσωρινά ή οριστικά και, αφετέρου, η ανακριβής δήλωση είχε ως αποτέλεσμα να υπονομευθούν ο συντονισμός και η εποπτεία που διασφαλίζονται, σε οικονομικό και δημοσιονομικό επίπεδο, από το Συμβούλιο και από την Επιτροπή. Ως προς την προϋπόθεση να έχει ενεργήσει το ενδιαφερόμενο κράτος μέλος τουλάχιστον με βαριά αμέλεια, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι αποφασιστικής σημασίας για την εκτίμηση της υπάρξεως τέτοιας αμέλειας είναι η έκταση της παραβάσεως, εκ μέρους του κράτους μέλους, της υποχρεώσεως επιμέλειας την οποία υπέχει κατά την κατάρτιση και την επαλήθευση των στοιχείων που πρέπει να γνωστοποιηθούν στην Eurostat βάσει του άρθρου 3 του κανονισμού 479/2009.

Τέλος, ενώ επιβεβαίωσε ότι η αρχή της μη αναδρομικότητας του ποινικού νόμου ισχύει και ως προς τις διοικητικές κυρώσεις, όπως το πρόστιμο που επιβάλλεται δυνάμει του άρθρου 8, παράγραφος 1, του κανονισμού 1173/2011, το Δικαστήριο διαπίστωσε, εν τέλει, ότι η αρχή αυτή δεν παραβιάστηκε στην προκειμένη περίπτωση. Αφού δεν έγινε δεκτό ούτε το επιχείρημα του Βασιλείου της Ισπανίας ότι ο υπολογισμός του προστίμου ήταν εσφαλμένος, το Δικαστήριο απέρριψε την προσφυγή ακυρώσεως στο σύνολό της.

XV. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Μία απόφαση σχετική με την κοινωνική πολιτική χρήζει εκτενούς αναφοράς. Αντικείμενό της είναι το δικαίωμα των εργαζομένων για ετήσια άδεια μετ' αποδοχών. Υπενθυμίζονται ωστόσο και οι προαναφερθείσες αποφάσεις **G4S Secure Solutions** (C-157/15) και **Bougnoui και ADDH** (C-188/15), όπου είχε ανακύψει το ζήτημα αν είναι συμβατή με την οδηγία 2000/78 η απαγόρευση του εργοδότη προς τους εργαζομένους να φορούν ορατά θρησκευτικά σύμβολα στον τόπο της εργασίας¹¹².

Στην απόφαση **King** (C-214/16, [EU:C:2017:914](#)), η οποία εκδόθηκε στις 29 Νοεμβρίου 2017, το Δικαστήριο ασχολήθηκε με το δικαίωμα των εργαζομένων για ετήσια άδεια μετ' αποδοχών, όπως αυτό κατοχυρώνεται στο άρθρο 7 της οδηγίας 2003/88¹¹³, και πιο συγκεκριμένα με τη δυνατότητα μεταφοράς και σωρεύσεως της άδειας που δεν έχει ληφθεί. Στην υπόθεση της κύριας δίκης, ο ενδιαφερόμενος είχε εργαστεί για εταιρία βάσει «συμβάσεως αυτοαπασχολούμενου αμειβόμενου μόνο με προμήθεια», που προέβλεπε ότι η ετήσια άδεια την οποία δικαιούταν ήταν άνευ αποδοχών. Κατά τη λήξη της εργασιακής του σχέσης, ζήτησε από τον εργοδότη του να του καταβάλει αποζημίωση τόσο για τις ετήσιες άδειες που είχε λάβει χωρίς να πληρωθεί όσο και για τις ετήσιες άδειες που δεν είχε λάβει καθ' όλο το διάστημα της εργασίας του. Το αιτούν δικαστήριο, το οποίο

^{112/} Οι αποφάσεις αυτές έχουν παρουσιαστεί και υπό τον τίτλο I «Θεμελιώδη δικαιώματα».

^{113/} Οδηγία 2003/88/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 4ης Νοεμβρίου 2003, σχετικά με ορισμένα στοιχεία της οργάνωσης του χρόνου εργασίας (ΕΕ 2003, L 299, σ. 9).

επιλήφθηκε της υποθέσεως κατ' έφεση, υπέβαλε σειρά προδικαστικών ερωτημάτων, ζητώντας ειδικότερα να διευκρινιστεί κατά πόσον συνάδει με το δίκαιο της Ένωσης εθνική ρύθμιση που, αφενός, υποχρεώνει τον εργαζόμενο να λαμβάνει την άδειά του χωρίς να γνωρίζει εκ των προτέρων αν δικαιούται τις αντίστοιχες αποδοχές, και, αφετέρου, αποκλείει τη μεταφορά της ετήσιας άδειας πέραν της περιόδου αναφοράς.

Πρώτον, κατά το Δικαστήριο, το άρθρο 7 της οδηγίας 2003/88 και το άρθρο 47 του Χάρτη δεν επιτρέπουν να υποχρεώνεται ο εργαζόμενος να λαμβάνει την άδειά του χωρίς να γνωρίζει εκ των προτέρων αν δικαιούται τις αντίστοιχες αποδοχές. Ο λόγος είναι ότι ο εργαζόμενος, αν συντρέχουν περιστάσεις υπό τις οποίες μπορεί να του δημιουργηθεί κατά τη διάρκεια της άδειάς του αβεβαιότητα σε σχέση με τις οφειλόμενες σε αυτόν αποδοχές, δεν είναι δυνατό να απολαύσει την άδειά του ως χρονικό διάστημα χαλάρωσης και αναψυχής, όπως επιτάσσει ο ίδιος ο σκοπός του δικαιώματος για ετήσια άδεια μετ' αποδοχών. Πέραν τούτου, τέτοιες περιστάσεις ενδέχεται να αποθαρρύνουν τον εργαζόμενο από το να κάνει χρήση της ετήσιας άδειάς του. Όσον αφορά τα ένδικα βοηθήματα που πρέπει να έχει στη διάθεσή του ο εργαζόμενος, το Δικαστήριο τόνισε ότι τα κράτη μέλη οφείλουν να διασφαλίζουν τον σεβασμό του δικαιώματος πραγματικής προσφυγής, όπως αυτό καθιερώνεται στο άρθρο 47 του Χάρτη. Έκρινε συνεπώς ότι είναι ασύμβατη προς το άρθρο 7 της οδηγίας 2003/88 εθνική ρύθμιση η οποία, σε περίπτωση που ο εργοδότης χορηγεί στον εργαζόμενο μόνον άδεια άνευ αποδοχών, εξαναγκάζει τον εργαζόμενο να λάβει πρώτα άδειες άνευ αποδοχών και, εν συνεχεία, να ασκήσει ένδικο βοήθημα με αίτημα την καταβολή των αποδοχών αυτών.

Δεύτερον, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι το άρθρο 7 της οδηγίας 2003/88 απαγορεύει εθνικές διατάξεις ή πρακτικές που εμποδίζουν τον εργαζόμενο να σωρεύσει και, ενδεχομένως, να μεταφέρει έως τη λήξη της σχέσης εργασίας δικαιώματα ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών, τα οποία δεν έχει ασκήσει επί περισσότερες συναπτές περιόδους αναφοράς εξαιτίας της αρνήσεως του εργοδότη να καταβάλει τις αντίστοιχες αποδοχές. Αν γινόταν δεκτό, υπό αυτές τις περιστάσεις και ελλείψει οποιασδήποτε εθνικής διατάξεως που να προβλέπει περιορισμό της μεταφοράς αδειών σύμφωνα με τις επιταγές του δικαίου της Ένωσης, ότι τα κεκτημένα δικαιώματα άδειας μετ' αποδοχών ενός εργαζομένου μπορούν να αποσβεστούν, θα νομιμοποιούνταν μια πρακτική αθέμιτου πλουτισμού του εργοδότη σε βάρος του σκοπού της οδηγίας, ο οποίος συνίσταται στην προστασία της υγείας του εργαζομένου. Τέλος, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι, εν αντιθέσει προς ό,τι ισχύει σε περίπτωση σωρεύσεως δικαιωμάτων ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών εργαζομένου ο οποίος δεν μπόρεσε να κάνει χρήση της άδειας αυτής λόγω ασθένειας, ο εργοδότης που δεν παρέχει στον εργαζόμενο τη δυνατότητα ασκήσεως του δικαιώματος ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών πρέπει να αντιμετωπίσει όλες τις σχετικές συνέπειες.

XVI. ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΩΝ

Επί υποθέσεων που άπτονταν της προστασίας των καταναλωτών εκδόθηκαν τρεις αποφάσεις οι οποίες αξίζουν ιδιαίτερης προσοχής. Η πρώτη αφορά την παραπλανητική και τη συγκριτική διαφήμιση, η δεύτερη τα δικαιώματα των επιβατών πτήσεων και η τρίτη την ευθύνη από ελαττωματικά προϊόντα.

Με την απόφαση της 8ης Φεβρουαρίου 2017, *Carrefour Hypermarchés* (C-562/15, [EU:C:2017:95](#)), το Δικαστήριο έδωσε διευκρινίσεις επί των προϋποθέσεων υπό τις οποίες επιτρέπεται η συγκριτική διαφήμιση σύμφωνα με το άρθρο 4, στοιχεία α' και γ', της οδηγίας 2006/114¹¹⁴, όπου ορίζεται ότι η συγκριτική διαφήμιση απαγορεύεται να είναι παραπλανητική και επιβάλλεται να συγκρίνει αντικειμενικώς ένα ή περισσότερα ουσιώδη, συναφή, εξακριβώσιμα

^{114/} Οδηγία 2006/114/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 12ης Δεκεμβρίου 2006, για την παραπλανητική και τη συγκριτική διαφήμιση (ΕΕ 2006, L 376, σ. 21).

και αντιπροσωπευτικά χαρακτηριστικά των συγκρινόμενων προϊόντων ή υπηρεσιών. Διάδικοι στην υπόθεση της κύριας δίκης ήταν δύο ανταγωνιστικές επιχειρήσεις στον τομέα των σούπερ μάρκετ, ήτοι από τη μία πλευρά η εταιρία ITM, υπεύθυνη για τη στρατηγική και την εμπορική πολιτική των καταστημάτων της αλυσίδας Intermarché, και από την άλλη πλευρά η εταιρία Carrefour, ενώ αντικείμενο της διαφοράς ήταν η διαφημιστική εκστρατεία της τελευταίας, η οποία συνέκρινε τις τιμές των προϊόντων διαφόρων μεγάλων εταιριών στα καταστήματα της αλυσίδας Carrefour με εκείνες στα ανταγωνιστικά καταστήματα, όπως της Intermarché.

Πρώτον, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι, βάσει της οδηγίας 2006/114, η συγκριτική διαφήμιση πρέπει να συγκρίνει αντικειμενικώς τις τιμές και να μην είναι παραπλανητική. Σε περίπτωση δε που ο διαφημιζόμενος και οι ανταγωνιστές του ανήκουν σε αλυσίδες εκ των οποίων καθεμία διαθέτει σειρά καταστημάτων διαφορετικών μεγεθών και κατηγοριών, και η σύγκριση δεν αφορά καταστήματα του ίδιου μεγέθους και της ίδιας κατηγορίας, η αντικειμενικότητα της συγκρίσεως ενδέχεται να νοθευθεί αν η διαφήμιση δεν μνημονεύει τη διαφορά αυτή.

Δεύτερον, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι είναι παραπλανητική μια συγκριτική διαφήμιση εφόσον είτε παραλείπει ή αποκρύπτει πληροφορία την οποία ο μέσος καταναλωτής χρειάζεται, εντός του όλου πλαισίου, προκειμένου να λάβει την απόφασή του με πλήρη επίγνωση είτε παρέχει μια τέτοια πληροφορία κατά τρόπο ασαφή, ακατάληπτο, διφορούμενο ή ετεροχρονισμένο και μπορεί, ως εκ τούτου, να οδηγήσει τον μέσο καταναλωτή να λάβει μια απόφαση που ειδάλλως δεν θα ελάμβανε. Ωστόσο, κατά το Δικαστήριο, μια διαφήμιση όπως η επίδικη είναι παραπλανητική μόνον αν δεν παρέχεται στον καταναλωτή η πληροφορία ότι η σύγκριση γίνεται μεταξύ, αφενός, των τιμών στα μεγαλύτερου μεγέθους ή υψηλότερης κατηγορίας καταστήματα της αλυσίδας του διαφημιζόμενου και, αφετέρου, των τιμών στα μικρότερου μεγέθους ή χαμηλότερης κατηγορίας καταστήματα των ανταγωνιστικών αλυσίδων. Μάλιστα, η πληροφορία αυτή δεν αρκεί να δίνεται με σαφή τρόπο, αλλά πρέπει να περιέχεται στο ίδιο το διαφημιστικό μήνυμα.

Με την απόφαση της 4ης Μαΐου 2017, **Pešková και Peška** (C-315/15, [EU:C:2017:342](#)), το Δικαστήριο ερμήνευσε, μεταξύ άλλων, τις έννοιες «έκτακτες περιστάσεις» και «εύλογα μέτρα» στο άρθρο 5, παράγραφος 3, του κανονισμού 261/2004¹¹⁵, επ' ευκαιρία διαφοράς με αντικείμενο την άρνηση αερομεταφορέα να αποζημιώσει τους επιβάτες πτήσεως η οποία καθυστέρησε περισσότερες από τρεις ώρες λόγω προσκρούσεως πτηνού στο αεροσκάφος.

Το Δικαστήριο παρέπεμψε στη νομολογία του σύμφωνα με την οποία ως «έκτακτες περιστάσεις» νοούνται τα γεγονότα που, ως εκ της φύσης και των αιτιών τους, δεν συνδέονται αναπόσπαστα με την κανονική άσκηση της δραστηριότητας του αερομεταφορέα και δεν υπόκεινται, στην πράξη, στον έλεγχό του. Αντιστρόφως, η πρόωγη δυσλειτουργία ορισμένων εξαρτημάτων του αεροσκάφους δεν συνιστά έκτακτη περίπτωση, καθώς μια τέτοια βλάβη παραμένει αναπόσπαστα συνδεδεμένη με το σύστημα λειτουργίας του αεροσκάφους. Αντιθέτως, κατά το Δικαστήριο, η πρόσκρουση πτηνού σε αεροσκάφος και η ζημία που τυχόν προκαλείται από την πρόσκρουση αυτή δεν συνδέονται αναπόσπαστα με το σύστημα λειτουργίας του αεροσκάφους, οπότε μια τέτοια πρόσκρουση δεν είναι, ως εκ της φύσης και των αιτιών της, αναπόσπαστα συνδεδεμένη με την κανονική άσκηση της δραστηριότητας του αερομεταφορέα και δεν υπόκειται, στην πράξη, στον έλεγχό του. Συνεπώς, το Δικαστήριο κατέληξε ότι η πρόσκρουση πτηνού σε αεροσκάφος αποτελεί έκτακτη περίπτωση κατά την έννοια του άρθρου 5, παράγραφος 3, του κανονισμού 261/2004.

Όσον αφορά το ζήτημα αν ο αερομεταφορέας έλαβε όλα τα «εύλογα μέτρα» για να αποτρέψει την πρόσκρουση, το Δικαστήριο παρατήρησε ότι δεν γίνεται να υποχρεωθεί ο αερομεταφορέας να λάβει μέτρα τα οποία θα τον εξανάγκαζαν να υποβληθεί σε θυσίες που υπερβαίνουν τις δυνατότητες της επιχειρήσεώς του. Εν πάση

^{115/} Κανονισμός (ΕΚ) 261/2004 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Φεβρουαρίου 2004, για τη θέσπιση κοινών κανόνων αποζημίωσης των επιβατών αεροπορικών μεταφορών και παροχής βοήθειας σε αυτούς σε περίπτωση άρνησης επιβίβασης και ματαίωσης ή μεγάλης καθυστέρησης της πτήσης και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΟΚ) 295/91 (ΕΕ 2004, L 46, σ. 1).

περιπτώσει, μολονότι ο αερομεταφορέας μπορεί να οφείλει να λάβει ορισμένα προληπτικά μέτρα προκειμένου να μειώσει ή ακόμη και να αποτρέψει τους ενδεχόμενους κινδύνους προσκρούσεως με πτηνά, δεν ευθύνεται για τη μη τήρηση από άλλους φορείς (όπως είναι, μεταξύ άλλων, οι διαχειριστές του αερολιμένα ή οι αρμόδιοι ελεγκτές εναέριας κυκλοφορίας) των δικών τους υποχρεώσεων να λάβουν τα προληπτικά μέτρα που εμπίπτουν στην αρμοδιότητά τους.

Στην απόφαση της 21ης Ιουνίου 2017, **W κ.λπ.** (C-621/15, [EU:C:2017:484](#)), το Δικαστήριο εξέτασε αν είναι συμβατοί με το άρθρο 4 της οδηγίας 85/374 ¹¹⁶ εθνικοί κανόνες αποδείξεως βάσει των οποίων ο δικαστής που επιλήφθηκε αγωγής με αίτημα να αναγνωριστεί η ευθύνη του παραγωγού ενός εμβολίου λόγω φερόμενου ελαττώματός του έκρινε, παρά την έλλειψη ομοφωνίας στην επιστημονική κοινότητα ως προς το θέμα αυτό, ότι υπήρχε όντως και το ελάττωμα και η απαιτούμενη αιτιώδης συνάφεια μεταξύ αυτού και της εκδηλώσεως μιας ασθένειας, στηριζόμενος σε σοβαρές, συγκεκριμένες και συγκλίνουσες ενδείξεις.

Το Δικαστήριο έκρινε ότι το άρθρο 4 της οδηγίας 85/374 δεν απαγορεύει τέτοιους κανόνες αποδείξεως. Πράγματι, οι εν λόγω κανόνες αποδείξεως δεν αντιστρέφουν το βάρος αποδείξεως που φέρει κατά την ως άνω διάταξη ο ζημιωθείς, δεδομένου ότι και πάλι στον ζημιωθέντα εναπόκειται να αποδείξει ότι συντρέχουν οι διάφορες ενδείξεις των οποίων ο συνδυασμός θα παράσχει στον δικαστή τη δυνατότητα να σχηματίσει την πεποίθηση ότι υφίσταται ελάττωμα του εμβολίου και αιτιώδης συνάφεια μεταξύ αυτού και της επελθούσας ζημίας. Επιπλέον, κατά το Δικαστήριο, όταν η ιατρική έρευνα δεν έχει επιβεβαιώσει ούτε διαψεύσει την ύπαρξη μιας τέτοιας αιτιώδους συνάφειας, ο αποκλεισμός κάθε άλλου τρόπου αποδείξεως εκτός από τη βέβαιη απόδειξη που προκύπτει από την ιατρική έρευνα θα είχε ως αποτέλεσμα να καταστήσει υπερβολικά δυσχερή ή και αδύνατη τη στοιχειοθέτηση της ευθύνης του παραγωγού, όπερ θα διακύβευε την πρακτική αποτελεσματικότητα της οδηγίας, καθώς και τους σκοπούς της.

Το Δικαστήριο διευκρίνισε πάντως ότι τα εθνικά δικαστήρια πρέπει να ελέγχουν ότι οι ενδείξεις των οποίων γίνεται επίκληση είναι πράγματι αρκούντως σοβαρές, συγκεκριμένες και συγκλίνουσες, ώστε να μπορεί να συναχθεί το συμπέρασμα ότι η ύπαρξη ελαττώματος του προϊόντος, λαμβανομένων υπόψη των στοιχείων που προσκόμισε ο παραγωγός και των επιχειρημάτων που προέβαλε προς άμυνά του, είναι η πλέον εύλογη εξήγηση για την επέλευση της ζημίας. Ο εθνικός δικαστής πρέπει επιπροσθέτως να διατηρεί την ελευθερία εκτιμήσεως ως προς το αν αποδείχθηκαν ή όχι επαρκώς κατά νόμον τα ανωτέρω, μέχρις ότου κρίνει ότι είναι σε θέση να σχηματίσει δικανική πεποίθηση.

Το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι αν ο εθνικός νομοθέτης, ή ενδεχομένως το ανώτατο εθνικό δικαστήριο, χρησιμοποιεί ως τρόπο αποδείξεως το τεκμήριο ότι εφόσον συντρέχουν ορισμένες προκαθορισμένες ενδείξεις συνάφειας θεωρείται ότι αποδεικνύεται οπωσδήποτε η ύπαρξη αιτιώδους συνάφειας μεταξύ του ελαττώματος που αποδίδεται σε ένα εμβόλιο και της επελθούσας ζημίας, τότε καταστρατηγείται ο κανόνας αποδείξεως ο οποίος προβλέπεται στο άρθρο 4 της οδηγίας 85/374 και θίγεται η αποτελεσματικότητα του καθεστώτος ευθύνης που θεσπίζεται με την οδηγία αυτή.

^{116/} Οδηγία 85/374/EOK του Συμβουλίου, της 25ης Ιουλίου 1985, για την προσέγγιση των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών σε θέματα ευθύνης λόγω ελαττωματικών προϊόντων (EE 1985, L 210, σ. 29).

XVII. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

1. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΥΘΥΝΗ

Με την απόφαση της 1ης Ιουνίου 2017, **Folk** (C-529/15, [EU:C:2017:419](#)), το Δικαστήριο αποσαφήνισε την έννοια «περιβαλλοντική ζημία» στην οδηγία 2004/35¹¹⁷, όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2009/31¹¹⁸. Η υπόθεση της κύριας δίκης αφορούσε την προσφυγή ενός κατόχου άδειας αλιείας στον ποταμό Mürz, ο οποίος είχε καταγγείλει ότι η λειτουργία υδροηλεκτρικού σταθμού στην περιοχή προκαλούσε σοβαρές ζημιές στο περιβάλλον, με αποτέλεσμα να διαταράσσεται η φυσική αναπαραγωγή των ιχθύων.

Το όργανο που είχε επιληφθεί της καταγγελίας έκρινε ότι, από τη στιγμή που για τη λειτουργία του υδροηλεκτρικού σταθμού είχε δοθεί άδεια βάσει της εθνικής νομοθεσίας, η ζημία αυτή δεν ήταν δυνατό να χαρακτηριστεί ως περιβαλλοντική κατά την έννοια της οδηγίας 2004/35. Το Δικαστήριο αποφάνθηκε κατ' αρχάς ότι το άρθρο 17 της οδηγίας 2004/35 πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι αυτή έχει εφαρμογή *ratione temporis* στις περιβαλλοντικές ζημιές που επήλθαν μετά την ημερομηνία κατά την οποία τέθηκε σε ισχύ, αλλά έχουν προκληθεί από τη λειτουργία εγκαταστάσεως που είχε αδειοδοτηθεί πριν από την εν λόγω ημερομηνία. Το Δικαστήριο πρόσθεσε ότι αντιβαίνει στην οδηγία 2004/35, και πιο συγκεκριμένα στο άρθρο της 2, παράγραφος 1, στοιχείο β', όπου ορίζεται η περιβαλλοντική ζημία, διάταξη εθνικού δικαίου η οποία εξαιρεί, γενικώς και αυτοδικαίως, από την έννοια της «περιβαλλοντικής ζημίας» οποιαδήποτε ζημία επηρεάζει σοβαρά και αρνητικά είτε την οικολογική, χημική ή ποσοτική κατάσταση είτε το οικολογικό δυναμικό των οικείων υδάτων, απλώς και μόνον επειδή η ζημία οφείλεται σε δραστηριότητα που έχει εγκριθεί βάσει της εθνικής νομοθεσίας και, συνεπώς, καλύπτεται από άδεια χορηγηθείσα κατ' εφαρμογήν του εθνικού δικαίου.

Το Δικαστήριο διευκρίνισε περαιτέρω ότι, σε περίπτωση που η αρμόδια εθνική αρχή έχει χορηγήσει την άδεια χωρίς να εξετάσει αν πληρούνταν οι προϋποθέσεις του άρθρου 4, παράγραφος 7, στοιχεία α' έως δ', της οδηγίας 2000/60¹¹⁹, το δίκαιο της Ένωσης δεν υποχρεώνει τα εθνικά δικαστήρια να υποκαταστήσουν την αρμόδια αρχή, προβαίνοντας τα ίδια στην εξέταση των προϋποθέσεων αυτών.

Τέλος, για την πλήρη και ορθή μεταφορά των άρθρων 12 και 13 της οδηγίας 2004/35 στην εθνική έννομη τάξη απαιτείται οι τρεις κατηγορίες προσώπων που απαριθμούνται στο άρθρο 12, παράγραφος 1, ιδίως δε τα πρόσωπα τα οποία ενδέχεται να επηρεαστούν από την περιβαλλοντική ζημία, να μπορούν να υποβάλλουν παρατηρήσεις για ζητήματα περιβαλλοντικών ζημιών, να έχουν την ευχέρεια να ζητούν από την αρμόδια αρχή να λάβει μέτρα δυνάμει της οδηγίας αυτής και να δικαιούνται να προσφύγουν ενώπιον δικαστηρίου ή άλλου αρμόδιου δημόσιου φορέα, χωρίς τα κράτη μέλη να διαθέτουν συναφώς καμία διακριτική ευχέρεια.

117/ Οδηγία 2004/35/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 21ης Απριλίου 2004, σχετικά με την περιβαλλοντική ευθύνη όσον αφορά την πρόληψη και την αποκατάσταση περιβαλλοντικής ζημίας (ΕΕ 2004, L 143, σ. 56).

118/ Οδηγία 2009/31/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Απριλίου 2009, σχετικά με την αποθήκευση διοξειδίου του άνθρακα σε γεωλογικούς σχηματισμούς και για την τροποποίηση της οδηγίας 85/337/ΕΟΚ του Συμβουλίου, των οδηγιών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου 2000/60/ΕΚ, 2001/80/ΕΚ, 2004/35/ΕΚ, 2006/12/ΕΚ και 2008/1/ΕΚ, και του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1013/2006 (ΕΕ 2006, L 140, σ. 114).

119/ Οδηγία 2000/60/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Οκτωβρίου 2000, για τη θέσπιση πλαισίου κοινοτικής δράσης στον τομέα της πολιτικής των υδάτων (ΕΕ 2000, L 327, σ. 1).

2. ΕΜΠΟΡΙΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΕΚΠΟΜΠΗΣ

Στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 26ης Ιουλίου 2017, *ArcelorMittal Atlantique et Lorraine* (C-80/16, [EU:C:2017:588](#)), το Δικαστήριο κλήθηκε να εξετάσει το κύρος της αποφάσεως 2011/278¹²⁰ για τη θέσπιση συστήματος εμπορίας δικαιωμάτων εκπομπής αερίων θερμοκηπίου, κατά την έννοια της οδηγίας 2003/87¹²¹. Το Δικαστήριο προσδιόρισε, με αυτή την αφορμή, ποια ήταν η ενδεδειγμένη μέθοδος την οποία έπρεπε να εφαρμόσει η Επιτροπή για να καθορίσει τους δείκτες αναφοράς σε σχέση με τη δωρεάν κατανομή δικαιωμάτων εκπομπής στον τομέα της χαλυβουργίας για τη χρονική περίοδο 2013 έως 2020. Το αιτούν δικαστήριο εξέφρασε αμφιβολίες ως προς το κύρος της αποφάσεως 2011/278, αφού, κατά την εκτίμησή του, δεν ήταν σαφές αν οι εκεί μνημονευόμενοι δείκτες αναφοράς είχαν καθοριστεί σύμφωνα με την οδηγία 2003/87. Κατόπιν τούτου, ζήτησε από το Δικαστήριο να αποσαφηνίσει αν η Επιτροπή μπορούσε, όταν καθόρισε αυτούς τους δείκτες αναφοράς, να αποφασίσει να μη λάβει υπόψη για τον δείκτη αναφοράς του θερμού μετάλλου το σύνολο των εκπομπών που συνδέονται με τα απαέρια τα οποία ανακυκλώνονται με σκοπό την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας, αλλά, αντιθέτως, να συνυπολογίσει στις εγκαταστάσεις αναφοράς για τον καθορισμό του δείκτη αναφοράς του πυροσυσσωματωμένου μεταλλεύματος ένα εργοστάσιο που παράγει τόσο πυροσυσσωματωμένο μέταλλευμα όσο και σφαιρίδια.

Το Δικαστήριο έδωσε καταφατική απάντηση σε αμφότερα τα ερωτήματα και κατέληξε, ως εκ τούτου, στο συμπέρασμα ότι δεν ετίθετο ζήτημα κύρους της αποφάσεως 2011/278. Όσον αφορά ειδικότερα τον καθορισμό του δείκτη αναφοράς του πυροσυσσωματωμένου μεταλλεύματος, το Δικαστήριο υπογράμμισε κατ' αρχάς ότι η Επιτροπή έχει ευρεία διακριτική ευχέρεια όταν καθορίζει τους δείκτες αναφοράς ανά τομέα ή επιμέρους τομέα κατ' εφαρμογήν του άρθρου 10α, παράγραφος 2, της οδηγίας 2003/87. Επομένως, η νομιμότητα των μέτρων που λαμβάνει η Επιτροπή στον τομέα αυτόν μπορεί να θιγεί μόνον αν πρόκειται για προδήλως απρόσφορα μέτρα. Με αυτά τα δεδομένα, το γεγονός ότι η Επιτροπή, στην απόφαση 2011/78, περιέλαβε ένα εργοστάσιο που παράγει τόσο πυροσυσσωματωμένο μέταλλευμα όσο και σφαιρίδια στις εγκαταστάσεις αναφοράς για τον καθορισμό του δείκτη αναφοράς του πυροσυσσωματωμένου μεταλλεύματος δεν καθιστά παράνομη την απόφαση αυτή. Πράγματι, στην περίπτωση εγκαταστάσεως όπου συνυπάρχουν μια μονάδα παραγωγής σφαιριδίων και μια μονάδα παραγωγής πυροσυσσωματωμένου μεταλλεύματος, εφόσον οι δύο αυτές μονάδες καθιστούν, από κοινού, δυνατή την παραγωγή ενός ενιαίου προϊόντος το οποίο είναι υποκατάστατο του πυροσυσσωματωμένου μεταλλεύματος, η παραγωγή σφαιριδίων πρέπει να θεωρηθεί ως μια από τις διεργασίες που συνδέονται άμεσα ή έμμεσα με τις μονάδες διεργασιών κατά την έννοια του ορισμού του πυροσυσσωματωμένου μεταλλεύματος στο παράρτημα I της αποφάσεως 2011/278.

120/ Απόφαση 2011/278/ΕΕ της Επιτροπής, της 27ης Απριλίου 2011, σχετικά με τον καθορισμό ενωσιακών μεταβατικών κανόνων για την εναρμονισμένη δωρεάν κατανομή δικαιωμάτων εκπομπής κατ' εφαρμογήν του άρθρου 10α της οδηγίας 2003/87/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου (ΕΕ 2011, L 130, σ. 1).

121/ Οδηγία 2003/87/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Οκτωβρίου 2003, σχετικά με τη θέσπιση συστήματος εμπορίας δικαιωμάτων εκπομπής αερίων θερμοκηπίου εντός της Κοινότητας και την τροποποίηση της οδηγίας 96/61/ΕΚ του Συμβουλίου (ΕΕ 2003, L 275, σ. 32).

3. ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΟΙ ΟΙΚΟΤΟΠΟΙ

Με τη διάταξη που εκδόθηκε στις 20 Νοεμβρίου 2017 επί αιτήσεως ασφαλιστικών μέτρων στην υπόθεση **Επιτροπή κατά Πολωνίας** (C-441/17 R, [EU:C:2017:877](#)), το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου υποχρέωσε τη Δημοκρατία της Πολωνίας να παύσει αμέσως όλες, πλην των εξαιρετικών και απολύτως αναγκαίων, τις δραστηριότητες ενεργής δασικής διαχείρισεως στο δάσος της *Białowieża*, το οποίο έχει χαρακτηριστεί ως τόπος κοινοτικής σημασίας και ζώνη ειδικής προστασίας των πτηνών. Η αίτηση ασφαλιστικών μέτρων υποβλήθηκε στο πλαίσιο προσφυγής λόγω παραβάσεως¹²², την οποία άσκησε η Επιτροπή, με αίτημα να αναγνωριστεί ότι η Δημοκρατία της Πολωνίας, κόβοντας και απομακρύνοντας νεκρά ή ετοιμοθάνατα δέντρα προς αποτροπή της εξαπλώσεως του βοστρύχου του χαρακτή, παρέβη τις υποχρεώσεως που υπέχει, αφενός, από την οδηγία 92/43¹²³ για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων, καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας, και, αφετέρου, από την οδηγία 2009/147¹²⁴ για τη διατήρηση των άγριων πτηνών.

Το Δικαστήριο έκανε δεκτή την αίτηση προσωρινών μέτρων, κρίνοντας ότι συνέτρεχαν εν προκειμένω όλες οι προϋποθέσεις για τη χορήγησή τους. Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά την προϋπόθεση του επείγοντος, το Δικαστήριο επισήμανε ότι οι δραστηριότητες ενεργής δασικής διαχείρισεως στον επίμαχο οικοτόπο ήταν πιθανό να προκαλέσουν ανεπανόρθωτη και σοβαρή βλάβη στο περιβάλλον. Ο λόγος ήταν ότι αν επερχόταν, στην πράξη, η βλάβη που προξενείται από την κοπή και την απομάκρυνση των δέντρων, τότε θα ήταν αδύνατο η βλάβη να αποκατασταθεί μεταγενέστερα, σε περίπτωση που διαπιστωθούν οι παραβάσεις τις οποίες προσήψε η Επιτροπή στη Δημοκρατία της Πολωνίας. Εξάλλου, το Δικαστήριο σημείωσε ότι τα συμφέροντα που όφειλε να σταθμίσει στην προκειμένη περίπτωση ήταν, αφενός, η διαφύλαξη των οικοτόπων και των ειδών από ενδεχόμενη απειλή λόγω των δραστηριοτήτων ενεργής δασικής διαχείρισεως και, αφετέρου, η πρόληψη της υποβαθμίσεως των φυσικών οικοτόπων λόγω της παρουσίας του βοστρύχου του χαρακτή. Ελλείψει όμως τεκμηριωμένων στοιχείων αναφορικά με τις επιβλαβείς συνέπειες τις οποίες ενδέχεται να έχει βραχυπρόθεσμα ο βόστρυχος ο χαρακτή, ήταν πιο επείγον, κατά το Δικαστήριο, να αποτραπεί η επέλευση της ζημίας που μπορούσε να προκληθεί στην προστατευόμενη περιοχή από τη συνέχιση αυτών των δραστηριοτήτων.

Ωστόσο το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι έπρεπε να εξαιρεθούν από τα προσωρινά αυτά μέτρα εκείνες οι δραστηριότητες ενεργής δασικής διαχείρισεως οι οποίες ήταν απολύτως αναγκαίες προκειμένου να διαφυλαχθεί, ευθέως και αμέσως, η δημόσια ασφάλεια των ανθρώπων. Το Δικαστήριο κατέστησε όμως σαφές ότι αυτές οι δραστηριότητες επιτρεπόταν να συνεχιστούν μόνο στον βαθμό που αποτελούσαν το μοναδικό μέσο προς διαφύλαξη της δημόσιας ασφάλειας των ανθρώπων σε περιοχές οι οποίες συνορεύουν με το οδικό δίκτυο ή με άλλες σημαντικές υποδομές, και υπό την προϋπόθεση ότι δεν ήταν δυνατό να επιτευχθεί ο ως άνω σκοπός με λιγότερο ριζικά μέτρα, όπως με κατάλληλη σήμανση για τους κινδύνους ή με προσωρινή απαγόρευση της προσβάσεως του κοινού στις συγκεκριμένες περιοχές.

Τέλος, το Δικαστήριο έκρινε ότι το άρθρο 279 ΣΛΕΕ του παρέχει την αρμοδιότητα να επιβάλει χρηματική ποινή σε περίπτωση που ο ενδιαφερόμενος διάδικος δεν συμμορφωθεί με την απόφασή του. Στηριζόμενο σε αυτή τη βάση, διέταξε τη Δημοκρατία της Πολωνίας να κοινοποιήσει στην Επιτροπή όλα τα μέτρα που θα λάβει για να συμμορφωθεί πλήρως με την απόφαση του Δικαστηρίου. Εφόσον παραστεί ανάγκη, το Δικαστήριο θα

^{122/} Υπόθεση C-441/17, **Επιτροπή κατά Πολωνίας**, εκκρεμής στις 31 Δεκεμβρίου 2017.

^{123/} Οδηγία 92/43/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 21ης Μαΐου 1992, για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας (ΕΕ 1992, L 206, σ. 7), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2013/17/ΕΕ του Συμβουλίου, της 13ης Μαΐου 2013 (ΕΕ 2013, L 158, σ. 193).

^{124/} Οδηγία 2009/147/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 30ής Νοεμβρίου 2009, περί της διατηρήσεως των άγριων πτηνών (ΕΕ 2009, L 20, σ. 7), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2013/17/ΕΕ του Συμβουλίου, της 13ης Μαΐου 2013 (ΕΕ 2013, L 158, σ. 193).

αποφανθεί με νέα διάταξη επί ενδεχόμενης παραβάσεως της αποφάσεως και, αν διαπιστωθεί τέτοια παράβαση, θα υποχρεώσει τη Δημοκρατία της Πολωνίας να καταβάλει στην Επιτροπή χρηματική ποινή ύψους τουλάχιστον 100 000 ευρώ ανά ημέρα.

Με την απόφαση της 19ης Οκτωβρίου 2017, *Vereniging Hoekschewaards Landschap* (C-281/16, [EU:C:2017:774](#)), το Δικαστήριο εξέτασε το κύρος της εκτελεστικής αποφάσεως 2015/72¹²⁵ σχετικά με την έγκριση του όγδου ενημερωμένου καταλόγου τόπων κοινοτικής σημασίας για την ατλαντική βιογεωγραφική περιοχή, η οποία εκδόθηκε βάσει της οδηγίας 92/43¹²⁶. Με την εκτελεστική απόφαση, η Επιτροπή μείωσε, κατόπιν αιτήματος του Βασιλείου των Κάτω Χωρών, την έκταση του τόπου κοινοτικής σημασίας Haringvliet, μιας ειδικής ζώνης διατηρήσεως εντός του εν λόγω κράτους μέλους, εξαιρώντας από την περιοχή αυτή το Leenheerenpolder, με την αιτιολογία ότι είχε αρχικώς περιληφθεί εξαιτίας ενός επιστημονικού σφάλματος. Το Δικαστήριο έκρινε ότι τα κράτη μέλη έχουν μεν κάποια διακριτική ευχέρεια όταν προτείνουν, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 92/43, τον κατάλογο των τόπων που μπορούν να χαρακτηριστούν ως τόποι κοινοτικής σημασίας, πλην όμως δεν διαθέτουν την ίδια διακριτική ευχέρεια όταν προτείνουν στην Επιτροπή τη μείωση της εκτάσεως ενός τέτοιου τόπου.

Πράγματι, δεδομένου ότι, άπαξ και εγγραφεί ένας τόπος στον κατάλογο, τεκμαίρεται ότι είναι, στο σύνολό του, σημαντικός για τον επιδιωκόμενο από την οδηγία 92/43 σκοπό της διατηρήσεως των φυσικών οικοτόπων, καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας, η μείωση της εκτάσεως ενός εκ των τόπων που απαριθμούνται στον κατάλογο μπορεί να προταθεί από κράτος μέλος μόνον αν αποδεικνύεται ότι οι οικείες ζώνες δεν παρουσιάζουν ουσιώδες ενδιαφέρον για την επίτευξη του σκοπού αυτού σε εθνικό επίπεδο. Εξάλλου, η Επιτροπή δεν πρέπει να αποδεχθεί και να υλοποιήσει την πρόταση για μείωση παρά μόνον αν καταλήξει στο συμπέρασμα ότι οι ζώνες αυτές δεν είναι απαραίτητες ούτε από την οπτική γωνία της Ένωσης στο σύνολό της.

Κατά συνέπεια, ελλείψει επιστημονικών στοιχείων που να αποδεικνύουν ότι ήταν εσφαλμένη η αρχική πρόταση να περιληφθεί το Leenheerenpolder στην περιοχή Haringvliet, το Δικαστήριο έκρινε ότι η εκτελεστική απόφαση 2015/72 ήταν άκυρη.

4. ΣΥΜΒΑΣΗ ΤΟΥ AARHUS

Επί υποθέσεων σχετικών με τη Σύμβαση του Aarhus εκδόθηκαν δύο αξιοσημείωτες αποφάσεις, εκ των οποίων η πρώτη, δηλαδή η απόφαση *Saint-Gobain Glass Deutschland* (C-60/15 P) που παρουσιάστηκε ήδη ανωτέρω, αφορούσε την πρόσβαση στις περιβαλλοντικές πληροφορίες¹²⁷, ενώ η δεύτερη αφορούσε την πρόσβαση στη δικαιοσύνη σε περιβαλλοντικά θέματα.

^{125/} Εκτελεστική απόφαση (ΕΕ) 2015/72 της Επιτροπής, της 3ης Δεκεμβρίου 2014, για την έγκριση του όγδου ενημερωμένου καταλόγου τόπων κοινοτικής σημασίας για την ατλαντική βιογεωγραφική περιοχή (ΕΕ 2015, L 18, σ. 385).

^{126/} Οδηγία 92/43/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 21ης Μαΐου 1992, για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας (ΕΕ 1992, L 206, σ. 7), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2006/105/ΕΚ του Συμβουλίου, της 20ής Νοεμβρίου 2006 (ΕΕ 2006, L 363, σ. 368).

^{127/} Η απόφαση αυτή έχει παρουσιαστεί και υπό τον τίτλο III.3 «Πρόσβαση στα έγγραφα».

Το κρίσιμο ζήτημα στην απόφαση της 20ής Δεκεμβρίου 2017, *Protect Natur-, Arten- und Landschaftsschutz Umweltorganisation* (C-664/15, [EU:C:2017:987](#)), ήταν η ενεργητική νομιμοποίηση οργανώσεως για την προστασία του περιβάλλοντος να προσφύγει ενώπιον δικαστηρίου δυνάμει της Συμβάσεως του Aarhus ¹²⁸.

Πρώτον, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι το άρθρο 9, παράγραφος 3, της Συμβάσεως του Aarhus, σε συνδυασμό με το άρθρο 47 του Χάρτη, έχει την έννοια ότι περιβαλλοντική οργάνωση η οποία έχει συσταθεί νομίμως και λειτουργεί σύμφωνα με τις απαιτήσεις του εθνικού δικαίου πρέπει να έχει τη δυνατότητα να προσβάλει ενώπιον δικαστηρίου μια απόφαση αδειοδοτήσεως έργου που ενδέχεται να αντιβαίνει στην επιβαλλόμενη από το άρθρο 4 της οδηγίας 2000/60 ¹²⁹ υποχρέωση των συμβαλλόμενων κρατών να προλαμβάνουν την υποβάθμιση της καταστάσεως των υδατικών συστημάτων. Κατά το Δικαστήριο, μολονότι από το άρθρο 9, παράγραφος 3, της Συμβάσεως του Aarhus συνάγεται ότι τα συμβαλλόμενα κράτη διατηρούν κάποια διακριτική ευχέρεια κατά την εφαρμογή της διατάξεως αυτής, τούτο δεν σημαίνει ότι μπορούν να επιβάλουν κριτήρια τόσο αυστηρά ώστε να καθίσταται στην πράξη αδύνατο στις οργανώσεις για την προστασία του περιβάλλοντος να προσβάλλουν τις πράξεις ή τις παραλείψεις στις οποίες αναφέρεται η ως άνω διάταξη.

Εν προκειμένω, βάσει των εφαρμοστέων διατάξεων του εθνικού δικονομικού δικαίου, μια οργάνωση προστασίας του περιβάλλοντος, όπως η *Protect Natur-, Arten- und Landschaftsschutz Umweltorganisation*, ακόμη και αν πληρούσε τις απαιτήσεις του άρθρου 2, παράγραφος 5, της Συμβάσεως του Aarhus για να χαρακτηριστεί «ενδιαφερόμενο κοινό», δεν μπορούσε κατ' αρχήν να αποκτήσει την ιδιότητα του «μέρους» σε διαδικασία κινηθείσα δυνάμει της νομοθεσίας για τα ύδατα. Οι συνδυασμένες όμως διατάξεις του άρθρου 9, παράγραφος 3, της Συμβάσεως του Aarhus, του άρθρου 47 του Χάρτη και του άρθρου 14, παράγραφος 1, της οδηγίας 2000/60 έχουν την έννοια ότι δεν επιτρέπουν κανόνες του εθνικού δικονομικού δικαίου οι οποίοι αποκλείουν τις οργανώσεις για την προστασία του περιβάλλοντος από το δικαίωμα συμμετοχής, υπό την ιδιότητα του μέρους στη διαδικασία, σε διαδικασία αδειοδοτήσεως με σκοπό την υλοποίηση της οδηγίας 2000/60 και οι οποίοι παρέχουν το δικαίωμα προσφυγής κατά των αποφάσεων που λαμβάνονται κατόπιν τέτοιας διαδικασίας μόνον σε όσα πρόσωπα έχουν την ιδιότητα αυτή. Επομένως, τα εθνικά δικαστήρια οφείλουν να ερμηνεύουν το εσωτερικό δικονομικό δίκαιο κατά τρόπο σύμφωνο με τις προαναφερθείσες διατάξεις, ώστε να καταστεί δυνατή μια τέτοια συμμετοχή.

Στο ίδιο πνεύμα, και υπό την επιφύλαξη του ελέγχου από το αιτούν δικαστήριο όλων των κρίσιμων πραγματικών και νομικών στοιχείων, το Δικαστήριο αποφάνθηκε επίσης ότι το άρθρο 9, παράγραφοι 3 και 4, της Συμβάσεως του Aarhus δεν επιτρέπει να εφαρμοστεί έναντι περιβαλλοντικής οργανώσεως κανόνας αποκλεισμού ο οποίος προβλέπεται στο εθνικό δικονομικό δίκαιο και ορίζει ότι όποιος παραλείπει να προβάλει εγκαίρως αντιρρήσεις, ήδη στο στάδιο της διοικητικής διαδικασίας και το αργότερο κατά τη διεξαγωγή της προφορικής συζητήσεως στο πλαίσιο της εν λόγω διαδικασίας, χάνει την ιδιότητα του μέρους στη διαδικασία και δεν μπορεί, ως εκ τούτου, να ασκήσει προσφυγή κατά της αποφάσεως που λαμβάνεται με το πέρας της ίδιας πάντοτε διαδικασίας.

128/ Σύμβαση για την πρόσβαση σε πληροφορίες, τη συμμετοχή του κοινού στη λήψη αποφάσεων και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη για περιβαλλοντικά θέματα, η οποία υπογράφηκε στο [Aarhus] στις 25 Ιουνίου 1998 και εγκρίθηκε εξ ονόματος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας με την απόφαση 2005/370/ΕΚ του Συμβουλίου, της 17ης Φεβρουαρίου 2005 (ΕΕ 2005, L 124, σ. 1).

129/ Οδηγία 2000/60/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Οκτωβρίου 2000, για τη θέσπιση πλαισίου κοινοτικής δράσης στον τομέα της πολιτικής των υδάτων (ΕΕ 2000, L 327, σ. 1).

XVIII. ΚΟΙΝΗ ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Με τη **γνωμοδότηση 2/15** ([EU:C:2017:376](#)), που εκδόθηκε από την ολομέλεια στις 16 Μαΐου 2017, το Δικαστήριο αποφάνθηκε, υπό το πρίσμα του άρθρου 218, παράγραφος 11, ΣΛΕΕ, επί της αρμοδιότητας της Ευρωπαϊκής Ένωσης να συνάψει μόνη της τη συμφωνία ελεύθερων συναλλαγών την οποία είχε διαπραγματευθεί με τη Δημοκρατία της Σιγκαπούρης. Επρόκειτο για μία από τις πρώτες διμερείς συμφωνίες «νέας γενιάς», δηλαδή για εμπορική συμφωνία η οποία, πέραν των παραδοσιακών διατάξεων για μείωση των τελωνειακών δασμών και των μη δασμολογικών εμποδίων στο εμπόριο αγαθών και υπηρεσιών, περιλαμβάνει διατάξεις για διάφορους τομείς που συνδέονται με το εμπόριο. Έτσι, οι δεσμεύσεις που θα αναλαμβάνονταν με τη σχεδιαζόμενη συμφωνία σχετίζονταν με την πρόσβαση στην αγορά, με την προστασία των επενδύσεων, με την προστασία της διανοητικής ιδιοκτησίας, με τον ανταγωνισμό και με την αειφόρο ανάπτυξη. Η συμφωνία προέβλεπε επίσης μηχανισμούς επιλύσεως διαφορών και ένα ειδικό θεσμικό πλαίσιο για την εφαρμογή, μεταξύ άλλων, των διαφόρων υποχρεώσεων και διαδικασιών ανταλλαγής πληροφοριών, συνεργασίας και διαμεσολαβήσεως στις οποίες αναφερόταν.

Ως προς το αντικείμενο και τους σκοπούς της συμφωνίας ελεύθερων συναλλαγών, το Δικαστήριο εξέτασε κατ' αρχάς σε ποιον βαθμό οι διατάξεις της συμφωνίας αυτής ενέπιπταν στην κατ' άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', ΣΛΕΕ αποκλειστική αρμοδιότητα της Ένωσης στον τομέα της κοινής εμπορικής πολιτικής. Δεδομένου ότι η κοινή εμπορική πολιτική εντάσσεται, όπως ορίζεται στο άρθρο 207, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, στο πεδίο της εξωτερικής δράσης της Ένωσης, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι άπτονται του τομέα της κοινής εμπορικής πολιτικής μόνον οι πτυχές σχεδιαζόμενης συμφωνίας οι οποίες αφορούν ειδικώς τις εμπορικές συναλλαγές με ένα ή περισσότερα τρίτα κράτη, υπό την έννοια ότι προορίζονται κυρίως να προάγουν, να διευκολύνουν ή να διέπουν τέτοιες συναλλαγές και ότι έχουν ευθείες και άμεσες συνέπειες επ' αυτών. Εφόσον τούτο ίσχυε όσον αφορά τις δεσμεύσεις οι οποίες προβλέπονταν στα κεφάλαια 2 έως 6, 7, 11, 12 και 13 της συμφωνίας, δηλαδή τις δεσμεύσεις για τις ανταλλαγές εμπορευμάτων, για τα μη δασμολογικά εμπόδια στο εμπόριο και στις επενδύσεις του τομέα της ανανεώσιμης ενέργειας, για την προστασία της διανοητικής ιδιοκτησίας, για τον ανταγωνισμό και για την αειφόρο ανάπτυξη αντιστοίχως, το Δικαστήριο επιβεβαίωσε ότι αυτές οι πτυχές της συμφωνίας ελεύθερων συναλλαγών ενέπιπταν όντως στην αποκλειστική αρμοδιότητα της Ένωσης δυνάμει του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', ΣΛΕΕ.

Σε σχέση με τις προβλεπόμενες στο κεφάλαιο 8 της συμφωνίας δεσμεύσεις για τη μείωση των εμποδίων στη διασυνοριακή παροχή υπηρεσιών, καθώς και στην εγκατάσταση και στην προσωρινή διαμονή φυσικών προσώπων, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι το συγκεκριμένο κεφάλαιο άπτεται της κοινής εμπορικής πολιτικής και, κατ' επέκταση, εμπίπτει στην αποκλειστική αρμοδιότητα της Ένωσης κατά το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', ΣΛΕΕ, εξαιρουμένων των εκεί μνημονευόμενων δεσμεύσεων σχετικά με την παροχή υπηρεσιών στον τομέα των μεταφορών. Επειδή οι τελευταίες αυτές δεσμεύσεις εξαιρούνται, βάσει του άρθρου 207, παράγραφος 5, ΣΛΕΕ, από την κοινή εμπορική πολιτική, το Δικαστήριο εξέτασε κατά πόσον η Ένωση είχε αρμοδιότητα να τις εγκρίνει δυνάμει του άρθρου 3, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ, το οποίο θεσπίζει αποκλειστική αρμοδιότητα της Ένωσης για τη σύναψη διεθνών συμφωνιών, όταν η σύναψή τους μπορεί να επηρεάσει κοινούς κανόνες ή να μεταβάλει την εμβέλειά τους. Τέτοιο ενδεχόμενο να επηρεαστούν κοινοί κανόνες υφίσταται, κατά το Δικαστήριο, σε περίπτωση που οι δεσμεύσεις τις οποίες προβλέπει μια συμφωνία εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής των κοινών κανόνων, χωρίς να χρειάζεται να συμπίπτουν απολύτως ο τομέας που καλύπτεται από τις διεθνείς δεσμεύσεις και ο τομέας ο οποίος καλύπτεται από τη νομοθεσία της Ένωσης. Στον βαθμό που η παροχή των διαφόρων υπηρεσιών μεταφορών στις οποίες αναφερόταν το κεφάλαιο 8 της συμφωνίας μπορούσε πράγματι να επηρεάσει τους κοινούς κανόνες της Ένωσης στον τομέα των θαλάσσιων, σιδηροδρομικών και οδικών μεταφορών ή να μεταβάλει την εμβέλειά τους, το Δικαστήριο κατέληξε ότι η Ένωση είχε, δυνάμει του άρθρου 3, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ, αποκλειστική αρμοδιότητα να εγκρίνει τις οικείες δεσμεύσεις. Ως προς τις διατάξεις της σχεδιαζόμενης συμφωνίας για τις εσωτερικές πλωτές μεταφορές, το Δικαστήριο τόνισε ότι αυτές δεν προέβλεπαν παρά μόνο

δεσμεύσεις εξαιρετικά περιορισμένης εμβέλειας, οι οποίες δεν είχαν αντίκτυπο στη φύση της αρμοδιότητας της Ένωσης αναφορικά με τις δεσμεύσεις που περιέχονταν στο κεφάλαιο 8. Με βάση το ανωτέρω σκεπτικό, το Δικαστήριο συνήγαγε το συμπέρασμα ότι η Ένωση ήταν αποκλειστικώς αρμόδια ως προς όλες αυτές τις δεσμεύσεις. Παραπέμποντας τόσο στο άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', ΣΛΕΕ όσο και, ειδικώς για τις δεσμεύσεις σε θέματα υπηρεσιών του τομέα των μεταφορών, στο άρθρο 3, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ, το Δικαστήριο επιβεβαίωσε επίσης ότι η Ένωση είχε αποκλειστική αρμοδιότητα όσον αφορά τις διατάξεις του κεφαλαίου 10 της συμφωνίας, όπου καταγράφονται οι δεσμεύσεις με αντικείμενο τις δημόσιες συμβάσεις.

Ελέγχοντας το κεφάλαιο 9, τμήμα Α, της συμφωνίας, το οποίο πραγματευόταν την προστασία των επενδύσεων, το Δικαστήριο διέκρινε μεταξύ των άμεσων και των λοιπών επενδύσεων. Ως προς το πρώτο είδος επενδύσεων, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι οι πράξεις της Ένωσης στον τομέα των άμεσων ξένων επενδύσεων εμπίπτουν στην κοινή εμπορική πολιτική, ανεξαρτήτως αν πρόκειται για πράξεις που ρυθμίζουν την εισδοχή ή την προστασία των εν λόγω επενδύσεων. Εφόσον οι σχεδιαζόμενες δεσμεύσεις περί των άμεσων επενδύσεων έχουν, άλλωστε, ως σκοπό να προάγουν, να διευκολύνουν και να διέπουν τις εμπορικές συναλλαγές, οπότε είναι πιθανό να παράγουν ευθείς και άμεσες συνέπειες επί των συναλλαγών αυτών, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι η Ένωση διέθετε, δυνάμει του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', ΣΛΕΕ, αποκλειστική αρμοδιότητα να τις εγκρίνει. Αντιθέτως, για τις δεσμεύσεις που αφορούσαν τις λοιπές επενδύσεις, πλην των άμεσων, όπως οι «επενδύσεις χαρτοφυλακίου» οι οποίες γίνονται χωρίς πρόθεση να ασκηθεί επιρροή στη διαχείριση και στον έλεγχο των αντίστοιχων επιχειρήσεων, άρα συνιστούν κινήσεις κεφαλαίων κατά την έννοια του άρθρου 63 ΣΛΕΕ, το Δικαστήριο έκρινε ότι δεν ενέπιπταν ούτε στην αποκλειστική αρμοδιότητα της Ένωσης δυνάμει του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', ΣΛΕΕ ούτε σε κάποια από τις περιπτώσεις αποκλειστικής αρμοδιότητας κατά το άρθρο 3, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ. Επί του τελευταίου αυτού σημείου, το Δικαστήριο απέρριψε το επιχείρημα της Επιτροπής ότι το τμήμα Α του κεφαλαίου 9 της συμφωνίας μπορούσε να επηρεάσει το άρθρο 63 ΣΛΕΕ. Τούτο διότι, κατά το Δικαστήριο, δεν νοείται να περιλαμβάνεται διάταξη της Συνθήκης ΛΕΕ στους «κοινούς κανόνες» στους οποίους αναφέρεται το άρθρο 3, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ, αφού δεν είναι δυνατόν οι διατάξεις μιας διεθνούς συμφωνίας της Ένωσης να επηρεάσουν τους κανόνες του πρωτογενούς δικαίου της Ένωσης ούτε να μεταβάλουν την εμβέλειά τους. Κατά το Δικαστήριο, η έγκριση δεσμεύσεων που συμβάλλουν στην εδραίωση της ελεύθερης κινήσεως των κεφαλαίων και των πληρωμών επί τη βάση αμοιβαιότητας μπορεί, εντούτοις, να χαρακτηριστεί αναγκαία για την πλήρη πραγμάτωση της ελεύθερης αυτής κινήσεως κεφαλαίων, η οποία αποτελεί έναν από τους σκοπούς των Συνθηκών στους οποίους αναφέρεται το άρθρο 216, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, και εμπίπτει, εξ αυτού του λόγου, στη συντρέχουσα αρμοδιότητα της Ένωσης και των κρατών μελών σχετικά με την εσωτερική αγορά, δυνάμει του άρθρου 4, παράγραφος 2, στοιχείο α', ΣΛΕΕ.

Εξετάζοντας τις διατάξεις της σχεδιαζόμενης συμφωνίας με τις οποίες, αφενός, προβλέπονταν διάφορες υποχρεώσεις και διαδικασίες ανταλλαγής πληροφοριών, κοινοποιήσεως, ελέγχου, συνεργασίας και διαμεσολαβήσεως, και, αφετέρου, καθιερωνόταν προς τούτο ένα ειδικό θεσμικό πλαίσιο, το Δικαστήριο παρατήρησε ότι αυτές οι δεσμεύσεις αποσκοπούν στη διασφάλιση της αποτελεσματικότητας των ουσιαστικών διατάξεων της συμφωνίας, εγκαθιδρύοντας, κατά βάση, μια οργανική δομή και ορισμένες εξουσίες λήψης αποφάσεων. Δεδομένου ότι οι ως άνω διατάξεις έχουν παρεπόμενο χαρακτήρα, εμπίπτουν στην ίδια αρμοδιότητα με τις ουσιαστικές διατάξεις τις οποίες συνοδεύουν. Το ίδιο ίσχυε σε σχέση με τις δεσμεύσεις που περιέχονταν στο κεφάλαιο 14, υπό τον τίτλο «Διαφάνεια», αφού και αυτές ήταν παρεπόμενες προς τις ουσιαστικές διατάξεις τις οποίες συνόδευαν.

Τέλος, όσον αφορά τις διατάξεις της σχεδιαζόμενης συμφωνίας οι οποίες ρύθμιζαν την επίλυση των διαφορών, το Δικαστήριο διέκρινε ανάμεσα στο καθεστώς για τις διαφορές μεταξύ επενδυτών και κρατών και στο καθεστώς για τις διαφορές μεταξύ της Ένωσης και της Δημοκρατίας της Σιγκαπούρης. Ως προς το πρώτο καθεστώς, το Δικαστήριο σημείωσε ότι αυτό δεν είχε αμιγώς παρεπόμενο χαρακτήρα σε σχέση με τους ουσιαστικούς κανόνες, στον βαθμό που μπορούσε να αφαιρέσει διαφορές από τη δικαιοδοσία των δικαστηρίων των κρατών μελών. Κατά συνέπεια, η έγκριση ενός τέτοιου καθεστώτος ενέπιπτε οπωσδήποτε σε συντρέχουσα αρμοδιότητα της

Ένωσης και των κρατών μελών. Ως προς το καθεστώς επιλύσεως τυχόν διαφορών μεταξύ της Ένωσης και της Δημοκρατίας της Σιγκαπούρης, το Δικαστήριο επανέλαβε, αντιθέτως, ότι η αρμοδιότητα της Ένωσης επί θεμάτων διεθνών σχέσεων και η ικανότητά της προς σύναψη διεθνών συμφωνιών εμπερικλείουν κατ' ανάγκην την ευχέρεια της Ένωσης να αποδεχθεί ότι θα πρέπει η ίδια να συμμορφώνεται, σε επίπεδο ερμηνείας και εφαρμογής των διατάξεων διεθνούς συμφωνίας, με τις αποφάσεις είτε δικαστηρίου που έχει συσταθεί ή οριστεί με την αντίστοιχη συμφωνία είτε οργάνου το οποίο, καίτοι όχι τυπικώς δικαιοδοτικό, επιτελεί κατ' ουσίαν δικαιοδοτικές λειτουργίες, όπως είναι το όργανο επιλύσεως διαφορών στο πλαίσιο της Συμφωνίας του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου. Επειδή το καθεστώς επιλύσεως διαφορών μεταξύ της Ένωσης και της Δημοκρατίας της Σιγκαπούρης εντασσόταν στην οριοθέτηση του θεσμικού πλαισίου των ουσιαστικών διατάξεων της σχεδιαζόμενης συμφωνίας και δεν ήταν δυνατό να αφαιρέσει διαφορές από τη δικαιοδοσία των δικαστηρίων των κρατών μελών ή των δικαιοδοτικών οργάνων της Ένωσης, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι το καθεστώς αυτό ενέπιπτε στην ίδια αρμοδιότητα με τις ουσιαστικές διατάξεις τις οποίες συνόδευε.

Με βάση το όλο σκεπτικό που προεκτέθηκε, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι το σχέδιο συμφωνίας ελεύθερων συναλλαγών με τη Δημοκρατία της Σιγκαπούρης ενέπιπτε, εν μέρει, στην αποκλειστική αρμοδιότητα της Ένωσης και, εν μέρει, σε συντρέχουσα αρμοδιότητα της Ένωσης και των κρατών μελών.

Με την απόφαση της 25ης Οκτωβρίου 2017, **Επιτροπή κατά Συμβουλίου** (C-389/15, [EU:C:2017:798](#)), το τμήμα μείζονος συνθέσεως δέχθηκε την προσφυγή ακυρώσεως που άσκησε η Επιτροπή κατά της αποφάσεως 8512/15 του Συμβουλίου, της 7ης Μαΐου 2015, με την οποία παρεχόταν εξουσιοδότηση για την έναρξη διαπραγματεύσεων σχετικά με την αναθεωρημένη Συμφωνία της Λισσαβώνας¹³⁰ για τις ονομασίες προελεύσεως και τις γεωγραφικές ενδείξεις. Κατά το Δικαστήριο, η διαπραγμάτευση του σχεδίου αναθεωρημένης συμφωνίας ενέπιπτε στην αποκλειστική αρμοδιότητα την οποία το άρθρο 3, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ αναθέτει στην Ένωση ως προς την κοινή εμπορική πολιτική κατά την έννοια του άρθρου 207, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ.

Το Δικαστήριο παρέπεμψε ευθύς εξαρχής στην πάγια νομολογία του σύμφωνα με την οποία οι διεθνείς δεσμεύσεις που αναλαμβάνει η Ένωση στον τομέα της διανοητικής ιδιοκτησίας άπτονται της κοινής εμπορικής πολιτικής εφόσον, αφενός, εμφανίζουν ειδικό σύνδεσμο με τις διεθνείς εμπορικές συναλλαγές, υπό την έννοια ότι προορίζονται κυρίως να προάγουν, να διευκολύνουν ή να διέπουν τις ως άνω συναλλαγές, και, αφετέρου, έχουν ευθείες και άμεσες συνέπειες επ' αυτών. Το Δικαστήριο έκρινε ότι διεθνείς συμφωνίες με αντικείμενο τη διασφάλιση και την οργάνωση της προστασίας των δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας στο έδαφος των συμβαλλομένων μερών μπορούν να emπίπτουν στην κοινή εμπορική πολιτική, υπό την προϋπόθεση ότι πληρούν τους προαναφερθέντες δύο όρους.

Εξετάζοντας τον σκοπό του σχεδίου αναθεωρημένης συμφωνίας, το Δικαστήριο κατέστησε σαφές ότι, στο μέτρο που βασικός στόχος του εν λόγω σχεδίου ήταν να ενισχύσει το σύστημα το οποίο θεσπίστηκε με τη Συμφωνία της Λισσαβώνας και να επεκτείνει, στο πλαίσιο της ειδικής ένωσης που ιδρύθηκε με αυτήν, την εκεί προβλεπόμενη ειδική προστασία και στις γεωγραφικές ενδείξεις, ως συμπλήρωμα της προστασίας την οποία παρέχει η Σύμβαση των Παρισίων¹³¹ στις διάφορες μορφές βιομηχανικής ιδιοκτησίας, έπρεπε να γίνει δεκτό ότι το επίμαχο σχέδιο

130/ Η Συμφωνία της Λισσαβώνας σχετικά με την προστασία των ονομασιών προελεύσεως και τη διεθνή καταχώρισή τους υπογράφηκε στις 31 Οκτωβρίου 1958, αναθεωρήθηκε στη Στοκχόλμη στις 14 Ιουλίου 1967 και τροποποιήθηκε στις 28 Σεπτεμβρίου 1979 (*Recueil des traités des Nations unies*, τόμος 828, αριθ. 13172, σ. 205).

131/ Η Σύμβαση περί προστασίας της βιομηχανικής ιδιοκτησίας υπογράφηκε στο Παρίσι στις 20 Μαρτίου 1883, αναθεωρήθηκε τελευταία στη Στοκχόλμη στις 14 Ιουλίου 1967 και τροποποιήθηκε στις 28 Σεπτεμβρίου 1979 (*Recueil des traités des Nations unies*, τόμος 828, αριθ. 11851, σ. 305).

εντασσόταν στο πνεύμα του γενικού σκοπού της δέσμης συμβατικών κειμένων στην οποία ανήκει, και ειδικότερα ότι προοριζόταν, από πλευράς της Ένωσης, να διευκολύνει και να διέπει τις εμπορικές συναλλαγές μεταξύ της ίδιας και των τρίτων κρατών που ήταν συμβαλλόμενα μέρη της συμφωνίας αυτής.

Σε σχέση με τις συνέπειες του σχεδίου αναθεωρημένης συμφωνίας, το Δικαστήριο εκτίμησε ότι οι διατάξεις του σχεδίου θα είχαν ευθείες και άμεσες συνέπειες επί των συναλλαγών μεταξύ της Ένωσης και των αντίστοιχων τρίτων κρατών, αφού παρείχαν σε όσους κατασκευαστές εμπλέκονταν στις συναλλαγές αυτές, αλλά και σε κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο, τα αναγκαία μέσα για να εξασφαλίσουν, υπό ομοιογενείς ουσιαστικές και διαδικαστικές προϋποθέσεις, την αποτελεσματική τήρηση της προστασίας την οποία εγγυόταν το σχέδιο αναθεωρημένης συμφωνίας για τα δικαιώματά τους βιομηχανικής ιδιοκτησίας σε περίπτωση βλαπτικής ή αθέμιτης χρήσεως ονομασίας προελεύσεως ή γεωγραφικής ενδείξεως στην αλλοδαπή.

Κατόπιν τούτου, το Δικαστήριο κατέληξε ότι εσφαλμένως το Συμβούλιο είχε θεωρήσει ότι η προσβαλλόμενη απόφαση ενέπιπε στον τομέα της προσεγγίσεως των νομοθεσιών των κρατών μελών σε θέματα εσωτερικής αγοράς (άρθρο 114 ΣΛΕΕ) και κατ' επέκταση σε συντρέχουσα αρμοδιότητα της Ένωσης και των κρατών μελών της, οπότε ακύρωσε την απόφαση του Συμβουλίου.

XIX. ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΥΜΦΩΝΙΕΣ

Δύο γνωμοδοτήσεις και μία απόφαση του Δικαστηρίου σε σχέση με διεθνείς συμφωνίες χρήζουν ιδιαίτερης μνείας. Οι δύο γνωμοδοτήσεις αφορούν, η πρώτη, τη Συνθήκη του Μαρακές για τη διευκόλυνση της προσβάσεως τυφλών, αμβλυώπων ή ατόμων με άλλα προβλήματα ανάγνωσης εντύπων σε δημοσιευμένα έργα και, η δεύτερη, τη συμφωνία την οποία διαπραγματεύθηκαν ο Καναδάς και η Ευρωπαϊκή Ένωση σχετικά με τη διαβίβαση και την επεξεργασία των δεδομένων από τις καταστάσεις επιβατών πτήσεων¹³². Η απόφαση αφορά την ερμηνεία διατάξεως μιας αποφάσεως του Συμβουλίου Συνδέσεως ΕΟΚ-Τουρκίας. Αξίζει να υπενθυμιστεί επίσης εδώ και η απόφαση C-687/15, *Επιτροπή κατά Συμβουλίου* (CMR-15), όπου το κρίσιμο ζήτημα ήταν η νομική μορφή των πράξεων που προβλέπονται στα άρθρο 218, παράγραφος 9, ΣΛΕΕ¹³³.

Στις 14 Φεβρουαρίου 2017 το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου εξέδωσε τη **γνωμοδότηση 3/15 (EU:C:2017:114) επί της Συνθήκης του Μαρακές**¹³⁴, η οποία συνήφθη το 2013 κατόπιν διαπραγματεύσεων που πραγματοποιήθηκαν στο πλαίσιο του Παγκόσμιου Οργανισμού Διανοητικής Ιδιοκτησίας. Η συνθήκη αυτή επιβάλλει στα συμβαλλόμενα μέρη την υποχρέωση να προβλέπουν στην εθνική τους νομοθεσία ότι ορισμένοι φορείς, ήτοι δημόσια ιδρύματα και οργανισμοί μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα που παρέχουν υπηρεσίες εκπαίδευσης, παιδαγωγικής κατάρτισης, προσαρμοσμένης ανάγνωσης ή προσβάσεως σε πληροφορίες, μπορούν, χωρίς την άδεια του φορέα του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας, να αναπαράγουν ή να διανέμουν αντίτυπα

132/ Η απόφαση αυτή έχει παρουσιαστεί και υπό τον τίτλο I «Θεμελιώδη δικαιώματα».

133/ Η απόφαση αυτή έχει παρουσιαστεί και υπό τον τίτλο III.2 «Νομικές πράξεις της Ένωσης».

134/ Το Συμβούλιο ενέκρινε την υπογραφή της Συνθήκης αυτής, εξ ονόματος της Ένωσης, με την απόφαση 2014/221/ΕΕ του Συμβουλίου, της 14ης Ιουλίου 2014 (ΕΕ 2014, L 115, σ. 1).

δημοσιευμένων έργων σε μορφότυπο κατάλληλο για τυφλούς, άτομα με μειωμένη όραση ή με άλλα προβλήματα ανάγνωσης εντύπων. Το Δικαστήριο κλήθηκε να αποφανθεί αν η Ένωση διέθετε την απαιτούμενη αρμοδιότητα για να συνάψει μόνη της μια τέτοια συμφωνία.

Πρώτον, το Δικαστήριο επισήμανε εκ προοιμίου ότι η σύναψη της Συνθήκης του Μαρακές δεν άπτεται της κοινής εμπορικής πολιτικής, όπως αυτή ορίζεται στο άρθρο 207 ΣΛΕΕ. Αφενός, σκοπός της συνθήκης δεν είναι η προώθηση, η διευκόλυνση ή η ρύθμιση του διεθνούς εμπορίου αντιτύπων σε προσβάσιμο μορφότυπο, αλλά η βελτίωση της καταστάσεως των δικαιούχων, μέσω της διευκολύνσεως, με διάφορα μέσα, της προσβάσεως των ατόμων αυτών σε δημοσιευμένα έργα. Αφετέρου, οι διασυνοριακές ανταλλαγές αντιτύπων σε προσβάσιμο μορφότυπο, στις οποίες προσβλέπει η Συνθήκη του Μαρακές, δεν μπορούν να εξομοιωθούν με τις διεθνείς συναλλαγές που πραγματοποιούνται από συνήθεις επιχειρηματίες για εμπορικούς σκοπούς, δεδομένου ότι οι ανταλλαγές γίνονται μόνο μεταξύ δημοσίων ιδρυμάτων ή οργανισμών μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα υπό τους όρους τους οποίους θέτει η συνθήκη, καθώς και ότι οι εξαγωγές και εισαγωγές προορίζονται αποκλειστικώς για τους δικαιούχους.

Δεύτερον, το Δικαστήριο έκρινε ότι όλες οι υποχρεώσεις που προβλέπονται από τη Συνθήκη του Μαρακές άπτονται ενός τομέα ο οποίος καλύπτεται ήδη εν πολλοίς από τους κοινούς κανόνες της Ένωσης και ότι η σύναψη της συγκεκριμένης συνθήκης ενδέχεται να επηρεάσει τους κανόνες αυτούς ή να μεταβάλει την εμβέλειά τους, κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ. Ως εκ τούτου, η σύναψη της Συνθήκης του Μαρακές εμπίπτει στην αποκλειστική αρμοδιότητα της Ένωσης. Πράγματι, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η οδηγία 2001/29¹³⁵ παρέχει σε όσα κράτη μέλη το επιθυμούν την ευχέρεια να προβλέπουν, υπέρ των ατόμων με αναπηρία, εξαίρεση ή περιορισμό των δικαιωμάτων αναπαραγωγής και παρουσιάσεως στο κοινό. Επομένως, η εξαίρεση ή ο περιορισμός που προβλέπεται από τη Συνθήκη του Μαρακές θα πρέπει να τεθεί σε εφαρμογή στο πλαίσιο του τομέα ο οποίος εναρμονίζεται με την οδηγία. Το ίδιο ισχύει για τα προβλεπόμενα από αυτή τη συνθήκη καθεστώτα εξαγωγής και εισαγωγής, στον βαθμό που έχουν ως αντικείμενο να επιτρέπουν την παρουσίαση στο κοινό ή τη διανομή, στην επικράτεια συμβαλλόμενου μέρους, αντιτύπων σε προσβάσιμο μορφότυπο, δημοσιευμένων σε άλλο συμβαλλόμενο μέρος, χωρίς να ζητείται η συναίνεση των φορέων των δικαιωμάτων. Το Δικαστήριο υπογράμμισε συναφώς ότι ναι μεν τα κράτη μέλη έχουν, δυνάμει της οδηγίας 2001/19, τη δυνατότητα να προβλέπουν τέτοια εξαίρεση ή τέτοιον περιορισμό, πλην όμως πρόκειται για ευχέρεια η οποία τους παρέχεται από τον νομοθέτη της Ένωσης και οριοθετείται αυστηρά από διάφορες απαιτήσεις του δικαίου της Ένωσης.

Με τη **γνωμοδότηση 1/15 (EU:C:2017:592)**¹³⁶, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου αποφάνθηκε στις 26 Ιουλίου 2017, μεταξύ άλλων θεμάτων, και επί της προσηκουσας νομικής βάσης για την έκδοση της αποφάσεως του Συμβουλίου, η οποία αφορούσε τη σύναψη της συμφωνίας που διαπραγματεύθηκαν ο Καναδάς και η Ευρωπαϊκή Ένωση αναφορικά με τη διαβίβαση και την επεξεργασία των δεδομένων από τις καταστάσεις των επιβατών πτήσεων. Επειδή η επιλογή της νομικής βάσεως των πράξεων της Ένωσης, περιλαμβανομένων εκείνων που εκδίδονται ενόψει της συνάψεως διεθνούς συμφωνίας, πρέπει να στηρίζεται σε αντικειμενικά στοιχεία επιδεχόμενα δικαστικό έλεγχο, μεταξύ των οποίων καταλέγονται ο σκοπός και το περιεχόμενο της αντίστοιχης πράξεως, το Δικαστήριο σημείωσε κατ' αρχάς ότι η σχεδιαζόμενη συμφωνία είχε δύο πτυχές, η μία σχετική με τη ανάγκη διαφυλάξεως της δημόσιας ασφάλειας και η άλλη σχετική με την προστασία των δεδομένων από τις καταστάσεις των επιβατών πτήσεων. Δεδομένου ότι αμφότερες οι πτυχές είχαν ουσιώδη χαρακτήρα, το Δικαστήριο τόνισε ακολούθως ότι τα σχεδιαζόμενα μέτρα για την προστασία των προσωπικών δεδομένων των επιβατών συνδέονταν

135/ Οδηγία 2001/29/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 22ας Μαΐου 2001, για την εναρμόνιση ορισμένων πτυχών του δικαιώματος του δημιουργού και συγγενικών δικαιωμάτων στην κοινωνία της πληροφορίας (ΕΕ 2001, L 167, σ. 10).

136/ Η γνωμοδότηση αυτή έχει παρουσιαστεί και υπό τον τίτλο I «Θεμελιώδη δικαιώματα».

με τη νομική βάση που προβλέπεται στο άρθρο 16, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ, ενώ τα μέτρα για τη διαβίβαση των δεδομένων αυτών στις αρμόδιες αρχές και για την εκ μέρους τους επεξεργασία των ίδιων πάντοτε δεδομένων συνδέονταν με τη νομική βάση που προβλέπεται στο άρθρο 87, παράγραφος 2, στοιχείο α', ΣΛΕΕ. Αφού διαπίστωσε ότι η από κοινού χρήση αυτών των δύο διαφορετικών νομικών βάσεων δεν συνεπάγεται, κατ' αρχήν, διαφορετικές διαδικασίες εκδόσεως αποφάσεως, το Δικαστήριο επιβεβαίωσε εν τέλει ότι η απόφαση του Συμβουλίου για τη σύναψη της σχεδιαζόμενης συμφωνίας έπρεπε να στηριχθεί τόσο στο άρθρο 16, παράγραφος 2, όσο και στο άρθρο 87, παράγραφος 2, στοιχείο α', ΣΛΕΕ.

Με την απόφαση της 5ης Δεκεμβρίου 2017, *Γερμανία κατά Συμβουλίου* (C-600/14, [EU:C:2017:935](#)), το τμήμα μείζονος συνθέσεως απέρριψε την προσφυγή η οποία είχε ως αίτημα τη μερική ακύρωση της αποφάσεως 2014/699 του Συμβουλίου¹³⁷ για τον καθορισμό της θέσης που έπρεπε να ληφθεί εξ ονόματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης αναφορικά με ορισμένες τροποποιήσεις της Συμβάσεως για τις διεθνείς σιδηροδρομικές μεταφορές (Σύμβαση COTIF). Προς στήριξη της προσφυγής της, η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας είχε υποστηρίξει, μεταξύ άλλων, ότι ορισμένα θέματα ως προς τα οποία καθορίστηκαν, με την προσβαλλόμενη απόφαση, οι θέσεις που θα έπρεπε να ληφθούν εξ ονόματος της Ένωσης δεν ενέπιπταν στην εξωτερική αρμοδιότητα της Ένωσης, εφόσον αυτή δεν είχε θεσπίσει προηγουμένως κοινούς κανόνες που να μπορούν να επηρεαστούν από τις εν λόγω τροποποιήσεις.

Με την απόφασή του, το Δικαστήριο υπενθύμισε ευθύς εξαρχής ότι η αρμοδιότητα της Ένωσης να συνάπτει διεθνείς συμφωνίες μπορεί να απορρέει όχι μόνο ρητώς από σχετική διάταξη της Συνθήκης αλλά και σιωπηρώς από άλλες διατάξεις των Συνθηκών ή από πράξεις που έχουν εκδώσει στο πλαίσιο αυτών των διατάξεων τα θεσμικά όργανα της Ένωσης. Ειδικότερα, οσάκις το δίκαιο της Ένωσης δημιουργεί υπέρ των θεσμικών οργάνων αρμοδιότητες σε εσωτερικό επίπεδο προς επίτευξη συγκεκριμένου σκοπού, η Ένωση καθίσταται αρμόδια να αναλαμβάνει τις διεθνείς υποχρεώσεις που είναι αναγκαίες για την επίτευξη του σκοπού αυτού, έστω και αν δεν υπάρχει καμιά ρητή διάταξη προς τούτο. Συνεπώς, εξωτερική αρμοδιότητα της Ένωσης μπορεί να υφίσταται και πέραν των περιπτώσεων στις οποίες η Ένωση έχει αποκλειστική αρμοδιότητα δυνάμει του άρθρου 3, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ. Εν προκειμένω, το Δικαστήριο επισήμανε ότι οι διατάξεις της Συμβάσεως COTIF με τις οποίες συνδέονταν οι επίμαχες τροποποιήσεις αποσκοπούσαν στη θέσπιση εναρμονισμένων κανόνων σε διεθνές επίπεδο, ώστε να καλύπτονται και οι διεθνείς μεταφορές που εκτελούνται από ή προς την επικράτεια ενός κράτους μέλους ή διέρχονται από την επικράτεια ενός ή περισσότερων κρατών μελών, για το μέρος της διαδρομής εκτός του εδάφους της Ένωσης και, κατ' αρχήν, για τα μέρη επίσης της διαδρομής εντός του εδάφους της Ένωσης. Επομένως, έπρεπε να γίνει δεκτό ότι ο καθορισμός της θέσης της Ένωσης επί των τροποποιήσεων αυτών συνέβαλλε στην επίτευξη των σκοπών της κοινής πολιτικής μεταφορών, στο πλαίσιο της αρμοδιότητας της Ένωσης δυνάμει του άρθρου 91, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, η οποία, σημειωτέον, περιλαμβάνει και μια εξωτερική πτυχή.

Το Δικαστήριο παρατήρησε επίσης ότι η εξωτερική αρμοδιότητα της Ένωσης στη δεύτερη από τις περιπτώσεις στις οποίες αναφέρεται το άρθρο 216, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, δηλαδή στην περίπτωση όπου η σύναψη συμφωνίας είναι «αναγκαία για την επίτευξη, στο πλαίσιο των πολιτικών της Ένωσης, ενός εκ των στόχων που καθορίζονται από τις Συνθήκες», δεν εξαρτάται από την προϋπόθεση της προγενέστερης θεσπίσεως κανόνων της Ένωσης που να μπορούν να επηρεαστούν από τις επίδικες τροποποιήσεις. Επιπλέον, δεν είναι δυνατό να υποστηριχθεί

^{137/} Απόφαση 2014/699/ΕΕ του Συμβουλίου, της 24ης Ιουνίου 2014, σχετικά με τον καθορισμό της θέσης που θα ληφθεί εξ ονόματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατά την 25η σύνοδο της αναθεωρητικής επιτροπής της ΟΤΙΕ, όσον αφορά ορισμένες τροπολογίες στη σύμβαση για τις διεθνείς σιδηροδρομικές μεταφορές (σύμβαση COTIF) και στα προσαρτήματά της (ΕΕ 2014, L 293, σ. 26).

ότι στον τομέα των μεταφορών, ο οποίος εμπίπτει σε συντρέχουσα αρμοδιότητα της Ένωσης και των κρατών μελών της, η Ένωση δεν επιτρέπεται να δράσει σε εξωτερικό επίπεδο προτού ενεργήσει σε εσωτερικό, θεσπίζοντας κοινούς κανόνες, σε θέματα όπου έχουν αναληφθεί διεθνείς υποχρεώσεις.

Με την απόφαση της 29ης Μαρτίου 2017, *Tekdemir* (C-652/15, [EU:C:2017:239](#)), το Δικαστήριο ερμήνευσε τη ρήτρα «standstill» στο άρθρο 13 της αποφάσεως 1/80 του Συμβουλίου Συνδέσεως ΕΟΚ-Τουρκίας¹³⁸, δυνάμει της οποίας απαγορευόταν στα κράτη μέλη και στη Δημοκρατία της Τουρκίας να θέσουν νέους περιορισμούς στους όρους προσβάσεως στην απασχόληση, όσον αφορά τους εργαζομένους και τα μέλη της οικογένειάς τους που βρίσκονται νομίμως στο έδαφος καθενός εκ των συμβαλλόμενων μερών. Στην προκειμένη περίπτωση, Τούρκος υπήκοος γεννηθείς τον Ιούνιο του 2014 στη Γερμανία, ζήτησε, εκπροσωπούμενος νομίμως από τους γονείς του τον Ιούλιο του ίδιου έτους, να του χορηγηθεί άδεια διαμονής βάσει του γερμανικού δικαίου. Η μητέρα του, επίσης τουρκικής ιθαγένειας, αφού είχε εισέλθει στη Γερμανία κάνοντας χρήση τουριστικής θεωρήσεως Σένγκεν, υπέβαλε αίτηση ασύλου. Κατά τον χρόνο γεννήσεως του τέκνου, είχε άδεια διαμονής ως αιτούσα άσυλο. Ο πατέρας του τέκνου, επίσης Τούρκος υπήκοος, διέθετε άδεια διαμονής έως τον Οκτώβριο του 2016.

Βάσει εθνικής διατάξεως που θεσπίστηκε αφότου η απόφαση 1/80 είχε τεθεί σε ισχύ στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, η αρμόδια γερμανική αρχή απέρριψε την αίτηση χορηγήσεως άδειας διαμονής στο τέκνο κρίνοντας, αφενός, ότι δεν ήταν υπέρμετρα επαχθές να υποβληθεί εκ των υστέρων στη διαδικασία θεωρήσεως, έστω και αν τούτο θα σήμαινε αναπόφευκτα ότι το τέκνο και η μητέρα του θα χωρίζονταν, τουλάχιστον προσωρινώς, από τον πατέρα και σύζυγο αντιστοίχως, και, αφετέρου, ότι δεν ήταν παράλογο ο πατέρας να συνεχίσει στην Τουρκία τον κοινό οικογενειακό και συζυγικό βίο με τον υιό και τη σύζυγό του.

Παραπέμποντας στην ερμηνεία που είχε δώσει με την απόφαση *Demir*¹³⁹, το Δικαστήριο κατέληξε ότι ο σκοπός της αποτελεσματικής διαχειρίσεως των μεταναστευτικών ροών μπορεί να συνιστά επιτακτικό λόγο γενικού συμφέροντος ικανό να δικαιολογήσει εθνικό μέτρο το οποίο έχει θεσπιστεί αφότου τέθηκε σε ισχύ η απόφαση 1/80 στο οικείο κράτος μέλος και το οποίο επιβάλλει σε όσους υπηκόους τρίτων κρατών δεν έχουν συμπληρώσει το δέκατο έκτο έτος της ηλικίας τους να διαθέτουν άδεια διαμονής για την είσοδο και τη διαμονή τους στο κράτος μέλος αυτό. Ωστόσο, ένα τέτοιο μέτρο είναι δυσανάλογο σε σχέση με τον επιδιωκόμενο σκοπό σε περίπτωση που οι όροι εφαρμογής του, όσον αφορά τέκνα τα οποία είναι υπήκοοι τρίτου κράτους, γεννήθηκαν στο συγκεκριμένο κράτος μέλος και έχουν τουλάχιστον έναν γονέα εργαζόμενο και νομίμως διαμένοντα στο εν λόγω κράτος μέλος, υπερβαίνουν αυτό που είναι αναγκαίο για την επίτευξη του ως άνω σκοπού, όπερ συμβαίνει όταν η εφαρμογή του έχει ως αποτέλεσμα να εξαναγκάζεται ο εργαζόμενος να επιλέξει μεταξύ της συνεχίσεως της μισθωτής δραστηριότητάς του στη Γερμανία, με αντίτιμο τη σοβαρή διατάραξη της οικογενειακής ζωής του, και της παρατήσεως από τη συνέχιση της δραστηριότητας χωρίς να υφίσταται εγγύηση για την επαγγελματική επανένταξή του σε περίπτωση ενδεχόμενης επιστροφής από την Τουρκία.

138/ Απόφαση 1/80 του Συμβουλίου Συνδέσεως, της 19ης Σεπτεμβρίου 1980, σχετικά με την πρόωθηση της συνδέσεως, που επισυνάφθηκε στη Συμφωνία Συνδέσεως μεταξύ της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας και της Τουρκίας, η οποία υπογράφηκε στις 12 Σεπτεμβρίου 1963 στην Άγκυρα από τη Δημοκρατία της Τουρκίας, αφενός, και από τα κράτη μέλη της ΕΟΚ και την Κοινότητα, αφετέρου, και η οποία συνάφθηκε, εγκρίθηκε και επικυρώθηκε εξ ονόματος της Κοινότητας με την απόφαση 64/732/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 23ης Δεκεμβρίου 1963 (ΕΕ ειδ. έκδ. 11/001, σ. 48).

139/ Απόφαση του Δικαστηρίου της 7ης Νοεμβρίου 2013, *Demir* (C-225/12, [EU:C:2013:725](#)).

XX. ΚΟΙΝΗ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ

Στο κεφάλαιο αυτό, μνημονεύονται πέντε αξιοσημείωτες αποφάσεις σχετικές με την κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ). Οι τρεις αφορούν τη δέσμευση κεφαλαίων ομάδων ή προσώπων που θεωρήθηκε ότι συνδέονται με τρομοκρατικές πράξεις. Η τέταρτη αφορά την αρμοδιότητα του Δικαστηρίου να αποφανθεί επί της νομιμότητας των αποφάσεων του Συμβουλίου για την εφαρμογή περιοριστικών μέτρων σε ορισμένες ρωσικές επιχειρήσεις λόγω των ενεργειών της Ρωσικής Ομοσπονδίας στην Ουκρανία. Τέλος, υπενθυμίζεται και η απόφαση *Safa Nicu Seprehan κατά Συμβουλίου* (C-45/15 P), όπου τέθηκε το ζήτημα της ανορθώσεως της ζημίας που προκαλείται από απόφαση για τη δέσμευση κεφαλαίων ¹⁴⁰.

Στην απόφαση της 14ης Μαρτίου 2017, **Α κ.λπ.** (C-158/14, [EU:C:2017:202](#)), το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου εξέτασε το κύρος του εκτελεστικού κανονισμού (ΕΕ) 610/2010 ¹⁴¹ του Συμβουλίου, περί διατήρησης της καταχώρισης της οργανώσεως «Τίγρεις για την απελευθέρωση του Ταμίλ Ιλάμ» (LTTE) στον κατάλογο των ομάδων εις βάρος των οποίων είχαν επιβληθεί περιοριστικά μέτρα λόγω εμπλοκής τους σε τρομοκρατικές πράξεις. Η διαφορά της κύριας δίκης αφορούσε εθνικά μέτρα δεσμεύσεως των κεφαλαίων διαφόρων ατόμων τα οποία συγκέντρωναν πόρους για λογαριασμό των LTTE. Επειδή για την έκδοση των σχετικών εθνικών αποφάσεων ελήφθη υπόψη ο εκτελεστικός κανονισμός 610/2010, οι ενδιαφερόμενοι αμφισβήτησαν το κύρος του εκτελεστικού αυτού κανονισμού υποστηρίζοντας ότι οι ενέργειες των LTTE δεν ήταν τρομοκρατικές πράξεις αλλά δραστηριότητες ένοπλων δυνάμεων κατά την έννοια του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου, αφού εντάσσονταν στο πλαίσιο ένοπλης συρράξεως. Το αιτούν δικαστήριο διερωτήθηκε, ειδικότερα, αν οι δραστηριότητες ένοπλων δυνάμεων σε περίοδο ένοπλης συρράξεως κατά την έννοια του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου μπορούν να συνιστούν «τρομοκρατικές πράξεις», όπως αυτές ορίζονται στις ρυθμίσεις του δικαίου της Ένωσης για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας.

Σε πρώτη φάση, το Δικαστήριο επιβεβαίωσε ότι, μολονότι δεν είχαν προσβάλει τον εκτελεστικό κανονισμό 610/2010 και τις προγενέστερες αυτού πράξεις ασκώντας προσφυγή ακυρώσεως, οι ενδιαφερόμενοι μπορούσαν παρά ταύτα να αμφισβητήσουν το κύρος των εν λόγω πράξεων ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου. Ως προς το σημείο αυτό, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι αίτηση προδικαστικής αποφάσεως επί του κύρους πράξεως της Ένωσης μπορεί, ομολογουμένως, να απορριφθεί σε περίπτωση που, μολονότι η προσφυγή ακυρώσεως κατά της πράξεως αυτής θα ήταν προδήλως παραδεκτή, το φυσικό ή νομικό πρόσωπο το οποίο είχε το δικαίωμα να ασκήσει τέτοια προσφυγή άφησε να παρέλθει άπρακτη η προβλεπόμενη προθεσμία και επικαλείται την έλλειψη νομιμότητας της ίδιας πράξεως στο πλαίσιο εθνικής διαδικασίας με σκοπό να παροτρύνει το εθνικό δικαστήριο να υποβάλει στο Δικαστήριο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως επί του κύρους της, παρακάμπτοντας έτσι τον απρόσβλητο χαρακτήρα που έχει έναντι του η επίμαχη πράξη μετά την εκπνοή της προθεσμίας ασκήσεως προσφυγής. Εντούτοις, εν προκειμένω, δεν ήταν βέβαιο ότι τυχόν προσφυγή ακυρώσεως την οποία θα ασκούσαν οι ενδιαφερόμενοι ενώπιον του Δικαστηρίου θα ήταν παραδεκτή. Επ' αυτού το Δικαστήριο υπογράμμισε, κατ' αρχάς, ότι οι ενδιαφερόμενοι δεν ήταν οι ίδιοι καταχωρισμένοι στον κατάλογο των προσώπων των οποίων δεσμεύονταν τα κεφάλαια. Η καταχώριση των LTTE στον κατάλογο σχετικά με τη δέσμευση κεφαλαίων έχει, έναντι άλλων προσώπων πλην της οργανώσεως αυτής, γενική ισχύ, στον βαθμό που επιβάλλει σε αόριστο

140/ Η απόφαση αυτή έχει παρουσιαστεί και υπό τον τίτλο III.4 «Εξωσυμβατική ευθύνη της Ένωσης».

141/ Εκτελεστικός κανονισμός (ΕΕ) 610/2010 του Συμβουλίου, της 12ης Ιουλίου 2010, σχετικά με την εφαρμογή του άρθρου 2, παράγραφος 3, του κανονισμού (ΕΚ) 2580/2001 για τη λήψη ειδικών περιοριστικών μέτρων κατά ορισμένων προσώπων και οντοτήτων με σκοπό την καταπολέμηση της τρομοκρατίας, και για την κατάργηση του εκτελεστικού κανονισμού (ΕΕ) 1285/2009 (ΕΕ 2010, L 178, σ. 1).

αριθμό προσώπων την τήρηση ειδικών περιοριστικών μέτρων κατά της συγκεκριμένης οργανώσεως. Συνεπώς, δεν ήταν πρόδηλο ότι οι οικείες πράξεις αφορούσαν «ατομικά» τους ενδιαφερομένους. Άλλωστε, η κατάστασή τους είχε επηρεαστεί άμεσα όχι από τις πράξεις της Ένωσης σχετικά με την καταχώριση της οργανώσεως, αλλά από την επιβολή κυρώσεων στηριζόμενων αποκλειστικώς στη νομοθεσία των Κάτω Χωρών, για την οποία είχε ληφθεί υπόψη, μεταξύ άλλων στοιχείων, αυτή η καταχώριση. Επομένως, κατά το Δικαστήριο, δεν είχε αποδειχθεί ότι θα ήταν προδήλως παραδεκτές τυχόν προσφυγές ακυρώσεως που θα ασκούσαν οι ενδιαφερόμενοι κατά των πράξεων της Ένωσης με τις οποίες το όνομα της οργανώσεως LTTE καταχωρίστηκε και διατηρήθηκε στον κατάλογο για τη δέσμευση κεφαλαίων.

Σε δεύτερη φάση, αφού επανέλαβε ότι οι κανονισμοί που προβλέπουν περιοριστικά μέτρα πρέπει να ερμηνεύονται όχι μόνον υπό το πρίσμα της αποφάσεως στην οποία αναφέρεται το άρθρο 215, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ αλλά και του ιστορικού πλαισίου όπου εντάσσεται ο κάθε κανονισμός, το Δικαστήριο επισήμανε ότι, για την εκτίμηση του κύρους του εκτελεστικού κανονισμού 610/2010, ασκούν επιρροή ο κανονισμός 2580/2001¹⁴² και η κοινή θέση 2001/931¹⁴³, που εμπίπτουν κατ' ουσία στην ΚΕΠΠΑ και έχουν αντικείμενο την υλοποίηση του ψηφίσματος 1373 (2001) του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών.

Ενώ διαπίστωσε ότι το διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο απαγορεύει τις τρομοκρατικές πράξεις, το Δικαστήριο σημείωσε ότι το δίκαιο αυτό επιδιώκει διαφορετικούς σκοπούς από εκείνους της κοινής θέσης 2001/931 και του κανονισμού 2580/2001, χωρίς ωστόσο να αποκλείει τη λήψη περιοριστικών μέτρων όπως τα επίδικα εν προκειμένω. Άρα η εφαρμογή αυτών των πράξεων της Ένωσης δεν εξαρτάται από χαρακτηρισμούς του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου και οι δραστηριότητες ενόπλων δυνάμεων σε περίοδο ένοπλης συρράξεως μπορούν να συνιστούν «τρομοκρατικές πράξεις» κατά την έννοια των αντίστοιχων πράξεων της Ένωσης. Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι δεν ετίθετο ζήτημα κύρους ούτε του εκτελεστικού κανονισμού 610/2010 ούτε των προγενέστερων πράξεων σχετικά με την καταχώριση της οργανώσεως LTTE στον κατάλογο των προσώπων των οποίων δεσμεύονταν τα κεφάλαια.

Οι δύο αποφάσεις της 26ης Ιουλίου 2017, **Συμβούλιο κατά LTTE** (C-599/14 P, [EU:C:2017:583](#)) και **Συμβούλιο κατά Hamas** (C-79/15 P, [EU:C:2017:584](#)), εκδόθηκαν από το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου επί αιτήσεων ανατρέψεως δύο αποφάσεων του Γενικού Δικαστηρίου¹⁴⁴, με τις οποίες είχαν ακυρωθεί οι πράξεις του Συμβουλίου περί ανανέσεως, το 2010 και το 2014, της ισχύος των μέτρων δεσμεύσεως των κεφαλαίων της Hamas και των LTTE, βάσει της κοινής θέσης 2001/931¹⁴⁵ και του κανονισμού 2580/2001¹⁴⁶. Το Δικαστήριο έκρινε με τις δύο αποφάσεις του ότι το Συμβούλιο μπορεί να διατηρήσει το όνομα μιας οργανώσεως στον κατάλογο των οντοτήτων για τις οποίες υπάρχουν υπόνοιες ότι συνδέονται με τρομοκρατικές πράξεις, εφόσον καταλήξει στο συμπέρασμα ότι εξακολουθεί να υφίσταται κίνδυνος εμπλοκής της στις τρομοκρατικές δραστηριότητες που δικαιολογούσαν την αρχική

^{142/} Κανονισμός (ΕΚ) 2580/2001 του Συμβουλίου, της 27ης Δεκεμβρίου 2001, για τη λήψη ειδικών περιοριστικών μέτρων κατά ορισμένων προσώπων και οντοτήτων με σκοπό την καταπολέμηση της τρομοκρατίας (ΕΕ 2001, L 344, σ. 70, και διορθωτικό ΕΕ 2010, L 52, σ. 58).

^{143/} Κοινή θέση 2001/931/ΚΕΠΠΑ του Συμβουλίου, της 27ης Δεκεμβρίου 2001, για την εφαρμογή ειδικών μέτρων για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας (ΕΕ 2001, L 344, σ. 93).

^{144/} Αποφάσεις της 16ης Οκτωβρίου 2014, **LTTE κατά Συμβουλίου** (T-208/11 και T-508/11, [EU:T:2014:885](#)) και της 17ης Δεκεμβρίου 2014, **Hamas κατά Συμβουλίου** (T-400/10, [EU:T:2014:1095](#)).

^{145/} Βλ. ανωτέρω υποσημείωση 142.

^{146/} Κανονισμός (ΕΚ) 2580/2001 του Συμβουλίου, της 27ης Δεκεμβρίου 2001, για τη λήψη ειδικών περιοριστικών μέτρων κατά ορισμένων προσώπων και οντοτήτων με σκοπό την καταπολέμηση της τρομοκρατίας (ΕΕ 2001, L 344, σ. 70).

καταχώρισή της. Το Δικαστήριο διευκρίνισε συναφώς ότι, ενώ η αρχική καταχώριση ονόματος στον κατάλογο πρέπει να στηρίζεται σε εθνικές αποφάσεις τις οποίες λαμβάνουν οι αρμόδιες αρχές, δεν ισχύει η ίδια απαίτηση για τη μεταγενέστερη διατήρηση της καταχώρισεως.

Εν προκειμένω, το Συμβούλιο είχε καταχωρίσει, στις 27 Δεκεμβρίου 2001¹⁴⁷, τη Hamas και, στις 29 Μαΐου 2006¹⁴⁸, τους LTTE στον κατάλογο στον οποίο αναφέρεται το άρθρο 2, παράγραφος 3, του κανονισμού 2580/2001. Οι καταχωρίσεις αυτές, οι οποίες ανανεώνονταν ανά τακτά διαστήματα από το Συμβούλιο, θεμελιώνονταν, όσον αφορά τους LTTE, σε αποφάσεις των αρχών του Ηνωμένου Βασιλείου και σε μία απόφαση των αρχών της Ινδίας, και όσον αφορά τη Hamas, σε δύο αποφάσεις των αρχών των Ηνωμένων Πολιτειών και σε μία απόφαση των βρετανικών αρχών. Χωρίς να έχουν αμφισβητήσει τις πράξεις του Συμβουλίου περί της αρχικής τους καταχώρισεως στον κατάλογο, η Hamas και οι LTTE προσέβαλαν μεταγενέστερες πράξεις με τις οποίες διατηρήθηκαν οι καταχωρίσεις. Το Γενικό Δικαστήριο ακύρωσε τις πράξεις εκείνες, με το σκεπτικό ότι τα επίμαχα μέτρα δεν είχαν στηριχθεί σε πραγματικά περιστατικά που είχαν ελεγχθεί και διαπιστωθεί από τις αρμόδιες αρχές με δικές τους αποφάσεις (όπως απαιτούσε, κατά το Γενικό Δικαστήριο, η κοινή θέση 931/2001) αλλά σε πληροφορίες τις οποίες το Συμβούλιο είχε αντλήσει από τον Τύπο και το διαδίκτυο.

Εξετάζοντας το ζήτημα με ποιους όρους πρέπει να συμμορφώνεται το Συμβούλιο κατά την περιοδική επανεξέταση των περιοριστικών μέτρων που έχουν επιβληθεί και συνεχίζουν να ισχύουν, το Δικαστήριο επικύρωσε τη νομολογία *Al-Aqsa*¹⁴⁹, σύμφωνα με την οποία το Συμβούλιο μπορεί να διατηρήσει το όνομα ενός προσώπου ή μιας οντότητας στον κατάλογο, αν καταλήξει στο συμπέρασμα ότι δεν έχει εξαλειφθεί ο κίνδυνος εμπλοκής τους σε τρομοκρατικές δραστηριότητες. Το Δικαστήριο παρατήρησε ότι, στην προκειμένη περίπτωση, το Συμβούλιο όφειλε να στηριχθεί σε πιο πρόσφατα στοιχεία από ό,τι οι εθνικές αποφάσεις οι οποίες είχαν δικαιολογήσει την αρχική καταχώριση της Hamas και των LTTE, προκειμένου να αποδείξει ότι συνέτρεχε ακόμη ο κίνδυνος εμπλοκής τους. Το Δικαστήριο κατέστησε σαφές ότι, βάσει του άρθρου 1, παράγραφος 4, της κοινής θέσης 2001/931, μόνον η αρχική καταχώριση στον κατάλογο πρέπει οπωσδήποτε να θεμελιώνεται σε εθνική απόφαση εκδοθείσα από αρμόδια αρχή. Αντιθέτως, δεν προβλέπεται από το άρθρο 1, παράγραφος 6, της κοινής θέσης η ίδια προϋπόθεση για τη μεταγενέστερη διατήρηση της καταχώρισεως των οντοτήτων στον κατάλογο, η οποία μπορεί κάλλιστα να στηρίζεται σε άλλες πηγές. Το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι, εν πάση περιπτώσει, οι οντότητες αυτές προστατεύονται χάρη στη δυνατότητά τους να αμφισβητήσουν ενώπιον του δικαστή της Ένωσης όλα τα στοιχεία τα οποία επικαλείται το Συμβούλιο στο πλαίσιο της περιοδικής επανεξετάσεως.

Εν τέλει το Δικαστήριο αναίρεσε μεν την απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου όσον αφορά τη Hamas και την ανέπεμψε ενώπιόν του, πλην όμως επικύρωσε την απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου περί ακυρώσεως των μέτρων δεσμεύσεως των κεφαλαίων των LTTE τα οποία είχε λάβει το Συμβούλιο, και μάλιστα παρά το νομικό σφάλμα που βάρυνε την πρωτόδικη απόφαση. Πράγματι, λαμβανομένου υπόψη ότι οι LTTE είχαν υποστεί στρατιωτική ήττα στη Σρι Λάνκα το 2009 και ότι το γεγονός αυτό στοιχειοθετούσε σημαντική μεταβολή των πραγματικών περιστατικών, ικανή να θέσει υπό αμφισβήτηση τη διαπίστωση ότι εξακολουθούσε να υφίσταται κίνδυνος εμπλοκής της εν λόγω ομάδας σε τρομοκρατικές δραστηριότητες, το Δικαστήριο έκρινε ότι το Συμβούλιο όφειλε να έχει μνημονεύσει, στη αιτιολογική έκθεση των προσβαλλόμενων πράξεων, στοιχεία τα οποία θα

147/ Απόφαση 2001/927/ΕΚ του Συμβουλίου, της 27ης Δεκεμβρίου 2001, για την κατάρτιση του καταλόγου που προβλέπεται στο άρθρο 2, παράγραφος 3, του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 2580/2001 του Συμβουλίου σχετικά με τη λήψη ειδικών περιοριστικών μέτρων κατά ορισμένων προσώπων και οντοτήτων με σκοπό την καταπολέμηση της τρομοκρατίας (ΕΕ 2001, L 344, σ. 83).

148/ Απόφαση 2006/379/ΕΚ του Συμβουλίου, της 29ης Μαΐου 2006, για την εφαρμογή του άρθρου 2, παράγραφος 3, του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 2580/2001 για τη λήψη ειδικών περιοριστικών μέτρων κατά ορισμένων προσώπων και οντοτήτων με σκοπό την καταπολέμηση της τρομοκρατίας, και για την κατάργηση της απόφασης 2005/930/ΕΚ (ΕΕ 2006, L 144, σ. 21).

149/ Απόφαση του Δικαστηρίου, της 15ης Νοεμβρίου 2012, *Al-Aqsa κατά Συμβουλίου και Κάτω Χώρες κατά Al-Aqsa* (C-539/10 P και C-550/10 P, [EU:C:2012:711](#)).

μπορούσαν να στηρίξουν την εκτίμησή του, πράγμα που όμως δεν έκανε. Το Δικαστήριο αποφάνθηκε επίσης ότι το Συμβούλιο μπορεί να θεμελιώσει την αρχική καταχώριση προσώπου ή οντότητας στον κατάλογο επί αποφάσεως εκδοθείσας από αρχή τρίτου κράτους, μόνον αφού βεβαιωθεί ότι η νομοθεσία του τρίτου αυτού κράτους διασφαλίζει ένα επίπεδο προστασίας των δικαιωμάτων άμυνας και του δικαιώματος πραγματικής προσφυγής αντιστοιχο με εκείνο που κατοχυρώνεται στην Ένωση, διαπίστωση την οποία οφείλει επιπλέον να τεκμηριώσει στην αιτιολογική έκθεση της δικής του αποφάσεως.

Τέλος, με την απόφαση της 28ης Μαρτίου 2017, **Rosneft** (C-72/15, [EU:C:2017:236](#)), το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου επιβεβαίωσε το κύρος της αποφάσεως 2014/512¹⁵⁰ και του κανονισμού 833/2014¹⁵¹ του Συμβουλίου σχετικά με τη λήψη, λόγω των ενεργειών της Ρωσικής Ομοσπονδίας στην Ουκρανία, περιοριστικών μέτρων εις βάρος ορισμένων ρωσικών επιχειρήσεων που συνδέονται με το ρωσικό Δημόσιο. Μία από τις θιγόμενες επιχειρήσεις αμφισβήτησε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου το κύρος τόσο των περιοριστικών μέτρων που έλαβε το Συμβούλιο εις βάρος της όσο και των εθνικών εκτελεστικών μέτρων.

Πρώτον, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι είναι αρμόδιο να αποφαινεται προδικαστικώς επί του κύρους πράξεων που εκδίδονται βάσει των διατάξεων για την ΚΕΠΠΑ, εφόσον η προδικαστική παραπομπή αφορά είτε τον έλεγχο της τηρήσεως των προβλεπόμενων από τις Συνθήκες διαδικασιών και εξουσιοδοτήσεων προς τα θεσμικά όργανα για την άσκηση των αρμοδιοτήτων της Ένωσης είτε τον έλεγχο της νομιμότητας των περιοριστικών μέτρων κατά των οικείων φυσικών ή νομικών προσώπων. Όσον αφορά, αφενός, τον αποκλεισμό της αρμοδιότητας του Δικαστηρίου να αποφαινεται προδικαστικώς επί ζητημάτων της ΚΕΠΠΑ, όπως αυτός προβλέπεται στο άρθρο 24, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, τελευταία φράση, ΣΕΕ και στο άρθρο 275, πρώτο εδάφιο, ΣΛΕΕ, και, αφετέρου, την εξαίρεση από τον κανόνα αυτό, η οποία θεσπίζεται με την ίδια διάταξη της Συνθήκης ΕΕ και με το δεύτερο εδάφιο του άρθρου 275 ΣΛΕΕ, το Δικαστήριο υπογράμμισε ειδικότερα ότι μολονότι, ασφαλώς, το άρθρο 47 του Χάρτη δεν μπορεί να δημιουργήσει εκ του μη όντος αρμοδιότητα υπέρ του Δικαστηρίου, στις περιπτώσεις που οι Συνθήκες το αποκλείουν, εντούτοις η αρχή της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας συνεπάγεται ότι ο αποκλεισμός της αρμοδιότητας του Δικαστηρίου στον τομέα της ΚΕΠΠΑ πρέπει να ερμηνεύεται στενά. Δεδομένου ότι σκοπός της διαδικασίας που επιτρέπει στο Δικαστήριο να αποφαινεται επί προδικαστικών ερωτημάτων είναι η διασφάλιση της τηρήσεως του δικαίου κατά την ερμηνεία και την εφαρμογή των Συνθηκών, θα ήταν αντίθετη προς τους σκοπούς της τελευταίας αυτής διατάξεως, καθώς και της αρχής της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, μια περιοριστική ερμηνεία της αρμοδιότητας που απονέμει στο Δικαστήριο το άρθρο 275, δεύτερο εδάφιο, ΣΛΕΕ, στο οποίο παραπέμπει το άρθρο 24, παράγραφος 1, ΣΕΕ.

Υπό τις συνθήκες αυτές, στον βαθμό που το Δικαστήριο διαθέτει, δυνάμει του άρθρου 24, παράγραφος 1, ΣΕΕ και του άρθρου 275, δεύτερο εδάφιο, ΣΛΕΕ, καθ' ύλην αρμοδιότητα να αποφαινεται επί του κύρους πράξεων της Ένωσης, όπως, μεταξύ άλλων, όταν πρόκειται για περιοριστικά μέτρα κατά φυσικών ή νομικών προσώπων, τυχόν ερμηνεία της δεύτερης από αυτές τις διατάξεις υπό την έννοια ότι αποκλείει τη δυνατότητα των

150/ Απόφαση 2014/512/ΚΕΠΠΑ του Συμβουλίου, της 31ης Ιουλίου 2014, σχετικά με περιοριστικά μέτρα λόγω ενεργειών της Ρωσίας που αποσταθεροποιούν την κατάσταση στην Ουκρανία (ΕΕ 2014, L 229, σ. 13), όπως τροποποιήθηκε με την απόφαση 2014/872/ΚΕΠΠΑ του Συμβουλίου, της 4ης Δεκεμβρίου 2014 (ΕΕ 2014, L 349, σ. 58, και διορθωτικό ΕΕ 2014, L 350, σ. 15).

151/ Κανονισμός (ΕΕ) 833/2014 του Συμβουλίου, της 31ης Ιουλίου 2014, σχετικά με περιοριστικά μέτρα λόγω ενεργειών της Ρωσίας που αποσταθεροποιούν την κατάσταση στην Ουκρανία (ΕΕ 2014, L 229, σ. 1), όπως τροποποιήθηκε με τον κανονισμό (ΕΕ) 1290/2014 του Συμβουλίου, της 4ης Δεκεμβρίου 2014 (ΕΕ 2014, L 349, σ. 20, και διορθωτικό ΕΕ 2014, L 369, σ. 79).

δικαστηρίων των κρατών μελών να υποβάλλουν στο Δικαστήριο ερωτήματα ως προς το κύρος των αποφάσεων του Συμβουλίου περί λήψης τέτοιων μέτρων θα αντέβαινε στην όλη οικονομία του συστήματος αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας το οποίο καθιερώνουν οι Συνθήκες.

Δεύτερον, ως προς το κύρος των επίδικων πράξεων, το Δικαστήριο διαπίστωσε πιο συγκεκριμένα ότι, λαμβανομένων υπόψη των διαφορετικών λειτουργιών που επιτελούν οι πράξεις τις οποίες εκδίδει το Συμβούλιο, από τη μία πλευρά, βάσει του άρθρου 29 ΣΕΕ και, από την άλλη πλευρά, βάσει του άρθρου 215 ΣΛΕΕ, το γεγονός ότι η απόφαση 2014/512, η οποία εκδόθηκε από το Συμβούλιο βάσει του άρθρου 29 ΣΕΕ, διευκρινίζει το αντικείμενο των περιοριστικών μέτρων δεν μπορεί, κατ' αρχήν, να θεωρηθεί ότι συνιστά καταστρατήγηση της διαδικασίας που προβλέπεται στο άρθρο 215 ΣΛΕΕ για την εφαρμογή της εν λόγω αποφάσεως. Το γεγονός αυτό δεν θίγει συνεπώς, στο πλαίσιο της εκδόσεως του κανονισμού 833/2014 προς εφαρμογή της ως άνω αποφάσεως, την άσκηση των αρμοδιοτήτων που το άρθρο 215 ΣΛΕΕ αναθέτει στον Ύπατο Εκπρόσωπο της Ένωσης για την ΚΕΠΠΑ και στην Επιτροπή. Τέλος, το Δικαστήριο τόνισε ότι η σπουδαιότητα των σκοπών που επιδιώκονταν με τις επίδικες πράξεις μπορούσε να δικαιολογήσει τις αρνητικές συνέπειες για ορισμένους οικονομικούς φορείς και ότι, εν προκειμένω, η επέμβαση στην επιχειρηματική ελευθερία και στο δικαίωμα ιδιοκτησίας δεν ήταν δυσανάλογη. Εξάλλου, κατά το Δικαστήριο, οι αρχές της ασφάλειας δικαίου και της σαφούς νομοθετικής προβλέψεως των ποινών δεν αποκλείουν τη δυνατότητα κράτους μέλους να επιβάλλει ποινικές κυρώσεις που εφαρμόζονται σε περίπτωση παραβάσεως των διατάξεων του κανονισμού 833/2014, έστω και αν οι διατάξεις αυτές μπορούν εκ των υστέρων να αποσαφηνιστούν σταδιακά περαιτέρω από το Δικαστήριο.

Γ/ Η ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΤΟ 2017

από τον Marc-André GAUDISSERT, βοηθό Γραμματέα

Τρεις είναι οι βασικές αποστολές της Γραμματείας του Δικαστηρίου, όπως προκύπτει από το νομικό πλαίσιο που διέπει την οργάνωση και τη λειτουργία της.

Κατ' αρχάς, στο πλαίσιο της αρμοδιότητάς της, δυνάμει του Κανονισμού Διαδικασίας, να παραλαμβάνει, να διαβιβάζει και να φυλάσσει όλα τα έγγραφα, η Γραμματεία μεριμνά πρωτίστως για την ομαλή εξέλιξη των διαδικασιών και τη διαχείριση των δικογραφιών των υποθέσεων ενώπιον του Δικαστηρίου, από τη στιγμή της πρωτοκόλλησης του εισαγωγικού δικογράφου της δίκης ή της αίτησης προδικαστικής αποφάσεως στη Γραμματεία μέχρι και την επίδοση στους διαδίκους της αποφάσεως που περατώνει τη δίκη ενώπιον του Δικαστηρίου και, εν τέλει, την αρχειοθέτηση της δικογραφίας.

Κατά την εκπλήρωση της εν λόγω αποστολής —και ως επακόλουθο αυτής— η Γραμματεία έρχεται σε επαφή, σε όλες τις επίσημες γλώσσες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με τους εκπροσώπους των διαδίκων, με τρίτους και με τα δικαστήρια των κρατών μελών που υποβάλλουν αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως σχετικές με την ερμηνεία και το κύρος του δικαίου της Ένωσης.

Τέλος, η Γραμματεία βρίσκεται στην υπηρεσία των μελών του Δικαστηρίου, τα οποία επικουρεί κατά την άσκηση των καθηκόντων τους. Η υποστήριξη αυτή εκδηλώνεται, μεταξύ άλλων, με τον χειρισμό διαφόρων ζητημάτων διαδικαστικής φύσεως που ανακύπτουν όσο εκκρεμούν οι υποθέσεις, με τη συμμετοχή των υπαλλήλων της Γραμματείας στις συνεδριάσεις του Δικαστηρίου και στις διοικητικές συσκέψεις των τμημάτων του αλλά και με τη δραστηριοποίηση των υπαλλήλων της στις εργασίες διαφόρων επιτροπών και, ιδίως, στην επιτροπή για τον Οργανισμό και για τον Κανονισμό Διαδικασίας του Δικαστηρίου.

Οι εργασίες της επιτροπής αυτής ήταν εντατικές τη χρονιά που πέρασε. Δεν εξαντλήθηκαν στην προετοιμασία του κειμένου της έκθεσης που διαβιβάστηκε στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο και την Επιτροπή, στις 14 Δεκεμβρίου 2017, σχετικά με το ενδεχόμενο μερικής μεταβίβασης ορισμένων προδικαστικών ερωτημάτων στο Γενικό Δικαστήριο¹, αλλά περιελάμβαναν επίσης εις βάθος συζητήσεις ως προς τις συνέπειες που έχει η μεταρρύθμιση της δικαιοδοτικής δομής της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την κατανομή αρμοδιοτήτων μεταξύ του Δικαστηρίου και του Γενικού Δικαστηρίου προς εκδίκαση των ευθειών προσφυγών, καθώς και τις συνέπειες που θα μπορούσε να έχει για τη δημοσίευση της νομολογίας η εξέλιξη των ευρωπαϊκών και εθνικών κανόνων και πρακτικών στον τομέα της προστασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα. Κατά τον χρόνο που συντάχθηκε το παρόν κείμενο, οι συζητήσεις αυτές ήταν ακόμη σε εξέλιξη.

Τα όσα εκτίθενται στη συνέχεια αφορούν την αμιγώς δικαστική δραστηριότητα και τις τάσεις που προκύπτουν από τους στατιστικούς πίνακες, οι οποίοι δείχνουν ότι το 2017 ήταν ένα έτος με έντονους ρυθμούς, τόσο από απόψεως υποθέσεων που εισήχθησαν όσο και από απόψεως υποθέσεων που περατώθηκαν.

^{1/} Το κείμενο της έκθεσης αυτής είναι διαθέσιμο σε όλες τις επίσημες γλώσσες της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον ιστότοπο του θεσμικού οργάνου (<https://curia.europa.eu>, στη στήλη Δικαστήριο — Διαδικασία).

Οι εισαχθείσες υποθέσεις

Το 2017 εισήχθησαν στο Δικαστήριο 739 υποθέσεις. Αν δεν συνυπολογισθεί το έτος 1979 —που ήταν μια ιδιαίτερη χρονιά, λόγω της εισαγωγής 1324 νέων υποθέσεων, εκ των οποίων χίλιες και πλέον υποθέσεις ήταν συναφείς υπαλληλικές υποθέσεις—, πρόκειται για τον μεγαλύτερο αριθμό υποθέσεων που έχουν εισαχθεί στο Δικαστήριο από ιδρύσεώς του, με το προηγούμενο ρεκόρ να έχει σημειωθεί το 2015, οπότε και εισήχθησαν 713 νέες υποθέσεις. Η αύξηση αυτή οφείλεται κατά κύριο λόγο στην αύξηση του αριθμού των αιτήσεων προδικαστικών αποφάσεων που υποβλήθηκαν στο Δικαστήριο, οι οποίες το 2017 ανήλθαν σε 533, σημειώνοντας αύξηση περίπου 13 % σε σχέση με το προηγούμενο έτος, κατά το οποίο είχαν υποβληθεί στο Δικαστήριο 470 αιτήσεις προδικαστικών αποφάσεων.

Το νέο αυτό ρεκόρ εξηγείται εν μέρει από το γεγονός ότι εισήχθησαν σαράντα περίπου παρόμοιες υποθέσεις από τη Γερμανία, που αφορούν την ερμηνεία του κανονισμού (ΕΚ) 261/2004, για την αποζημίωση των επιβατών αεροπορικών μεταφορών σε περίπτωση άρνησης επιβίβασης και ματαίωσης ή μεγάλης καθυστέρησης της πτήσης², συγχρόνως, όμως, μαρτυρεί την εμπιστοσύνη που δείχνουν τα δικαστήρια των κρατών μελών στο Δικαστήριο. Οι αιτήσεις προδικαστικών αποφάσεων που υποβλήθηκαν το 2017 προήλθαν από το σύνολο σχεδόν των κρατών μελών και από όλα τα είδη εθνικών δικαστηρίων —περιλαμβανομένων και των συνταγματικών— τα δε ερωτήματα που υποβλήθηκαν αφορούσαν ποικίλους τομείς του δικαίου της Ένωσης, όπως τις μεταφορές, τη φορολογία, την προστασία του καταναλωτή, την κοινωνική πολιτική και το περιβάλλον, και φυσικά τον τίτλο V της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σε υποθέσεις σχετικές με τη μεταναστευτική κρίση και τα μέτρα που ελήφθησαν από τις εθνικές αρχές προς αντιμετώπισή της.

Στους ανωτέρω ιδίως τομείς αυξήθηκαν οι αιτήσεις προδικαστικών αποφάσεων που υποβλήθηκαν από τη Γερμανία, την Αυστρία και τις Κάτω Χώρες, καθώς και από χώρες που προσχώρησαν πιο πρόσφατα στην Ένωση, όπως η Ουγγαρία, η Λιθουανία και η Εσθονία (από τις οποίες το 2017 υποβλήθηκαν, αντίστοιχα, 22, 10 και 7 αιτήσεις προδικαστικών αποφάσεων).

Το 2015 και το 2016 το Δικαστήριο είχε απαντήσει σε πολλά σημαντικά ερωτήματα που αφορούσαν τον ευαίσθητο τομέα των ενυπόθηκων δανείων, ως εκ τούτου ο αριθμός των αιτήσεων προδικαστικών αποφάσεων οι οποίες υποβλήθηκαν από τα ισπανικά δικαστήρια, με αντικείμενο αυτήν ακριβώς την προβληματική, μειώθηκε κατά το ήμισυ το 2017. Η ίδια διαπίστωση ισχύει για τις αιτήσεις προδικαστικών αποφάσεων από το Ηνωμένο Βασίλειο (ο αριθμός των οποίων από 23 το 2016 μειώθηκε σε 11 το 2017), ενώ οι αιτήσεις από τα ιρλανδικά δικαστήρια ακολούθησαν την αντίστροφη τάση, καθώς από 6 αιτήσεις το 2016 αυξήθηκαν σε 12 το 2017, όπως συνέβη και με τις αιτήσεις από τη Φινλανδία, οι οποίες την ίδια περίοδο από 7 αυξήθηκαν σε 13.

Στους πίνακες που ακολουθούν ο αναγνώστης θα βρει τη συνολική εικόνα των αιτήσεων προδικαστικών αποφάσεων που υποβλήθηκαν την περασμένη χρονιά καθώς και τον τρόπο με τον οποίο αυτές κατανέμονται ανά κράτος μέλος και ανά δικαστήριο.

Πέραν του ότι το μεγαλύτερο τμήμα των υποθέσεων αφορά αιτήσεις προδικαστικών αποφάσεων, οι οποίες αντιστοιχούν σχεδόν στα τρία τέταρτα των υποθέσεων που εισήχθησαν το 2017, σημειώνεται επίσης αυξητική τάση των προσφυγών λόγω παραβάσεως (από 31 το 2016 αυξήθηκαν σε 41 το 2017) και μείωση των αιτήσεων ανατρέσεως, οι οποίες κατά την ίδια περίοδο, συνολικά για όλες τις κατηγορίες υποθέσεων, μειώθηκαν από 175 σε 147 υποθέσεις. Θα ήταν, ωστόσο, πρόωρο να εξαχθούν από τώρα οριστικά συμπεράσματα από τις εξελίξεις αυτές, δεδομένου ότι το 2016 οι προσφυγές λόγω παραβάσεως κινήθηκαν σε επίπεδο ιστορικά χαμηλό, ο δε

²/ Κανονισμός (ΕΚ) 261/2004 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Φεβρουαρίου 2004, για τη θέσπιση κοινών κανόνων αποζημίωσης των επιβατών αεροπορικών μεταφορών και παροχής βοήθειας σε αυτούς σε περίπτωση άρνησης επιβίβασης και ματαίωσης ή μεγάλης καθυστέρησης της πτήσης και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΟΚ) αριθ. 295/91 (ΕΕ 2004, L 46, σ. 1).

αριθμός των αιτήσεων αναίρεσης ενώπιον του Δικαστηρίου εξαρτάται από πολλούς παράγοντες που συνδέονται, μεταξύ άλλων, με τον αριθμό των αποφάσεων που εκδίδει το Γενικό Δικαστήριο, καθώς και με τις πιθανότητες ευδοκίμησης μιας αιτήσεως αναίρεσης κατά την εκτίμηση των διαδίκων. Η μείωση του αριθμού των αιτήσεων αναίρεσης η οποία παρατηρείται μεταξύ 2016 και 2017 θα μπορούσε να αποτελέσει ένδειξη των θετικών αποτελεσμάτων της μεταρρύθμισης της δικαιοδοτικής δομής, σε συνδυασμό με τα μέτρα που έλαβε το Δικαστήριο για να απορρίπτονται εντός σύντομου χρόνου οι αιτήσεις αναίρεσης που είναι προδήλως απαράδεκτες ή αβάσιμες, θα χρειαστεί όμως να περάσουν κάποια χρόνια πριν φανεί αν οι τάσεις αυτές θα επιβεβαιωθούν.

Τέλος, επισημαίνεται ότι το 2017 υποβλήθηκε στο Δικαστήριο από το Βασίλειο του Βελγίου αίτηση γνωμοδότησης, δυνάμει του άρθρου 218, παράγραφος 11, της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, επί του ζητήματος κατά πόσον είναι σύμφωνη προς τις Συνθήκες η συνολική οικονομική και εμπορική συμφωνία μεταξύ, αφενός, του Καναδά και, αφετέρου, της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των κρατών μελών της, που υπογράφηκε στις Βρυξέλλες στις 30 Οκτωβρίου 2016 (CETA). Ειδικότερα, ζητήθηκε από το Δικαστήριο να αποφανθεί επί της νομιμότητας του προβλεπόμενου στη συμφωνία αυτή μηχανισμού επίλυσης των διαφορών στον τομέα των επενδύσεων.

Οι περατωθείσες υποθέσεις

Παρότι ο αριθμός των υποθέσεων που εισήχθησαν το 2017 ήταν αυξημένος, ο αριθμός των υποθέσεων που περατώθηκαν κινήθηκε στα ίδια σχεδόν επίπεδα με το 2016. Κατά τη διάρκεια της χρονιάς που πέρασε το Δικαστήριο περάτωσε 699 υποθέσεις, έναντι 704 το 2016. Αν δεν συνυπολογισθούν οι σαράντα περίπου προαναφερθείσες γερμανικές υποθέσεις —οι οποίες αφορούν το ίδιο ζήτημα και αποτελούν στην πραγματικότητα μία ενιαία υπόθεση, πράγμα που οδήγησε στην ένωσή τους—, από τους ανωτέρω αριθμούς προκύπτει ισορροπία μεταξύ των υποθέσεων που εισήχθησαν και των υποθέσεων που περατώθηκαν την περασμένη χρονιά.

Το μεγαλύτερο τμήμα των υποθέσεων που περατώθηκαν από το Δικαστήριο αποτελείται, όπως συνέβη και το 2016, από αιτήσεις προδικαστικών αποφάσεων και από αιτήσεις αναίρεσης, κατηγορίες που αντιστοιχούν, από κοινού, σε ποσοστό μεγαλύτερο του 90 % των υποθέσεων που περατώθηκαν από το Δικαστήριο το 2017. Πρόκειται για μια εύλογη αναλογία, δεδομένου ότι οι δύο αυτές κατηγορίες υποθέσεων αντιπροσωπεύουν παρόμοιο ποσοστό επί των εισερχόμενων υποθέσεων.

Αυτό που αξίζει, ωστόσο, να υπογραμμισθεί είναι ο μεγάλος αριθμός των υποθέσεων που περατώθηκαν με την έκδοση απόφασης. Το 2017 το Δικαστήριο εξέδωσε 466 αποφάσεις, από 412 αποφάσεις το 2016, ήτοι σημειώθηκε αύξηση της τάξης του 13 %. Η αύξηση αυτή εξηγείται εν μέρει από συγκυριακούς λόγους, καθώς τη χρονιά που πέρασε το Δικαστήριο χρειάστηκε να εξετάσει πολλά ζητήματα αρχής (βλ., επ' αυτού, τις νομολογιακές εξελίξεις που παρουσιάζονται στο δεύτερο μέρος της έκθεσης), οφείλεται όμως επίσης στην ιδιαίτερως σύνθετη και τεχνική φύση των υποθέσεων, η οποία απαιτούσε να γίνει εις βάθος εξέταση των ζητημάτων και συχνά να προηγηθούν προτάσεις γενικού εισαγγελέα, ακόμη και σε υποθέσεις ενώπιον τμήματος τριμελούς σύνθεσης. Το 2017 οι γενικοί εισαγγελείς ανέπτυξαν προτάσεις στο 67 % και πλέον των υποθέσεων επί των οποίων εκδόθηκε απόφαση.

Λογική συνέπεια της αύξησης των υποθέσεων που περατώθηκαν με την έκδοση απόφασης ήταν η μείωση των υποθέσεων που περατώθηκαν με την έκδοση διάταξης και η αντίστοιχη αύξηση της μέσης διάρκειας της δίκης. Εντούτοις, η αύξηση της διάρκειας της δίκης ήταν πολύ μικρή στις περιπτώσεις έκδοσης προδικαστικής απόφασης, οι οποίες αντιστοιχούν στο μεγαλύτερο μέρος των εργασιών του Δικαστηρίου. Το 2016 η διάρκεια αυτή ήταν 15 μήνες —επίπεδο ιστορικά χαμηλό— και το 2017 η μέση διάρκεια των υποθέσεων αυτών ήταν 15,7 μήνες. Στις αναιρετικές δίκες η αύξηση της διάρκειας ήταν μεγαλύτερη, καθώς το 2017 ανήλθε σε 17,1 μήνες

(έναντι 12,9 το 2016), αλλά τούτο οφείλεται κυρίως στην περάτωση πολλών περίπλοκων υποθέσεων ανταγωνισμού και κρατικών ενισχύσεων, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνεται μια ογκώδης δικογραφία για συμπράξεις στη βελγική, τη γερμανική, τη γαλλική, την ιταλική, την ολλανδική και την αυστριακή αγορά ειδών υγιεινής.

Άλλο αξιοσημείωτο χαρακτηριστικό της χρονιάς που πέρασε ήταν ο σχετικά αυξημένος αριθμός αιτήσεων εφαρμογής της ταχείας διαδικασίας και της επείγουσας προδικαστικής διαδικασίας σε υποθέσεις που αφορούσαν τον χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης. Το 2016 ο αριθμός των αιτήσεων αυτών ήταν 21 και 12, αντίστοιχα, ενώ το 2017 ανήλθε σε 31 και 15, γεγονός που αποτυπώνει τη σημασία την οποία δίνουν τόσο οι διάδικοι όσο και τα εθνικά δικαστήρια στην ταχεία διευθέτηση των διαφορών. Ωστόσο οι λόγοι και οι περιστάσεις των οποίων έγινε επίκληση προς στήριξη των αιτήσεων αυτών δεν έπεισαν στην έκταση που αυτό συνέβη το 2016, καθώς το 2017 εκδικάστηκαν με την επείγουσα διαδικασία μόνο δύο υποθέσεις και με την επείγουσα προδικαστική διαδικασία τέσσερις (έναντι τριών και οκτώ υποθέσεων αντίστοιχα το 2016). Για πολλές από τις υποθέσεις αυτές υπήρξε πάντως επιτάχυνση της δίκης, χάρη στην κατά προτεραιότητα εκδίκασή τους.

Τέλος, επιβάλλεται να γίνει ειδική αναφορά στις τρεις γνωμοδοτήσεις που εξέδωσε το Δικαστήριο το 2017, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 218, παράγραφος 11, της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Με τις γνωμοδοτήσεις αυτές δόθηκε η δυνατότητα στο Δικαστήριο να αναλύσει περαιτέρω την έκταση των αρμοδιοτήτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον τομέα των διεθνών σχέσεων, καθώς και το περιεχόμενο διαφόρων συμφωνιών σημαντικών για την Ένωση, ιδιαιτέρως δε αξιοσημείωτη είναι η γνωμοδότηση 2/15 που εκδόθηκε από την ολομέλεια του Δικαστηρίου στις 16 Μαΐου 2017 και αφορούσε τη συμφωνία ελευθέρων συναλλαγών μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Δημοκρατίας της Σιγκαπούρης.

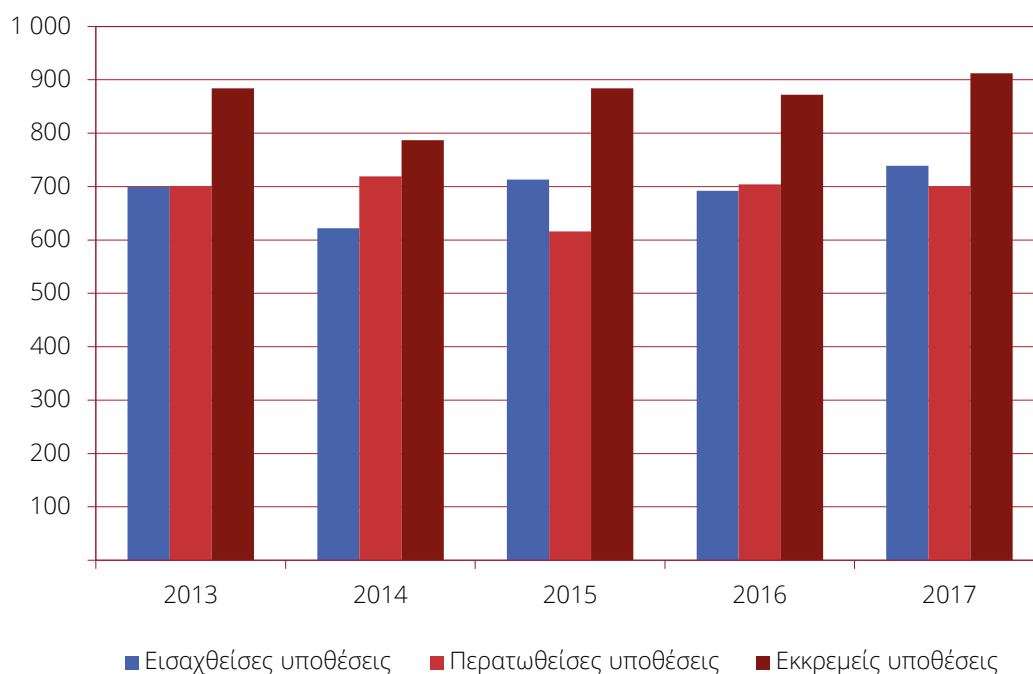
Οι εκκρεμείς υποθέσεις

Στις 31 Δεκεμβρίου 2017 ο αριθμός των εκκρεμών υποθέσεων ενώπιον του Δικαστηρίου ανερχόταν σε 912 (825 κατόπιν ενώσεως συναφών υποθέσεων), δηλαδή ήταν ελαφρώς μεγαλύτερος από τον αριθμό των υποθέσεων που εκκρεμούσαν κατά το τέλος του 2016 (872 υποθέσεις).

Δ/ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ

I. Γενική δραστηριότητα του Δικαστηρίου — Εισαχθείσες, περατωθείσες, εκκρεμείς υποθέσεις (2013–2017)	113
II. Εισαχθείσες υποθέσεις — Φύση των διαδικασιών (2013–2017)	114
III. Εισαχθείσες υποθέσεις — Τομέας (2017)	115
IV. Εισαχθείσες υποθέσεις — Προσφυγές λόγω παραβάσεως κράτους μέλους (2013–2017)	116
V. Περαιτωθείσες υποθέσεις — Φύση των διαδικασιών (2013–2017)	117
VI. Περαιτωθείσες υποθέσεις — Αποφάσεις, διατάξεις, γνωμοδοτήσεις (2017)	118
VII. Περαιτωθείσες υποθέσεις — Δικάσας σχηματισμός (2013–2017)	119
VIII. Υποθέσεις περατωθείσες με την έκδοση αποφάσεως, γνωμοδοτήσεως ή διατάξεως δικαιοδοτικού χαρακτήρα (2013–2017)	120
IX. Υποθέσεις περατωθείσες με την έκδοση αποφάσεως, γνωμοδοτήσεως ή διατάξεως δικαιοδοτικού χαρακτήρα — Τομέας (2013–2017)	121
X. Υποθέσεις οι οποίες περατώθηκαν με την έκδοση αποφάσεως, γνωμοδοτήσεως ή διατάξεως δικαιοδοτικού χαρακτήρα — Τομέας (2017)	123
XI. Περαιτωθείσες υποθέσεις — Αποφάσεις επί προσφυγών λόγω παραβάσεως κράτους μέλους: έκβαση (2013–2017)	125
XII. Περαιτωθείσες υποθέσεις — Διάρκεια των διαδικασιών σε μήνες (2013–2017)	126
XIII. Εκκρεμείς υποθέσεις στις 31 Δεκεμβρίου κάθε έτους — Φύση των διαδικασιών (2013–2017)	127
XIV. Εκκρεμείς υποθέσεις στις 31 Δεκεμβρίου κάθε έτους — Δικαστικός σχηματισμός (2013–2017)	128
XV. Διάφορα — Ταχείες διαδικασίες (2013–2017)	129
XVI. Διάφορα — Επείγουσες προδικαστικές διαδικασίες (2013–2017)	129
XVII. Διάφορα — Διατάξεις επί αιτήσεων ασφαλιστικών μέτρων (2017)	130
XVIII. Γενική εξέλιξη της δικαιοδοτικής δραστηριότητας (1952–2017) — Εισαχθείσες υποθέσεις και εκδοθείσες αποφάσεις	131
XIX. Γενική εξέλιξη της δικαιοδοτικής δραστηριότητας (1952–2017) — Υποβληθείσες αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως ανά κράτος μέλος και ανά έτος	133
XX. Γενική εξέλιξη της δικαιοδοτικής δραστηριότητας (1952–2017) — Υποβληθείσες αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως ανά κράτος μέλος και ανά δικαιοδοτικό όργανο	135
XXI. Γενική εξέλιξη της δικαιοδοτικής δραστηριότητας (1952–2017) — Προσφυγές ασκηθείσες λόγω παραβάσεως κράτους μέλους	138
XXII. Δραστηριότητα της Γραμματείας του Δικαστηρίου (2015–2017)	139

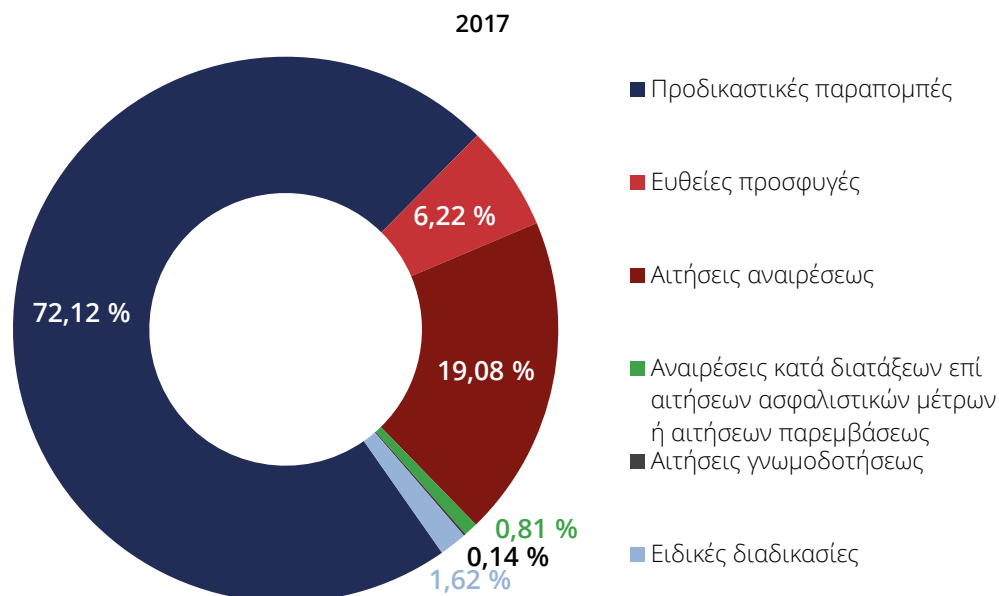
I. ΓΕΝΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ — ΕΙΣΑΧΘΕΙΣΕΣ, ΠΕΡΑΤΩΘΕΙΣΕΣ, ΕΚΚΡΕΜΕΙΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ (2013–2017)¹

	2013	2014	2015	2016	2017
Εισαχθείσες υποθέσεις	699	622	713	692	739
Περατωθείσες υποθέσεις	701	719	616	704	699
Εκκρεμείς υποθέσεις	884	787	884	872	912

^{1/} Οι παρατιθέμενοι αριθμοί (ακαθάριστοι αριθμοί) αντιπροσωπεύουν το σύνολο των υποθέσεων, μη λαμβανομένων υπόψη των περιπτώσεων συνεκδικάσεως λόγω συναφείας (ένας αριθμός υποθέσεως = μία υπόθεση).

II. ΕΙΣΑΧΘΕΙΣΕΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ — ΦΥΣΗ ΤΩΝ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΩΝ (2013–2017) ¹

	2013	2014	2015	2016	2017
Προδικαστικές παραπομπές	450	428	436	470	533
Ευθείες προσφυγές	72	74	48	35	46
Αιτήσεις αναιρέσεως	161	111	206	168	141
Αναιρέσεις κατά διατάξεων επί αιτήσεων ασφαλιστικών μέτρων ή αιτήσεων παρεμβάσεως	5		9	7	6
Αιτήσεις γνωμοδοτήσεως	2	1	3		1
Ειδικές διαδικασίες ²	9	8	11	12	12
Σύνολο	699	622	713	692	739
Αιτήσεις ασφαλιστικών μέτρων	1	3	2	3	3

1/ Οι παρατιθέμενοι αριθμοί (ακαθάριστοι αριθμοί) αντιπροσωπεύουν το σύνολο των υποθέσεων, μη λαμβανομένων υπόψη των περιπτώσεων συνεκδικάσεως λόγω συναφείας (ένας αριθμός υποθέσεως = μία υπόθεση).

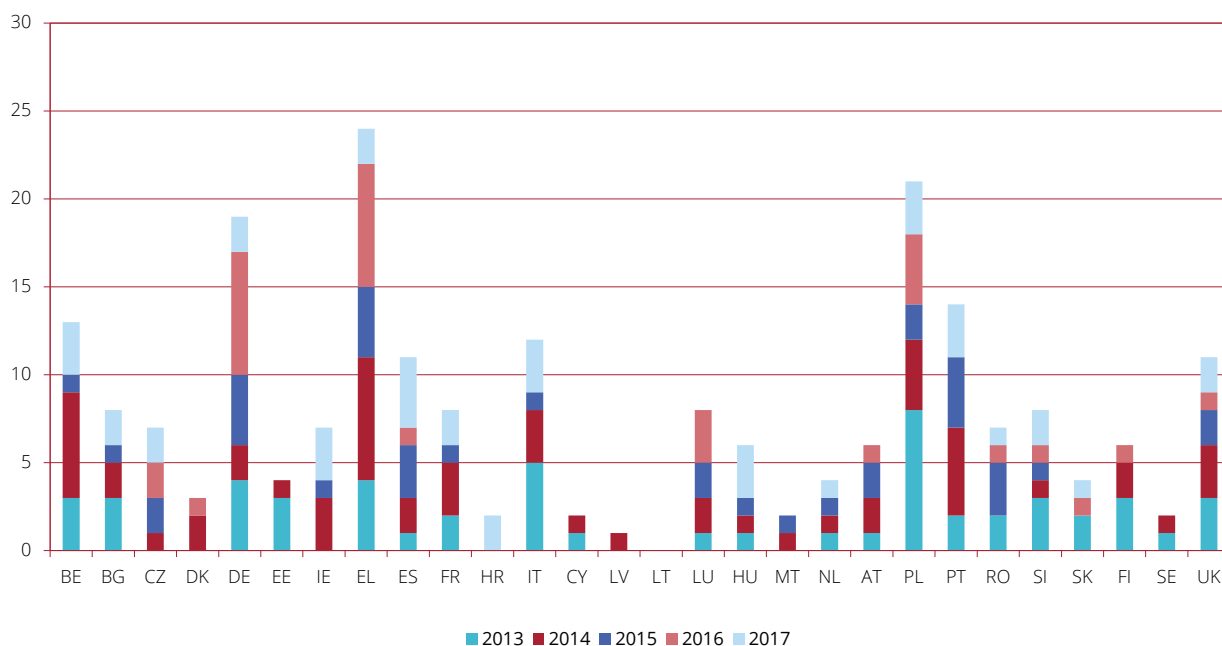
2/ Ως «ειδικές διαδικασίες» νοούνται: η δικαστική αργωγή, ο καθορισμός των δικαστικών εξόδων, η διόρθωση αποφάσεως, η ανακοπή ερημοδικίας, η τριτανακοπή, η ερμηνεία αποφάσεως, η αναθεώρηση αποφάσεως, η εξέταση προτάσεως του πρώτου γενικού εισαγγελέα για επανεξέταση αποφάσεως του Γενικού Δικαστηρίου, η κατάσχεση εις χείρας τρίτου και οι υποθέσεις ασυλίας.

III. ΕΙΣΑΧΘΕΙΣΕΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ — ΤΟΜΕΑΣ (2017) ¹

	Ευθείες προσφυγές	Προδικαστικές παραπομπές	Αιτήσεις αναίρεσως	Αναιρέσεις κατά διατάξεων επί αιτήσεων ασφαλιστικών μέτρων ή αιτήσεων παρεμβάσεως	Αιτήσεις γνωμοδοτήσεως	Σύνολο	Ειδικές διαδικασίες
Αγωγές δυνάμει ρήτρας διαιτησίας			5			5	
Ανταγωνισμός		2	5			7	
Αρχές του δικαίου της Ένωσης		10	2			12	
Βιομηχανική πολιτική	2	5				7	
Γεωργία		8	6			14	
Δημόσια υγεία		1				1	
Δημόσιες συμβάσεις	1	21		1		23	
Δημοσιονομικές διατάξεις (προϋπολογισμός, δημοσιονομικό πλαίσιο, ίδιοι πόροι, καταπολέμηση της απάτης, ...)	3	2	1			6	
Δίκαιο των επιχειρήσεων		1				1	
Ελεύθερη κίνηση των κεφαλαίων	2	10				12	
Ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων		6				6	
Ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων	3	13				16	
Ελεύθερη παροχή υπηρεσιών	2	16				18	
Ελευθερία εγκαταστάσεως	1	7				8	
Εμπορική πολιτική		2	6			8	
Ενέργεια		2				2	
Εξωτερική δράση της Ένωσης		2	1			3	
Έρευνα, τεχνολογική ανάπτυξη και διάστημα			3			3	
Θεσμικό δίκαιο	2		20	2	1	25	1
Ιθαγένεια της Ένωσης	1	7				8	
Καταχώριση, αξιολόγηση, αδειοδότηση χημικών ουσιών και εφαρμοστέοι περιορισμοί (κανονισμός REACH)			1	1		2	
Κοινή αλιευτική πολιτική	1					1	
Κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας		1	5			6	
Κοινωνική ασφάλιση των διακινούμενων εργαζομένων		7				7	
Κοινωνική πολιτική		43				43	
Κρατικές ενισχύσεις	2	10	8	1		21	
Μεταφορές	5	78				83	
Οικονομική και κοινωνική συνοχή		1	1			2	
Οικονομική και νομισματική πολιτική		2	5			7	
Παιδεία, επαγγελματική εκπαίδευση, νεολαία και αθλητισμός							2
Περιβάλλον	11	28	1			40	
Πνευματική και βιομηχανική ιδιοκτησία		19	54			73	
Πρόσβαση στα έγγραφα			1			1	
Προσέγγιση των νομοθεσιών	2	39	1			42	
Προστασία των καταναλωτών	1	34				35	
Προσχώρηση νέων κρατών μελών		1				1	
Τελωνειακή ένωση και κοινό δασμολόγιο		12	2			14	
Φορολογία	2	53				55	
Χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης	5	90	3			98	
Συνθήκη ΕΚ/ΣΛΕΕ	46	533	131	5	1	716	3
Διαδικασία			3			3	9
Υπηρεσιακή κατάσταση των υπαλλήλων			7	1		8	
Διάφορα			10	1		11	9
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	46	533	141	6	1	727	12

1/ Οι παρατιθέμενοι αριθμοί (ακαθάριστοι αριθμοί) αντιπροσωπεύουν το σύνολο των υποθέσεων, μη λαμβανομένων υπόψη των περιπτώσεων συνεκδικάσεως λόγω συναφείας (ένας αριθμός υποθέσεως = μία υπόθεση).

IV. ΕΙΣΑΧΘΕΙΣΕΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ — ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ ΛΟΓΩ ΠΑΡΑΒΑΣΕΩΣ ΚΡΑΤΟΥΣ ΜΕΛΟΥΣ (2013–2017)¹

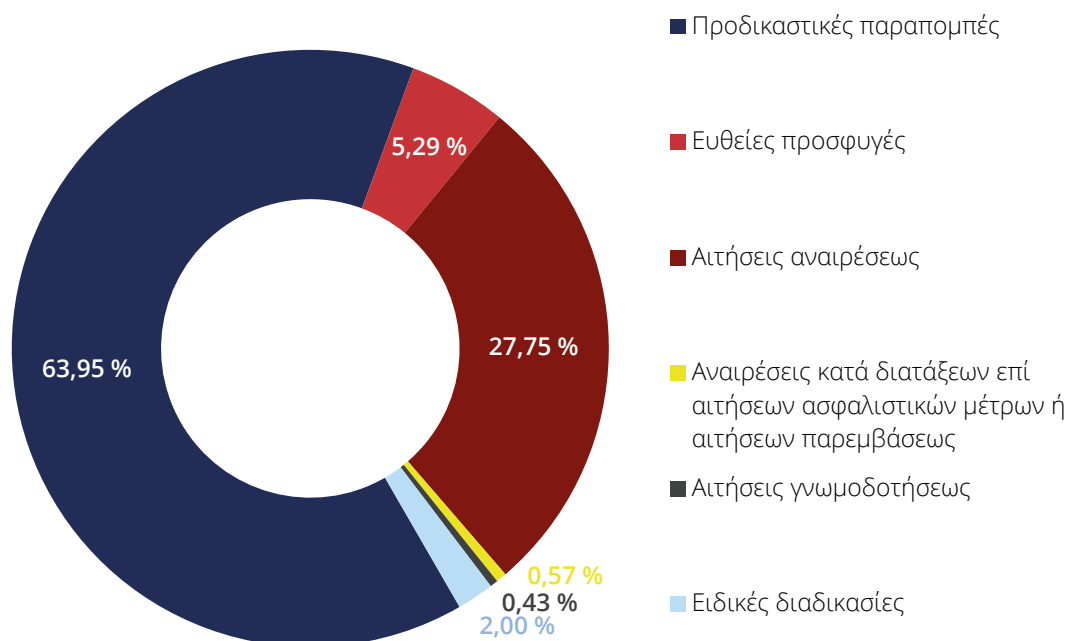

	2013	2014	2015	2016	2017
Βέλγιο	3	6	1		3
Βουλγαρία	3	2	1		2
Τσεχική Δημοκρατία		1	2	2	2
Δανία		2		1	
Γερμανία	4	2	4	7	2
Εσθονία	3	1			
Ιρλανδία		3	1		3
Ελλάδα	4	7	4	7	2
Ισπανία	1	2	3	1	4
Γαλλία	2	3	1		2
Κροατία					2
Ιταλία	5	3	1		3
Κύπρος	1	1			
Λεττονία		1			
Λιθουανία					
Λουξεμβούργο	1	2	2	3	
Ουγγαρία	1	1	1		3
Μάλτα		1	1		
Κάτω Χώρες	1	1	1		1
Αυστρία	1	2	2	1	
Πολωνία	8	4	2	4	3
Πορτογαλία	2	5	4		3
Ρουμανία	2		3	1	1
Σλοβενία	3	1	1	1	2
Σλοβακία	2			1	1
Φινλανδία	3	2		1	
Σουηδία	1	1			
Ηνωμένο Βασίλειο	3	3	2	1	2
Σύνολο	54	57	37	31	41

1/ Οι παρατιθέμενοι αριθμοί (ακαθάριστοι αριθμοί) αντιπροσωπεύουν το σύνολο των υποθέσεων, μη λαμβανομένων υπόψη των περιπτώσεων συνεκδικάσεως λόγω συναφείας (ένας αριθμός υποθέσεως = μία υπόθεση).

V. ΠΕΡΑΤΩΘΕΙΣΕΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ — ΦΥΣΗ ΤΩΝ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΩΝ (2013–2017) ¹

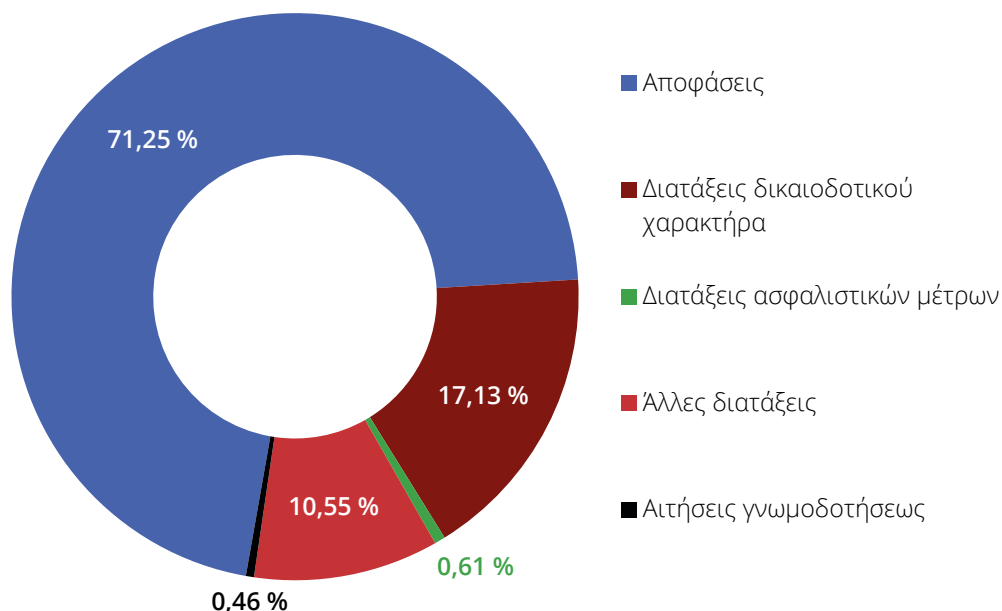
2017

	2013	2014	2015	2016	2017
Προδικαστικές παραπομπές	413	476	404	453	447
Ευθείες προσφυγές	110	76	70	49	37
Αιτήσεις αναιρέσεως	155	157	127	182	194
Αναιρέσεις κατά διατάξεων επί αιτήσεων ασφαλιστικών μέτρων ή αιτήσεων παρεμβάσεως	5	1	7	7	4
Αιτήσεις γνωμοδοτήσεως	1	2	1		3
Ειδικές διαδικασίες	17	7	7	13	14
Σύνολο	701	719	616	704	699

^{1/} Οι παρατιθέμενοι αριθμοί (ακαθάριστοι αριθμοί) αντιπροσωπεύουν το σύνολο των υποθέσεων, μη λαμβανομένων υπόψη των περιπτώσεων συνεκδικάσεως λόγω συναφείας (ένας αριθμός υποθέσεων = μία υπόθεση).

VI. ΠΕΡΑΤΩΘΕΙΣΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ — ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ, ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ, ΓΝΩΜΟΔΟΤΗΣΕΙΣ (2017) ¹

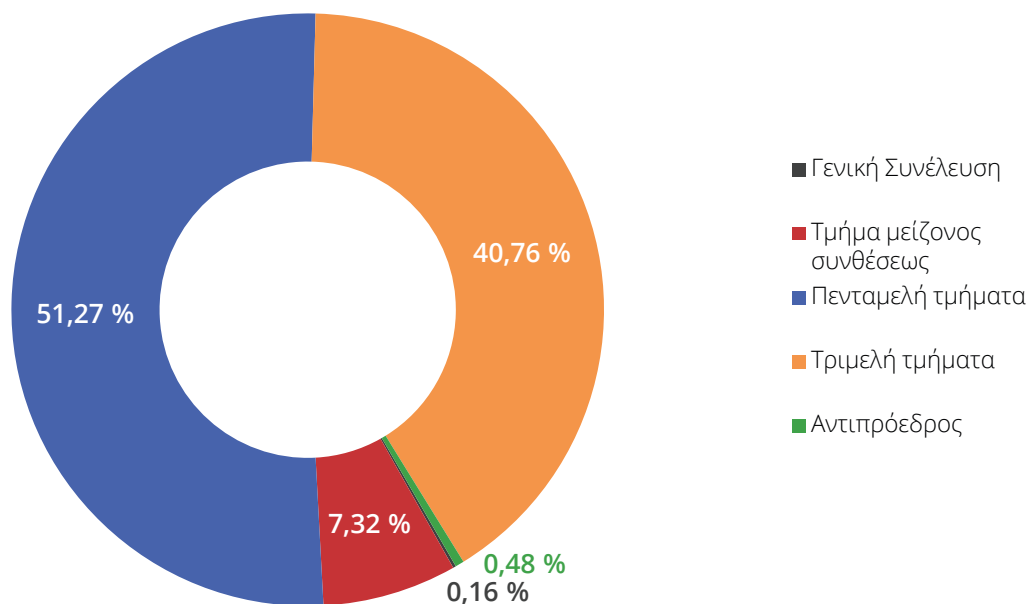

	Αποφάσεις	Διατάξεις δικαιοδοτικού χαρακτήρα ²	Διατάξεις επί αιτήσεων ασφαλιστικών μέτρων ³	Λοιπές διατάξεις ⁴	Αιτήσεις γνωμοδοτήσεως	Σύνολο
Προδικαστικές παραπομπές	325	42		58		425
Ευθείες προσφυγές	27		1	9		37
Αιτήσεις αναιρέσεως	114	57				171
Αναιρέσεις κατά διατάξεων επί αιτήσεων ασφαλιστικών μέτρων ή αιτήσεων παρεμβάσεως			3	1		4
Αιτήσεις γνωμοδοτήσεως					3	3
Ειδικές διαδικασίες		13		1		14
Σύνολο	466	112	4	69	3	654

- ^{1/} Οι παρατιθέμενοι αριθμοί (ακαθάριστοι αριθμοί) αντιπροσωπεύουν το σύνολο των υποθέσεων, μη λαμβανομένων υπόψη των περιπτώσεων συνεκδικάσεως λόγω συναφείας (ένας αριθμός υποθέσεως = μία υπόθεση).
- ^{2/} Διατάξεις οι οποίες περατώνουν τη δίκη πλην των διατάξεων περί διαγραφής της υποθέσεως, καταργήσεως της δίκης ή παραπομπής στο Γενικό Δικαστήριο.
- ^{3/} Διατάξεις οι οποίες εκδόθηκαν είτε κατόπιν αιτήσεως υποβληθείσας δυνάμει των άρθρων 278 ΣΛΕΕ και 279 ΣΛΕΕ (πρώην άρθρων 242 ΕΚ και 243 ΕΚ) ή του άρθρου 280 ΣΛΕΕ (πρώην άρθρου 244 ΕΚ) ή των αντιστοίχων διατάξεων της Συνθήκης ΕΚΑΕ είτε κατόπιν αναιρέσεως ασκηθείσας κατά διατάξεως επί αιτήσεως ασφαλιστικών μέτρων ή αιτήσεως παρεμβάσεως.
- ^{4/} Διατάξεις οι οποίες περατώνουν τη δίκη με διαγραφή της υποθέσεως, κατάργηση της δίκης ή παραπομπή στο Γενικό Δικαστήριο.

VII. ΠΕΡΑΤΩΘΕΙΣΕΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ — ΔΙΚΑΣΑΣ ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ (2013–2017) ¹

2017

	2013			2014			2015			2016			2017		
	Αποφάσεις/ Γνωμοδοτήσεις	Διατάξεις ²	Σύνολο	Αποφάσεις/ Γνωμοδοτήσεις	Διατάξεις ²	Σύνολο	Αποφάσεις/ Γνωμοδοτήσεις	Διατάξεις ²	Σύνολο	Αποφάσεις/ Γνωμοδοτήσεις	Διατάξεις ²	Σύνολο	Αποφάσεις/ Γνωμοδοτήσεις	Διατάξεις ²	Σύνολο
Γενική Συνέλευση				1		1							1		1
Τμήμα μείζονος συνθέσεως	52		52	51	3	54	47		47	54		54	46		46
Πενταμελή τμήματα	348	18	366	320	20	340	298	20	318	280	20	300	312	10	322
Τριμελή τμήματα	91	106	197	110	118	228	93	89	182	120	162	282	151	105	256
Αντιπρόεδρος		5	5		1	1		7	7		5	5		3	3
Σύνολο	491	129	620	482	142	624	438	116	554	454	187	641	510	118	628

1/ Οι παρατιθέμενοι αριθμοί (ακαθάριστοι αριθμοί) αντιπροσωπεύουν το σύνολο των υποθέσεων, μη λαμβανομένων υπόψη των περιπτώσεων συνεκδικάσεως λόγω συναφείας (ένας αριθμός υποθέσεων = μία υπόθεση).

2/ Διατάξεις οι οποίες περατώνουν τη δίκη πλην των διατάξεων περί διαγραφής της υποθέσεως, καταργήσεως της δίκης ή παραπομπής στο Γενικό Δικαστήριο.

VIII. ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΠΕΡΑΤΩΘΕΙΣΣΕΣ ΜΕ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΗ ΑΠΟΦΑΣΕΩΣ, ΓΝΩΜΟΔΟΤΗΣΕΩΣ Ή ΔΙΑΤΑΞΕΩΣ ΔΙΚΑΙΟΔΟΤΙΚΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ (2013–2017) ^{1 2}

	2013	2014	2015	2016	2017
Αποφάσεις/Γνωμοδοτήσεις	491	482	438	454	510
Διατάξεις	129	142	116	187	118
Σύνολο	620	624	554	641	628

- 1/ Οι παρατιθέμενοι αριθμοί (ακαθάριστοι αριθμοί) αντιπροσωπεύουν το σύνολο των υποθέσεων, μη λαμβανομένων υπόψη των περιπτώσεων συνεκδικάσεως λόγω συναφείας (ένας αριθμός υποθέσεως = μία υπόθεση).
- 2/ Διατάξεις οι οποίες περατώνουν τη δίκη πλην των διατάξεων περί διαγραφής της υποθέσεως, καταργήσεως της δίκης ή παραπομπής στο Γενικό Δικαστήριο.

ΙΧ. ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΠΕΡΑΤΩΘΕΙΣΕΣ ΜΕ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΗ ΑΠΟΦΑΣΕΩΣ, ΓΝΩΜΟΔΟΤΗΣΕΩΣ Ή ΔΙΑΤΑΞΕΩΣ ΔΙΚΑΙΟΔΟΤΙΚΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ — ΤΟΜΕΑΣ (2013–2017) ¹

	2013	2014	2015	2016	2017
Ανταγωνισμός	42	28	23	30	53
Απασχόληση			1		
Αρχές του δικαίου της Ένωσης	17	23	12	13	14
Βιομηχανική πολιτική	15	3	9	10	8
Γεωργία	33	29	20	13	22
Δημόσια υγεία	2	3	5	4	5
Δημόσιες συμβάσεις	12	13	14	31	15
Δημοσιονομικές διατάξεις (προϋπολογισμός, δημοσιονομικό πλαίσιο, ίδιοι πόροι, καταπολέμηση της απάτης, ...)	2	5	1	2	7
Διευρωπαϊκά δίκτυα				1	
Δίκαιο των επιχειρήσεων	4	3	1	1	4
Δικαστική συνεργασία σε αστικές υποθέσεις				1	
Ελεύθερη κίνηση των κεφαλαίων	8	6	8	7	1
Ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων	1	10	9	5	2
Ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων	15	20	13	12	17
Ελεύθερη παροχή υπηρεσιών	16	11	17	14	13
Ελευθερία εγκαταστάσεως	13	9	17	27	10
Εμπορική πολιτική	6	7	4	14	14
Ενέργεια	1	3	2		2
Εξωτερική δράση της Ένωσης	4	6	1	5	1
Έρευνα, τεχνολογική ανάπτυξη και διάστημα	1		1	3	2
Θεσμικό δίκαιο	31	18	27	20	27
Ιθαγένεια της Ένωσης	12	9	4	8	5
Καταχώριση, αξιολόγηση, αδειοδότηση χημικών ουσιών και εφαρμοστέοι περιορισμοί (κανονισμός REACH)		5	1	1	7
Κοινή αλιευτική πολιτική		5	3	1	2
Κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας	12	3	6	11	10
Κοινωνική ασφάλιση των διακινούμενων εργαζομένων	12	6	14	5	6
Κοινωνική πολιτική	27	51	30	23	26
Κρατικές ενισχύσεις	34	41	26	26	33
Μεταφορές	17	18	9	20	17
Οικονομική και κοινωνική συνοχή	6	8	4	2	
Οικονομική και νομισματική πολιτική		1	3	10	2
Παιδεία, επαγγελματική εκπαίδευση, νεολαία και αθλητισμός		1	1		2
Περιβάλλον	35	30	27	53	27

>>>

1/ Οι παρατιθέμενοι αριθμοί (ακαθάριστοι αριθμοί) αντιπροσωπεύουν το σύνολο των υποθέσεων, μη λαμβανομένων υπόψη των περιπτώσεων συνεκδικάσεως λόγω συναφείας (ένας αριθμός υποθέσεως = μία υπόθεση).

Πνευματική και βιομηχανική ιδιοκτησία	43	69	51	80	60
Πρόσβαση στα έγγραφα	6	4	3	4	9
Προσέγγιση των νομοθεσιών	24	25	24	16	29
Προστασία των καταναλωτών	19	20	29	33	20
Προσχώρηση νέων κρατών μελών				1	
Τελωνειακή ένωση και κοινό δασμολόγιο	11	21	20	27	19
Φορολογία	74	52	55	41	62
Χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης	46	51	49	51	61
Συνθήκη ΕΚ/ΣΛΕΕ	601	617	544	626	614
Συνθήκη ΕΑ			1		
Διαδικασία	14	6	4	14	13
Προνόμια και ασυλίες			2	1	
Υπηρεσιακή κατάσταση των υπαλλήλων	5	1	3		1
Διάφορα	19	7	9	15	14
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	620	624	554	641	628

1/ Οι παρατιθέμενοι αριθμοί (ακαθάριστοι αριθμοί) αντιπροσωπεύουν το σύνολο των υποθέσεων, μη λαμβανομένων υπόψη των περιπτώσεων συνεκδικάσεως λόγω συναφείας (ένας αριθμός υποθέσεως = μία υπόθεση).

**Χ. ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΟΙ ΟΠΟΙΕΣ ΠΕΡΑΤΩΘΗΚΑΝ ΜΕ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΗ ΑΠΟΦΑΣΕΩΣ,
ΓΝΩΜΟΔΟΤΗΣΕΩΣ Ή ΔΙΑΤΑΞΕΩΣ ΔΙΚΑΙΟΔΟΤΙΚΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ —
ΤΟΜΕΑΣ (2017) ¹**

	Αποφάσεις/ Γνωμοδοτήσεις	Διατάξεις ²	Σύνολο
Ανταγωνισμός	52	1	53
Αρχές του δικαίου της Ένωσης	9	5	14
Βιομηχανική πολιτική	8		8
Γεωργία	20	2	22
Δημόσια υγεία	5		5
Δημόσιες συμβάσεις	12	3	15
Δημοσιονομικές διατάξεις (προϋπολογισμός, δημοσιονομικό πλαίσιο, ίδιοι πόροι, καταπολέμηση της απάτης, ...)	5	2	7
Δίκαιο των επιχειρήσεων	4		4
Ελεύθερη κίνηση των κεφαλαίων	1		1
Ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων	2		2
Ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων	14	3	17
Ελεύθερη παροχή υπηρεσιών	12	1	13
Ελευθερία εγκαταστάσεως	7	3	10
Εμπορική πολιτική	14		14
Ενέργεια	2		2
Εξωτερική δράση της Ένωσης	1		1
Έρευνα, τεχνολογική ανάπτυξη και διάστημα		2	2
Θεσμικό δίκαιο	12	15	27
Ιθαγένεια της Ένωσης	4	1	5
Καταχώριση, αξιολόγηση, αδειοδότηση χημικών ουσιών και εφαρμοστέοι περιορισμοί (κανονισμός REACH)	5	2	7
Κοινή αλιευτική πολιτική	2		2
Κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας	8	2	10
Κοινωνική ασφάλιση των διακινούμενων εργαζομένων	5	1	6
Κοινωνική πολιτική	23	3	26
Κρατικές ενισχύσεις	24	9	33
Μεταφορές	16	1	17
Οικονομική και νομισματική πολιτική	1	1	2
Παιδεία, επαγγελματική εκπαίδευση, νεολαία και αθλητισμός		2	2
Περιβάλλον	26	1	27
Πνευματική και βιομηχανική ιδιοκτησία	38	22	60
Πρόσβαση στα έγγραφα	5	4	9
Προσέγγιση των νομοθεσιών	23	6	29

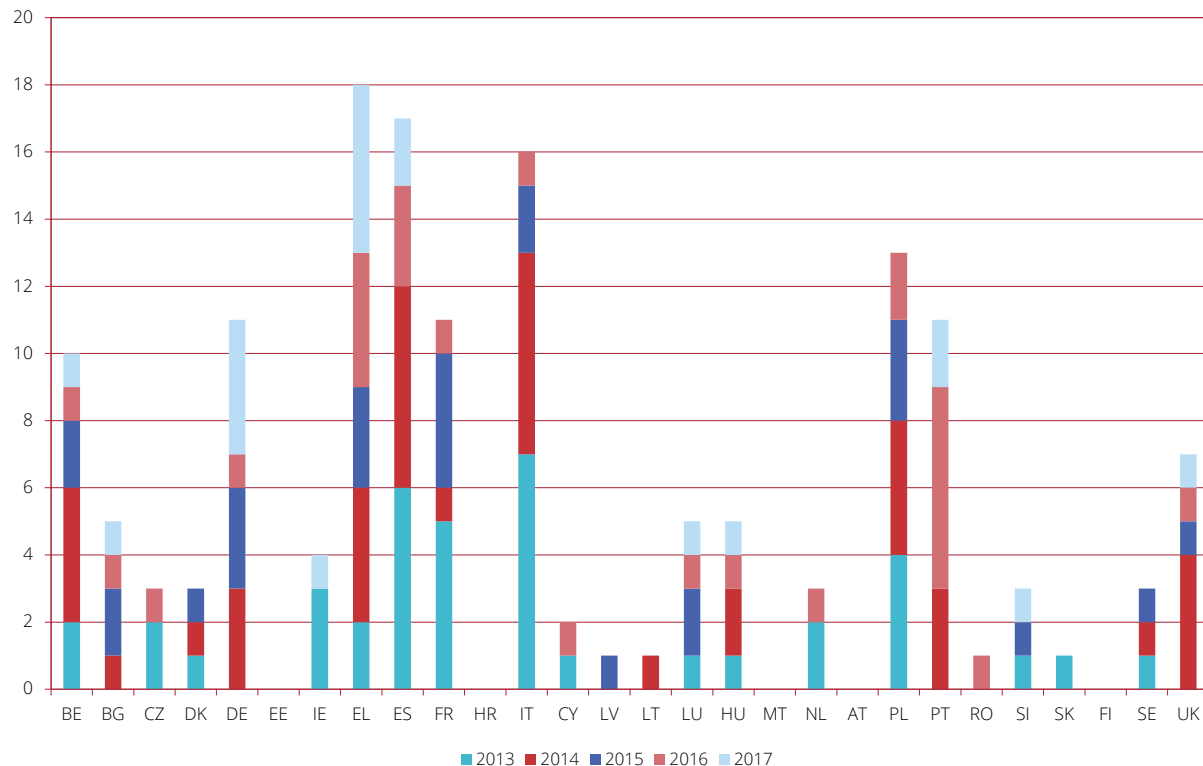
>>>

- 1/ Οι παρατιθέμενοι αριθμοί (ακαθάριστοι αριθμοί) αντιπροσωπεύουν το σύνολο των υποθέσεων, μη λαμβανομένων υπόψη των περιπτώσεων συνεκδικάσεως λόγω συναφείας (ένας αριθμός υποθέσεως = μία υπόθεση).
- 2/ Διατάξεις οι οποίες περατώνουν τη δίκη πλην των διατάξεων περί διαγραφής της υποθέσεως, καταργήσεως της δίκης ή παραπομπής στο Γενικό Δικαστήριο.

Προστασία των καταναλωτών	16	4	20
Τελωνειακή ένωση και κοινό δασμολόγιο	18	1	19
Φορολογία	57	5	62
Χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης	59	2	61
Συνθήκη ΕΚ/ΣΛΕΕ	510	104	614
Διαδικασία		13	13
Υπηρεσιακή κατάσταση των υπαλλήλων		1	1
Διάφορα		14	14
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	510	118	628

- 1/ Οι παρατιθέμενοι αριθμοί (ακαθάριστοι αριθμοί) αντιπροσωπεύουν το σύνολο των υποθέσεων, μη λαμβανομένων υπόψη των περιπτώσεων συνεκδικάσεως λόγω συναφείας (ένας αριθμός υποθέσεως = μία υπόθεση).
- 2/ Διατάξεις οι οποίες περατώνουν τη δίκη πλην των διατάξεων περί διαγραφής της υποθέσεως, καταργήσεως της δίκης ή παραπομπής στο Γενικό Δικαστήριο.

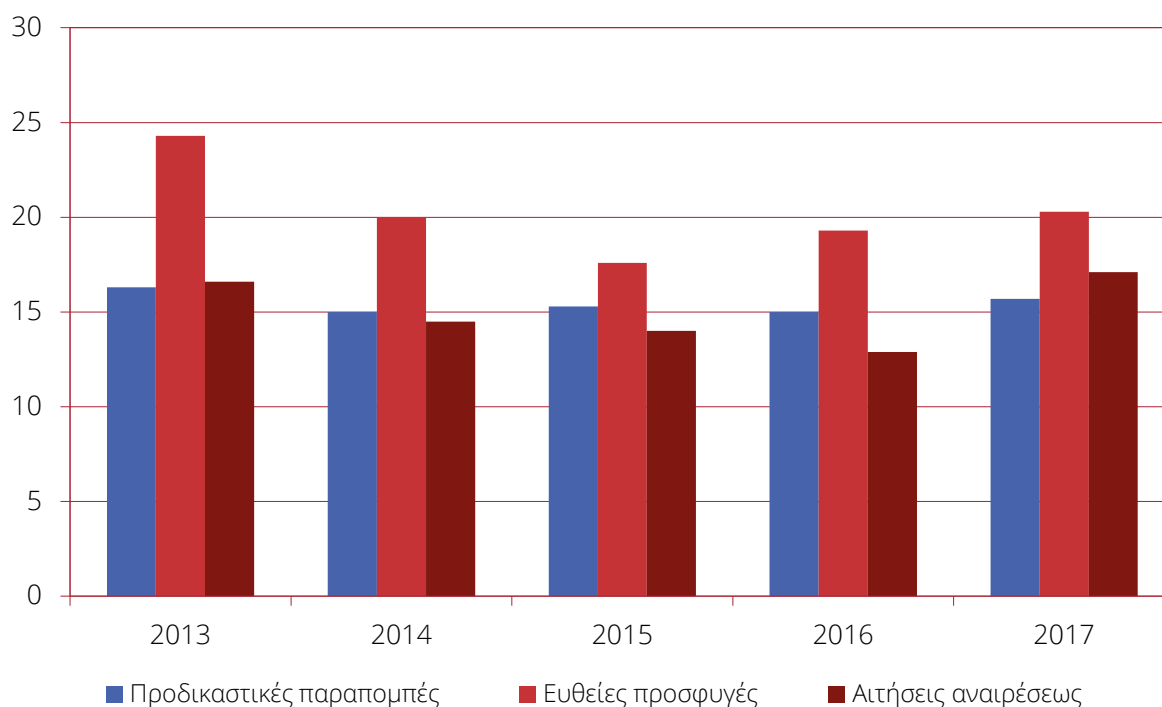
ΧΙ. ΠΕΡΑΤΩΘΕΙΣΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ — ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΕΠΙ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΛΟΓΩ ΠΑΡΑΒΑΣΕΩΣ ΚΡΑΤΟΥΣ ΜΕΛΟΥΣ: ΕΚΒΑΣΗ (2013–2017) ¹

	2013		2014		2015		2016		2017	
	Αποδοχή	Απόρριψη	Αποδοχή	Απόρριψη	Αποδοχή	Απόρριψη	Αποδοχή	Απόρριψη	Αποδοχή	Απόρριψη
Βέλγιο	2	1	4		2		1		1	
Βουλγαρία			1	1	2		1		1	
Τσεχική Δημοκρατία	2	2					1			
Δανία	1	1	1		1					
Γερμανία		2	3	1	3		1		4	
Εσθονία										
Ιρλανδία	3	1				1			1	
Ελλάδα	2	1	4		3		4		5	
Ισπανία	6		6				3		2	
Γαλλία	5	3	1		4		1			
Κροατία										
Ιταλία	7	1	6		2		1			
Κύπρος	1						1			
Λεττονία					1					
Λιθουανία			1							
Λουξεμβούργο	1	1			2		1		1	
Ουγγαρία	1		2				1		1	
Μάλτα								1		
Κάτω Χώρες	2	2		1			1	1		
Αυστρία		1						1		
Πολωνία	4	2	4		3	1	2			
Πορτογαλία		1	3				6		2	
Ρουμανία							1			
Σλοβενία	1				1				1	
Σλοβακία	1					2				
Φινλανδία		2								
Σουηδία	1	1	1		1					
Ηνωμένο Βασίλειο		1	4		1	1	1	1	1	
Σύνολο	40	23	41	3	26	5	27	4	20	

1/ Οι παρατιθέμενοι αριθμοί (καθαροί αριθμοί) αντιπροσωπεύουν το σύνολο των υποθέσεων, λαμβανομένων υπόψη των περιπτώσεων συνεκδικάσεως λόγω συναφείας (μια σειρά συνεκδικαζομένων υποθέσεων = μία υπόθεση).

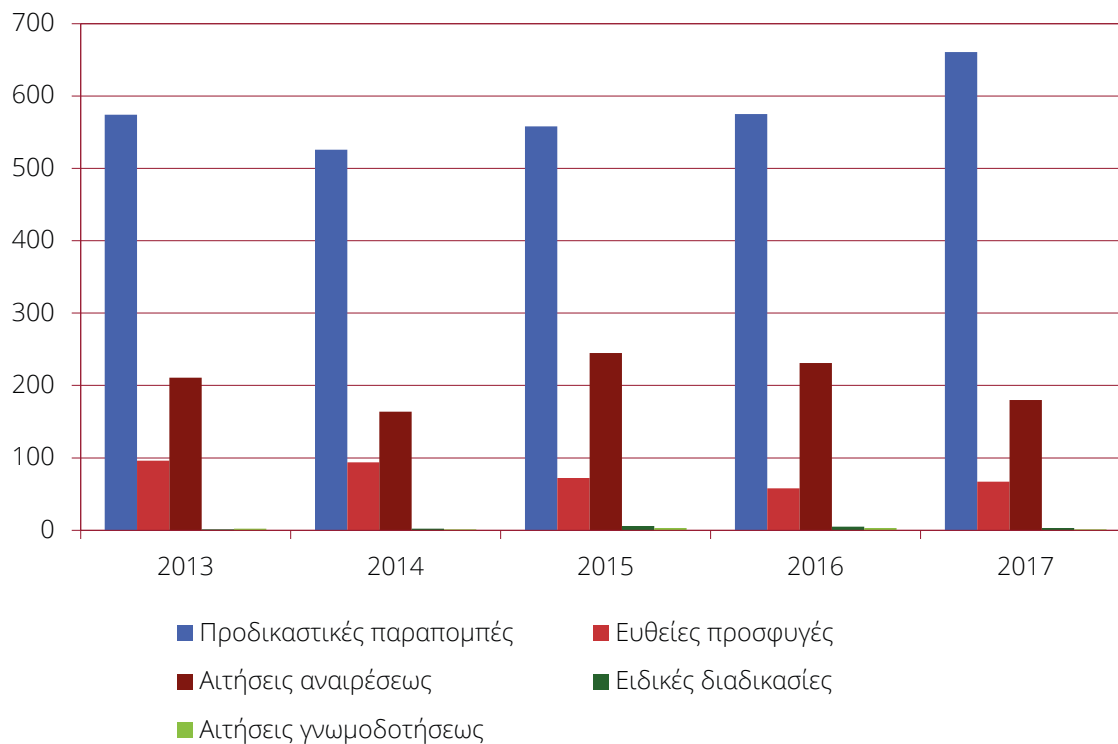
XII. ΠΕΡΑΤΩΘΕΙΣΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ — ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΩΝ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΩΝ ΣΕ ΜΗΝΕΣ (2013–2017) ¹ (ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ ΔΙΚΑΙΟΔΟΤΙΚΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ)

	2013	2014	2015	2016	2017
Προδικαστικές παραπομπές	16,3	15	15,3	15	15,7
Επίγουσες προδικαστικές διαδικασίες	2,2	2,2	1,9	2,7	2,9
Ευθείες προσφυγές	24,3	20	17,6	19,3	20,3
Αιτήσεις αναιρέσεως	16,6	14,5	14	12,9	17,1

^{1/} Δεν λαμβάνονται υπόψη για τον υπολογισμό της διάρκειας των διαδικασιών: οι υποθέσεις στις οποίες εκδόθηκε μη οριστική απόφαση ή διατάχθηκε απόδειξη, οι γνωμοδοτήσεις, οι ειδικές διαδικασίες (δηλαδή η δικαστική αρωγή, ο καθορισμός των δικαστικών εξόδων, η διόρθωση αποφάσεως, η ανακοπή ερημοδικίας, η τριτανακοπή, η ερμηνεία αποφάσεως, η αναθεώρηση αποφάσεως, η εξέταση προτάσεως του πρώτου γενικού εισαγγελέα για επανεξέταση αποφάσεως του Γενικού Δικαστηρίου, η κατάσχεση εις χείρας τρίτου και οι υποθέσεις ασυλίας), οι υποθέσεις που περατώνονται με την έκδοση διατάξεως περί διαγραφής, καταργήσεως της δίκης ή παραπομπής στο Γενικό Δικαστήριο, οι διαδικασίες ασφαλιστικών μέτρων, καθώς και οι αναιρέσεις κατά διατάξεων επί αιτήσεων ασφαλιστικών μέτρων ή αιτήσεων παρεμβάσεως.

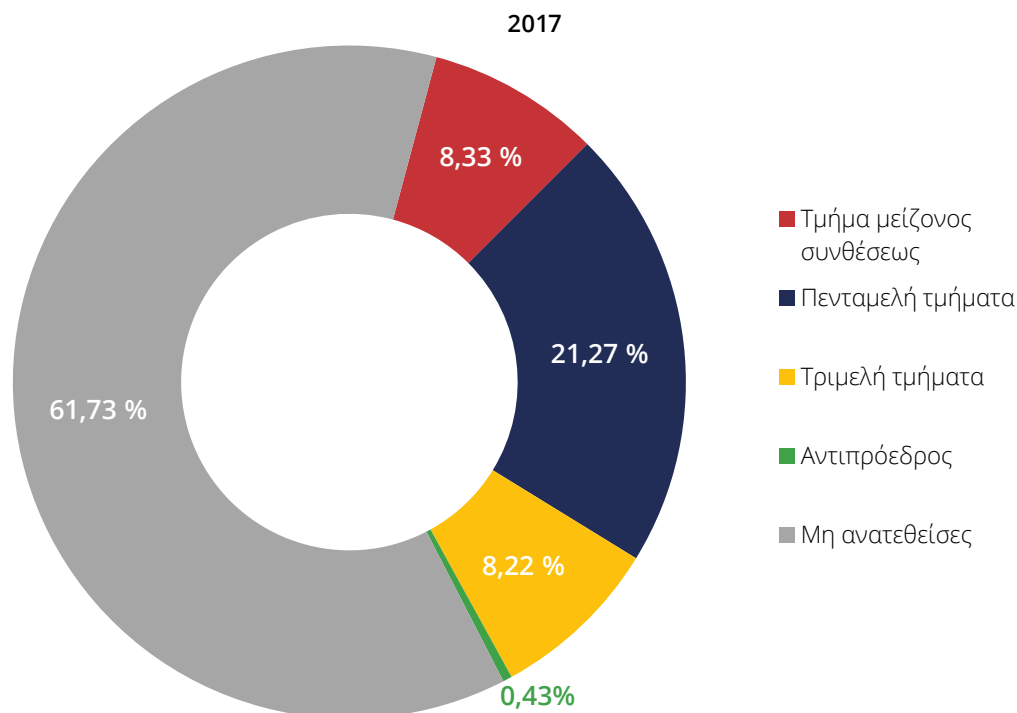
XIII. ΕΚΚΡΕΜΕΙΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΣΤΙΣ 31 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ ΚΑΘΕ ΕΤΟΥΣ — ΦΥΣΗ ΤΩΝ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΩΝ (2013–2017)¹

	2013	2014	2015	2016	2017
Προδικαστικές παραπομπές	574	526	558	575	661
Ευθείες προσφυγές	96	94	72	58	67
Αιτήσεις αναιρέσεως	211	164	245	231	180
Ειδικές διαδικασίες	1	2	6	5	3
Αιτήσεις γνωμοδοτήσεως	2	1	3	3	1
Σύνολο	884	787	884	872	912

1/ Οι παρατιθέμενοι αριθμοί (ακαθάριστοι αριθμοί) αντιπροσωπεύουν το σύνολο των υποθέσεων, μη λαμβανομένων υπόψη των περιπτώσεων συνεκδικάσεως λόγω συναφείας (ένας αριθμός υποθέσεως = μία υπόθεση).

XIV. ΕΚΚΡΕΜΕΙΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΣΤΙΣ 31 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ ΚΑΘΕ ΕΤΟΥΣ — ΔΙΚΑΣΤΙΚΟΣ ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ (2013–2017)¹

	2013	2014	2015	2016	2017
Γενική Συνέλευση				1	
Τμήμα μείζονος συνθέσεως	37	33	38	40	76
Πενταμελή τμήματα	190	176	203	215	194
Τριμελή τμήματα	51	44	54	75	75
Αντιπρόεδρος	1		2	2	4
Μη ανατεθείσες	605	534	587	539	563
Σύνολο	884	787	884	872	912

1/ Οι παρατιθέμενοι αριθμοί (ακαθάριστοι αριθμοί) αντιπροσωπεύουν το σύνολο των υποθέσεων, μη λαμβανομένων υπόψη των περιπτώσεων συνεκδικάσεως λόγω συναφείας (ένας αριθμός υποθέσεως = μία υπόθεση).

XV. ΔΙΑΦΟΡΑ — ΤΑΧΕΙΕΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ (2013–2017)¹

	2013		2014		2015		2016		2017	
	Αποδοχή	Απόρριψη	Αποδοχή	Απόρριψη	Αποδοχή	Απόρριψη	Αποδοχή	Απόρριψη	Αποδοχή	Απόρριψη
Ευθείες προσφυγές				1					1	
Προδικαστικές παραπομπές		13	2	13	1	20	3	16	3	30
Αιτήσεις αναιρέσεως						3	1			
Σύνολο		13	2	14	1	23	4	16	4	30

1/ Υποθέσεις στις οποίες εκδόθηκε, κατά τη διάρκεια του υπό εξέταση έτους, απόφαση ή διάταξη προκειμένου να γίνει δεκτή ή να απορριφθεί αίτηση εφαρμογής της ταχείας διαδικασίας.

XVI. ΔΙΑΦΟΡΑ — ΕΠΕΙΓΟΥΣΕΣ ΠΡΟΔΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ (2013–2017)¹

	2013		2014		2015		2016		2017	
	Αποδοχή	Απόρριψη	Αποδοχή	Απόρριψη	Αποδοχή	Απόρριψη	Αποδοχή	Απόρριψη	Αποδοχή	Απόρριψη
Χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης	2	3	4	1	5	5	9	4	4	11
Προσέγγιση των νομοθεσιών				1						
Σύνολο	2	3	4	2	5	5	9	4	4	11

1/ Υποθέσεις στις οποίες αποφασίσθηκε, κατά τη διάρκεια του υπό εξέταση έτους, να γίνει δεκτή ή να απορριφθεί αίτηση εφαρμογής της επείγουσας διαδικασίας.

XVII. ΔΙΑΦΟΡΑ —**ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ ΕΠΙ ΑΙΤΗΣΕΩΝ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΩΝ ΜΕΤΡΩΝ (2017)¹**

	Υποβληθείσες αιτήσεις ασφαλιστικών μέτρων	Αναιρέσεις κατά διατάξεων επί αιτήσεων ασφαλιστικών μέτρων ή αιτήσεων παρεμβάσεως	Έκβαση		
			Απόρριψη	Αποδοχή	Διαγραφή ή κατάργηση της δίκης
Βιομηχανική πολιτική	1				
Δημόσιες συμβάσεις	1	1			
Θεσμικό δίκαιο		2	1		
Καταχώριση, αξιολόγηση, αδειοδότηση χημικών ουσιών και εφαρμοστέοι περιορισμοί (κανονισμός REACH)		1			
Κρατικές ενισχύσεις		1			1
Περιβάλλον	1			1	
Πρόσβαση στα έγγραφα			2		
Υπηρεσιακή κατάσταση των υπαλλήλων		1			
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	3	6	3	1	1

^{1/} Οι παρατιθέμενοι αριθμοί (καθαροί αριθμοί) αντιπροσωπεύουν το σύνολο των υποθέσεων, λαμβανομένων υπόψη των περιπτώσεων συνεκδικάσεως λόγω συναφείας (μια σειρά συνεκδικαζομένων υποθέσεων = μία υπόθεση).

**XVIII. ΓΕΝΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΔΟΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ (1952-2017) —
ΕΙΣΑΧΘΕΙΣΕΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΚΔΟΘΕΙΣΕΣ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ**

Έτος	Εισαχθείσες υποθέσεις ¹							Αποφάσεις/ Γνωμοδοτήσεις ²
	Προδικαστικές παραπομπές	Ευθείες προσφυγές	Αιτήσεις αναιρέσεως	Αναιρέσεις κατά διατάξεων επί αιτήσεων ασφαλιστικών μέτρων ή αιτήσεων παρεμβάσεως	Αιτήσεις γνωμοδοτήσεως	Σύνολο	Αιτήσεις ασφαλιστικών μέτρων	
1953		4				4		
1954		10				10		2
1955		9				9	2	4
1956		11				11	2	6
1957		19				19	2	4
1958		43				43		10
1959		46			1	47	5	13
1960		22			1	23	2	18
1961	1	24			1	26	1	11
1962	5	30				35	2	20
1963	6	99				105	7	17
1964	6	49				55	4	31
1965	7	55				62	4	52
1966	1	30				31	2	24
1967	23	14				37		24
1968	9	24				33	1	27
1969	17	60				77	2	30
1970	32	47				79		64
1971	37	59				96	1	60
1972	40	42				82	2	61
1973	61	131				192	6	80
1974	39	63				102	8	63
1975	69	61			1	131	5	78
1976	75	51			1	127	6	88
1977	84	74				158	6	100
1978	123	146			1	270	7	97
1979	106	1 218				1 324	6	138
1980	99	180				279	14	132
1981	108	214				322	17	128
1982	129	217				346	16	185
1983	98	199				297	11	151
1984	129	183				312	17	165
1985	139	294				433	23	211
1986	91	238				329	23	174

>>>

1/ Ακαθάριστοι αριθμοί· δεν περιλαμβάνονται οι ειδικές διαδικασίες.

2/ Καθαροί αριθμοί.

Έτος	Εισαχθείσες υποθέσεις ¹							Αποφάσεις/ Γνωμοδοτήσεις ²
	Προδικαστικές παραπομπές	Ευθείες προσφυγές	Αιτήσεις αναιρέσεως	Αναιρέσεις κατά διατάξεων επί αιτήσεων ασφαλιστικών μέτρων ή αιτήσεων παρεμβάσεως	Αιτήσεις γνωμοδότησεως	Σύνολο	Αιτήσεις ασφαλιστικών μέτρων	
1987	144	251				395	21	208
1988	179	193				372	17	238
1989	139	244				383	19	188
1990	141	221	15	1		378	12	193
1991	186	140	13	1	2	342	9	204
1992	162	251	24	1	2	440	5	210
1993	204	265	17			486	13	203
1994	203	125	12	1	3	344	4	188
1995	251	109	46	2		408	3	172
1996	256	132	25	3		416	4	193
1997	239	169	30	5		443	1	242
1998	264	147	66	4		481	2	254
1999	255	214	68	4		541	4	235
2000	224	197	66	13	2	502	4	273
2001	237	187	72	7		503	6	244
2002	216	204	46	4		470	1	269
2003	210	277	63	5	1	556	7	308
2004	249	219	52	6	1	527	3	375
2005	221	179	66	1		467	2	362
2006	251	201	80	3		535	1	351
2007	265	221	79	8		573	3	379
2008	288	210	77	8	1	584	3	333
2009	302	143	105	2	1	553	1	376
2010	385	136	97	6		624	3	370
2011	423	81	162	13		679	3	370
2012	404	73	136	3	1	617		357
2013	450	72	161	5	2	690	1	434
2014	428	74	111		1	614	3	416
2015	436	48	206	9	3	702	2	399
2016	470	35	168	7		680	3	412
2017	533	46	141	6	1	727	3	466
Σύνολο	10 149	9 030	2 204	128	27	21 538	367	11 490

1/ Ακαθάριστοι αριθμοί· δεν περιλαμβάνονται οι ειδικές διαδικασίες.

2/ Καθαροί αριθμοί.

ΧΙΧ. ΓΕΝΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΔΟΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ (1952–2017) — ΥΠΟΒΛΗΘΕΙΣΕΣ ΑΙΤΗΣΕΙΣ ΠΡΟΔΙΚΑΣΤΙΚΗΣ ΑΠΟΦΑΣΕΩΣ ΑΝΑ ΚΡΑΤΟΣ ΜΕΛΟΣ ΚΑΙ ΑΝΑ ΕΤΟΣ

	BE	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK	Λοιπά ¹	Σύνολο
1961																			1										1	
1962																				5										5
1963																1				5										6
1964												2								4										6
1965					4					2										1										7
1966																				1										1
1967	5				11					3					1				3										23	
1968	1				4					1		1							2										9	
1969	4				11					1					1														17	
1970	4				21					2		2							3										32	
1971	1				18					6		5				1			6										37	
1972	5				20					1		4							10										40	
1973	8				37					4		5				1			6										61	
1974	5				15					6		5							7								1		39	
1975	7				26					15		14				1			4								1		69	
1976	11				28					8		12							14								1		75	
1977	16				30					14		7							9							5			84	
1978	7				46					12		11							38							5			123	
1979	13				33					18		19				1			11							8			106	
1980	14				24					14		19							17							6			99	
1981	12				41					17		11				4			17							5			108	
1982	10				36					39		18							21							4			129	
1983	9				36					15		7							19							6			98	
1984	13				38					34		10							22							9			129	
1985	13				40					45		11				6			14							8			139	
1986	13				18					19		5				1			16								8			91

>>>

1/ Υπόθεση C-265/00, *Campina Melkunie* (Cour de justice Benelux / Benelux Gerichtshof).
Υπόθεση C-196/09, *Miles κ.λπ.* (όργανο εκδίκασης προσφυγών των ευρωπαϊκών σχολείων).
Υπόθεση C-169/15, *Montis Design* (Cour de justice Benelux / Benelux Gerichtshof).

**XX. ΓΕΝΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΔΟΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ (1952–2017) —
ΥΠΟΒΛΗΘΕΙΣΕΣ ΑΙΤΗΣΕΙΣ ΠΡΟΔΙΚΑΣΤΙΚΗΣ ΑΠΟΦΑΣΕΩΣ ΑΝΑ ΚΡΑΤΟΣ
ΜΕΛΟΣ ΚΑΙ ΑΝΑ ΔΙΚΑΙΟΔΟΤΙΚΟ ΟΡΓΑΝΟ**

			Σύνολο
Βέλγιο	Cour constitutionnelle	34	
	Cour de cassation	94	
	Conseil d'État	82	
	Λοιπά δικαστήρια	631	841
Βουλγαρία	Върховен касационен съд	5	
	Върховен административен съд	19	
	Λοιπά δικαστήρια	93	117
Τσεχική Δημοκρατία	Ústavní soud		
	Nejvyššího soud	9	
	Nejvyšší správní soud	28	
	Λοιπά δικαστήρια	20	57
Δανία	Højesteret	36	
	Λοιπά δικαστήρια	156	192
Γερμανία	Bundesverfassungsgericht	2	
	Bundesgerichtshof	229	
	Bundesverwaltungsgericht	131	
	Bundesfinanzhof	319	
	Bundesarbeitsgericht	38	
	Bundessozialgericht	76	
	Λοιπά δικαστήρια	1 654	2 449
Εσθονία	Riigikohus	10	
	Λοιπά δικαστήρια	15	25
Ιρλανδία	Supreme Court	35	
	High Court	33	
	Λοιπά δικαστήρια	35	103
Ελλάδα	Άρειος Πάγος	12	
	Συμβούλιο της Επικρατείας	59	
	Λοιπά δικαστήρια	111	182
Ισπανία	Tribunal Constitucional	1	
	Tribunal Supremo	78	
	Λοιπά δικαστήρια	381	460
Γαλλία	Conseil constitutionnel	1	
	Cour de cassation	127	
	Conseil d'État	125	
	Λοιπά δικαστήρια	726	979

>>>

Κροατία	Ustavni sud		
	Vrhovni sud		
	Visoki upravni sud		
	Visoki prekršajni sud		
	Λοιπά δικαστήρια	11	11
Ιταλία	Corte Costituzionale	3	
	Corte suprema di Cassazione	150	
	Consiglio di Stato	151	
	Λοιπά δικαστήρια	1 141	1 445
Κύπρος	Ανώτατο Δικαστήριο	4	
	Λοιπά δικαστήρια	3	7
Λεττονία	Augstākā tiesa	21	
	Satversmes tiesa	1	
	Λοιπά δικαστήρια	38	60
Λιθουανία	Konstitucinis Teismas	1	
	Aukščiausiasis Teismas	18	
	Vyriausiasis administracinis teismas	21	
	Λοιπά δικαστήρια	15	55
Λουξεμβούργο	Cour constitutionnelle	1	
	Cour de cassation	28	
	Cour administrative	28	
	Λοιπά δικαστήρια	35	92
Ουγγαρία	Kúria	27	
	Fővárosi Ítéletábla	7	
	Szegedi Ítéletáblá	2	
	Λοιπά δικαστήρια	122	158
Μάλτα	Qorti Kostituzzjonali		
	Qorti ta' l- Appel		
	Λοιπά δικαστήρια	3	3
Κάτω Χώρες	Hoge Raad	285	
	Raad van State	122	
	Centrale Raad van Beroep	65	
	College van Beroep voor het Bedrijfsleven	156	
	Tariefcommissie	35	
	Λοιπά δικαστήρια	350	1 013
Αυστρία	Verfassungsgerichtshof	5	
	Oberster Gerichtshof	124	
	Verwaltungsgerichtshof	107	
	Λοιπά δικαστήρια	285	521
Πολωνία	Trybunał Konstytucyjny	1	
	Sąd Najwyższy	18	
	Naczelny Sąd Administracyjny	44	
	Λοιπά δικαστήρια	64	127

>>>

Πορτογαλία	Supremo Tribunal de Justiça	15	
	Supremo Tribunal Administrativo	63	
	Λοιπά δικαστήρια	96	174
Ρουμανία	Înalta Curte de Casație și Justiție	12	
	Curtea de Apel	75	
	Λοιπά δικαστήρια	52	139
Σλοβενία	Ustavno sodišče	1	
	Vrhovno sodišče	14	
	Λοιπά δικαστήρια	5	20
Σλοβακία	Ústavný Súd		
	Najvyšší súd	16	
	Λοιπά δικαστήρια	28	44
Φινλανδία	Korkein oikeus	23	
	Korkein hallinto-oikeus	56	
	Työtuomioistuin	5	
	Λοιπά δικαστήρια	31	115
Σουηδία	Högsta Domstolen	22	
	Högsta förvaltningsdomstolen	12	
	Marknadsdomstolen	5	
	Arbetsdomstolen	4	
	Λοιπά δικαστήρια	91	134
Ηνωμένο Βασίλειο	House of Lords	40	
	Supreme Court	14	
	Court of Appeal	84	
	Λοιπά δικαστήρια	485	623
Λοιπές διαδικασίες	Cour de justice Benelux / Benelux Gerechtshof ¹	2	
	Όργανο εκδίκασης προσφυγών των ευρωπαϊκών σχολείων ²	1	3
Σύνολο			10 149

1/ Υπόθεση C-265/00, *Campina Melkunie*.
Υπόθεση C-169/15, *Montis Design*.

2/ Υπόθεση C-169/15, *Montis Design*.

XXI. ΓΕΝΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΔΟΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ (1952-2017) — ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ ΑΣΚΗΘΕΙΣΣΕΣ ΛΟΓΩ ΠΑΡΑΒΑΣΕΩΣ ΚΡΑΤΟΥΣ ΜΕΛΟΥΣ

XXII. ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (2015–2017)

Τομείς δραστηριότητας	2015	2016	2017
Αριθμός εγγράφων που πρωτοκολλήθηκαν στη Γραμματεία	89 328	93 215	99 266
Ποσοστό διαδικαστικών εγγράφων που κατατέθηκαν μέσω e-Curia	69 %	75 %	73 %
Αριθμός επ' ακροατηρίου συζητήσεων	256	270	263
Αριθμός συνεδριάσεων για την εκφώνηση προτάσεων	239	319	301
Αριθμός αποφάσεων, γνωμοδοτήσεων και διατάξεων οι οποίες επιδόθηκαν στους διαδίκους κατόπιν περατώσεως της δίκης	570	645	654
Αριθμός πρακτικών που τηρήθηκαν σε επ' ακροατηρίου συζητήσεις (αγορεύσεις, προτάσεις και αποφάσεις)	894	1 001	1 033
Αριθμός ανακοινώσεων στην Επίσημη Εφημερίδα, σχετικά με τις εισαχθείσες υποθέσεις	639	660	679
Αριθμός ανακοινώσεων στην Επίσημη Εφημερίδα, σχετικά με τις περατωθείσες υποθέσεις	546	522	637

Ε/ΣΥΝΘΕΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ

(Σειρά πρωτοκόλλου στις 31 Δεκεμβρίου 2017)

Πρώτη σειρά, από αριστερά προς τα δεξιά:

M. Wathelet, πρώτος γενικός εισαγγελέας, T. von Danwitz και M. Ilešič, πρόεδροι τμήματος, A. Tizzano, Αντιπρόεδρος του Δικαστηρίου, K. Lenaerts, Πρόεδρος του Δικαστηρίου, R. Silva de Lapuerta, L. Bay Larsen, J. L. da Cruz Vilaça και A. Rosas, πρόεδροι τμήματος

Δεύτερη σειρά, από αριστερά προς τα δεξιά:

E. Sharpston, γενική εισαγγελέας, E. Juhász, C. Vajda, E. Levits, J. Malenovský και C. G. Fernlund, πρόεδροι τμήματος, J. Kokott, γενική εισαγγελέας, A. Borg Barthet, δικαστής

Τρίτη σειρά, από αριστερά προς τα δεξιά:

M. Berger, M. Safjan και A. Arabadjiev, δικαστές, Y. Bot και P. Mengozzi, γενικοί εισαγγελείς, J.-C. Bonichot, C. Toader και D. Žnáby, δικαστές

Τέταρτη σειρά, από αριστερά προς τα δεξιά:

K. Λυκούργος, K. Jürimäe, S. Rodin, E. Jarašiūnas και A. Prechal, δικαστές, N. Wahl, γενικός εισαγγελέας, F. Biltgen, δικαστής, M. Szrubar, γενικός εισαγγελέας

Πέμπτη σειρά, από αριστερά προς τα δεξιά:

E. Tanchev και H. Saugmandsgaard Øe, γενικοί εισαγγελείς, M. Βηλαράς, δικαστής, M. Campos Sánchez-Bordona, γενικός εισαγγελέας, E. Regan, δικαστής, M. Bobek, γενικός εισαγγελέας, A. Calot Escobar, Γραμματέας

1. ΜΕΤΑΒΟΛΕΣ ΤΗΣ ΣΥΝΘΕΣΗΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΚΑΤΑ ΤΟ 2017

Δεν υπήρξε μεταβολή στη σύνθεση του Δικαστηρίου το 2017.

2. ΣΕΙΡΑ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟΥ

ΑΠΟ ΤΗΝ 1η ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 2017 ΕΩΣ ΤΙΣ 6 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 2017

K. LENAERTS, Πρόεδρος
A. TIZZANO, Αντιπρόεδρος
R. SILVA de LAPUERTA, πρόεδρος του πρώτου τμήματος
M. ILEŠIČ, πρόεδρος του δεύτερου τμήματος
L. BAY LARSEN, πρόεδρος του τρίτου τμήματος
T. von DANWITZ, πρόεδρος του τέταρτου τμήματος
J. L. da CRUZ VILAÇA, πρόεδρος του πέμπτου τμήματος
M. WATHELET, πρώτος γενικός εισαγγελέας
E. JUHÁSZ, πρόεδρος του ένατου τμήματος
M. BERGER, πρόεδρος του δέκατου τμήματος
A. PRECHAL, πρόεδρος του έβδομου τμήματος
M. ΒΗΛΑΡΑΣ, πρόεδρος του όγδοου τμήματος
E. REGAN, πρόεδρος του έκτου τμήματος
A. ROSAS, δικαστής
J. KOKOTT, γενική εισαγγελέας
A. BORG BARTHET, δικαστής
J. MALENOVSKÝ, δικαστής
E. LEVITS, δικαστής
E. SHARPSTON, γενική εισαγγελέας
P. MENGGOZZI, γενικός εισαγγελέας
Y. BOT, γενικός εισαγγελέας
J.-C. BONICHOT, δικαστής
A. ARABADJIEV, δικαστής
C. TOADER, δικαστής
M. SAFJAN, δικαστής
D. ŠVÁBY, δικαστής
E. JARAŠIŪNAS, δικαστής
C. G. FERNLUND, δικαστής
C. VAJDA, δικαστής
N. WAHL, γενικός εισαγγελέας
S. RODIN, δικαστής
F. BILTGEN, δικαστής
K. JÜRIMÄE, δικαστής
M. SZPUNAR, γενικός εισαγγελέας
K. ΛΥΚΟΥΡΓΟΣ, δικαστής
M. CAMPOS SÁNCHEZ-BORDONA, γενικός εισαγγελέας
H. Saugmandsgaard ØE, γενικός εισαγγελέας
M. BOBEK, γενικός εισαγγελέας
E. TANCHEV, γενικός εισαγγελέας

A. CALOT ESCOBAR, Γραμματέας

ΑΠΟ 7 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 2017 ΕΩΣ ΤΙΣ 31 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 2017

K. LENAERTS, Πρόεδρος
A. TIZZANO, Αντιπρόεδρος
R. SILVA de LAPUERTA, πρόεδρος του πρώτου τμήματος
M. ILEŠIČ, πρόεδρος του δεύτερου τμήματος
L. BAY LARSEN, πρόεδρος του τρίτου τμήματος
T. von DANWITZ, πρόεδρος του τέταρτου τμήματος
J. L. da CRUZ VILAÇA, πρόεδρος του πέμπτου τμήματος
M. WATHELET, πρώτος γενικός εισαγγελέας
A. ROSAS, πρόεδρος του έβδομου τμήματος
J. MALENOVSKÝ, πρόεδρος του όγδοου τμήματος
E. LEVITS, πρόεδρος τουδέκατου τμήματος
C. G. FERNLUND, πρόεδρος του έκτου τμήματος
C. VAJDA, πρόεδρος του ένατου τμήματος
J. KOKOTT, γενική εισαγγελέας
M. E. JUHÁSZ, δικαστής
A. BORG BARTHET, δικαστής
E. SHARPSTON, γενική εισαγγελέας
P. MENGOZZI, γενικός εισαγγελέας
Y. BOT, γενικός εισαγγελέας
J.-C. BONICHOT, δικαστής
A. ARABADJIEV, δικαστής
C. TOADER, δικαστής
M. SAFJAN, δικαστής
D. ŠVÁBY, δικαστής
M. BERGER, δικαστής
A. PRECHAL, δικαστής
E. JARAŠIŪNAS, δικαστής
N. WAHL, γενικός εισαγγελέας
S. RODIN, δικαστής
F. BILTGEN, δικαστής
K. JÜRIMÄE, δικαστής
M. SZPUNAR, γενικός εισαγγελέας
K. ΛΥΚΟΥΡΓΟΣ, δικαστής
M. CAMPOS SÁNCHEZ-BORDONA, γενικός εισαγγελέας
M. ΒΗΛΑΡΑΣ, δικαστής
E. REGAN, δικαστής
H. Saugmandsgaard ØE, γενικός εισαγγελέας
M. BOBEK, γενικός εισαγγελέας
E. TANCHEV, γενικός εισαγγελέας

A. CALOT ESCOBAR, Γραμματέας

3. ΠΡΩΗΝ ΜΕΛΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ

(κατά σειρά ανάληψης καθηκόντων)

ΔΙΚΑΣΤΕΣ

Massimo PILOTTI, δικαστής (1952–1958), Πρόεδρος του Δικαστηρίου από το 1952 έως το 1958 (†)
 Petrus SERRARENS, δικαστής (1952–1958) (†)
 Otto RIESE, δικαστής (1952–1963) (†)
 Louis DELVAUX, δικαστής (1952–1967) (†)
 Jacques RUEFF, δικαστής (1952–1959 και 1960–1962) (†)
 Charles Léon HAMMES, δικαστής (1952–1967), Πρόεδρος του Δικαστηρίου από το 1964 έως το 1967 (†)
 Adrianus VAN KLEFFENS, δικαστής (1952–1958) (†)
 Maurice LAGRANGE, γενικός εισαγγελέας (1952–1964) (†)
 Karl ROEMER, γενικός εισαγγελέας (1953–1973) (†)
 Rino ROSSI, δικαστής (1958–1964) (†)
 Nicola CATALANO, δικαστής (1958–1962) (†)
 Andreas Matthias DONNER, δικαστής (1958–1979), Πρόεδρος του Δικαστηρίου από το 1958 έως το 1964 (†)
 Alberto TRABUCCHI, δικαστής (1962–1972), στη συνέχεια γενικός εισαγγελέας (1973–1976) (†)
 Robert LECOURT, δικαστής (1962–1976), Πρόεδρος του Δικαστηρίου από το 1967 έως το 1976 (†)
 Walter STRAUSS, δικαστής (1963–1970) (†)
 Riccardo MONACO, δικαστής (1964–1976) (†)
 Joseph GAND, γενικός εισαγγελέας (1964–1970) (†)
 Josse J. MERTENS de WILMARS, δικαστής (1967–1984), Πρόεδρος του Δικαστηρίου από το 1980 έως το 1984 (†)
 Pierre PESCATORE, δικαστής (1967–1985) (†)
 Hans KUTSCHER, δικαστής (1970–1980), Πρόεδρος του Δικαστηρίου από το 1976 έως το 1980 (†)
 Alain Louis DUTHEILLET DE LAMOTHE, γενικός εισαγγελέας (1970–1972) (†)
 Henri MAYRAS, γενικός εισαγγελέας (1972–1981) (†)
 Cearbhall O'DALAIGH, δικαστής (1973–1974) (†)
 Max SØRENSEN, δικαστής (1973–1979) (†)
 Jean-Pierre WARNER, γενικός εισαγγελέας (1973–1981) (†)
 Alexander J. MACKENZIE STUART, δικαστής (1973–1988), Πρόεδρος του Δικαστηρίου από το 1984 έως το 1988 (†)
 Gerhard REISCHL, γενικός εισαγγελέας (1973–1981) (†)
 Aindrias O'KEEFFE, δικαστής (1974–1985) (†)
 Francesco CAPOTORTI, δικαστής (1976), στη συνέχεια γενικός εισαγγελέας (1976–1982) (†)
 Giacinto BOSCO, δικαστής (1976–1988) (†)
 Adolphe TOUFFAIT, δικαστής (1976–1982) (†)
 Thijmen KOOPMANS, δικαστής (1979–1990) (†)
 Ole DUE, δικαστής (1979–1994), Πρόεδρος του Δικαστηρίου από το 1988 έως το 1994 (†)
 Ulrich EVERLING, δικαστής (1980–1988)
 Αλέξανδρος ΧΛΩΠΟΣ, δικαστής (1981–1982) (†)
 Sir Gordon SLYNN, γενικός εισαγγελέας (1981–1988), στη συνέχεια δικαστής (1988–1992) (†)
 Pieter VERLOREN van THEMMAAT, γενικός εισαγγελέας (1981–1986) (†)
 Simone ROZÈS, γενικός εισαγγελέας (1981–1984)
 Fernand GRÉVISSE, δικαστής (1981–1982 και 1988–1994) (†)
 Kai BAHLMANN, δικαστής (1982–1988) (†)

G. Federico MANCINI, γενικός εισαγγελέας (1982–1988), στη συνέχεια δικαστής (1988–1999) (†)
 Yves GALMOT, δικαστής (1982–1988) (†)
 Κωνσταντίνος ΚΑΚΟΥΡΗΣ, δικαστής (1983–1997) (†)
 Carl Otto LENZ, γενικός εισαγγελέας (1984–1997)
 Marco DARMON, γενικός εισαγγελέας (1984–1994) (†)
 René JOLIET, δικαστής (1984–1995) (†)
 Thomas Francis O’HIGGINS, δικαστής (1985–1991) (†)
 Fernand SCHOCKWEILER, δικαστής (1985–1996) (†)
 Jean MISCHO, γενικός εισαγγελέας (1986–1991 και 1997–2003) (†)
 José Carlos de CARVALHO MOITINHO de ALMEIDA, δικαστής (1986–2000)
 José Luís da CRUZ VILAÇA, γενικός εισαγγελέας (1986–1988)
 Gil Carlos RODRÍGUEZ IGLÉSÍAS, δικαστής (1986–2003), Πρόεδρος του Δικαστηρίου από το 1994 έως το 2003
 Manuel DIEZ de VELASCO, δικαστής (1988–1994) (†)
 Manfred ZULEEG, δικαστής (1988–1994) (†)
 Walter VAN GERVEN, γενικός εισαγγελέας (1988–1994) (†)
 Francis Geoffrey JACOBS, γενικός εισαγγελέας (1988–2006)
 Giuseppe TESAURO, γενικός εισαγγελέας (1988–1998)
 Paul Joan George KAPTEYN, δικαστής (1990–2000)
 Claus Christian GULMANN, γενικός εισαγγελέας (1991–1994), στη συνέχεια δικαστής (1994–2006)
 John L. MURRAY, δικαστής (1991–1999)
 David Alexander Ogilvy EDWARD, δικαστής (1992–2004)
 Antonio Mario LA PERGOLA, δικαστής (1994 και 1999–2006), γενικός εισαγγελέας (1995–1999) (†)
 Γεώργιος ΚΟΣΜΑΣ, γενικός εισαγγελέας (1994–2000)
 Jean-Pierre PUISSOCHET, δικαστής (1994–2006)
 Philippe LÉGER, γενικός εισαγγελέας (1994–2006)
 Günter HIRSCH, δικαστής (1994–2000)
 Michael Bendik ELMER, γενικός εισαγγελέας (1994–1997)
 Peter JANN, δικαστής (1995–2009)
 Hans RAGNEMALM, δικαστής (1995–2000) (†)
 Leif SEVÓN, δικαστής (1995–2002)
 Nial FENNELLY, γενικός εισαγγελέας (1995–2000)
 Melchior WATHELET, δικαστής (1995–2003)
 Dámaso RUIZ-JARABO COLOMER, γενικός εισαγγελέας (1995–2009) (†)
 Romain SCHINTGEN, δικαστής (1996–2008)
 Κρατερός ΙΩΑΝΝΟΥ, δικαστής (1997–1999) (†)
 Siegbert ALBER, γενικός εισαγγελέας (1997–2003)
 Antonio SAGGIO, γενικός εισαγγελέας (1998–2000) (†)
 Βασίλειος ΣΚΟΥΡΗΣ, δικαστής (1999–2015), Πρόεδρος του Δικαστηρίου από το 2003 έως το 2015
 Fidelma O’KELLY MACKEN, δικαστής (1999–2004)
 Ninon COLNERIC, δικαστής (2000–2006)
 Stig von BAHR, δικαστής (2000–2006)
 José Narciso da CUNHA RODRIGUES, δικαστής (2000–2012)
 Christiaan Willem Anton TIMMERMANS, δικαστής (2000–2010)
 Leendert A. GEELHOED, γενικός εισαγγελέας (2000–2006) (†)
 Christine STIX-HACKL, γενική εισαγγελέας (2000–2006)
 Luís Miguel POIARES PESSOA MADURO, γενικός εισαγγελέας (2003–2009)
 Konrad Hermann Theodor SCHIEMANN, δικαστής (2004–2012)
 Jerzy MAKARCZYK, δικαστής (2004–2009)

Pranas KŪRIS, δικαστής (2004–2010)
Γεώργιος ΑΡΕΣΤΗΣ, δικαστής (2004–2014)
Ján KLUČKA, δικαστής (2004–2009)
Uno LÕHMUS, δικαστής (2004–2013)
Aindrias Ó CAOIMH, δικαστής (2004–2015)
Pernilla LINDH, δικαστής (2006–2011)
Ján MAZÁK, γενικός εισαγγελέας (2006–2012)
Verica TRSTENJAK, γενική εισαγγελέας (2006–2012)
Jean-Jacques KASEL, δικαστής (2008–2013)
Niilo JÄÄSKINEN, γενικός εισαγγελέας (2009–2015)
Pedro CRUZ VILLALÓN, γενικός εισαγγελέας (2009–2015)

ΠΡΟΕΔΡΟΙ

Massimo PILOTTI (1952–1958) (†)
Andreas Matthias DONNER (1958–1964) (†)
Charles Léon HAMMES (1964–1967) (†)
Robert LECOURT (1967–1976) (†)
Hans KUTSCHER (1976–1980) (†)
Josse J. MERTENS de WILMARS (1980–1984) (†)
Alexander John MACKENZIE STUART (1984–1988) (†)
Ole DUE (1988–1994) (†)
Gil Carlos RODRÍGUEZ IGLÉSÍAS (1994–2003)
Βασίλειος ΣΚΟΥΡΗΣ (2003–2015)

ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΣ

Albert VAN HOUTTE (1953–1982) (†)
Paul HEIM (1982–1988)
Jean-Guy GIRAUD (1988–1994)
Roger GRASS (1994–2010)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ II

ΤΟ ΓΕΝΙΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ

Α/ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΤΟ 2017

Από τον Πρόεδρο Marc JAEGER

Μετά από τις πολλές και ριζικές αλλαγές που πραγματοποιήθηκαν το 2016 για τις ανάγκες των δύο πρώτων σταδίων της μεταρρύθμισης της δικαιοδοτικής δομής της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το 2017 ήταν έτος σχετικής σταθερότητας.

Παρά ταύτα σημειώθηκαν δύο εξελίξεις στη σύνθεση του Γενικού Δικαστηρίου, με την ανάληψη καθηκόντων, στις 8 Ιουνίου 2017 και στις 4 Οκτωβρίου 2017 αντίστοιχα, από τους δικαστές C. Mac Eochaidh και G. De Baere, δηλαδή τον έκτο και τον έβδομο, κατά σειρά, από τους δικαστές που διορίστηκαν στο πλαίσιο του δεύτερου σταδίου της μεταρρύθμισης (το οποίο προέβλεπε ότι η κατάργηση του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης και η μεταφορά της αρμοδιότητας εκδίκασης, σε πρώτο βαθμό, των διαφορών μεταξύ της Ένωσης και των υπαλλήλων της θα συνοδευόταν από την προσθήκη επτά νέων δικαστών στο Γενικό Δικαστήριο¹⁾). Έτσι, παραδόξως, το δεύτερο στάδιο της μεταρρύθμισης ολοκληρώθηκε πριν από το πρώτο (το οποίο προέβλεπε την ενίσχυση του Γενικού Δικαστηρίου με δώδεκα νέους δικαστές από τις 25 Δεκεμβρίου 2015), όπου εκκρεμεί ακόμη ο διορισμός ενός δικαστή.

Κατόπιν τούτου, στις 31 Δεκεμβρίου 2017, το Γενικό Δικαστήριο απαρτιζόταν από τον Πρόεδρο, τον Αντιπρόεδρο και 44 ακόμη δικαστές, που είναι όλοι τοποθετημένοι είτε σε ένα από τα οκτώ πενταμελή τμήματα είτε στο μοναδικό τμήμα το οποίο παραμένει τετραμελές εν αναμονή του διορισμού του τελευταίου δικαστή που θα αναλάβει καθήκοντα στο πλαίσιο του πρώτου σταδίου της μεταρρύθμισης (σημειωτέον ότι τα τμήματα αυτά δικάζουν, υπό κανονικές συνθήκες, και ως τριμελή). Παράλληλα με τα εννιά αυτά τμήματα, συνέχισε το έργο του και το αναιρετικό τμήμα, ως αρμόδιο επί των αιτήσεων αναιρέσεως οι οποίες ασκήθηκαν κατά αποφάσεων που είχαν εκδοθεί από το Δικαστήριο Δημόσιας Διοίκησης πριν από την κατάργησή του στις 31 Αυγούστου 2016. Κατά πάσα πιθανότητα, το τμήμα αυτό θα παύσει να υφίσταται στη διάρκεια του 2018, με την περάτωση των τελευταίων εκκρεμών αναιρετικών διαδικασιών.

Εξάλλου, το 2017 μπορεί να θεωρηθεί, για το Γενικό Δικαστήριο, το πρώτο πλήρες έτος δοκιμής της νέας του οργάνωσης, η οποία έχει ως σκοπό να του παράσχει τα μέσα για να εκπληρώσει την αποστολή του επιδιώκοντας περισσότερους και φιλόδοξους στόχους: ταχύτητα, ποιότητα, συνοχή και, εν τέλει, κύρος της νομολογίας του.

Λαμβανομένων υπόψη των προκλήσεων που συνεπαγόταν η ενσωμάτωση σημαντικού αριθμού νέων δικαστών, ο απολογισμός αυτού του πρώτου έτους εφαρμογής της μεταρρύθμισης στην πράξη κρίνεται άκρως ικανοποιητικός.

Κατ' αρχάς, σχεδόν επιτεύχθηκε ο ισοσκελισμός των υποθέσεων που εισήχθησαν με τις υποθέσεις που περατώθηκαν (917 εισαχθείσες υποθέσεις, 895 περατωθείσες υποθέσεις²⁾), τούτο δε παρά την ύπαρξη μιας ομάδας εξαιρετικά πολυάριθμων (περίπου 100) συναφών υποθέσεων του τραπεζικού και χρηματοπιστωτικού τομέα. Ειδικότερα, η παραγωγικότητα βελτιώθηκε σαφώς (+ 140 περατωθείσες υποθέσεις σε σχέση με το 2016, δηλαδή + 18,5 %), μετά την αναπόφευκτη κάμψη λόγω της ανά τριετία ανανέωσης της σύνθεσης του Γενικού

1/ Κανονισμός (ΕΕ, Ευρατόμ) 2015/2422 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2015, για την τροποποίηση του πρωτοκόλλου αριθ. 3 περί του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ 2015, L 341, σ. 14), και κανονισμός (ΕΕ, Ευρατόμ) 2016/1192 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 6ης Ιουλίου 2016, για τη μεταβίβαση στο Γενικό Δικαστήριο της αρμοδιότητας εκδίκασης σε πρώτο βαθμό των διαφορών μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των υπαλλήλων της (ΕΕ 2016, L 200, σ. 137).

2/ Χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι 47 υποθέσεις που εισήχθησαν και οι 53 που περατώθηκαν ενώπιον του δικαστή των ασφαλιστικών μέτρων.

Δικαστηρίου και της εσωτερικής του αναδιάρθρωσης στο πλαίσιο της μεταρρύθμισης. Η παραγωγικότητα αυτή είναι πιθανό να αυξηθεί περαιτέρω το 2018, έτος στη διάρκεια του οποίου η ώθηση που έλαβε το Γενικό Δικαστήριο αναμένεται να το φέρει πλέον σε ένα σταθερό ρυθμό απόδοσης.

Πρωτίστως, η διάρκεια των διαδικασιών —βασικός δείκτης επιδόσεων— εμφανίζει νέα, ιδιαιτέρως αξιοπρόσεκτη πτώση, με μέσο όρο τους 16,3 μήνες στις υποθέσεις επί των οποίων εκδόθηκε απόφαση ή διάταξη (ήτοι - 13 % σε σύγκριση με το 2016). Επομένως, η τάση που παρατηρείται εδώ και μια πενταετία (- 40 % από το 2013) συνεχίστηκε ακάθεκτη με εντυπωσιακά αποτελέσματα, και μάλιστα σε όλες τις κατηγορίες υποθέσεων.

Τέλος, πρέπει να υπογραμμιστεί ότι αυξήθηκε κατά πολύ ο αριθμός των υποθέσεων που παραπέμφθηκαν ενώπιον πενταμελών τμημάτων (84 υποθέσεις έναντι μόλις 29 το 2016), εξέλιξη η οποία αντανακλά μία από τις επιλογές που έκανε το Γενικό Δικαστήριο, σε επίπεδο οργάνωσης και τρόπου λειτουργίας του, ώστε να επιτευχθεί ο σκοπός της διατήρησης της ποιότητας τον οποίο το ίδιο έθεσε στο πλαίσιο της μεταρρύθμισης. Έτσι, το 2017, περίπου το 10 % των εισερχόμενων υποθέσεων παραπέμφθηκαν σε πενταμελή τμήματα. Αυτό το ποσοστό έρχεται σε έντονη αντίθεση με τον ετήσιο μέσο όρο των υποθέσεων που παραπέμπονταν κατά τη χρονική περίοδο (από το 2010 έως το 2015) πριν από τη μεταρρύθμιση της δικαιοδοτικής δομής της Ένωσης, ο οποίος ήταν της τάξης του 1 %.

Θα ήταν πρόωρο να αντληθούν, από αυτά και μόνον τα στατιστικά στοιχεία, οριστικά συμπεράσματα σχετικά με τον αντίκτυπο της μεταρρύθμισης, ο οποίος θα γίνει αντιληπτός με το πέρας της, αφού μένει να υλοποιηθεί και το τελευταίο στάδιο, που θα αρχίσει από 1ης Σεπτεμβρίου 2019. Τα ως άνω δεδομένα είναι, πάντως, σίγουρα ενδεικτικά της βούλησης του Γενικού Δικαστηρίου να δρέψει το γρηγορότερο όλους τους καρπούς της μεταρρύθμισης, αξιοποιώντας, προς όφελος του πολίτη, τις δυνατότητες τις οποίες αυτή προσφέρει, στην υπηρεσία μιας αποτελεσματικής, επιμελούς και ποιοτικής απονομής της δικαιοσύνης στην Ένωση.

B/ Η ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΤΟ 2017

ΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΤΟ 2017

Από τον Αντιπρόεδρο Marc van der WOUDE

Ένα από τα σημαντικά γεγονότα που σημάδεψαν τη νομολογία του 2017 ήταν η επανενσωμάτωση των υπαλληλικών υποθέσεων στην καθ' ύλην αρμοδιότητα του Γενικού Δικαστηρίου, το οποίο αποφαινεται και πάλι, σε πρώτο βαθμό, επί διαφορών αυτού του είδους. Στο πλαίσιο της επανακτηθείσας αρμοδιότητάς του, το Γενικό Δικαστήριο εξέδωσε αποφάσεις οι οποίες αφορούν, κατά κύριο λόγο, φυσικά πρόσωπα, ειδικότερα δε το προσωπικό των οργάνων της Ένωσης, και επιλύουν ζητήματα όπως ποιες μεθόδους οφείλει να εφαρμόζει η Διοίκηση κατά τον υπολογισμό των αποδοχών (απόφαση της 14ης Σεπτεμβρίου 2017, **Bodson κ.λπ. κατά ΕΤΕπ**, T-504/16 και T-505/16, [EU:T:2017:603](#)) ή, ακόμη, ποιες υποχρεώσεις υπέχει η Διοίκηση σε περίπτωση που της υποβάλλεται αίτηση αρωγής λόγω ηθικής παρενοχλήσεως (απόφαση της 24ης Απριλίου 2017, **HF κατά Κοινοβουλίου**, T-584/16, [EU:T:2017:282](#)).

Οι υπαλληλικές υποθέσεις δεν είναι όμως οι μόνες στις οποίες το Γενικό Δικαστήριο καλείται να εγγυηθεί τη δικαστική προστασία των συμφερόντων των φυσικών προσώπων. Η προστασία αυτή επιβάλλεται και σε άλλους τομείς, όπως στα περιοριστικά μέτρα τα οποία λαμβάνει η Ένωση. Έτσι, το Γενικό Δικαστήριο συνέχισε να ασκεί τον έλεγχο του επί των περιοριστικών μέτρων που επιβάλλονται από την Ένωση, όπως τα μέτρα τα οποία θεμελιώνονται σε εθνικές ποινικές διαδικασίες κινηθείσες σε τρίτα κράτη, όπως η Τυνησία ή η Ουκρανία, εις βάρος φυσικών προσώπων κατηγορούμενων για υπεξαίρεση δημόσιου χρήματος (απόφαση της 7ης Ιουλίου 2017, **Azarov κατά Συμβουλίου**, T-215/15, εκκρεμεί η εκδίκαση αναιρέσεως ¹, [EU:T:2017:479](#)). Ζητήματα σχετικά με τη δικαστική προστασία των φυσικών προσώπων τίθενται και σε υποθέσεις που ενδέχεται να ενδιαφέρουν κάθε πολίτη της Ένωσης, όπως στις υποθέσεις για το δικαίωμα προσβάσεως στα έγγραφα δυνάμει του κανονισμού 1049/2001 ² ή για τις προτάσεις ευρωπαϊκής πρωτοβουλίας πολιτών. Ως προς τις τελευταίες, το Γενικό Δικαστήριο, αφενός, διευκρίνισε ότι το αντικείμενό τους μπορεί να καλύπτει και πράξεις που συνδέονται με τη διαπραγμάτευση διεθνών συμφωνιών (απόφαση της 10ης Μαΐου 2017, **Efler κ.λπ. κατά Επιτροπής**, T-754/14, [EU:T:2017:323](#)) και, αφετέρου, υπογράμμισε τη σημασία της υποχρεώσεως της Επιτροπής να αιτιολογεί ορθώς τις απορριπτικές αποφάσεις επί αιτήσεων καταχωρίσεως τέτοιων προτάσεων (απόφαση της 3ης Φεβρουαρίου 2017, **Minority SafePack — one million signatures for diversity in Europe κατά Επιτροπής**, T-646/13, [EU:T:2017:59](#)).

Παρατηρείται επίσης ότι οι οικονομικής φύσης υποθέσεις οι οποίες υποβάλλονται στην κρίση του Γενικού Δικαστηρίου καλύπτουν ολοένα ευρύτερο πεδίο. Δεν περιορίζονται πλέον σε θέματα ανταγωνισμού, αλλά εξελίσσονται παράλληλα με τις αρμοδιότητες οι οποίες ανατίθενται σε διάφορα όργανα και οργανισμούς της Ένωσης που έχουν επιφορτιστεί με την εμπάθυνση της εσωτερικής αγοράς και της νομισματικής πολιτικής. Στο πλαίσιο αυτό δόθηκε στο Γενικό Δικαστήριο η αφορμή να εμπλουτίσει τη νομολογία του σε σχέση, παραδείγματος χάριν, με τον τραπεζικό τομέα, οριοθετώντας την προληπτική εποπτεία που ασκεί η Ευρωπαϊκή

1/ Υπόθεση C-530/17 P, **Azarov κατά Συμβουλίου**.

2/ Κανονισμός (ΕΚ) 1049/2001 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 30ής Μαΐου 2001, για την πρόσβαση του κοινού στα έγγραφα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, του Συμβουλίου και της Επιτροπής (ΕΕ 2001, L 145, σ. 43).

Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ), λαμβανομένων υπόψη των σκοπών της οικείας νομοθεσίας, η οποία επιδιώκει να εξασφαλίσει στην ΕΚΤ μια σφαιρική εικόνα όλων των κινδύνων τους οποίους διατρέχει κάθε χρηματοπιστωτικό ίδρυμα, καθώς και να αποτρέψει το ενδεχόμενο κατακερματισμού της προληπτικής εποπτείας μεταξύ της ΕΚΤ και των εθνικών αρχών (αποφάσεις της 16ης Μαΐου 2017, **Landeskreditbank Baden-Württemberg κατά ΕΚΤ**, T-122/15, εκκρεμεί η εκδίκαση αναιρέσεως ³, [EU:T:2017:337](#), και της 13ης Δεκεμβρίου 2017, **Crédit mutuel Arkéa κατά ΕΚΤ**, T-52/16, [EU:T:2017:902](#)). Αξιοσημείωτη είναι και μια αναζωπύρωση της δραστηριότητας στο μέτωπο του ελέγχου των συγκεντρώσεων, αφού εκδόθηκαν πολλές αποφάσεις επί τέτοιων υποθέσεων, οι οποίες φαίνεται ότι επανεμφανίζονται στο προσκήνιο ακολουθώντας τον οικονομικό κύκλο (αποφάσεις της 7ης Μαρτίου 2017, **United Parcel Service κατά Επιτροπής**, T-194/13, εκκρεμεί η εκδίκαση αναιρέσεως ⁴, [EU:T:2017:144](#) της 26ης Οκτωβρίου 2017, **Marine Harvest κατά Επιτροπής**, T-704/14, εκκρεμεί η εκδίκαση αναιρέσεως ⁵, [EU:T:2017:753](#), και της 26ης Οκτωβρίου 2017, **KPN κατά Επιτροπής**, T-394/15, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2017:756](#)). Παράλληλα, η ολοένα μεγαλύτερη πολυπλοκότητα των υποθέσεων που ενέχουν οικονομικές εκτιμήσεις οδηγεί μάλλον σε μια ενίσχυση του ελέγχου του σεβασμού των δικαιωμάτων άμυνας. Είναι ενδεικτικό ότι κρίθηκε ότι ο σεβασμός των δικαιωμάτων αυτών επιτάσσει να έχει παρασχεθεί στα μέρη τα οποία μετείχαν σε πράξη συγκεντρώσεως η δυνατότητα να διατυπώσουν τις παρατηρήσεις τους επί του οικονομετρικού μοντέλου που χρησιμοποίησε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για να εκδώσει στην απόφασή της (απόφαση της 7ης Μαρτίου 2017, **United Parcel Service κατά Επιτροπής**, T-194/13, εκκρεμεί η εκδίκαση αναιρέσεως ⁶, [EU:T:2017:144](#)).

Τέλος, ένα ουσιώδες ζήτημα το οποίο διατρέχει εγκάρσια όλες τις κατηγορίες υποθέσεων ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου και έχει αφήσει το στίγμα του στη νομολογία του 2017 είναι εκείνο της τηρήσεως της εύλογης διάρκειας της διαδικασίας ενώπιον τόσο των διοικητικών όσο και των δικαστικών αρχών.

Όσον αφορά την τήρηση της εύλογης διάρκειας ως έκφραση της αρχής της χρηστής διοικήσεως, το Γενικό Δικαστήριο παρέπεμψε στη νομολογία σύμφωνα με την οποία οι αιτήσεις αρωγής σε περιπτώσεις παρενοχλήσεως πρέπει να εξετάζονται γρήγορα (απόφαση της 24ης Απριλίου 2017, **HF κατά Κοινοβουλίου**, T-584/16, [EU:T:2017:282](#)). Επιπλέον, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι η απόφαση να μην προαχθεί μόνιμος υπάλληλος πρέπει να αιτιολογείται το αργότερο κατά τον χρόνο της απορρίψεως της διοικητικής του ενστάσεως και ότι η παράβαση αυτής της υποχρεώσεως αιτιολογήσεως μπορεί να προκαλέσει αισθήματα αβεβαιότητας και απογοήτευσης, τα οποία δικαιολογούν την επιδίκαση χρηματικής ικανοποιήσεως (απόφαση της 26ης Οκτωβρίου 2017, **Παρασκευαΐδης κατά Cedefop**, T-601/16, [EU:T:2017:757](#)). Εξάλλου, το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι η Επιτροπή δεν τήρησε την αρχή της εύλογης διάρκειας, όταν καθυστέρησε περισσότερο από εννέα μήνες —προθεσμία η οποία προβλεπόταν στην προγενέστερη σχετική ρύθμιση— για να επανεξετάσει αίτηση διαγραφής εισαγωγικών δασμών κατόπιν της ακυρώσεως, από το Γενικό Δικαστήριο, της αρχικής απορριπτικής της αποφάσεως επί της αιτήσεως αυτής (απόφαση της 11ης Δεκεμβρίου 2017, **Léon Van Parys κατά Επιτροπής**, T-125/16, [EU:T:2017:884](#)). Τέλος, κατά το Γενικό Δικαστήριο, η υπέρβαση, εκ μέρους των αρχών της Τυνησίας, της εύλογης διάρκειας της ένδικης διαδικασίας στην οποία στηρίχθηκε η απόφαση του Συμβουλίου περί διατηρήσεως του ονόματος του προσφεύγοντος στον κατάλογο των προσώπων εις βάρος των οποίων ελήφθησαν περιοριστικά μέτρα δεν επηρέαζε μεν κατ' ανάγκην τη νομιμότητα της αποφάσεως αυτής, πλην όμως μπορεί να υποχρέωνε το Συμβούλιο να προβεί στους απαραίτητους ελέγχους (απόφαση της 5ης Οκτωβρίου 2017, **Mabrouk κατά Συμβουλίου**, T-175/15, [EU:T:2017:694](#)).

Όσον αφορά την τήρηση της αρχής της εύλογης διάρκειας από τον δικαστή της Ένωσης, το Γενικό Δικαστήριο εξέδωσε πέντε αποφάσεις (αποφάσεις της 10ης Ιανουαρίου 2017, **Gascogne Sack Deutschland και Gascogne**

3/ Υπόθεση C-450/17 P, **Landeskreditbank Baden-Württemberg**.

4/ Υπόθεση C-265/17 P, **Επιτροπή κατά United Parcel Service**.

5/ Υπόθεση C-10/18 P, **Marine Harvest κατά Επιτροπής**.

6/ Υπόθεση C-265/17 P, **Επιτροπή κατά United Parcel Service**.

κατά Ευρωπαϊκής Ένωσης, T-577/14, εκκρεμεί η εκδίκαση αναιρέσεων ⁷, [EU:T:2017:1](#) της 1ης Φεβρουαρίου 2017, **Aalberts Industries κατά Ευρωπαϊκής Ένωσης**, T-725/14, [EU:T:2017:47](#) της 1ης Φεβρουαρίου 2017, **Kendrion κατά Ευρωπαϊκής Ένωσης**, T-479/14, εκκρεμεί η εκδίκαση αναιρέσεως ⁸, [EU:T:2017:48](#) της 17ης Φεβρουαρίου 2017, **ASPLA και Armando Álvarez κατά Ευρωπαϊκής Ένωσης**, T-40/15, εκκρεμεί η εκδίκαση αναιρέσεων ⁹, [EU:T:2017:105](#), και της 7ης Ιουνίου 2017, **Guardian Europe κατά Ευρωπαϊκής Ένωσης**, T-673/15, εκκρεμεί η εκδίκαση αναιρέσεως ¹⁰, [EU:T:2017:377](#)) με τις οποίες διευκρίνισε τι νοείται ως «υπερβολική διάρκεια» της ένδικης διαδικασίας σε υποθέσεις συμπράξεων και υπό ποιες περιστάσεις η παραβίαση της αρχής της εύλογης διάρκειας μπορεί να στοιχειοθετήσει ευθύνη της Ένωσης προς αποζημίωση. Στο πλαίσιο αυτό, επισήμανε ότι η εν λόγω παραβίαση ενδέχεται να συνεπάγεται υλική ζημία, αντίστοιχη προς τα έξοδα για τη σύσταση τραπεζικής εγγύησης ως προς τη χρονική περίοδο η οποία βαίνει πέραν του διαστήματος που θα μπορούσε να θεωρηθεί εύλογο, καθώς και ηθική βλάβη οφειλόμενη στην ασυνήθιστα παρατεταμένη κατάσταση αβεβαιότητας.

I. ΕΝΔΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

Στη διάρκεια του 2017 το Γενικό Δικαστήριο είχε την ευκαιρία να αποφανθεί, μεταξύ άλλων, επί της εκτάσεως της αρμοδιότητας του δικαστή της Ένωσης και επί της έννοιας «πράξη δεκτική προσφυγής». Αποσαφήνισε επίσης τους όρους της εκπροσωπήσεως του διαδικού από δικηγόρο.

1. ΑΡΜΟΔΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗ ΤΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

Οι διατάξεις της 28ης Φεβρουαρίου 2017, **NF κατά Ευρωπαϊκού Συμβουλίου** (T-192/16, εκκρεμεί η εκδίκαση αναιρέσεως ¹¹, [EU:T:2017:128](#)), **NG κατά Ευρωπαϊκού Συμβουλίου** (T-193/16, εκκρεμεί η εκδίκαση αναιρέσεως ¹², [EU:T:2017:129](#)), και **NM κατά Ευρωπαϊκού Συμβουλίου** (T-257/16, εκκρεμεί η εκδίκαση αναιρέσεως ¹³, [EU:T:2017:130](#)), εκδόθηκαν από το Γενικό Δικαστήριο επί των προσφυγών τις οποίες άσκησαν τρεις αιτούντες άσυλο κατά της συμφωνίας που ισχυρίζονταν ότι είχε συναφθεί στις 18 Μαρτίου 2016 μεταξύ του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου και της Δημοκρατίας της Τουρκίας, προς αντιμετώπιση της μεταναστευτικής κρίσης εξαιτίας της καταστάσεως στη Συρία. Οι προσφεύγοντες υποστήριξαν ότι η συμφωνία αυτή, όπως υλοποιήθηκε με τη «δήλωση ΕΕ-Τουρκίας» ¹⁴ που έγινε την ίδια ημέρα και αποτέλεσε το αντικείμενο ενός δελτίου Τύπου του Ευρωπαϊκού

7/ Υπόθεση C-138/17 P, **Ευρωπαϊκή Ένωση κατά Gascogne Sack Deutschland και Gascogne**, και υπόθεση C-146/17 P, **Ευρωπαϊκή Ένωση κατά Gascogne Sack Deutschland και Gascogne**.

8/ Υπόθεση C-150/17 P, **Ευρωπαϊκή Ένωση κατά Kendrion**.

9/ Υπόθεση C-174/17 P, **ASPLA και Armando Álvarez κατά Ευρωπαϊκής Ένωσης**, και υπόθεση C-222/17 P, **ASPLA και Armando Álvarez κατά Ευρωπαϊκής Ένωσης**.

10/ Υπόθεση C-447/17 P, **Guardian Europe κατά Ευρωπαϊκής Ένωσης**, και υπόθεση C-479/17 P, **Guardian Europe κατά Ευρωπαϊκής Ένωσης**.

11/ Υπόθεση C-208/17 P, **NF κατά Ευρωπαϊκού Συμβουλίου**.

12/ Υπόθεση C-209/17 P, **NG κατά Ευρωπαϊκού Συμβουλίου**.

13/ Υπόθεση C-210/17 P, **NM κατά Ευρωπαϊκού Συμβουλίου**.

14/ Δήλωση στην οποία καταγράφηκαν τα αποτελέσματα της «τρίτης συνάντησης, από τον Νοέμβριο του 2015, που ήταν αφιερωμένη στην εμπάθυνση των σχέσεων ΕΕ-Τουρκίας καθώς και στην αντιμετώπιση της μεταναστευτικής κρίσης» μεταξύ «των μελών του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου» και «του Τούρκου ομόλογού τους».

Συμβουλίου, συνήφθη κατά παράβαση των κανόνων της Συνθήκης ΛΕΕ οι οποίοι διέπουν τη σύναψη διεθνών συμφωνιών από την Ένωση.

Εξετάζοντας την ένσταση αναρμοδιότητας την οποία προέβαλε το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο βάσει του άρθρου 130 του Κανονισμού Διαδικασίας του Γενικού Δικαστηρίου και σημειώνοντας ότι η συγκεκριμένη ένσταση έπρεπε να εξεταστεί πριν από την ένσταση απαραδέκτου την οποία είχε προβάλει επικουρικός το καθού, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι οι προσφεύγοντες αιτήθηκαν, τυπικώς, την ακύρωση μιας διεθνούς συμφωνίας. Εντούτοις, το Γενικό Δικαστήριο διευκρίνισε ότι ο έλεγχος, από τον δικαστή της Ένωσης, της νομιμότητας των πράξεων που άπτονται του διεθνούς συμβατικού δικαίου αφορά αποκλειστικώς την πράξη με την οποία θεσμικό όργανο αποφάσισε να συνάψει την αντίστοιχη διεθνή συμφωνία, και όχι τη διεθνή συμφωνία καθ' εαυτήν. Κατά συνέπεια, το Γενικό Δικαστήριο ερμήνευσε το σχετικό αίτημα των προσφευγόντων υπό την έννοια ότι ζητήθηκε, στην πραγματικότητα, η ακύρωση της πράξεως με την οποία το Συμβούλιο αποφάσισε να συνάψει, εξ ονόματος της Ένωσης, συμφωνία με τη Δημοκρατία της Τουρκίας, στις 18 Μαρτίου 2016.

Το Γενικό Δικαστήριο συνήγαγε εν τέλει, από το περιεχόμενο της «δηλώσεως ΕΕ-Τουρκίας» και από το σύνολο των περιστάσεων υπό τις οποίες αυτή πραγματοποιήθηκε, το συμπέρασμα ότι η δήλωση δεν συνιστούσε πράξη του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου —ούτε άλλου θεσμικού οργάνου της Ένωσης— εκδοθείσα με σκοπό τη σύναψη συμφωνίας με τη Δημοκρατία της Τουρκίας. Το Γενικό Δικαστήριο τόνισε ότι, παρά την ατυχώς ασαφή διατύπωση της «δηλώσεως ΕΕ-Τουρκίας», όπως αυτή δημοσιοποιήθηκε μέσω του επίδικου δελτίου Τύπου, γεγονός παρέμενε ότι, στη συνάντηση η οποία έλαβε χώρα στις 18 Μαρτίου 2016 στις κοινές κτιριακές εγκαταστάσεις του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου και του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και κατέληξε στη «δήλωση ΕΕ-Τουρκίας», οι εκπρόσωποι των κρατών μελών συνάντησαν τον Τούρκο Πρωθυπουργό ως αρχηγό κράτους ή κυβερνήσεως. Κατόπιν τούτου, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι έπρεπε να γίνει δεκτή η ένσταση αναρμοδιότητας την οποία προέβαλε το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο.

2. ΠΡΑΞΗ ΔΕΚΤΙΚΗ ΠΡΟΣΦΥΓΗΣ

Στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η διάταξη της 11ης Οκτωβρίου 2017, **Guardian Glass España, Central Vidriera κατά Επιτροπής** (T-170/16, [EU:T:2017:722](#)), το Γενικό Δικαστήριο κλήθηκε να αποφανθεί επί αιτήματος ακυρώσεως της αποφάσεως που περιεχόταν σε έγγραφο της Επιτροπής προς τις ισπανικές αρχές. Με το έγγραφο αυτό, η Επιτροπή αξιολογούσε τους ισχυρισμούς της προσφεύγουσας ως προς το ζήτημα αν ήταν συμβατή με την εσωτερική αγορά η κρατική ενίσχυση την οποία η τελευταία είχε λάβει υπό τη μορφή πιστώσεως φόρου, δυνάμει ενός καθεστώτος ενισχύσεων που είχε κριθεί παράνομο από την Επιτροπή. Στην απόφαση με την οποία είχε χαρακτηρίσει παράνομο το καθεστώς αυτό, η Επιτροπή κατέστησε σαφές ότι η εκτίμησή της αφορούσε το όλο καθεστώς ενισχύσεων και τελούσε υπό «την επιφύλαξη ότι μεμονωμένες ενισχύσεις δύνανται να θεωρηθούν, εν όλω ή εν μέρει, ότι συμβιβάζονται με την κοινή αγορά σε συνάρτηση με τα [ιδιαίτερα] χαρακτηριστικά τους, είτε σε μεταγενέστερη απόφαση της Επιτροπής είτε κατ' εφαρμογή των κανονισμών παρέκκλισης». Σε συνέχεια της αποφάσεως της Επιτροπής, οι ισπανικές αρχές εξέδωσαν διαταγή ανακτήσεως, εις βάρος της προσφεύγουσας.

Κατά το Γενικό Δικαστήριο, η προσβαλλόμενη πράξη δεν μπορούσε να παραγάγει δεσμευτικά έννομα αποτελέσματα ικανά να θίξουν τα συμφέροντα της προσφεύγουσας μεταβάλλοντας ουσιωδώς τη νομική της κατάσταση, οπότε δεν ήταν πράξη δεκτική προσφυγής ακυρώσεως.

Για να καταλήξει στο ως άνω συμπέρασμα, το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε κατ' αρχάς ότι η Επιτροπή, όταν εξετάζει ένα καθεστώς ενισχύσεως, μπορεί κάλλιστα, όπως έκανε εν προκειμένω, να αναλύσει τα γενικά χαρακτηριστικά του καθεστώτος και όχι την κάθε χωριστή περίπτωση εφαρμογής του. Εναπόκειται στο ενδιαφερόμενο κράτος μέλος να ελέγξει, κατά την εκτέλεση της αποφάσεως της Επιτροπής, την κατ' ιδίαν κατάσταση καθεμίας από τις επιχειρήσεις τις οποίες αφορά η ανάκτηση. Αν τυχόν το κράτος μέλος αντιμετωπίσει, στο πλαίσιο αυτό, δυσχέρειες που δεν είχαν προβλεφθεί και δεν ήταν δυνατό να προβλεφθούν, τότε οφείλει

να απευθυνθεί στην Επιτροπή στο πλαίσιο της υποχρέωσης καλόπιστης συνεργασίας. Σημειωτέον ότι τα έγγραφα τα οποία η Επιτροπή αποστέλλει στις εθνικές αρχές στη διάρκεια μιας τέτοιας αλληλογραφίας στερούνται παντελώς δεσμευτικότητας, διότι εκφράζουν απλώς τη γνώμη του θεσμικού οργάνου επί του ζητήματος αν είναι αποδεκτά, από πλευράς δικαίου της Ένωσης, τα εκτελεστικά μέτρα που προτείνει το οικείο κράτος μέλος, λαμβανομένων υπόψη των δυσχερειών τις οποίες έχει αντιμετωπίσει.

Το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε εν συνεχεία ότι το αντικείμενο της αλληλογραφίας μεταξύ των ισπανικών αρχών και της Επιτροπής, όπως προκύπτει από την προσβαλλόμενη απόφαση, εντασσόταν στο πλαίσιο της εκτέλεσης της αποφάσεως με την οποία η ενίσχυση κηρύχθηκε παράνομη. Πράγματι, κατά το στάδιο της ανακτήσεως των ενισχύσεων, οι ισπανικές αρχές εξέτασαν αν συνέτρεχε, σε σχέση με την ενίσχυση που καταβλήθηκε στην προσφεύγουσα, η προϋπόθεση η οποία συνδεόταν με τη λειτουργία των επίμαχων ενισχύσεων ως κινήτρου και ρώτησαν συναφώς την Επιτροπή πώς έπρεπε να ερμηνευθεί η συγκεκριμένη προϋπόθεση, για την οποία γινόταν λόγος στην απόφαση της Επιτροπής. Έτσι, ο συντάκτης της προσβαλλόμενης πράξεως την κατάρτισε και την απέστειλε στις ισπανικές αρχές ακριβώς για να απαντήσει στην ερώτηση αυτή, δίνοντας κατευθύνσεις ως προς τον τρόπο με τον οποίο έπρεπε να ερμηνευθεί η απαίτηση της λειτουργίας της ενισχύσεως ως κινήτρου.

Το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε και το επιχείρημα της προσφεύγουσας ότι, εφόσον το Βασίλειο της Ισπανίας είχε κοινοποιήσει την ενίσχυση, η Επιτροπή ήταν υποχρεωμένη να λάβει θέση επί της συμβατότητας της ενισχύσεως αυτής με την έκδοση αποφάσεως. Το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι το περιεχόμενο της αλληλογραφίας μεταξύ των ισπανικών αρχών και της Επιτροπής επιβεβαίωνε ότι οι αρχές αυτές επιθυμούσαν να αντλήσουν από την Επιτροπή πληροφορίες προκειμένου να απαντήσουν, με τις προτάσεις τις οποίες όφειλαν να καταθέσουν ενώπιον των ισπανικών δικαστηρίων, στις ερωτήσεις που είχαν τεθεί για ορισμένους δικαιούχους οι οποίοι είχαν στραφεί κατά των διαταγών ανακτήσεως, χωρίς ωστόσο να μπορεί να γίνει δεκτό ότι οι εν λόγω ενέργειες των εθνικών αρχών ισοδυναμούσαν με κοινοποίηση των ενισχύσεων που είχαν καταβληθεί στην προσφεύγουσα, όπερ θα συνεπαγόταν την έκδοση, από την Επιτροπή, αποφάσεως βάσει του κανονισμού (ΕΚ) 659/1999¹⁵. Τέλος, το Γενικό Δικαστήριο διευκρίνισε ότι η αντίληψη την οποία ενδεχομένως είχαν οι ισπανικές αρχές για τα έννομα αποτελέσματα της προσβαλλόμενης πράξεως, ακόμη κι αν υποτεθεί αληθής, δεν είναι δυνατό να χρησιμοποιηθεί ως στοιχείο για την εκτίμηση του παραδεκτού της προσφυγής κατά της προσβαλλόμενης πράξεως.

3. ΕΚΠΡΟΣΩΠΗΣΗ ΑΠΟ ΔΙΚΗΓΟΡΟ ΠΟΥ ΔΕΝ ΕΧΕΙ ΤΗΝ ΙΔΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ

Με τη διάταξη της 20ής Νοεμβρίου 2017, *BikeWorld κατά Επιτροπής* (T-702/15, [EU:T:2017:834](#)), το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε επί προσφυγής που είχε ως αίτημα τη μερική ακύρωση της αποφάσεως με την οποία η Επιτροπή διαπίστωσε ότι ήταν παράνομη και ασύμβατη προς την εσωτερική αγορά η ενίσχυση που είχε θέσει σε εφαρμογή η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας υπέρ της πίστας Nürburgring για αγώνες αυτοκινήτων. Χωρίς να εγείρει τυπικές ένσταση απαραδέκτου, η Επιτροπή προέβαλε ως λόγο απαραδέκτου ότι η προσφυγή δεν πληρούσε τις απαιτήσεις των άρθρων 19 και 21 του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στον βαθμό που ο δικηγόρος ο οποίος εκπροσωπούσε την προσφεύγουσα εταιρία ήταν ο ένας εκ των δύο εταίρων της και, ως εκ τούτου, δεν ήταν ανεξάρτητος από αυτήν. Η προσφεύγουσα αντέτεινε ότι, κατά τον χρόνο ασκήσεως της προσφυγής, ο εκπρόσωπός της κατείχε απλώς το 10 % του κεφαλαίου της, χωρίς να

^{15/} Κανονισμός (ΕΚ) 659/1999 του Συμβουλίου, της 22ας Μαρτίου 1999, για τη θέσπιση λεπτομερών κανόνων εφαρμογής του άρθρου [108 ΣΛΕΕ] (ΕΕ 1999, L 83, σ. 1).

διαδραματίζει κανένα ρόλο στη διοικητική και χρηματοοικονομική διαχείρισή της, και ότι την αντιπροσώπευε μόνον υπό την ιδιότητα του δικηγόρου και όχι του εταίρου.

Επ' αυτού το Γενικό Δικαστήριο επανέλαβε ότι για να ασκήσουν προσφυγή ενώπιόν του οι λοιποί διάδικοι, πέραν των κρατών μελών, των θεσμικών οργάνων της Ένωσης, των συμβαλλόμενων στη Συμφωνία για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο (ΕΟΧ)¹⁶ μερών που δεν είναι κράτη μέλη, και της Εποπτεύουσας Αρχής της Ευρωπαϊκής Ζώνης Ελεύθερων Συναλλαγών (ΕΖΕΣ) που προβλέπεται από την ως άνω Συμφωνία, δεν επιτρέπεται να προσφύγουν αυτοπροσώπως, αλλά πρέπει να χρησιμοποιήσουν τις υπηρεσίες τρίτου προσώπου, το οποίο απαιτείται να έχει δικαίωμα παραστάσεως ενώπιον δικαστηρίου κράτους μέλους ή κράτους συμβαλλόμενου στη Συμφωνία ΕΟΧ. Το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε ότι, κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, σκοπός αυτής της απαιτήσεως για εκπροσώπηση από τρίτο πρόσωπο είναι, αφενός, να εμποδίσει τους ιδιώτες να προσφεύγουν στη δικαιοσύνη χωρίς τη συνδρομή ενδιάμεσου προσώπου και, αφετέρου, να διασφαλίσει την υπεράσπιση των νομικών προσώπων από άτομο επαρκώς αποστασιοποιημένο από το νομικό πρόσωπο το οποίο εκπροσωπεί.

Με γνώμονα αυτά τα κριτήρια, το Γενικό Δικαστήριο συνήγαγε το συμπέρασμα ότι οι προσωπικοί δεσμοί τους οποίους διατηρούσε, κατά τον χρόνο ασκήσεως της προσφυγής, ο δικηγόρος της προσφεύγουσας εταιρίας τόσο με την ίδια την προσφεύγουσα όσο και με την υπόθεση, κυρίως επειδή είχε αποκτήσει το 10 % του κεφαλαίου της εταιρίας και αποτελούσε έκτοτε τον έναν εκ των δύο εταίρων της, ήταν τέτοιοι ώστε υπήρχε ο κίνδυνος να μην μπορεί να εκπληρώσει τον ουσιώδη ρόλο του αργού της δικαιοσύνης με τον πλέον κατάλληλο τρόπο. Κατά το Γενικό Δικαστήριο, η προσφεύγουσα και ο δικηγόρος της δεν προσκόμισαν, ιδίως σε απάντηση του λόγου απαραδέκτου που προέβαλε η Επιτροπή, κανένα στοιχείο βάσει του οποίου θα μπορούσε να αποκλειστεί η ύπαρξη ανάλογου κινδύνου υπό τις συγκεκριμένες περιστάσεις.

Έτσι, το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε την προσφυγή ως απαράδεκτη επειδή διαπίστωσε ότι ο δικηγόρος της προσφεύγουσας είχε, όταν ασκήθηκε η προσφυγή, προσωπικούς δεσμούς με την προσφεύγουσα και με την υπόθεση, πράγμα που σήμαινε ότι δεν ήταν επαρκώς αποστασιοποιημένος από την προσφεύγουσα, ώστε να μπορεί να την εκπροσωπεί με πλήρη ανεξαρτησία, κατά την έννοια της νομολογίας του Δικαστηρίου.

II. ΘΕΣΜΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

Η απόφαση της 3ης Φεβρουαρίου 2017, **Minority SafePack — one million signatures for diversity in Europe κατά Επιτροπής** (T-646/13, [EU:T:2017:59](#)), εκδόθηκε από το Γενικό Δικαστήριο επί προσφυγής με αίτημα την ακύρωση της απορριπτικής αποφάσεως της Επιτροπής επί της αιτήσεως καταχωρίσεως μιας προτάσεως για ευρωπαϊκή πρωτοβουλία πολιτών (ΕΠΠ), η οποία είχε ως σκοπό να απευθύνει έκκληση στην Ένωση να βελτιώσει την προστασία των προσώπων που ανήκουν σε εθνικές και γλωσσικές μειονότητες και να ενισχύσει την πολιτιστική και τη γλωσσική πολυμορφία εντός της Ένωσης. Το παράρτημα της προτάσεως αυτής απαριθμούσε έντεκα τομείς στους οποίους θα έπρεπε να καταρτιστούν προτάσεις πράξεων από τα θεσμικά όργανα της Ένωσης, ενώ περιείχε και ακριβείς υποδείξεις ως προς το είδος των προς θέσπιση πράξεων, το περιεχόμενό τους και τις αντίστοιχες νομικές βάσεις στη Συνθήκη ΛΕΕ. Η Επιτροπή έκρινε μεν, με την απόφασή της, ότι ορισμένες από τις πράξεις που ζητήθηκε να θεσπιστούν θα μπορούσαν, εξεταζόμενες ατομικώς, να εμπίπτουν στα όρια των αρμοδιοτήτων βάσει των οποίων το εν λόγω θεσμικό όργανο έχει την ευχέρεια να υποβάλει πρόταση για έκδοση νομικής πράξεως της Ένωσης, πλην όμως κατέληξε ότι η αίτηση καταχωρίσεως έπρεπε να

^{16/} Συμφωνία για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο, της 2ας Μαΐου 1992 (ΕΕ 1994, L 1, σ. 3).

απορριφθεί στο σύνολό της, με την αιτιολογία ότι ο κανονισμός (ΕΕ) 211/2011¹⁷ δεν προέβλεπε τη μερική καταχώριση προτάσεως ΕΠΠ.

Το Γενικό Δικαστήριο τόνισε ότι όποιος πολίτης έχει υποβάλει πρόταση ΕΠΠ πρέπει να είναι σε θέση να γνωρίζει τους λόγους για τους οποίους αυτή δεν καταχωρίστηκε από την Επιτροπή. Συνεπώς η Επιτροπή οφείλει, όταν της υποβάλλεται τέτοια πρόταση, να την αξιολογήσει, αλλά και να εξειδικεύσει τους διάφορους λόγους της απορριπτικής απόφασης, λαμβανομένης υπόψη της επιπτώσεώς της στην αποτελεσματική άσκηση του δικαιώματος των πολιτών να προτείνουν ΕΠΠ. Στην προσβαλλόμενη όμως απόφαση, η Επιτροπή δεν προσδιόρισε με κανέναν τρόπο ποιες από τις έντεκα προτάσεις νομικών πράξεων, στις οποίες αναφερόταν το παράρτημα της προτάσεως ΕΠΠ, δεν ενέπιπταν προδήλως, κατά τη γνώμη της, εντός των ορίων των αρμοδιοτήτων που της επέτρεπαν να υποβάλει πρόταση για έκδοση νομικής πράξεως της Ένωσης, ούτε παρέθεσε οποιαδήποτε αιτιολογία προς θεμελίωση της σχετικής εκτιμήσεώς της, παρά τις συγκεκριμένες υποδείξεις των διοργανωτών ως προς το είδος, τις αντίστοιχες νομικές βάσεις και το περιεχόμενο των προτεινόμενων πράξεων. Υπό τις συνθήκες αυτές, η Επιτροπή δεν έδωσε, εν πάση περιπτώσει, στους διοργανωτές τη δυνατότητα να κατανοήσουν ποιες από τις προτάσεις τις οποίες διατύπωσαν στο παράρτημα της προτάσεως ΕΠΠ υπερέβαιναν, κατά την Επιτροπή, τα όρια των αρμοδιοτήτων της, ούτε να πληροφορηθούν τους λόγους που οδήγησαν σε αυτήν την εκτίμηση. Ως εκ τούτου, οι μεν διοργανωτές δεν ήταν σε θέση να αμφισβητήσουν την ορθότητα της εκτιμήσεως της Επιτροπής, το δε Γενικό Δικαστήριο δεν ήταν σε θέση να ασκήσει τον έλεγχό του επί της νομιμότητάς της.

Το Γενικό Δικαστήριο συνήγαγε εκ των ανωτέρω ότι η προσβαλλόμενη απόφαση ήταν ανεπαρκώς αιτιολογημένη και, άρα, έπρεπε να ακυρωθεί, χωρίς καν να χρειάζεται να κριθεί αν η Επιτροπή θα όφειλε, επιπροσθέτως, να έχει αιτιολογήσει την ερμηνεία της ότι μια πρόταση ΕΠΠ δεν είναι δυνατό να καταχωριστεί αν ορισμένα εκ των προτεινόμενων μέτρων δεν εντάσσονται στις αρμοδιότητες της Επιτροπής.

Στην απόφαση της 10ης Μαΐου 2017, **Efler κ.λπ. κατά Επιτροπής** (Τ-754/14, [EU:T:2017:323](#)), το Γενικό Δικαστήριο εξέτασε τη νομιμότητα της αποφάσεως της Επιτροπής περί απορρίψεως της αιτήσεως καταχωρίσεως μιας προτάσεως ΕΠΠ με τον τίτλο «Stop TTIP», η οποία είχε ως σκοπό να απευθύνει έκκληση στην Επιτροπή να εισηγηθεί στο Συμβούλιο να ανακαλέσει την εντολή προς διαπραγμάτευση της «Διατλαντικής Εταιρικής Σχέσης Συναλλαγών και Επενδύσεων»¹⁸ και, εν τέλει, να μη συνάψει τη «Συνολική Οικονομική και Εμπορική Συμφωνία»¹⁹. Έτσι, στην υπόθεση αυτή τέθηκε για πρώτη φορά το ζήτημα αν μια πρόταση ΕΠΠ μπορεί να αφορά πράξη με την οποία το Συμβούλιο αποφασίζει να ανακαλέσει την εντολή που έχει δοθεί στην Επιτροπή για διεξαγωγή διαπραγματεύσεων προς σύναψη διεθνούς συμφωνίας με τρίτο κράτος, καθώς και πράξη με την οποία το Συμβούλιο αποφασίζει είτε να μην παράσχει εξουσιοδότηση προς υπογραφή της οικείας συμφωνίας είτε να μην τη συνάψει. Με την απόφασή της, η Επιτροπή κατέστησε σαφές ότι, κατά την άποψή της, δεν νοείται η πρόταση ΕΠΠ να αφορά τέτοιου είδους πράξεις. Η Επιτροπή επικαλέστηκε, αφενός, ότι η πράξη για την έναρξη διαπραγματεύσεων προς σύναψη διεθνούς συμφωνίας έχει προπαρασκευαστικό χαρακτήρα και παράγει έννομα αποτελέσματα αποκλειστικώς μεταξύ των θεσμικών οργάνων και, αφετέρου, ότι οι νομικές πράξεις των οποίων προτάθηκε η θέσπιση δεν ήταν αναγκαίες «για την εφαρμογή των Συνθηκών».

Απορρίπτοντας τα επιχειρήματα της Επιτροπής, το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε, πρώτον, ότι η έννοια «νομική πράξη», όπως χρησιμοποιείται στο άρθρο 11, παράγραφος 4, ΣΕΕ, στο άρθρο 2, παράγραφος 1, του

^{17/} Κανονισμός (ΕΕ) 211/2011 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Φεβρουαρίου 2011, σχετικά με την πρωτοβουλία πολιτών (ΕΕ 2011, L 65, σ. 1).

^{18/} Με απόφαση της 14ης Ιουνίου 2013, το Συμβούλιο εξουσιοδότησε την Επιτροπή να ξεκινήσει διαπραγματεύσεις με τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, προκειμένου να συναφθεί συμφωνία ελεύθερων συναλλαγών, με την ονομασία «Διατλαντική Σχέση Εμπορίου και Επενδύσεων» [Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP)].

^{19/} Με απόφαση της 27ης Απριλίου 2009, το Συμβούλιο εξουσιοδότησε την Επιτροπή να ξεκινήσει διαπραγματεύσεις με τον Καναδά, προκειμένου να συναφθεί συμφωνία ελεύθερων συναλλαγών, με την ονομασία «Συνολική Οικονομική και Εμπορική Συμφωνία» [Comprehensive Economic and Trade Agreement (CETA)].

κανονισμού 211/2011 και στο άρθρο 4, παράγραφος 2, στοιχείο β', του ίδιου κανονισμού, δεν θα πρέπει, ελλείψει κάθε ενδείξεως περί του αντιθέτου, να θεωρηθεί ότι καλύπτει μόνον τις οριστικές νομικές πράξεις της Ένωσης οι οποίες παράγουν έννομα αποτελέσματα έναντι τρίτων. Ειδικότερα, κατά το Γενικό Δικαστήριο, ούτε το γράμμα ούτε ο σκοπός των ως άνω διατάξεων δικαιολογούν τον αποκλεισμό από την έννοια της νομικής πράξεως, σε σχέση με τις ΕΠΠ, της αποφάσεως για την παροχή εξουσιοδότησεως προς έναρξη διαπραγματεύσεων με σκοπό τη σύναψη διεθνούς συμφωνίας, η οποία εκδίδεται κατ' εφαρμογήν του άρθρου 207, παράγραφοι 3 και 4, ΣΛΕΕ και του άρθρου 218 ΣΛΕΕ και η οποία συνιστά προδήλως «απόφαση» κατά την έννοια του άρθρου 288, τέταρτο εδάφιο, ΣΛΕΕ. Αντιθέτως, το Γενικό Δικαστήριο παρατήρησε ότι η δημοκρατική αρχή, καθώς και ο ειδικός σκοπός του μηχανισμού της ΕΠΠ, που συνίσταται στη βελτίωση της δημοκρατικής λειτουργίας της Ένωσης, επιτάσσουν να γίνει δεκτή η ερμηνεία του όρου «νομική πράξη» υπό την έννοια ότι περιλαμβάνει νομικές πράξεις όπως η απόφαση περί ενάρξεως διαπραγματεύσεων για τη σύναψη διεθνούς συμφωνίας, η οποία αποσκοπεί αναμφισβήτητα στην τροποποίηση της έννομης τάξης της Ένωσης. Όπως επισήμανε το Γενικό Δικαστήριο, το επιχείρημα ότι το Συμβούλιο και η Επιτροπή έχουν επαρκή έμμεση δημοκρατική νομιμοποίηση να εκδίδουν νομικές πράξεις που δεν παράγουν έννομα αποτελέσματα έναντι τρίτων θα είχε ως συνέπεια τον σημαντικό περιορισμό της χρήσης του μηχανισμού της ΕΠΠ ως εργαλείου συμμετοχής των πολιτών της Ένωσης στην κανονιστική δραστηριότητά της μέσω της συνάψεως διεθνών συμφωνιών. Επιπλέον, το Γενικό Δικαστήριο υπογράμμισε ότι η απόφαση για την ανάκληση της εξουσιοδότησεως προς έναρξη διαπραγματεύσεων με σκοπό τη σύναψη διεθνούς συμφωνίας, στον βαθμό που τερματίζει τις διαπραγματεύσεις αυτές, δεν είναι δυνατό να χαρακτηριστεί ως προπαρασκευαστική πράξη, αλλά έχει οριστικό χαρακτήρα.

Δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι η ρύθμιση που διέπει τις ΕΠΠ δεν περιέχει κανένα στοιχείο από το οποίο να προκύπτει ότι δεν νοείται η συμμετοχή των πολιτών να αποσκοπεί στην παρεμπόδιση της θεσπίσεως νομικής πράξεως. Ασφαλώς, κατά το άρθρο 11, παράγραφος 4, ΣΕΕ και το άρθρο 2, παράγραφος 1, του κανονισμού 211/2011, η σχεδιαζόμενη νομική πράξη απαιτείται να συμβάλει στην εφαρμογή των Συνθηκών, τούτο όμως ισχύει οπωσδήποτε στην περίπτωση των πράξεων που έχουν αντικείμενο την αποτροπή της συνάψεως διεθνών συμφωνιών οι οποίες κατατείνουν στην τροποποίηση της έννομης τάξης της Ένωσης.

Επ' αυτού το Γενικό Δικαστήριο σημείωσε ότι ο σκοπός της συμμετοχής των πολιτών στη δημοκρατική ζωή της Ένωσης, τον οποίο επιδιώκει ο μηχανισμός της ΕΠΠ, περιλαμβάνει προδήλως την ευχέρεια να ζητηθεί είτε η τροποποίηση των νομικών πράξεων που ισχύουν είτε η πλήρης ή μερική ανάκλησή τους. Συνεπώς, επ' ουδενί δικαιολογείται να εξαιρεθούν από τον δημοκρατικό διάλογο οι νομικές πράξεις που αποσκοπούν στην ανάκληση αποφάσεως με την οποία παρέχεται εξουσιοδότηση για την έναρξη διαπραγματεύσεων προς σύναψη διεθνούς συμφωνίας, όπως και οι πράξεις που έχουν ως σκοπό να αποτρέψουν την υπογραφή ή τη σύναψη διεθνούς συμφωνίας. Αντιθέτως προς τα όσα υποστήριξε η Επιτροπή, αυτές οι πράξεις παράγουν αναμφισβήτητα αυτοτελή έννομα αποτελέσματα, καθώς ενδέχεται να παρεμποδίσουν μια αναγγελθείσα τροποποίηση του δικαίου της Ένωσης. Ούτε συντρέχει λόγος να υποχρεωθούν οι διοργανωτές της προτάσεως ΕΠΠ να αναμείνουν έως τη σύναψη της συμφωνίας, προκειμένου να έχουν εν συνεχεία τη δυνατότητα να αμφισβητήσουν μόνον το αν ήταν ενδεδειγμένη η σύναψή της.

Εξάλλου, κατά το Γενικό Δικαστήριο, μια τέτοια πρόταση ΕΠΠ όχι μόνο δεν ισοδυναμεί με ανάμειξη σε εν εξελίξει νομοθετική διαδικασία, αλλά τουναντίον αποτελεί έκφραση της πραγματικής συμμετοχής των πολιτών της Ένωσης στη δημοκρατική της ζωή, χωρίς να θίγεται η θεσμική ισορροπία όπως κατοχυρώνεται στις Συνθήκες.

Η απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 20ής Νοεμβρίου 2017, **Voigt κατά Κοινοβουλίου** (T-618/15, [EU:T:2017:821](#)), αφορούσε προσφυγή κατά δύο αποφάσεων με τις οποίες το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο αρνήθηκε, αφενός, να θέσει στη διάθεση του προσφεύγοντος μια αίθουσα για την πραγματοποίηση συνέντευξης Τύπου και, αφετέρου, να επιτρέψει σε Ρώσους υπηκόους την είσοδο στις εγκαταστάσεις του. Ο προσφεύγων, που έχει εκλεγεί μέλος του Κοινοβουλίου με το ψηφοδέλτιο γερμανικού κόμματος, είχε μετάσχει σε πολιτικό forum στην Αγία Πετρούπολη (Ρωσία). Σε συνέχεια εκείνου του forum, θέλησε να οργανώσει συνέντευξη Τύπου και συνάντηση εργασίας

στους χώρους του Κοινοβουλίου, με παρουσία, στη δεύτερη εκδήλωση, κάποιων μελών και ενός υποστηρικτή του ρωσικού κόμματος Rodina. Εν τω μεταξύ, το Κοινοβούλιο εξέδωσε το ψήφισμα 2015/2001(INI)²⁰.

Εξετάζοντας κατ' αρχάς το παραδεκτό του λόγου ακυρώσεως ο οποίος αναφερόταν σε παράβαση του άρθρου 21 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης), στον βαθμό που, κατά τον προσφεύγοντα, η απόφαση να μην επιτραπεί η είσοδος των Ρώσων προσκεκλημένων του στο Κοινοβούλιο ενείχε διάκριση λόγω της εθνοτικής τους καταγωγής ή της ιθαγένειάς τους, το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε ότι ο προσφεύγων δεν νομιμοποιείται να προσφύγει υπέρ του νόμου ή των θεσμικών οργάνων και δικαιούται να προβάλει, προς στήριξη της προσφυγής του, μόνον αιτιάσεις που τον αφορούν ατομικά. Εντούτοις, η απαίτηση αυτή δεν πρέπει να γίνει αντιληπτή υπό την έννοια ότι ο δικαστής της Ένωσης μπορεί να κρίνει μια αιτίαση παραδεκτή αποκλειστικώς υπό την προϋπόθεση ότι συνδέεται με την προσωπική κατάσταση του προσφεύγοντος και μόνο. Στην πραγματικότητα, οι αιτιάσεις του προσφεύγοντος είναι παραδεκτές εφόσον είναι ικανές να στηρίξουν ακύρωση από την οποία αυτός μπορεί να επωφεληθεί. Εν προκειμένω, το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι η φερόμενη διάκριση εις βάρος των Ρώσων προσκεκλημένων λόγω της ιθαγένειας ή της εθνοτικής καταγωγής τους μπορούσε θεωρητικώς να βλάψει και τον προσφεύγοντα, επειδή αυτός, πρώτον, τους είχε προσκαλέσει και, δεύτερον, δεν ήταν σε θέση να διεξαγάγει στο Κοινοβούλιο με τους εν λόγω προσκεκλημένους τη συνάντηση εργασίας την οποία ο ίδιος είχε διοργανώσει.

Εξετάζοντας στη συνέχεια το βάσιμο του ίδιου λόγου ακυρώσεως, το Γενικό Δικαστήριο τόνισε ότι, ενώ η ιθαγένεια συνιστά νομικό και πολιτικό δεσμό που υφίσταται μεταξύ του ατόμου και του κυρίαρχου κράτους, η έννοια της εθνοτικής καταγωγής εκκινεί από την ιδέα ότι οι κοινωνικές ομάδες έχουν το αίσθημα ότι ανήκουν στο ίδιο έθνος ή χαρακτηρίζονται από κοινή θρησκευτική πίστη, κοινή γλώσσα, κοινές πολιτισμικές και παραδοσιακές καταβολές και κοινές παραστάσεις ζωής. Όσον αφορά την απαγόρευση των διακρίσεων λόγω εθνοτικής καταγωγής, το Γενικό Δικαστήριο παρατήρησε ότι ο προσφεύγων αρκέστηκε να υπογραμμίσει τη ρωσική ιθαγένεια των προσκεκλημένων του, χωρίς να αποδείξει ότι η απόφαση να μην τους επιτραπεί η είσοδος στο Κοινοβούλιο οφειλόταν στο γεγονός ότι αυτοί ανήκαν σε συγκεκριμένη εθνοτική ομάδα. Όσον αφορά την απαγόρευση των διακρίσεων λόγω εθνοτικής καταγωγής, το Γενικό Δικαστήριο επανέλαβε ότι, κατά το άρθρο 6, παράγραφος 1, τρίτο εδάφιο, ΣΕΕ και το άρθρο 52, παράγραφος 7, του Χάρτη, οι επεξηγήσεις σχετικά με τον Χάρτη²¹ πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά την ερμηνεία του. Από τις επεξηγήσεις αυτές προκύπτει ότι το άρθρο 21, παράγραφος 2, του Χάρτη «αντιστοιχεί στο άρθρο 18, πρώτο εδάφιο, [ΣΛΕΕ] και πρέπει να εφαρμόζεται σύμφωνα με το εν λόγω άρθρο».

Κατά συνέπεια, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε, λαμβάνοντας υπόψη το άρθρο 18, πρώτο εδάφιο, ΣΛΕΕ και τη σχετική με αυτό νομολογία, ότι το άρθρο 21, παράγραφος 2, του Χάρτη αφορά μόνον καταστάσεις οι οποίες εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης και στις οποίες υπήκοος κράτους μέλους υφίσταται διακριτική εις βάρος του μεταχείριση σε σύγκριση με τους υπηκόους άλλου κράτους μέλους απλώς και μόνο λόγω της ιθαγένειάς του, οπότε το άρθρο αυτό δεν προορίζεται να έχει εφαρμογή σε περιπτώσεις ενδεχόμενης διαφορετικής μεταχείρισης μεταξύ υπηκόων των κρατών μελών και υπηκόων τρίτων κρατών. Επομένως, ο προσφεύγων δεν είχε δικαίωμα να επικαλεστεί παράβαση του άρθρου 21, παράγραφος 2, του Χάρτη ως προς τους Ρώσους προσκεκλημένους του.

Εξετάζοντας τέλος τον λόγο ακυρώσεως ο οποίος αναφερόταν σε κατάχρηση εξουσίας, το Γενικό Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι το Κοινοβούλιο δεν υποχρεούται να ευνοεί τη διεξαγωγή πολιτικών εκδηλώσεων κόμματος τρίτου κράτους στις εγκαταστάσεις του και, κατ' επέκταση, δεν οφείλει να υποδέχεται στους χώρους του τα μέλη ή τους υποστηρικτές τέτοιου κόμματος, ώστε να μπορέσουν να εκφραστούν πολιτικά. Πράγματι,

^{20/} Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, της 10ης Ιουνίου 2015, σχετικά με την κατάσταση των σχέσεων ΕΕ-Ρωσίας [2015/2001(INI)] (ΕΕ 2016, C 407, σ. 35).

^{21/} Επεξηγήσεις σχετικά με τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων (ΕΕ 2007, C 303, σ. 17).

η οικονομία των Συνθηκών και των κειμένων που έχουν εκδοθεί προς εκτέλεσή τους καθώς και η ανάγκη να διασφαλιστεί η ελεύθερη άσκηση των εξουσιών του Κοινοβουλίου συνεπάγονται ότι το τελευταίο δεν είναι ο τόπος όπου οποιοσδήποτε έχει αυτοδικαίως τη δυνατότητα να εκφράσει τις απόψεις του.

III. ΚΑΝΟΝΕΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ

1. ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΑ ΑΡΘΡΑ 101 ΚΑΙ 102 ΣΛΕΕ

Η απόφαση της 10ης Νοεμβρίου 2017, *Icar κ.λπ. κατά Επιτροπής* (T-180/15, [EU:T:2017:795](#)), εκδόθηκε από το Γενικό Δικαστήριο επί προσφυγής ακυρώσεως κατά της αποφάσεως με την οποία η Επιτροπή έκρινε ότι οι προσφεύγουσες είχαν μετάσχει στην τέλεση έξι παραβάσεων του άρθρου 101 ΣΛΕΕ λόγω χειραγωγήσεως των διατραπεζικών επιτοκίων αναφοράς London Interbank Offered Rate (LIBOR, διατραπεζικό επιτόκιο Λονδίνου) και Tokyo Interbank Offered Rate (TIBOR, διατραπεζικό επιτόκιο Τόκιο) στην αγορά παραγώγων επιτοκίου σε γιεν, παραβάσεις που είχαν ήδη διαπιστωθεί με απόφαση του 2013²². Ειδικότερα, προσαπτόταν στις προσφεύγουσες ότι είχαν «διευκολύνει» έξι παραβάσεις, ήτοι την «παραβίαση UBS/RBS του 2007», την «παραβίαση UBS/RBS του 2008», την «παραβίαση UBS/DB», την «παραβίαση Citi/RBS», την «παραβίαση Citi/DB» και την «παραβίαση Citi/UBS». Στο πλαίσιο της αποφάσεως του 2013, η οποία εκδόθηκε κατ' εφαρμογήν της διαδικασίας διευθετήσεως, η οποία προβλέπεται στο άρθρο 10α του κανονισμού (ΕΚ) 773/2004²³, όπως τροποποιήθηκε με τον κανονισμό (ΕΚ) 622/2008²⁴, οι επιχειρήσεις Citigroup Inc., Citigroup Global Markets Japan Inc., Deutsche Bank Aktiengesellschaft, UBS AG, UBS Securities Japan και The Royal Bank of Scotland (RBS) είχαν αναγνωρίσει ότι συμμετείχαν στις επίμαχες παραβάσεις. Οι προσφεύγουσες επέλεξαν να μην ακολουθήσουν τη διαδικασία διευθετήσεως. Κατόπιν τούτου, εφαρμόστηκε στην περίπτωση τους η συνήθης διαδικασία και τους επιβλήθηκε πρόστιμο ύψους 14 960 000 ευρώ.

Σημειώνοντας ότι η ευθύνη των προσφευγουσών προέκυπτε από συμμετοχή τους στις διαπιστωθείσες από την Επιτροπή αντίθετες προς τον ανταγωνισμό ενέργειες, την οποία η ίδια η Επιτροπή χαρακτήρισε ως «διευκόλυνση», το Γενικό Δικαστήριο έλεγξε κατ' αρχάς αν οι προσφεύγουσες είχαν την πρόθεση να συμβάλουν με τη συμπεριφορά τους στον κοινό σκοπό που επιδίωκαν οι μετέχοντες στη σύμπραξη και αν γνώριζαν τις ενέργειες τις οποίες σχεδίαζαν ή πραγματοποιούσαν άλλες επιχειρήσεις προς επίτευξη του ίδιου σκοπού, ή μπορούσαν ευλόγως να τις προβλέψουν και αποδέχονταν τον σχετικό κίνδυνο. Οι προσφεύγουσες υποστήριξαν συναφώς ότι η Επιτροπή δεν απέδειξε επαρκώς κατά νόμον ότι γνώριζαν την ύπαρξη συμπαιγνίας μεταξύ των εμπλεκόμενων τραπεζών στην «παραβίαση UBS/RBS του 2007», στην «παραβίαση UBS/RBS του 2008», στην «παραβίαση Citi/DB» και στην «παραβίαση Citi/UBS». Το Γενικό Δικαστήριο συμμερίστηκε την άποψή τους αυτή, όμως μόνον ως προς μία από τις παραβάσεις (συγκεκριμένα την «παραβίαση UBS/RBS του 2008»). Εκτιμώντας ότι η Επιτροπή δεν είχε προσκομίσει αποδεικτικά στοιχεία που να τεκμηριώνουν ότι οι προσφεύγουσες γνώριζαν

^{22/} Απόφαση C(2013) 8602 τελικό της Επιτροπής, της 4ης Δεκεμβρίου 2013, σχετικά με διαδικασία βάσει του άρθρου 101 ΣΛΕΕ και του άρθρου 53 της Συμφωνίας ΕΟΧ (υπόθεση AT.39861—Παράγωγα επιτοκίου σε γιεν).

^{23/} Κανονισμός (ΕΚ) 773/2004 της Επιτροπής, της 7ης Απριλίου 2004, σχετικά με τη διεξαγωγή από την Επιτροπή των διαδικασιών δυνάμει των άρθρων [101] και [102 ΣΛΕΕ] (ΕΕ 2004, L 123, σ. 18).

^{24/} Κανονισμός (ΕΚ) 622/2008 της Επιτροπής, της 30ής Ιουνίου 2008, για τροποποίηση του κανονισμού (ΕΚ) 773/2004 σχετικά με τη διεξαγωγή των διαδικασιών διευθέτησης διαφορών σε υποθέσεις συμπράξεων (ΕΕ 2008, L 171, σ. 3).

ή μπορούσαν ευλόγως να προβλέψουν τον ρόλο της RBS στην παράβαση, το Γενικό Δικαστήριο ακύρωσε την προσβαλλόμενη απόφαση, στο μέτρο που αφορούσε τη συμμετοχή των προσφευγουσών σε αυτήν.

Εστιάζοντας στο βάρος αποδείξεως το οποίο φέρει η Επιτροπή όσον αφορά την ύπαρξη και τη διάρκεια των παραβάσεων, το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε ότι, υπό περιστάσεις όπου για να συνεχίσουν να εφαρμόζονται μια συμφωνία ή κάποιες εναρμονισμένες πρακτικές απαιτούνται ειδικά θετικά μέτρα, δεν επιτρέπεται η Επιτροπή να λάβει ως δεδομένο ότι η σύμπραξη εξακολούθησε να υφίσταται, ελλείψει αποδείξεων ως προς τη λήψη των μέτρων αυτών. Εξ αυτού συνάγεται ότι, για να αποδειχθεί η συμμετοχή των προσφευγουσών σε ενιαίες και διαρκείς παραβάσεις και, ως εκ τούτου, για να στοιχειοθετηθεί η ευθύνη τους για το σύνολο των παραβατικών περιόδων, η Επιτροπή όφειλε να προσδιορίσει ποια ειδικά θετικά μέτρα έλαβαν οι προσφεύγουσες, αν όχι σε ημερήσια, τουλάχιστον σε χρονικά περιορισμένη βάση. Σε αντίθετη περίπτωση, η Επιτροπή θα έπρεπε να δεχθεί ότι επρόκειτο για ενιαίες και επαναλαμβανόμενες παραβάσεις και να μην περιλάβει στις παραβατικές περιόδους που έλαβε υπόψη εις βάρος των προσφευγουσών τα χρονικά διαστήματα για τα οποία δεν διέθετε αποδεικτικά στοιχεία σχετικά με τη συμμετοχή τους. Έτσι, το Γενικό Δικαστήριο κατέληξε ότι τα αποδεικτικά στοιχεία που προσκόμισε η Επιτροπή δεν αρκούσαν για να δικαιολογηθεί ολόκληρη η παραβατική περίοδος η οποία ελήφθη υπόψη για την «παράβαση UBS/RBS του 2007», την «παράβαση Citi/RBS» και την «παράβαση Citi/DB και Citi/UBS».

Το Γενικό Δικαστήριο κλήθηκε επίσης να αποφανθεί επί της αιτιάσεως των προσφευγουσών ότι η προσβαλλόμενη απόφαση, η οποία εκδόθηκε το 2015, έπρεπε να ακυρωθεί λόγω παραβιάσεως του τεκμηρίου αθωότητας, επειδή είχαν γίνει αναφορές στη συμπεριφορά τους ήδη με την απόφαση του 2013. Ως προς το σημείο αυτό, το Γενικό Δικαστήριο υπογράμμισε ότι, ενώ η αρχή του τεκμηρίου αθωότητας κατοχυρώνεται στο άρθρο 48 του Χάρτη, ο οποίος έχει, όπως ορίζει το άρθρο 6 ΣΕΕ, την ίδια ισχύ με τις Συνθήκες, η διαδικασία διευθετήσεως, αφενός, ανάγεται στον κανονισμό 622/2008, τον οποίο εξέδωσε μόνη της η Επιτροπή στηριζόμενη στο άρθρο 33 του κανονισμού (ΕΚ) 1/2003²⁵, και, αφετέρου, έχει προαιρετικό χαρακτήρα τόσο για την Επιτροπή όσο και για τις ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις. Συνεπώς, οι απαιτήσεις οι οποίες απορρέουν από την τήρηση της αρχής του τεκμηρίου αθωότητας δεν είναι δυνατό να αλλοιωθούν για λόγους που συνδέονται με την επίτευξη των στόχων της ταχύτητας και της αποτελεσματικότητας της διαδικασίας διευθετήσεως, όσο αξιέπαινοι και αν είναι αυτοί οι στόχοι. Αντιθέτως, η Επιτροπή υποχρεούται να εφαρμόζει τη διαδικασία διευθετήσεως σύμφωνα με τις επιταγές του άρθρου 48 του Χάρτη. Αυτή λοιπόν η «υβριδική» διαδικασία διευθετήσεως πρέπει να διεξάγεται κατά τρόπο ώστε να μη θίγεται το τεκμήριο αθωότητας της επιχειρήσεως που αποφάσισε να μην προχωρήσει σε διευθέτηση. Επομένως, η Επιτροπή, όταν θεωρεί ότι δεν είναι σε θέση να αποφανθεί επί της ευθύνης των επιχειρήσεων οι οποίες επέλεξαν τη διαδικασία διευθετήσεως χωρίς να αποφανθεί συγχρόνως και επί της συμμετοχής στην παράβαση της επιχειρήσεως που αποφάσισε να μην προχωρήσει σε διευθέτηση, οφείλει να λάβει τα μέτρα που είναι αναγκαία προς διαφύλαξη του τεκμηρίου αθωότητας —όπως θα ήταν, παραδείγματος χάρη, η έκδοση την ίδια ημέρα των αποφάσεων για όλες τις επιχειρήσεις τις οποίες αφορούσε η σύμπραξη. Κατόπιν τούτου, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι η Επιτροπή παραβίασε το τεκμήριο αθωότητας των προσφευγουσών κατά την έκδοση της αποφάσεως του 2013. Διευκρίνισε ωστόσο ότι η παραβίαση αυτή δεν είχε άμεσο αντίκτυπο επί της νομιμότητας της προσβαλλόμενης αποφάσεως, επειδή η απόφαση του 2013 και η απόφαση του 2015 εκδόθηκαν κατόπιν δύο διαδικασιών που ήσαν χωριστές και ανεξάρτητες η μία από την άλλη.

Τέλος, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι, στην προσβαλλόμενη απόφαση, η Επιτροπή δεν εξήγησε με λεπτομέρειες ποια μεθοδολογία εφάρμοσε για να υπολογίσει τα πρόστιμα τα οποία επέβαλε. Κατά συνέπεια,

^{25/} Κανονισμός (ΕΚ) 1/2003 του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2002, για την εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού που προβλέπονται στα άρθρα [101] και [102 ΣΛΕΕ] (ΕΕ 2003, L 1, σ. 1).

το Γενικό Δικαστήριο ακύρωσε λόγω πλημμελούς αιτιολογίας το τμήμα της προσβαλλόμενης απόφασης το οποίο αναφερόταν στον υπολογισμό των προστίμων.

Η απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 16ης Μαΐου 2017, **Agria Polska κ.λπ. κατά Επιτροπής** (T-480/15, εκκρεμεί η εκδίκαση αναιρέσεως ²⁶, [EU:T:2017:339](#)), είχε ως αντικείμενο προσφυγή ακυρώσεως κατά της απορριπτικής απόφασης της Επιτροπής επί της καταγγελίας που είχαν υποβάλει οι προσφεύγουσες, οι οποίες δραστηριοποιούνται στον τομέα του παράλληλου εμπορίου φυτοπροστατευτικών προϊόντων και υποστήριζαν ότι δεκατρείς εταιρίες παραγωγής και διανομής τέτοιων προϊόντων είχαν διαπράξει παραβάσεις του άρθρου 101 και/ή του άρθρου 102 ΣΛΕΕ, είτε με τη συνδρομή είτε μέσω τεσσάρων επαγγελματικών οργανώσεων και ενός δικηγορικού γραφείου. Ενώπιον της Επιτροπής, οι προσφεύγουσες ισχυρίστηκαν ότι τα πρόσωπα τα οποία κατονόμαζαν στην καταγγελία τους είχαν χρησιμοποιήσει εις βάρος τους πρακτικές που αντιβαίνουν στο δίκαιο ανταγωνισμού της Ένωσης. Ειδικότερα, κατά τα λεγόμενά τους, οι πρακτικές αυτές είχαν λάβει τη μορφή συμφωνίας και/ή εναρμονισμένων πρακτικών μεταξύ των προσώπων αυτών και συνίσταντο σε καταχρηστικές καταγγελίες που υποβάλλονταν συντονισμένα ενώπιον των διοικητικών και ποινικών αρχών της Αυστρίας και της Πολωνίας.

Το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε ότι, ομολογουμένως, το άρθρο 101 ΣΛΕΕ απαγορεύει αυστηρά κάθε άμεση ή έμμεση επικοινωνία μεταξύ ανταγωνιστικών επιχειρήσεων, η οποία έχει ως αντικείμενο ή ως αποτέλεσμα είτε την άσκηση επιρροής στη συμπεριφορά άλλου υφιστάμενου ή δυνητικού ανταγωνιστή στην αγορά είτε τη γνωστοποίηση στον άλλον αυτόν ανταγωνιστή της συμπεριφοράς που οι ανταγωνιστικές επιχειρήσεις έχουν αποφασίσει ή σχεδιάζουν να υιοθετήσουν στην αγορά. Οι επιχειρήσεις διατηρούν πάντως το δικαίωμα να προσαρμόζονται ευφυώς στις κινήσεις στις οποίες έχουν προβεί ή αναμένεται ότι θα προχωρήσουν οι ανταγωνιστές τους. Έτσι, οι επιχειρήσεις μπορούν, μεταξύ άλλων, να ενεργούν προς υπεράσπιση των νομίμων συμφερόντων τους σε περίπτωση τυχόν παραβάσεως, εκ μέρους των ανταγωνιστών τους, των εφαρμοστέων διατάξεων, όπως, εν προκειμένω, των ρυθμίσεων σχετικά με το εμπόριο φυτοπροστατευτικών προϊόντων. Άρα η Επιτροπή δεν είχε υποπέσει σε πρόδηλο σφάλμα εκτιμήσεως κρίνοντας, με την προσβαλλόμενη απόφαση, ότι τα πρόσωπα που κατονομάζονταν στην καταγγελία είχαν κάθε δικαίωμα να ενημερώσουν τις εθνικές αρχές για παραβάσεις των εφαρμοστέων ρυθμίσεων από τις προσφεύγουσες και, ενδεχομένως, να συνεργαστούν με τις εν λόγω αρχές στο πλαίσιο των διενεργούμενων από αυτές ελέγχων.

Στο ίδιο πνεύμα, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι για τις αποφάσεις περί διεξαγωγής ελέγχου εγγράφων ή επιτόπιων ελέγχων και περί ασκήσεως διοικητικών και ποινικών διώξεων κατά των προσφευγουσών υπεύθυνες ήσαν οι εθνικές αρχές, οι οποίες ενεργούν προς το δημόσιο συμφέρον και αποφασίζουν κατά τη διακριτική τους ευχέρεια. Κατά το Γενικό Δικαστήριο, η συμπεριφορά και οι αποφάσεις των αρχών των κρατών μελών, ιδίως δε οι μεταξύ τους διαβουλεύσεις προς εκπλήρωση των εποπτικών τους καθηκόντων, δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής των άρθρων 101 και 102 ΣΛΕΕ, δεδομένου ότι οι διατάξεις αυτές έχουν ως σκοπό να ρυθμίσουν μόνον τη συμπεριφορά των επιχειρήσεων. Εξάλλου, το Γενικό Δικαστήριο απέκλεισε το ενδεχόμενο να χαρακτηριστεί η υποβολή καταγγελιών από τους ανταγωνιστές των προσφευγουσών ως «καταστρατήγηση κανονιστικών διαδικασιών» ή ως «κακόβουλη προσφυγή στη δικαιοσύνη» κατά την έννοια των αποφάσεων **ITT Promedia κατά Επιτροπής** ²⁷ και **AstraZeneca κατά Επιτροπής** ²⁸, κυρίως λόγω της διακριτικής ευχέρειας την οποία διαθέτουν οι εθνικές αρχές όταν αποφασίζουν αν θα κινηθούν διαδικασίες ελέγχου και/ή αν θα επιβάλουν κυρώσεις κατόπιν των καταγγελιών αυτών.

Τέλος, το Γενικό Δικαστήριο τόνισε ότι, αν γινόταν δεκτή η άποψη των προσφευγουσών ότι η Επιτροπή θα έπρεπε να κινεί συστηματικώς διαδικασία έρευνας κάθε φορά που μια καταγγελία, ανάλογη προς αυτή που

26/ Υπόθεση C-373/17 P, **Agria Polska κ.λπ. κατά Επιτροπής**.

27/ Απόφαση της 17ης Ιουλίου 1998, T-111/96, [EU:T:1998:183](#).

28/ Απόφαση της 1ης Ιουλίου 2010, T-321/05, [EU:T:2010:266](#).

υποβλήθηκε ενώπιόν της, έχει ήδη απορριφθεί, πιθανώς εσφαλμένως, από εθνική αρχή ανταγωνισμού για λόγους παραγραφής, θα θιγόταν ο σκοπός του άρθρου 13, παράγραφος 2, του κανονισμού 1/2003, ο οποίος συνίστατο στην καθιέρωση, προς ενίσχυση της αποτελεσματικότητας, ενός συστήματος για τη βέλτιστη δυνατή κατανομή των πόρων εντός του ευρωπαϊκού δικτύου ανταγωνισμού. Το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε άλλωστε ότι δεν είναι γνώρισμα της διαδικασίας του άρθρου 7 του κανονισμού 1/2003 να γίνονται διαπιστώσεις σχετικά με τυχόν παραβάσεις των αρχών των κρατών μελών, περιλαμβανομένων των δικαστικών, αφού αυτό είναι ζήτημα που άπτεται της διαδικασίας λόγω παραβάσεως, την οποία προβλέπει το άρθρο 258 ΣΛΕΕ.

2. ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΙΣ ΠΡΑΞΕΙΣ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΕΩΣ

Η απόφαση της 7ης Μαρτίου 2017, **United Parcel Service κατά Επιτροπής** (T-194/13, εκκρεμεί η εκδίκαση αναίρεσως ²⁹, [EU:T:2017:144](#)), εκδόθηκε από το Γενικό Δικαστήριο επί προσφυγής που στρεφόταν κατά της αποφάσεως με την οποία η Επιτροπή κήρυξε ασύμβατη προς την εσωτερική αγορά και προς τη Συμφωνία ΕΟΧ, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 8, παράγραφος 3, του κανονισμού (ΕΚ) 139/2004 ³⁰, τη συγκέντρωση μεταξύ της United Parcel Service, Inc. (UPS) και της TNT Express NV (TNT), δύο εταιριών δραστηριοποιούμενων στις αγορές διεθνών υπηρεσιών ταχείας διανομής μικρών δεμάτων. Η απόφαση της Επιτροπής βασιζόταν στη διαπίστωση ότι η εξαγορά της TNT από την UPS θα είχε ως αποτέλεσμα τον περιορισμό του ανταγωνισμού σε 15 κράτη μέλη όσον αφορά την ταχεία διανομή μικρών δεμάτων προς άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Σε αυτά τα κράτη μέλη, η εξαγορά θα σήμαινε ότι οι μεγάλοι φορείς παροχής υπηρεσιών στη συγκεκριμένη αγορά θα μειώνονταν σε τρεις, ή και μόνο σε δύο, αφήνοντας σε κάποιες περιπτώσεις την DHL ως μοναδική εναλλακτική επιλογή, αντί της UPS. Συνεπώς, κατά την Επιτροπή, η συγκέντρωση θα ήταν επιζήμια για τους πελάτες λόγω της πιθανής αυξήσεως των τιμών την οποία θα επέφερε.

Απαντώντας στον λόγο ακυρώσεως τον οποίο προέβαλε η προσφεύγουσα, η UPS, αναφορικά με προσβολή των δικαιωμάτων άμυνάς της, το Γενικό Δικαστήριο επανέλαβε ότι ο σεβασμός των δικαιωμάτων αυτών, και ειδικότερα, η αρχή της κατ' αντιπαράθεση συζητήσεως της υποθέσεως, επιβάλλουν να παρέχεται στην ενδιαφερόμενη επιχείρηση, κατά τη διάρκεια της διοικητικής διαδικασίας, η δυνατότητα να καταστήσει γνωστή, με επωφελή τρόπο, την άποψή της τόσο για το αν τα πραγματικά περιστατικά των οποίων έγινε επίκληση είναι αληθή και έχουν σημασία όσο και για τα έγγραφα που έλαβε υπόψη η Επιτροπή προς θεμελίωση των ισχυρισμών της. Με αυτά τα δεδομένα, το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε ότι η οικονομετρική ανάλυση την οποία χρησιμοποίησε η Επιτροπή στην απόφασή της στηριζόταν σε μοντέλο διαφορετικό από εκείνο που αποτέλεσε αντικείμενο της κατ' αντιπαράθεση συζητήσεως κατά τη διάρκεια της διοικητικής διαδικασίας. Πράγματι, η Επιτροπή τροποποίησε, σε μη αμελητέο βαθμό, τις αναλύσεις που είχαν προηγουμένως συζητηθεί με την UPS. Λαμβανομένων υπόψη των τροποποιήσεων αυτών, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι η Επιτροπή όφειλε να κοινοποιήσει στην UPS το τελικό μοντέλο της οικονομετρικής αναλύσεως πριν από την έκδοση της προσβαλλόμενης αποφάσεως. Παραλείποντας να το πράξει, η Επιτροπή προσέβαλε τα δικαιώματα άμυνας της προσφεύγουσας. Εκτιμώντας ότι η προσφεύγουσα θα είχε, ελλείψει της διαδικαστικής αυτής πλημμέλειας, έστω λίγο πιο αυξημένες πιθανότητες να διασφαλίσει καλύτερα την άμυνά της αν είχε στη διάθεσή της, πριν από την έκδοση της προσβαλλόμενης αποφάσεως, την τελική μορφή της οικονομετρικής αναλύσεως που επέλεξε η Επιτροπή, το Γενικό Δικαστήριο

^{29/} Υπόθεση C-265/17 P, **Επιτροπή κατά United Parcel Service**.

^{30/} Κανονισμός (ΕΚ) 139/2004 του Συμβουλίου, της 20ής Ιανουαρίου 2004, για τον έλεγχο των συγκεντρώσεων μεταξύ επιχειρήσεων («κοινοτικός κανονισμός συγκεντρώσεων») (ΕΕ 2004, L 24, σ. 1), όπως τέθηκε σε εφαρμογή με τον κανονισμό (ΕΚ) 802/2004 της Επιτροπής, της 7ης Απριλίου 2004 (ΕΕ 2004, L 133, σ. 1).

ακύρωσε στο σύνολό της την προσβαλλόμενη απόφαση, χωρίς να υπεισέλθει στους λοιπούς λόγους ακυρώσεως τους οποίους προέβαλε η προσφεύγουσα.

Στην απόφαση της 26ης Οκτωβρίου 2017, **KPN κατά Επιτροπής** (T-394/15, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2017:756](#)), το Γενικό Δικαστήριο εξέτασε αίτημα ακυρώσεως της αποφάσεως με την οποία η Επιτροπή κήρυξε συμβατή με την εσωτερική αγορά την πράξη συγκεντρώσεως που είχε ως αντικείμενο την απόκτηση, από τον διεθνή φορέα εκμεταλλεύσεως καλωδιακών δικτύων Liberty Global plc, του αποκλειστικού ελέγχου της επιχειρήσεως Ziggo NV. Προς στήριξη του ως άνω αιτήματος, η προσφεύγουσα ισχυρίστηκε, μεταξύ άλλων, ότι η Επιτροπή είχε παραβεί την υποχρέωση αιτιολογήσεως, στον βαθμό που δεν διευκρίνισε για ποιον λόγο δεν ανέλυσε, στην απόφασή της, τα επιζήμια για τον ανταγωνισμό κάθετα αποτελέσματα τα οποία η συγκέντρωση θα είχε ενδεχομένως στην αγορά των συνδρομητικών τηλεοπτικών καναλιών αθλητικών μεταδόσεων.

Το Γενικό Δικαστήριο επιβεβαίωσε ότι, στην προσβαλλόμενη απόφαση, η Επιτροπή δεν ανέλυσε τα αποτελέσματα της πράξεως συγκεντρώσεως επί μιας πιθανής αγοράς, η οποία θα μπορούσε να αφορά τη χονδρική παροχή υπηρεσιών συνδρομητικών τηλεοπτικών καναλιών αθλητικών μεταδόσεων και να μοιράζεται μεταξύ δύο μόνων καναλιών με παρουσία σε αυτήν, ήτοι του Sport1, που ανήκει στη Liberty Global, και του Fox Sports, που ανήκει σε τρίτον. Μολονότι τα κανάλια Sport1 και Fox Sports μνημονεύονταν επανειλημμένως στην προσβαλλόμενη απόφαση, δεν γινόταν πουθενά ανάλυση των κάθετων αποτελεσμάτων τα οποία θα μπορούσαν να προκύψουν από τη σχεδιαζόμενη πράξη συγκεντρώσεως, σε περίπτωση που η επίμαχη αγορά οριζόταν ως η αγορά της χονδρικής παροχής υπηρεσιών συνδρομητικών τηλεοπτικών καναλιών αθλητικών μεταδόσεων. Το Γενικό Δικαστήριο παρατήρησε επ' αυτού ότι η Επιτροπή είχε αναγνωρίσει ότι η αγορά της χονδρικής παροχής υπηρεσιών συνδρομητικών τηλεοπτικών καναλιών μπορούσε να κατατμηθεί περαιτέρω ανάλογα με το αν επρόκειτο για κινηματογραφικά ή για αθλητικά κανάλια. Είχε όμως επίσης αναφέρει, στην προσβαλλόμενη απόφαση, ότι το ζήτημα μπορούσε «να παραμείνει εκκρεμές, δεδομένου ότι δεν θα μεταβαλλόταν η αξιολόγηση της σχεδιαζόμενης πράξεως». Επομένως, η Επιτροπή άφησε εκκρεμές το ζήτημα του επακριβούς ορισμού της επίμαχης αγοράς, διότι, ακόμη και σε περίπτωση περαιτέρω κατατμήσεως, η συγκέντρωση μπορούσε να κηρυχθεί συμβατή με την εσωτερική αγορά, εφόσον δεν υπήρχε πρόβλημα από πλευράς ανταγωνισμού.

Το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι η Επιτροπή, άπαξ και υιοθέτησε αυτή την προσέγγιση, αφήνοντας σε εκκρεμότητα το ζήτημα του επακριβούς ορισμού της επίμαχης αγοράς, όφειλε να εξηγήσει, έστω συνοπτικώς, για ποιους λόγους η σχεδιαζόμενη πράξη δεν έθετε πρόβλημα ανταγωνισμού, ακόμη και σε επίπεδο κάθετων αποτελεσμάτων σε μια πιθανή αγορά της χονδρικής παροχής υπηρεσιών συνδρομητικών τηλεοπτικών καναλιών αθλητικών μεταδόσεων, ώστε να μπορούν οι μεν ενδιαφερόμενοι να γνωρίζουν τη συλλογιστική η οποία δικαιολογούσε τη θέση που αυτή έλαβε, ο δε δικαστής της Ένωσης να ασκήσει τον έλεγχό του επί της εκτιμήσεως της Επιτροπής. Επειδή η προσβαλλόμενη απόφαση δεν περιείχε συναφώς σαφή αιτιολογία, το Γενικό Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι αυτή δεν πληρούσε τις απαιτήσεις του άρθρου 296 ΣΛΕΕ σε σχέση με την υποχρέωση αιτιολογήσεως.

Στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 26ης Οκτωβρίου 2017, **Marine Harvest κατά Επιτροπής** (T-704/14, εκκρεμεί η εκδίκαση αναιρέσεως ³¹, [EU:T:2017:753](#)), το Γενικό Δικαστήριο κλήθηκε να ελέγξει τη νομιμότητα της αποφάσεως της Επιτροπής περί επιβολής προστίμου στην προσφεύγουσα για την πραγματοποίηση συγκεντρώσεως κατά παράβαση του άρθρου 4, παράγραφος 1, και του άρθρου 7, παράγραφος 1, του κανονισμού 139/2004.

Στο επίκεντρο της υποθέσεως βρισκόταν η απόκτηση, από την προσφεύγουσα, του ελέγχου της Morpol ASA, η οποία ολοκληρώθηκε στις 18 Δεκεμβρίου 2012. Στις 21 Δεκεμβρίου 2012 η προσφεύγουσα απέστειλε στην Επιτροπή αίτηση για τον ορισμό ομάδας αρμόδιας προς εξέταση του φακέλου της και ενημέρωσε την Επιτροπή

31/ Υπόθεση C-10/18 P, **Marine Harvest κατά Επιτροπής**.

ότι δεν θα ασκούσε τα δικαιώματα ψήφου τα οποία κατείχε πριν από την έκδοση της αποφάσεως της Επιτροπής. Στις 15 Ιανουαρίου 2013 η προσφεύγουσα κίνησε την υποχρεωτική διαδικασία δημόσιας προσφοράς για εξαγορά των υπόλοιπων μετοχών της Moipro. Κατόπιν της κοινοποιήσεως της πράξεως στις 9 Αυγούστου 2013, η Επιτροπή ενέκρινε υπό όρους τη συγκέντρωση, στις 30 Σεπτεμβρίου 2013. Στις 23 Ιουλίου 2014 η Επιτροπή εξέδωσε την προσβαλλόμενη απόφαση, με την οποία διαπίστωσε ότι η προσφεύγουσα είχε υλοποιήσει συγκέντρωση κοινοτικών διαστάσεων κατά την περίοδο από τις 18 Δεκεμβρίου 2012 έως τις 30 Σεπτεμβρίου 2013, προτού η συγκέντρωση αυτή κοινοποιηθεί και κηρυχθεί συμβατή με την εσωτερική αγορά, κατά παράβαση των διατάξεων που προαναφέρθηκαν. Η υπόθεση αυτή στάθηκε αφορμή για να αποσαφηνίσει το Γενικό Δικαστήριο την ερμηνεία της υποχρεώσεως αναστολής της συγκεντρώσεως δυνάμει του άρθρου 7 του κανονισμού 139/2004, την έννοια της ενιαίας συγκεντρώσεως, την αρχή *ne bis in idem* και τους κανόνες που διέπουν τη συρροή παραβάσεων.

Όσον αφορά κατ' αρχάς την ερμηνεία του άρθρου 7 του κανονισμού 139/2004, το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε ευθύς εξαρχής ότι η προσφεύγουσα, στο μέτρο που είχε αποκτήσει τον έλεγχο της Moipro χάρη στην εξαγορά του Δεκεμβρίου του 2012, όφειλε κατ' αρχήν, βάσει του άρθρου 4, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, και του άρθρου 7, παράγραφος 1, του κανονισμού 139/2004, να κοινοποιήσει τη συγκέντρωση στην Επιτροπή πριν από την πραγματοποίησή της και να μην προχωρήσει στην υλοποίησή της προτού κηρυχθεί συμβατή με την εσωτερική αγορά από την Επιτροπή. Η προσφεύγουσα ισχυρίστηκε ότι είχε εφαρμογή η εξαίρεση του άρθρου 7, παράγραφος 2, του κανονισμού 139/2004, το Γενικό Δικαστήριο όμως έκρινε ότι δεν ίσχυε κάτι τέτοιο. Ως προς το σημείο αυτό, το Γενικό Δικαστήριο σημείωσε ότι ναι μεν στην πρώτη από τις περιπτώσεις στις οποίες αναφέρεται το άρθρο 7, παράγραφος 2, του κανονισμού 139/2004, δηλαδή στη δημόσια προσφορά εξαγοράς ή συναλλαγών με τίτλους, επιτρέπεται υπό ορισμένες προϋποθέσεις να πραγματοποιηθεί η δημόσια προσφορά πριν από την κοινοποίηση και την έγκριση, ακόμη και αν πρόκειται για συγκέντρωση κοινοτικών διαστάσεων, πλην όμως, όπως προκύπτει από το γράμμα του ίδιου άρθρου, η εν λόγω διάταξη δεν επιτρέπει την πραγματοποίηση εξαγοράς με ιδιωτική πρόταση. Εν προκειμένω, η Επιτροπή δεν διαπίστωσε ότι η προσφεύγουσα είχε παραβεί το άρθρο 7, παράγραφος 1, του κανονισμού 139/2004 προχωρώντας στη δημόσια προσφορά εξαγοράς. Αντιθέτως, διαπίστωσε ότι η προσφεύγουσα είχε παραβεί το άρθρο 7, παράγραφος 1, και το άρθρο 4, παράγραφος 1, του κανονισμού 139/2004 με την προγενέστερη χρονικώς απόκτηση του ελέγχου, η οποία ολοκληρώθηκε τον Δεκέμβριο του 2012. Κατά συνέπεια, η πρώτη περίπτωση του άρθρου 7, παράγραφος 2, του κανονισμού 139/2004 δεν είχε, σύμφωνα με το γράμμα της διατάξεως, εφαρμογή στην υπόθεση αυτή. Εξετάζοντας τη δεύτερη περίπτωση του άρθρου 7, παράγραφος 2, του κανονισμού αυτού, ήτοι την υλοποίηση πράξεων με τις οποίες αποκτάται ο έλεγχος μέσω περισσότερων πωλητών και κατόπιν μιας σειράς συναλλαγών με τίτλους, το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι, εν προκειμένω, η προσφεύγουσα απέκτησε τον έλεγχο της Moipro μέσω ενός και μόνον πωλητή και κατόπιν μίας και μοναδικής συναλλαγής με τίτλους, πιο συγκεκριμένα της εξαγοράς του Δεκεμβρίου του 2012. Άρα ο έλεγχος δεν αποκτήθηκε ούτε μέσω περισσότερων πωλητών ούτε κατόπιν μιας σειράς συναλλαγών. Συνεπώς, ούτε η δεύτερη περίπτωση του άρθρου 7, παράγραφος 2, του κανονισμού 139/2004 είχε, σύμφωνα με το γράμμα της διατάξεως, εφαρμογή στην υπόθεση αυτή.

Όσον αφορά εν συνεχεία την έννοια «ενιαία συγκέντρωση», το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι αυτή δεν προορίζεται να καλύψει μια περίπτωση όπου ο εν τοις πράγμασι αποκλειστικός έλεγχος της εταιρίας-στόχου αποκτάται ήδη μετά την πρώτη ιδιωτική συναλλαγή με έναν μόνον πωλητή, ακόμη και όταν έπεται υποχρεωτική δημόσια προσφορά. Αν γινόταν δεκτή η συλλογιστική της προσφεύγουσας, ότι συνιστά ενιαία συγκέντρωση η απόκτηση του ελέγχου μέσω μίας και μοναδικής ιδιωτικής συναλλαγής ακολουθούμενης από υποχρεωτική δημόσια προσφορά, τότε θα διευρυνόταν υπερβολικά το πεδίο εφαρμογής της εξαιρέσεως του άρθρου 7, παράγραφος 2, του κανονισμού 139/2004. Όπως υπογράμμισε το Γενικό Δικαστήριο, το γεγονός και μόνον ότι η Επιτροπή μπορεί να επιβάλει αυστηρές κυρώσεις για παράβαση διατάξεως του δικαίου του ανταγωνισμού δεν αναιρεί την υποχρέωση στενής ερμηνείας των διατάξεων που εισάγουν εξαίρεση. Ακόμη και αν γινόταν δεκτό ότι τα πρόστιμα τα οποία επιβάλλονται δυνάμει του άρθρου 14 του κανονισμού 139/2004 έχουν ποινικό χαρακτήρα, δεν θα μπορούσε να συναχθεί, στην προκειμένη περίπτωση, το συμπέρασμα ότι η Επιτροπή ερμήνευσε διασταλτικά τις ποινικές διατάξεις, εις βάρος της κατηγορουμένης. Στην πραγματικότητα, η Επιτροπή αρνήθηκε

απλώς να επεκτείνει το πεδίο εφαρμογής της εξαιρέσεως του άρθρου 7, παράγραφος 2, του κανονισμού 139/2004 πέραν του γράμματος του άρθρου αυτού.

Όσον αφορά τέλος την αρχή *ne bis in idem* και τους κανόνες που διέπουν τη συρροή των παραβάσεων, το Γενικό Δικαστήριο κατέστησε σαφές ότι αν επιχείρηση παραβεί την υποχρέωση που υπέχει από το άρθρο 4, παράγραφος 1, του κανονισμού 139/2004 να κοινοποιήσει μια συγκέντρωση πριν από την πραγματοποίησή της, τούτο σημαίνει ότι παραβιάζει την απαγόρευση υλοποίησης των συγκεντρώσεων πριν από την κοινοποίηση και την έγκρισή τους, όπως αυτή απορρέει από το άρθρο 7, παράγραφος 1, του ίδιου κανονισμού. Ωστόσο, η αρχή *ne bis in idem* δεν ισχύει στην προκειμένη περίπτωση, διότι οι κυρώσεις επιβλήθηκαν από την ίδια αρχή με μία και μόνον απόφαση. Στο πλαίσιο αυτό, το Γενικό Δικαστήριο διευκρίνισε ότι, όταν η ίδια συμπεριφορά αντιβαίνει σε περισσότερες διατάξεις που επισύρουν πρόστιμα, το ζήτημα αν επιτρέπεται να επιβληθούν περισσότερα πρόστιμα με μία και μόνον απόφαση δεν άπτεται της αρχής *ne bis in idem* αλλά των κανόνων που διέπουν τη συρροή παραβάσεων. Έτσι, ενώ η προσφεύγουσα ισχυριζόταν ότι, σε περίπτωση που μια πράξη φαίνεται να εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής δύο νομοθετικών διατάξεων, η «κυρίως εφαρμοστέα» διάταξη αποκλείει όλες τις άλλες, το Γενικό Δικαστήριο παρατήρησε ότι ο νομοθέτης δεν έχει ορίσει τη μία από τις επίμαχες παραβάσεις ως βαρύτερη από την άλλη, αφού για αμφότερες ισχύει το ίδιο ανώτατο όριο, βάσει του άρθρου 14, παράγραφος 2, στοιχεία α' και β', του κανονισμού 139/2004. Δεν μπορούσε επομένως να χαρακτηριστεί μία διάταξη ως «κυρίως εφαρμοστέα». Κατόπιν τούτου, το Γενικό Δικαστήριο κατέληξε ότι ορθώς η Επιτροπή επέβαλε στην προσφεύγουσα κυρώσεις για την παράβαση δύο διατάξεων.

IV. ΚΡΑΤΙΚΕΣ ΕΝΙΣΧΥΣΕΙΣ

1. ΠΑΡΑΔΕΚΤΟ

Οι αποφάσεις της 6ης Απριλίου 2017, **Regione autonoma della Sardegna κατά Επιτροπής** (T-219/14, [EU:T:2017:266](#)), και **Saremar κατά Επιτροπής** (T-220/14, [EU:T:2017:267](#)), εκδόθηκαν από το Γενικό Δικαστήριο επί δύο προσφυγών ακυρώσεως κατά της αποφάσεως με την οποία η Επιτροπή, αφενός, κήρυξε ασύμβατα προς την εσωτερική αγορά τα μέτρα ενισχύσεως που έθεσε σε εφαρμογή η Αυτόνομη Περιφέρεια της Σαρδηνίας υπέρ της εταιρίας-παρόχου δημόσιας υπηρεσίας εκτελέσεως θαλάσσιων ενδομεταφορών, και, αφετέρου, διέταξε την ανάκτηση των σχετικών ενισχύσεων. Η Επιτροπή υποστήριξε ότι, επειδή η εταιρία αυτή είχε τεθεί υπό εκκαθάριση, εξέλιπαν κατά την εκκρεμοδικία τόσο το έννομο συμφέρον της εταιρίας όσο και το έννομο συμφέρον της Αυτόνομης Περιφέρειας της Σαρδηνίας.

Κατ' αρχάς, στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 6ης Απριλίου 2017, **Saremar κατά Επιτροπής** (T-220/14, [EU:T:2017:267](#)), το Γενικό Δικαστήριο ξεκίνησε ελέγχοντας αν η εταιρία είχε χάσει την ικανότητα διαδίκου, αφού σε περίπτωση απώλειας της ικανότητας διαδίκου, δεν θα ετίθετο καν το ζήτημα του εννόμου συμφέροντος. Το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι, εφόσον βάσει του εθνικού δικαίου, η προσφεύγουσα διατηρούσε το δικαίωμα να ασκεί επ' ονόματί της ένδικα βοηθήματα και να συμμετέχει στην εκδίκαση διαφορών προκειμένου να προστατεύσει την περιουσία της, δεν είχε απολέσει κατά την εκκρεμοδικία την ικανότητα διαδίκου, παρότι τέθηκε υπό εκκαθάριση. Εξάλλου, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η προσβαλλόμενη απόφαση ήταν βλαπτική για την προσφεύγουσα κατά τον χρόνο ασκήσεως της προσφυγής, στον βαθμό που οι ενισχύσεις οι οποίες της είχαν χορηγηθεί κηρύσσονταν ασύμβατες και παράνομες, ενώ διατασσόταν παράλληλα η ανάκτησή τους. Κατά το Γενικό Δικαστήριο μάλιστα, η προσβαλλόμενη απόφαση δεν έπαυσε να παράγει έννομα αποτελέσματα έναντι της προσφεύγουσας επειδή η τελευταία τέθηκε υπό εκκαθάριση. Πρώτον, η Αυτόνομη Περιφέρεια της Σαρδηνίας αδυνατούσε να εφαρμόσει, προς όφελος της προσφεύγουσας, όσα από τα επίδικα μέτρα ενισχύσεων

δεν είχαν ακόμη εκτελεστεί. Δεύτερον, ως προς εκείνες από τις επίδικες ενισχύσεις οι οποίες είχαν ήδη καταβληθεί, η εκκαθάριση της προσφεύγουσας δεν αναιρεί την κατ' αρχήν υποχρέωση ανακτήσεως των ενισχύσεων αυτών, η οποία μπορεί να λάβει τη μορφή εγγραφής στο παθητικό της επιχειρήσεως. Με βάση αυτό το σκεπτικό, το Γενικό Δικαστήριο δέχθηκε ότι το έννομο συμφέρον της προσφεύγουσας δεν εξέλιπε κατά την εκκρεμοδικία.

Εν συνεχεία, στην περίπτωση της προσφυγής που άσκησε η Αυτόνομη Περιφέρεια της Σαρδηνίας στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 6ης Απριλίου 2017, **Regione autonoma della Sardegna κατά Επιτροπής** (T-219/14, [EU:T:2017:266](#)), το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι η προσφεύγουσα είχε ενεργητική νομιμοποίηση στον βαθμό που, αφενός, η προσβαλλόμενη απόφαση μπορούσε να θίξει άμεσα τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις της σε σχέση με τις επίδικες ενισχύσεις και, αφετέρου, οι ενισχύσεις αυτές είχαν χορηγηθεί με δική της πρωτοβουλία και στο πλαίσιο των δικών της αρμοδιοτήτων. Εξετάζοντας το έννομο συμφέρον της Αυτόνομης Περιφέρειας της Σαρδηνίας, το Γενικό Δικαστήριο, αφού επισήμανε ότι δεν είναι αρμόδιο να αποφανθεί ούτε επί της κατανομής των αρμοδιοτήτων μεταξύ των διαφόρων εθνικών οντοτήτων ούτε επί των αντίστοιχων υποχρεώσεών τους, διαπίστωσε ότι, κατά τον χρόνο ασκήσεως της προσφυγής, η προσφεύγουσα μπορούσε να αντλήσει όφελος από την ακύρωση της προσβαλλόμενης αποφάσεως, ακύρωση η οποία θα μετέβαλλε οπωσδήποτε και τη νομική της κατάσταση. Κατά το Γενικό Δικαστήριο, το γεγονός ότι η ενδιαφερόμενη επιχείρηση τέθηκε υπό εκκαθάριση κατά την εκκρεμοδικία δεν ανατρέπει την ως άνω διαπίστωση και, κατ' επέκταση, δεν είχε ως συνέπεια να εκλείψει το έννομο συμφέρον της προσφεύγουσας.

2. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

Η απόφαση της 17ης Νοεμβρίου 2017, **Gmina Miasto Gdynia και Port Lotniczy Gdynia Kosakowo κατά Επιτροπής** (T-263/15, [EU:T:2017:820](#)), εκδόθηκε από το Γενικό Δικαστήριο επί προσφυγής με αίτημα την ακύρωση ορισμένων σημείων του διατακτικού της αποφάσεως με την οποία η Επιτροπή κήρυξε ασύμβατο προς την εσωτερική αγορά το μέτρο κρατικής ενισχύσεως που έθεσε σε εφαρμογή η Δημοκρατία της Πολωνίας, υπό τη μορφή δημόσιας χρηματοδοτήσεως του αερολιμένα Gdynia-Kosakowo από τους δήμους της Gdynia (Πολωνία) και του Kosakowo (Πολωνία). Η χρηματοδότηση περιελάμβανε εισφορές κεφαλαίου των δήμων της Gdynia και του Kosakowo, οι οποίες προορίζονταν να καλύψουν τόσο τις επενδυτικές δαπάνες (επενδυτική ενίσχυση) όσο και τις λειτουργικές δαπάνες του αερολιμένα κατά την αρχική φάση της λειτουργίας του (ενίσχυση λειτουργίας). Η προσβαλλόμενη απόφαση αντικατέστησε προγενέστερη απόφαση με την οποία η Επιτροπή είχε μεν καταλήξει ήδη στην ίδια διαπίστωση, πλην όμως η απόφαση εκείνη έπρεπε να ανακληθεί διότι, στη διάρκεια διαδικασιών ασφαλιστικών μέτρων που κινήθηκαν εν τω μεταξύ ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, κατέστη σαφές ότι η κρατική ενίσχυση η οποία είχε κηρυχθεί ασύμβατη προς την εσωτερική αγορά περιελάμβανε ορισμένες επενδύσεις που, όπως προέκυπτε από την απόφαση περί κινήσεως της διαδικασίας, δεν αποτελούσαν κρατικές ενισχύσεις, δεδομένου ότι ενέπιπταν στις αρμοδιότητες του Δημοσίου. Η Επιτροπή θεώρησε ότι δεν ήταν απαραίτητο να κινήθει νέα διαδικασία έρευνας, εφόσον ο φάκελος περιείχε όλα τα στοιχεία τα οποία ήταν απαραίτητα για την εκτίμηση του επίμαχου μέτρου.

Το Δικαστήριο υπενθύμισε ευθύς εξαρχής ότι, όπως συνάγεται από το άρθρο 108, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ και το άρθρο 1, στοιχείο η', του κανονισμού 659/1999, η Επιτροπή οφείλει, κατά το στάδιο της έρευνας, να τάξει στους ενδιαφερομένους, στους οποίους συγκαταλέγονται η οικεία επιχείρηση ή οι οικείες επιχειρήσεις και η περιφερειακή ή τοπική αρχή που χορήγησε την ενίσχυση, προθεσμία για να υποβάλουν τις παρατηρήσεις τους. Ο κανόνας αυτός έχει τον χαρακτήρα ουσιώδους τύπου. Επιπλέον, η απόφαση με την οποία κινείται η επίσημη διαδικασία έρευνας πρέπει να παρέχει στα ενδιαφερόμενα μέρη τη δυνατότητα να μετάσχουν αποτελεσματικά στη διαδικασία αυτή, στη διάρκεια της οποίας θα έχουν την ευχέρεια να προβάλουν τα επιχειρήματά τους. Ειδικότερα, πρέπει οπωσδήποτε η Επιτροπή να ορίζει επαρκώς το πλαίσιο της έρευνάς της, ώστε να μην καθίσταται κενό περιεχομένου το δικαίωμα των ενδιαφερομένων να υποβάλουν τις παρατηρήσεις τους. Εν προκειμένω, τόσο στην απόφαση περί κινήσεως της διαδικασίας όσο και στην αρχική της απόφαση, η Επιτροπή είχε εξετάσει τη συμβατότητα της ενισχύσεως λειτουργίας υπό το πρίσμα των κατευθυντήριων γραμμών σχετικά

με τις κρατικές ενισχύσεις περιφερειακού χαρακτήρα ³², καθώς και βάσει του άρθρου 107, παράγραφος 3, στοιχείο α', ΣΛΕΕ.

Όπως όμως παρατήρησε το Γενικό Δικαστήριο, η Επιτροπή μετέβαλε, στην προσβαλλόμενη απόφαση, το νομικό καθεστώς υπό το οποίο ανέλυε τη συμβατότητα της ενισχύσεως λειτουργίας. Πιο συγκεκριμένα, για να αναλύσει αν η ενίσχυση αυτή ήταν συμβατή με την εσωτερική αγορά, η Επιτροπή δεν στηρίχθηκε, όπως είχε κάνει στο πλαίσιο τόσο της αποφάσεως περί κινήσεως της διαδικασίας όσο και της αρχικής της αποφάσεως, στις κατευθυντήριες γραμμές σχετικά με τις κρατικές ενισχύσεις περιφερειακού χαρακτήρα, αλλά στις αρχές οι οποίες διατυπώνονται στις κατευθυντήριες γραμμές για τις κρατικές ενισχύσεις σε αερολιμένες και αεροπορικές εταιρίες ³³. Η Επιτροπή προχώρησε επίσης σε μια αλλαγή και ως προς την ανάλυση της παρεκκλίσεως του άρθρου 107, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ, αφού στην προσβαλλόμενη απόφαση χρησιμοποίησε ως σημείο αναφοράς το άρθρο 107, παράγραφος 3, στοιχείο γ', ΣΛΕΕ, ενώ αρχικώς παρέπεμπε στο άρθρο 107, παράγραφος 3, στοιχείο α', ΣΛΕΕ. Επομένως, το Γενικό Δικαστήριο συμπέρανε ότι το νέο νομικό καθεστώς το οποίο η Επιτροπή εφάρμοσε με την προσβαλλόμενη απόφαση είχε ουσιώδεις τροποποιήσεις σε σχέση με εκείνο που ίσχυε και ελήφθη υπόψη στην απόφαση περί κινήσεως της διαδικασίας και στην αρχική της απόφαση.

Εξάλλου, το Γενικό Δικαστήριο τόνισε ότι, ακόμη και αν υποτεθεί ότι η ανάκληση της αρχικής αποφάσεως είχε ως αποτέλεσμα να παραμείνει ανοικτή η επίσημη διαδικασία έρευνας, οι ενδιαφερόμενοι δεν μπόρεσαν να υποβάλουν τις παρατηρήσεις τους. Το Γενικό Δικαστήριο υπογράμμισε ότι το δικαίωμα των ενδιαφερομένων να υποβάλουν τις παρατηρήσεις τους έχει τον χαρακτήρα ουσιώδους τύπου και η παράβαση του ουσιώδους αυτού τύπου, η οποία διαπιστώθηκε στην προκειμένη περίπτωση, συνεπάγεται την ακύρωση της ελαττωματικής πράξεως, χωρίς να χρειάζεται να αποδειχθεί ούτε ότι υπήρξαν επιπτώσεις για τον διάδικο που επικαλείται την παράβαση ούτε ότι η διοικητική διαδικασία θα είχε ενδεχομένως καταλήξει σε διαφορετικό αποτέλεσμα. Το Γενικό Δικαστήριο διευκρίνισε επ' αυτού ότι δεν επιτρέπεται να προδικάζεται το περιεχόμενο των παρατηρήσεων που θα μπορούσαν να έχουν υποβάλει οι ενδιαφερόμενοι. Τέλος, το Γενικό Δικαστήριο σημείωσε ότι, μολονότι η επίμαχη ενίσχυση περιελάμβανε όντως δύο είδη χρηματοδοτήσεως, ήτοι την επενδυτική ενίσχυση και την ενίσχυση λειτουργίας, η Επιτροπή ανέλυσε ως σύνολο τους διαφορετικούς αυτούς τρόπους χρηματοδοτήσεως, ιδίως όταν τους χαρακτήρισε ως κρατική ενίσχυση. Υπό τις συνθήκες αυτές, δεν ήταν δυνατό να ερμηνευθεί το διατακτικό της προσβαλλόμενης αποφάσεως υπό την έννοια ότι αναφερόταν χωριστά στην επενδυτική ενίσχυση, από τη μία πλευρά, και στην ενίσχυση λειτουργίας, από την άλλη πλευρά.

3. ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΓΕΝΙΚΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ ΣΥΜΦΕΡΟΝΤΟΣ

Η απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 1ης Μαρτίου 2017, *SNCM κατά Επιτροπής* (Τ-454/13, [EU:T:2017:134](#)), αφορούσε τον έλεγχο της νομιμότητας της αποφάσεως με την οποία η Επιτροπή, αφενός, χαρακτήρισε ως κρατικές ενισχύσεις τις χρηματικές αντισταθμίσεις που κατέβαλλε η Γαλλική Δημοκρατία σε δύο γαλλικές ναυτιλιακές εταιρίες για την εκ μέρους τους παροχή υπηρεσιών θαλάσσιων μεταφορών μεταξύ Μασσαλίας (Γαλλία) και Κορσικής (Γαλλία) κατά τα έτη 2007–2013, δυνάμει συμβάσεως για την ανάθεση δημόσιας υπηρεσίας, και, αφετέρου, κήρυξε ασύμβατες προς την εσωτερική αγορά τις αντισταθμίσεις που καταβλήθηκαν σε μία από τις εταιρίες αυτές για τις υπηρεσίες τις οποίες είχε παράσχει στη διάρκεια των περιόδων αιχμής.

Το Γενικό Δικαστήριο επανέλαβε κατ' αρχάς ότι, για να μη χαρακτηριστεί μια αντιστάθμιση δημόσιας υπηρεσίας ως κρατική ενίσχυση, απαιτείται να πληρούνται σωρευτικώς, όπως προκύπτει από την απόφαση *Altmark Trans*

^{32/} Κατευθυντήριες γραμμές σχετικά με τις κρατικές ενισχύσεις περιφερειακού χαρακτήρα 2007–2013 (ΕΕ 2006, C 54, σ. 13).

^{33/} Κατευθυντήριες γραμμές για τις κρατικές ενισχύσεις σε αερολιμένες και αεροπορικές εταιρίες (ΕΕ 2014, C 99, σ. 3).

και *Regierungspräsidium Magdeburg*³⁴, διάφορα κριτήρια, όπως το να έχει πράγματι ανατεθεί στην ωφελούμενη επιχείρηση η εκπλήρωση υποχρέωσης παροχής δημόσιας υπηρεσίας. Ως προς το κριτήριο αυτό, το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε ότι τα κράτη μέλη διαθέτουν ευρεία διακριτική ευχέρεια κατά τον ορισμό της έννοιας «υπηρεσία γενικού οικονομικού συμφέροντος» (ΥΓΟΣ) και ότι, ως εκ τούτου, η Επιτροπή δεν επιτρέπεται να αμφισβητήσει τον τρόπο με τον οποίο κράτος μέλος έχει ορίσει τις εν λόγω υπηρεσίες παρά μόνο σε περίπτωση πρόδηλου σφάλματος. Εντούτοις, όπως εξήγησε το Γενικό Δικαστήριο, αυτή η εξουσία των κρατών μελών να ορίζουν τις ΥΓΟΣ δεν είναι απεριόριστη, ούτε μπορεί να ασκηθεί αυθαίρετα με αποκλειστικό σκοπό να μην τυγχάνουν εφαρμογής σε συγκεκριμένο τομέα οι κανόνες του ανταγωνισμού. Μάλιστα, αν υφίστανται ειδικοί κανόνες του δικαίου της Ένωσης οι οποίοι ρυθμίζουν τον καθορισμό του περιεχομένου και του πεδίου της ΥΓΟΣ, τότε οι κανόνες αυτοί δεσμεύουν τη σχετική εκτίμηση των κρατών μελών. Εν προκειμένω, υπήρχαν ακριβώς τέτοιοι κανόνες, δηλαδή οι διατάξεις του κανονισμού (ΕΟΚ) 3577/92³⁵. Οπότε, το Γενικό Δικαστήριο επιβεβαίωσε το συμπέρασμα της Επιτροπής, ότι η διακριτική ευχέρεια των γαλλικών αρχών περιοριζόταν από τις διατάξεις του ως άνω κανονισμού.

Επιπλέον, κατά το Γενικό Δικαστήριο, ίσχυε απολύτως και στην προκειμένη περίπτωση το σκεπτικό του Δικαστηρίου στην απόφαση ***Analir κ.λπ.***³⁶, το οποίο στηριζόταν στην ερμηνεία του κανονισμού 3577/92 βάσει του θεμελιώδους σκοπού του, που είναι να διασφαλιστεί η ελεύθερη παροχή των υπηρεσιών θαλάσσιων ενδομεταφορών και, κατ'επέκταση, να μη γίνονται δεκτοί περιορισμοί της ελευθερίας αυτής παρά μόνον υπό πολύ αυστηρές προϋποθέσεις. Συνεπώς, οι εθνικές αρχές δεν απαλλάσσονταν, υπό τις περιστάσεις της υποθέσεως αυτής, από την υποχρέωση να αποδείξουν την έλλειψη ιδιωτικής πρωτοβουλίας, αφού όπως σαφώς συνάγεται από εκείνη την απόφαση του Δικαστηρίου, η πραγματική ανάγκη δημόσιας υπηρεσίας καθορίζεται με βάση τη διαπίστωση της ελλείψεως ιδιωτικής πρωτοβουλίας.

V. ΔΙΑΝΟΗΤΙΚΗ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ

1. ΣΥΝΘΕΣΗ ΤΩΝ ΤΜΗΜΑΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΚΑΤΟΠΙΝ ΑΝΑΠΟΜΠΗΣ

Στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 16ης Φεβρουαρίου 2017, ***Antrax It κατά EUIPO — Vasco Group (θερμοσυσσωρευτές για θερμαντικά σώματα)*** (T-828/14 και T-829/14, [EU:T:2017:87](#)), το Γενικό Δικαστήριο κλήθηκε να εξετάσει αν το άρθρο 1δ του κανονισμού (ΕΚ) 216/96³⁷ είναι συμβατό με την υποχρέωση αμεροληψίας της Διοικήσεως, όπως αυτή απορρέει από το άρθρο 41 του Χάρτη, στον βαθμό που η εν λόγω διάταξη του

^{34/} Απόφαση της 24ης Ιουλίου 2003, C-280/00, [EU:C:2003:415](#).

^{35/} Κανονισμός (ΕΟΚ) 3577/92 του Συμβουλίου, της 7ης Δεκεμβρίου 1992 για την εφαρμογή της αρχής της ελεύθερης κυκλοφορίας των υπηρεσιών στις θαλάσσιες μεταφορές στο εσωτερικό των κρατών μελών (θαλάσσιες ενδομεταφορές-καμποτάζ) (ΕΕ 1992, L 364, σ. 7).

^{36/} Απόφαση της 20ής Φεβρουαρίου 2001, C-205/99, [EU:C:2001:107](#).

^{37/} Κανονισμός (ΕΚ) 216/96 της Επιτροπής, της 5ης Φεβρουαρίου 1996, σχετικά με τον κανονισμό διαδικασίας των τμημάτων προσφυγών του Γραφείου Εναρμόνισης στο πλαίσιο της εσωτερικής αγοράς (σήματα, σχέδια και υποδείγματα) (ΕΕ 1996, L 28, σ. 11).

κανονισμού δεν προβλέπει ότι η σύνθεση του τμήματος προσφυγών πρέπει να αλλάζει όταν αναπέμπεται ενώπιόν του μια υπόθεση, κατόπιν ακυρώσεως της αποφάσεώς του ³⁸.

Το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε ότι το άρθρο 18 του κανονισμού 216/96 ορίζει ότι, αν τα μέτρα για την εκτέλεση μιας αποφάσεως του δικαστή της Ένωσης, η οποία ακυρώνει εν όλω ή εν μέρει την απόφαση τμήματος προσφυγών ή του τμήματος μείζονος συνθέσεως του Γραφείου Διανοητικής Ιδιοκτησίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης (EUIPO), περιλαμβάνουν νέα εξέταση, από τα τμήματα προσφυγών, της υποθέσεως, τότε το προεδρείο αποφασίζει αν η υπόθεση θα παραπεμφθεί στο τμήμα που εξέδωσε την ακυρωθείσα απόφαση, σε άλλο τμήμα ή στο τμήμα μείζονος συνθέσεως. Όταν η υπόθεση παραπέμπεται σε άλλο τμήμα, δεν πρέπει να περιλαμβάνεται στη σύνθεση του τμήματος αυτού κανένα από τα μέλη που συμμετείχαν στη λήψη της προσβαλλόμενης αποφάσεως. Η τελευταία αυτή διάταξη δεν ισχύει όταν η υπόθεση παραπέμπεται στο τμήμα μείζονος συνθέσεως.

Κατά το Γενικό Δικαστήριο, από το γράμμα του άρθρου αυτού δεν προκύπτει ότι, σε περίπτωση που η υπόθεση παραπεμφθεί στο τμήμα προσφυγών το οποίο εξέδωσε την ακυρωθείσα απόφαση, υπάρχει υποχρέωση του προεδρείου να μην περιλάβει στη σύνθεση του τμήματος προσφυγών κανένα από τα μέλη που συμμετείχαν στη λήψη της. Το Γενικό Δικαστήριο πρόσθεσε όμως ότι η διαδικασία ενώπιον των τμημάτων προσφυγών του EUIPO δεν έχει δικαιοδοτικό, αλλά διοικητικό χαρακτήρα. Παρέπεμψε δε στη νομολογία σύμφωνα με την οποία κανένας κανόνας δικαίου και καμία αρχή δεν απαγορεύει στη Διοίκηση να αναθέτει στους ίδιους υπαλλήλους την επανεξέταση μιας υποθέσεως κατόπιν δικαστικής αποφάσεως περί ακυρώσεως της σχετικής διοικητικής αποφάσεως, ούτε είναι δυνατό να αναχθεί σε γενική αρχή που απορρέει από το καθήκον αμεροληψίας το να οφείλει μια διοικητική ή δικαστική αρχή να παραπέμψει την υπόθεση σε άλλη αρχή ή σε όργανο της αρχής αυτής με διαφορετική σύνθεση.

Επομένως, δεν αντιβαίνει στην υποχρέωση αμεροληψίας της Διοικήσεως κατά την έννοια του άρθρου 41, παράγραφος 1, του Χάρτη η παραπομπή από το προεδρείο μιας υποθέσεως, κατόπιν ακυρώσεως από το Γενικό Δικαστήριο, στο ίδιο τμήμα προσφυγών το οποίο είχε αποφανθεί αρχικώς επί αυτής, χωρίς να χρειάζεται να αλλάξει η σύνθεσή του, σύμφωνα με το άρθρο 18 του κανονισμού 216/96.

2. ΣΗΜΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

α. Έκταση και φύση του ελέγχου τον οποίο ασκούν τα τμήματα προσφυγών

Με την απόφαση της 6ης Απριλίου 2017, *Nanu-Nana Joachim Hoepf κατά EUIPO — Fink (NANA FINK)* (T-39/16, [EU:T:2017:263](#)), το Γενικό Δικαστήριο έλεγξε τη νομιμότητα της απορριπτικής αποφάσεως του πρώτου τμήματος προσφυγών του EUIPO επί της προσφυγής κατά της αποφάσεως με την οποία το τμήμα ανακοπών δέχθηκε μόνον εν μέρει την ανακοπή που είχε ασκηθεί ενώπιόν του. Ως λόγος ακυρώσεως προβλήθηκε, μεταξύ άλλων, ότι το τμήμα προσφυγών παρέλειψε να αποφανθεί επί ορισμένων από τα προϊόντα σε σχέση με τα οποία η ανακοπή είχε απορριφθεί. Η υπόθεση αποτέλεσε την αφορμή για να ασχοληθεί το Γενικό Δικαστήριο με το ζήτημα των συνεπειών της παραλείψεως του τμήματος προσφυγών να αποφανθεί επί του συνόλου της προσφυγής που ασκείται ενώπιόν του.

Το Γενικό Δικαστήριο παρατήρησε ότι η προσφυγή ενώπιον του τμήματος προσφυγών είχε ως αντικείμενο την απόφαση του τμήματος ανακοπών στο σύνολό της, καθόσον η ανακοπή είχε απορριφθεί, και έκρινε ότι το τμήμα προσφυγών, παραλείποντας να αποφανθεί επί της προσφυγής στο μέτρο που η προσφεύγουσα έβαλλε κατά

^{38/} Βλ., επίσης, κατωτέρω, την παρουσίαση της ίδιας υποθέσεως υπό τον τίτλο «3. Σχέδια ή υποδείγματα».

της απορρίψεως της ανακοπής όσον αφορά τα «πολύτιμα μέταλλα και κράματα αυτών», παρέβη την υποχρέωση την οποία υπέχει από τον κανονισμό (ΕΚ) 207/2009³⁹ [όπως έχει αντικατασταθεί με τον κανονισμό (ΕΕ) 2017/1001⁴⁰], και πιο συγκεκριμένα από το άρθρο 64, παράγραφος 1, πρώτη φράση, του κανονισμού 207/2009 (νυν άρθρο 71, παράγραφος 1, πρώτη φράση, του κανονισμού 2017/1001). Το Γενικό Δικαστήριο διευκρίνισε ότι η ως άνω υποχρέωση πρέπει να γίνει αντιληπτή υπό την έννοια ότι το τμήμα προσφυγών οφείλει να αποφαίνεται επί κάθε αιτήματος που υποβάλλεται ενώπιόν του, στο σύνολό του, είτε κάνοντάς το δεκτό είτε απορρίπτοντάς το ως απαράδεκτο ή απορρίπτοντάς το κατ' ουσίαν. Δεδομένου ότι η μη τήρηση της υποχρέωσης αυτής μπορεί να επηρεάσει το περιεχόμενο της απόφασης του τμήματος προσφυγών, πρόκειται για ουσιώδη τύπο, του οποίου η παράβαση είναι δυνατό να εξεταστεί και αυτεπαγγέλτως από το Γενικό Δικαστήριο.

Στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 21ης Ιουνίου 2017, **GP Joule PV κατά EUIPO — Green Power Technologies (GPTech)** (Τ-235/16, [EU:T:2017:413](#)), το Γενικό Δικαστήριο χρειάστηκε να υπενθυμίσει τα όρια της διακριτικής ευχέρειας που έχουν τα τμήματα προσφυγών του EUIPO ως προς το αν θα λάβουν υπόψη αποδεικτικά στοιχεία τα οποία προσκομίστηκαν προς στήριξη της ανακοπής, αλλά όχι εντός της ταχθείσας προς τούτο προθεσμίας. Η προσφεύγουσα προσήπτε στο τμήμα προσφυγών ότι κακώς δεν έλαβε υπόψη τα αποδεικτικά στοιχεία που αυτή κατέθεσε για πρώτη φορά ενώπιόν του για να τεκμηριώσει ότι ήταν κάτοχος άδειας χρήσης των δύο προγενέστερων σημάτων στα οποία θεμελιωνόταν η ανακοπή, και ότι έτσι το τμήμα προσφυγών επιβεβαίωσε την απόφαση του τμήματος ανακοπών περί απορρίψεως της ανακοπής ως αβάσιμης, κατ' εφαρμογήν του κανόνα 20, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΚ) 2868/95⁴¹ [πλέον άρθρου 8, παράγραφος 1, και άρθρου 7 του κατ' εξουσιοδότηση κανονισμού (ΕΕ) 2017/1430⁴²], με την αιτιολογία ότι η προσφεύγουσα δεν είχε αποδείξει εγκαίρως ότι ήταν εξουσιοδοτημένη να ασκήσει την ανακοπή.

Το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε ότι ο κανονισμός 207/2009 προβλέπει ρητώς ότι το τμήμα προσφυγών διαθέτει, στο πλαίσιο της εξετάσεως προσφυγής κατά αποφάσεως του τμήματος ανακοπών, διακριτική ευχέρεια δυνάμει τόσο του κανόνα 50, παράγραφος 1, τρίτο εδάφιο, του κανονισμού 2868/95 όσο και του άρθρου 76, παράγραφος 2, του κανονισμού 207/2009 (νυν άρθρου 95, παράγραφος 2, του κανονισμού 2017/1001), προκειμένου να αποφασίσει αν πρέπει να λάβει υπόψη επιπρόσθετα ή συμπληρωματικά πραγματικά περιστατικά και αποδεικτικά στοιχεία τα οποία δεν είχαν προβληθεί ή, αντιστοίχως, προσκομιστεί εντός των προθεσμιών που έταξε ή όρισε το τμήμα ανακοπών. Πάντως, το Γενικό Δικαστήριο κατέστησε σαφές ότι ο κανόνας 50 του κανονισμού 2868/95 δεν πρέπει να ερμηνεύεται υπό την έννοια ότι διευρύνει τη διακριτική ευχέρεια των τμημάτων προσφυγών ώστε να μπορούν να λαμβάνουν υπόψη και νέα αποδεικτικά στοιχεία, αλλά μόνον «επιπρόσθετα» ή «συμπληρωματικά» προς τα εμπροθέσμως προσκομισθέντα κρίσιμα αποδεικτικά στοιχεία.

Εν προκειμένω, εφόσον δεν είχε προσκομιστεί εντός της προθεσμίας που έταξε το EUIPO κανένα αποδεικτικό στοιχείο της εξουσιοδοτήσεως της προσφεύγουσας να ασκήσει την ανακοπή, δεν ήταν δυνατό τα επίμαχα αποδεικτικά στοιχεία, τα οποία προσκομίστηκαν για πρώτη φορά ενώπιον του τμήματος προσφυγών, να χαρακτηριστούν ως «επιπρόσθετα» ή «συμπληρωματικά» κατά την έννοια του κανόνα 50, παράγραφος 1, τρίτο εδάφιο, του κανονισμού 2868/95 και του άρθρου 76, παράγραφος 2, του κανονισμού 207/2009. Άλλωστε, ακόμη και αν υποθεθεί ότι τα αποδεικτικά στοιχεία που η προσφεύγουσα κατέθεσε για πρώτη φορά ενώπιον του τμήματος προσφυγών μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως «επιπρόσθετα» ή «συμπληρωματικά», το τμήμα

^{39/} Κανονισμός (ΕΚ) 207/2009 του Συμβουλίου, της 26ης Φεβρουαρίου 2009, για το κοινοτικό σήμα (ΕΕ 2009, L 78, σ. 1).

^{40/} Κανονισμός (ΕΕ) 2017/1001 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 14ης Ιουνίου 2017, για το σήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ 2017, L 154, σ. 1).

^{41/} Κανονισμός (ΕΚ) 2868/95 της Επιτροπής, της 13ης Δεκεμβρίου 1995, περί της εφαρμογής του κανονισμού (ΕΚ) 40/94 του Συμβουλίου για το κοινοτικό σήμα (ΕΕ 1995, L 303, σ. 1).

^{42/} Κατ' εξουσιοδότηση κανονισμός (ΕΕ) 2017/1430 της Επιτροπής, της 18ης Μαΐου 2017, για τη συμπλήρωση του κανονισμού 207/2009 και για την κατάργηση των κανονισμών 2868/95 και 216/96 (ΕΕ 2017, L 205, σ. 1).

προσφυγών άσκησε, ούτως ή άλλως, ορθώς τη διακριτική του ευχέρεια δυνάμει του άρθρου 76, παράγραφος 2, του κανονισμού 207/2009. Τούτο διότι μπορούσε νομίμως να αρνηθεί να λάβει υπόψη τα αποδεικτικά αυτά στοιχεία, τα οποία προσκομίστηκαν μετά το πέρας της προθεσμίας που έταξε προς τούτο το τμήμα ανακοπών, με την αιτιολογία ότι οι περιστάσεις οι οποίες περιέβαλλαν την εκπρόθεσμη προσκόμισή τους από την προσφεύγουσα δεν την δικαιολογούσαν, χωρίς μάλιστα να χρειάζεται καν να εξεταστεί αν τα εν λόγω αποδεικτικά στοιχεία ήταν κρίσιμα και επαρκή.

Το ζήτημα της διακριτικής ευχέρειας των τμημάτων προσφυγών ως προς το αν θα λάβουν υπόψη εκπροθέσμως προσκομισθέντα αποδεικτικά στοιχεία προς στήριξη της ανακοπής βρισκόταν στο επίκεντρο και της υποθέσεως επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 12ης Οκτωβρίου 2017, **Moravia Consulting κατά EUIPO— Citizen Systems Europe (SDC-554S)** (T-316/16, [EU:T:2017:717](#)). Στην υπόθεση αυτή, η προσφεύγουσα, η οποία άσκησε ανακοπή κατά αιτήσεως καταχωρίσεως σήματος στηριζόμενη στο προγενέστερο εθνικό δικαίωμα που ισχυριζόταν ότι της παρείχε ένα μη καταχωρισμένο λεκτικό σήμα, δεν προσκόμισε κανένα αποδεικτικό στοιχείο σχετικό με την ισχύουσα εθνική νομοθεσία, οπότε η ανακοπή της απορρίφθηκε από το τμήμα ανακοπών. Η προσφεύγουσα έδωσε κατόπιν πληροφορίες για τις κρίσιμες εθνικές διατάξεις στη διάρκεια της διαδικασίας ενώπιον του τμήματος προσφυγών.

Το Γενικό Δικαστήριο επανέλαβε ότι, μολονότι ο κανόνας 50, παράγραφος 1, τρίτο εδάφιο, του κανονισμού 2868/95 ορίζει ότι, όταν η προσφυγή στρέφεται κατά αποφάσεως του τμήματος ανακοπών, το τμήμα προσφυγών εξετάζει την προσφυγή μόνον ως προς τα πραγματικά περιστατικά και τα αποδεικτικά στοιχεία τα οποία έχουν προβληθεί ή, αντιστοίχως, προσκομιστεί εντός των προθεσμιών που έταξε ή όρισε το τμήμα ανακοπών, εκτός αν το τμήμα προσφυγών εκτιμά ότι πρέπει να ληφθούν υπόψη «επιπρόσθετα» ή «συμπληρωματικά» πραγματικά περιστατικά και αποδεικτικά στοιχεία δυνάμει του άρθρου 76, παράγραφος 2, του κανονισμού 207/2009, εντούτοις ο κανόνας αυτός δεν πρέπει να ερμηνεύεται υπό την έννοια ότι διευρύνει τη διακριτική ευχέρεια των τμημάτων προσφυγών, ώστε να μπορούν να λαμβάνουν υπόψη και νέα αποδεικτικά στοιχεία.

Στην προκειμένη περίπτωση, η προσφεύγουσα δεν είχε προσκομίσει, στο πλαίσιο της διαδικασίας ανακοπής, το παραμικρό αποδεικτικό στοιχείο για το περιεχόμενο των διατάξεων του εθνικού δικαίου εντός της ταχθείσας προθεσμίας ούτε είχε επικαλεστεί οποιονδήποτε λόγο που να δικαιολογεί τη στάση της. Επιπλέον, το μοναδικό στοιχείο το οποίο προέβαλε η προσφεύγουσα προς απόδειξη της υπάρξεως, του κύρους και της εκτάσεως της προστασίας της δυνάμει του μη καταχωρισμένου προγενέστερου σήματος δεν παρείχε καμία πληροφορία ούτε σχετικά με τη χρήση του προγενέστερου σήματος το οποίο επικαλέστηκε ούτε με τις απαιτούμενες κατά το εθνικό δίκαιο προϋποθέσεις. Υπό τις συνθήκες αυτές, το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι οι παραπομπές στις διατάξεις της εθνικής νομοθεσίας για πρώτη φορά ενώπιον του τμήματος προσφυγών δεν συνιστούσαν στοιχεία «επιπρόσθετα» ή «συμπληρωματικά» σε σχέση με εκείνα που είχαν προσκομιστεί ενώπιον του τμήματος ανακοπών. Ως εκ τούτου, το τμήμα προσφυγών δεν είχε υποπέσει σε σφάλμα κρίνοντας ότι δεν ήταν στη διακριτική του ευχέρεια να δεχθεί τα αποδεικτικά στοιχεία που προσκομίστηκαν για πρώτη φορά ενώπιόν του, δεδομένου ότι αυτά είχαν υποβληθεί εκπροθέσμως.

β. Εξωσυμβατική ευθύνη

Η απόφαση της 17ης Φεβρουαρίου 2017, **Novar κατά EUIPO** (T-726/14, [EU:T:2017:99](#)), εκδόθηκε επί αγωγής με αίτημα την αποκατάσταση της υλικής ζημίας που ισχυρίστηκε ότι υπέστη η ενάγουσα λόγω των εξόδων δικηγόρου στα οποία υποβλήθηκε στο πλαίσιο προσφυγής κατά αποφάσεως του τμήματος ανακοπών, εκδοθείσας, όπως υποστήριζε η ενάγουσα, κατά παράβαση του κανόνα 19, παράγραφος 2, στοιχείο α', του κανονισμού 2868/95 [νυν άρθρου 7, παράγραφος 2, στοιχείο α', του κατ' εξουσιοδότηση κανονισμού 2017/1430].

Αφού υπενθύμισε ότι για να στοιχειοθετηθεί η εξωσυμβατική ευθύνη της Ένωσης λόγω παράνομης συμπεριφοράς των θεσμικών ή άλλων οργάνων της πρέπει να πληρούνται σωρευτικώς τρεις προϋποθέσεις, ήτοι, πρώτον, η

συμπεριφορά που προσάπτεται να είναι παράνομη, δεύτερον, η ζημία να είναι πραγματική και, τρίτον, να υφίσταται αιτιώδης συνάφεια μεταξύ συμπεριφοράς και ζημίας, το Γενικό Δικαστήριο στράφηκε κατευθείαν στην εξέταση της ενδεχόμενης υπάρξεως αιτιώδους συνάφειας μεταξύ της φερόμενης ως παράνομης συμπεριφοράς του EUIPO και της ζημίας που επικαλέστηκε η ενάγουσα.

Το Γενικό Δικαστήριο παρέπεμψε στην πάγια νομολογία σύμφωνα με την οποία, όταν δεν είναι υποχρεωτική η εκπροσώπηση από δικηγόρο ή από σύμβουλο στο πλαίσιο διαδικασίας προ της ασκήσεως ενδίκου βοηθήματος, δεν συντρέχει αιτιώδης συνάφεια μεταξύ της προβαλλόμενης ζημίας, ήτοι των εξόδων για μια τέτοια εκπροσώπηση, και της ενδεχομένου αξιόμεμπτης συμπεριφοράς του θεσμικού οργάνου ή του οργανισμού της Ένωσης. Πράγματι, καίτοι δεν μπορεί να απαγορευθεί στον ενδιαφερόμενο να ζητήσει, ήδη κατά το στάδιο αυτό, δικηγορικές συμβουλές, αυτό αποτελεί προσωπική του επιλογή, για την οποία δεν φέρει, κατά συνέπεια, ευθύνη το θεσμικό όργανο ή ο οργανισμός. Εν προκειμένω, όπως παρατήρησε το Γενικό Δικαστήριο, από το άρθρο 92 του κανονισμού 207/2009 (νυν άρθρο 119 του κανονισμού 2017/1001) προκύπτει ότι η εκπροσώπηση από δικηγόρο ενώπιον των οργάνων του EUIPO δεν είναι υποχρεωτική για έναν διάδικο, όπως η ενάγουσα. Το Γενικό Δικαστήριο συνήγαγε εξ αυτού ότι τα έξοδα δικηγόρου στα οποία υποβλήθηκε η ενάγουσα οφείλονταν σε προσωπική της επιλογή και δεν μπορούσαν να καταλογιστούν άμεσα στο EUIPO. Άρα, δεν υπήρχε αιτιώδης συνάφεια μεταξύ της φερόμενης ως παράνομης συμπεριφοράς του EUIPO και των εξόδων για την εκπροσώπηση από δικηγόρο, στα οποία υποβλήθηκε η ενάγουσα στο πλαίσιο της διαδικασίας προσφυγής.

γ. Απόλυτοι λόγοι απαραδέκτου

Η απόφαση της 21ης Ιουνίου 2017, *M/S. Indeutsch International κατά EUIPO — Crafts Americana Group (Αναπαράσταση τεθλασμένων γραμμών —σεβρόν— μεταξύ δύο παράλληλων γραμμών)* (T-20/16, [EU:T:2017:410](#)), αφορούσε αίτηση κηρύξεως ακυρότητας σήματος, το οποίο συνίστατο σε ένα επαναλαμβανόμενο γεωμετρικό σχέδιο και είχε καταχωριστεί για «βελόνες πλεξίματος» και «αγκυλωτές βελόνες για πλέξιμο με βελονάκι». Το τμήμα προσφυγών δέχθηκε την προσφυγή που ασκήθηκε ενώπιον του κατά της απορριπτικής αποφάσεως την οποία είχε εκδώσει το τμήμα ακυρώσεων επί της προαναφερθείσας αιτήσεως. Κατά το τμήμα προσφυγών, το επίδικο σήμα δεν είχε διακριτικό χαρακτήρα, κατά την έννοια του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', του κανονισμού 207/2009 [νυν άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', του κανονισμού 2017/1001]. Η υπόθεση περιστρεφόταν γύρω από το ζήτημα αν, στο πλαίσιο της εκτιμήσεως του διακριτικού χαρακτήρα του σήματος, το τμήμα προσφυγών μπορούσε νομίμως να στηριχθεί όχι στο επίδικο σήμα όπως είχε καταχωριστεί, αλλά στις μορφές υπό τις οποίες, κατά το τμήμα προσφυγών, εκδηλωνόταν η πραγματική του χρήση.

Το Γενικό Δικαστήριο σημείωσε ότι, λαμβανομένων υπόψη των υπέρτερων αναγκών ασφάλειας δικαίου τις οποίες εξυπηρετεί η ύπαρξη του μητρώου σημάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο διακριτικός χαρακτήρας του σήματος επιβάλλεται να εξετάζεται με σημείο αναφοράς το σήμα όπως έχει καταχωριστεί ή όπως απεικονίζεται στην αίτηση καταχώρισης, ανεξαρτήτως του τρόπου χρήσης του. Ειδικότερα, όπως υπογράμμισε το Γενικό Δικαστήριο, αν τα άρθρα 7 και 8 του κανονισμού 207/2009 (νυν άρθρα 7 και 8 του κανονισμού 2017/1001) εφαρμόζονταν με βάση όχι τα σήματα της Ένωσης όπως είχαν ζητηθεί ή καταχωριστεί αλλά με βάση τη χρήση τους, το αποτέλεσμα θα ήταν να ματαιωθεί η λειτουργία του εν λόγω μητρώου ως εγγύου της βεβαιότητας που πρέπει να περιβάλλει την ακριβή φύση των δικαιωμάτων τα οποία έχει ως αποστολή να προστατεύει. Με αυτή τη λογική, όταν το σήμα του οποίου ζητείται η καταχώριση ή το καταχωρισμένο σήμα συνίσταται σε δισδιάστατη ή τρισδιάστατη απεικόνιση του προϊόντος που προσδιορίζει, ο διακριτικός χαρακτήρας του εξαρτάται από το αν αποκλίνει σε σημαντικό βαθμό από τα γενικώς ή συνήθως ισχύοντα στον σχετικό τομέα και, κατ'επέκταση, από το αν είναι ικανό να πληροί τη βασική του λειτουργία ως προσδιοριστικού της εμπορικής προελεύσεως του προϊόντος. Στις περιπτώσεις σημάτων που συνίστανται στο σχήμα του προϊόντος το οποίο προσδιορίζουν, και όχι σε κάποιο αφηρημένο σχήμα, η αρμόδια αρχή μπορεί κάλλιστα να εντοπίζει τα ουσιώδη χαρακτηριστικά εξετάζοντας το ίδιο το προϊόν. Στην προκειμένη περίπτωση, το επίδικο σήμα όπως είχε καταχωριστεί εμφάνιζε τα χαρακτηριστικά αφηρημένου γεωμετρικού μοτίβου με τη μορφή επαναλαμβανόμενου

σχεδίου το οποίο συνίστατο σε δύο παράλληλες γραμμές που περιέκλειαν σαφώς καθορισμένες τεθλασμένες γραμμές (σεβρόν) και ήταν στο σύνολό του ασπρόμαυρο. Το Γενικό Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η επιλογή του τμήματος προσφυγών να στηριχθεί, υπό τις συγκεκριμένες περιστάσεις, στο γεγονός ότι πάνω στην επιφάνεια των προϊόντων της προσφεύγουσας εμφανίζονταν σχέδια με μορφή έγχρωμων τεθλασμένων γραμμών, προκειμένου να εξετάσει τον διακριτικό χαρακτήρα της εμφανίσεως των προϊόντων αυτών κατά την έννοια του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', του κανονισμού 207/2009, αντί να διενεργήσει την εξέταση με βάση το επίδικο σήμα όπως είχε καταχωριστεί, δεν συνέβαλλε απλώς στον εντοπισμό των ουσιωδών χαρακτηριστικών γνωρισμάτων του σήματος, αλλά αποτελούσε σημαντική παραμόρφωση των γνωρισμάτων αυτών. Επομένως, το τμήμα προσφυγών είχε παραβεί το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', του κανονισμού 207/2009.

Με την απόφαση της 14ης Δεκεμβρίου 2017, *bet365 Group κατά EUIPO — Hansen (BET365)* (T-304/16, [EU:T:2017:912](#)), το Γενικό Δικαστήριο έλεγξε τη νομιμότητα της αποφάσεως του πέμπτου τμήματος προσφυγών του EUIPO, που έκρινε ότι το λεκτικό σημείο BET365, του οποίου την καταχώριση ζήτησε η προσφεύγουσα, δεν είχε αποκτήσει, μέσω της χρήσης του, διακριτικό χαρακτήρα σε σημαντικό τμήμα της κρίσιμης για τη διαφορά εδαφικής περιοχής, όπου στερούνταν εγγενώς τέτοιου χαρακτήρα.

Υπενθυμίζοντας ότι, βάσει του άρθρου 7, παράγραφοι 2 και 3, του κανονισμού 207/2009 (νυν άρθρου 7, παράγραφοι 2 και 3, του κανονισμού 2017/1001), δεν αποκλείεται να γίνει δεκτό ότι η απόκτηση διακριτικού χαρακτήρα μέσω της χρήσης σε ορισμένα κράτη μέλη συνεπάγεται την απόκτηση διακριτικού χαρακτήρα και σε άλλα κράτη μέλη, αρκεί να μπορεί από αντικειμενικά και αξιόπιστα στοιχεία να συναχθεί το συμπέρασμα ότι οι αντίστοιχες αγορές είναι συγκρίσιμες από πλευράς του τρόπου με τον οποίο το ενδιαφερόμενο κοινό αντιλαμβάνεται το επίδικο σήμα, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι το τμήμα προσφυγών δεν υπέπεσε σε σφάλμα κρίνοντας ότι η εξέταση της αποκτήσεως διακριτικού χαρακτήρα μέσω της χρήσης έπρεπε να περιοριστεί μόνο σε εκείνα τα κράτη μέλη όπου μεγάλο τμήμα των καταναλωτών ομιλεί ή κατανοεί την αγγλική γλώσσα και είναι, συνεπώς, σε θέση να αντιληφθεί τι σημαίνει η φράση «bet365». Αποφάνθηκε ωστόσο ότι κακώς το τμήμα προσφυγών δεν περιέλαβε την Κύπρο και τη Μάλτα στην κρίσιμη εδαφική περιοχή, δεδομένου ότι τα αγγλικά ομιλούνται και γίνονται αντιληπτά ευρέως σε αμφότερες αυτές τις χώρες, οι οποίες ήταν ήδη μέλη της Ευρωπαϊκής Κοινότητας κατά τον χρόνο που υποβλήθηκε η αίτηση καταχωρίσεως του επίδικου σήματος.

Ακολούθως, το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε ότι η απόκτηση, από σήμα, διακριτικού χαρακτήρα μέσω της χρήσης του δεν σημαίνει κατ' ανάγκην ότι αυτό έχει χρησιμοποιηθεί αυτοτελώς, αλλά μπορεί να οφείλεται και σε χρήση του ως μέρους άλλου καταχωρισμένου σήματος ή στη χρήση του σε συνδυασμό με άλλο καταχωρισμένο σήμα, υπό την προϋπόθεση, σε αμφότερες τις περιπτώσεις, ότι η χρήση η οποία γίνεται έχει ως αποτέλεσμα να αντιλαμβάνονται οι ενδιαφερόμενοι καταναλωτές ότι προϊόντα ή υπηρεσίες που προσδιορίζονται μόνον από το υπό εξέταση σήμα προέρχονται από τη συγκεκριμένη επιχείρηση, η οποία το χρησιμοποιεί είτε ως μέρος άλλου σήματος ή σε συνδυασμό με άλλο σήμα. Έτσι, δεν υπήρχε λόγος να θεωρηθεί ότι οι διάφορες χρήσεις του στοιχείου «bet365» ήσαν φύσει απρόσφορες να συμβάλουν στην απόδειξη της αποκτήσεως, από το επίδικο σήμα, διακριτικού χαρακτήρα μέσω της χρήσης, κατά μείζονα δε λόγο επειδή επρόκειτο για λεκτικό σήμα, του οποίου δεν είναι δυνατό να προδικαστούν όλες οι απεικονίσεις και χρήσεις, στον βαθμό που οι τελευταίες εντάσσονταν στο πλαίσιο της χρήσης του επίμαχου σημείου ως σήματος.

Επιπλέον, κατά την εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου, το τμήμα προσφυγών υπέπεσε σε νομικό σφάλμα κρίνοντας γενικώς ότι η χρήση του επίδικου σήματος ως ονομασίας ιστότοπου δεν μπορούσε να αποτελέσει χρήση του ως σήματος. Κατά το Γενικό Δικαστήριο, είναι εύλογο να υποθεθεί ότι, με εξαίρεση ορισμένους νέους παίκτες ή στοιχηματίζοντες οι οποίοι μόλις αρχίζουν να πειραματίζονται, ένας πελάτης που συνδέεται με τον ιστότοπο της προσφεύγουσας στη διεύθυνση «www.bet365.com» δεν το κάνει τυχαία και ότι αναφέρεται στο επίδικο σήμα ή στα παράγωγά του ως προσδιοριστικά των υπηρεσιών της προσφεύγουσας, κατ' αντιδιαστολή προς τις υπηρεσίες των ανταγωνιστών της, όπως ακριβώς ο πελάτης θα εισερχόταν σε όποιο κατάσταση φέρει επιγραφή η οποία αντιστοιχεί στο σήμα των προϊόντων ή των υπηρεσιών που αναζητεί και που προσφέρονται εκεί. Άρα πληροφορίες όπως ο αριθμός των επισκέψεων στον ιστότοπο της προσφεύγουσας, η κατάταξή του από πλευράς επισκεψιμότητας σε διάφορες χώρες ή το πόσες φορές έγινε αναζήτηση για το επίδικο σήμα ή

για τα παράγωγά του σε διαδικτυακές μηχανές αναζήτησης αποτελούν δεδομένα ικανά να συντελέσουν στην απόδειξη της αποκτήσεως, από το επίδικο σήμα, διακριτικού χαρακτήρα μέσω της χρήσης του. Το ίδιο μπορεί να ισχύει και για τα αποσπάσματα σελίδων του ιστότοπου της προσφεύγουσας ή άλλων ιστοτόπων, σε διαφορετικές γλώσσες, όπου εμφανίζονται το επίδικο σήμα ή τα παράγωγά του, αρκεί από το εύρος των στοιχείων που προσκομίζονται να προκύπτει σημαντική χρήση του επίδικου σήματος ως σήματος. Εξάλλου, το Γενικό Δικαστήριο τόνισε ότι η εμφάνιση του στοιχείου «bet365» στον αθλητικό Τύπο ή στον εξειδικευμένο Τύπο για τυχερά παιχνίδια και στοιχηματισμό, παραδείγματος χάριν σε έντυπα και ηλεκτρονικά μέσα σχετικά με πιθανότητες στοιχημάτων και τη σύγκριση των υπηρεσιών των διαφόρων παρόχων, ή, περαιτέρω, στο πλαίσιο χορηγιών αθλητικών διοργανώσεων οι οποίες αποτελούν αντικείμενο στοιχηματισμού, είναι σαφώς ενδεικτική της χρήσης του στοιχείου αυτού ως σήματος για τον προσδιορισμό της προελεύσεως των προτεινόμενων ή μνημονευόμενων υπηρεσιών, για τη διάκρισή τους από τις υπηρεσίες των ανταγωνιστών της προσφεύγουσας και, αναλόγως της περιπτώσεως, για την προώθησή τους. Κατά συνέπεια, το τμήμα προσφυγών έσφαλε κατά τον νομικό χαρακτηρισμό των πραγματικών περιστατικών που τέθηκαν υπόψη του, αποκλείοντας το ενδεχόμενο να αποδειχθεί η χρήση του επίδικου σήματος ως σήματος, μέσω των δημοσιευμάτων που προσκόμισε η προσφεύγουσα, ή τουλάχιστον μέρους αυτών.

Τέλος, το Γενικό Δικαστήριο υπογράμμισε ότι, εφόσον το επίδικο σήμα και τα παράγωγά του είναι τα μόνα χρησιμοποιούμενα από την προσφεύγουσα ως σήματα για τον εν γένει προσδιορισμό των στοιχηματικών παιχνιδιών και στοιχημάτων, αν τα ποσά τα οποία γνωστοποίησε η προσφεύγουσα, δηλαδή ο κύκλος εργασιών, τα στοιχηματιζόμενα ποσά και οι διαφημιστικές επενδύσεις, ήταν ευλόγως δυνατόν να αποδοθούν κατ' ουσίαν στα στοιχηματικά παιχνίδια και στα στοιχήματα, τότε έπρεπε να ληφθούν υπόψη για τις υπηρεσίες αυτές. Οπότε, το τμήμα προσφυγών υπέπεσε επίσης σε σφάλμα κατά τον νομικό χαρακτηρισμό των πραγματικών περιστατικών αποκλείοντας τα δεδομένα αυτά από τα στοιχεία που έλαβε υπόψη στο πλαίσιο της εκτιμήσεώς του. Υπό τις συνθήκες αυτές, λαμβανομένων υπόψη, πρώτον, των κριτηρίων βάσει των οποίων εκτιμάται αν ένα σήμα έχει αποκτήσει διακριτικό χαρακτήρα μέσω της χρήσης του, δεύτερον, των διαφόρων διαπιστωθέντων νομικών σφαλμάτων ή σφαλμάτων νομικού χαρακτήρα των πραγματικών περιστατικών και, τρίτον, της πληθώρας των προσκομισθέντων ενώπιον του τμήματος προσφυγών στοιχείων που μπορούσαν κάλλιστα να χρησιμεύσουν προς απόδειξη της αποκτήσεως, από το επίδικο σήμα, διακριτικού χαρακτήρα μέσω της χρήσης του στην κρίσιμη εδαφική περιοχή, αλλά δεν ελήφθησαν δεόντως υπόψη από το τμήμα προσφυγών, το Γενικό Δικαστήριο κατέληξε ότι το διατακτικό της προσβαλλόμενης αποφάσεως δεν ήταν αρκούντως αιτιολογημένο όσον αφορά τις υπηρεσίες στοιχηματικών παιχνιδιών και στοιχηματισμού.

δ. Σχετικοί λόγοι απαραδέκτου

Η απόφαση της 7ης Δεκεμβρίου 2017, **Coca-Cola κατά EUIPO — Mitico (Master)** (T-61/16, [EU:T:2017:877](#)), εκδόθηκε από το Γενικό Δικαστήριο επί προσφυγής με αίτημα την ακύρωση της αποφάσεως του τέταρτου τμήματος προσφυγών του EUIPO να απορρίψει την προσφυγή κατά της αποφάσεως με την οποία το τμήμα ανακοπών απέρριψε την ανακοπή κατά της αιτήσεως καταχωρίσεως του εικονιστικού σημείου Master ως σήματος. Η απόφαση του τμήματος προσφυγών είχε εκδοθεί σε συνέχεια της αποφάσεως **Coca-Cola κατά ΓΕΕΑ — Mitico (Master)**⁴³, με την οποία το Γενικό Δικαστήριο ακύρωσε μια πρώτη απορριπτική απόφαση του τμήματος προσφυγών επί προσφυγής κατά της αποφάσεως του τμήματος ανακοπών περί απορρίψεως της ανακοπής. Η υπόθεση στάθηκε αφορμή για να διευκρινίσει το Γενικό Δικαστήριο, στο πλαίσιο της εκτιμήσεως του «κινδύνου παρασιτισμού» εις βάρος του προγενέστερου σήματος, αφενός, αν από πλευράς της αρχής της εδαφικότητας

43/ Απόφαση της 11ης Δεκεμβρίου 2014, T-480/12, [EU:T:2014:1062](#).

επιτρέπεται να λαμβάνεται υπόψη η εκτός του εδάφους της Ένωσης χρήση του σήματος του οποίου ζητείται η καταχώριση και, αφετέρου, αν είναι δυνατό να αποδεικνύεται ο κίνδυνος αυτός βάσει επαγωγικής λογικής.

Πρώτον, ως προς το αν μπορούσε να ληφθεί υπόψη η εκτός του εδάφους της Ένωσης χρήση του σήματος του οποίου ζητήθηκε η καταχώριση, το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε ότι, στο δίκαιο των σημάτων, η αρχή της εδαφικότητας συνεπάγεται ότι το δίκαιο του κράτους —ή της ενώσεως κρατών— εντός του οποίου ζητείται η προστασία ενός σήματος είναι εκείνο που καθορίζει τις προϋποθέσεις της προστασίας αυτής. Δεδομένου ότι η παρεμβαίνουσα είχε καταθέσει αίτηση καταχώρισεως σήματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το δίκαιο της Ένωσης, και δη ο κανονισμός 207/2009, καθόριζαν, δυνάμει της αρχής της εδαφικότητας, τις προϋποθέσεις της προστασίας. Κατά το Γενικό Δικαστήριο, η αρχή της εδαφικότητας, όπως εξειδικεύεται στο δίκαιο των σημάτων, ουδόλως αποκλείει να συνεκτιμώνται πράξεις χρήσεως, εκτός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, του σήματος του οποίου ζητήθηκε η καταχώριση, για να θεμελιωθεί ένα λογικό συμπέρασμα σχετικά με την πιθανή εμπορική χρήση του σήματος εντός της Ένωσης, ούτως ώστε να αποδειχθεί η ύπαρξη κινδύνου να αντληθεί αθέμιτο όφελος, εντός της Ένωσης, από τη φήμη ενός προγενέστερου σήματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατά την έννοια του άρθρου 8, παράγραφος 5, του κανονισμού 207/2009 (νυν άρθρου 8, παράγραφος 5, του κανονισμού 2017/1001). Συνεπώς, εν προκειμένω, δεν προσέκρουε στην αρχή της εδαφικότητας η συνεκτίμηση αποδεικτικών στοιχείων σε σχέση με την πραγματική εμπορική χρήση στη Συρία ή στη Μέση Ανατολή του σήματος Master (σε συνδυασμό με τη λέξη «cola»), όπως αποσπάσματα από τον ιστότοπο «www.mastercola.com», ο οποίος έχει ως βασική γλώσσα την αραβική, προκειμένου να αποδειχθεί ο κίνδυνος να προσπορίσει η χρήση του εν λόγω σήματος εντός της Ένωσης αθέμιτο όφελος από τη φήμη των τεσσάρων προγενέστερων καταχωρισμένων στην Ένωση σημάτων Coca-Cola.

Δεύτερον, ως προς τη μέθοδο της επαγωγικής λογικής σε σχέση με τον κίνδυνο παρασιτισμού εντός της Ένωσης, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι από την κατάθεση αιτήσεως καταχώρισεως σήματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης μπορεί να συναχθεί το λογικό συμπέρασμα ότι ο δικαιούχος του έχει την πρόθεση να διαθέσει τα προϊόντα ή τις υπηρεσίες του εντός της Ένωσης. Στην προκειμένη περίπτωση, ήταν λογικά προβλέψιμο ότι, αν γινόταν δεκτή η αίτηση καταχώρισεως σήματος, η παρεμβαίνουσα θα τροποποιούσε τον ιστότοπό της ώστε να συνάδει με την πρόθεση διαθέσεως, εντός της Ένωσης, των προϊόντων της που φέρουν το σήμα αυτό. Πράγματι, ο ιστότοπος «www.mastercola.com» επιδεχόταν μεταβολές και θα μπορούσε να τροποποιηθεί ούτως ώστε να στοχεύει στους καταναλωτές της Ένωσης, για παράδειγμα, με την προσθήκη περιεχομένου σε μία ή περισσότερες επίσημες γλώσσες της Ένωσης. Ελλείψει συγκεκριμένων στοιχείων αναφορικά με τις εμπορικές προθέσεις της παρεμβαίνουσας στην Ένωση, έπρεπε να γίνει δεκτό ότι, από τα αποσπάσματα του ιστότοπου «www.mastercola.com» που προσκόμισε η προσφεύγουσα σχετικά με την εκτός της Ένωσης πραγματική χρήση, από την παρεμβαίνουσα, του σήματος του οποίου ζητήθηκε η καταχώριση, μπορούσε να διαπιστωθεί εκ πρώτης όψεως μελλοντικός μη υποθετικός κίνδυνος αθέμιτου οφέλους εντός της Ένωσης. Το Γενικό Δικαστήριο τόνισε επίσης ότι δεν ήταν άνευ σημασίας το γεγονός ότι η παρεμβαίνουσα δεν προσκόμισε κανένα ειδικό στοιχείο από το οποίο να προκύπτει ότι οι εμπορικές της προθέσεις στην Ένωση ήσαν διαφορετικές από ό,τι σε τρίτες χώρες. Με βάση το ως άνω σκεπτικό, το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι η εκ μέρους της παρεμβαίνουσας πραγματική χρήση του σήματος του οποίου ζητήθηκε η καταχώριση, με συγκεκριμένη παρουσίαση και με στόχο εκτός της Ένωσης, δικαιολογούσε το λογικό συμπέρασμα ότι ελλοχεύει σοβαρός κίνδυνος να χρησιμοποιηθεί το σήμα αυτό με τον ίδιο τρόπο στην Ένωση όπως και στις τρίτες χώρες, δεδομένου μάλιστα ότι η παρεμβαίνουσα ζήτησε ρητώς την καταχώριση του σήματος για χρήση εντός της Ένωσης.

Η απόφαση της 11ης Δεκεμβρίου 2017, *JT κατά EUIPO — Carrasco Pirard (QUILAPAYÚN)* (T-249/15, [EU:T:2017:885](#)), εκδόθηκε από το Γενικό Δικαστήριο επί προσφυγής ακυρώσεως κατά της αποφάσεως του τμήματος προσφυγών του EUIPO να ακυρώσει την απόφαση του τμήματος ανακοπών και να απορρίψει την ανακοπή, με την αιτιολογία ότι ο προσφεύγων δεν είχε αποδείξει ποιος ήταν ο «πραγματικός δικαιούχος» του προγενέστερου σήματος, στο οποίο θεμελιωνόταν η ανακοπή. Η υπόθεση αναγόταν σε ανακοπή που βασιζόταν σε προγενέστερο μη καταχωρισμένο εικονιστικό σήμα (QUILAPAYÚN) και ασκήθηκε κατά της αιτήσεως καταχώρισεως ενός σήματος

πανομοιότυπου με το προγενέστερο μη καταχωρισμένο σήμα. Εξ αφορμής της υποθέσεως αυτής το Δικαστήριο εξέτασε, για πρώτη φορά, το ζήτημα αν η ιδιότητα του συνδικαιούχου σήματος αρκεί προς άσκηση ανακοπής.

Το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε ότι από τον συνδυασμό του άρθρου 8, παράγραφος 1, στοιχεία α' και β', και παράγραφος 2, στοιχείο γ', του κανονισμού 207/2009 [νυν άρθρου 8, παράγραφος 1, στοιχεία α' και β', και παράγραφος 2, στοιχείο γ', του κανονισμού 2017/1001], του άρθρου 41, παράγραφος 1, στοιχείο α', του κανονισμού 207/2009 [νυν άρθρου 46, παράγραφος 1, στοιχείο α', του κανονισμού 2017/1001], του κανόνα 19, παράγραφος 2, και του κανόνα 20, παράγραφος 1, του κανονισμού 2868/95 συνάγεται ότι, για να ασκηθεί ανακοπή δυνάμει του άρθρου 8, παράγραφος 1, του κανονισμού 207/2009 στηριζόμενη σε παγκοίμως γνωστό σήμα κατά την έννοια του άρθρου 8, παράγραφος 2, στοιχείο γ', του ίδιου κανονισμού, απαιτείται να αποδείξει ο ανακόπτων ότι το σήμα είναι παγκοίμως γνωστό σε κράτος μέλος, κατά την έννοια του άρθρου 6δς της Συμβάσεως των Παρισίων⁴⁴, και ότι είναι δικαιούχος του σήματος αυτού. Το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε δε ότι, για να αποδειχθεί ποιος είναι ο δικαιούχος μη καταχωρισμένου σήματος, πρέπει να πληρούνται ειδικές προϋποθέσεις. Ο προσφεύγων δεν μπορεί, εξ ορισμού, να προσκομίσει πιστοποιητικό καταθέσεως ή καταχωρίσεως του σήματος στο οποίο βασίζεται η ανακοπή προκειμένου να αποδείξει ότι είναι δικαιούχος του σήματος αυτού. Οφείλει να αποδείξει ότι, μέσω της χρήσης του προγενέστερου μη καταχωρισμένου σήματος, απέκτησε δικαιώματα επ' αυτού.

Εξάλλου, κατά το Γενικό Δικαστήριο, από καμία από τις προαναφερθείσες διατάξεις δεν προκύπτει ότι το πρόσωπο που ασκεί ανακοπή δυνάμει του άρθρου 8, παράγραφος 2, στοιχείο γ', του κανονισμού 207/2009 υποχρεούται να αποδείξει ότι είναι «αποκλειστικός» δικαιούχος του προγενέστερου μη καταχωρισμένου παγκοίμως γνωστού σήματος, το οποίο επικαλείται προς στήριξη της ανακοπής του. Όπως απορρέει από τις διατάξεις του άρθρου 41 του κανονισμού 207/2009, του κανόνα 19, παράγραφος 2, και του κανόνα 20, παράγραφος 1, του κανονισμού 2868/95, ο ανακόπτων οφείλει να αποδείξει ότι έχει αποκτήσει επαρκή δικαιώματα επί του προγενέστερου μη καταχωρισμένου παγκοίμως γνωστού σήματος, κατά την έννοια του άρθρου 8, παράγραφος 2, στοιχείο γ', του κανονισμού 207/2009, για να μπορεί να θεωρηθεί δικαιούχος του σήματος αυτού, πράγμα το οποίο ουδόλως σημαίνει ότι πρέπει να αποδείξει ότι είναι ο αποκλειστικός δικαιούχος του. Άλλωστε, ο κανόνας 15, παράγραφος 1, του κανονισμού 2868/95 (νυν άρθρο 2, παράγραφος 1, του κατ' εξουσιοδότηση κανονισμού 2017/1430) ορίζει ότι, «αν ένα προγενέστερο σήμα ή/και προγενέστερο δικαίωμα έχει περισσότερους από ένα δικαιούχο (συνιδιοκτησία), η ανακοπή είναι δυνατό να ασκηθεί από οιονδήποτε/ οιοσδήποτε εξ αυτών ή όλους μαζί», όπερ σημαίνει ότι αναγνωρίζεται σε καθέναν εκ των συνδικαιούχων προγενέστερου σήματος η ευχέρεια να ασκήσει ανακοπή κατά της καταχωρίσεως σήματος.

Εν προκειμένω, όπως υπογράμμισε το Γενικό Δικαστήριο, αν επιβαλλόταν να υφίσταται αποκλειστικό δικαίωμα επί του προγενέστερου σήματος, ούτε ο προσφεύγων ούτε οι αιτούντες την καταχώριση του σήματος θα μπορούσαν να ασκήσουν ανακοπή κατά της καταχωρίσεως του επίμαχου σημείου από οποιονδήποτε τρίτο, εκτός αν η ανακοπή ασκούσαν από όλους μαζί, εφόσον όλοι διεκδικούν δικαίωμα επί του σημείου αυτού. Η απόκτηση, εκ μέρους του προσφεύγοντος, δικαιωμάτων επί του προγενέστερου μη καταχωρισμένου σήματος του παρείχε τη δυνατότητα να αντιταχθεί στην καταχώριση του σήματος που ζητήθηκε, ανεξαρτήτως αν και άλλοι, όπως οι αιτούντες, έχουν επίσης αποκτήσει δικαιώματα λόγω ενδεχόμενης χρήσης του συγκεκριμένου σήματος και από αυτούς. Κατόπιν τούτου, το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι το τμήμα προσφυγών υπέπεσε σε νομικό σφάλμα επειδή απαίτησε από τον προσφεύγοντα να αποδείξει ότι ήταν αποκλειστικός δικαιούχος του προγενέστερου σήματος, χωρίς να εξετάσει αν αρκούσε απλώς να είναι συνδικαιούχος του.

^{44/} Σύμβαση των Παρισίων για την προστασία της βιομηχανικής ιδιοκτησίας, της 20ής Μαρτίου 1883, όπως έχει αναθεωρηθεί και τροποποιηθεί.

3. ΣΧΕΔΙΑ Ή ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΑ

Με την απόφαση της 16ης Φεβρουαρίου 2017, *Θερμοσυσσωρευτές για θερμαντικά σώματα* (T-828/14 και T-829/14, [EU:T:2017:87](#))⁴⁵, το Γενικό Δικαστήριο έδωσε διευκρινίσεις ως προς τον χρόνο κατά τον οποίο πρέπει να εκτιμάται αν το σχέδιο ή υπόδειγμα έχει ατομικό χαρακτήρα και να αποδεικνύεται τυχόν κορεσμός όσον αφορά την τεχνολογική εξέλιξη, κατά την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΚ) 6/2002⁴⁶. Η προσφεύγουσα υποστήριξε ότι το τμήμα προσφυγών είχε υποπέσει σε σφάλμα σχετικά με το κρίσιμο χρονικό σημείο για την εκτίμηση της υπάρξεως κορεσμού στην τεχνολογική εξέλιξη, λαμβάνοντας ως σημείο αναφοράς τον χρόνο εκδόσεως των προσβαλλόμενων αποφάσεων, ενώ αυτή έπρεπε να ανατρέχει στον χρόνο υποβολής της αιτήσεως καταχωρίσεως των επίδικων σχεδίων ή υποδειγμάτων.

Το Γενικό Δικαστήριο επιβεβαίωσε ότι ο ατομικός χαρακτήρας του σχεδίου ή υποδείγματος και ο ενδεχόμενος κορεσμός σε επίπεδο τεχνολογικής εξελίξεως πρέπει όντως, σύμφωνα με το άρθρο 6, παράγραφος 1, του κανονισμού 6/2002, να εξετάζονται με βάση τον χρόνο καταθέσεως της αιτήσεως καταχωρίσεως. Διαπίστωσε συνεπώς ότι το τμήμα προσφυγών είχε υποπέσει σε σφάλμα ως προς τον χρόνο κατά τον οποίο πρέπει να εκτιμάται η ενδεχόμενη ύπαρξη κορεσμού σε επίπεδο τεχνολογικής εξελίξεως.

Με την απόφαση της 13ης Ιουνίου 2017, *Ball Beverage Packaging Europe κατά EUIPO — Crown Hellas Can (Μεταλλικά κουτιά ποτών)* (T-9/15, [EU:T:2017:386](#)), το Γενικό Δικαστήριο έδωσε επίσης χρήσιμες διευκρινίσεις σχετικά με τη φύση της διαδικασίας καταχωρίσεως κοινοτικών σχεδίων ή υποδειγμάτων, με την έννοια του «προϊόντος» όπως χρησιμοποιείται στο άρθρο 3, στοιχείο α', του κανονισμού 6/2002 και με τη σημασία που έχει για την όλη διαδικασία η περιγραφή του επίδικου σχεδίου ή υποδείγματος, η οποία περιέχεται στην αίτηση καταχωρίσεως, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 36, παράγραφος 3, στοιχείο α', του εν λόγω κανονισμού.

Το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε κατ' αρχάς ότι, στον βαθμό που ο προσδιορισμός του αντικειμένου της προστασίας του σχεδίου ή υποδείγματος εντάσσεται στο πλαίσιο της επί της ουσίας εξετάσεως της καταχωρίσεώς του, η θέση την οποία ενδέχεται να διατυπώσει το EUIPO επί του ζητήματος αυτού στη διάρκεια της διαδικασίας καταχωρίσεως δεν δεσμεύει το τμήμα προσφυγών, λαμβανομένου υπόψη του τυπικού και διεκπεραιωτικού ελέγχου που πραγματοποιεί το EUIPO κατά τη διαδικασία καταχωρίσεως.

Το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε ακολούθως την αιτίαση ότι εσφαλμένως το τμήμα προσφυγών έκρινε ότι το επίδικο σχέδιο ή υπόδειγμα, ήτοι η αναπαράσταση τριών διαφορετικού μεγέθους μεταλλικών κουτιών ποτών, δεν συνιστούσε «προϊόν», κατά την έννοια του άρθρου 3, στοιχείο α', του κανονισμού 6/2002. Το Γενικό Δικαστήριο σημείωσε επ' αυτού ότι το αντικείμενο ενός σχεδίου ή υποδείγματος δεν μπορεί να είναι παρά ένα ενιαίο αντικείμενο, αφού το ως άνω άρθρο αναφέρεται ρητώς στην εικόνα «ενός προϊόντος». Επιπλέον, το Γενικό Δικαστήριο κατέστησε σαφές ότι ένα σύνολο περισσότερων αντικειμένων μπορεί να αποτελεί «ένα προϊόν» κατά την έννοια της προαναφερθείσας διατάξεως, αν έχουν αισθητική συνάφεια, εμφανίζουν λειτουργική σχέση και διατίθενται συνήθως στο εμπόριο ως ενιαίο προϊόν. Έτσι, το Γενικό Δικαστήριο κατέληξε εν προκειμένω στο συμπέρασμα ότι ήταν πρόδηλο ότι τα τρία μεταλλικά κουτιά ποτών τα οποία απεικονίζονταν στο επίδικο σχέδιο ή υπόδειγμα δεν πληρούσαν μια κοινή λειτουργία, υπό την έννοια ότι δεν επιτελούσαν κάποια λειτουργία που θα ήταν αδύνατο να την εκπληρώνει καθένα από αυτά ατομικά, όπως συμβαίνει, παραδείγματος χάριν, με τα μαχαιροπίρουνα ή με τη σκακίερα και τα πιόνια σκακιού.

^{45/} Βλ., επίσης, ανωτέρω, την παρουσίαση της ίδιας αποφάσεως υπό τον τίτλο «V. Διανοητική ιδιοκτησία — 1. Σύνθεση των τμημάτων προσφυγών κατόπιν αναπομπής».

^{46/} Κανονισμός (ΕΚ) 6/2002 του Συμβουλίου, της 12ης Δεκεμβρίου 2001, για τα κοινοτικά σχέδια και υποδείγματα (ΕΕ 2002, L 3, σ. 1).

Τέλος, το Γενικό Δικαστήριο παρατήρησε ότι η περιγραφή η οποία περιλαμβάνεται ενδεχομένως στην αίτηση καταχώρισεως δεν επηρεάζει τις εκτιμήσεις ουσίας σχετικά με τον νεωτερικό ή ατομικό χαρακτήρα του οικείου σχεδίου ή υποδείγματος. Κατά το Γενικό Δικαστήριο, η περιγραφή αυτή δεν ασκεί επιρροή ούτε ως προς το ζήτημα ποιο είναι το αντικείμενο της προστασίας του σχεδίου ή υποδείγματος, το οποίο συνδέεται αναμφισβήτητα με τις εκτιμήσεις επί του νεωτερικού ή του ατομικού χαρακτήρα.

4. ΦΥΤΙΚΕΣ ΠΟΙΚΙΛΙΕΣ

Στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 23ης Νοεμβρίου 2017, **Aurora κατά ΚΓΦΠ — SESVanderhave (M 02205)** (T-140/15, [ΕΥ:Τ:2017:830](#)), είχε ασκηθεί ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου προσφυγή με αίτημα την ακύρωση της απορριπτικής απόφασεως του Κοινοτικού Γραφείου Φυτικών Ποικιλιών (ΚΓΦΠ) επί αιτήσεως ανακλήσεως του κοινοτικού δικαιώματος που είχε χορηγηθεί επί μιας ποικιλίας ζαχαρότευτλου, της M 02205. Με την αίτηση ανακλήσεως υποστηριζόταν ότι η ποικιλία M 02205 δεν πληρούσε την προϋπόθεση του «διακριτού χαρακτήρα», κατά την έννοια του άρθρου 7, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΚ) 2100/94⁴⁷.

Πρώτον, το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε ότι το ΚΓΦΠ έχει ευρεία διακριτική ευχέρεια σε σχέση με την ανάκληση κοινοτικού δικαιώματος επί φυτικής ποικιλίας. Επομένως, μόνο σοβαρές αμφιβολίες περί του κατά πόσον πληρούνταν οι απαιτούμενες προϋποθέσεις κατά τον χρόνο διενέργειας της εξετάσεως την οποία προβλέπει ο κανονισμός 2100/94 μπορούν να δικαιολογήσουν επανεξέταση της προστατευόμενης ποικιλίας μέσω της διαδικασίας ανακλήσεως του άρθρου 20 του κανονισμού αυτού. Κατά το Γενικό Δικαστήριο, τούτο σημαίνει ότι οι βαθμοί εκφράσεως στον συγκριτικό πίνακα, οι οποίοι συνιστούν τη βάση για τη διαπίστωση του διακριτού χαρακτήρα της υποψήφιας ποικιλίας, πρέπει να αντιστοιχούν στους βαθμούς που καταγράφηκαν κατόπιν συγκριτικών δοκιμών καλλιέργειας οι οποίες πραγματοποιήθηκαν στη διάρκεια δύο ετήσιων βλαστικών περιόδων, κατόπιν της υποβολής της αιτήσεως για την παροχή κοινοτικού δικαιώματος στην υποψήφια ποικιλία. Στο πλαίσιο αυτό, το Γενικό Δικαστήριο τόνισε ότι, στην προκειμένη περίπτωση, ευλόγως η προσφεύγουσα επικαλέστηκε τα πολλά λάθη που υπήρχαν στον συγκριτικό πίνακα, ο οποίος τροποποιήθηκε επανειλημμένως. Έπρεπε λοιπόν να γίνει δεκτό ότι η προσφεύγουσα είχε προσκομίσει, ενώπιον του τμήματος προσφυγών, ουσιώδη πραγματικά στοιχεία, τα οποία αρκούσαν για να εγείρουν σοβαρές υπόνοιες ότι είχαν χρησιμοποιηθεί για την ποικιλία αναφοράς δεδομένα που είχαν αντιγραφεί από την επίσημη περιγραφή της ποικιλίας αυτής.

Δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο επανέλαβε ότι η αρχή της αυτεπάγγελτης διερευνήσεως των πραγματικών περιστατικών πρέπει να εφαρμόζεται και στη διαδικασία ενώπιον του τμήματος προσφυγών, το οποίο δεσμεύεται επίσης από την αρχή της χρηστής διοικήσεως, που συνεπάγεται υποχρέωσή του να εξετάζει με επιμέλεια και αμεροληψία τα κρίσιμα νομικά και πραγματικά στοιχεία της υποθέσεως ενώπιόν του. Το Γενικό Δικαστήριο πρόσθεσε δε ότι το τμήμα προσφυγών όφειλε να βεβαιωθεί ότι είχε στη διάθεσή του, κατά τον χρόνο εκδόσεως της προσβαλλόμενης απόφασεως, όλα τα κρίσιμα στοιχεία —και, πιο συγκεκριμένα, τα αποτελέσματα συγκριτικών δοκιμών καλλιέργειας— προκειμένου να μπορέσει να εκτιμήσει αν η εξέταση του διακριτού χαρακτήρα της ποικιλίας M 02205 είχε διενεργηθεί σύμφωνα με τους εφαρμοστέους τεχνικούς κανόνες. Το ΚΓΦΠ παραδέχθηκε όμως ότι, κατά τον χρόνο εκδόσεως της προσβαλλόμενης απόφασεως, το τμήμα προσφυγών δεν είχε στη διάθεσή του τα αποτελέσματα αυτά. Κατά συνέπεια, το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι το τμήμα προσφυγών δεν είχε εκπληρώσει προσηκόντως τις υποχρεώσεις του, δεδομένου ότι η εξέταση στην οποία προέβη δεν ήταν κατάλληλη προκειμένου να εξασφαλιστεί ότι ο διακριτός χαρακτήρας της ποικιλίας M 02205 είχε αποδειχθεί βάσει δεδομένων προερχόμενων από συγκριτικές δοκιμές καλλιέργειας.

⁴⁷ Κανονισμός (ΕΚ) 2100/94 του Συμβουλίου, της 27ης Ιουλίου 1994, για τα κοινοτικά δικαιώματα επί φυτικών ποικιλιών (ΕΕ 1994, L 227, σ. 1).

VI. ΚΟΙΝΗ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ — ΠΕΡΙΟΡΙΣΤΙΚΑ ΜΕΤΡΑ

Στη διάρκεια του 2017, όπως άλλωστε και κατά τα προηγούμενα έτη, εμπλουτίστηκε σημαντικά η νομολογία η οποία αφορά τα περιοριστικά μέτρα στον τομέα της κοινής εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ). Πολλές είναι οι αποφάσεις που χρήζουν ιδιαίτερης προσοχής.

1. ΟΥΚΡΑΝΙΑ

Με την απόφαση της 15ης Ιουνίου 2017, *Kiselev κατά Συμβουλίου* (Τ-262/15, [EU:T:2017:392](#)), το Γενικό Δικαστήριο έλεγξε αν ήταν νόμιμη η εγγραφή του ονόματος του διορισμένου με προεδρικό διάταγμα επικεφαλής του εθνικού πρακτορείου ειδήσεων της Ρωσικής Ομοσπονδίας στον κατάλογο των προσώπων εις βάρος των οποίων ελήφθησαν περιοριστικά μέτρα εξαιτίας ενεργειών που υπονόμωσαν ή απειλούσαν την εδαφική ακεραιότητα, την κυριαρχία και την ανεξαρτησία της Ουκρανίας, με την αιτιολογία ότι αυτός αποτελούσε κεντρική μορφή της κυβερνητικής προπαγάνδας υπέρ της χρήσης ρωσικών στρατιωτικών δυνάμεων στην Ουκρανία.

Αφού διαπίστωσε ότι τα επίδικα περιοριστικά μέτρα ήταν συμβατά προς τις σχετικές με την ασφάλεια εξαιρέσεις του άρθρου 99, σημείο 1, στοιχείο δ', της συμφωνίας εταιρικής σχέσης και συνεργασίας μεταξύ των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και των κρατών μελών τους, αφενός, και της Ρωσικής Ομοσπονδίας, αφετέρου⁴⁸, το Γενικό Δικαστήριο εστίασε ειδικότερα στο ζήτημα αν στοιχειοθετούνταν προσβολή του δικαιώματος του προσφεύγοντος στην ελευθερία έκφρασης λόγω της εφαρμογής, στην περίπτωση του, του προβλεπόμενου από τις ισχύουσες διατάξεις του δικαίου της Ένωσης⁴⁹ κριτηρίου εγγραφής — δηλαδή του κριτηρίου ότι επρόκειτο για πρόσωπο που στήριζε ενεργώς δράσεις ή πολιτικές οι οποίες υπονόμωσαν ή απειλούσαν είτε την εδαφική ακεραιότητα, την κυριαρχία και την ανεξαρτησία της Ουκρανίας είτε τη σταθερότητα και την ασφάλεια στο κράτος αυτό.

Πρώτον, το Γενικό Δικαστήριο υπογράμμισε ότι τυχόν περιορισμοί της ελευθερίας έκφρασης πρέπει να προβλέπονται από τον νόμο και έκρινε επ' αυτού ότι τα επίδικα μέτρα επιβάλλονταν με πράξεις οι οποίες είχαν γενική ισχύ και διέθεταν, κατά πρώτον, σαφείς νομικές βάσεις στο δίκαιο της Ένωσης, και δη στο άρθρο 29 ΣΕΕ και στο άρθρο 215 ΣΛΕΕ, και, κατά δεύτερον, επαρκή αιτιολογία όσον αφορά τόσο το περιεχόμενο τους όσο και τους λόγους που δικαιολογούσαν την εφαρμογή των μέτρων αυτών στην περίπτωση του προσφεύγοντος. Πράγματι, κατά το Γενικό Δικαστήριο, λαμβανομένου υπόψη του σημαντικού ρόλου που διαδραματίζουν τα μέσα ενημέρωσης, κυρίως εκείνα του οπτικοακουστικού τομέα, στη σύγχρονη κοινωνία, ήταν εύλογο να θεωρηθεί ότι η εκτεταμένη στήριξη των δράσεων και των πολιτικών της Ρωσικής Κυβερνήσεως για την αποσταθεροποίηση

^{48/} Συμφωνία εταιρικής σχέσης και συνεργασίας για τη σύναψη εταιρικής σχέσης μεταξύ των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και των κρατών μελών τους, αφενός, και της Ρωσικής Ομοσπονδίας, αφετέρου (ΕΕ 1997, L 327, σ. 3). Αξίζει να σημειωθεί ότι η σχετική διάταξη εισάγει εξαίρεση την οποία μπορεί να επικαλεστεί μονομερώς ένα εκ των συμβαλλόμενων μερών προκειμένου να λάβει τα μέτρα που θεωρεί αναγκαία για την προστασία των ουσιωδών συμφερόντων της ασφάλειάς του, ιδίως «σε καιρό πολέμου ή σοβαρών διεθνών αναταραχών που συνιστούν απειλή πολέμου ή για την εκπλήρωση υποχρεώσεων, τις οποίες έχει αναλάβει για τη διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας».

^{49/} Άρθρο 1, παράγραφος 1, στοιχείο α', και άρθρο 2, παράγραφος 1, στοιχείο α', της απόφασης 2014/145/ΚΕΠΠΑ του Συμβουλίου, της 17ης Μαρτίου 2014, σχετικά με περιοριστικά μέτρα όσον αφορά δράσεις που υπονομεύουν ή απειλούν την εδαφική ακεραιότητα, την κυριαρχία και την ανεξαρτησία της Ουκρανίας (ΕΕ 2014, L 78, σ. 16), όπως έχει τροποποιηθεί, καθώς και άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο α', του κανονισμού (ΕΕ) 269/2014 του Συμβουλίου, της 17ης Μαρτίου 2014, σχετικά με περιοριστικά μέτρα για ενέργειες που υπονομεύουν ή απειλούν την εδαφική ακεραιότητα, την κυριαρχία και την ανεξαρτησία της Ουκρανίας (ΕΕ 2014, L 78, σ. 6), όπως έχει τροποποιηθεί.

στην Ουκρανία, ιδίως μέσω πολύ δημοφιλών εκπομπών στα μέσα ενημέρωσης από πρόσωπο το οποίο διορίστηκε με προεδρικό διάταγμα ως επικεφαλής του εθνικού πρακτορείου ειδήσεων της Ρωσικής Ομοσπονδίας, πληρούσε το κριτήριο της «ενεργής στηρίξεως», υπό την επιφύλαξη ότι οι συνακόλουθοι περιορισμοί της ελευθερίας έκφρασης δεν αντέβαιναν στις λοιπές προϋποθέσεις που απαιτείται να συντρέχουν, ώστε να μπορεί η ελευθερία αυτή να περιοριστεί νομίμως.

Δεύτερον, αναφορικά με το ζήτημα αν τα περιοριστικά μέτρα που ελήφθησαν εξυπηρετούσαν σκοπό γενικού συμφέροντος, αναγνωρισμένο ως τέτοιο από το δίκαιο της Ένωσης, το Γενικό Δικαστήριο παρατήρησε ότι, με τα μέτρα αυτά και, κυρίως, με την επίκληση του επίμαχου κριτηρίου της ενεργής στηρίξεως, το Συμβούλιο επιδίωκε να ασκήσει πίεση στις ρωσικές αρχές προκειμένου να θέσουν τέρμα στις δράσεις και στις πολιτικές τους για την αποσταθεροποίηση στην Ουκρανία, όπερ ανταποκρίνεται σε έναν από τους σκοπούς της ΚΕΠΠΑ.

Τρίτον και τελευταίον, εξετάζοντας τον αναγκαίο και αναλογικό χαρακτήρα των περιοριστικών μέτρων, το Γενικό Δικαστήριο παρέπεμψε στη νομολογία, τόσο τη δική του όσο και του Δικαστηρίου, σχετικά με την αρχή της αναλογικότητας και τους περιορισμούς στην ελευθερία έκφρασης, και ιδίως στις αρχές που έχει θέσει συναφώς η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΔΔΑ). Στο πλαίσιο αυτό, τόνισε ότι ο προσφεύγων, κατά την άσκηση των καθηκόντων του ως δημοσιογράφου, τα οποία δεν μπορούσαν να διαχωριστούν από τον ρόλο του ως επικεφαλής του ρωσικού πρακτορείου ειδήσεων, είχε αναφερθεί επανειλημμένως στην κατάσταση που δημιούργησε η Ρωσική Κυβέρνηση στην Ουκρανία. Κατά το Γενικό Δικαστήριο, ήταν πασίγνωστο ότι οι δράσεις και οι πολιτικές της Ρωσικής Κυβερνήσεως για την αποσταθεροποίηση στην Ουκρανία καλύπτονταν ευρέως από τα μέσα ενημέρωσης στη Ρωσία και παρουσιάζονταν πολύ συχνά, μέσω προπαγάνδας, στον ρωσικό λαό ως πλήρως δικαιολογημένες. Υπό τις περιστάσεις αυτές, και λαμβανομένων υπόψη των αποδεικτικών στοιχείων που το Συμβούλιο είχε στη διάθεσή του σχετικά με τα λεγόμενα του προσφεύγοντος, δεν μπορούσε να γίνει δεκτό ότι η λήψη περιοριστικών μέτρων εις βάρος του τελευταίου λόγω της προπαγάνδας του υπέρ των δράσεων και των πολιτικών της Ρωσικής Κυβερνήσεως για την αποσταθεροποίηση στην Ουκρανία συνιστούσε δυσανάλογο περιορισμό της ελευθερίας έκφρασης. Τέλος, αφού επισήμανε ότι ο προσφεύγων είναι υπήκοος και κάτοικος τρίτου κράτους, της Ρωσικής Ομοσπονδίας, όπου ασκεί την επαγγελματική του δραστηριότητα, το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι τα επίδικα περιοριστικά μέτρα —που προέβλεπαν, αφενός, απαγόρευση εισόδου του προσφεύγοντος στο έδαφος των κρατών μελών, καθώς και διελεύσεως από αυτό, και, αφετέρου, δέσμευση των ευρισκόμενων στην Ένωση κεφαλαίων του— δεν έθιγαν την ουσία του δικαιώματός του να εκφράζεται ελεύθερα, ιδίως κατά την άσκηση της επαγγελματικής του δραστηριότητας στα μέσα ενημέρωσης της χώρας όπου κατοικεί και εργάζεται.

Η απόφαση της 7ης Ιουλίου 2017, *Azarov κατά Συμβουλίου* (T-215/15, εκκρεμεί η εκδίκαση αναιρέσεως⁵⁰, [EU:T:2017:479](#)), εκδόθηκε από το Γενικό Δικαστήριο επί προσφυγής του πρώην Πρωθυπουργού της Ουκρανίας κατά των πράξεων του Συμβουλίου περί διατηρήσεως του ονόματός του στον κατάλογο των προσώπων εις βάρος των οποίων επιβλήθηκαν περιοριστικά μέτρα, επειδή είχαν κατηγορηθεί για υπεξαίρεση ουκρανικού δημόσιου χρήματος⁵¹. Ο προσφεύγων ισχυριζόταν, μεταξύ άλλων, ότι το Συμβούλιο είχε υποπέσει σε πρόδηλο σφάλμα εκτιμήσεως αποφασίζοντας να παρατείνει την ισχύ των επίμαχων μέτρων, διότι οι προσβαλλόμενες πράξεις περιείχαν πολύ αόριστη και συνοπτική αιτιολογία. Ως εκ τούτου, το Συμβούλιο όφειλε, κατά την άποψη του προσφεύγοντος, να παράσχει πιο συγκεκριμένες συμπληρωματικές πληροφορίες.

Το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε ευθύς εξαρχής ότι το Συμβούλιο δεν υποχρεούται να διενεργεί, αυτεπαγγέλτως και συστηματικώς, έρευνες ούτε να προβαίνει σε ελέγχους προκειμένου να λάβει συμπληρωματικές διευκρινίσεις,

50/ Υπόθεση C-530/17 P, *Azarov κατά Συμβουλίου*.

51/ Απόφαση (ΚΕΠΠΑ) 2015/364 του Συμβουλίου, της 5ης Μαρτίου 2015, για την τροποποίηση της απόφασης 2014/119/ΚΕΠΠΑ σχετικά με περιοριστικά μέτρα κατά ορισμένων προσώπων, οντοτήτων και φορέων λόγω της κατάστασης στην Ουκρανία (ΕΕ 2015, L 62, σ. 25), και εκτελεστικός κανονισμός (ΕΕ) 2015/357 του Συμβουλίου, της 5ης Μαρτίου 2015, περί εφαρμογής του κανονισμού (ΕΕ) 208/2014 σχετικά με περιοριστικά μέτρα κατά ορισμένων προσώπων, οντοτήτων και φορέων ενόψει της κατάστασης στην Ουκρανία (ΕΕ 2015, L 62, σ. 1).

όταν ήδη έχει στη διάθεσή του στοιχεία που του έχουν παράσχει οι αρχές τρίτης χώρας, ώστε να επιβάλει περιοριστικά μέτρα εις βάρος προσώπων τα οποία κατάγονται από τη χώρα αυτή και διώκονται εκεί δικαστικώς. Εν προκειμένω, όπως εξήγησε το Γενικό Δικαστήριο, εκείνο που όφειλε να ελέγξει το Συμβούλιο ήταν, αφενός, σε ποιον βαθμό τα έγγραφα στα οποία σκόπευε να στηριχθεί τεκμηρίωναν ότι όντως ο προσφεύγων, όπως αναφερόταν στην αιτιολογία εγγραφής του ονόματός του στον κατάλογο, διωκόταν ποινικώς από τις ουκρανικές αρχές για πράξεις που θα μπορούσαν να στοιχειοθετούν υπεξαίρεση δημόσιου χρήματος, και, αφετέρου, αν κατά το πέρασ της ποινικής δίωξης θα ήταν δυνατόν οι ενέργειες του προσφεύγοντος να χαρακτηριστούν πράγματι κατ' αυτόν τον τρόπο, σύμφωνα με το προαναφερθέν κριτήριο. Μόνον εφόσον οι ως άνω έλεγχοι δεν κατέληγαν σε ασφαλή συμπεράσματα, θα έπρεπε το Συμβούλιο να προχωρήσει σε συμπληρωματικούς ελέγχους. Πάντως, το Συμβούλιο ήταν αρμόδιο να εκτιμήσει, με γνώμονα τις συγκεκριμένες περιστάσεις, αν υπήρχε ανάγκη να πραγματοποιήσει συμπληρωματικούς ελέγχους, ειδικότερα δε να ζητήσει από τις ουκρανικές αρχές πρόσθετα αποδεικτικά στοιχεία, σε περίπτωση που προέκυπτε ότι τα ήδη προσκομισθέντα ήσαν ανεπαρκή ή αντιφατικά. Εξάλλου, στο πλαίσιο της ευχέρειας που πρέπει να παρέχεται στα ενδιαφερόμενα πρόσωπα να υποβάλουν παρατηρήσεις επί των λόγων για τους οποίους το Συμβούλιο προτίθεται να διατηρήσει το όνομά τους στον κατάλογο, οι ενδιαφερόμενοι μπορούν να προσκομίσουν στοιχεία, και δη απαλλακτικά, που να καθιστούν απαραίτητη την πραγματοποίηση συμπληρωματικών ελέγχων από το Συμβούλιο.

Όσον αφορά το επιχείρημα που επιχείρησε να αντλήσει ο προσφεύγων από την απόφαση **LTTE κατά Συμβουλίου**⁵², υποστηρίζοντας ότι το Συμβούλιο, προτού επικαλεστεί απόφαση αρχής τρίτου κράτους, οφείλει να ελέγξει με επιμέλεια αν οι κρίσιμες ρυθμίσεις του κράτους αυτού κατοχυρώνουν τα δικαιώματα άμυνας και το δικαίωμα αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας σε βαθμό αντίστοιχο με τα ισχύοντα σε επίπεδο Ένωσης, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε, πρώτον, ότι στην υπόθεση επί της οποίας είχε εκδοθεί εκείνη η απόφαση τα περιοριστικά μέτρα είχαν ληφθεί βάσει της κοινής θέσης 2001/931/ΚΕΠΠΑ⁵³ που εντάσσεται στο πλαίσιο της καταπολέμησης της τρομοκρατίας και θεσπίζει έναν μηχανισμό, ώστε να μπορεί το Συμβούλιο, στηριζόμενο σε απόφαση εθνικής αρχής, ενδεχομένως, τρίτου κράτους, να καταχωρήσει κάποιο πρόσωπο στον κατάλογο σχετικά με τη δέσμευση κεφαλαίων.

Στην προκειμένη υπόθεση, αντιθέτως, η ύπαρξη προηγούμενης αποφάσεως των ουκρανικών αρχών δεν ήταν μεταξύ των κριτηρίων που έπρεπε οπωσδήποτε να πληρούνται για να επιβληθούν τα επίδικα περιοριστικά μέτρα, αφού οι κινηθείσες από τις εν λόγω αρχές δικαστικές διαδικασίες συνιστούσαν απλώς την πραγματική βάση επί της οποίας θεμελιώνονταν τα μέτρα.

Δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο υπογράμμισε ότι υφίσταται, εν πάση περιπτώσει, μια σημαντική διαφορά μεταξύ των περιοριστικών μέτρων που αφορούν την καταπολέμηση της τρομοκρατίας και των περιοριστικών μέτρων που εντάσσονται στο πλαίσιο της συνεργασίας μεταξύ της Ένωσης, αφενός, και των νέων αρχών ενός τρίτου κράτους, όπως η Ουκρανία, αφετέρου. Ο λόγος είναι ότι η καταπολέμηση της τρομοκρατίας, την οποία το Συμβούλιο προσπαθεί να πατάξει, μεταξύ άλλων, με τη λήψη περιοριστικών μέτρων έναντι ορισμένων προσώπων ή οντοτήτων, δεν εντάσσεται κατ' ανάγκην στο πλαίσιο της συνεργασίας με τις αρχές τρίτου κράτους το οποίο το Συμβούλιο έχει αποφασίσει, κατόπιν της μεταβολής καθεστώτος που έχει επέλθει εκεί, να στηρίξει, όπως συνέβαινε εν προκειμένω.

Έτσι, αν η κατεξοχήν πολιτική επιλογή του Συμβουλίου να συνεργαστεί με τις νέες ουκρανικές αρχές, ώστε να μπορέσουν να ανακτήσουν τα πιθανώς υπεξαιρεθέντα κρατικά κεφάλαια, με σκοπό «την παγίωση και υποστήριξη του κράτους δικαίου» στην Ουκρανία, τελούσε υπό τον όρο της παροχής εγγυήσεων από την Ουκρανία ότι, αμέσως μετά τη μεταβολή του καθεστώτος, το επίπεδο προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων θα ήταν

^{52/} Απόφαση της 16ης Οκτωβρίου 2014, T-208/11 και T-508/11, [EU:T:2014:885](#).

^{53/} Κοινή θέση 2001/931/ΚΕΠΠΑ του Συμβουλίου, της 27ης Δεκεμβρίου 2001, για την εφαρμογή ειδικών μέτρων για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας (ΕΕ 2001, L 344, σ. 93).

ανάλογο με το παρεχόμενο από την Ένωση και τα κράτη μέλη της, θα θιγόταν επί της ουσίας η ευρεία διακριτική ευχέρεια της οποίας απολαύει το Συμβούλιο κατά τον καθορισμό των γενικών κριτηρίων που οριοθετούν τον κύκλο των προσώπων εις βάρος των οποίων μπορούν να επιβληθούν περιοριστικά μέτρα προς στήριξη των νέων αυτών αρχών.

Κατά την άσκηση της προαναφερθείσας ευρείας διακριτικής ευχέρειας, έπρεπε επομένως να γίνει δεκτό ότι το Συμβούλιο ήταν ελεύθερο να θεωρήσει ότι, κατόπιν της μεταβολής του καθεστώτος, οι ουκρανικές αρχές έχρηζαν στηρίξεως καθώς ανέλαβαν να βελτιώσουν τον δημοκρατικό βίο και τον σεβασμό του κράτους δικαίου στην Ουκρανία, σε σχέση με την κατάσταση που επικρατούσε προηγουμένως εκεί, και ότι ένας από τους πιθανούς τρόπους να ενισχυθεί και να παγιωθεί το κράτος δικαίου συνίστατο στη δέσμευση των κεφαλαίων των προσώπων τα οποία είχαν κατηγορηθεί για υπεξαίρεση ουκρανικού δημόσιου χρήματος. Συνεπώς, μόνον αν η πολιτική επιλογή του Συμβουλίου να στηρίζει το νέο ουκρανικό καθεστώς, μέσω και της συνεργασίας που απέρρευε από τα επίδικα περιοριστικά μέτρα, αποδεικνυόταν προδήλως εσφαλμένη, ιδίως σε περίπτωση συστηματικής προσβολής των θεμελιωδών δικαιωμάτων στη χώρα αυτή μετά τη μεταβολή του καθεστώτος, τότε η ενδεχόμενη αναντιστοιχία μεταξύ του επιπέδου προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων στην Ουκρανία και του επιπέδου προστασίας τους στην Ένωση θα μπορούσε να επηρεάσει τη νομιμότητα της παρατάσεως της ισχύος των μέτρων εις βάρος του προσφεύγοντος.

2. ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΗΣ ΤΥΝΗΣΙΑΣ

Στην απόφαση της 5ης Οκτωβρίου 2017, **Mabrouk κατά Συμβουλίου** (T-175/15, [EU:T:2017:694](#)), το Γενικό Δικαστήριο εξέτασε αίτημα ακυρώσεως των πράξεων του Συμβουλίου περί διατηρήσεως του ονόματος του προσφεύγοντος στον κατάλογο των προσώπων και των οντοτήτων εις βάρος των οποίων είχαν επιβληθεί περιοριστικά μέτρα λόγω της καταστάσεως στην Τυνησία⁵⁴. Προς στήριξη του αιτήματος αυτού, ο προσφεύγων επικαλέστηκε παραβίαση, από τις τυνησιακές αρχές, της αρχής της εύλογης διάρκειας της δίκης, στο πλαίσιο της ένδικης διαδικασίας στην οποία στηριζόταν η απόφαση του Συμβουλίου να διατηρηθεί το όνομά του στον κατάλογο, καθώς και προσβολή, από το ίδιο το Συμβούλιο, του δικαιώματός του να δικαστεί η υπόθεσή του σε εύλογο χρόνο.

Ως προς το σημείο αυτό, το Γενικό Δικαστήριο τόνισε ότι τα τυνησιακά δικαστήρια ήταν αρμόδια να αποφανθούν επί ενδεχόμενης παραβιάσεως της αρχής της εύλογης διάρκειας της δίκης, στο πλαίσιο της ένδικης διαδικασίας που είχε κινηθεί κατά του προσφεύγοντος. Παρατήρησε ωστόσο ότι η τήρηση της αρχής του κράτους δικαίου και ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων επιβάλλονται σε κάθε δράση της Ένωσης, περιλαμβανομένου του τομέα της ΚΕΠΠΑ. Η δε αρχή της εύλογης διάρκειας της δίκης είναι μια έκφανση του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη, η οποία προστατεύεται δυνάμει των διατάξεων πλήθους νομικά δεσμευτικών πράξεων του διεθνούς δικαίου. Επιπλέον, οι προσβαλλόμενες πράξεις εκδόθηκαν στο πλαίσιο μιας πολιτικής για την παροχή στηρίξεως στην Τυνησία, η οποία βασιζόταν στους σκοπούς της προώθησεως του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της προασπίσεως του κράτους δικαίου. Το Γενικό Δικαστήριο συνήγαγε εκ των ανωτέρω ότι δεν μπορούσε να αποκλειστεί το ενδεχόμενο να χρειαζόταν το Συμβούλιο να προχωρήσει στους απαραίτητους ελέγχους, υπό την προϋπόθεση ότι υπήρχαν αντικειμενικά, αξιόπιστα, ακριβή και συγκλίνοντα στοιχεία ικανά να εγείρουν θεμιτές αμφιβολίες όσον αφορά τον σεβασμό του δικαιώματος του προσφεύγοντος να δικαστεί σε εύλογο χρόνο από τις τυνησιακές αρχές. Κατέληξε όμως ότι η προϋπόθεση αυτή δεν πληρούνταν εν προκειμένω.

^{54/} Απόφαση 2011/72/ΚΕΠΠΑ του Συμβουλίου, της 31ης Ιανουαρίου 2011, για περιοριστικά μέτρα κατά ορισμένων προσώπων και οντοτήτων λόγω της κατάστασης στην Τυνησία (ΕΕ 2011, L 28, σ. 62), απόφαση (ΚΕΠΠΑ) 2015/157 του Συμβουλίου, της 30ής Ιανουαρίου 2015, για την τροποποίηση της απόφασης 2011/72 (ΕΕ 2015, L 26, σ. 29), και απόφαση (ΚΕΠΠΑ) 2016/119 του Συμβουλίου, της 28ης Ιανουαρίου 2016, για την τροποποίηση της απόφασης 2011/72 (ΕΕ 2016, L 23, σ. 65).

Το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε επίσης το επιχείρημα του προσφεύγοντος ότι το Συμβούλιο παρέβη το άρθρο 47 του Χάρτη προσβάλλοντας το δικαίωμά του σε εύλογη διάρκεια της δίκης, στον βαθμό που δεν έλαβε τα αναγκαία μέτρα για να διασφαλίσει ότι η ένδικη διαδικασία η οποία είχε κινηθεί εις βάρος του στην Τυνησία δεν θα διαρκούσε υπερβολικά πολύ. Κατά το Γενικό Δικαστήριο, το άρθρο 47 του Χάρτη έχει εφαρμογή μόνον επί του ελέγχου που ασκεί ο δικαστής της Ένωσης όσον αφορά τη δέσμευση των επίμαχων κεφαλαίων. Αντιθέτως, δεν τυγχάνει εφαρμογής ούτε επί της ένδικης διαδικασίας στην Τυνησία, η οποία δεν διέπεται καν από το δίκαιο της Ένωσης, ούτε επί της προσβαλλόμενης αποφάσεως, η οποία δεν έχει εκδοθεί από δικαστήριο και στερείται, ως εκ της φύσης της, δικαιοδοτικού χαρακτήρα. Το Γενικό Δικαστήριο κατέστησε σαφές ότι, ακόμη και αν το επιχείρημα αυτό μπορούσε να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι αφορούσε παραβίαση της αρχής της χρηστής διοικήσεως, εφόσον ο προσφεύγων ούτως ή άλλως δεν απέδειξε ότι η ένδικη διαδικασία στην Τυνησία είχε υπερβεί την εύλογη διάρκεια της δίκης, δεν ήταν δυνατό να αποδείξει ότι η διάρκεια της δεσμεύσεως των κεφαλαίων του στην Ένωση ήταν, και η ίδια, υπερβολική.

Εστιάζοντας, τέλος, στο επιχείρημα του προσφεύγοντος ότι το Συμβούλιο υπέπεσε σε πρόδηλα σφάλματα εκτιμήσεως αναφορικά με την εξέλιξη της διαδικασίας εκδημοκρατισμού στην Τυνησία και με την αναγκαιότητα της λήψης περιοριστικών μέτρων εις βάρος Τυνησίων υπηκόων κατηγορούμενων για υπεξαίρεση τυνησιακού δημόσιου χρήματος, το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε ότι το Συμβούλιο έχει ευρεία διακριτική ευχέρεια στον εν λόγω τομέα, οπότε η νομιμότητα ενός μέτρου μπορεί να επηρεαστεί μόνο σε περίπτωση που αυτό είναι προδήλως ακατάλληλο. Στην προκειμένη υπόθεση, οι διάφορες δικαστικές, συνταγματικές και εκλογικής φύσης εξελίξεις τις οποίες επικαλέστηκε ο προσφεύγων δεν αποδείκνυαν ότι το Συμβούλιο υπέπεσε σε πρόδηλο σφάλμα κατά την εκτίμησή του επί της διαδικασίας εκδημοκρατισμού στη χώρα αυτή. Συγκεκριμένα, μολονότι οι ως άνω εξελίξεις μαρτυρούσαν μια κάποια πρόοδο, δεν προέκυπτε προδήλως από αυτές ότι η όλη διαδικασία εκδημοκρατισμού είχε ολοκληρωθεί, αφού θα έπρεπε προηγουμένως να εδραιωθεί το κράτος δικαίου και το δημοκρατικό κεκτημένο του νέου Συντάγματος της Τυνησίας. Εν πάση περιπτώσει, όπως υπογράμμισε το Γενικό Δικαστήριο, η ενδεχόμενη κατάργηση των επίδικων περιοριστικών μέτρων εξαρτάται μόνον από την περάτωση των ένδικων διαδικασιών επί των οποίων στηρίζονται, και όχι από την ολοκλήρωση της διαδικασίας μεταβάσεως της Τυνησίας προς τη δημοκρατία, δεδομένου ότι η στήριξη της διαδικασίας εκδημοκρατισμού συνιστά απλώς τον απώτερο σκοπό της πολιτικής στο πλαίσιο της οποίας εντάσσεται η δέσμευση περιουσιακών στοιχείων, και όχι συμπληρωματική προϋπόθεση για τη διατήρηση σε ισχύ του μέτρου της δεσμεύσεως.

VII. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ, ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΕΔΑΦΙΚΗ ΣΥΝΟΧΗ

Η υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 4ης Μαΐου 2017, *Green Source Poland κατά Επιτροπής* (T-512/14, [EU:T:2017:299](#)), αποτέλεσε την αφορμή για να εξετάσει το Γενικό Δικαστήριο, για πρώτη φορά, αν ήταν παραδεκτή προσφυγή που άσκησε η υπεύθυνη για την εκτέλεση μεγάλου έργου επιχείρηση κατά της αποφάσεως της Επιτροπής να μην κατακυρώσει σε κράτος μέλος χρηματοδοτική συνεισφορά από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ) για το έργο αυτό.

Κατ' αρχάς, σε σχέση με το πρώτο κριτήριο, ότι δηλαδή η προσβαλλόμενη πράξη της Ένωσης πρέπει να αφορά άμεσα τον προσφεύγοντα, υπό την έννοια ότι απαιτείται να παράγει άμεσα αποτελέσματα επί της νομικής καταστάσεως του ιδιώτη, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι, όπως προκύπτει από τις κρίσιμες διατάξεις του

κανονισμού (ΕΚ) 1083/2006⁵⁵, οι πράξεις με τις οποίες η Επιτροπή αξιολογεί και επιβεβαιώνει, ενδεχομένως, αν ένα κράτος μέλος πρέπει να λάβει χρηματοδοτική συνεισφορά από το ΕΤΠΑ για μεγάλο έργο, διενεργούνται αποκλειστικώς στο πλαίσιο των σχέσεων μεταξύ της Επιτροπής και του αντίστοιχου κράτους μέλους. Επιπλέον, από τις ίδιες διατάξεις συνάγεται ότι τα κράτη μέλη είναι υπεύθυνα για την επιλογή των πράξεων προς χρηματοδότηση μέσω του ΕΤΠΑ, περιλαμβανομένων των μεγάλων έργων. Η Επιτροπή δεν προβαίνει σε καμία επιλογή των μεγάλων έργων που προτείνονται στις εθνικές αρχές από τους αιτούντες, αλλά απλώς αξιολογεί, και μάλιστα μόνον έναντι των κρατών μελών, τη συνέπεια και τη συνδρομή των μεγάλων έργων τα οποία οι εθνικές αρχές έχουν ήδη επιλέξει και της έχουν υποβάλει προς επιβεβαίωση ή μη της χρηματοδοτικής συνεισφοράς από το ΕΤΠΑ. Επ' αυτού το Γενικό Δικαστήριο διευκρίνισε ότι η συλλογιστική στην οποία στηριζόταν το σκεπτικό της αποφάσεως **Consortio gruppo di azione locale «Murgia Messapica» κατά Επιτροπής**⁵⁶ δεν μπορούσε να εφαρμοστεί κατ' αναλογία στην προκειμένη περίπτωση, επειδή η επιλογή των έργων δεν γίνεται από την Επιτροπή, αλλά εναπόκειται αποκλειστικώς στις εθνικές αρχές.

Σημειωτέον ότι, κατά πάγια νομολογία, όταν απόφαση περί χορηγήσεως χρηματοδοτικής συνεισφοράς της Ένωσης μέσω του ΕΤΠΑ ορίζει έναν φορέα ως υπεύθυνη για την εκτέλεση έργου αρχή, τούτο δεν σημαίνει ότι ο φορέας αυτός είναι ο ίδιος δικαιούχος της συνεισφοράς. Ως πραγματικός δικαιούχος της χρηματοδοτικής συνεισφοράς του ΕΤΠΑ πρέπει να θεωρηθεί το κράτος μέλος που είναι ο αποδέκτης της αποφάσεως περί χορηγήσεως της εν λόγω συνεισφοράς. Το ίδιο ισχύει κατά μείζονα λόγο σε περίπτωση που η συνεισφορά του ΕΤΠΑ δεν έχει ακόμη χορηγηθεί στο κράτος μέλος και, ως εκ τούτου, είναι ακόμη πιο έμμεση η σχέση μεταξύ της συνεισφοράς του ΕΤΠΑ και του φορέα ο οποίος έχει οριστεί ως υπεύθυνος για την εκτέλεση του έργου, ως υπεύθυνος για την αίτηση ή ως δικαιούχος της συνεισφοράς.

Όσον αφορά τα επιχειρήματα της προσφεύγουσας ότι επρόκειτο να στερηθεί τους αναγκαίους πόρους για την εκτέλεση του έργου, να περιέλθει σε αδυναμία συνέχσεως του έργου και να εξαναγκαστεί να επωμιστεί τις ζημίες από τις δαπάνες που ήδη πραγματοποιήσει, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι τα αποτελέσματα αυτά, ακόμη και αν αποδεικνυόταν ότι θα επέρχονταν, δεν απέρρεαν ούτε από την ίδια την προσβαλλόμενη απόφαση ούτε από τις διατάξεις του δικαίου της Ένωσης οι οποίες διέπουν τα αποτελέσματά της, αλλά από τις συνέπειες που συμφώνησαν οι πολωνικές αρχές και η προσφεύγουσα, στο πλαίσιο της μεταξύ τους συμβάσεως για τη χορήγηση χρηματοδοτήσεως προς υλοποίηση του έργου, ότι θα είχε μια ανάλογη απόφαση. Επομένως, οι συνέπειες και οι υποχρεώσεις που απέρρεαν από την ως άνω σύμβαση παρεμβάλλονταν μεταξύ της νομικής καταστάσεως της προσφεύγουσας και της προσβαλλόμενης αποφάσεως. Έτσι, σύμφωνα με το ισχύον εσωτερικό δίκαιο, η προσφεύγουσα μπορούσε μεταξύ άλλων, επικαλούμενη την ακυρότητα της προσβαλλόμενης αποφάσεως, να εναντιωθεί, ενώπιον του αρμόδιου εθνικού δικαστή, στην καταγγελία της συμβάσεως ή στην επιστροφή την οποία ζήτησαν οι πολωνικές αρχές δυνάμει της συμβάσεως αυτής.

Εν συνεχεία, σε σχέση με το δεύτερο κριτήριο, ότι δηλαδή η προσβαλλόμενη πράξη της Ένωσης πρέπει να αφορά άμεσα τον προσφεύγοντα, υπό την έννοια να μην καταλείπει καμία διακριτική ευχέρεια στους αποδέκτες της που είναι επιφορτισμένοι με την εφαρμογή της, το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε ότι η εκτέλεση της προσβαλλόμενης αποφάσεως από το ενδιαφερόμενο κράτος μέλος δεν είχε, δυνάμει της ίδιας της προσβαλλόμενης αποφάσεως ή των διατάξεων του δικαίου της Ένωσης που διέπουν το αποτέλεσμα της, καμία συνέπεια για την προσφεύγουσα, δεδομένου ότι τα αποτελέσματά της περιορίζονταν μόνο στις σχέσεις μεταξύ της Ένωσης, ειδικότερα δε του ΕΤΠΑ, και του συγκεκριμένου κράτους μέλους. Υπό τις περιστάσεις αυτές, το Γενικό Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η προσβαλλόμενη απόφαση δεν αφορούσε ατομικά

55/ Κανονισμός (ΕΚ) 1083/2006 του Συμβουλίου, της 11ης Ιουλίου 2006, περί καθορισμού γενικών διατάξεων για το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και το Ταμείο Συνοχής και την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) 1260/1999 (ΕΕ 2006, L 210, σ. 25).

56/ Απόφαση της 19ης Μαΐου 1994, T-465/93, [EU:T:1994:56](#).

την προσφεύγουσα, αφού τα αποτελέσματά της κάλυπταν μόνον τις έννομες σχέσεις μεταξύ της Επιτροπής και του οικείου κράτους μέλους.

VIII. ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΥΓΕΙΑΣ

Αντικείμενο της αποφάσεως της 26ης Ιανουαρίου 2017, **GGP Italy κατά Επιτροπής** (T-474/15, [EU:T:2017:36](#)), ήταν προσφυγή ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου με αίτημα την ακύρωση αποφάσεως της Επιτροπής, με την οποία κρίθηκε δικαιολογημένο το μέτρο που έλαβαν οι λεττονικές αρχές δυνάμει της οδηγίας 2006/42/EK⁵⁷, σχετικά με τη διάθεση στην αγορά μιας χλοοκοπτικής μηχανής την οποία κατασκεύαζε η προσφεύγουσα. Η υπόθεση αυτή, η οποία συνδέεται με την εμφάνιση των επονομαζόμενων οδηγιών «νέας προσέγγισης» που αποσκοπούν στη διευκόλυνση της ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων μέσω της εναρμονίσεως των βασικών τους προδιαγραφών από πλευράς προστασίας της υγείας και της ασφάλειας των καταναλωτών και των εργαζομένων, στάθηκε η αφορμή για να αποσαφηνίσει το Γενικό Δικαστήριο, αφενός, την έκταση του ελέγχου της Επιτροπής σε περίπτωση εφαρμογής της ρήτρας διασφάλισης την οποία προβλέπει το άρθρο 11 της οδηγίας 2006/42 και, αφετέρου, τη φύση των μέτρων που μπορούν να ληφθούν στο πλαίσιο αυτό. Οι λεττονικές αρχές θεώρησαν ότι η επίδικη χλοοκοπτική μηχανή δεν πληρούσε τις βασικές προδιαγραφές της οδηγίας 2006/42, διότι δεν ήταν σύμφωνη με τη μορφή που είχε το εναρμονισμένο πρότυπο όπως ίσχυε το 2010. Η προσφεύγουσα αντέτεινε ότι η χλοοκοπτική μηχανή ήταν σύμφωνη με το αντίστοιχο προγενέστερο πρότυπο του 2006, στο οποίο μπορούσε, κατά την άποψή της, να συνεχίζει να αναφέρεται έως τις 31 Αυγούστου 2013, οπότε το μοντέλο της που κυκλοφορούσε στην αγορά μέχρι την εν λόγω ημερομηνία τεκμαιρόταν ότι ήταν σύμφωνο με τις βασικές προδιαγραφές της οδηγίας 2006/42.

Εξετάζοντας, πρώτον, το ζήτημα της εκτάσεως του ελέγχου τον οποίο ασκεί η Επιτροπή, το Γενικό Δικαστήριο επανέλαβε ότι το εν λόγω θεσμικό όργανο δεν οφείλει, όταν εκδίδει απόφαση βάσει του άρθρου 11, παράγραφος 3, της οδηγίας 2006/42, να ελέγχει, από όλες τις απόψεις, τη νομιμότητα των εθνικών μέτρων που οδηγούν σε εφαρμογή της ρήτρας διασφάλισης την οποία προβλέπει το άρθρο αυτό. Συναφώς, το άρθρο 20 της οδηγίας 2006/42 αναφέρεται ρητώς στα «ένδικα μέσα που διαθέτει [ο ενδιαφερόμενος] δυνάμει του ισχύοντος δικαίου στο οικείο κράτος μέλος», διατύπωση η οποία υποδηλώνει, αφενός, ότι το άρθρο αυτό αφορά τα εθνικά μέτρα που λαμβάνονται βάσει της οδηγίας και, αφετέρου, ότι ο έλεγχός τους εναπόκειται στα εθνικά δικαστήρια. Κατά συνέπεια, η προαναφερθείσα διάταξη δεν επιβάλλει υποχρεώσεις στην Επιτροπή. Στο πλαίσιο της εφαρμογής του άρθρου 11, παράγραφος 3, της οδηγίας 2006/42, ο κύριος ρόλος της Επιτροπής είναι να ελέγχει κατά πόσον τα ενδεδειγμένα μέτρα που της κοινοποιούνται από κράτος μέλος είναι δικαιολογημένα, από νομικής και πραγματικής απόψεως, προκειμένου να αποφευχθεί το ενδεχόμενο ένα μηχάνημα να θέσει σε κίνδυνο, κατά την έννοια του άρθρου 11, παράγραφος 1, της οδηγίας 2006/42, την υγεία ή την ασφάλεια προσώπων και, ενδεχομένως, κατοικίδιων ζώων, καθώς και να προκαλέσει βλάβη σε αγαθά ή στο περιβάλλον. Εξάλλου, όπως υπογράμμισε το Γενικό Δικαστήριο, τα «ενδεδειγμένα μέτρα» τα οποία κάθε κράτος μέλος οφείλει να λάβει και να κοινοποιήσει στην Επιτροπή βάσει της ρήτρας διασφάλισης που προβλέπει το άρθρο 11 της οδηγίας 2006/42 μπορούν κάλλιστα να είναι μη μονομερή ή μη άμεσα δεσμευτικά. Συνεπώς, η γνωστοποίηση, όπως εν προκειμένω, του γεγονότος ότι, κατόπιν ενέργειας των εθνικών αρχών, ο διανομέας έλαβε εθελοντικά μέτρα αποσύρσεως από την αγορά και μη διαθέσεως στην αγορά συνιστούσε, πράγματι, κοινοποίηση ενδεδειγμένου μέτρου, η οποία μπορούσε να καταλήξει στην έκδοση αποφάσεως από την Επιτροπή, βάσει του άρθρου 11, παράγραφος 3, της οδηγίας 2006/42.

^{57/} Οδηγία 2006/42/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 17ης Μαΐου 2006, σχετικά με τα μηχανήματα και την τροποποίηση της οδηγίας 95/16/EK (αναδιατύπωση) (ΕΕ 2006, L 157, σ. 24).

Εξετάζοντας, δεύτερον, τη νομική ισχύ του εναρμονισμένου προτύπου του 2006, το Γενικό Δικαστήριο διευκρίνισε ότι, δυνάμει του άρθρου 7 της οδηγίας 2006/42, η δημοσίευση από την Επιτροπή των στοιχείων αναφοράς ενός εναρμονισμένου προτύπου στην *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης* είναι εκείνη που του προσδίδει νομική ισχύ, με συνέπεια να δημιουργείται υπέρ των κατασκευαστών μηχανημάτων ή των εξουσιοδοτημένων αντιπροσώπων τους τεκμήριο, σε σχέση με όσα μηχανήματα διαθέτουν στο εμπόριο και είναι σύμφωνα με το αντίστοιχο πρότυπο, ότι συμμορφώνονται με τις βασικές προδιαγραφές υγείας και ασφάλειας οι οποίες ορίζονται στην οδηγία αυτή και καλύπτονται από το εν λόγω δημοσιευμένο εναρμονισμένο πρότυπο. Επισημαίνεται ότι, για τις δημοσιεύσεις αυτές, ισχύει το ίδιο καθεστώς όπως για τις γενικής ισχύος πράξεις των θεσμικών οργάνων της Ένωσης. Κατά το Γενικό Δικαστήριο, το άρθρο 7 της οδηγίας 2006/42 αφορά χωρίς περιορισμούς όλα τα εναρμονισμένα πρότυπα των οποίων τα στοιχεία αναφοράς έχουν δημοσιευθεί στην Επίσημη Εφημερίδα, χωρίς το πεδίο εφαρμογής και το περιεχόμενό του να περιορίζονται στα εναρμονισμένα πρότυπα των οποίων τα στοιχεία αναφοράς δημοσιεύθηκαν βάσει της συγκεκριμένης οδηγίας. Άρα, θα ήταν αντίθετο προς τη διάταξη αυτή το συμπέρασμα ότι οι δημοσιεύσεις στοιχείων αναφοράς εναρμονισμένων προτύπων οι οποίες πραγματοποιήθηκαν βάσει της οδηγίας 98/37/ΕΚ⁵⁸ καταργήθηκαν σιωπηρώς ταυτόχρονα με την ίδια την οδηγία. Εντεύθεν συνάγεται ότι τα εναρμονισμένα πρότυπα των οποίων τα στοιχεία αναφοράς δημοσιεύθηκαν βάσει της οδηγίας 98/37 εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 7 της οδηγίας 2006/42, εφόσον δεν έχει ρητώς καταργηθεί η απόφαση, ήτοι η δημοσίευση των στοιχείων αναφοράς τους στην Επίσημη Εφημερίδα, που τους προσδίδει νομική αξία, ώστε να δημιουργείται τεκμήριο συμμορφώσεως με τις βασικές προδιαγραφές υγείας και ασφάλειας οι οποίες ορίζονται στην οδηγία που είχε εφαρμογή κατά τον χρόνο διαθέσεως στην αγορά ή ενάρξεως της χρήσεως του οικείου μηχανήματος. Επομένως, το Γενικό Δικαστήριο κατέληξε ότι ορθώς η προσφεύγουσα υποστήριξε ότι ίσχυε για την επίδικη χλοοκοπτική μηχανή το τεκμήριο συμμορφώσεως με τις βασικές προδιαγραφές υγείας και ασφάλειας οι οποίες ορίζονται στην οδηγία 2006/42.

ΙΧ. ΤΕΛΩΝΕΙΑΚΗ ΕΝΩΣΗ

Στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 11ης Δεκεμβρίου 2017, *Léon Van Parys κατά Επιτροπής* (T-125/16, [EU:T:2017:884](#)), είχε ασκηθεί ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου προσφυγή κατά της απορριπτικής αποφάσεως της Επιτροπής επί αιτήσεως διαγραφής εισαγωγικών δασμών υποβληθείσας από εταιρία εισαγωγής μπανανών προελεύσεως Ισημερινού. Σημειωτέον ότι το Γενικό Δικαστήριο είχε ήδη ακυρώσει εν μέρει, με την απόφασή του *Firma Van Parys κατά Επιτροπής*⁵⁹, μια προγενέστερη απόφαση της Επιτροπής, με την οποία η τελευταία είχε κρίνει ότι η διαγραφή εισαγωγικών δασμών, δυνάμει του άρθρου 239 του κανονισμού (ΕΟΚ) 2913/92⁶⁰, δεν δικαιολογούνταν στην περίπτωση της προσφεύγουσας. Το Γενικό Δικαστήριο είχε αποφανθεί, ειδικότερα, ότι η Επιτροπή δεν απέδειξε έλλειψη επιμέλειας εκ μέρους της προσφεύγουσας. Κατόπιν της προηγούμενης αποφάσεως του Γενικού Δικαστηρίου, η Επιτροπή θεώρησε ότι ήταν απαραίτητο να ζητήσει συμπληρωματικές πληροφορίες από τις τελωνειακές αρχές και ενημέρωσε την προσφεύγουσα ότι η προβλεπόμενη

58/ Οδηγία 98/37/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 22ας Ιουνίου 1998, για την προσέγγιση της νομοθεσίας των κρατών μελών σχετικά με τις μηχανές (ΕΕ 1998, L 207, σ. 1).

59/ Απόφαση της 19ης Μαρτίου 2013, T-324/10, [EU:T:2013:136](#).

60/ Κανονισμός (ΕΟΚ) 2913/92 του Συμβουλίου, της 12ης Οκτωβρίου 1992, περί θεσπίσεως κοινοτικού τελωνειακού κώδικα (ΕΕ 1992, L 302, σ. 1).

στο άρθρο 907 του κανονισμού (ΕΟΚ) 2454/93⁶¹ προθεσμία των εννέα μηνών για την εξέταση των αιτήσεων διαγραφής δασμών θα παρατεινόταν, εξ αυτού του λόγου, μέχρι να λάβει τις σχετικές πληροφορίες. Ακολούθως, η Επιτροπή εξέδωσε την προσβαλλόμενη απόφαση με την οποία απέρριψε την αίτηση που είχε υποβάλει η προσφεύγουσα για διαγραφή των δασμών. Με την προσφυγή της, η προσφεύγουσα αμφισβήτησε τον τρόπο με τον οποίο η Επιτροπή εκτέλεσε την απόφαση *Firma Van Parys κατά Επιτροπής*⁶². Ισχυρίστηκε, πιο συγκεκριμένα, ότι ακόμη και αν γινόταν δεκτό ότι η Επιτροπή είχε στη διάθεσή της εύλογη προθεσμία για να εκτελέσει τη δικαστική απόφαση, η εύλογη αυτή προθεσμία δεν ήταν σε καμία περίπτωση δυνατό να υπερβαίνει την εννεάμηνη αποκλειστική προθεσμία του άρθρου 907 του κανονισμού 2454/93.

Ως προς τον λόγο ακυρώσεως αναφορικά με παραβίαση της αρχής της χρηστής διοικήσεως, το Γενικό Δικαστήριο προέβη στην προκαταρκτική διαπίστωση ότι, κατόπιν της αποφάσεως *Firma Van Parys κατά Επιτροπής*⁶³, το άρθρο 907 του κανονισμού 2454/93 δεν είχε πλέον εφαρμογή επί της διαδικασίας η οποία επαναλήφθηκε προκειμένου να εκδοθεί, προς αντικατάσταση της πρώτης αποφάσεως, η προσβαλλόμενη απόφαση, αφού, κατά τη νομολογία, ίσχυε πια μόνον η εύλογη προθεσμία. Πάντως το Γενικό Δικαστήριο έκρινε, λαμβάνοντας υπόψη τη φύση των μέτρων που έπρεπε να ληφθούν και τις συντρέχουσες περιστάσεις της υπό κρίση υποθέσεως, ότι η Επιτροπή δεν τήρησε εύλογη προθεσμία κατά τη διεξαγωγή της διοικητικής διαδικασίας η οποία προηγήθηκε της εκδόσεως της προσβαλλόμενης αποφάσεως. Αρκούσε δε να επισημανθεί ότι, ακόμη και αν μπορούσε να υποτεθεί ότι οι αιτήσεις παροχής πληροφοριών τις οποίες απέστειλε η Επιτροπή στις εθνικές τελωνειακές αρχές συνεπάγονταν αναστολή της προθεσμίας των εννέα μηνών, όπερ δεν ίσχυε, δεδομένου ότι ο μηχανισμός του άρθρου 907 του κανονισμού 2454/93 δεν ήταν δυνατό να εφαρμοστεί εκ νέου, από την απάντηση των αρχών αυτών μέχρι την έκδοση της προσβαλλόμενης αποφάσεως μεσολάβησε διάστημα μεγαλύτερο των δέκα μηνών. Κατά το Γενικό Δικαστήριο, κανένα μέτρο που έπρεπε να λάβει ή που έλαβε η Επιτροπή δεν μπορούσε να δικαιολογήσει την παρέλευση τέτοιου χρονικού διαστήματος. Μολονότι ήταν αλήθεια ότι, λόγω της αποφάσεως *Firma Van Parys κατά Επιτροπής*⁶⁴, η Επιτροπή υποχρεώθηκε να επανεξετάσει τα στοιχεία του φακέλου, το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε ωστόσο ότι ουδόλως προέκυπτε ότι, κατόπιν της αποφάσεως εκείνης, η Επιτροπή κατάρτισε νέο φάκελο ούτε, κατά μείζονα λόγο, ότι προσκόμισε ή ανακάλυψε νέα πραγματικά στοιχεία.

Ως προς το ζήτημα αν η υπέρβαση της εύλογης διάρκειας της διαδικασίας μπορούσε να επισύρει την ακύρωση της προσβαλλόμενης αποφάσεως, το Γενικό Δικαστήριο παρατήρησε ότι ο κανονισμός 2454/93 έχει ιδίως ως σκοπό να διευκρινίσει ορισμένους κανόνες προς επίτευξη μεγαλύτερης ασφάλειας δικαίου κατά την εφαρμογή τους, όπως καθίσταται σαφές από τις αιτιολογικές σκέψεις του, και ότι τάσσει αυστηρές προθεσμίες τόσο στον αιτούντα όσο και στην Επιτροπή, όταν εξετάζει αίτηση διαγραφής των εισαγωγικών δασμών. Το Γενικό Δικαστήριο τόνισε κατ' αρχάς ότι, όπως προκύπτει από το άρθρο 907 του κανονισμού 2454/93, μολονότι η προθεσμία των εννέα μηνών την οποία έχει στη διάθεσή της η Επιτροπή για να εκδώσει την απόφασή της μπορεί να ανασταλεί υπό ορισμένες προϋποθέσεις, η απόφαση επί της αιτήσεως διαγραφής των δασμών πρέπει να εκδοθεί εντός της προθεσμίας του άρθρου 907, δεύτερο εδάφιο, του κανονισμού 2454/93, και μάλιστα αν η Επιτροπή δεν λάβει απόφαση εντός της προθεσμίας αυτής, τούτο ισοδυναμεί υποχρεωτικά με αποδοχή της αιτήσεως από την αρμόδια τελωνειακή αρχή, δυνάμει του άρθρου 909 του ίδιου κανονισμού. Εν συνεχεία, το Γενικό Δικαστήριο υπογράμμισε ότι αν, στην προκειμένη περίπτωση, η Επιτροπή είχε ενεργήσει στο πλαίσιο του κανονισμού 2454/93, η απόφασή της, η οποία εκδόθηκε μετά την παρέλευση της προβλεπόμενης στο άρθρο 907 του ίδιου κανονισμού αποκλειστικής προθεσμίας των εννέα μηνών συμπεριλαμβανομένων των αναστολών, θα ισοδυναμούσε με

61/ Κανονισμός (ΕΟΚ) 2454/93 της Επιτροπής, της 2ας Ιουλίου 1993, για τον καθορισμό ορισμένων διατάξεων εφαρμογής του κανονισμού 2913/92 (ΕΕ 1993, L 253, σ. 1).

62/ Απόφαση της 19ης Μαρτίου 2013, T-324/10, [EU:T:2013:136](#).

63/ Απόφαση της 19ης Μαρτίου 2013, T-324/10, [EU:T:2013:136](#).

64/ Απόφαση της 19ης Μαρτίου 2013, T-324/10, [EU:T:2013:136](#).

αποδοχή της αιτήσεως της προσφεύγουσας από την τελωνειακή αρχή. Το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι, ομολογουμένως, το όλο σύστημα και, ειδικότερα, η εννεάμηνη προθεσμία του άρθρου 907 του κανονισμού 2454/93 δεν δέσμευαν πλέον την Επιτροπή στο πλαίσιο της διαδικασίας που επαναλήφθηκε δυνάμει του άρθρου 266 ΣΛΕΕ. Εντούτοις, γεγονός παρέμενε ότι, εκδίδοντας την προσβαλλόμενη απόφαση χωρίς να τηρήσει εύλογη προθεσμία, η Επιτροπή δεν σεβάστηκε τις εγγυήσεις του κανονισμού 2454/93 και τον κατέστησε άνευ πρακτικής αποτελεσματικότητας για την προσφεύγουσα, από την οποία στερήσε επίσης τόσο τη δυνατότητα να επιτύχει την έκδοση αποφάσεως εντός των προβλεπόμενων προθεσμιών όσο και την εγγύηση της ευνοϊκής αποφάσεως στην περίπτωση εκπρόθεσμης απαντήσεως. Ως εκ τούτου, η Επιτροπή παραβίασε την αρχή της εύλογης διάρκειας της διαδικασίας, πράγμα που, υπό τις συντρέχουσες περιστάσεις της προκειμένης υποθέσεως, συνιστούσε λόγο για να ακυρωθεί η προσβαλλόμενη απόφαση.

X. ΝΤΑΜΠΙΝΓΚ

Η απόφαση της 1ης Ιουνίου 2017, *Changmao Biochemical Engineering κατά Συμβουλίου* (T-442/12, [EU:T:2017:372](#)), εκδόθηκε από το Γενικό Δικαστήριο επί προσφυγής με αίτημα την ακύρωση του εκτελεστικού κανονισμού (ΕΕ) 626/2012⁶⁵, κατά το μέτρο που εφαρμοζόταν στην περίπτωση της προσφεύγουσας, εταιρίας παραγωγής και εξαγωγών τρυγικού οξέος, με έδρα την Κίνα. Τα θεσμικά όργανα της Ένωσης είχαν αρχικώς αναγνωρίσει στην προσφεύγουσα το καθεστώς επιχειρήσεως που λειτουργεί υπό συνθήκες οικονομίας της αγοράς, εν συνεχεία όμως το ανακάλεσαν κατά τη διάρκεια της έρευνας για την ενδιάμεση επανεξέταση δυνάμει του προσβαλλόμενου κανονισμού. Η προσφεύγουσα υποστήριξε ότι ο προσβαλλόμενος κανονισμός αντέβαινε στο άρθρο 11, παράγραφος 3, του βασικού κανονισμού⁶⁶, στον βαθμό που ανάμεσα στην αρχική έρευνα και στην ενδιάμεση επανεξέταση δεν είχε μεσολαβήσει αισθητή και διαρκής μεταβολή των περιστάσεων. Κατόπιν τούτου, το Γενικό Δικαστήριο κλήθηκε, μεταξύ άλλων, να αποφανθεί αν πρέπει, στο πλαίσιο της ενδιάμεσης επανεξετάσεως, τα θεσμικά όργανα να διαπιστώσουν αντικειμενική μεταβολή των πραγματικών περιστάσεων ή αν αυτά μπορούν να προβούν σε διαφορετική εκτίμηση βάσει των προϋφιστάμενων περιστάσεων, υπό το πρίσμα νέων επιχειρημάτων και αποδεικτικών στοιχείων που προβάλλουν τα ενδιαφερόμενα μέρη.

Όπως υπενθύμισε το Γενικό Δικαστήριο, το άρθρο 11, παράγραφος 3, του βασικού κανονισμού ορίζει ότι, κατά τη διεξαγωγή των ερευνών που απαιτούνται για την ενδιάμεση επανεξέταση, η Επιτροπή μπορεί, μεταξύ άλλων, να εξετάσει κατά πόσον έχει σημειωθεί αισθητή μεταβολή των περιστάσεων όσον αφορά το ντάμπινγκ και τη ζημία ή κατά πόσον με τα υφιστάμενα μέτρα επιτυγχάνονται τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα και έχει εξαλειφθεί η ζημία η οποία έχει ήδη διαπιστωθεί κατ'εφαρμογήν του άρθρου 3 του βασικού κανονισμού. Για τη δε εξαγωγή του τελικού συμπεράσματος λαμβάνονται υπόψη όλα τα αποδεικτικά στοιχεία που ασκούν επιρροή και είναι δεόντως τεκμηριωμένα.

Εν προκειμένω, το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε ότι το Συμβούλιο φαίνεται να μετέβαλε την εκτίμησή του χωρίς να έχουν, όμως, μεταβληθεί κατ'ανάγκη οι αντίστοιχες περιστάσεις, καταλήγοντας εν τέλει στο συμπέρασμα ότι δεν πληρούνταν πλέον οι προϋποθέσεις του άρθρου 2, παράγραφος 7, στοιχείο γ', του βασικού κανονισμού για την αναγνώριση του καθεστώτος επιχειρήσεως που λειτουργεί υπό συνθήκες οικονομίας της αγοράς. Ως προς το σημείο αυτό, το Γενικό Δικαστήριο διευκρίνισε ότι για τους σκοπούς της επανεξετάσεως τα θεσμικά

^{65/} Εκτελεστικός κανονισμός (ΕΕ) 626/2012 του Συμβουλίου, της 26ης Ιουνίου 2012, για τροποποίηση του εκτελεστικού κανονισμού (ΕΕ) 349/2012 σχετικά με την επιβολή οριστικού δασμού αντιντάμπινγκ στις εισαγωγές τρυγικού οξέος, καταγωγής Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας (ΕΕ 2012, L 182, σ. 1).

^{66/} Κανονισμός (ΕΚ) 1225/2009 του Συμβουλίου, της 30ής Νοεμβρίου 2009, για την άμυνα κατά των εισαγωγών που αποτελούν αντικείμενο ντάμπινγκ εκ μέρους χωρών μη μελών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (ΕΕ 2009, L 343, σ. 51).

όργανα οφείλουν να πραγματοποιούν τόσο αναδρομική ανάλυση όσο και ανάλυση των προοπτικών και, στο πλαίσιο αυτό, μπορούν να μεταβάλουν την εκτίμησή τους επί των περιστάσεων. Πράγματι, θα ήταν παράλογο τα θεσμικά όργανα να υποχρεούνται να εφαρμόσουν το άρθρο 2, παράγραφος 7, στοιχείο γ', του βασικού κανονισμού κατά τρόπο που αποδεικνύεται εσφαλμένος υπό το πρίσμα αποδεικτικών στοιχείων τα οποία προσκομίζονται στο πλαίσιο της ενδιάμεσης επανεξετάσεως, απλώς και μόνον επειδή κατά την αρχική έρευνα είχε γίνει μια τέτοια εσφαλμένη εφαρμογή. Επομένως, στην προκειμένη περίπτωση, το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι ο προσβαλλόμενος κανονισμός δεν αντιβαίνει στο άρθρο 11, παράγραφος 3, του βασικού κανονισμού, δεδομένου ότι η εκτίμηση η οποία διατυπώθηκε στον προσβαλλόμενο κανονισμό στηριζόταν σε πραγματικές περιστάσεις που είχαν χρονική διάρκεια και δεν ήταν απλώς πρόσκαιρες, όπως η στρέβλωση της τιμής του βενζολίου και η μη επιστροφή του φόρου προστιθέμενης αξίας (ΦΠΑ) ύψους 17 % επί της εξαγωγής του βενζολίου.

Η υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 10ης Οκτωβρίου 2017, *Kolachi Raj Industrial κατά Επιτροπής* (T-435/15, εκκρεμεί η εκδίκαση αναιρέσεως ⁶⁷, [EU:T:2017:712](#)), έδωσε στο Γενικό Δικαστήριο την ευκαιρία να αποσαφηνίσει τη νομολογία του για τις πρακτικές αντιτάμπινγκ, ιδίως σε σχέση με τους όρους εφαρμογής του άρθρου 13, παράγραφος 2, του βασικού κανονισμού, διάταξη που ορίζει υπό ποιες προϋποθέσεις θεωρείται ότι εργασίες συναρμολογήσεως καταστρατηγούν τα ισχύοντα μέτρα. Η προσφεύγουσα δήλωσε ότι προμηθεύταν μέρη ποδηλάτου προελεύσεως Σρι Λάνκα και Κίνας, προκειμένου να συναρμολογεί ποδήλατα στο Πακιστάν. Η Επιτροπή απέρριψε ως ανεπαρκή, από πλευράς αποδεικτικής ισχύος, τα προσκομισθέντα από την προσφεύγουσα πιστοποιητικά καταγωγής «τύπου Α» και εφάρμοσε κατ' αναλογία τα κριτήρια του άρθρου 13, παράγραφος 2, στοιχείο β', του βασικού κανονισμού για να εξακριβώσει, στηριζόμενη στο κόστος κατασκευής τους, την καταγωγή των μερών ποδηλάτου.

Πρώτον, για να καταστήσει σαφή τον ρόλο που έχει καθεμία από τις έννοιες «προέλευση» και «καταγωγή» κατά την ερμηνεία του άρθρου 13, παράγραφος 2, του βασικού κανονισμού, το Γενικό Δικαστήριο παρέπεμψε στην απόφαση *Starway κατά Συμβουλίου* ⁶⁸, από την οποία συνήγαγε ότι ενώ, κατά κανόνα, για τους σκοπούς της εφαρμογής του άρθρου 13, παράγραφος 2, στοιχείο β', του βασικού κανονισμού αρκεί η αναφορά μόνο στην «προέλευση» των μερών που χρησιμοποιήθηκαν για τη συναρμολόγηση του τελικού προϊόντος, ενδέχεται να είναι αναγκαίο, εν αμφιβολία, να εξακριβωθεί αν τα μέρη τα οποία «προέρχονται» από τρίτη χώρα κατάγονται, στην πραγματικότητα, από άλλη χώρα. Επίσης, ανατρέχοντας στις διάφορες γλωσσικές αποδόσεις του βασικού κανονισμού, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι οι λέξεις «προέρχονται από» κατά την έννοια του άρθρου 13, παράγραφος 2, στοιχείο α', του βασικού κανονισμού πρέπει να ερμηνευθούν ως αναφερόμενες στις αντίστοιχες εισαγωγές και, επομένως, στη χώρα εξαγωγής.

Δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι τα πιστοποιητικά καταγωγής «τύπου Α» έχουν μεν αποδεικτική αξία ως προς την καταγωγή των εμπορευμάτων τα οποία αφορούν, πλην όμως αυτή δεν είναι απόλυτη. Ειδικότερα, πιστοποιητικό το οποίο έχει εκδοθεί από τρίτη χώρα δεν δεσμεύει τις αρχές της Ένωσης ως προς την καταγωγή των εμπορευμάτων αυτών και δεν τις εμποδίζει να την εξακριβώσουν με άλλα μέσα, όταν υφίστανται αντικειμενικές, σοβαρές και συγκλίνουσες ενδείξεις που δημιουργούν αμφιβολίες για την πραγματική καταγωγή των οικείων εμπορευμάτων. Από τη νομολογία προκύπτει ότι οι εκ των υστέρων έλεγχοι θα στερούνταν σε μεγάλο βαθμό της πρακτικής τους αποτελεσματικότητας, αν η χρησιμοποίηση τέτοιων πιστοποιητικών μπορούσε, από μόνη της, να δικαιολογήσει διαγραφή των τελωνειακών δασμών. Επιπλέον, όπως υπογράμμισε το Γενικό Δικαστήριο, από το άρθρο 6, παράγραφος 8, του βασικού κανονισμού συνάγεται ότι, πλην των περιπτώσεων ελλείψεως συνεργασίας, η ακρίβεια των παρεχόμενων από τα ενδιαφερόμενα μέρη πληροφοριών, στις οποίες η Επιτροπή προτίθεται να στηρίξει τα συμπεράσματά της, πρέπει να ελέγχεται κατά το δυνατόν διεξοδικότερα. Κατά

^{67/} Υπόθεση C-709/17 P, *Επιτροπή κατά Kolachi Raj Industrial*.

^{68/} Απόφαση της 26ης Σεπτεμβρίου 2000, T-80/97, [EU:T:2000:216](#).

συνέπεια, και από τη διάταξη αυτή απορρέει όχι απλώς δυνατότητα αλλά και καθήκον της Επιτροπής να ελέγχει τα έγγραφα που της υποβάλλονται. Ασφαλώς σε θέματα αντιντάμπινγκ, το καθήκον αυτό ασκείται υπό την επιφύλαξη των ειδικών διαδικασιών που προβλέπονται προς τούτο υπέρ των τελωνειακών αρχών.

Τρίτον και τελευταίον, το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι η Επιτροπή, εφαρμόζοντας «κατ' αναλογία» το άρθρο 13, παράγραφος 2, στοιχείο β', του βασικού κανονισμού, εξέτασε στην πραγματικότητα αν η κατασκευή μερών ποδηλάτου στη Σρι Λάνκα καταστρατηγούσε τα μέτρα αντιντάμπινγκ τα οποία πλήττουν τα ποδήλατα καταγωγής Κίνας, πράγμα που όμως δεν αποτελούσε αντικείμενο της έρευνας. Πράγματι, από το γράμμα του άρθρου 13, παράγραφος 2, στοιχείο β', του βασικού κανονισμού προκύπτει ότι αυτός καλύπτει τις «εργασίες συναρμολογήσεως», δεδομένου ότι ο κανόνας του 60 % που προβλέπεται εκεί εφαρμόζεται στη συνολική αξία των μερών του «συναρμολογημένου προϊόντος». Στην προκειμένη περίπτωση, δεν υπήρχε καμία αμφισβήτηση ότι η έρευνα δεν είχε ως αντικείμενο τις «εργασίες συναρμολογήσεως» ποδηλάτων στη Σρι Λάνκα, ούτε αφορούσε, με οποιονδήποτε τρόπο, τα ποδήλατα «που συναρμολογούνται» στην εν λόγω χώρα. Επιπροσθέτως, εφόσον το άρθρο 13, παράγραφος 2, στοιχείο β', του βασικού κανονισμού δεν αποτελεί κανόνα για την καταγωγή, δεν επιτρέπεται να χρησιμοποιηθεί «κατ' αναλογία» για τον προσδιορισμό της καταγωγής εμπορεύματος, κατά μείζονα δε λόγο επειδή τα κριτήρια της διατάξεως αυτής διαφέρουν σημαντικά από εκείνα των κανόνων για την καταγωγή. Άρα, εν προκειμένω, η Επιτροπή υπέπεσε σε νομικό σφάλμα εφαρμόζοντας κατ' αναλογία το άρθρο 13, παράγραφος 2, του βασικού κανονισμού.

XI. ΕΠΟΠΤΕΙΑ ΤΟΥ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ

Με την απόφαση της 16ης Μαΐου 2017, *Landeskreditbank Baden-Württemberg κατά ΕΚΤ* (T-122/15, εκκρεμεί η εκδίκαση αναιρέσεως ⁶⁹, [EU:T:2017:337](#)), το Γενικό Δικαστήριο επιβεβαίωσε τη νομιμότητα της αποφάσεως με την οποία η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) είχε χαρακτηρίσει την προσφεύγουσα, τράπεζα επενδύσεων και αναπτύξεως του ομόσπονδου κράτους της Βάδης-Βυρτεμβέργης (Γερμανία), ως «σημαντική οντότητα», κατ' εφαρμογήν του άρθρου 6, παράγραφος 4, του βασικού κανονισμού ⁷⁰. Ο χαρακτηρισμός αυτός είχε ως συνέπεια να υποβληθεί η εν λόγω τράπεζα, εντός του συστήματος του ενιαίου εποπτικού μηχανισμού (ΕΕΜ), στην άμεση αποκλειστική εποπτεία της ΕΚΤ, αντί της από κοινού εποπτείας και, για τον λόγο αυτό, η προσφεύγουσα προσέβαλε τη σχετική πράξη.

Πρώτον, το Γενικό Δικαστήριο τόνισε ότι από την όλη οικονομία του βασικού κανονισμού συνάγεται ότι το Συμβούλιο έχει αναθέσει στην ΕΚΤ αποκλειστική αρμοδιότητα όσον αφορά τα καθήκοντα που απαριθμούνται στο άρθρο 4, παράγραφος 1, του ίδιου κανονισμού. Κατά το Γενικό Δικαστήριο, μοναδικός σκοπός του άρθρου 6 του βασικού κανονισμού είναι να καταστήσει δυνατή, εντός του συστήματος του ΕΕΜ και υπό τον έλεγχο της ΕΚΤ, την αποκεντρωμένη άσκηση της αρμοδιότητας αυτής από τις εθνικές αρχές, ως προς τις λιγότερο σημαντικές οντότητες και ως προς τα καθήκοντα που απαριθμούνται στο άρθρο 4, παράγραφος 1, στοιχεία β' και δ' έως θ', του ως άνω κανονισμού.

Δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο σημείωσε ότι από το άρθρο 6, παράγραφος 4, δεύτερο εδάφιο, του βασικού κανονισμού προκύπτει ότι ο χαρακτηρισμός ιδρύματος ως «σημαντικού» μπορεί να αποκλειστεί υπό «ειδικές

^{69/} Υπόθεση C-450/17 P, *Landeskreditbank Baden-Württemberg*.

^{70/} Κανονισμός (ΕΕ) 1024/2013 του Συμβουλίου, της 15ης Οκτωβρίου 2013, για την ανάθεση ειδικών καθηκόντων στην ΕΚΤ σχετικά με τις πολιτικές που αφορούν την προληπτική εποπτεία των πιστωτικών ιδρυμάτων (ΕΕ 2013, L 287, σ. 63).

περιστάσεις», οι οποίες πρέπει πάντως, κατά το άρθρο 70, παράγραφος 2, του κανονισμού–πλαισίου EEM ⁷¹, να ερμηνεύονται στενά ως έννοια. Εφόσον το άρθρο 70, παράγραφος 1, του κανονισμού αυτού κάνει λόγο για «ιδιαιτέρως και πραγματικές συνθήκες [που] καθιστούν ακατάλληλο τον χαρακτηρισμό μιας εποπτευόμενης οντότητας ως σημαντικής, λαμβανομένων υπόψη των στόχων και των αρχών του [βασικού κανονισμού]», τούτο σημαίνει κατ' ανάγκην ότι πρόκειται μόνο για περιπτώσεις όπου η άσκηση άμεσης προληπτικής εποπτείας από την ΕΚΤ, λόγω του χαρακτηρισμού οντότητας ως «σημαντικής», ενδείκνυται λιγότερο για την επίτευξη των σκοπών του βασικού κανονισμού από ό,τι η άσκηση άμεσης προληπτικής εποπτείας της οντότητας αυτής από τις εθνικές αρχές. Αντιθέτως, η γραμματική ερμηνεία του άρθρου 70, παράγραφος 1, του κανονισμού–πλαισίου EEM δεν συνηγορεί υπέρ της απόψεως ότι είναι δυνατό μια «σημαντική οντότητα» να χαρακτηριστεί ως «λιγότερο σημαντική» για τον λόγο ότι η άμεση εποπτεία από τις εθνικές αρχές, εντός του συστήματος του EEM, ενδείκνυται, προς επίτευξη των σκοπών του βασικού κανονισμού, εξίσου με την εποπτεία που ασκείται μόνον από την ΕΚΤ.

Τρίτον και τελευταίον, το Γενικό Δικαστήριο διευκρίνισε ότι η άποψη αυτή δεν ενισχύεται ούτε από την ερμηνεία του άρθρου 70, παράγραφος 1, του κανονισμού–πλαισίου EEM υπό το πρίσμα των αρχών της επικουρικότητας και της αναλογικότητας. Στον βαθμό που οι εθνικές αρχές, βάσει του EEM, ενεργούν στο πλαίσιο αποκεντρωμένης ασκήσεως αποκλειστικής αρμοδιότητας της Ένωσης και όχι ασκήσεως εθνικής αρμοδιότητας, η μόνη αρμοδιότητα η οποία μπορεί να επηρεαστεί από την άσκηση της άμεσης προληπτικής εποπτείας από την ΕΚΤ είναι η κατ' αρχήν αρμοδιότητα των κρατών μελών όσον αφορά την εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης στην εσωτερική έννομη τάξη, όπως υπογραμμίζεται στο άρθρο 291, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ. Εντούτοις, η διατήρηση της αρμοδιότητας αυτής δεν δικαιολογεί να ερμηνευθεί το άρθρο 70, παράγραφος 1, του κανονισμού–πλαισίου EEM όπως προτείνει η προσφεύγουσα, δηλαδή υπό την έννοια ότι επιβάλλεται να εξετάζεται κατά περίπτωση, για κάθε ίδρυμα το οποίο χαρακτηρίζεται ως σημαντικό βάσει των κριτηρίων του άρθρου 6, παράγραφος 4, του βασικού κανονισμού, αν οι σκοποί του άρθρου αυτού μπορούν να επιτευχθούν εξίσου αποτελεσματικά με την άμεση εποπτεία από τις εθνικές αρχές. Ο λόγος είναι ότι μια τέτοια εξέταση θα ερχόταν σε πλήρη αντίθεση με δύο θεμελιώδη στοιχεία της λογικής του άρθρου 6, παράγραφος 4, του βασικού κανονισμού, ήτοι, αφενός, με την αρχή ότι τα σημαντικά ιδρύματα υπόκεινται στην αποκλειστική εποπτεία της ΕΚΤ και, αφετέρου, με την ύπαρξη συγκεκριμένων εναλλακτικών κριτηρίων βάσει των οποίων μπορεί να προσδιοριστεί πόσο σημαντικό είναι ένα χρηματοπιστωτικό ίδρυμα. Κατόπιν τούτου, το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε την προσφυγή, αφού αποφάνθηκε ότι ορθώς η ΕΚΤ είχε χαρακτηρίσει την προσφεύγουσα ως «σημαντική οντότητα».

Οι αποφάσεις της 13ης Δεκεμβρίου 2017, *Crédit mutuel Arkéa κατά ΕΚΤ* (T-712/15, [EU:T:2017:900](#)) και *Crédit mutuel Arkéa κατά ΕΚΤ* (T-52/16, [EU:T:2017:902](#)), εκδόθηκαν από το Γενικό Δικαστήριο επί αντίστοιχων προσφυγών που είχαν ως αίτημα, η πρώτη, την ακύρωση της από 5 Οκτωβρίου 2015 αποφάσεως της ΕΚΤ περί καθορισμού των απαιτήσεων προληπτικής εποπτείας του ομίλου Crédit mutuel και, η δεύτερη, την ακύρωση της από 4 Δεκεμβρίου 2015 αποφάσεως της ΕΚΤ περί καθορισμού των απαιτήσεων προληπτικής εποπτείας του ομίλου Crédit mutuel και των οντοτήτων οι οποίες τον απαρτίζουν. Το προσφεύγον χρηματοπιστωτικό ίδρυμα (στο εξής: προσφεύγον) αμφισβήτησε κατά πόσον η ΕΚΤ μπορούσε να ασκήσει ενοποιημένη προληπτική εποπτεία σε ολόκληρο τον όμιλο Crédit Mutuel μέσω της Confédération nationale du Crédit mutuel (CNCM), προβάλλοντας ως επιχειρήματα ότι η CNCM δεν ήταν χρηματοπιστωτικό ίδρυμα, ότι δεν υφίστατο «όμιλος Crédit Mutuel» και ότι η ΕΚΤ δεν είχε την εξουσία να του επιβάλει την υποχρέωση να έχει δικά του πρόσθετα κεφάλαια.

Όσον αφορά την προσφυγή κατά της αποφάσεως της 5ης Οκτωβρίου 2015, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι το προσφεύγον διατηρούσε έννομο συμφέρον να την προσβάλει, προκειμένου να αποφευχθεί το ενδεχόμενο η ακύρωση της αποφάσεως που την κατάργησε να έχει ως μοναδική συνέπεια να παράγει εκ νέου αυτή τα

^{71/} Κανονισμός (ΕΕ) 468/2014 της ΕΚΤ, της 16ης Απριλίου 2014, που θεσπίζει το πλαίσιο συνεργασίας μεταξύ της ΕΚΤ, των εθνικών αρμόδιων αρχών και των εθνικών εντεταλμένων αρχών εντός του ενιαίου εποπτικού μηχανισμού (κανονισμός για το πλαίσιο EEM) (ΕΕ 2014, L 141, σ. 1).

αποτελέσματά της. Πράγματι, αν ακυρωνόταν η απόφαση της 4ης Δεκεμβρίου 2015, οι διάδικοι θα επανέρχονταν στην προτέρα κατάσταση, η οποία θα διεπόταν και πάλι από την προσβαλλόμενη απόφαση.

Όσον αφορά αμφότερες τις προσφυγές κατά της αποφάσεως της 5ης Οκτωβρίου 2015 και της αποφάσεως της 4ης Δεκεμβρίου 2015, το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε ότι, προς επίτευξη των σκοπών του βασικού κανονισμού, το άρθρο 2, παράγραφος 21, στοιχείο γ', του κανονισμού-πλαisiού EEM και οι προϋποθέσεις του άρθρου 10, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΕ) 575/2013⁷², στις οποίες αυτό παραπέμπει, πρέπει να ερμηνεύονται λαμβανομένης υπόψη της προθέσεως του νομοθέτη που ήταν, αφενός, να έχει η ΕΚΤ σφαιρική εικόνα όλων των κινδύνων τους οποίους διατρέχει ένα πιστωτικό ίδρυμα και, αφετέρου, να αποτρέψει τον κατακερματισμό της προληπτικής εποπτείας μεταξύ της ΕΚΤ και των εθνικών αρχών. Σε σχέση με τον κατεξοχήν σκοπό του άρθρου 10, παράγραφος 1, του κανονισμού 575/2013, το Γενικό Δικαστήριο παρατήρησε ότι ο κανονισμός αυτός αφορά τις απαιτήσεις προληπτικής εποπτείας οι οποίες ισχύουν για τα πιστωτικά ιδρύματα. Στο πνεύμα αυτό, ο σκοπός τον οποίο επιδιώκει το άρθρο 10, παράγραφος 1, του κανονισμού 575/2013 καθίσταται σαφής από το γράμμα της διατάξεως. Έγκειται στην παροχή στις αρμόδιες αρχές της ευχέρειας να απαλλάσσουν, πλήρως ή εν μέρει, από την εφαρμογή ορισμένων εκ των απαιτήσεων που προβλέπονται στον κανονισμό ένα ή περισσότερα πιστωτικά ιδρύματα τα οποία είναι εγκατεστημένα στο ίδιο κράτος μέλος και είναι μόνιμα συνδεδεμένα με κεντρικό οργανισμό που τα εποπτεύει και έχει την έδρα του στο ίδιο κράτος μέλος. Επιπλέον, το άρθρο 10, παράγραφος 2, του κανονισμού 575/2013 παρέχει τη δυνατότητα να απαλλάσσεται ο κεντρικός οργανισμός, σε ατομική βάση, από την εφαρμογή των ίδιων απαιτήσεων προληπτικής εποπτείας. Ωστόσο, εν προκειμένω, οι προϋποθέσεις του άρθρου 10, παράγραφος 1, του κανονισμού 575/2013 δεν ετύγχαναν εφαρμογής, δυνάμει του εν λόγω κανονισμού, προκειμένου να εκτιμηθεί η δυνατότητα απαλλαγής σε ατομική βάση από την τήρηση των απαιτήσεων, αλλά εφαρμόζονταν δυνάμει της παραπομπής του άρθρου 2, παράγραφος 21, στοιχείο γ', του κανονισμού-πλαisiού EEM, προκειμένου να ελεγχθεί κατά πόσον υφίστατο όμιλος που μπορούσε να υποβληθεί σε προληπτική εποπτεία. Επομένως, στην προκειμένη περίπτωση, μόνον οι σκοποί του άρθρου 2, παράγραφος 21, στοιχείο γ', του κανονισμού-πλαisiού EEM είχαν σημασία για την ερμηνεία του, παρά την παραπομπή την οποία κάνει στο άρθρο 10, παράγραφος 1, του κανονισμού 575/2013.

Εξετάζοντας κατ' αρχάς το επιχείρημα ότι η CNCM δεν είχε την ιδιότητα του χρηματοπιστωτικού ιδρύματος, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι δεν προκύπτει από τη νομοθεσία της Ένωσης σχετικά με την προληπτική εποπτεία ότι ο όρος «κεντρικός οργανισμός» πρέπει να γίνει αντιληπτός υπό την έννοια ότι προϋποθέτει την ιδιότητα του χρηματοπιστωτικού ιδρύματος. Ακολούθως, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι ο *Crédit mutuel*, μέσω της CNCM, πληρούσε όλες τις προϋποθέσεις τις οποίες θέτει η νομοθεσία της Ένωσης σχετικά με την προληπτική εποπτεία για να μπορεί να χαρακτηριστεί ως «όμιλος» κατά την έννοια της νομοθεσίας αυτής. Τέλος, κατά το Γενικό Δικαστήριο, η BCE δεν υπέπεσε σε σφάλμα, στο μέτρο που στηρίχθηκε στο ενδεχόμενο εξόδου του προσφεύγοντος από τον όμιλο *Crédit mutuel* για να του επιβάλει την υποχρέωση να έχει δικά του πρόσθετα κεφάλαια.

Κατά συνέπεια, το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε αμφότερες τις προσφυγές στο σύνολό τους, αφού απέρριψε τα επιχειρήματα του προσφεύγοντος ότι η CNCM δεν είχε την ιδιότητα του χρηματοπιστωτικού ιδρύματος, ότι δεν υπήρχε όμιλος που μπορούσε να υποβληθεί σε προληπτική εποπτεία κατά την έννοια του άρθρου 2, παράγραφος 21, στοιχείο γ', του κανονισμού-πλαisiού EEM και του άρθρου 10 του κανονισμού 575/2013, καθώς και ότι δεν ήταν δυνατό να του επιβληθεί η υποχρέωση να έχει δικά του πρόσθετα κεφάλαια.

^{72/} Κανονισμός (ΕΕ) 575/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Ιουνίου 2013, σχετικά με τις απαιτήσεις προληπτικής εποπτείας για πιστωτικά ιδρύματα και επιχειρήσεις επενδύσεων και την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) 648/2012 (ΕΕ 2013, L 176, σ. 1, διορθωτικά στην ΕΕ 2013, L 208, σ. 68 και στην ΕΕ 2013, L 321, σ. 6).

XII. ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΘΕΣΜΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΩΝ ΤΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

Με την απόφαση της 4ης Ιουλίου 2017, *European Dynamics Luxembourg κ.λπ. κατά Οργανισμού Σιδηροδρόμων της Ευρωπαϊκής Ένωσης* (T-392/15, [EU:T:2017:462](#)), το Γενικό Δικαστήριο αποσαφήνισε το περιεχόμενο, πρώτον, των αρχών της ελεύθερης χρήσεως των αποδεικτικών μέσων και της ελεύθερης εκτιμήσεως των αποδείξεων κατά το δίκαιο της Ένωσης και, δεύτερον, της υποχρέωσης αιτιολογήσεως την οποία υπέχει η αναθέτουσα αρχή σε περίπτωση που εκτιμά ότι η επιλεγείσα προσφορά δεν φαίνεται υπερβολικά χαμηλή.

Πρώτον, το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε ότι η κρατούσα στο δίκαιο της Ένωσης αρχή σε θέματα αποδείξεως είναι η αρχή της ελεύθερης εκτιμήσεως των αποδείξεων και ότι αυτή έχει ως αναγκαίο συμπλήρωμά της την αρχή της ελεύθερης χρήσεως των αποδεικτικών μέσων, βάσει της οποίας οι διάδικοι είναι ελεύθεροι να προσκομίζουν ενώπιον του δικαστή της Ένωσης κάθε αποδεικτικό στοιχείο που έχει αποκτηθεί νομίμως και είναι, κατά την άποψή τους, κρίσιμο για την τεκμηρίωση των απόψεών τους. Οι αρχές της ελεύθερης εκτιμήσεως των αποδείξεων και της ελεύθερης χρήσεως των αποδεικτικών μέσων πρέπει, πάντως, να συμβιβάζονται με τις θεμελιώδεις αρχές του δικαίου της Ένωσης, όπως το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη και η ισότητα των όπλων. Έτσι, η ελεύθερη εκτίμηση των αποδείξεων πρέπει να συμβιβάζεται με το δικαίωμα κάθε διαδίκου να υπερασπίζεται τα συμφέροντά του απαλλαγμένος από εξωτερικές επιρροές, ιδίως εκ μέρους του κοινού, και να προστατεύεται από την αθέμιτη χρήση των διαδικαστικών του εγγράφων. Όπως τόνισε το Γενικό Δικαστήριο, απόρροια της αρχής της ελεύθερης χρήσεως των αποδεικτικών μέσων είναι ότι οι διάδικοι ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου δικαιούνται, κατ' αρχήν, να επικαλούνται, ως αποδεικτικά στοιχεία, έγγραφα που έχουν προσκομιστεί σε άλλη ένδικη διαδικασία στην οποία συμμετείχαν οι ίδιοι ως διάδικοι. Εξάλλου, η συγκατάθεση του διαδίκου από τον οποίο προέρχεται το διαδικαστικό έγγραφο δεν μπορεί να αποτελεί προϋπόθεση του παραδεκτού ενός εγγράφου προερχόμενου από άλλη υπόθεση ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου. Πράγματι, μολονότι η συγκατάθεση του διαδίκου από τον οποίο προέρχεται το έγγραφο ενδέχεται να αποτελεί κρίσιμο στοιχείο για την εκτίμηση του κατά πόσον η χρήση του είναι θεμιτή, εντούτοις αν ήταν απαραίτητο να λαμβάνεται η συγκατάθεση, επί ποινή απαραδέκτου, πριν από την προσκόμιση του εγγράφου αυτού ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, το τελευταίο δεν θα μπορούσε να αποφανθεί επί του θεμιτού της χρήσεώς του ούτε, κατ' επέκταση, να εκπληρώσει την υποχρέωσή του να παρέχει σε καθέναν από τους διαδίκους εύλογη δυνατότητα να εκθέσει την άποψή του, περιλαμβανομένων και των αποδεικτικών στοιχείων, υπό τέτοιες συνθήκες ώστε να μην περιέρχεται σε σαφώς μειονεκτική θέση έναντι του αντιδίκου, δυνατότητα που αποτελεί τη βάση της αρχής της ισότητας των όπλων. Εναπόκειται λοιπόν στο Γενικό Δικαστήριο να σταθμίζει κατά περίπτωση, αφενός, την ελεύθερη χρήση των αποδεικτικών μέσων και, αφετέρου, την προστασία έναντι της αθέμιτης χρήσεως των διαδικαστικών εγγράφων των διαδίκων.

Στην προκειμένη περίπτωση, ενώ ο καθού υποστήριζε ότι οι προσφεύγουσες απαραδέκτως προσκόμισαν αντίγραφο εκθέσεως της επιτροπής αξιολογήσεως του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Φαρμάκων (EMA), το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι οι προσφεύγουσες είχαν στην κατοχή τους την έκθεση αυτή επειδή υπέβαλαν προσφορά σε διαγωνισμό που είχε οργανώσει ο EMA για τη σύναψη δημόσιας συμβάσεως και επειδή, ως απορριφθέντες προσφέροντες, ζήτησαν να πληροφορηθούν τους λόγους της απορρίψεως της προσφοράς τους. Ως εκ τούτου, είχαν αποκτήσει την έκθεση νομίμως. Το γεγονός ότι η εν λόγω έκθεση της επιτροπής αξιολογήσεως αποτέλεσε, στη συνέχεια, διαδικαστικό έγγραφο σε υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου και ότι οι προσφεύγουσες δεν έλαβαν τη συγκατάθεση του EMA για τη χρήση της στην υπό κρίση υπόθεση δεν σήμαινε ότι η χρήση αυτή έπρεπε να χαρακτηριστεί ως αθέμιτη. Άλλωστε, λαμβανομένων υπόψη τόσο του περιεχομένου του συγκεκριμένου εγγράφου όσο και της ελευθερίας των προσφευγουσών να προσκομίσουν τα αποδεικτικά στοιχεία της επιλογής τους, ο EMA δεν θα μπορούσε να αρνηθεί δικαιολογημένα τη γνωστοποίησή του στον καθού. Συνεπώς, τυχόν απόρριψη ως απαραδέκτου του εγγράφου αυτού θα αντέβαινε στην ορθή

απονομή της δικαιοσύνης, αφού τέτοια απόρριψη θα περιόριζε χωρίς εύλογη αιτία την ελευθερία των προσφευγουσών να προσκομίσουν τα αποδεικτικά στοιχεία της επιλογής τους.

Δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο υπογράμμισε ότι η αναθέτουσα αρχή εκτιμά σε δύο στάδια κατά πόσον συντρέχει περίπτωση υπερβολικά χαμηλής προσφοράς. Σε πρώτο στάδιο, η αναθέτουσα αρχή οφείλει να εκτιμήσει αν οι υποβληθείσες προσφορές «φαίνονται» υπερβολικά χαμηλές, ήτοι αν περιέχουν ένδειξη ικανή να δημιουργήσει την υποψία ότι ενδέχεται να είναι υπερβολικά χαμηλές. Αυτό συμβαίνει, μεταξύ άλλων, όταν η προσφερόμενη τιμή σε υποβληθείσα προσφορά είναι σημαντικά χαμηλότερη από εκείνη που προσφέρεται με τις λοιπές προσφορές ή από τη συνήθη αγοραία τιμή. Αν δεν υπάρχει τέτοια ένδειξη στις υποβληθείσες προσφορές και αυτές δεν φαίνονται υπερβολικά χαμηλές, η αναθέτουσα αρχή μπορεί να συνεχίσει την αξιολόγησή τους και τη διαδικασία αναθέσεως της συμβάσεως. Αντιθέτως, αν υφίσταται ανάλογη ένδειξη, η αναθέτουσα αρχή υποχρεούται, σε δεύτερο στάδιο, να ελέγξει τη σύνθεση της προσφοράς προκειμένου να βεβαιωθεί ότι η προσφορά δεν είναι υπερβολικά χαμηλή. Δεδομένου ότι η απαίτηση αιτιολογήσεως πρέπει να εκτιμάται ειδικότερα με γνώμονα τους εφαρμοστέους νομικούς κανόνες, η ύπαρξη του ως άνω ελέγχου σε δύο στάδια επηρεάζει το περιεχόμενο της υποχρέωσης αιτιολογήσεως την οποία υπέχει η αναθέτουσα αρχή. Επομένως, όταν η αναθέτουσα αρχή επιλέγει ορισμένη προσφορά, δεν υποχρεούται να αναφέρει ρητώς, απαντώντας σε οποιοδήποτε αίτημα αιτιολογήσεως της υποβάλλεται δυνάμει του άρθρου 113, παράγραφος 2, του δημοσιονομικού κανονισμού⁷³, τους λόγους για τους οποίους η επιλεγείσα προσφορά δεν της φάνηκε υπερβολικά χαμηλή. Τούτο διότι, εφόσον η αναθέτουσα αρχή επιλέγει τη συγκεκριμένη προσφορά, προκύπτει εμμέσως πλην σαφώς ότι έκρινε ότι δεν υπήρχαν ενδείξεις ότι ήταν υπερβολικά χαμηλή. Αντιθέτως, η αιτιολογία αυτή πρέπει να γνωστοποιείται σε όποιον απορριφθέντα προσφέροντα τη ζητεί ρητώς.

XIII. ΡΗΤΡΑ ΔΙΑΙΤΗΣΙΑΣ

Η απόφαση της 4ης Ιουλίου 2017, *Συστέμα Τεκνόλοτζις κατά Επιτροπής* (T-234/15, [EU:T:2017:461](#)), αφορούσε προσφυγή που άσκησε ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου ο δικαιούχος έργου χρηματοδοτούμενου από την Ένωση κατά απόφασής της Επιτροπής, η οποία αποτελούσε εκτελεστό τίτλο για την ανάκτηση αχρεωστήτως καταβληθέντων ποσών. Η Επιτροπή ισχυρίστηκε ότι η προσφυγή ήταν απαράδεκτη για τον λόγο ότι η προσβαλλόμενη απόφαση ήταν απλώς επιβεβαιωτική προγενέστερων απορριπτικών της αποφάσεων επί των αιτημάτων της προσφεύγουσας για χορήγηση διευκολύνσεων πληρωμής.

Το Γενικό Δικαστήριο επανέλαβε ότι, όταν έχει συναφθεί σύμβαση μεταξύ του προσφεύγοντος και ενός θεσμικού οργάνου της Ένωσης, μπορεί να ασκηθεί προσφυγή ενώπιον του δικαστή της Ένωσης βάσει του άρθρου 263 ΣΛΕΕ μόνο σε περίπτωση που η προσβαλλόμενη πράξη αποσκοπεί στην παραγωγή δεσμευτικών έννομων αποτελεσμάτων τα οποία δεν εμπίπτουν στα όρια της συμβατικής σχέσεως που συνδέει τους συμβαλλομένους, και συναρτώνται προς την άσκηση προνομίων δημόσιας εξουσίας απονεμόμενων στο συμβαλλόμενο θεσμικό όργανο ως διοικητική αρχή. Αν ο δικαστής της Ένωσης κήρυσσε εαυτόν αρμόδιο να αποφαινεται επί προσφυγών ακυρώσεως πράξεων που εντάσσονται σε αμιγώς συμβατικό πλαίσιο, θα υπήρχε ο κίνδυνος όχι μόνο να καταστήσει κενό περιεχομένου το άρθρο 272 ΣΛΕΕ, το οποίο παρέχει τη δυνατότητα απονομής αρμοδιότητας στα δικαιοδοτικά όργανα της Ένωσης βάσει ρήτρας διαιτησίας, αλλά και να επεκτείνει, στις περιπτώσεις όπου η σύμβαση δεν θα περιελάμβανε τέτοια ρήτρα, τη δική του αρμοδιότητα πέρα από τα όρια που θέτει το άρθρο 274 ΣΛΕΕ, το

^{73/} Κανονισμός (ΕΕ, Ευρατόμ) 966/2012 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Οκτωβρίου 2012, σχετικά με τους δημοσιονομικούς κανόνες που εφαρμόζονται στον γενικό προϋπολογισμό της Ένωσης και την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ, Ευρατόμ) 1605/2002 του Συμβουλίου (ΕΕ 2012, L 298, σ. 1).

οποίο αναθέτει στα εθνικά δικαστήρια τη γενική αρμοδιότητα επιλύσεως των διαφορών στις οποίες η Ένωση είναι διάδικος,

Απόφαση που αποτελεί εκτελεστό τίτλο κατά την έννοια του άρθρου 299 ΣΛΕΕ, όπως η προσβαλλόμενη στην υπόθεση αυτή, συνιστά πράξη δεκτική προσφυγής κατά την έννοια του άρθρου 263 ΣΛΕΕ, οπότε η νομιμότητά της μπορεί να αμφισβητηθεί μόνον ενώπιον του ακυρωτικού δικαστή. Το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι τούτο ισχύει, ειδικότερα, όταν απόφαση που αποτελεί εκτελεστό τίτλο εκδίδεται για την είσπραξη απαιτήσεως από σύμβαση η οποία συνήφθη από θεσμικό όργανο, όπως εν προκειμένω η Επιτροπή. Δεδομένου ότι τα έννομα αποτελέσματα που παράγονται από απόφαση η οποία αποτελεί εκτελεστό τίτλο έχουν ως πηγή την άσκηση προνομίων δημόσιας εξουσίας, η έκδοση της αποφάσεως αυτής αποτελεί την εκδήλωση της ασκήσεως των προνομίων δημόσιας εξουσίας της Επιτροπής και εκφράζει οριστικά την πρόθεση της τελευταίας να προβεί στην είσπραξη των απαιτήσεών της.

Το Γενικό Δικαστήριο παρατήρησε κατ' αρχάς ότι η προσβαλλόμενη απόφαση θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως αμιγώς επιβιβαιωτική μόνον αν οι προγενέστερες πράξεις που εξέδωσε η Επιτροπή ήταν δυνατό να θεωρηθούν αποφάσεις δεκτικές προσφυγής ακυρώσεως. Οι απορριπτικές όμως αποφάσεις της Επιτροπής επί των αιτημάτων χορηγήσεως διευκολύνσεων πληρωμής, οι οποίες ήταν στην προκειμένη περίπτωση οι προγενέστερες αποφάσεις, δεν παρήγαν δεσμευτικά έννομα αποτελέσματα εκτός των ορίων της συμβατικής σχέσεως που συνέδεε την Επιτροπή με την προσφεύγουσα. Επομένως, οι απορριπτικές αυτές αποφάσεις δεν άπτονταν της ασκήσεως των προνομίων δημόσιας εξουσίας που απονέμονται στην Επιτροπή. Άρα, δεν μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως «προηγούμενες αποφάσεις» κατά την έννοια της νομολογίας σχετικά με τις αμιγώς επιβιβαιωτικές πράξεις. Τέλος, δεν ετίθετο ζήτημα καταστρατηγήσεως της προθεσμίας ασκήσεως προσφυγής, δεδομένου ότι οι επίμαχες απορριπτικές αποφάσεις εντάσσονταν στις συμβατικές σχέσεις μεταξύ της Επιτροπής και της προσφεύγουσας, και για την αμφισβήτηση των συμβατικών δικαιωμάτων και υποχρεώσεων ενώπιον του δικαστή της Ένωσης, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 272 ΣΛΕΕ, δεν ισχύει η ίδια προθεσμία προσφυγής. Κατά συνέπεια, κακώς η Επιτροπή υποστήριξε ότι η προσφυγή ήταν अपαράδεκτη.

XIV. ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΣΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΤΩΝ ΘΕΣΜΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΩΝ

Το 2017 το Γενικό Δικαστήριο εξέδωσε πολλές σημαντικές αποφάσεις σε σχέση με την πρόσβαση στα έγγραφα. Κλήθηκε να αποφανθεί, παραδείγματος χάριν, επί των προϋποθέσεων προσβάσεως στα έγγραφα του διοικητικού φακέλου διαδικασίας σχετικής με κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης, αλλά και στα έγγραφα που έχει καταρτίσει κράτος μέλος στο πλαίσιο διαδικασίας λόγω παραβάσεως. Έδωσε επίσης διευκρινίσεις ως προς την πρόσβαση σε έγγραφα που βρίσκονται στην κατοχή του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Χημικών Προϊόντων (ECHA) σε διαδικασία επί αιτήσεως για την αδειοδότηση της χρήσεως μιας χημικής ουσίας, καθώς και σε έγγραφα με τα οποία ζητείται η υποβολή προσφοράς ως προς όλα τα επιμέρους τμήματα διαγωνισμού για τη σύναψη δημόσιας συμβάσεως.

1. ΕΓΓΡΑΦΑ ΤΟΥ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΥ ΦΑΚΕΛΟΥ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ ΣΧΕΤΙΚΗΣ ΜΕ ΚΑΤΑΧΡΗΣΗ ΔΕΣΠΟΖΟΥΣΑΣ ΘΕΣΗΣ

Στην απόφαση της 28ης Μαρτίου 2017, *Deutsche Telekom κατά Επιτροπής* (T-210/15, [EU:T:2017:224](#)), το Γενικό Δικαστήριο εξέτασε τη νομιμότητα της απορριπτικής αποφάσεως της Επιτροπής επί της αιτήσεως της προσφεύγουσας να της επιτραπεί η πρόσβαση σε όλα τα έγγραφα του φακέλου της έρευνας που διεξήχθη

κατά τη διαδικασία η οποία κινήθηκε εις βάρος της για κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης. Η Επιτροπή είχε απορρίψει την αίτηση, επικαλούμενη το γενικό τεκμήριο ότι η γνωστοποίηση τέτοιων εγγράφων θίγει, κατ' αρχήν, την προστασία τόσο των εμπορικών συμφερόντων των εμπλεκόμενων επιχειρήσεων όσο και των σκοπών της έρευνας.

Το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι η νομολογία σχετικά με το γενικό τεκμήριο που έχει αναγνωριστεί στις υποθέσεις για την πρόσβαση σε έγγραφα του διοικητικού φακέλου ο οποίος έχει δημιουργηθεί στο πλαίσιο διαδικασίας για σύμπραξη πρέπει να εφαρμόζεται κατ' αναλογία και για τους ίδιους λόγους και ως προς την πρόσβαση στα έγγραφα του διοικητικού φακέλου διαδικασίας που αφορά κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης. Βάσει της νομολογίας αυτής, η Επιτροπή μπορεί να λάβει ως δεδομένο, χωρίς να προχωρήσει σε εξατομικευμένη και συγκεκριμένη εξέταση καθενός από τα οικεία έγγραφα, ότι η γνωστοποίησή τους θίγει, κατ' αρχήν, την προστασία τόσο των σκοπών των δραστηριοτήτων επιθεωρήσεως και έρευνας όσο και των εμπορικών συμφερόντων των επιχειρήσεων που μετέχουν στη διαδικασία, και μάλιστα είτε πρόκειται για έγγραφα τα οποία η Επιτροπή αντάλλαξε με τους μετέχοντες στη διαδικασία ή με τρίτους είτε πρόκειται για εσωτερικά έγγραφα που κατάρτισε η Επιτροπή κατά τη διεξαγωγή της εν λόγω διαδικασίας.

Το Γενικό Δικαστήριο κατέστησε σαφές ότι, όσον αφορά τις διαδικασίες εφαρμογής του άρθρου 102 ΣΛΕΕ, το ως άνω γενικό τεκμήριο μπορεί να απορρέει από τις διατάξεις των κανονισμών 1/2003 και 773/2004, οι οποίοι διέπουν ειδικά το δικαίωμα προσβάσεως στα έγγραφα φακέλων της Επιτροπής που αφορούν τις διαδικασίες αυτές. Τυχόν γενικευμένη πρόσβαση, βάσει του κανονισμού 1049/2001⁷⁴, στα έγγραφα που ανταλλάχθηκαν κατά τη διαδικασία εφαρμογής του άρθρου 102 ΣΛΕΕ μεταξύ της Επιτροπής και των ενδιαφερομένων μερών ή τρίτων θα μπορούσε να θέσει σε κίνδυνο την ισορροπία, την οποία θέλησε να εξασφαλίσει ο νομοθέτης της Ένωσης με τους κανονισμούς 1/2003 και 773/2004, μεταξύ της υποχρέωσης των εμπλεκόμενων επιχειρήσεων να γνωστοποιούν στην Επιτροπή ενδεχομένως ευαίσθητες εμπορικές πληροφορίες και της εγγυήσεως της ενισχυμένης προστασίας, λόγω του επαγγελματικού και του επιχειρηματικού απορρήτου, των πληροφοριών οι οποίες κοινοποιούνται με αυτόν τον τρόπο στην Επιτροπή. Επισημαίνοντας επιπλέον ότι, λαμβανομένης υπόψη της φύσης των προστατευόμενων συμφερόντων, πρέπει να γίνει δεκτό ότι το γενικό τεκμήριο ισχύει ανεξαρτήτως αν η αίτηση προσβάσεως στα έγγραφα σχετίζεται με περατωθείσα ή εκκρεμή διαδικασία έρευνας, το Γενικό Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η προσφυγή ήταν απορριπτέα.

2. ΕΓΓΡΑΦΑ ΤΑ ΟΠΟΙΑ ΕΧΟΥΝ ΚΑΤΑΡΤΙΣΤΕΙ ΑΠΟ ΚΡΑΤΟΣ ΜΕΛΟΣ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ ΛΟΓΩ ΠΑΡΑΒΑΣΕΩΣ

Η υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 28ης Απριλίου 2017, *Gameart κατά Επιτροπής* (T-264/15, [EU:T:2017:290](#)), στάθηκε αφορμή για να εξετάσει το Γενικό Δικαστήριο, για πρώτη φορά, το ζήτημα αν τα έγγραφα που έχουν καταρτιστεί από κράτος μέλος για τις ανάγκες διαδικασίας λόγω παραβάσεως μπορούν να θεωρηθούν έγγραφα προερχόμενα από θεσμικό όργανο, κατά την έννοια του άρθρου 5 του κανονισμού 1049/2001, με συνέπεια να είναι το αντίστοιχο θεσμικό όργανο αρμόδιο να αποφανθεί επί αιτήσεως προσβάσεως στα έγγραφα αυτά, υποβληθείσας από κράτος μέλος βάσει του δεύτερου εδαφίου της ίδιας διατάξεως. Η υπόθεση ανάγεται σε αίτηση την οποία υπέβαλε η προσφεύγουσα στο Υπουργείο Εξωτερικών της Πολωνίας, ζητώντας να της επιτραπεί η πρόσβαση στα έγγραφα των διαδικασιών που είχε κινήσει η Επιτροπή θεωρώντας ότι η πολωνική νομοθεσία για τα τυχηρά παίγνια αντέβαινε στο δίκαιο της Ένωσης. Με την αίτηση εκείνη είχε ζητηθεί η πρόσβαση, μεταξύ άλλων, σε αντίγραφα επιστολών της Δημοκρατίας της Πολωνίας προς την Επιτροπή με αντικείμενο τις προαναφερθείσες διαδικασίες, τα οποία βρισκόνταν στην κατοχή του Υπουργείου. Αφού το

^{74/} Κανονισμός (ΕΚ) 1049/2001 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 30ής Μαΐου 2001, για την πρόσβαση του κοινού στα έγγραφα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, του Συμβουλίου και της Επιτροπής (ΕΕ 2001, L 145, σ. 43).

Υπουργείο της διαβίβασε την αίτηση, η Επιτροπή δεν επέτρεψε την πρόσβαση στα σχετικά έγγραφα, στηριζόμενη στην εξαίρεση του άρθρου 4, παράγραφος 2, τρίτη περίπτωση, του κανονισμού 1049/2001, περί προστασίας των σκοπών της επιθεωρήσεως, της έρευνας και του οικονομικού ελέγχου. Προσβάλλοντας την απόρριψη εκ μέρους της Επιτροπής, η προσφεύγουσα υποστήριξε ότι η Επιτροπή δεν ήταν αρμόδια να λάβει απόφαση επί της δικής της αιτήσεως για πρόσβαση στα επίδικα έγγραφα, τα οποία δεν ενέπιπταν, κατά την άποψή της, στο πεδίο εφαρμογής του κανονισμού 1049/2001. Κατά την προσφεύγουσα, το άρθρο 5, δεύτερο εδάφιο, του εν λόγω κανονισμού δεν είχε εφαρμογή επί των εγγράφων που ζητήθηκαν, αφού η διάταξη αυτή αφορά αποκλειστικώς έγγραφα προερχόμενα από θεσμικά όργανα της Ένωσης.

Το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε ότι, πλην των περιπτώσεων που προβλέπονται ειδικά από το άρθρο 5 του κανονισμού 1049/2001 και των περιπτώσεων όπου τούτο υπαγορεύεται από τις απαιτήσεις οι οποίες απορρέουν από την αρχή της καλόπιστης συνεργασίας, όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 4, παράγραφος 3, ΣΕΕ, οι αιτήσεις προσβάσεως σε έγγραφα τα οποία βρίσκονται εις χείρας των εθνικών αρχών εξακολουθούν να διέπονται, ακόμη και όταν παρόμοια έγγραφα προέρχονται από τα θεσμικά όργανα της Ένωσης, από τους ισχύοντες για τις αρχές αυτές κανόνες του εθνικού δικαίου, χωρίς οι τελευταίοι να μπορούν να αντικατασταθούν από τις διατάξεις του κανονισμού 1049/2001. Το Γενικό Δικαστήριο σημείωσε επ' αυτού ότι το άρθρο 5 του κανονισμού 1049/2001 δεν προβλέπει δυνατότητα διαβίβασεως στην Επιτροπή μιας αιτήσεως για πρόσβαση σε έγγραφα προερχόμενα από κράτος μέλος. Μάλιστα, από το γράμμα της διατάξεως αυτής προκύπτει ρητώς ότι το καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής της περιορίζεται στα έγγραφα «που προέρχονται» από τα θεσμικά όργανα της Ένωσης. Κατόπιν τούτου, η Επιτροπή δεν ήταν αρμόδια να αποφανθεί επί της αιτήσεως για την πρόσβαση στα επίδικα έγγραφα.

Η ως άνω διαπίστωση δεν αναιρείται από το επιχείρημα που προέβαλαν η Επιτροπή και οι παρεμβαίνουσες, ότι η Επιτροπή ήταν αρμόδια να εξετάσει την αίτηση προσβάσεως στα έγγραφα που προέρχονταν από τη Δημοκρατία της Πολωνίας, επειδή αυτά βρίσκονταν εις χείρας της Επιτροπής, κατά την έννοια του άρθρου 2, παράγραφος 3, του κανονισμού 1049/2001. Τούτο διότι για να είναι η Επιτροπή αρμόδια προς έκδοση αποφάσεως με την οποία να επιτρέπει ή να απαγορεύει την πρόσβαση σε έγγραφο ευρισκόμενο εις χείρας της, πρέπει να παραλάβει αίτηση προσβάσεως που να έχει είτε κατατεθεί δεόντως υπό τις προϋποθέσεις του άρθρου 2, παράγραφος 4, και του άρθρου 6 του κανονισμού 1049/2001, από φυσικό ή νομικό πρόσωπο κατά την έννοια του άρθρου 2, παράγραφοι 1 και 2, του εν λόγω κανονισμού, είτε διαβιβαστεί δεόντως από κράτος μέλος υπό τις προϋποθέσεις του άρθρου 5 του ίδιου πάντοτε κανονισμού. Όπως όμως διαπίστωσε το Γενικό Δικαστήριο, εν προκειμένω δεν υποβλήθηκε δεόντως τέτοια αίτηση στην Επιτροπή ούτε από την προσφεύγουσα ούτε από τη Δημοκρατία της Πολωνίας.

3. ΕΓΓΡΑΦΑ ΤΑ ΟΠΟΙΑ ΒΡΙΣΚΟΝΤΑΙ ΣΤΗΝ ΚΑΤΟΧΗ ΤΟΥ ΕCHA ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ ΣΧΕΤΙΚΗΣ ΜΕ ΑΙΤΗΣΗ ΑΔΕΙΟΔΟΤΗΣΕΩΣ ΓΙΑ ΤΗ ΧΡΗΣΗ ΧΗΜΙΚΗΣ ΟΥΣΙΑΣ

Η απόφαση της 13ης Ιανουαρίου 2017, *Deza κατά ECHA* (T-189/14, [EU:T:2017:4](#)), εκδόθηκε από το Γενικό Δικαστήριο επί προσφυγής ακυρώσεως κατά των αποφάσεων με τις οποίες ο ΕCHA επέτρεψε σε τρίτους την πρόσβαση σε ορισμένες πληροφορίες περιεχόμενες στον φάκελο που είχε υποβάλει η προσφεύγουσα για τις ανάγκες της διαδικασίας την οποία θεσπίζει ο κανονισμός (ΕΚ) 1907/2006⁷⁵ όσον αφορά τις αιτήσεις αδειοδοτήσεως για

^{75/} Κανονισμός (ΕΚ) 1907/2006 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 18ης Δεκεμβρίου 2006, για την καταχώριση, την αξιολόγηση, την αδειοδότηση και τους περιορισμούς των χημικών προϊόντων (REACH) και για την ίδρυση του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Χημικών Προϊόντων καθώς και για την τροποποίηση της οδηγίας 1999/45/ΕΚ και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΟΚ) 793/93 του Συμβουλίου και του κανονισμού (ΕΚ) 1488/94 της Επιτροπής καθώς και της οδηγίας 76/769/ΕΟΚ του Συμβουλίου και των οδηγιών της Επιτροπής 91/155/ΕΟΚ, 93/67/ΕΟΚ, 93/105/ΕΚ και 2000/21/ΕΚ (ΕΕ 2006, L 396, σ. 1, διορθωτικό στην ΕΕ 2007, L 136, σ. 3).

τη χρήση χημικών ουσιών. Προς στήριξη της προσφυγής, η προσφεύγουσα είχε επικαλεστεί, μεταξύ άλλων, την ύπαρξη γενικού τεκμηρίου εμπιστευτικότητας των πληροφοριών που υποβάλλονται στο πλαίσιο της διαδικασίας αδειοδότησης την οποία προβλέπει ο εν λόγω κανονισμός.

Ως προς το σημείο αυτό, το Γενικό Δικαστήριο παρατήρησε ότι, εν αντιθέσει προς τις περιπτώσεις για τις οποίες το Δικαστήριο και το Γενικό Δικαστήριο έχουν δεχθεί ότι ίσχυαν τα γενικά τεκμήρια της αρνήσεως προσβάσεως σε έγγραφα, ο κανονισμός 1907/2006 ρυθμίζει ρητώς τη σχέση μεταξύ του ίδιου και του κανονισμού 1049/2001. Ειδικότερα, το άρθρο 118 του κανονισμού 1907/2006 ορίζει ότι ο κανονισμός 1049/2001 εφαρμόζεται στα έγγραφα που έχει στην κατοχή του ο ECHA. Δεν ρυθμίζει περιοριστικά τη χρήση των εγγράφων που περιλαμβάνονται στον φάκελο της διαδικασίας αδειοδότησης για τη χρήση χημικής ουσίας. Επομένως, δεν συνάγεται γενικό τεκμήριο από τις διατάξεις του κανονισμού 1907/2006. Δεν μπορεί, ως εκ τούτου, να γίνει δεκτό ότι, στο πλαίσιο της προβλεπόμενης από τον κανονισμό 1907/2006 διαδικασίας αδειοδότησης, τα έγγραφα που αποστέλλονται στον ECHA θεωρείται ότι, στο σύνολό τους, εμπíπτουν προδήλως στην εξαίρεση η οποία εισάγεται χάριν της προστασίας των εμπορικών συμφερόντων των αιτούντων την αδειοδότηση. Μολονότι η εξαίρεση αυτή ενδέχεται να έχει, κατά περίπτωση, εφαρμογή σε ορισμένα από τα έγγραφα τα οποία αποστέλλονται στον ECHA, τούτο δεν ισχύει κατ' ανάγκη για καθένα από τα έγγραφα αυτά χωριστά ούτε για όλα αυτά τα έγγραφα στο σύνολό τους. Ο ECHA οφείλει τουλάχιστον να ελέγχει αν συντρέχει περίπτωση εφαρμογής της εξαιρέσεως, εξετάζοντας συγκεκριμένα και ουσιαστικά κάθε έγγραφο, όπως επιτάσσει το άρθρο 4, παράγραφος 2, πρώτη περίπτωση, του κανονισμού 1049/2001.

Το Γενικό Δικαστήριο επανέλαβε ακόμη ότι ναι μεν η αρχή της όσο το δυνατόν ευρύτερης προσβάσεως του κοινού στα έγγραφα πρέπει να τηρείται, κατά κανόνα, ως προς τα έγγραφα που έχει στην κατοχή του ο ECHA, πλην όμως η αρχή αυτή υπόκειται σε ορισμένους περιορισμούς, στηριζόμενους σε λόγους γενικού ή ιδιωτικού συμφέροντος. Πάντως, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι, στην προκειμένη περίπτωση, η γνωστοποίηση των επίδικων πληροφοριών, οι οποίες αποτελούσαν απλώς μια σύνθεση περισσότερων περιγραφικών στοιχείων, ήδη προσβάσιμων από το κοινό, δεν αρκούσε για να θιγεί η προστασία των εμπορικών συμφερόντων της προσφεύγουσας. Κατά το Γενικό Δικαστήριο, μόνον αν οι εκτιμήσεις στις οποίες τυχόν προέβη η προσφεύγουσα κατά τη σύνθεση των διαφόρων αυτών στοιχείων εμφάνιζαν μια προστιθέμενη αξία —ήτοι, αν συνίσταντο, για παράδειγμα, σε νέα επιστημονικά πορίσματα ή σε συμπεράσματα σχετικά με μια εφευρετική στρατηγική ικανή να προσφέρει στην επιχείρηση εμπορικό πλεονέκτημα έναντι των ανταγωνιστών της— θα μπορούσαν να θεωρηθούν «εμπορικά συμφέροντα», των οποίων την προστασία διασφαλίζει το άρθρο 4, παράγραφος 2, του κανονισμού 1049/2001.

4. ΕΓΓΡΑΦΑ ΜΕ ΤΑ ΟΠΟΙΑ ΖΗΤΕΙΤΑΙ Η ΥΠΟΒΟΛΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑΣ ΩΣ ΠΡΟΣ ΟΛΑ ΤΑ ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΤΜΗΜΑΤΑ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΝΑΨΗ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΣΥΜΒΑΣΕΩΣ

Στην απόφαση της 14ης Δεκεμβρίου 2017, *Ευρωπαϊκή Δυναμική κατά Κοινοβουλίου* (T-136/15, [EU:T:2017:915](#)), το Γενικό Δικαστήριο έλεγξε τη νομιμότητα της απορριπτικής αποφάσεως του Κοινοβουλίου επί της αιτήσεως της προσφεύγουσας να της επιτραπεί η πρόσβαση στα έγγραφα με τα οποία το θεσμικό αυτό όργανο ζήτησε την υποβολή προσφοράς ως προς όλα τα επιμέρους τμήματα διαγωνισμού που προκήρυξε το ίδιο για τη σύναψη δημόσιας συμβάσεως. Το Κοινοβούλιο είχε απορρίψει την αίτηση, επικαλούμενο, μεταξύ άλλων, την εξαίρεση από το δικαίωμα προσβάσεως στα έγγραφα χάριν της προστασίας των εμπορικών συμφερόντων.

Πρώτον, ως προς τη συγκεκριμένη εξαίρεση, το Γενικό Δικαστήριο τόνισε ότι, μολονότι το Δικαστήριο έχει δεχθεί σε πολλές περιπτώσεις την ύπαρξη γενικών τεκμηρίων που ισχύουν για κατηγορίες εγγράφων λόγω της φύσης τους, μεταξύ αυτών και στην περίπτωση των προσφορών των διαγωνιζομένων στο πλαίσιο της εκτελέσεως

δημοσίων συμβάσεων ⁷⁶, εντούτοις, σε σχέση με τα έγγραφα με τα οποία ζητείται από την αναθέτουσα αρχή η υποβολή προσφοράς, γενικό τεκμήριο ότι η γνωστοποίησή τους θα έθιγε τα εμπορικά συμφέροντα δεν είναι δυνατό να συναχθεί ούτε από τη νομολογία σχετικά με την πρόσβαση στις προσφορές των διαγωνιζομένων ούτε, γενικότερα, από ένα σκεπτικό ανάλογο με εκείνο των αποφάσεων **Επιτροπή κατά Technische Glaswerke Ilmenau** ⁷⁷, για τη διαδικασία ελέγχου των κρατικών ενισχύσεων, και **Επιτροπή κατά Éditions Odile Jacob** ⁷⁸, για τις πράξεις συγκεντρώσεως. Πράγματι, οι υποθέσεις στις οποίες εκδόθηκαν οι δύο εκείνες αποφάσεις είχαν ως κοινό χαρακτηριστικό την ύπαρξη, σε ειδική κανονιστική ρύθμιση διαφορετική από τον κανονισμό 1049/2001, κανόνων οι οποίοι οριοθετούσαν επακριβώς την πρόσβαση στον φάκελο ή στα έγγραφα που ζητούνταν, από πλευράς τόσο των προσώπων όσο και της ίδιας της πληροφορίας. Εν αντιθέσει όμως προς τις προκηρύξεις διαγωνισμού ή προς τις γνωστοποιήσεις αναθέσεως συμβάσεως, τα έγγραφα με τα οποία η αναθέτουσα αρχή ζητεί την υποβολή προσφοράς κατ' εφαρμογήν συμβάσεως-πλαisiού δεν αποτελούν αντικείμενο καμίας ειδικής διατάξεως του δημοσιονομικού κανονισμού ή του κατ' εξουσιοδότηση κανονισμού (ΕΕ) 1268/2012 ⁷⁹ που να ορίζει ή να περιορίζει ειδικά τις εκεί περιεχόμενες πληροφορίες οι οποίες μπορούν να γνωστοποιηθούν από την αναθέτουσα αρχή στους προσφέροντες ή στους λοιπούς υποψηφίους. Επομένως, δεν μπορεί να γίνει δεκτό ότι ο δημοσιονομικός κανονισμός και ο κατ' εξουσιοδότηση κανονισμός περιλαμβάνουν ειδικούς κανόνες όσον αφορά τη γνωστοποίηση των πληροφοριών που περιέχονται στα έγγραφα με τα οποία η αναθέτουσα αρχή ζητεί την υποβολή προσφοράς κατ' εφαρμογήν συμβάσεως-πλαisiού.

Δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο υπογράμμισε ότι, λαμβανομένων υπόψη της φύσης και του αντικειμένου των εγγράφων με τα οποία η αναθέτουσα αρχή ζητεί την υποβολή προσφοράς κατ' εφαρμογήν συμβάσεως-πλαisiού, δεν μπορεί να ισχύσει τεκμήριο ότι τα έγγραφα αυτά περιλαμβάνουν ιδιαίτερα οικονομικά και τεχνικά στοιχεία του αντισυμβαλλομένου ή ότι περιέχουν λεπτομέρειες σχετικά με την ειδική τεχνογνωσία του. Αντιθέτως, τα προαναφερθέντα έγγραφα, καθώς προέρχονται από την αναθέτουσα αρχή και όχι από τους αντισυμβαλλομένους της, περιλαμβάνουν συνήθως περιγραφή των εργασιών των οποίων την εκτέλεση επιθυμεί η αρχή αυτή δυνάμει της συμβάσεως-πλαisiού που έχει συνάψει με τον αντισυμβαλλόμενο της. Κατά κανόνα, σε απάντηση των ως άνω εγγράφων της αναθέτουσας αρχής θα έλθει, με τη σειρά του, ο αντισυμβαλλόμενος να εξειδικεύσει τις λεπτομέρειες σχετικά με τις υπηρεσίες τις οποίες, κατά την εκτίμησή του, είναι σε θέση να παράσχει στην αναθέτουσα αρχή, τις ικανότητες των εμπειρογνομόνων που θα μπορούσε να θέσει στη διάθεσή της και το κόστος των υπηρεσιών αυτών. Ούτε ήταν δυνατό να υποστηριχθεί το Κοινοβούλιο ότι η γνωστοποίηση των εγγράφων που ζητήθηκαν θα έθιγε τα δικά του συμφέροντα, επειδή θα αποκαλυπτόταν ενδεχομένως το «προφίλ αγοραστή» το οποίο έχει στην αγορά. Κατόπιν τούτου, το Κοινοβούλιο δεν επιτρεπόταν να επικαλεστεί την εξαίρεση που εισάγει το άρθρο 4, παράγραφος 2, πρώτη περίπτωση, του κανονισμού 1049/2001 από το δικαίωμα προσβάσεως στα έγγραφα χάριν προστασίας των εμπορικών συμφερόντων, προκειμένου να αρνηθεί να προβεί σε εξατομικευμένη και συγκεκριμένη εξέταση των εγγράφων στα οποία ζητήθηκε η πρόσβαση.

Επιπλέον, ως προς το ζήτημα αν θα μπορούσε να γίνει δεκτή παρέκκλιση από την υποχρέωση εξατομικευμένης και συγκεκριμένης εξέτασης των οικείων εγγράφων λόγω υπέρμετρου φόρτου εργασίας, το Γενικό Δικαστήριο έλεγξε αν πληρούνταν, στην προκειμένη περίπτωση, οι τρεις σωρευτικές προϋποθέσεις που έχουν τεθεί από τη νομολογία, δηλαδή, πρώτον, αν ο φόρτος εργασίας τον οποίο συνεπαγόταν η συγκεκριμένη και εξατομικευμένη εξέταση των ζητηθέντων εγγράφων υπερέβαινε τα όρια του ευλόγου, δεύτερον, αν το Κοινοβούλιο προσπάθησε να έρθει σε συνεννόηση με την προσφεύγουσα και, τρίτον, αν διερεύνησε πραγματικά το ενδεχόμενο εναλλακτικών

^{76/} Βλ., υπ' αυτή την έννοια, αποφάσεις της 29ης Ιανουαρίου 2013, **Cosepuri κατά EFSA**, T-339/10 και T-532/10, [EU:T:2013:38](#), σκέψη 101, και της 21ης Σεπτεμβρίου 2016, **Secolux κατά Επιτροπής**, T-363/14, [EU:T:2016:521](#), σκέψη 59.

^{77/} Απόφαση της 29ης Ιουνίου 2010, C-139/07 P, [EU:C:2010:376](#).

^{78/} Απόφαση της 28ης Ιουνίου 2012, C-404/10 P, [EU:C:2012:393](#).

^{79/} Κατ' εξουσιοδότηση κανονισμός (ΕΕ) 1268/2012 της Επιτροπής, της 29ης Οκτωβρίου 2012, σχετικά με τους κανόνες εφαρμογής του δημοσιονομικού κανονισμού (ΕΕ 2012, L 362, σ. 1).

λύσεων αντί της συγκεκριμένης και εξατομικευμένης εξετάσεως των ζητηθέντων εγγράφων. Το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι, υπό τις πολύ ιδιαίτερες περιστάσεις της υπό κρίση υποθέσεως, λαμβανομένων υπόψη του απαιτούμενου φόρτου εργασίας, της προτάσεως που έκανε το Κοινοβούλιο και της στάσης την οποία τήρησε η προσφεύγουσα, το Κοινοβούλιο μπορούσε να επικαλεστεί δυσανάλογα μεγάλο φόρτο εργασίας για να αρνηθεί τη συγκεκριμένη και εξατομικευμένη εξέταση του συνόλου των ζητηθέντων εγγράφων χωρίς να υποχρεούται, ελλείψει άλλων διαθέσιμων επιλογών, να εξηγήσει λεπτομερώς, με την απόφασή του, για ποιους λόγους οι άλλες αυτές επιλογές συνεπάγονταν επίσης δυσανάλογα μεγάλο φόρτο εργασίας. Κατά συνέπεια, το Κοινοβούλιο μπορούσε να αρνηθεί γενικώς την πρόσβαση σε αυτά τα έγγραφα, χωρίς να είναι αναγκαίο να του ζητηθεί να προσκομίσει πλήρες αντίγραφο των εγγράφων τα οποία πράγματι εξέτασε.

XV. ΥΠΑΛΛΗΛΙΚΕΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ

Οι νομολογιακές εξελίξεις στον τομέα αυτόν υπήρξαν πλούσιες το 2017.

Στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 24ης Απριλίου 2017, **HF κατά Κοινοβουλίου** (T-584/16, [EU:T:2017:282](#)), το Γενικό Δικαστήριο κλήθηκε να αποφανθεί επί αιτήματος ακυρώσεως της αποφάσεως του Κοινοβουλίου να μην ανανεώσει τη σύμβαση εργασίας της προσφεύγουσας ως συμβασιούχου υπαλλήλου με επικουρικά καθήκοντα.

Το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι, για να θεωρηθεί ότι η αρμόδια για τη σύναψη συμβάσεων προσλήψεως αρχή του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (στο εξής: ΑΣΣΠΑ) έχει λάβει απόφαση περί ανανεώσεως μιας συμβάσεως, πρέπει η ΑΣΣΠΑ, πριν από την απόφαση αυτή, να έχει επανεξετάσει το συμφέρον της υπηρεσίας και να έχει επανεκτιμήσει τους όρους της αρχικής συμβάσεως που προέβλεπε ήδη την ημερομηνία λήξεως της συμβατικής σχέσης. Έτσι, για να γίνει δεκτό ότι η Διοίκηση έχει εκδώσει τέτοια απόφαση, απαιτείται να έχει προηγηθεί είτε η διαδικασία που προβλέπεται ειδικά προς τούτο είτε η υποβολή αιτήσεως δυνάμει του άρθρου 90, παράγραφος 1, του Κανονισμού Υπηρεσιακής Κατάστασης των υπαλλήλων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: ΚΥΚ) από τον ενδιαφερόμενο ως πρόσωπο στο οποίο αναφέρεται ο ΚΥΚ.

Το Γενικό Δικαστήριο παρατήρησε εξάλλου ότι σε περίπτωση που η ΑΣΣΠΑ αποφασίσει να μην κάνει χρήση της ευχέρειας να παρατείνει τη σύμβαση μέλους του λοιπού προσωπικού, εφόσον το Καθεστώς που εφαρμόζεται επί του λοιπού προσωπικού της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΚΛΠ) της παρέχει όντως τέτοια ευχέρεια, η απόφαση περί μη ανανεώσεως μπορεί να ληφθεί μόνον αφού δοθεί στον ενδιαφερόμενο πραγματική δυνατότητα να γνωστοποιήσει την άποψή του, ενδεχομένως και με απλή αναγγελία, εκ μέρους της ΑΣΣΠΑ, της προθέσεώς της και των λόγων για τους οποίους δεν έκανε χρήση της ευχέρειας αυτής, στο πλαίσιο μιας, έστω και σύντομης, γραπτής ή προφορικής ανταλλαγής απόψεων. Η ανταλλαγή αυτή πρέπει να γίνει με πρωτοβουλία της ΑΣΣΠΑ, η οποία φέρει και το σχετικό βάρος αποδείξεως. Στην προκειμένη υπόθεση, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η ΑΣΣΠΑ προσέβαλε το δικαίωμα ακρόασεως της προσφεύγουσας. Ωστόσο, ακόμη και αν είχε προηγηθεί τυπική ακρόαση της προσφεύγουσας πριν από τη λήψη της προσβαλλόμενης αποφάσεως, επιβαλλόταν το συμπέρασμα ότι, υπό το πρίσμα των στοιχείων που η ίδια προσκόμισε στο στάδιο μετά την άσκηση της προσφυγής, το αποτέλεσμα, από πλευράς ανανεώσεως της συμβάσεώς της, δεν θα ήταν διαφορετικό.

Η απόφαση της 24ης Απριλίου 2017, **HF κατά Κοινοβουλίου** (T-570/16, [EU:T:2017:283](#)), αφορούσε προσφυγή που ασκήθηκε ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου κατά σιωπηρής απορριπτικής αποφάσεως την οποία η προσφεύγουσα ισχυρίστηκε ότι είχε λάβει η Διοίκηση (εν προκειμένω, και πάλι η ΑΣΣΠΑ του Κοινοβουλίου) επί αιτήσεως αρωγής, κατά την έννοια του άρθρου 24 του ΚΥΚ, λόγω ηθικής παρενοχλήσεως. Η υπόθεση αυτή αποτέλεσε την αφορμή για να αποσαφηνίσει το Γενικό Δικαστήριο το περιεχόμενο αποφάσεως της Διοικήσεως να κινήσει

διοικητική έρευνα σε απάντηση τέτοιας αιτήσεως υποβληθείσας δυνάμει του άρθρου 90, παράγραφος 1, του ΚΥΚ, το οποίο τάσσει στη Διοίκηση προθεσμία τεσσάρων μηνών για να απαντήσει.

Αφού παρέπεμψε στη νομολογία σύμφωνα με την οποία η Διοίκηση οφείλει να ενεργεί με ταχύτητα άπαξ και προσκομιστεί αρχή αποδείξεως ηθικής παρενοχλήσεως, προκειμένου να διαλυκανθούν τα προβαλλόμενα πραγματικά περιστατικά ⁸⁰, το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε ότι, εφόσον η ΑΣΣΠΑ δεν δώσει καμία απάντηση στην αίτηση αρωγής κατά την έννοια του άρθρου 24 του ΚΥΚ εντός της τετράμηνης προθεσμίας που προβλέπεται στο άρθρο 90, παράγραφος 1, του ΚΥΚ, μπορεί να συναχθεί ότι η εν λόγω αρχή έχει λάβει σιωπηρή απορριπτική απόφαση επί της αιτήσεως αρωγής. Πράγματι, στην περίπτωση αυτή, θεωρείται ότι η αρχή έκρινε ότι τα στοιχεία που προσκομίστηκαν προς στήριξη της αιτήσεως αρωγής, τα οποία στην υπό κρίση υπόθεση αφορούσαν φερόμενη παράβαση του άρθρου 12α του ΚΥΚ, δεν συνιστούσαν επαρκή αρχή αποδείξεως του υποστατού των προβαλλόμενων πραγματικών περιστατικών, ικανή να ενεργοποιήσει την υποχρέωση αρωγής.

Το Γενικό Δικαστήριο υπογράμμισε εντούτοις ότι η κατάσταση που περιγράφηκε ανωτέρω διαφέρει από την προκειμένη περίπτωση, όπου η ΑΣΣΠΑ, απαντώντας σε αίτηση αρωγής, είχε εκτιμήσει ότι υφίστατο επαρκής αρχή αποδείξεως, η οποία καθιστούσε αναγκαία την κίνηση διοικητικής έρευνας, ώστε να διαπιστωθεί κατά πόσον τα προβαλλόμενα πραγματικά περιστατικά στοιχειοθετούσαν όντως ηθική ή σεξουαλική παρενόχληση κατά την έννοια του άρθρου 12α του ΚΥΚ. Σε μια τέτοια περίπτωση, η έρευνα πρέπει οπωσδήποτε να διεξαχθεί έως το τέλος της προκειμένου η Διοίκηση, έχοντας διαφωτιστεί από τα πορίσματα της εκθέσεως της έρευνας, να μπορέσει να τοποθετηθεί οριστικά επί του ζητήματος, είτε θέτοντας στο αρχείο την αίτηση αρωγής είτε, εφόσον τα προβαλλόμενα πραγματικά περιστατικά αποδεικνύονται αληθή και εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 12α του ΚΥΚ, δρομολογώντας την πειθαρχική διαδικασία για να επιβληθούν, ενδεχομένως, κυρώσεις κατά του φερόμενου ως δράστη της παρενοχλήσεως. Μάλιστα, κατά το Γενικό Δικαστήριο, ο ίδιος ο σκοπός της διοικητικής έρευνας είναι να επιβεβαιωθεί ή να διαψευστεί η ύπαρξη ηθικής παρενοχλήσεως κατά την έννοια του άρθρου 12α του ΚΥΚ. Ως εκ τούτου, η ΑΣΣΠΑ δεν είναι δυνατό να προδικάσει την έκβαση της έρευνας και δεν πρέπει, επ' ουδενί, να τοποθετηθεί, έστω και σιωπηρώς, ως προς το υποστατό της προβαλλόμενης παρενοχλήσεως προτού λάβει τα πορίσματα της διοικητικής έρευνας. Όπως διευκρίνισε το Γενικό Δικαστήριο, η Διοίκηση υποχρεούται να περατώσει τη διοικητική έρευνα, ανεξαρτήτως αν έχει εν τω μεταξύ παύσει η παρενόχληση, ακόμη δε και στην περίπτωση που ο αιτηθείς την αρωγή ή ο φερόμενος ως δράστης της παρενοχλήσεως έχει αποχωρήσει από το θεσμικό όργανο. Πάντως, δεδομένου ότι, αντιθέτως προς τα ισχύοντα στα πειθαρχικά ζητήματα, ο ΚΥΚ δεν περιέχει ειδική διάταξη όσον αφορά την προθεσμία περατώσεως της έρευνας από τη Διοίκηση, ιδίως σε θέματα ηθικής παρενοχλήσεως, το γεγονός ότι η διοικητική έρευνα, που κινήθηκε σε απάντηση αιτήσεως αρωγής εντός τεσσάρων μηνών από την υποβολή της σχετικής αιτήσεως, εξακολουθούσε να εκκρεμεί πέραν της εν λόγω προθεσμίας, δεν σημαίνει ότι μπορούσε να γίνει δεκτό ότι η Διοίκηση έλαβε σιωπηρή απάντηση, με την οποία η ΑΣΣΠΑ είτε αρνήθηκε το υποστατό των πραγματικών περιστατικών που προβλήθηκαν με την αίτηση αρωγής είτε έκρινε ότι αυτά δεν στοιχειοθετούσαν ηθική παρενόχληση κατά την έννοια του άρθρου 12α του ΚΥΚ.

Στην απόφαση της 14ης Σεπτεμβρίου 2017, **Bodson κ.λπ. κατά ΕΤΕπ** (Τ-504/16 και Τ-505/16, [EU:T:2017:603](#)), το Γενικό Δικαστήριο εξέτασε το αίτημα των προσφευγόντων, υπαλλήλων της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων (ΕΤΕπ), για ακύρωση των αποφάσεων οι οποίες περιείχονταν στα εκκαθαριστικά σημειώματα μισθοδοσίας του Φεβρουαρίου 2013 και των επόμενων μηνών και έθεταν σε εφαρμογή, έναντί τους, την από 18 Δεκεμβρίου 2012 απόφαση του διοικητικού συμβουλίου της ΕΤΕπ και την από 29 Ιανουαρίου 2013 απόφαση της διευθύνουσας επιτροπής της ΕΤΕπ. Πιο συγκεκριμένα, οι προσφεύγοντες υποστήριξαν, προβάλλοντας σχετική ένσταση, ότι οι τελευταίες αυτές αποφάσεις, τις οποίες τα επίδικα εκκαθαριστικά σημειώματα μισθοδοσίας τους έθεταν σε

^{80/} Αποφάσεις της 26ης Ιανουαρίου 1989, **Koutchoumoff κατά Επιτροπής**, 224/87, [EU:C:1989:38](#), σκέψεις 15 και 16· της 25ης Οκτωβρίου 2007, **Lo Giudice κατά Επιτροπής**, T-154/05, [EU:T:2007:322](#), σκέψη 136, και της 6ης Οκτωβρίου 2015, **CH κατά Κοινοβουλίου**, F-132/14, [EU:F:2015:115](#), σκέψη 87.

εφαρμογή, ήσαν παράνομες. Κατά την άποψή τους, η παρανομία συνίστατο στο ότι καθιστούσαν αδύνατη την εφαρμογή της μεθόδου η οποία είχε υιοθετηθεί με την από 22 Σεπτεμβρίου 2009 απόφαση του διοικητικού συμβουλίου της ΕΤΕπ και προέβλεπε ότι, για τα επόμενα επτά έτη, η κλίμακα των βασικών μισθών του προσωπικού της θα αναπροσαρμοζόταν ετησίως κατόπιν υπολογισμού βάσει του πληθωρισμού στο Λουξεμβούργο.

Το Γενικό Δικαστήριο σημείωσε ευθύς εξαρχής ότι η ΕΤΕπ δεν αμφισβητούσε ότι η εφαρμογή της μεθόδου του 2009 θα είχε οδηγήσει σε αύξηση της κλίμακας των βασικών μισθών μεγαλύτερη από εκείνη της οποίας έτυχαν οι προσφεύγοντες, αλλά ισχυριζόταν απλώς ότι η μέθοδος αυτή δεν ήταν δεσμευτική και ότι, εν πάση περιπτώσει, είχε τροποποιηθεί κατ' εξαίρεση με τις προσβαλλόμενες αποφάσεις.

Το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε όμως αμφότερα τα επιχειρήματα. Σε σχέση, πρώτον, με τον δεσμευτικό χαρακτήρα της μεθόδου του 2009, το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε ότι η ΕΤΕπ έχει διακριτική ευχέρεια για να καθορίζει και να τροποποιεί μονομερώς τα στοιχεία των αποδοχών του προσωπικού της και, κατ' επέκταση, για να καταρτίζει και να επικαιροποιεί την κλίμακα των βασικών μισθών του προσωπικού της. Πρόσθεσε εντούτοις ότι η ΕΤΕπ μπορεί, στο πλαίσιο της διακριτικής αυτής ευχέρειας, να αποφασίσει να ορίσει εκ των προτέρων, σε πρώτο στάδιο και για ορισμένη περίοδο, κριτήρια βάσει των οποίων θα ρυθμίζονται, σε δεύτερο στάδιο, οι τακτικές επικαιροποιήσεις της κλίμακας των βασικών μισθών του προσωπικού της και, επομένως, να αναλάβει την υποχρέωση να τηρεί τα ως άνω κριτήρια κατά τις ετήσιες αναπροσαρμογές της σχετικής κλίμακας στη διάρκεια της αντίστοιχης περιόδου. Με γνώμονα αυτά τα κριτήρια, το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι η ΕΤΕπ, εκδίδοντας την απόφαση της 22ας Σεπτεμβρίου 2009, δεσμεύθηκε, με αυτόβουλη απόφαση και για τη διάρκεια ισχύος της απόφασης αυτής, δηλαδή για επτά έτη, να τηρεί τη μέθοδο του 2009, κατά την άσκηση της διακριτικής της ευχέρειας. Κατά συνέπεια, δεν είχε δικαίωμα, κατά την ετήσια αναπροσαρμογή της κλίμακας των βασικών μισθών του προσωπικού της, να επικαλεστεί διακριτική ευχέρεια που υπερακόντιζε τα κριτήρια της μεθόδου αυτής.

Σε σχέση, δεύτερον, με την κατ' εξαίρεση τροποποίηση της μεθόδου του 2009 με τις προσβαλλόμενες αποφάσεις, το Γενικό Δικαστήριο παρατήρησε ότι η απόφαση της 18ης Δεκεμβρίου 2012 όχι μόνο δεν περιλαμβάνει καμία διάταξη η οποία να καταργεί, να αναστέλλει ή να τροποποιεί την απόφαση της 22ας Σεπτεμβρίου 2009, αλλά δεν παραπέμπει καν στην απόφαση εκείνη. Επιπλέον, μολονότι η προγενέστερη και η μεταγενέστερη απόφαση είχαν εκδοθεί αμφότερες από το ίδιο όργανο και σύμφωνα με την ίδια διαδικασία, εντούτοις ήσαν διαφορετικής φύσης και είχαν διαφορετικό αντικείμενο. Ειδικότερα, η απόφαση της 22ας Σεπτεμβρίου 2009, αν και εκδοθείσα για τις ανάγκες της κατάρτισης του προϋπολογισμού για το έτος 2010, είχε κανονιστικό και πολυετή χαρακτήρα στο μέτρο που προέβλεπε μέθοδο η οποία οριοθετούσε, για αρκετά έτη, την ετήσια αναπροσαρμογή ενός από τα στοιχεία των αποδοχών του προσωπικού, δηλαδή της κλίμακας των βασικών μισθών. Αντιθέτως, η απόφαση της 18ης Δεκεμβρίου 2012 ήταν πράξη δημοσιονομικής κατ' ουσίαν φύσης για την υιοθέτηση του επιχειρησιακού σχεδίου της ΕΤΕπ για τα έτη 2013 έως 2015, με την οποία καθοριζόταν, στο πλαίσιο αυτό, το ποσοστό αύξησης του προϋπολογισμού των δαπανών για το εν ενεργεία προσωπικό ως προς συγκεκριμένο έτος, εν προκειμένω το 2013, ενώ ουδέποτε υποστηρίχθηκε ότι αυτή περιείχε κανονιστικές διατάξεις σχετικές με τις αποδοχές του προσωπικού τις ΕΤΕπ. Κατόπιν τούτου, το Γενικό Δικαστήριο κατέληξε ότι δεν μπορούσε να γίνει δεκτό ότι η απόφαση της 18ης Δεκεμβρίου 2012 τροποποίησε τη μέθοδο του 2009. Το αυτό ίσχυε και για την απόφαση της 29ης Ιανουαρίου 2013, βάσει του ίδιου σκεπτικού και κατά μείζονα λόγο αφού είχε εκδοθεί από τη διευθύνουσα επιτροπή και όχι από το διοικητικό συμβούλιο.

Συνεπώς, κατά το Γενικό Δικαστήριο, οι αποφάσεις της 18ης Δεκεμβρίου 2012 και της 29ης Ιανουαρίου 2013 αντέβαιναν στην απόφαση της 22ας Σεπτεμβρίου 2009 και ήσαν, για τον λόγο αυτό, παράνομες. Το ίδιο ίσχυε και για τις αποφάσεις οι οποίες είχαν ληφθεί με βάση τις ανωτέρω και περιέχονταν στα εκκαθαριστικά σημειώματα μισθοδοσίας των προσφευγόντων για τον Φεβρουάριο του 2013 και τους επόμενους μήνες.

Η απόφαση της 26ης Οκτωβρίου 2017, **Παρασκευαΐδης κατά Cedefop** (T-601/16, [EU:T:2017:757](#)), αφορούσε προσφυγή-αγωγή, με την οποία ζητήθηκε, αφενός, να ακυρωθεί η από 4 Νοεμβρίου 2015 απόφαση του διευθυντή του Ευρωπαϊκού Κέντρου για την Ανάπτυξη της Επαγγελματικής Κατάρτισης (Cedefop) να μην προαγάγει τον

προσφεύγοντα-ενάγοντα στον βαθμό AD 12 κατά την περίοδο προαγωγών 2015 και, αφετέρου, να αποκατασταθεί η υλική ζημία και να ικανοποιηθεί χρηματικά η ηθική βλάβη που υπέστη ο προσφεύγων-ενάγων λόγω της προσβαλλόμενης αποφάσεως. Ο ενδιαφερόμενος ισχυρίστηκε, κατά βάση, ότι η απόφαση αυτή δεν ήταν αιτιολογημένη. Από τη μία πλευρά, η προσβαλλόμενη απόφαση περιελάμβανε μόνον τον πίνακα με τα ονόματα των προαχθέντων μονίμων υπαλλήλων και, από την άλλη πλευρά, η απόφαση με την οποία απορρίφθηκε η διοικητική του ένσταση, επειδή ήταν σιωπηρή, δεν περιείχε την παραμικρή αιτιολογία.

Το Γενικό Δικαστήριο επανέλαβε ότι ναι μεν η αρμόδια για τους διορισμούς αρχή (στο εξής: ΑΔΑ) δεν υποχρεούται να αιτιολογήσει μια απόφαση περί προαγωγής ούτε έναντι του αποδέκτη της ούτε έναντι των μη προαχθέντων υποψηφίων, πλην όμως οφείλει να αιτιολογήσει την απορριπτική απόφαση επί της διοικητικής ενστάσεως που έχει υποβάλει δυνάμει του άρθρου 90, παράγραφος 2, του ΚΥΚ ο μη προαχθείς υποψήφιος, δεδομένου ότι η αιτιολογία της απορριπτικής αυτής αποφάσεως θεωρείται ότι συμπίπτει με την αιτιολογία της αποφάσεως κατά της οποίας στρεφόταν η διοικητική ένσταση. Επομένως, η αιτιολογία πρέπει να διατυπώνεται το αργότερο έως την απόρριψη της διοικητικής ενστάσεως. Το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε εξάλλου ότι μια απόφαση λογίζεται ως επαρκώς αιτιολογημένη εφόσον το πλαίσιο εντός του οποίου εκδίδεται είναι γνωστό στον ενδιαφερόμενο υπάλληλο, οπότε αυτός είναι σε θέση να κατανοήσει το περιεχόμενο του μέτρου που τον αφορά. Λαμβανομένης ωστόσο της σημασίας που έχει η υποχρέωση αιτιολογήσεως για τα δικαιώματα άμυνας, μόνον κατ' εξαίρεση μπορεί να γίνει δεκτό ότι το πλαίσιο εκδόσεως μιας αποφάσεως περί μη προαγωγής, η οποία έχει επικυρωθεί μετά από υποβολή ενστάσεως, συνιστά αρχή αιτιολογίας της εν λόγω αποφάσεως. Άρα, δεν υφίσταται αρχή αιτιολογίας, σε περίπτωση που η ΑΔΑ δεν έχει παράσχει καμία ένδειξη σχετικά με τη συγκεκριμένη περίπτωση του προσφεύγοντος και με τη σύγκριση των προσόντων του με άλλους προαγώγιμους υπαλλήλους, βάσει των κριτηρίων του άρθρου 45 του ΚΥΚ.

Στην προκειμένη περίπτωση, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι η ύπαρξη απλώς κάποιων επικριτικών σχολίων στις εκθέσεις αξιολογήσεως του προσφεύγοντος-ενάγοντος και σε ορισμένα, ενίοτε πολύ παλαιά, ηλεκτρονικά μηνύματα και έγγραφα που τον αφορούσαν, δεν αρκούσαν για να κατανοήσει αυτός τον τρόπο με τον οποίο εφαρμόστηκαν στην περίπτωσή του τα κριτήρια του άρθρου 45 του ΚΥΚ, ώστε να δικαιολογείται η απόφαση να μην προαχθεί, κατόπιν συγκρίσεως των προσόντων των προαγώγιμων υπαλλήλων για την περίοδο προαγωγών 2015. Αντιθέτως, μόνον αφού κινήθηκε δικαστικώς μπόρεσε ο προσφεύγων-ενάγων να αντιληφθεί, διαβάζοντας τις εξηγήσεις που διατυπώνονταν στο υπόμνημα αντικρούσεως του Cedefop, με ποιον τρόπο οι εις βάρος του επικρίσεις ελήφθησαν υπόψη κατά την εφαρμογή, στην περίπτωσή του, των προβλεπόμενων στο άρθρο 45 του ΚΥΚ κριτηρίων αξιολογήσεως των προσόντων για τις ανάγκες της διαδικασίας προαγωγών. Συνεπώς, το πλαίσιο εντός του οποίου εκδόθηκε η προσβαλλόμενη απόφαση δεν μπορούσε να θεωρηθεί ούτε καν ανεπαρκής αιτιολογία της αποφάσεως αυτής. Έτσι, το Γενικό Δικαστήριο ακύρωσε την προσβαλλόμενη απόφαση λόγω παντελούς ελλείψεως αιτιολογίας, η οποία, ως πλημμέλεια, δεν ήταν θεραπεύσιμη στο στάδιο της ένδικης διαδικασίας.

Ως προς το αίτημα ανορθώσεως της υλικής ζημίας την οποία ο προσφεύγων-ενάγων ισχυρίστηκε ότι υπέστη λόγω της εκδόσεως της προσβαλλόμενης αποφάσεως, το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι, επειδή η προσβαλλόμενη απόφαση έπασχε έλλειψη αιτιολογίας και ήταν, ως εκ τούτου, ακυρωτέα, το ίδιο δεν ήταν σε θέση να εκτιμήσει την ουσιαστική ορθότητά της μετά από εξέταση των λόγων που αφορούσαν την εσωτερική της πλημμέλεια ούτε να κρίνει κατά πόσον υπήρχε βέβαιη ζημία απορρέουσα από την άρνηση προαγωγής του προσφεύγοντος-ενάγοντος. Ως προς το μέρος της ηθικής βλάβης που οφειλόταν στην έλλειψη αιτιολογίας της προσβαλλόμενης αποφάσεως, το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε ότι ο προσφεύγων-ενάγων είχε περιέλθει, όσον αφορά τους λόγους της μη προαγωγής του, σε κατάσταση αβεβαιότητας παραταθείσας πολύ πέραν της προθεσμίας εντός της οποίας έπρεπε να δοθεί απάντηση στη διοικητική του ένσταση, οπότε εξαναγκάστηκε να κινηθεί δικαστικώς για να λάβει διευκρινίσεις επί του ζητήματος αυτού. Τα αισθήματα αδικίας, αδυναμίας κατανόησης και απογοήτευσής που ο προσφεύγων-ενάγων βίωσε γι' αυτό τον λόγο, του προκάλεσαν σοβαρή ηθική βλάβη, η οποία δεν ήταν δυνατό να ικανοποιηθεί επαρκώς μόνο με την ακύρωση της προσβαλλόμενης αποφάσεως. Υπό τις ανωτέρω περιστάσεις, το Γενικό Δικαστήριο, αποτιμώντας ex æquo et bono την ηθική βλάβη, επιδίκασε στον προσφεύγοντα-ενάγοντα το ποσό των 2 000 ευρώ ως εύλογη χρηματική ικανοποίηση

για το μέρος της ηθικής βλάβης που οφειλόταν στην έλλειψη αιτιολογίας της προσβαλλόμενης απόφασης, την οποία αυτός είχε επικαλεστεί.

Στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 5ης Δεκεμβρίου 2017, *Tuerck κατά Επιτροπής* (T-728/16, [EU:T:2017:865](#)), το Γενικό Δικαστήριο κλήθηκε να αποφανθεί επί αιτήματος ακυρώσεως της αποφάσεως με την οποία η Επιτροπή επιβεβαίωσε τη μεταφορά, στο συνταξιοδοτικό σύστημα της Ένωσης, των συνταξιοδοτικών δικαιωμάτων που είχε αποκτήσει η προσφεύγουσα πριν εισέλθει στην υπηρεσία της Ένωσης. Η υπόθεση αυτή έδωσε στο Γενικό Δικαστήριο την ευκαιρία να παράσχει διευκρινίσεις ως προς τον τρόπο υπολογισμού του κεφαλαίου που πρέπει να λαμβάνεται υπόψη για την αναγνώριση, στο συνταξιοδοτικό σύστημα της Ένωσης, των συνταξιοδοτικών δικαιωμάτων τα οποία έχει ήδη αποκτήσει υπάλληλος βάσει εθνικού συστήματος.

Η προσφεύγουσα θεωρούσε, κατά βάση, ότι κακώς το Γραφείο Διαχείρισης και Εκκαθάρισης των Ατομικών Δικαιωμάτων (PMO) της Επιτροπής αφαίρεσε από το κεφάλαιο το οποίο μεταφέρθηκε από τον Deutsche Rentenversicherung Bund (ομοσπονδιακό οργανισμό συνταξιοδοτικής ασφάλισης, Γερμανία) απλό τόκο 3,1 % για κάθε έτος που μεσολάβησε από την ημερομηνία υποβολής της αιτήσεως μεταφοράς μέχρι την ημερομηνία διενέργειας της μεταφοράς. Η προσφεύγουσα υποστήριξε ότι, κατά το άρθρο 7, παράγραφος 1, των γενικών εκτελεστικών διατάξεων των άρθρων 11 και 12 του παραρτήματος VIII του ΚΥΚ⁸¹, το ποσό που αντιστοιχεί στην ανατίμηση του κεφαλαίου μεταξύ της ημερομηνίας υποβολής της αιτήσεως και της ημερομηνίας διενέργειας της μεταφοράς μπορεί να αφαιρεθεί «κατ' αποκοπήν» μόνο στην περίπτωση όπου ο οργανισμός στον οποίο αποκτήθηκαν τα προηγούμενα συνταξιοδοτικά δικαιώματα αδυνατεί να γνωστοποιήσει την αξία τους κατά την ημερομηνία καταχωρίσεως της αιτήσεως μεταφοράς. Κατά την προσφεύγουσα όμως, ο εθνικός οργανισμός είχε γνωστοποιήσει κανονικά στο PMO την αξία που είχαν τα συνταξιοδοτικά της δικαιώματα κατά την ημερομηνία καταχωρίσεως της αιτήσεως μεταφοράς την οποία υπέβαλε.

Το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι από τη σαφή και ακριβή διατύπωση των εφαρμοστέων διατάξεων, ήτοι του άρθρου 11, παράγραφος 2, του παραρτήματος VIII του ΚΥΚ και του άρθρου 7, παράγραφος 1, των γενικών εκτελεστικών διατάξεων των άρθρων 11 και 12 του παραρτήματος VIII του ΚΥΚ, προκύπτει ότι οι αποφάσεις για την αναγνώριση συντάξιμων ετών στηρίζονται στο ποσό του προς μεταφορά κεφαλαίου κατά την ημερομηνία καταχωρίσεως της αιτήσεως, όπως γνωστοποιήθηκε από τις εθνικές ή διεθνείς αρχές στην ΑΔΑ, αφαιρουμένου του ποσού που αντιπροσωπεύει την ανατίμηση του κεφαλαίου μεταξύ της ημερομηνίας καταχωρίσεως της αιτήσεως και της ημερομηνίας της πραγματικής μεταφοράς. Από τις ίδιες διατάξεις καθίσταται επίσης σαφές ότι μόνο σε περίπτωση που ο αρμόδιος εθνικός ή διεθνής οργανισμός αδυνατεί να γνωστοποιήσει την αξία των συνταξιοδοτικών δικαιωμάτων κατά την ημερομηνία καταχωρίσεως της αιτήσεως αφαιρείται απλός τόκος 3,1 % από το ανατιμημένο κεφάλαιο το οποίο πράγματι μεταφέρθηκε. Επομένως, το Γενικό Δικαστήριο συνήγαγε ότι, σε περίπτωση που οι αρμόδιες εθνικές ή διεθνείς αρχές έχουν γνωστοποιήσει στην ΑΔΑ την αξία των συνταξιοδοτικών δικαιωμάτων κατά την ημερομηνία καταχωρίσεως της αιτήσεως, η ΑΔΑ δεν επιτρέπεται να μειώσει το αντίστοιχο ποσό και, άρα, τα συντάξιμα έτη πρέπει να υπολογιστούν βάσει ολόκληρου αυτού του ποσού. Κατά το Γενικό Δικαστήριο, η μόνη αφαίρεση η οποία επιβάλλεται από τον ΚΥΚ είναι εκείνη του ποσού που αντιστοιχεί στην ανατίμηση του κεφαλαίου κατά το χρονικό διάστημα μεταξύ της ημερομηνίας της αιτήσεως μεταφοράς και της ημερομηνίας της πραγματικής μεταφοράς του επικαιροποιημένου κεφαλαίου. Εν πάση περιπτώσει, δεν εναπόκειται στην Επιτροπή να προσδιορίσει ή να «επικαιροποιήσει» το ύψος του κεφαλαίου που αντιστοιχεί ουσιαστικά στα συνταξιοδοτικά δικαιώματα τα οποία είχαν αποκτηθεί μέχρι την ημερομηνία καταχωρίσεως της αιτήσεως μεταφοράς βάσει των προηγούμενων δραστηριοτήτων του ενδιαφερόμενου υπαλλήλου. Κατά συνέπεια, η Επιτροπή υπέπεσε σε νομικό σφάλμα, ορίζοντας ότι το επικαιροποιημένο κεφάλαιο που θα μεταφερόταν στην πράξη έπρεπε να μειωθεί κατά 3,1 %, ως απλό τόκο, για κάθε έτος το οποίο μεσολάβησε από την ημερομηνία υποβολής της αιτήσεως μεταφοράς μέχρι την ημερομηνία της πραγματικής μεταφοράς,

^{81/} Γενικές εκτελεστικές διατάξεις των άρθρων 11 και 12 του παραρτήματος VIII του ΚΥΚ, οι οποίες θεσπίστηκαν με την απόφαση C(2011) 1278 της Επιτροπής, της 3ης Μαρτίου 2011, που δημοσιεύθηκε στις Διοικητικές Πληροφορίες αριθ. 17-2011, της 28ης Μαρτίου 2011.

ενώ, υπό τις συγκεκριμένες συνθήκες της υποθέσεως αυτής, ο εθνικός οργανισμός ασφαλίσεως δεν αδυνατούσε να γνωστοποιήσει στην Επιτροπή την αξία των συνταξιοδοτικών δικαιωμάτων που είχε αποκτήσει η προσφεύγουσα μέχρι την ημερομηνία καταχωρίσεως της αιτήσεώς της.

Η απόφαση της 13ης Δεκεμβρίου 2017, **Arango Jaramillo κ.λπ. κατά ΕΤΕπ** (T-482/16 RENV, [EU:T:2017:901](#)), αφορούσε αίτημα ακυρώσεως των αποφάσεων της ΕΤΕπ που περιέχονταν στα εκκαθαριστικά σημειώματα αποδοχών των προσφευγόντων για τον Φεβρουάριο του 2010, από τα οποία προέκυπτε αύξηση των εισφορών τους στο συνταξιοδοτικό σύστημα. Η υπόθεση αυτή επανέφερε το ζήτημα της «εύλογης προθεσμίας» για την άσκηση προσφυγής στις διαφορές μεταξύ της ΕΤΕπ και των υπαλλήλων της, σε συνέχεια της αποφάσεως **Επανεξέταση Arango Jaramillo κ.λπ. κατά ΕΤΕπ**⁸², με την οποία το Δικαστήριο έκρινε ότι έπρεπε να επανεξεταστεί η απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου **Arango Jaramillo κ.λπ. κατά ΕΤΕπ**⁸³. Κατά το Δικαστήριο, η απόφαση εκείνη έθιγε τη συνοχή του δικαίου της Ένωσης, στον βαθμό που το Γενικό Δικαστήριο είχε ερμηνεύσει τον όρο «εύλογη προθεσμία» υπό την έννοια ότι αναφέρεται σε τρίμηνη προθεσμία της οποίας η παρέλευση σημαίνει αυτομάτως ότι η προσφυγή είναι εκπρόθεσμη και, κατ' επέκταση, απαράδεκτη, χωρίς ο δικαστής της Ένωσης να οφείλει να λάβει υπόψη τις συντρέχουσες περιστάσεις της κάθε υποθέσεως.

Το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε ευθύς εξαρχής ότι, μολονότι καμία ρύθμιση του δικαίου της Ένωσης δεν παρέχει ενδείξεις σχετικά με την προθεσμία που ισχύει για την άσκηση προσφυγής στις διαφορές μεταξύ της ΕΤΕπ και των υπαλλήλων της, ο συγκερασμός, αφενός, του δικαιώματος αποτελεσματικής προστασίας και, αφετέρου, της αρχής της ασφάλειας δικαίου επιβάλλει να άγονται οι διαφορές αυτές ενώπιον του δικαστή της Ένωσης εντός εύλογου χρόνου. Εξετάζοντας εν συνεχεία αν ήταν δυνατό να γίνει δεκτό ότι η προσφυγή είχε ασκηθεί, στην προκειμένη περίπτωση, εντός εύλογης προθεσμίας, το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι, λαμβανομένων υπόψη τόσο των ιδιαίτερων περιστάσεων της υποθέσεως όσο και της νομολογίας που αναγνωρίζει, υπέρ των προσφευγόντων, ισχυρό τεκμήριο ως προς τον εύλογο χαρακτήρα της ενδεικτικής τρίμηνης προθεσμίας, παραταθείσας άπαξ κατά δέκα ημέρες λόγω αποστάσεως, η προσφυγή η οποία είχε ασκηθεί τρεις μήνες και έντεκα ημέρες μετά την έκδοση των προσβαλλόμενων πράξεων μπορούσε να θεωρηθεί ότι ασκήθηκε εντός εύλογης προθεσμίας. Το Γενικό Δικαστήριο διευκρίνισε δε ότι η απορρέουσα από τη νομολογία τρίμηνη προθεσμία ασκήσεως προσφυγής, η οποία παρατείνεται άπαξ κατά δέκα ημέρες λόγω αποστάσεως, δεν έπρεπε να νοηθεί εν προκειμένω ως αποκλειστική προθεσμία, αλλά μπορούσε να χρησιμεύσει απλώς ως χρήσιμο στοιχείο συγκρίσεως. Στο πλαίσιο αυτό, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η ΕΤΕπ δεν προέβαλε κανένα επιχείρημα για να θεμελιώσει την άποψη ότι η υπέρβαση της εν λόγω προθεσμίας κατά μία ημέρα (και μάλιστα κατά μερικά μόνο δευτερόλεπτα τη νύχτα της 25ης προς την 26η Μαΐου 2010) αρκούσε για να δικαιολογήσει το συμπέρασμα ότι η προσφυγή δεν ασκήθηκε σε «εύλογο» χρόνο, υπό την έννοια ότι μια τέτοια διαφορά ήταν ικανή να υπονομεύσει την ασφάλεια δικαίου, η οποία επιτάσσει να καθίστανται οι πράξεις των οργάνων της Ένωσης απρόσβλητες μετά το πέρας ορισμένου χρονικού διαστήματος.

^{82/} Απόφαση της 28ης Φεβρουαρίου 2013, C-334/12 RX-II, [EU:C:2013:134](#).

^{83/} Απόφαση της 19ης Ιουνίου 2012, T-234/11 P, [EU:T:2012:311](#).

XVI. ΑΓΩΓΕΣ ΑΠΟΖΗΜΙΩΣΕΩΣ

Οι αποφάσεις της 10ης Ιανουαρίου 2017, *Gascogne Sack Deutschland και Gascogne κατά Ευρωπαϊκής Ένωσης* (T-577/14, εκκρεμεί η εκδίκαση αναίρεσεως⁸⁴, [EU:T:2017:1](#)), της 1ης Φεβρουαρίου 2017, *Aalberts Industries κατά Ευρωπαϊκής Ένωσης* (T-725/14, [EU:T:2017:47](#)), της 1ης Φεβρουαρίου 2017, *Kendrion κατά Ευρωπαϊκής Ένωσης* (T-479/14, εκκρεμεί η εκδίκαση αναίρεσεως⁸⁵, [EU:T:2017:48](#)), και της 17ης Φεβρουαρίου 2017, *ASPLA και Armando Álvarez κατά Ευρωπαϊκής Ένωσης* (T-40/15, εκκρεμεί η εκδίκαση αναίρεσεως⁸⁶, [EU:T:2017:105](#)), εκδόθηκαν από το Γενικό Δικαστήριο επί αγωγών που ασκήθηκαν βάσει του άρθρου 268 ΣΛΕΕ και είχαν ως αίτημα την αποκατάσταση της ζημίας την οποία ισχυρίστηκαν ότι υπέστησαν οι ενάγουσες λόγω της υπερβολικής διάρκειας της διαδικασίας ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, στο πλαίσιο διαφόρων υποθέσεων σχετικών με την εφαρμογή του άρθρου 101 ΣΛΕΕ.

Το Γενικό Δικαστήριο επανέλαβε ότι για να στοιχειοθετηθεί η εξωσυμβατική ευθύνη της Ένωσης πρέπει να πληρούνται σωρευτικώς τρεις προϋποθέσεις, ήτοι, πρώτον, η συμπεριφορά που προσάπτεται στο οικείο θεσμικό όργανο να είναι παράνομη, δεύτερον, η ζημία να είναι πραγματική και, τρίτον, να υφίσταται αιτιώδης συνάφεια μεταξύ συμπεριφοράς και ζημίας.

Όσον αφορά την πρώτη προϋπόθεση, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε, με την απόφαση της 10ης Ιανουαρίου 2017, *Gascogne Sack Deutschland και Gascogne κατά Ευρωπαϊκής Ένωσης* (T-577/14, εκκρεμεί η εκδίκαση αναίρεσεως⁸⁷, [EU:T:2017:1](#)), ότι το δικαίωμα των εταιριών να εκδικαστεί η υπόθεσή τους εντός εύλογου χρόνου είχε προσβληθεί λόγω της υπερβολικής διάρκειας της διαδικασίας στις υποθέσεις επί των οποίων είχαν εκδοθεί οι αποφάσεις *Groupe Gascogne κατά Επιτροπής και Sachsa Verpackung κατά Επιτροπής*⁸⁸. Ειδικότερα, στις υποθέσεις εκείνες, η διάρκεια της διαδικασίας ανήλθε σε σχεδόν πέντε έτη και εννέα μήνες και δεν ήταν δυνατό να δικαιολογηθεί από τις συγκεκριμένες περιστάσεις τους. Το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε δε ότι, στον τομέα του ανταγωνισμού, ο οποίος εμφανίζει μεγαλύτερο βαθμό πολυπλοκότητας σε σύγκριση με άλλες κατηγορίες υποθέσεων, ένα διάστημα δεκαπέντε μηνών μεταξύ, αφενός, της περατώσεως της έγγραφης διαδικασίας και, αφετέρου, της ενάρξεως της προφορικής διαδικασίας είναι κατ' αρχήν ενδεδειγμένο. Στην περίπτωση αυτή όμως μεσολάβησαν 3 έτη και 10 μήνες, δηλαδή 46 μήνες, μεταξύ των δύο προαναφερθέντων σταδίων στις ως άνω υποθέσεις. Πάντως, το Γενικό Δικαστήριο τόνισε ότι η παράλληλη εκδίκαση συναφών υποθέσεων μπορεί να δικαιολογήσει την επιμήκυνση της διαδικασίας κατά ένα μήνα ανά επιπλέον συναφή υπόθεση. Έτσι, το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι 26 μήνες (15 μήνες συν 11 μήνες) από την περάτωση της έγγραφης διαδικασίας έως την έναρξη της προφορικής διαδικασίας θα ήταν το ενδεδειγμένο χρονικό διάστημα για την εκδίκαση των υποθέσεων εκείνων, με δεδομένο ότι ο βαθμός πολυπλοκότητας των πραγματικών, νομικών και δικονομικών ζητημάτων που έθεταν δεν δικαιολογούσε μεγαλύτερη διάρκεια. Επομένως, κατά το Γενικό Δικαστήριο, από το χρονικό διάστημα 46 μηνών που παρήλθε μεταξύ της περατώσεως της έγγραφης διαδικασίας και της ενάρξεως της προφορικής διαδικασίας προκύπτει περίοδος αδικαιολόγητης αδράνειας 20 μηνών σε καθεμία από τις δύο

84/ Υποθέσεις C-138/17 P, *Ευρωπαϊκή Ένωση κατά Gascogne Sack Deutschland και Gascogne*, και C-146/17 P, *Gascogne Sack Deutschland και Gascogne κατά Ευρωπαϊκής Ένωσης*.

85/ Υπόθεση C-150/17 P, *Ευρωπαϊκή Ένωση κατά Kendrion*.

86/ Υπόθεση C-174/17 P, *Ευρωπαϊκή Ένωση κατά ASPLA και Armando Álvarez*, και C-222/17 P, *ASPLA και Armando Álvarez κατά Ευρωπαϊκής Ένωσης*.

87/ Υποθέσεις C-138/17 P, *Ευρωπαϊκή Ένωση κατά Gascogne Sack Deutschland και Gascogne*, και C-146/17 P, *Gascogne Sack Deutschland και Gascogne κατά Ευρωπαϊκής Ένωσης*.

88/ Αποφάσεις της 16ης Νοεμβρίου 2011, T-72/06, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2011:671](#), και της 16ης Νοεμβρίου 2011, T-79/06, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2011:674](#).

υποθέσεις αυτές. Ως εκ τούτου, η διαδικασία στις υποθέσεις επί των οποίων εκδόθηκαν οι αποφάσεις **Gruppe Gascogne κατά Επιτροπής και Sachsa Verpackung κατά Επιτροπής**⁸⁹ ήταν αντίθετη προς το άρθρο 47, δεύτερο εδάφιο, του Χάρτη, επειδή υπερέβη κατά 20 μήνες την εύλογη διάρκεια της δίκης, με συνέπεια να στοιχειοθετείται κατάφωρη παράβαση κανόνα δικαίου της Ένωσης που αποσκοπεί στην απονομή δικαιωμάτων στους ιδιώτες.

Με ανάλογο σκεπτικό, το οποίο στηριζόταν κυρίως στο χρονικό διάστημα που είχε παρέλθει μεταξύ της περατώσεως της έγγραφης διαδικασίας και της ενάρξεως της προφορικής διαδικασίας, το Γενικό Δικαστήριο κατέληξε, με τις αποφάσεις της 1ης Φεβρουαρίου 2017, **Kendrion κατά Ευρωπαϊκής Ένωσης** (T-479/14, εκκρεμεί η εκδίκαση αναιρέσεως⁹⁰, [EU:T:2017:48](#)), και της 17ης Φεβρουαρίου 2017, **ASPLA και Armando Álvarez κατά Ευρωπαϊκής Ένωσης** (T-40/15, εκκρεμεί η εκδίκαση αναιρέσεως⁹¹, [EU:T:2017:105](#)), στην ίδια διαπίστωση και ως προς τη διαδικασία που ακολουθήθηκε στις υποθέσεις επί των οποίων εκδόθηκαν η απόφαση **Kendrion κατά Επιτροπής**⁹² και οι αποφάσεις **ASPLA κατά Επιτροπής και Álvarez κατά Επιτροπής**⁹³ αντιστοίχως.

Αντιθέτως, με την απόφαση της 1ης Φεβρουαρίου 2017, **Aalberts Industries κατά Ευρωπαϊκής Ένωσης** (T-725/14, [EU:T:2017:47](#)), το Γενικό Δικαστήριο δεν δέχθηκε ότι συνέτρεχε παραβίαση της αρχής της εύλογης διάρκειας της δίκης στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση **Aalberts Industries κ.λπ. κατά Επιτροπής**⁹⁴. Το Γενικό Δικαστήριο αναγνώρισε μөн ότι η διαδικασία στην υπόθεση εκείνη διήρκεσε εκ πρώτης όψης πολύ, αφού η απόφαση εκδόθηκε μετά από 4 έτη και 3 μήνες, πλην όμως υπογράμμισε ότι ο εύλογος χαρακτήρας της διάρκειας της δίκης πρέπει να εκτιμάται σε συνάρτηση με τις ειδικές περιστάσεις της κάθε υποθέσεως και, πιο συγκεκριμένα, με το διακύβευμα της διαφοράς για τον ενδιαφερόμενο, με την πολυπλοκότητα της υποθέσεως, με τη συμπεριφορά των διαδίκων, με τυχόν παρεμπόδιοντα ζητήματα κατά τη δίκη και με τη συμπεριφορά των αρμόδιων αρχών. Κατά το Γενικό Δικαστήριο, η συνολική διάρκεια της διαδικασίας στην επίμαχη υπόθεση ήταν δικαιολογημένη λαμβανομένων υπόψη των ιδιαίτερων περιστάσεών της και, ιδίως, λόγω της πολυπλοκότητας των πραγματικών και νομικών ζητημάτων, της συμπεριφοράς των διαδίκων, αλλά και του ότι δεν υπήρχε ανεξήγητη περίοδος αδράνειας στη διάρκεια κανενός από τα επιμέρους στάδια της διαδικασίας.

Όσον αφορά τη δεύτερη προϋπόθεση για τη στοιχειοθέτηση της εξωσυμβατικής ευθύνης της Ένωσης, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε, με τις αποφάσεις της 10ης Ιανουαρίου 2017, **Gascogne Sack Deutschland και Gascogne κατά Ευρωπαϊκής Ένωσης** (T-577/14, εκκρεμεί η εκδίκαση αναιρέσεως⁹⁵, [EU:T:2017:1](#)), και της 1ης Φεβρουαρίου 2017, **Kendrion κατά Ευρωπαϊκής Ένωσης** (T-479/14, εκκρεμεί η εκδίκαση αναιρέσεως⁹⁶, [EU:T:2017:48](#)), ότι οι ενάγουσες απέδειξαν ότι είχαν υποστεί πραγματική και βέβαιη ζημία λόγω της πληρωμής εξόδων για τη σύσταση τραπεζικής

89/ Αποφάσεις της 16ης Νοεμβρίου 2011, T-72/06, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2011:671](#), και της 16ης Νοεμβρίου 2011, T-79/06, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2011:674](#).

90/ Υπόθεση C-150/17 P, **Ευρωπαϊκή Ένωση κατά Kendrion**.

91/ Υποθέσεις C-174/17 P, **Ευρωπαϊκή Ένωση κατά ASPLA και Armando Álvarez**, και C-222/17 P, **ASPLA και Armando Álvarez κατά Ευρωπαϊκής Ένωσης**.

92/ Απόφαση της 16ης Νοεμβρίου 2011, T-54/06, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2011:667](#).

93/ Αποφάσεις της 16ης Νοεμβρίου 2011, T-76/06, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2011:672](#), και της 16ης Νοεμβρίου 2011, T-78/06, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2011:673](#).

94/ Απόφαση της 24ης Μαρτίου 2011, T-385/06, [EU:T:2011:114](#).

95/ Υποθέσεις C-138/17 P, **Ευρωπαϊκή Ένωση κατά Gascogne Sack Deutschland και Gascogne**, και C-146/17 P, **Gascogne Sack Deutschland και Gascogne κατά Ευρωπαϊκής Ένωσης**.

96/ Υπόθεση C-150/17 P, **Ευρωπαϊκή Ένωση κατά Kendrion**.

εγγυήσεως ενόσω εκκρεμούσε η έκδοση αποφάσεως, καθ' υπέρβαση της εύλογης διάρκειας της δίκης. Το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε επίσης ότι οι ενάγουσες είχαν υποστεί και μη υλική ζημία.

Τέλος, όσον αφορά την τρίτη προϋπόθεση, το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι συνέτρεχε και αυτή, διότι υφίστατο αρκούντως άμεση αιτιώδης συνάφεια μεταξύ της παραβιάσεως της αρχής της εύλογης διάρκειας της δίκης και της πληρωμής των εξόδων για τη σύσταση τραπεζικής εγγυήσεως εξαιτίας της υπερβάσεως της εύλογης διάρκειας υπό την ως άνω έννοια. Το Γενικό Δικαστήριο διευκρίνισε επιπροσθέτως ότι, καθόσον δεν τηρήθηκε η υποχρέωση εκδικάσεως της υποθέσεως σε εύλογο χρόνο, οι ενάγουσες περιήλθαν σε κατάσταση μεγαλύτερης αβεβαιότητας από αυτήν που προκαλεί, υπό κανονικές συνθήκες, μια ένδικη διαδικασία. Η εν λόγω κατάσταση παρατεταμένης αβεβαιότητας επηρέασε οπωσδήποτε τον προγραμματισμό των μελλοντικών αποφάσεων και τη διαχείριση των εταιριών αυτών, οπότε προξένησε μη υλική ζημία η οποία έπρεπε επίσης να ανορθωθεί. Συνεπώς, το Γενικό Δικαστήριο επιδίκασε στις ενάγουσες αποζημίωση αντίστοιχη με το ποσό της καταβληθείσας από αυτές τραπεζικής εγγυήσεως, καθώς και χρηματική ικανοποίηση για τη μη υλική ζημία που υπέστησαν λόγω της καταστάσεως παρατεταμένης αβεβαιότητας στην οποία είχαν περιέλθει.

Το ζήτημα της αποκαταστάσεως της ζημίας που φέρεται να είχε προκαλέσει η υπερβολική διάρκεια μιας διαδικασίας βρισκόταν στο επίκεντρο και της αποφάσεως της 7ης Ιουνίου 2017, **Guardian Europe κατά Ευρωπαϊκής Ένωσης** (T-673/15, εκκρεμεί η εκδίκαση αναιρέσεως ⁹⁷, [EU:T:2017:377](#)). Ειδικότερα, επρόκειτο για διαδικασία ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου στο πλαίσιο υποθέσεως σχετικής με εφαρμογή του άρθρου 101 ΣΛΕΕ, επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση **Guardian Industries και Guardian Europe κατά Επιτροπής** ⁹⁸.

Με σκεπτικό ανάλογο προς εκείνο το οποίο ανέπτυξε στην απόφαση της 10ης Ιανουαρίου 2017, **Gascogne Sack Deutschland και Gascogne κατά Ευρωπαϊκής Ένωσης** (T-577/14, εκκρεμεί η εκδίκαση αναιρέσεως ⁹⁹, [EU:T:2017:1](#)), το Γενικό Δικαστήριο δέχθηκε ότι η διαδικασία στην υπόθεση Guardian Industries και Guardian Europe κατά Επιτροπής ήταν αντίθετη προς το άρθρο 47, δεύτερο εδάφιο, του Χάρτη, επειδή υπερέβη κατά 26 μήνες την εύλογη διάρκεια της δίκης, με συνέπεια να στοιχειοθετείται κατάφωρη παράβαση κανόνα δικαίου της Ένωσης που αποσκοπεί στην απονομή δικαιωμάτων στους ιδιώτες. Κατά το Γενικό Δικαστήριο, υφίστατο αρκούντως άμεση αιτιώδης συνάφεια μεταξύ της παραβιάσεως της αρχής της εύλογης διάρκειας της δίκης και της ζημίας που υπέστη η ενάγουσα πριν από την έκδοση της σχετικής αποφάσεως, η οποία συνίστατο στην πληρωμή των εξόδων για τη σύσταση τραπεζικής εγγυήσεως ενόσω εκκρεμούσε η έκδοσή της, καθ' υπέρβαση της εύλογης διάρκειας της δίκης. Κατόπιν τούτου, επιδικάστηκε αποζημίωση ύψους 654 523,43 ευρώ στην ενάγουσα, προς ανόρθωση της υλικής ζημίας που της προξένησε η παράβαση της υποχρεώσεως εκδικάσεως της υποθέσεώς της εντός εύλογου χρόνου.

Στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 7ης Ιουνίου 2017, **Guardian Europe κατά Ευρωπαϊκής Ένωσης** (T-673/15, εκκρεμεί η εκδίκαση αναιρέσεως ¹⁰⁰, [EU:T:2017:377](#)), το Γενικό Δικαστήριο κλήθηκε να αποφανθεί επί του αιτήματος της ενάγουσας για αποκατάσταση της ζημίας που ισχυρίστηκε ότι υπέστη λόγω παραβιάσεως της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως αρχικώς από την Επιτροπή, στην απόφαση περί επιβολής

97/ Υποθέσεις C-447/17 P, **Ευρωπαϊκή Ένωση κατά Guardian Europe**, και C-479/17 P, **Guardian Europe κατά Ευρωπαϊκής Ένωσης**.

98/ Απόφαση της 27ης Σεπτεμβρίου 2012, **Guardian Industries και Guardian Europe κατά Επιτροπής**, T-82/08, [EU:T:2012:494](#).

99/ Υποθέσεις C-138/17 P, **Ευρωπαϊκή Ένωση κατά Gascogne Sack Deutschland και Gascogne**, και C-146/17 P, **Gascogne Sack Deutschland και Gascogne κατά Ευρωπαϊκής Ένωσης**.

100/ Υποθέσεις C-447/17 P, **Ευρωπαϊκή Ένωση κατά Guardian Europe**, και C-479/17 P, **Guardian Europe κατά Ευρωπαϊκής Ένωσης**.

προστίμου στην ενάγουσα για παράβαση των κανόνων του ανταγωνισμού ¹⁰¹, και εν συνεχεία από το Γενικό Δικαστήριο, στην απόφαση **Guardian Industries και Guardian Europe κατά Επιτροπής** ¹⁰².

Σε σχέση, πρώτον, με την ύπαρξη κατάφωρης παραβίασεως της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως εκ της αποφάσεως με την οποία η Επιτροπή επέβαλε πρόστιμο στην ενάγουσα για παράβαση των κανόνων του ανταγωνισμού, το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε ότι η ενάγουσα δεν μπορούσε βασίμως να ισχυριστεί ότι τα έξοδα που αναγκάστηκε να πραγματοποιήσει για τη σύσταση τραπεζικής εγγυήσεως οφείλονταν άμεσα στο γεγονός ότι η απόφαση εκείνη ήταν παράνομη. Πράγματι, η ζημία που επικαλέστηκε οφειλόταν άμεσα και αποφασιστικά στην επιλογή στην οποία η ίδια προέβη, μετά την έκδοση της επίδικης αποφάσεως, να μην εκτελέσει την υποχρέωσή της να εξοφλήσει το πρόστιμο. Επομένως, δεν έγινε δεκτή η ύπαρξη αρκούντως άμεσης αιτιώδους συνάφειας μεταξύ της κατάφωρης παραβίασεως της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως, την οποία φέρεται να διέπραξε η Επιτροπή με την απόφασή της, και της πληρωμής των εξόδων της συστάσεως τραπεζικής εγγυήσεως. Εξάλλου, το Γενικό Δικαστήριο κατέστησε σαφές ότι από τα έγγραφα τα οποία είχε προσκομίσει η ενάγουσα προέκυπτε ότι δεν είχε επωμιστεί η ίδια το οικονομικό βάρος της καταβολής του προστίμου που επιβλήθηκε με την επίδικη απόφαση. Ήταν λοιπόν πρόδηλο ότι η ενάγουσα δεν είχε δικαίωμα να υποστηρίξει ότι υπέστη πραγματική και βέβαιη ζημία, συνιστάμενη στη διαφορά μεταξύ, αφενός, των τόκων που επιστράφηκαν από την Επιτροπή επί του μέρους του προστίμου το οποίο κρίθηκε αμετακλήτως από το Δικαστήριο, με την απόφασή του **Guardian Industries και Guardian Europe κατά Επιτροπής** ¹⁰³, ότι είχε καταβληθεί αχρεωστήτως και, αφετέρου, των εσόδων που θα μπορούσε να έχει αποκομίσει, αν, αντί να καταβάλει το αντίστοιχο ποσό στην Επιτροπή, το είχε επενδύσει στις δραστηριότητές της. Εξετάζοντας τον ισχυρισμό περί μη υλικής ζημίας, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι, ακόμη και αν γινόταν δεκτό ότι η φήμη της ενάγουσας εθίγη από την προβαλλόμενη κατάφωρη παραβίαση της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως εκ της αποφάσεως της Επιτροπής, όπερ δεν αποδείχθηκε, επιβαλλόταν η διαπίστωση ότι, λαμβανομένων υπόψη της φύσης και της σοβαρότητας της παραβίασεως αυτής, η ακύρωση της αποφάσεως της Επιτροπής και η μείωση του προστίμου από το Δικαστήριο με την απόφασή του **Guardian Industries και Guardian Europe κατά Επιτροπής** ¹⁰⁴ συνιστούσαν επαρκή ικανοποίηση για τη μη υλική ζημία που τυχόν προκλήθηκε.

Σε σχέση, δεύτερον, με τη φερόμενη παραβίαση της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως εκ της αποφάσεως της 27ης Σεπτεμβρίου 2012, **Guardian Industries και Guardian Europe κατά Επιτροπής** (T-82/08, [EU:T:2012:494](#)), το Γενικό Δικαστήριο τόνισε ότι δεν μπορεί να θεμελιωθεί ευθύνη της Ένωσης στο περιεχόμενο αποφάσεως του δικαστή της Ένωσης η οποία δεν έχει εκδοθεί σε τελευταίο βαθμό και, κατ' επέκταση, υπόκειται σε αίτηση αναιρέσεως. Υπογράμμισε ακόμη ότι, εν προκειμένω, το σφάλμα στο οποίο είχε υποπέσει το Γενικό Δικαστήριο με την απόφασή του διορθώθηκε από το Δικαστήριο κατόπιν της ασκήσεως ένδικου μέσου από την ενάγουσα. Πάντως, όπως διευκρίνισε το Γενικό Δικαστήριο, η ως άνω εκτίμηση διατυπώνεται υπό την επιφύλαξη ότι, σε εξαιρετικές περιπτώσεις, μπορεί να είναι δυνατό να ζητηθεί να αναγνωρισθεί η ευθύνη της Ένωσης λόγω σοβαρών δικαστικών δυσλειτουργιών, ιδίως οικονομικής ή διοικητικής φύσης, στη δραστηριότητα ενός δικαιοδοτικού οργάνου της Ένωσης. Εντούτοις, η ενάγουσα δεν επικαλέστηκε τέτοιες δυσλειτουργίες στην προκειμένη υπόθεση, η οποία σχετιζόταν με το περιεχόμενο δικαστικής αποφάσεως. Κατά συνέπεια, απορρίφθηκε το αίτημα προς αποκατάσταση των προβαλλόμενων ζημιών που φέρεται να προξενήθηκαν από την υποτιθέμενη κατάφωρη παραβίαση της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως.

101/ Απόφαση C(2007) 5791 τελικό της Επιτροπής, της 28ης Νοεμβρίου 2007, σχετικά με διαδικασία βάσει του άρθρου [101 ΣΛΕΕ] και του άρθρου 53 της Συμφωνίας ΕΟΧ (υπόθεση COMP/39165 — Επίπεδο γυαλι).

102/ Απόφαση της 27ης Σεπτεμβρίου 2012, T-82/08, [EU:T:2012:494](#).

103/ Απόφαση της 12ης Νοεμβρίου 2014, C-580/12 P, [EU:C:2014:2363](#).

104/ Απόφαση της 12ης Νοεμβρίου 2014, C-580/12 P, [EU:C:2014:2363](#).

XVII. ΑΙΤΗΣΕΙΣ ΑΝΑΙΡΕΣΕΩΣ

Μεταξύ των αποφάσεων που εξέδωσαν τα αναιρετικά τμήματα του Γενικού Δικαστηρίου στη διάρκεια του 2017, δύο χρήζουν ιδιαίτερης μνείας.

Κατ' αρχάς, με την απόφαση της 27ης Ιουνίου 2017, **Ruiz Molina κατά EUIPO** (T-233/16 P, [EU:T:2017:435](#)), το Γενικό Δικαστήριο αποσαφήνισε ότι τίποτε δεν εμποδίζει την ανάκληση νόμιμης ή παράνομης διοικητικής πράξεως η οποία είναι κατά βάση βλαπτική για τον αποδέκτη της και δευτερευόντως δημιουργεί δικαιώματα υπέρ αυτού, υπό την προϋπόθεση ότι δεν θίγεται η δικαιολογημένη εμπιστοσύνη του και ότι δεν παραβιάζεται η αρχή της ασφάλειας δικαίου. Στην προκειμένη περίπτωση, αφού διαπίστωσε ότι η απόφαση περί καταγγελίας της συμβάσεως του προσφεύγοντος ως έκτακτου υπαλλήλου συνιστούσε κατά βάση βλαπτική γι' αυτόν διοικητική πράξη και δημιουργούσε δευτερευόντως δικαιώματα υπέρ του, το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι ο υπάλληλος, υπογράφοντας πρωτόκολλο επανεντάξεως, συναίνεσε στην ανάκληση της απόφασης περί καταγγελίας. Συνεπώς, η ανάκληση ήταν σύμφωνη με την αρχή της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης του υπαλλήλου και με την αρχή της ασφάλειας δικαίου. Άρα, ορθώς το Δικαστήριο Δημόσιας Διοίκησης συνήγαγε το συμπέρασμα ότι η απόφαση περί καταγγελίας είχε ανακληθεί. Επίσης, όσον αφορά τις έννομες συνέπειες της ανακλήσεως, εφόσον η απόφαση περί καταγγελίας λογιζόταν ως μηδέποτε υπάρξασα, ορθώς το Δικαστήριο Δημόσιας Διοίκησης κατέληξε ότι η επανένταξη του υπαλλήλου είχε ως αποτέλεσμα να επανέλθει αυτός στη θέση που κατείχε κατά τον χρόνο της καταγγελίας της συμβάσεώς του ως έκτακτου υπαλλήλου, και όχι να ανανεωθεί για δεύτερη φορά η σύμβασή του.

Ακολούθως, με την απόφαση της 7ης Δεκεμβρίου 2017, **Missir Mamachi di Lusigna κ.λπ. κατά Επιτροπής** (T-401/11 P-RENV-RX, [EU:T:2017:874](#)), το Γενικό Δικαστήριο έκρινε, πρώτον, ότι, εφόσον θεσμικό όργανο ευθύνεται για παράβαση υποχρέωσης προστασίας, που συνέβαλε στην πρόκληση εκείνης ακριβώς της ζημίας την οποία η εν λόγω υποχρέωση είχε ως σκοπό να προλάβει, πρέπει να γίνει δεκτό ότι η παράβαση αυτή, έστω και αν δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι είναι η μοναδική αιτία της ζημίας, συντέλεσε αρκούντως άμεσα στην επέλευσή της. Έτσι, ο δικαστής μπορεί να εκτιμήσει ότι η πράξη ενός τρίτου, προβλέψιμη ή μη, δεν είναι ικανή ούτε να διαρρήξει την αιτιώδη συνάφεια ούτε να αποτελέσει περίπτωση η οποία απαλλάσσει πλήρως το θεσμικό όργανο από την ευθύνη του, με το σκεπτικό ότι αμφότερες οι αιτίες, ήτοι η υπαίτια παράβαση του θεσμικού οργάνου και η πράξη ενός τρίτου, συνέβαλαν στην επέλευση της ίδιας ζημίας. Υπ' αυτό το πρίσμα, το Γενικό Δικαστήριο, ως αναιρετικό δικαστήριο, έκρινε εν προκειμένω, αφενός, ότι το Δικαστήριο Δημόσιας Διοίκησης δεν υπέπεσε σε νομικό σφάλμα εφαρμόζοντας, κατ' ουσίαν, τη θεωρία «του ισοδυναμίου των όρων» και, αφετέρου, ότι η Επιτροπή δεν είχε θέσει εν αμφιβόλω την ύπαρξη αιτιώδους συνάφειας, την οποία διαπίστωσε με την πρωτοβάθμια απόφαση το Δικαστήριο Δημόσιας Διοίκησης, μεταξύ του πταίσματος της Επιτροπής και της ζημίας που προκλήθηκε. Το Γενικό Δικαστήριο συμπέρανε εκ των ανωτέρω ότι το Δικαστήριο Δημόσιας Διοίκησης δεν είχε υποπέσει σε νομικό σφάλμα καταλήγοντας ότι, στην περίπτωση πταίσματος συνιστάμενου σε παράβαση υποχρέωσης προστασίας που συνέβαλε στην πρόκληση εκείνης ακριβώς της ζημίας της οποίας την αποτροπή είχε ως αντικείμενο η υποχρέωση προστασίας, ακόμη και αν το θεσμικό όργανο δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως κυρίως υπεύθυνο για τη ζημία, πρέπει να θεωρηθεί συνυπεύθυνο για αυτήν. Δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο παρατήρησε ότι από τα δίκαια των κρατών μελών απορρέει μια κοινή γενική αρχή, ότι, υπό περιστάσεις όπως αυτές της υπό κρίση υποθέσεως, ο εθνικός δικαστής αναγνωρίζει την ευθύνη εις ολόκληρον των συνυπεύθυνων για την ίδια ζημία, αφού δεν θα ήταν δίκαιο να υποχρεωθεί ο ζημιωθείς, αφενός, να καθορίσει για ποιο ποσοστό της ζημίας ευθύνεται έκαστος των συνυπαίτιων και, αφετέρου, να φέρει τον κίνδυνο της αφερεγγυότητας εκείνου κατά του οποίου στρέφεται. Βάσει των ανωτέρω σκέψεων, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι το Δικαστήριο Δημόσιας Διοίκησης είχε υποπέσει σε νομικό σφάλμα περιορίζοντας στο 40 % τη συμμετοχή της Επιτροπής στην αποζημίωση της περιουσιακής ζημίας που υπέστησαν τα τέσσερα τέκνα θανάτου υπαλλήλου, ο οποίος απεβίωσε υπό συνθήκες όπου συνέτρεχε παράβαση της υποχρέωσης προστασίας του. Κατόπιν τούτου, το Γενικό Δικαστήριο υποχρέωσε την Επιτροπή να καταβάλει εις ολόκληρον το ποσό των 3 εκατομμυρίων

ευρώ, αφαιρουμένων των προβλεπόμενων από τον ΚΥΚ παροχών οι οποίες θεωρούνται ότι αποτελούν μέρος του ποσού αυτού και καταβλήθηκαν ή πρόκειται να καταβληθούν στα τέσσερα τέκνα του θανόντος υπαλλήλου. Τρίτον, κατά το Γενικό Δικαστήριο, από τα δίκαια των κρατών μελών δεν απορρέει κάποια κοινή γενική αρχή σύμφωνα με την οποία, υπό περιστάσεις όπως αυτές της υπό κρίση υποθέσεως, ο εθνικός δικαστής θα είχε επιδικάσει χρηματική ικανοποίηση για ηθική βλάβη του θανόντος υπαλλήλου. Τέταρτον, το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι από τα δίκαια των κρατών μελών απορρέει μια κοινή γενική αρχή, ότι, υπό περιστάσεις όπως αυτές της υπό κρίση υποθέσεως, η ύπαρξη καθεστώτος που εγγυάται την αυτόματη καταβολή παροχών στους έλκοντες δικαίωμα (κατιόντες) από θανόντα υπάλληλο, δεν κωλύει τους τελευταίους, εφόσον φρονούν ότι οι προξενηθείσες ζημίες δεν καλύπτονται ή δεν καλύπτονται πλήρως από το οικείο καθεστώς, να λάβουν και χρηματική ικανοποίηση για την ηθική βλάβη την οποία υπέστησαν, προσφεύγοντας ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων. Στο ίδιο πλαίσιο, από τα δίκαια των κρατών μελών απορρέει μια κοινή γενική αρχή, ότι δεν επιτρέπεται να καταβάλλεται δύο φορές χρηματική ικανοποίηση για την ηθική βλάβη. Ως εκ τούτου, ο δικαστής οφείλει να ελέγξει αν το καθεστώς το οποίο εγγυάται την αυτόματη καταβολή παροχών καλύπτει πλήρως, εν μέρει ή καθόλου την ηθική βλάβη όσων έλκουν δικαίωμα, προτού ορίσει το ύψος της οφειλόμενης χρηματικής ικανοποίησης. Τέλος, από τα δίκαια των κρατών μελών απορρέει ότι η αρχή της εις ολόκληρον ευθύνης, η οποία έχει εφαρμογή στις υλικές ζημίες, υπό περιστάσεις όπως αυτές της υπό κρίση υποθέσεως, ισχύει και για την ηθική βλάβη. Κατά το Γενικό Δικαστήριο, το ίδιο σκεπτικό ίσχυε και όσον αφορά τους ανιόντες του θανόντος υπαλλήλου.

XVIII. ΑΙΤΗΣΕΙΣ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΩΝ ΜΕΤΡΩΝ

Το 2017 το Γενικό Δικαστήριο επιλήφθηκε 47 αιτήσεων ασφαλιστικών μέτρων, αριθμός αισθητά αυξημένος σε σχέση με τον αντίστοιχο του 2016 (34). Εξίσου αξιοσημείωτη αύξηση σημειώθηκε και στον αριθμό τόσο των διατάξεων που εκδόθηκαν όσο και των υποθέσεων που περατώθηκαν. Πιο συγκεκριμένα, ο αριθμός των διατάξεων ανήλθε σε 56 για το 2017 ¹⁰⁵, αντί των 25 του 2016, ενώ περατώθηκαν και 53 υποθέσεις, αντί των 20 του 2016. Σε 8 υποθέσεις το Γενικό Δικαστήριο εξέδωσε διάταξη περί αναστολής, δυνάμει του άρθρου 157, παράγραφος 2, του Κανονισμού Διαδικασίας.

Οι εκδοθείσες διατάξεις καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα κλάδων του δικαίου, μεταξύ των οποίων ξεχωρίζουν το δίκαιο ανταγωνισμού και οι κρατικές ενισχύσεις (τέσσερις υποθέσεις), τα περιοριστικά μέτρα (οκτώ υποθέσεις), οι δημόσιες συμβάσεις (έξι υποθέσεις) και το θεσμικό δίκαιο (έντεκα υποθέσεις). Στον τελευταίο τομέα,

105/ Ο αριθμός αυτός αντιστοιχεί στο σύνολο των διατάξεων που εκδόθηκαν από τον δικαστή των ασφαλιστικών μέτρων, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι διατάξεις για κατάργηση της δίκης/διαγραφή της υποθέσεως, αλλά συνυπολογιζόμενων των διατάξεων βάσει του άρθρου 157, παράγραφος 2, του Κανονισμού Διαδικασίας, καθώς και τις διατάξεις οι οποίες εκδόθηκαν από τον Αντιπρόεδρο του Γενικού Δικαστηρίου, αντικαθιστώντας τον Πρόεδρο του Γενικού Δικαστηρίου σύμφωνα με τον συνδυασμό των άρθρων 157, παράγραφος 4, και 11 του Κανονισμού Διαδικασίας, δηλαδή τις διατάξεις της 10ης Απριλίου 2017, *Exaa Abwicklungsstelle für Energieprodukte κατά ACER* (T-123/17 R, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2017:277](#)), της 21ης Απριλίου 2017, *Post Telecom κατά EKT* (T-158/17 R, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2017:281](#)), και της 26ης Σεπτεμβρίου 2017, *Wall Street Systems UK κατά EKT* (T-579/17 R, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2017:668](#)) —εκκρεμεί η εκδίκαση αναίρεσεως, υπόθεση C-576/17 P(R), *Wall Street Systems UK κατά EKT*.

επισημαίνεται ότι αρκετές υποθέσεις αφορούσαν το καθεστώς που διέπει τα μέλη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου ¹⁰⁶ και τη χρηματοδότηση των ευρωπαϊκών ιδρυμάτων και κομμάτων ¹⁰⁷.

Ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου έκανε δεκτές δύο αιτήσεις αναστολής εκτελέσεως, με τις διατάξεις της 18ης Μαΐου 2017, *RW κατά Επιτροπής* (T-170/17 R, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2017:351](#)) ¹⁰⁸, και της 25ης Αυγούστου 2017, *Μάλτα κατά Επιτροπής* (T-653/16 R, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2017:583](#)).

Με τη διάταξη της 18ης Μαΐου 2017, *RW κατά Επιτροπής* (T-170/17 R, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2017:351](#)) ¹⁰⁹, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου διέταξε την αναστολή της εκτελέσεως της αποφάσεως της Επιτροπής, με την οποία υπάλληλος 63 ετών απομακρύνθηκε, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 42γ του ΚΥΚ, από τη θέση του προς το συμφέρον της υπηρεσίας και, ταυτοχρόνως, εξαναγκάστηκε σε υποχρεωτική συνταξιοδότηση.

Το άρθρο 42γ προστέθηκε στον ΚΥΚ κατά την τελευταία τροποποίησή του, με τον κανονισμό (ΕΕ, Ευρατόμ) 1023/2013 ¹¹⁰. Ελέγχοντας αν συνέτρεχε η προϋπόθεση του «*fumus boni juris*», ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου κατέληξε ότι ο αιτών απέδειξε ότι υφίστατο σημαντικό νομικό ζήτημα του οποίου η λύση δεν ήταν προφανής και έχρηζε επισταμένης εξετάσεως από τον δικαστή της ουσίας. Ειδικότερα, εκ πρώτης όψεως, τόσο το γράμμα του άρθρου 42γ του ΚΥΚ όσο και η όλη οικονομία των διατάξεων που διέπουν τη συνταξιοδότηση και την οριστική παύση των καθηκόντων συνηγορούν υπέρ της ερμηνείας της διατάξεως αυτής υπό την έννοια ότι υπάλληλος ο οποίος έχει συμπληρώσει ήδη το ελάχιστο όριο ηλικίας για τη συνταξιοδότησή του, βάσει του άρθρου 23 του παραρτήματος XIII του ΚΥΚ, δεν είναι δυνατό να απομακρυνθεί από τη θέση του προς το συμφέρον της υπηρεσίας και, ταυτόχρονα, να εξαναγκαστεί σε υποχρεωτική συνταξιοδότηση.

Με τη διάταξη της 25ης Αυγούστου 2017, *Μάλτα κατά Επιτροπής* (T-653/16 R, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2017:583](#)), ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου διέταξε την αναστολή της εκτελέσεως της αποφάσεως με την οποία η Επιτροπή είχε επιτρέψει, βάσει του κανονισμού 1049/2001 και κατόπιν επιβεβαιωτικής αιτήσεως της Greenpeace, την πρόσβαση σε έγγραφα σχετικά με την αλιεία ερυθρού τόννου, προερχόμενα από τη Δημοκρατία της Μάλτας.

Ελέγχοντας αν συνέτρεχε η προϋπόθεση του «*fumus boni juris*», ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου κατέληξε ότι η Δημοκρατία της Μάλτας απέδειξε ότι υφίστατο σημαντικό νομικό και πραγματικό ζήτημα του οποίου η λύση δεν ήταν προφανής και έχρηζε επισταμένης εξετάσεως από τον δικαστή της ουσίας.

Στην ανάλυσή του, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου απέρριψε εκ προοιμίου το επιχείρημα της Επιτροπής ότι οι προβαλλόμενοι από τη Δημοκρατία της Μάλτας λόγοι ακυρώσεως είναι απαράδεκτοι διότι δεν συνδέονται με τις ουσιαστικής φύσης εξαιρέσεις του άρθρου 4, παράγραφοι 1 έως 3, του κανονισμού 1049/2001. Επ' αυτού, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου υπενθύμισε ότι, αν γινόταν δεκτή η άποψη της Επιτροπής, το αποτέλεσμα θα ήταν οι αποφάσεις της επί αιτήσεων προσβάσεως στα έγγραφα να μην υπόκεινται πλέον, σε μεγάλο βαθμό,

106/ Διατάξεις της 16ης Φεβρουαρίου 2017, *Troszczynski κατά Κοινοβουλίου*, T-626/16 R, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2017:92](#)· της 16ης Φεβρουαρίου 2017, *Le Pen κατά Κοινοβουλίου*, T-140/16 R II, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2017:93](#)· της 16ης Φεβρουαρίου 2017, *Gollnisch κατά Κοινοβουλίου*, T-624/16 R, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2017:94](#)· της 6ης Απριλίου 2017, *Le Pen κατά Κοινοβουλίου*, T-86/17 R, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2017:270](#)· της 26ης Ιουνίου 2017, *Jalkh κατά Κοινοβουλίου*, T-27/17 R, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2017:431](#), και της 26ης Ιουνίου 2017, *Jalkh κατά Κοινοβουλίου*, T-26/17 R, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2017:432](#).

107/ Διατάξεις της 14ης Μαρτίου 2017, *ADDE κατά Κοινοβουλίου*, T-48/17 R, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2017:170](#), και της 4ης Ιουλίου 2017, *Institute for Direct Democracy in Europe κατά Κοινοβουλίου*, T-118/17 R, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2017:465](#).

108/ Η αίτηση αναίρεσεως απορρίφθηκε με τη διάταξη της 10ης Ιανουαρίου 2018, *Επιτροπή κατά RW* [C-442/17 P(R)], μη δημοσιευθείσα, [EU:C:2018:6](#).

109/ Όπ.π.

110/ Κανονισμός (ΕΕ, Ευρατόμ) 1023/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 22ας Οκτωβρίου 2013, για την τροποποίηση του κανονισμού υπηρεσιακής κατάστασης των υπαλλήλων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς και του καθεστώτος που εφαρμόζεται στο λοιπό προσωπικό της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ 2013, L 287, σ. 15).

σε δικαστικό έλεγχο, όπερ, εκ πρώτης όψews, δύσκολα συμβιβάζεται με την πάγια νομολογία του Δικαστηρίου σύμφωνα με την οποία η Ένωση είναι μια Ένωση δικαίου, στην οποία όλες οι πράξεις των θεσμικών της οργάνων υπόκεινται σε έλεγχο, ώστε να διαπιστώνεται αν είναι σύμφωνες με τις Συνθήκες, με τις γενικές αρχές του δικαίου καθώς και με τα θεμελιώδη δικαιώματα.

Ως προς την αιτίαση περί παραβάσεως του άρθρου 113 του κανονισμού (ΕΚ) 1224/2009¹¹¹ σχετικά με ορισμένα από τα έγγραφα στα οποία αναφέρεται η προσβαλλόμενη απόφαση, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου σημείωσε ότι το άρθρο 113 του κανονισμού 1224/2009 δεν παραπέμπει καθόλου στον κανονισμό 1049/2001 και ορίζει, στις παραγράφους 2 και 3, ότι τα στοιχεία που κοινοποιούν μεταξύ τους τα κράτη μέλη και η Επιτροπή δεν επιτρέπεται ούτε να διαβιβάζονται σε άλλα πρόσωπα πέραν εκείνων που επιβάλλεται, λόγω των καθηκόντων τους στα κράτη μέλη ή στα θεσμικά όργανα της Ένωσης, να έχουν πρόσβαση στα στοιχεία αυτά ούτε να χρησιμοποιούνται για άλλους σκοπούς εκτός από εκείνους τους οποίους προβλέπει ο εν λόγω κανονισμός. Ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου συνήγαγε εκ των ανωτέρω ότι δεν είναι προφανές πώς θα συγκεραστούν ο κανονισμός 1224/2009 και ο κανονισμός 1049/2001, πολλώ δε μάλλον επειδή το άρθρο 113 του κανονισμού 1224/2009 είναι μια τομεακή ρύθμιση που θεσπίστηκε πολλά έτη μετά τη θέση σε ισχύ του κανονισμού 1049/2001.

Όσον αφορά το επιχείρημα ότι η Επιτροπή δεν είχε εξετάσει με τη δέουσα επιμέλεια το αντικείμενο της αιτήσεως για πρόσβαση στα έγγραφα και ότι στο επιβεβαιωτικό στάδιο έκανε λόγο για τα 121 έγγραφα τα οποία ζητήθηκαν με την αίτηση αυτή, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου έκρινε ότι δεν αποκλειόταν το ενδεχόμενο η αποστολή όλων των εγγράφων που προέρχονταν από τη Δημοκρατία της Μάλτας σχετικά με τον ερυθρό τόννο να υπερέβαινε το αντικείμενο της αιτήσεως προσβάσεως και να ήταν, συνεπώς, ενδεικτική της υπάρξεως σημαντικού πραγματικού ζητήματος του οποίου η λύση δεν ήταν προφανής και έχρηζε επισταμένης εξετάσεως, όχι από τον δικαστή των ασφαλιστικών μέτρων αλλά από τον δικαστή της ουσίας.

Μεταξύ των υποθέσεων στις οποίες η αίτηση ασφαλιστικών μέτρων απορρίφθηκε, αξιοσημείωτες είναι οι υποθέσεις που αφορούσαν τους βοηθούς των μελών του Κοινοβουλίου και τη δημοπράτηση της δυναμικότητας μεταφοράς του αγωγού φυσικού αερίου OPAL.

Οι διατάξεις της 16ης Φεβρουαρίου 2017, *Troszczynski κατά Κοινοβουλίου* (T-626/16 R, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2017:92](#)), *Le Pen κατά Κοινοβουλίου* (T-140/16 R II, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2017:93](#)), και *Gollnisch κατά Κοινοβουλίου* (T-624/16 R, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2017:94](#))¹¹², και της 6ης Απριλίου 2017, *Le Pen κατά Κοινοβουλίου* (T-86/17 R, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2017:270](#)), εκδόθηκαν σε υποθέσεις όπου μέλη του Κοινοβουλίου είχαν ζητήσει την αναστολή της εκτελέσεως των αποφάσεων του Γενικού Γραμματέα του Κοινοβουλίου με τις οποίες αυτός διέταξε την είσπραξη, μέσω συμψηφισμού, των ποσών που τους είχαν καταβληθεί αχρεωστήτως ως έξοδα κοινοβουλευτικής επικουρίας: μηνιαία παρακράτηση του 50 % της κοινοβουλευτικής αποζημιώσεως, μηνιαία παρακράτηση του 100 % της αποζημιώσεως γενικών εξόδων και παρακράτηση του 50 % της ημερήσιας αποζημιώσεως διαμονής.

^{111/} Κανονισμός (ΕΚ) 1224/2009 του Συμβουλίου, της 20ής Νοεμβρίου 2009, περί θεσπίσεως κοινοτικού συστήματος ελέγχου της τήρησης των κανόνων της κοινής αλιευτικής πολιτικής, τροποποιήσεως των κανονισμών (ΕΚ) 847/96, (ΕΚ) 2371/2002, (ΕΚ) 811/2004, (ΕΚ) 768/2005, (ΕΚ) 2115/2005, (ΕΚ) 2166/2005, (ΕΚ) 388/2006, (ΕΚ) 509/2007, (ΕΚ) 676/2007, (ΕΚ) 1098/2007, (ΕΚ) 1300/2008, (ΕΚ) 1342/2008 και καταργήσεως των κανονισμών (ΕΚ) 2847/93, (ΕΚ) 1627/94 και (ΕΚ) 1966/2006 (ΕΕ 2009, L 343, σ. 1).

^{112/} Η αίτηση αναίρεσεως απορρίφθηκε με τη διάταξη της 6ης Ιουλίου 2017, *Gollnisch κατά Κοινοβουλίου* [C-189/17 P(R), μη δημοσιευθείσα, [EU:C:2017:528](#)].

Προκειμένου να αποδείξουν ότι συνέτρεχε η προϋπόθεση του επείγοντος, οι αιτούντες είχαν προβάλει, μεταξύ άλλων, το επιχείρημα ότι η είσπραξη μέσω συμψηφισμού σήμαινε ότι δεν θα ήταν σε θέση να ασκήσουν με τρόπο αποτελεσματικό και ανεξάρτητο τα κοινοβουλευτικά τους καθήκοντα.

Ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου απέρριψε τις τέσσερις αιτήσεις ασφαλιστικών μέτρων, εκτιμώντας ότι δεν είχε αποδειχθεί ότι οι παρακρατήσεις έθιγαν την αποτελεσματική άσκηση του αξιώματος του ευρωβουλευτή, κατά τρόπο ώστε να στοιχειοθετείται το επείγον. Επισήμανε συναφώς ότι τόσο από τους κανόνες που διέπουν το καθεστώς των βουλευτών όσο και από την πρακτική του Κοινοβουλίου προέκυπτε ότι η είσπραξη μέσω συμψηφισμού πρέπει να γίνεται σταθμίζοντας, αφενός, την υποχρέωση του θεσμικού οργάνου να εισπράξει τα αχρεωστήτως καταβληθέντα ποσά και, αφετέρου, την απαίτηση να διαφυλαχθεί η δυνατότητα του εκάστοτε βουλευτή να ασκεί αποτελεσματικά τα καθήκοντά του. Υπό τις συνθήκες αυτές, το γεγονός ότι το Κοινοβούλιο προχώρησε σε είσπραξη μέσω συμψηφισμού δεν μπορούσε να θεωρηθεί ότι συνιστούσε, καθ' εαυτό, πράξη ικανή να θίξει την αποτελεσματική και εν πλήρει ανεξαρτησία άσκηση, εκ μέρους των αιτούντων, των κοινοβουλευτικών τους καθηκόντων.

Ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου υπογράμμισε ακολούθως ότι, σε σχέση με τη μηνιαία παρακράτηση του 50 % της κοινοβουλευτικής αποζημίωσης, οι αιτούντες παρέλειψαν να εξηγήσουν γιατί αυτή η μείωση θα τους εμπόδιζε να ασκήσουν όλο το εύρος των κοινοβουλευτικών τους καθηκόντων. Όσον αφορά τη μηνιαία παρακράτηση του 100 % της αποζημίωσης γενικών εξόδων, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου παρατήρησε ότι οι εμπλεκόμενοι βουλευτές (οι Jean-Marie Le Pen και Bruno Gollnisch και η Marine Le Pen) δεν είχαν υποστηρίξει ότι το κατ' αποκοπήν ποσό ήταν, στην πραγματικότητα, εν μέρει συγκεκαλυμμένη αμοιβή. Έτσι, εφόσον θα μπορούσαν ελεύθερα να ζητήσουν την επιστροφή των εξόδων στα οποία πραγματικά υποβλήθηκαν, με συνέπεια να διασφαλίζεται ότι δεν παρεμποδίζεται η αποτελεσματική άσκηση των καθηκόντων τους, δεν μπορούσε να συναχθεί το συμπέρασμα ότι η μηνιαία παρακράτηση του 100 % της αποζημίωσης γενικών εξόδων έθιγε την αποτελεσματική άσκηση των καθηκόντων του βουλευτή. Ομοίως, από τη στιγμή που οι βουλευτές θα μπορούσαν ελεύθερα να ζητήσουν την επιστροφή των εξόδων στα οποία πραγματικά υποβλήθηκαν, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου αποφάνθηκε ότι ούτε η παρακράτηση του 50 % της ημερήσιας αποζημίωσης διαμονής έθιγε την αποτελεσματική άσκηση των καθηκόντων του ευρωβουλευτή.

Στις διατάξεις της 21ης Ιουλίου 2017, ***Polskie Górnictwo Naftowe i Gazownictwo κατά Επιτροπής*** (T-130/17 R, [EU:T:2017:541](#)), ***Πολωνία κατά Επιτροπής*** (T-883/16 R, [EU:T:2017:542](#)), και ***PGNiG Supply & Trading κατά Επιτροπής*** (T-849/16 R, [EU:T:2017:544](#)), ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου εξέτασε αιτήσεις αναστολής εκτελέσεως της αποφάσεως της Επιτροπής να ανοίξει στον ανταγωνισμό το 50 % της μη χρησιμοποιούμενης δυναμικότητας του αγωγού φυσικού αερίου OPAL, που είναι, στα ανατολικά, το χερσαίο τμήμα του αγωγού φυσικού αερίου Nord Stream 1, ο οποίος μεταφέρει φυσικό αέριο από τη Ρωσία προς την Ανατολική Ευρώπη διασχίζοντας όλη τη Βαλτική Θάλασσα.

Αφού διαπίστωσε ότι δύο συμβάσεις που είχε συνάψει η Gazprom, ήτοι μια σύμβαση διαμετακομίσεως για τη μεταφορά φυσικού αερίου μέσω του πολωνικού τμήματος του αγωγού Yamal-Europe με σκοπό τον εφοδιασμό των αγορών της ανατολικής Ευρώπης (περιλαμβανομένης της πολωνικής αγοράς) και μια σύμβαση με PGNiG Supply & Trading GmbH για τις παραδόσεις φυσικού αερίου, ίσχυαν έως το 2020 και έως το τέλος του 2022 αντιστοίχως, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου έκρινε ότι τόσο η εκμετάλλευση της δυναμικότητας του πολωνικού τμήματος του αγωγού φυσικού αερίου Yamal-Europe όσο και οι παραδόσεις της Gazprom στην πολωνική αγορά ήταν, εκ πρώτης όψεως, εξασφαλισμένες μέχρι τότε. Επομένως, ακόμη και αν αποδεικνυόταν επαρκώς ότι οι ζημίες τις οποίες επικαλούνταν η Δημοκρατία της Πολωνίας και οι δύο αιτούσες εταιρίες ήταν βέβαιες, οι ζημίες αυτές θα επέρχονταν ούτως ή άλλως το νωρίτερο κατά τη λήξη των συμβάσεων που προαναφέρθηκαν. Λαμβανομένης υπόψη της μέσης διάρκειας των διαδικασιών ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, οι αποφάσεις επί της ουσίας των αποφάσεων αυτών θα εκδοθούν, κατά πάσα πιθανότητα, εντός του 2019.

Ως προς το επιχείρημα ότι η προσβαλλόμενη απόφαση επέτρεπε τη σύναψη συμβάσεων ιδιωτικού δικαίου των οποίων η ακύρωση δεν θα ήταν πλέον δυνατή ακόμη και σε περίπτωση μεταγενέστερης ακυρώσεως της αποφάσεως εκείνης, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου τόνισε ότι, στην περίπτωση αυτή, θα μπορούσαν κάλλιστα να ασκηθούν ένδικα βοηθήματα κατά της ενδεχόμενης εφαρμογής των σχετικών πράξεων.

Κατά συνέπεια, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου απέρριψε τις αιτήσεις αναστολής εκτελέσεως, δεδομένου ότι οι αιτούσες δεν κατάφεραν να αποδείξουν επαρκώς ότι αν ανέμεναν την έκδοση αποφάσεως στις διαδικασίες για τις κύριες προσφυγές θα υφίσταντο σοβαρή και ανεπανόρθωτη ζημία.

Γ/ Η ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΤΟ 2017

από τον Emmanuel COULON, Γραμματέα του Γενικού Δικαστηρίου

Η Γραμματεία του Γενικού Δικαστηρίου, στην καρδιά της οργάνωσης του δικαιοδοτικού έργου, παρέιχε τις υπηρεσίες της και τη χρονιά αυτή σε ένα δικαιοδοτικό όργανο που διέρχεται περίοδο αλλαγών. Το Γενικό Δικαστήριο μεγαλώνει και μεταβάλλεται με τους ρυθμούς που υπαγορεύει η μεταρρύθμιση της δικαιοδοτικής δομής του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με την οποία διπλασιάζεται ο αριθμός των δικαστών του Γενικού Δικαστηρίου, σε τρία διαδοχικά στάδια, που θα ολοκληρωθούν το 2019¹. Οι υποθέσεις που άγονται ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου καλύπτουν ολοένα ευρύτερους τομείς και γίνονται, από κάποιες απόψεις, ολοένα και πιο σύνθετες. Στο πλαίσιο αυτό η Γραμματεία προέβη στις απαραίτητες αλλαγές που θα της επέτρεπαν να συνεχίσει να εκπληρώνει τις αποστολές που της έχουν ανατεθεί και να φέρει επιτυχώς εις πέρας τα δύο πρώτα στάδια της μεταρρύθμισης.

Ο απολογισμός του 2017 είναι θετικός για το Γενικό Δικαστήριο. Μπόρεσε να ανταποκριθεί στην πρόκληση των δύο πρώτων σταδίων της μεταρρύθμισης. Παρότι ο αριθμός των νέων υποθέσεων (917) εξακολούθησε να υπερβαίνει, κατά κάποιες υποθέσεις, τον αριθμό των υποθέσεων που περατώθηκαν (895), γεγονός που εξηγεί την ελαφρά αύξηση των εκκρεμών υποθέσεων (1 508), η διάρκεια της δίκης εξακολούθησε να μειώνεται και τούτο χωρίς να επηρεαστεί η ποιότητα των αποφάσεων, όπως προκύπτει από το ποσοστό των αποφάσεων που αναιρέθηκαν εν όλω ή εν μέρει από το Δικαστήριο.

Η Γραμματεία, επιθυμώντας τη βέλτιστη δυνατή αξιοποίηση των 72 θέσεων του προϋπολογισμού που διαθέτει από 1ης Ιανουαρίου 2016, συνέβαλε στην επιτυχία αυτή και διαπιστώνεται με ικανοποίηση, στο τέλος του 2017, ότι ανταποκρίθηκε πλήρως στις αποστολές που της ανατίθενται από τη νομοθεσία και τη νομολογία, φροντίζοντας συγχρόνως να γίνονται σεβαστές οι απαιτήσεις της δίκαιης δίκης.

Ειδικότερα, η Γραμματεία παρέσχε στο Γενικό Δικαστήριο σημαντική υποστήριξη τόσο σε δικαιοδοτικό όσο και σε διοικητικό επίπεδο:

- εξασφαλίζοντας την εύρυθμη διεξαγωγή των διαδικασιών και την επιμελή διαχείριση των δικογραφιών·
- φροντίζοντας για την επικοινωνία μεταξύ των εκπροσώπων των διαδίκων και των δικαστών·
- παρέχοντας ενεργό συνδρομή στους δικαστές και στους συνεργάτες τους·
- αναλαμβάνοντας την περαιώση του διοικητικού έργου του Γενικού Δικαστηρίου, υπό την εποπτεία του Προέδρου του Γενικού Δικαστηρίου και με τη συνδρομή των υπηρεσιών του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Το αποτέλεσμα αυτό οφείλεται στην αφοσίωση των γυναικών και των ανδρών που απαρτίζουν τη Γραμματεία, η οποία αξίζει να χαιρετισθεί. Το προσωπικό της Γραμματείας, επιδεικνύοντας καθημερινό ζήλο, αφιέρωσε όλη του την ενέργεια στην αποτελεσματική συνεργασία με όλα τα εμπλεκόμενα μέρη.

Έτσι, η Γραμματεία εκπλήρωσε τα καθήκοντά της με επάρκεια, με συναίσθηση του γενικού συμφέροντος, με τη φιλοδοξία να παρέχονται υποδειγματικές δικαιοδοτικές υπηρεσίες και με διαρκή στόχο να μειώνεται κατά το

^{1/} Κανονισμός (ΕΕ, Ευρατόμ) 2015/2422 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2015, για την τροποποίηση του πρωτοκόλλου αριθ. 3 περί του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ 2015, L 341, σ. 14), και κανονισμός (ΕΕ, Ευρατόμ) 2016/1192 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 6ης Ιουλίου 2016, για τη μεταβίβαση στο Γενικό Δικαστήριο της αρμοδιότητας εκδίκασης σε πρώτο βαθμό των διαφορών μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των υπαλλήλων της (ΕΕ 2016, L 200, σ. 137).

δυνατόν η διάρκεια της δίκης. Η Γραμματεία προσπάθησε να διεκπεραιώνει εντός ευλόγου χρόνου τα διαδικαστικά έγγραφα και εφάρμοσε σύστημα που επέτρεψε να εντοπίζονται οι περιπτώσεις υπερβολικής καθυστέρησης και να ενημερώνονται τα πρόσωπα που εμπλέκονταν σε αυτές για να δοθεί λύση.

I. ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΕΣ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΑΝΑΛΗΨΗΣ ΚΑΘΗΚΟΝΤΩΝ ΔΥΟ ΝΕΩΝ ΔΙΚΑΣΤΩΝ

Το 2017 διορίστηκαν και ανέλαβαν καθήκοντα στο Γενικό Δικαστήριο δύο νέοι δικαστές, στο πλαίσιο του δεύτερου σταδίου της μεταρρύθμισης. Ολοκληρώθηκε, κατόπιν τούτου, το δεύτερο αυτό στάδιο, που προέβλεπε τον διορισμό 7 επιπλέον δικαστών στο Γενικό Δικαστήριο και τη μεταβίβαση στο Γενικό Δικαστήριο της αρμοδιότητας εκδικάσεως σε πρώτο βαθμό των διαφορών μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των υπαλλήλων της. Ο δε διορισμός του ενός δικαστή που υπολείπεται προκειμένου ο συνολικός αριθμός των δικαστών να ανέλθει σε 47, όπως προβλέπεται στο άρθρο 48 του Πρωτοκόλλου περί του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, θα πραγματοποιηθεί εν ευθέτω χρόνω στο πλαίσιο του πρώτου σταδίου².

Ο Ιρλανδός και ο Βέλγος δικαστής διορίστηκαν στις 29 Μαρτίου και στις 6 Σεπτεμβρίου 2017, αντίστοιχα, και η ορκωμοσία τους έγινε στις 8 Ιουνίου και στις 4 Οκτωβρίου 2017, αντίστοιχα. Κατόπιν των διορισμών αυτών ο αριθμός των δικαστών του Γενικού Δικαστηρίου ανήλθε από 44 σε 46.

Παρότι η έλευση των δύο νέων δικαστών δεν ήταν συγκρίσιμου μεγέθους με την έλευση των 22 νέων δικαστών το 2016, απαιτήθηκε πάντως η λήψη ορισμένων μέτρων για την ομαλή ένταξη των δικαστών και των συνεργατών τους.

Μετά την ανάληψη καθηκόντων κάθε δικαστή, το Γενικό Δικαστήριο τους τοποθέτησε σε τμήμα και προέβη σε νέα κατανομή των υποθέσεων μεταξύ τμημάτων και μεταξύ δικαστών. Κατ' εφαρμογήν του Κανονισμού Διαδικασίας του Γενικού Δικαστηρίου, η Γραμματεία ενημέρωσε τους διαδίκους στις υποθέσεις που επηρεάστηκαν και δημοσίευσε στην *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης* τις αποφάσεις που έλαβε το Γενικό Δικαστήριο για την τοποθέτηση των δικαστών στα τμήματα³. Σε κάθε περίπτωση ανακατανομής υποθέσεων η Γραμματεία χρειάστηκε να επικαιροποιήσει όλες τις εσωτερικές βάσεις δεδομένων.

Για την ανάληψη καθηκόντων και την εγκατάσταση των νέων δικαστών και του προσωπικού των γραφείων τους σε χώρους κατάλληλα διαμορφωμένους απαιτήθηκε, επίσης, η διοικητική συνδρομή της Γραμματείας. Προς τούτο χρειάστηκε να πραγματοποιηθούν προπαρασκευαστικές εργασίες σε συνεργασία με τις υπηρεσίες του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, υποδοχή και συνοδεία των προσώπων αυτών καθώς και αυστηρή παρακολούθηση της κατανομής του προσωπικού.

2/ Στις 31 Δεκεμβρίου 2017 εκκρεμούσε ακόμη ο διορισμός ενός από τους δώδεκα επιπλέον δικαστές που προβλεπόταν να διοριστούν κατά το πρώτο στάδιο της μεταρρύθμισης.

3/ Αποφάσεις του Γενικού Δικαστηρίου της 8ης Ιουνίου 2017 (ΕΕ 2017, C 213, σ. 2) και της 4ης Οκτωβρίου 2017 (ΕΕ 2017, C 382, σ. 2), για την τοποθέτηση των δικαστών στα τμήματα.

II. Η ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΤΗΣ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΔΟΤΙΚΟΥ ΕΡΓΟΥ

Γενικό πλαίσιο

Το 2017 η Γραμματεία, στο πλαίσιο της εκπλήρωσης της αποστολής υποστήριξης του δικαιοδοτικού έργου, διαχειρίστηκε 917 εισαγωγικά δικόγραφα. Τη χρονιά που πέρασε αναδείχθηκαν ως δεύτερη σημαντικότερη κατηγορία υποθέσεων, μετά τις υποθέσεις διανοητικής ιδιοκτησίας (298 υποθέσεις), οι διαφορές στον τραπεζικό και χρηματοπιστωτικό τομέα, με 98 υποθέσεις, οι περισσότερες εκ των οποίων αποτελούν μέρος μιας ομάδας υποθέσεων σχετικών με τη νομιμότητα αποφάσεων για τον μηχανισμό εξυγίανσης μιας ισπανικής τράπεζας, της Banco Popular Español, SA. Ο αριθμός των νέων υποθέσεων στον τομέα των υπαλληλικών διαφορών, με 86 υποθέσεις, μειώθηκε σε σχέση με τις προηγούμενες χρονιές (167 νέες υποθέσεις το 2015 και 117 νέες υποθέσεις το 2016⁴). Λόγω των ιδιαιτεροτήτων των τριών αυτών κατηγοριών υποθέσεων (από τις 45 συνολικά κατηγορίες στις οποίες εμπίπτουν οι τρέχουσες υποθέσεις), η Γραμματεία κατά τη διάρκεια της χρονιάς που πέρασε χρειάστηκε να προβεί σε ειδικούς χειρισμούς.

Περαιτέρω, η Γραμματεία καταχώρισε στο πρωτόκολλο 55 070 διαδικαστικές πράξεις σε 22 γλώσσες διαδικασίας (από τις 24 γλώσσες διαδικασίας που προβλέπει ο Κανονισμός Διαδικασίας), χειρίστηκε 4 449 υπομνήματα (πέραν των δικογράφων) στο πλαίσιο εκκρεμών υποθέσεων, εκτέλεσε τις αποφάσεις που έλαβαν οι δικαστικοί σχηματισμοί με τη μορφή μέτρων οργάνωσης της διαδικασίας ή αποδεικτικών μέτρων και κατάρτισε 1 485 ανακοινώσεις για την *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*.

Δεν είναι προφανώς εφικτό να παρουσιαστούν εδώ όλα τα στοιχεία που καταδεικνύουν την έκταση των εργασιών της Γραμματείας του Γενικού Δικαστηρίου, ωστόσο η αναφορά σε ορισμένα από αυτά, και ιδίως σε στατιστικά στοιχεία, αρκεί για να καταδειχθεί ο όγκος της δουλειάς της:

- κατατέθηκαν 9 756 διαδικαστικές πράξεις, στις οποίες περιλαμβάνονταν 565 αιτήσεις παρεμβάσεως (αριθμός πρωτοφανής στην ιστορία του Γενικού Δικαστηρίου) και 212 αιτήσεις εμπιστευτικής μεταχείρισης —είτε έναντι των διαδίκων είτε έναντι του κοινού·
- αν οι φάκελοι των δικογραφιών των υποθέσεων που βρίσκονται στο στάδιο των αποδείξεων τοποθετούνταν ο ένας δίπλα στον άλλο, θα εκτείνονταν σε μήκος 652 μέτρων·
- κατατέθηκαν πολλές ομαδικές προσφυγές, σε ορισμένες περιπτώσεις με 1 000 και πλέον προσφεύγοντες, γεγονός που υποχρέωσε τη Γραμματεία να προβεί σε επαλήθευση των στοιχείων·
- για τις διαδικασίες που αφορούσαν ομάδες ή σειρές υποθέσεων απαιτήθηκε συντονισμός τόσο εντός της ίδιας της Γραμματείας, λόγω των πολλών γλωσσών διαδικασίας, όσο και με τους δικαστικούς σχηματισμούς, για τον χειρισμό των αιτημάτων παρατάσεων των προθεσμιών, συνεκδικάσεως, παρεμβάσεως και τυχόν εμπιστευτικής μεταχείρισης σε κάθε υπόθεση·

^{4/} Το 2015 οι προσφυγές στις δημοσιούπαλληλικές υποθέσεις ασκήθηκαν ενώπιον του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης. Το 2016 οι προσφυγές αυτές ασκήθηκαν ενώπιον του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης μέχρι την κατάργησή του και, από 1ης Σεπτεμβρίου 2016, ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου.

- η Γραμματεία προσέφερε τις υπηρεσίες της στην επ' ακροατηρίου συζήτηση για 390 υποθέσεις, σε ορισμένες από τις οποίες η διεξαγωγή της επ' ακροατηρίου συζήτησης διήρκεσε μία ολόκληρη ημέρα ή και περισσότερες ημέρες·
- η Γραμματεία προσέφερε τις υπηρεσίες της σε 405 συσκέψεις τμήματος·
- αποφασίσθηκαν ή διατάχθηκαν εκατοντάδες μέτρα οργάνωσης της διαδικασίας και δεκάδες μέτρα διεξαγωγής αποδείξεων, ιδίως για την προσκόμιση εγγράφων για τα οποία είχε γίνει επίκληση εμπιστευτικότητας.

Εξάλλου, η Γραμματεία, με την πρακτική υποστήριξη που παρέσχε υπό άλλες μορφές (συνδρομή στον συντονισμό, τεκμηρίωση, επισήμανση νομολογίας για διαδικαστικά ζητήματα, διαχείριση των συστημάτων πληροφορικής, παραγωγή στατιστικών) έδωσε και τη χρονιά αυτή στο Γενικό Δικαστήριο τη δυνατότητα να εργάζεται υπό τις καλύτερες δυνατές συνθήκες, συμβάλλοντας στην ποιότητα των αποφάσεων που εκδόθηκαν από τον Πρόεδρο και από τα δικαιοδοτικά τμήματα και επικουρώντας τον Αντιπρόεδρο στην εκπλήρωση της αποστολής που του ανατέθηκε από το Γενικό Δικαστήριο τον Σεπτέμβριο του 2016 να μεριμνά για τη συνοχή της νομολογίας.

Ψηφιοποίηση των σταδίων της διαδικασίας

Τη χρονιά που πέρασε η Γραμματεία εξακολούθησε να αντλεί οφέλη από την ψηφιοποίηση του συνόλου σχεδόν των σταδίων της διαδικασίας, περιλαμβανομένης, σε εσωτερικό επίπεδο, της επικοινωνίας με τα γραφεία των δικαστών και, σε εξωτερικό επίπεδο, της επικοινωνίας με τους αντιπροσώπους των διαδίκων. Αυτή η ψηφιοποίηση επεκτάθηκε το 2017, αφού πλέον το Γραφείο Διανοητικής Ιδιοκτησίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης (EUIPO) διαβιβάζει υπό αυτή τη μορφή τον φάκελο της διαδικασίας που διεξήχθη ενώπιον του τμήματος προσφυγών. Εξάλλου, τη χρονιά που πέρασε βελτιώθηκε ο τρόπος διάθεσης των πληροφοριών, με την επικαιροποιημένη έκδοση της εφαρμογής «ηλεκτρονικός φάκελος» της υπόθεσης.

Αυτή η ψηφιοποίηση απάλλαξε τη Γραμματεία, προς όφελος όλων, από επαναλαμβανόμενες εργασίες, δίνοντάς της τα μέσα όχι μόνο να προσαρμόζει περισσότερο τις απαντήσεις που αναμένονται από αυτή σε τυχόν ιδιαιτερότητες κάθε περίπτωσης, αλλά και να διαθέτει τους πόρους της για θέματα που αξίζουν μεγαλύτερη προσοχή.

Αξίζει να υπογραμμισθεί ακόμη μια φορά, μετά από τρία πλήρη έτη εφαρμογής τους, η επιτυχία που έχουν σημειώσει τα ηλεκτρονικά διαβιβαστικά δελτία τα οποία χρησιμοποιούνται για την επικοινωνία μεταξύ της Γραμματείας και των γραφείων των δικαστών του Γενικού Δικαστηρίου⁵. Χάρis στην αμεσότητα της επικοινωνίας μεταξύ της Γραμματείας και των γραφείων των δικαστών, απλοποιήθηκαν οι εσωτερικές διαδικασίες, εξορθολογίστηκε η μέθοδος εργασίας και εξοικονομήθηκαν τόσο πόροι όσο και χρόνος. Η χρήση ψηφιακής τεχνολογίας εξασφαλίζει, επίσης, την πλήρη ιχνηλασιμότητα της επικοινωνίας και την ποσοτικοποίηση της δραστηριότητας. Το 2017 η Γραμματεία απέστειλε 12 930 δελτία στα γραφεία των δικαστών στο πλαίσιο εκκρεμών υποθέσεων. Ήδη από το στοιχείο αυτό προκύπτει σημαντική αύξηση της επικοινωνίας μεταξύ της Γραμματείας και των γραφείων των δικαστών, της τάξης του 19 % σε σχέση με το 2016.

Η επικοινωνία με τους εκπροσώπους των διαδίκων πραγματοποιείται πλέον σε πολύ μεγάλο βαθμό μέσω της εφαρμογής e-Curia⁶, η οποία είναι κοινή για τα δύο δικαιοδοτικά όργανα που απαρτίζουν το θεσμικό όργανο. Το ποσοστό των καταθέσεων που πραγματοποιούνται μέσω e-Curia αυξάνεται διαρκώς από τη στιγμή που άρχισε να λειτουργεί, τον Νοέμβριο του 2011, το ίδιο δε ισχύει για τον αριθμό των δικηγόρων και των

^{5/} Η επικοινωνία μεταξύ της Γραμματείας και των γραφείων των δικαστών του Γενικού Δικαστηρίου πραγματοποιείται με τη μορφή διαβιβαστικών δελτίων, με τα οποία παρέχονται πληροφορίες ή διαβιβάζεται απόφαση του αρμοδίου επί συγκεκριμένου διαδικαστικού ζητήματος. Τα δελτία αυτά από τον Νοέμβριο του 2014 είναι ηλεκτρονικά.

^{6/} Απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 14ης Σεπτεμβρίου 2011, σχετικά με την κατάθεση και την επίδοση διαδικαστικών εγγράφων μέσω της εφαρμογής e-Curia (EE 2011, C 289, σ. 9).

λοιπών εκπροσώπων που διαθέτουν λογαριασμό πρόσβασης. Το 2017 το 83 % των καταθέσεων ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου πραγματοποιήθηκε ηλεκτρονικά (έναντι του 76 % το 2016), ποσοστό που αντιστοιχεί σε 805 768 σελίδες ⁷.

Όλα τα κράτη μέλη καθώς και 3 707 δικηγόροι και εκπρόσωποι διαθέτουν πλέον λογαριασμό e-Curia.

Παρά την αδιαμφισβήτητη επιτυχία της εφαρμογής e-Curia, το 17 % των διαδικαστικών εγγράφων εξακολουθούν να κατατίθενται σε έντυπη μορφή, ως εκ τούτου δεν είναι δυνατόν να αντληθούν όλα τα πρακτικά πλεονεκτήματα της εφαρμογής αυτής, ιδίως με τη διακοπή της παράλληλης διαχείρισης εντύπων και ηλεκτρονικών μορφών κειμένου. Επισημαίνεται ότι εντός του 2017, κατόπιν ενημέρωσης εκ μέρους της Γραμματείας, το Ενιαίο Συμβούλιο Εξυγίανσης (SRB) δέχτηκε να ζητήσει τη δημιουργία λογαριασμού e-Curia, καθιστώντας δυνατή την ηλεκτρονική κοινοποίηση εκατοντάδων διαδικαστικών πράξεων.

Η διάδοση της εφαρμογής e-Curia συνεχίζεται, με αργούς όμως ρυθμούς. Το 2018 το Γενικό Δικαστήριο θα προβεί στις απαραίτητες ενέργειες προκειμένου να επιτευχθεί ο σκοπός της κατάθεσης των διαδικαστικών πράξεων μέσω της εφαρμογής αυτής σε ποσοστό 100 %.

Εφαρμογή των διαδικαστικών εργαλείων του 2015

Το 2017 ήταν το δεύτερο πλήρες έτος εφαρμογής των κανόνων διαδικασίας που τέθηκαν σε ισχύ την 1η Ιουλίου 2015.

Οι στόχοι που είχαν τεθεί για απλοποίηση και εξορθολογισμό αντικειμενικά έχουν επιτευχθεί. Τα διαδικαστικά εργαλεία που απέκτησε το δικαιοδοτικό όργανο το 2015 χρησιμοποιήθηκαν πλήρως και αποδείχθηκαν κατάλληλα για τις ιδιαιτερότητες των διαφορών που κρίνει το Γενικό Δικαστήριο.

Αξίζει στο πλαίσιο αυτό να επισημανθούν τα εξής:

- επιβεβαιώθηκε η μεγάλη μείωση του αριθμού των διατάξεων που προετοίμασε η Γραμματεία (317 έναντι 521 το 2015) ⁸, παρά τον αυξημένο αριθμό υποθέσεων για τις οποίες διεξήχθησαν αποδείξεις
- αυξήθηκαν οι περιπτώσεις της περάτωσης ευθειών προσφυγών με την έκδοση απόφασης χωρίς διεξαγωγή επ' ακροατηρίου συζήτησης ⁹, καθώς έγινε χρήση της δυνατότητας αυτής 54 φορές (και 152 φορές για τις υποθέσεις διανοητικής ιδιοκτησίας)
- επιβεβαιώθηκε ότι το νέο γλωσσικό καθεστώς στις υποθέσεις διανοητικής ιδιοκτησίας μείωσε κατά πολύ τις παρεμβάσεις της Γραμματείας, καθώς και τις αποφάσεις των προέδρων τμήματος, και οδήγησε στη εξάλειψη, σχεδόν, των παρατηρήσεων για τη γλώσσα διαδικασίας (22 έναντι 279 το 2015)
- διαπιστώθηκε ότι η απουσία δεύτερης ανταλλαγής υπομνημάτων στις υποθέσεις διανοητικής ιδιοκτησίας δεν προκάλεσε αύξηση των αιτημάτων διεξαγωγής επ' ακροατηρίου συζήτησης και συνέβαλε στη μείωση της μέσης διάρκειας της δίκης για τις υποθέσεις που περατώθηκαν με την έκδοση απόφασης.

^{7/} Ο αριθμός των σελίδων των διαδικαστικών πράξεων που κατατέθηκαν στο Γενικό Δικαστήριο το 2017 πλησιάζει, κατ' αναγωγή, το ένα εκατομμύριο.

^{8/} Από την 1η Ιουλίου 2015 ορισμένες αποφάσεις που κατά το παρελθόν εκδίδονταν υπό μορφή διατάξεως (αναστολή και επανέναρξη της διαδικασίας, συνεκδίκαση υποθέσεων, παρέμβαση κράτους μέλους ή θεσμικού οργάνου χωρίς να ζητείται εμπιστευτική μεταχείριση) εκδίδονται υπό μορφή απλής απόφασης που προστίθεται στον φάκελο της υπόθεσης.

^{9/} Πριν από την 1η Ιουλίου 2015 υπήρχε η δυνατότητα να εκδοθεί απόφαση χωρίς να προηγηθεί επ' ακροατηρίου συζήτηση, μόνο για τις υποθέσεις διανοητικής ιδιοκτησίας και για τις αιτήσεις αναίρεσης κατά των αποφάσεων του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης.

Επίσης, χάρη στον κανόνα που απαλλάσσει το Γενικό Δικαστήριο από την υποχρέωση να αποφαινεται επί αιτήσεως παρεμβάσεως πριν αποφανθεί επί ενστάσεως απαραδέκτου ή αναρμοδιότητας που υποβάλλεται από τον καθού, δεν χρειάστηκε να εκδοθεί απόφαση για σημαντικό αριθμό αιτήσεων παρεμβάσεως, στις περιπτώσεις στις οποίες είχε γίνει δεκτή η σχετική ένσταση. Τέλος, σε μια άλλη κατηγορία υποθέσεων, τις υπαλληλικές διαφορές, το Γενικό Δικαστήριο ανέλαβε σε πολλές περιπτώσεις πρωτοβουλία για την επίτευξη φιλικού διακανονισμού, η οποία σε ορισμένες από αυτές ευσοδώθηκε.

Αντιθέτως, το ποσοστό των περιπτώσεων τακτοποιήσεως δικογράφων που δεν πληρούσαν τις τυπικές προδιαγραφές, το οποίο είχε μειωθεί το 2016, σημείωσε εκ νέου αύξηση, συνολικά για όλες τις κατηγορίες υποθέσεων.

Διαρκής υποστήριξη που δεν είναι δυνατόν να ποσοτικοποιηθεί

Η Γραμματεία προσέφερε καθημερινά τις υπηρεσίες της στις εργασίες όλων των συνθέσεων του Γενικού Δικαστηρίου, καθώς και στο προσωπικό των γραφείων των δικαστών που τις συγκροτούν. Το προσωπικό της Γραμματείας ήταν ανά πάσα στιγμή στη διάθεσή τους και τη χρονιά που πέρασε, προσφέροντας τις γνώσεις του σε διαδικαστικά ζητήματα. Αξίζει να επισημανθεί ότι η αύξηση του αριθμού των δικαστών και των συνεργατών τους, λόγω της υλοποίησης της μεταρρύθμισης, είχε ως αποτέλεσμα τη μεγάλη αύξηση των αιτημάτων που απευθύνονται προς το Γραμματεία. Την ίδια στιγμή η Γραμματεία, με πνεύμα ευελιξίας, αναζητεί συνέργειες και επιδιώκει να είναι αποτελεσματική, προσαρμοζόμενη διαρκώς στις συνθήκες και βελτιώνοντας τις μεθόδους εργασίας της.

Τέλος, η Γραμματεία, μέσω των εκπροσώπων της, εξακολουθεί να επικουρεί την επιτροπή του Γενικού Δικαστηρίου που είναι αρμόδια για ζητήματα διαδικασίας, καθώς και άλλες επιτροπές και fora, ανάλογα με τις ανάγκες και τη φύση των εργασιών τους.

III. Η ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΤΗΣ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗΣ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗΣ

Ως διοικητική υπηρεσία, η Γραμματεία ανταποκρίθηκε και τη χρονιά που πέρασε σε διάφορα εξωτερικά αιτήματα των οποίων ήταν αποδέκτης. Σε συντονισμό με άλλους διοικητικούς παράγοντες του θεσμικού οργάνου, λήφθηκαν μέτρα προκειμένου:

- να εξασφαλισθεί η συμμόρφωση προς νέες κανονιστικές απαιτήσεις στον τομέα της προστασίας του περιβάλλοντος (σύστημα οικολογικής διαχείρισης και οικολογικού ελέγχου «EMAS»), με ποικίλες δράσεις ευαισθητοποίησης καθώς και με συγκεκριμένα μέτρα, όπως η διανομή εγγράφων της Γραμματείας (στατιστικά στοιχεία και δικαστικό ημερολόγιο) όχι πλέον σε χάρτινη μορφή αλλά σε ηλεκτρονική·
- να λειτουργήσει αποτελεσματικά ο μηχανισμός που θεσπίστηκε για την προστασία ιδιαιτέρως ευαίσθητων δεδομένων τα οποία προκύπτουν στο πλαίσιο υποθέσεων ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου (δεδομένων των οποίων η γνωστοποίηση θα έθιγε την ασφάλεια της Ένωσης ή ενός ή πλειόνων κρατών μελών ή των διεθνών σχέσεών τους)·
- να τηρείται η νομοθεσία σχετικά με την προστασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα.

Η λειτουργία της Γραμματείας και η παρακολούθηση των υποθέσεων, για την οποία μεριμνά, απασχόλησαν το Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο στο πλαίσιο διαδικασίας επισκόπησης των επιδόσεων του συστήματος διαχείρισης υποθέσεων στο Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι ελεγκτές εξέτασαν ιδίως κατά πόσον οι διαδικασίες που εφαρμόζονται επιτρέπουν τον αποτελεσματικό χειρισμό των υποθέσεων και αν θα μπορούσε

να βελτιωθεί ακόμη περισσότερο ο χρόνος εκδίκασης των υποθέσεων. Η ειδική έκθεση εκδόθηκε από το Ελεγκτικό Συνέδριο τον Σεπτέμβριο του 2017 και στη συνέχεια έγινε παρουσίασή της και συζήτηση επ' αυτής ενώπιον του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Μεταξύ των προτάσεων βελτίωσης που εξέτασε, το Ελεγκτικό Συνέδριο πρότεινε την υλοποίηση ενός ολοκληρωμένου πληροφοριακού συστήματος για την υποστήριξη της διαχείρισης των υποθέσεων. Όπως επισήμανε το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης στις παρατηρήσεις του, η ανωτέρω πρόταση, να μελετηθεί και να υλοποιηθεί ένα ολοκληρωμένο πληροφορικό σύστημα που θα λαμβάνει υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του δικαιοδοτικού έργου και κάθε δικαιοδοτικού οργάνου, αντιμετωπίστηκε θετικά. Η Γραμματεία του Γενικού Δικαστηρίου, σε ό,τι την αφορά ως υπηρεσία υποστήριξης, επιθυμεί να ολοκληρώσει την ψηφιοποίηση της δικαστικής διαδικασίας προκειμένου να αντλήσει όλα τα αναμενόμενα οφέλη. Συνεπώς, το 2018 θα εξακολουθήσει να συνεργάζεται με τις υπηρεσίες του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης προς την κατεύθυνση αυτή και θα συνεχίσει τις προσπάθειες ολοκληρωμένης διαχείρισης των υποθέσεων και εκσυγχρονισμού του συστήματος επικοινωνίας με τους διαδίκους.

Η Γραμματεία μετείχε, επίσης, σε δράσεις συνεργασίας, επιδεικνύοντας πνεύμα διαλόγου και κατανόησης. Τον Οκτώβριο του 2017, κατόπιν επικοινωνίας που είχε ξεκινήσει τον Ιούνιο του 2014 με τη Γραμματεία του τμήματος προσφυγών του EUIPO, οργανώθηκε συνάντηση μεταξύ εκπροσώπων των δύο γραμματειών και μεταξύ εκπροσώπων των υπηρεσιών νέων τεχνολογιών. Κατά τη συνάντηση αυτή δόθηκε η δυνατότητα στις εμπλεκόμενες υπηρεσίες όχι μόνον να ανταλλάξουν απόψεις, αλλά και να οριστικοποιήσουν έργα τα οποία είχαν συζητηθεί σε προηγούμενες συναντήσεις και να καταλήξουν σε ζητήματα προβληματισμού για το μέλλον.

Στο ίδιο πνεύμα, η Γραμματεία αναζήτησε ιδέες και στον τρόπο λειτουργίας άλλων δικαστηρίων. Μια αποστολή της Γραμματείας του Γενικού Δικαστηρίου στη Γραμματεία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου έδωσε την ευκαιρία πληρέστερης κατανόησης της λειτουργίας του δικαστηρίου αυτού, ιδίως υπό το πρίσμα των εργαλείων πληροφορικής που χρησιμοποιεί.

Τέλος, η Γραμματεία είναι μια υπηρεσία στη διάθεση των εκπροσώπων των διαδίκων, δικηγόρων και αντιπροσώπων των κρατών μελών και των θεσμικών οργάνων, με τους οποίους βρίσκεται σε άμεσο και καθημερινό διάλογο.

Λόγω της αύξησης του αριθμού των δικαστών το 2016 και το 2017 καθώς και λόγω της εξέλιξης των διαφορών και του αριθμού των υποθέσεων που βρίσκονται στη φάση των αποδείξεων, αναμένεται αύξηση του φόρτου εργασίας της Γραμματείας, χωρίς να παραβλέπονται και οι συνέπειες τυχόν μεταφοράς αρμοδιοτήτων από το Δικαστήριο προς το Γενικό Δικαστήριο, ενδεχόμενου που δεν φαίνεται να αποκλείεται από την έκθεση που κοινοποιήθηκε στις 14 Δεκεμβρίου 2017 στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο και την Επιτροπή¹⁰. Στο πλαίσιο αυτό, η Γραμματεία θα συνεχίσει να οργανώνεται και να προσαρμόζεται προκειμένου να αντιμετωπίζει με νηφαλιότητα κάθε εξέλιξη.

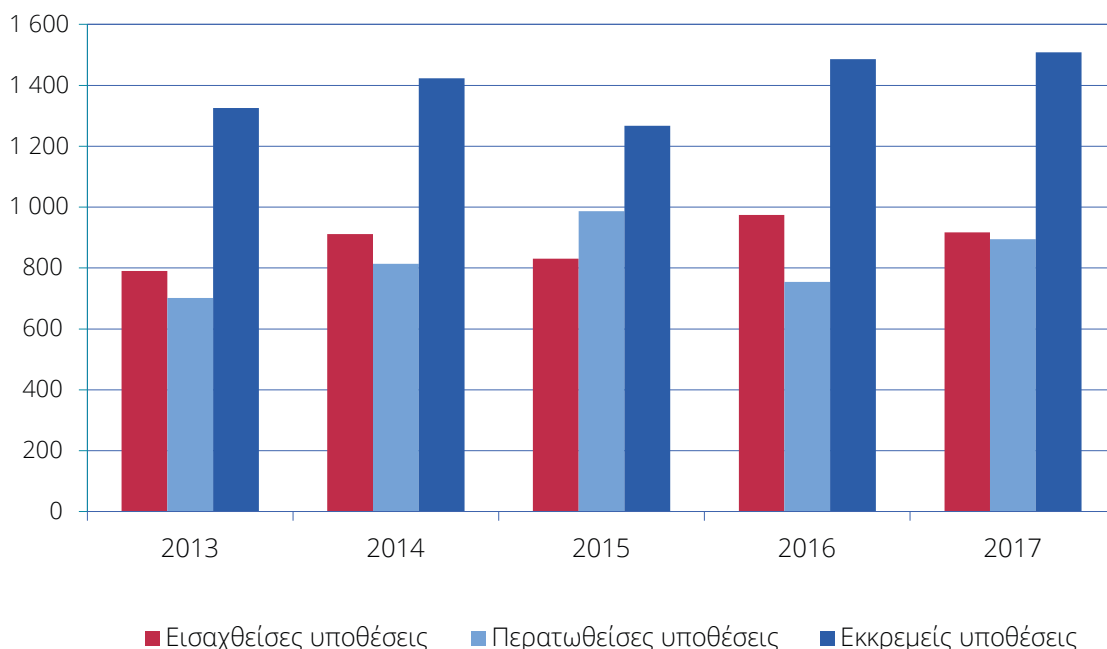
^{10/} Έκθεση σχετικά με ενδεχόμενες αλλαγές στην κατανομή της αρμοδιότητας για τις προδικαστικές αποφάσεις, δυνάμει του άρθρου 267 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία συντάχθηκε σύμφωνα με το άρθρο 3, παράγραφος 2, του κανονισμού 2015/2422.

Δ/ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ

I. Γενική δραστηριότητα του Γενικού Δικαστηρίου — Εισαχθείσες, περατωθείσες, εκκρεμείς υποθέσεις (2013–2017)	227
II. Εισαχθείσες υποθέσεις — Φύση των διαδικασιών (2013–2017)	228
III. Εισαχθείσες υποθέσεις — Φύση της προσφυγής, αγωγής ή αιτήσεως (2013–2017)	229
IV. Εισαχθείσες υποθέσεις — Τομέας (2013–2017)	230
V. Περατωθείσες υποθέσεις — Φύση των διαδικασιών (2013–2017)	231
VI. Περατωθείσες υποθέσεις — Τομέας (2017)	232
VII. Περατωθείσες υποθέσεις — Τομέας (2013–2017)	233
VIII. Περατωθείσες υποθέσεις — Δικάσας σχηματισμός (2013–2017)	234
IX. Περατωθείσες υποθέσεις — Διάρκεια των διαδικασιών σε μήνες (2013–2017)	235
X. Διάρκεια των διαδικασιών σε μήνες (2013–2017)	236
XI. Εκκρεμείς υποθέσεις στις 31 Δεκεμβρίου κάθε έτους — Φύση των διαδικασιών (2013–2017)	237
XII. Εκκρεμείς υποθέσεις στις 31 Δεκεμβρίου κάθε έτους — Τομέας (2013–2017)	238
XIII. Εκκρεμείς υποθέσεις στις 31 Δεκεμβρίου κάθε έτους — Δικαστικός σχηματισμός (2013–2017)	239
XIV. Διάφορα — Αιτήσεις ασφαλιστικών μέτρων (2013–2017)	240
XV. Διάφορα — Αιτήσεις ασφαλιστικών μέτρων (2013–2017)	241
XVI. Διάφορα — Αποφάσεις του Γενικού Δικαστηρίου κατά των οποίων ασκήθηκε αναίρεση ενώπιον του Δικαστηρίου (1990–2017)	242
XVII. Διάφορα — Κατανομή των αναιρέσεων που ασκήθηκαν ενώπιον του Δικαστηρίου, αναλόγως της φύσεως της διαδικασίας (2013–2017)	243
XVIII. Διάφορα — Έκβαση των αναιρέσεων που ασκήθηκαν ενώπιον του Δικαστηρίου (2017)	244
XIX. Διάφορα — Έκβαση των αναιρέσεων που ασκήθηκαν ενώπιον του Δικαστηρίου (2013–2017)	245
XX. Διάφορα — Γενική εξέλιξη (1989–2017)	246
XXI. Δραστηριότητα της Γραμματείας του Γενικού Δικαστηρίου (2015–2017)	247
XXII. Τρόποι κατάθεσης διαδικαστικών εγγράφων ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου	248
XXIII. Αριθμός σελίδων που κατατέθηκαν μέσω e-Curia (2013–2017)	249
XXIV. Ανακοινώσεις δημοσιευμένες στην <i>Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης</i> (2013–2017)	250
XXV. Αριθμός υποθέσεων στις οποίες διεξήχθη επ' ακροατηρίου συζήτηση (2013–2017)	251

I. ΓΕΝΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ — ΕΙΣΑΧΘΕΙΣΣ, ΠΕΡΑΤΩΘΕΙΣΣ, ΕΚΚΡΕΜΕΙΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ (2013–2017) ^{1 2}

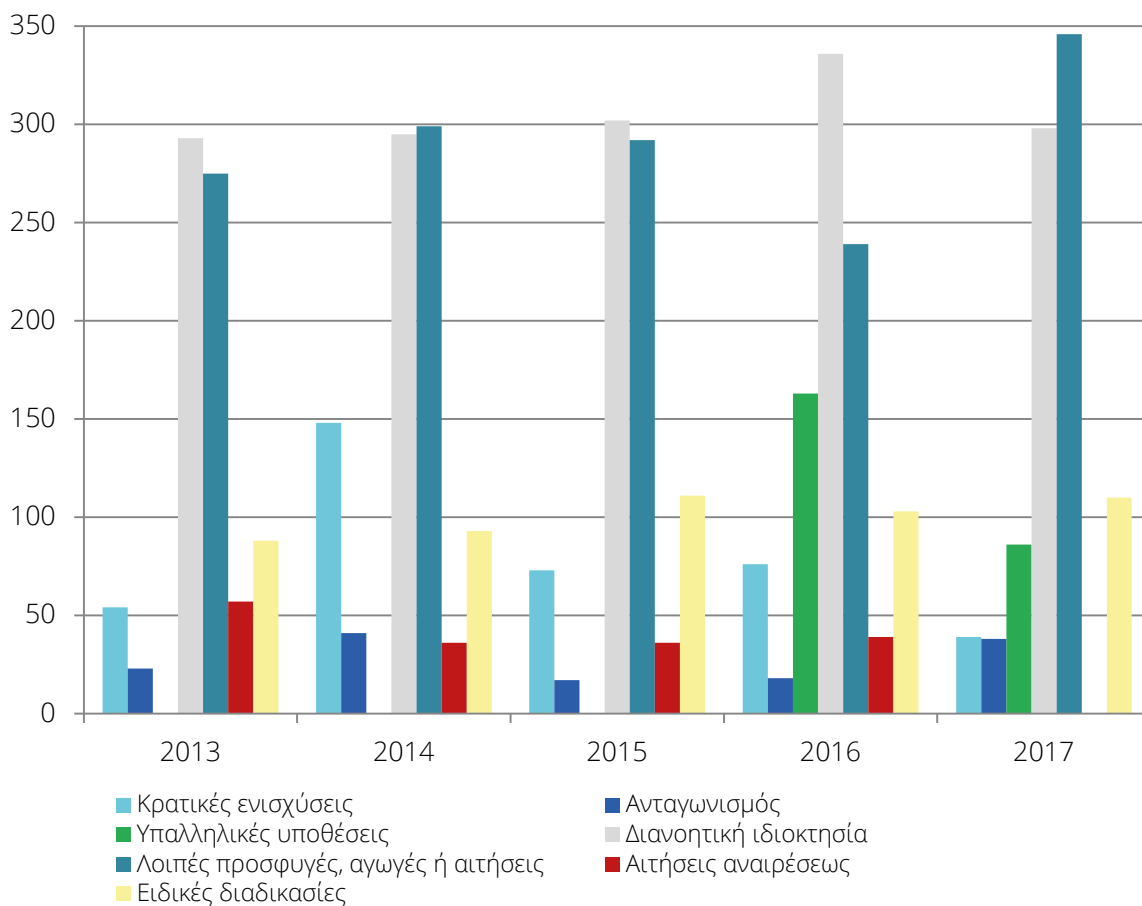
	2013	2014	2015	2016	2017
Εισαχθείσες υποθέσεις	790	912	831	974	917
Περατωθείσες υποθέσεις	702	814	987	755	895
Εκκρεμείς υποθέσεις	1 325	1 423	1 267	1 486	1 508

1/ Εφόσον δεν υπάρχει ένδειξη περί του αντιθέτου, ο παρών πίνακας και οι πίνακες των επομένων σελίδων περιλαμβάνουν τις ειδικές διαδικασίες.

Ως «ειδικές διαδικασίες» θεωρούνται: η ανακοπή ερημοδικίας (άρθρο 41 του Οργανισμού του Δικαστηρίου· άρθρο 166 του Κανονισμού Διαδικασίας του Γενικού Δικαστηρίου), η τριτανακοπή (άρθρο 42 του Οργανισμού του Δικαστηρίου· άρθρο 167 του Κανονισμού Διαδικασίας του Γενικού Δικαστηρίου), η ερμηνεία αποφάσεως (άρθρο 43 του Οργανισμού του Δικαστηρίου· άρθρο 168 του Κανονισμού Διαδικασίας του Γενικού Δικαστηρίου), η αναθεώρηση αποφάσεως (άρθρο 44 του Οργανισμού του Δικαστηρίου· άρθρο 169 του Κανονισμού Διαδικασίας του Γενικού Δικαστηρίου), η δικαστική αργωγή (άρθρο 148 του Κανονισμού Διαδικασίας του Γενικού Δικαστηρίου), η διόρθωση αποφάσεως (άρθρο 164 του Κανονισμού Διαδικασίας του Γενικού Δικαστηρίου) και η αμφισβήτηση σχετικά με τα δυνάμενα να αναζητηθούν έξοδα (άρθρο 170 του Κανονισμού Διαδικασίας του Γενικού Δικαστηρίου).

2/ Εφόσον δεν υπάρχει ένδειξη περί του αντιθέτου, ο παρών πίνακας και οι πίνακες των επομένων σελίδων δεν περιλαμβάνουν τις διαδικασίες ασφαλιστικών μέτρων.

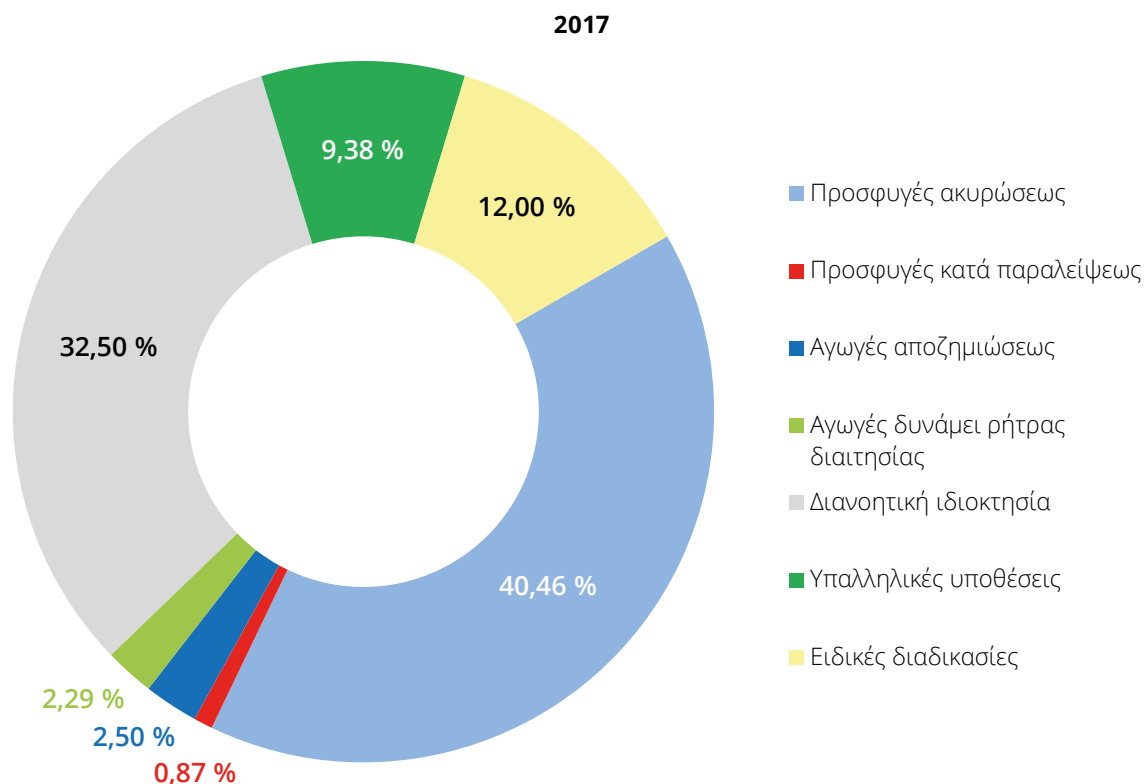
II. ΕΙΣΑΧΘΕΙΣΕΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ — ΦΥΣΗ ΤΩΝ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΩΝ (2013–2017)

	2013	2014	2015	2016 ¹	2017
Αιτήσεις αναιρέσεως	57	36	36	39	
Ανταγωνισμός	23	41	17	18	38
Διανοητική ιδιοκτησία	293	295	302	336	298
Ειδικές διαδικασίες	88	93	111	103	110
Κρατικές ενισχύσεις	54	148	73	76	39
Λοιπές προσφυγές, αγωγές ή αιτήσεις	275	299	292	239	346
Υπαλληλικές υποθέσεις				163	86
Σύνολο	790	912	831	974	917

1/ Την 1η Σεπτεμβρίου 2016 123 υπαλληλικές υποθέσεις και 16 ειδικές διαδικασίες του ίδιου τομέα μεταφέρθηκαν στο Γενικό Δικαστήριο.

III. ΕΙΣΑΧΘΕΙΣΕΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ — ΦΥΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΦΥΓΗΣ, ΑΓΩΓΗΣ Ή ΑΙΤΗΣΕΩΣ (2013–2017)

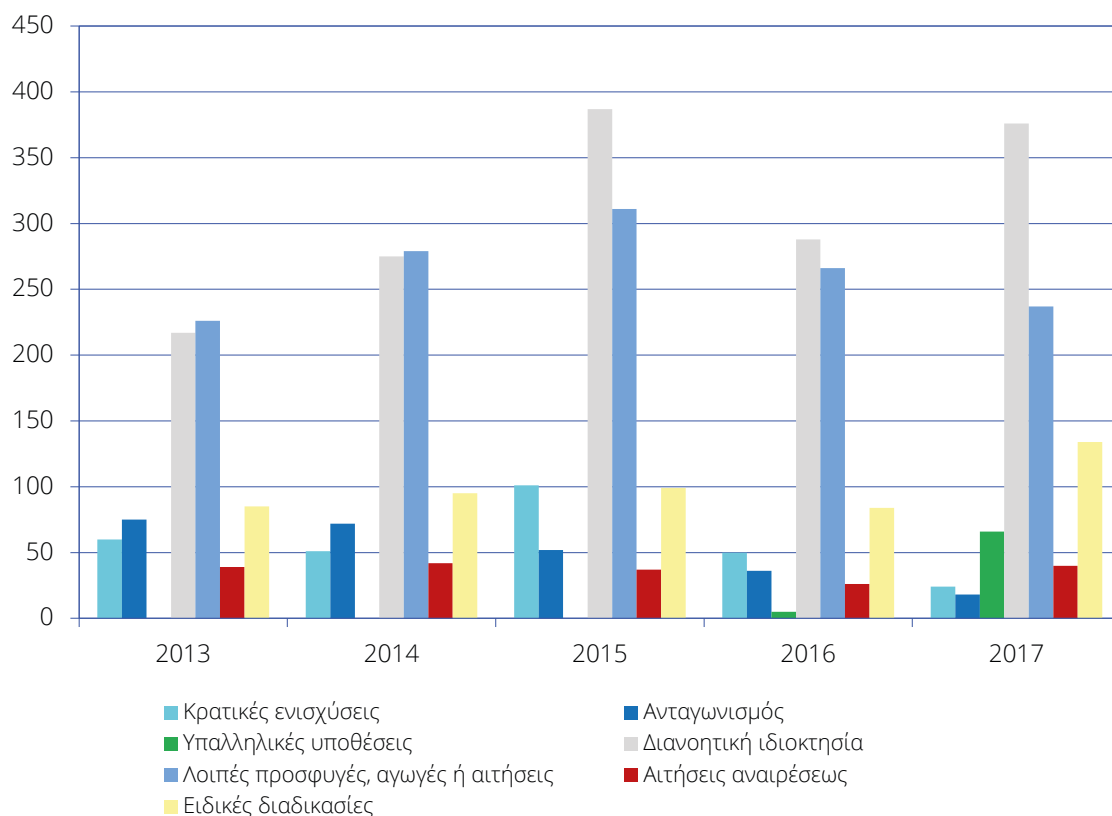

	2013	2014	2015	2016	2017
Προσφυγές ακυρώσεως	319	423	332	297	371
Προσφυγές κατά παραλείψεως	12	12	5	7	8
Αγωγές αποζημιώσεως	15	39	30	19	23
Αγωγές δυνάμει ρήτηρας διαιτησίας	6	14	15	10	21
Διανοητική ιδιοκτησία	293	295	302	336	298
Υπαλληλικές υποθέσεις				163	86
Αιτήσεις αναιρέσεως	57	36	36	39	
Ειδικές διαδικασίες	88	93	111	103	110
Σύνολο	790	912	831	974	917

IV. ΕΙΣΑΧΘΕΙΣΕΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ — ΤΟΜΕΑΣ (2013–2017)

	2013	2014	2015	2016	2017
Ανταγωνισμός	23	41	17	18	38
Απασχόληση	2				
Βιομηχανική πολιτική		2			
Γεωργία	27	15	37	20	22
Δημόσια υγεία	5	11	2	6	5
Δημόσιες συμβάσεις	15	16	23	9	19
Δημοσιονομικές διατάξεις (προϋπολογισμός, δημοσιονομικό πλαίσιο, ίδιοι πόροι, καταπολέμηση της απάτης)		4	7	4	5
Διευρωπαϊκά δίκτυα	3				2
Δίκαιο των επιχειρήσεων		1	1		
Ελεύθερη κίνηση κεφαλαίων			2	1	
Ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων	1		2	1	
Ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων			1	1	1
Ελεύθερη παροχή υπηρεσιών		1		1	
Ελευθερία εγκαταστάσεως		1			
Εμπορική πολιτική	23	31	6	17	14
Ενέργεια	1	3	3	4	8
Εξωτερική δράση της Ευρωπαϊκής Ένωσης		2	1	2	2
Έρευνα, τεχνολογική ανάπτυξη και διάστημα	5	2	10	8	2
Θεσμικό δίκαιο	44	67	53	52	65
Ιθαγένεια της Ένωσης		1			
Καταχώριση, αξιολόγηση, αδειοδότηση των χημικών προϊόντων και εφαρμοστέοι περιορισμοί (κανονισμός REACH)	12	3	5	6	10
Κοινή αλιευτική πολιτική	3	3		1	2
Κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας	2			1	
Κοινωνική ασφάλιση των διακινούμενων εργαζομένων	1				
Κοινωνική πολιτική		1		1	
Κρατικές ενισχύσεις	54	148	73	76	39
Μεταφορές	5	1			
Οικονομική και νομισματική πολιτική	15	4	3	23	98
Οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή	3	3	5	2	3
Παιδεία, επαγγελματική εκπαίδευση, νεολαία και αθλητισμός	2		3	1	
Περιβάλλον	11	10	5	6	8
Περιοριστικά μέτρα (εξωτερική δράση)	41	69	55	28	27
Πνευματική και βιομηχανική ιδιοκτησία	294	295	303	336	298
Πολιτισμός	1			1	
Πρόσβαση στα έγγραφα	20	17	48	19	25
Προσέγγιση των νομοθεσιών	13		1	1	5
Προστασία των καταναλωτών	1	1	2	1	
Προσχώρηση νέων κρατών μελών	1				
Ρήτρα διαιτησίας	6	14	15	10	21
Σύνδεση Υπερπόντιων Χωρών και Εδαφών	1				
Τελωνειακή ένωση και κοινό δασμολόγιο	1	8		3	1
Τουρισμός	2				
Φορολογία	1	1	1	2	1
Χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης	6	1		7	
Σύνολο Συνθήκης ΕΚ/ΣΛΕΕ	645	777	684	669	721
Ειδικές διαδικασίες	88	93	111	103	110
Υπηρεσιακή κατάσταση των υπαλλήλων	57	42	36	202	86
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	790	912	831	974	917

V. ΠΕΡΑΤΩΘΕΙΣΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ — ΦΥΣΗ ΤΩΝ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΩΝ (2013–2017)

	2013	2014	2015	2016	2017
Αιτήσεις αναιρέσεως	39	42	37	26	40
Ανταγωνισμός	75	72	52	36	18
Ειδικές διαδικασίες	85	95	99	84	134
Διανοητική ιδιοκτησία	217	275	387	288	376
Κρατικές ενισχύσεις	60	51	101	50	24
Λοιπές προσφυγές, αγωγές ή αιτήσεις	226	279	311	266	237
Υπαλληλικές υποθέσεις				5	66
Σύνολο	702	814	987	755	895

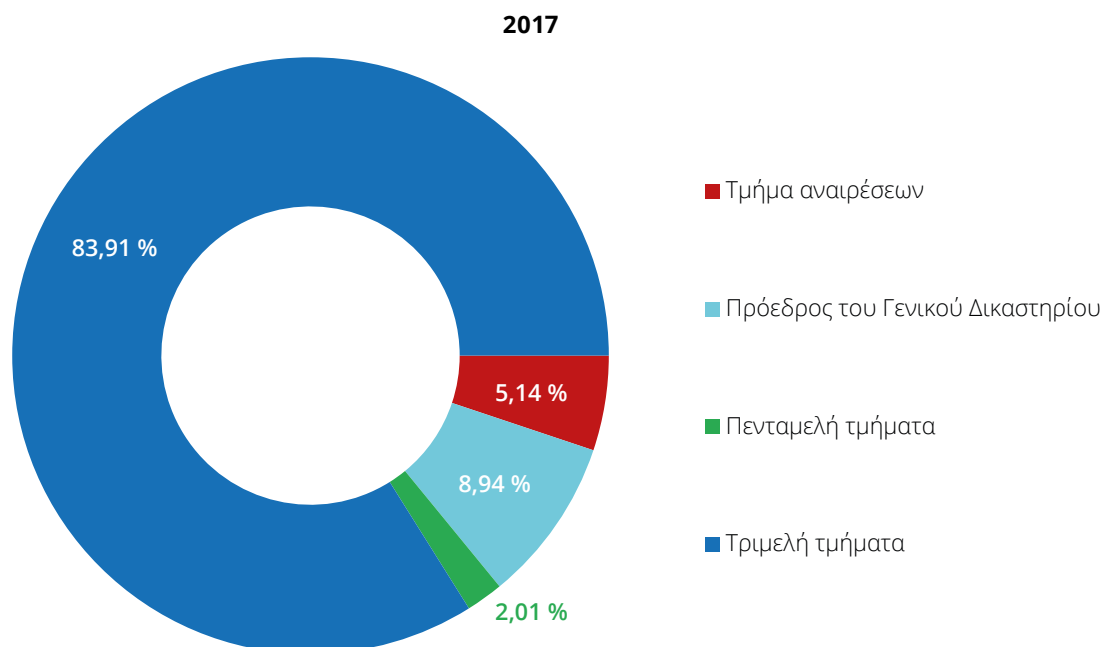
VI. ΠΕΡΑΤΩΘΕΙΣΕΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ — ΤΟΜΕΑΣ (2017)

	Αποφάσεις	Διατάξεις	Σύνολο
Ανταγωνισμός	11	7	18
Γεωργία	14	7	21
Δημόσια υγεία		3	3
Δημόσιες συμβάσεις	12	4	16
Δημοσιονομικές διατάξεις (προϋπολογισμός, δημοσιονομικό πλαίσιο, ίδιοι πόροι, καταπολέμηση της απάτης)	2	3	5
Ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων		2	2
Εμπορική πολιτική	13	2	15
Ενέργεια	1	2	3
Εξωτερική δράση της Ευρωπαϊκής Ένωσης	1	3	4
Έρευνα, τεχνολογική ανάπτυξη και διάστημα	5	7	12
Θεσμικό δίκαιο	25	29	54
Καταχώριση, αξιολόγηση, αδειοδότηση των χημικών προϊόντων και εφαρμοστέοι περιορισμοί (κανονισμός REACH)	3	1	4
Κοινή αλιευτική πολιτική		2	2
Κρατικές ενισχύσεις	13	11	24
Οικονομική και νομισματική πολιτική	3	3	6
Οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή	2	10	12
Περιβάλλον		3	3
Περιοριστικά μέτρα (εξωτερική δράση)	22	4	26
Πνευματική και βιομηχανική ιδιοκτησία	272	104	376
Πολιτισμός		1	1
Πρόσβαση στα έγγραφα	7	7	14
Προσέγγιση των νομοθεσιών		2	2
Προστασία των καταναλωτών	1		1
Ρήτρα διαιτησίας	11	6	17
Τελωνειακή ένωση και κοινό δασμολόγιο	3	2	5
Φορολογία		3	3
Χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης		5	5
Σύνολο Συνθήκης ΕΚ/ΣΛΕΕ	421	233	654
Ειδικές διαδικασίες	1	133	134
Υπηρεσιακή κατάσταση των υπαλλήλων	70	37	107
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	492	403	895

**VII. ΠΕΡΑΤΩΘΕΙΣΕΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ —
ΤΟΜΕΑΣ (2013–2017)
(ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ)**

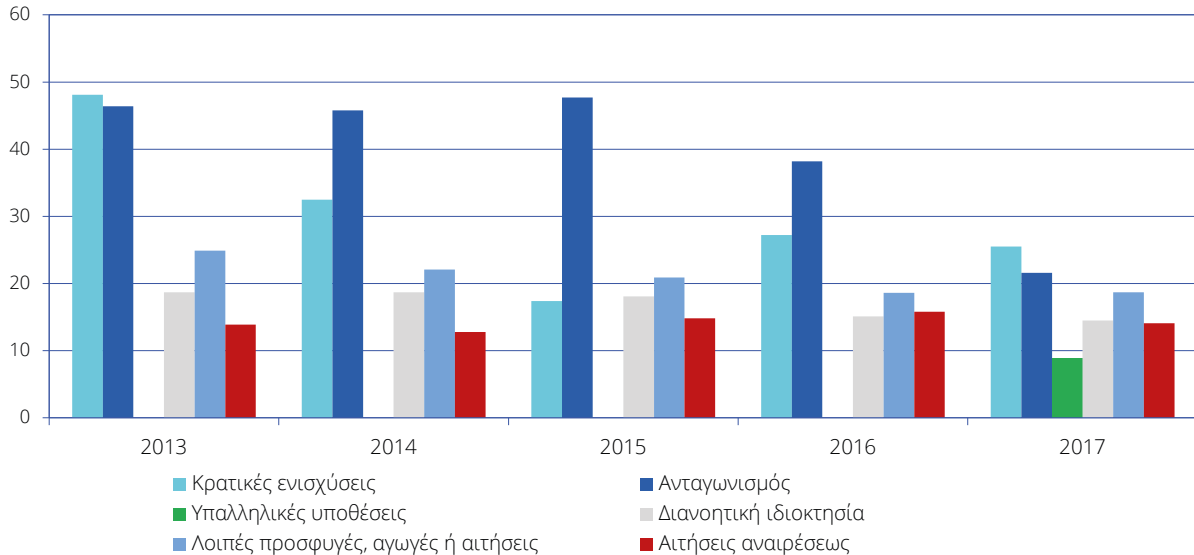
	2013	2014	2015	2016	2017
Ανταγωνισμός	75	72	52	36	18
Απασχόληση	2				
Βιομηχανική πολιτική			2		
Γεωργία	16	15	32	34	21
Δημόσια υγεία	4	10	15	3	3
Δημόσιες συμβάσεις	21	18	22	20	16
Δημοσιονομικές διατάξεις (προϋπολογισμός, δημοσιονομικό πλαίσιο, ίδιοι πόροι, καταπολέμηση της απάτης)			5	1	5
Διευρωπαϊκά δίκτυα		1		2	
Δίκαιο των επιχειρήσεων			1		
Ελεύθερη κίνηση κεφαλαίων			2	1	
Ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων	1		2	1	
Ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων			1		2
Ελεύθερη παροχή υπηρεσιών		1		1	
Ελευθερία εγκαταστάσεως			1		
Εμπορική πολιτική	19	18	24	21	15
Ενέργεια	1	3	1	3	3
Εξωτερική δράση της Ευρωπαϊκής Ένωσης	2		2		4
Έρευνα, τεχνολογική ανάπτυξη και διάστημα	4	1	2	6	12
Θεσμικό δίκαιο	35	33	58	46	54
Ιθαγένεια της Ένωσης		1			
Καταχώριση, αξιολόγηση, αδειοδότηση των χημικών προϊόντων και εφαρμοστέοι περιορισμοί (κανονισμός REACH)	6	3	9	8	4
Κοινή αλιευτική πολιτική	2	15	3	2	2
Κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας		2	1		
Κοινωνική ασφάλιση των διακινούμενων εργαζομένων	1				
Κοινωνική πολιτική	4			1	
Κρατικές ενισχύσεις	59	51	101	50	24
Μεταφορές		3	3		
Οικονομική και νομισματική πολιτική	1	13	9	2	6
Οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή	14	1	6	1	12
Παιδεία, επαγγελματική εκπαίδευση, νεολαία και αθλητισμός	1	2		1	
Περιβάλλον	6	10	18	4	3
Περιοριστικά μέτρα (εξωτερική δράση)	40	68	60	70	26
Πνευματική και βιομηχανική ιδιοκτησία	218	275	388	288	376
Πολιτισμός				1	1
Πρόσβαση στα έγγραφα	19	23	21	13	14
Προσέγγιση των νομοθεσιών		13		1	2
Προστασία των καταναλωτών			2	1	1
Προσχώρηση νέων κρατών μελών			1		
Ρήτρα διαιτησίας	8	10	2	17	17
Σύνδεση Υπερπόντιων Χωρών και Εδαφών		1			
Τελωνειακή ένωση και κοινό δασμολόγιο	9	6	4	3	5
Τουρισμός	1	1			
Φορολογία		2	1		3
Χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης	7	1			5
Σύνολο Συνθήκης ΕΚ/ΣΛΕΕ	576	673	851	638	654
Σύνολο Συνθήκης ΑΧ	1				
Ειδικές διαδικασίες	85	95	99	84	134
Υπηρεσιακή κατάσταση των υπαλλήλων	40	46	37	33	107
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	702	814	987	755	895

VIII. ΠΕΡΑΤΩΘΕΙΣΕΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ — ΔΙΚΑΣΑΣ ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ (2013–2017)

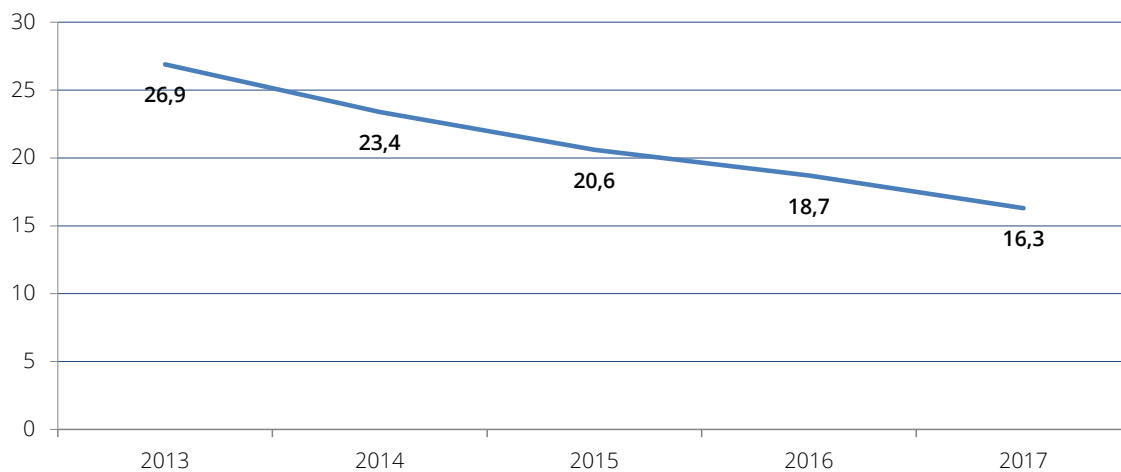
	2013			2014			2015			2016			2017		
	Αποφάσεις	Διατάξεις	Σύνολο	Αποφάσεις	Διατάξεις	Σύνολο	Αποφάσεις	Διατάξεις	Σύνολο	Αποφάσεις	Διατάξεις	Σύνολο	Αποφάσεις	Διατάξεις	Σύνολο
Τμήμα αναιρέσεων	13	47	60	21	32	53	23	14	37	25	13	38	29	17	46
Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου		38	38		46	46		44	44		46	46		80	80
Πενταμελή τμήματα	7	1	8	9	7	16	8	3	11	10	2	12	13	5	18
Τριμελή τμήματα	378	218	596	398	301	699	538	348	886	408	246	654	450	301	751
Μονομελή τμήματα							1	8	9	5		5			
Σύνολο	398	304	702	428	386	814	570	417	987	448	307	755	492	403	895

ΙΧ. ΠΕΡΑΤΩΘΕΙΣΕΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ — ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΩΝ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΩΝ ΣΕ ΜΗΝΕΣ (2013–2017)¹ (ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ)

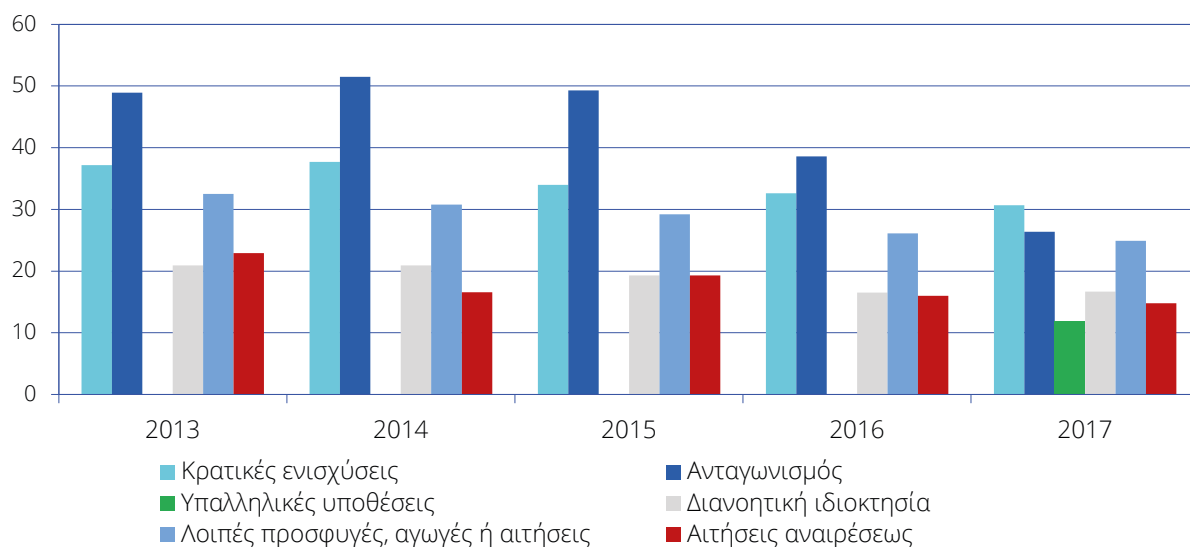
	2013	2014	2015	2016	2017
Αιτήσεις αναιρέσεως	13,9	12,8	14,8	15,8	14,1
Ανταγωνισμός	46,4	45,8	47,7	38,2	21,6
Διανοητική ιδιοκτησία	18,7	18,7	18,1	15,1	14,5
Κρατικές ενισχύσεις	48,1	32,5	17,4	27,2	25,5
Λοιπές προσφυγές, αγωγές ή αιτήσεις	24,9	22,1	20,9	18,6	18,7
Υπαλληλικές υποθέσεις					8,9
Μέση διάρκεια	26,9	23,4	20,6	18,7	16,3

ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΩΝ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΩΝ (ΣΕ ΜΗΝΕΣ) ΟΛΕΣ ΟΙ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΠΟΥ ΠΕΡΑΤΩΘΗΚΑΝ ΜΕ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΗ ΑΠΟΦΑΣΕΩΣ Ή ΔΙΑΤΑΞΕΩΣ

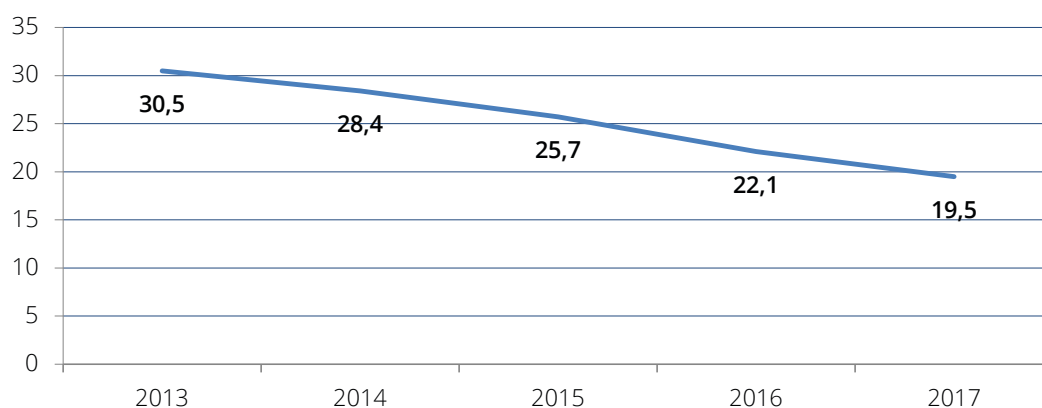
1/ Η διάρκεια εκφράζεται σε μήνες και σε δέκατα του μήνα. Δεν λαμβάνονται υπόψη για τον υπολογισμό της διάρκειας των διαδικασιών: οι υποθέσεις στις οποίες εκδόθηκε παρεμπόδιση απόφαση, οι ειδικές διαδικασίες, οι αναιρέσεις κατά διατάξεων επί αιτήσεων ασφαλιστικών μέτρων ή παρεμβάσεως και οι υπαλληλικές υποθέσεις που μεταφέρθηκαν στο Γενικό Δικαστήριο την 1η Σεπτεμβρίου 2016. Η μέση διάρκεια της δίκης στις υπαλληλικές υποθέσεις οι οποίες μεταφέρθηκαν στο Γενικό Δικαστήριο την 1η Σεπτεμβρίου 2016 και περατώθηκαν από αυτό με την έκδοση απόφασης ή διατάξεως είναι 19,7 μήνες (συνυπολογιζομένων των χρονικών διαστημάτων ενώπιον τόσο του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης όσο και του Γενικού Δικαστηρίου).

Χ. ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΩΝ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΩΝ ΣΕ ΜΗΝΕΣ (2013–2017)¹ (ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ)

	2013	2014	2015	2016	2017
Αιτήσεις αναιρέσεως	22,9	16,6	19,3	16	14,8
Ανταγωνισμός	48,9	51,5	49,3	38,6	26,4
Διανοητική ιδιοκτησία	20,9	20,9	19,3	16,5	16,7
Κρατικές ενισχύσεις	37,2	37,7	34	32,6	30,7
Λοιπές προσφυγές, αγωγές ή αιτήσεις	32,5	30,8	29,2	26,1	24,9
Υπαλληλικές υποθέσεις					11,9
Μέση διάρκεια	30,5	28,4	25,7	22,1	19,5

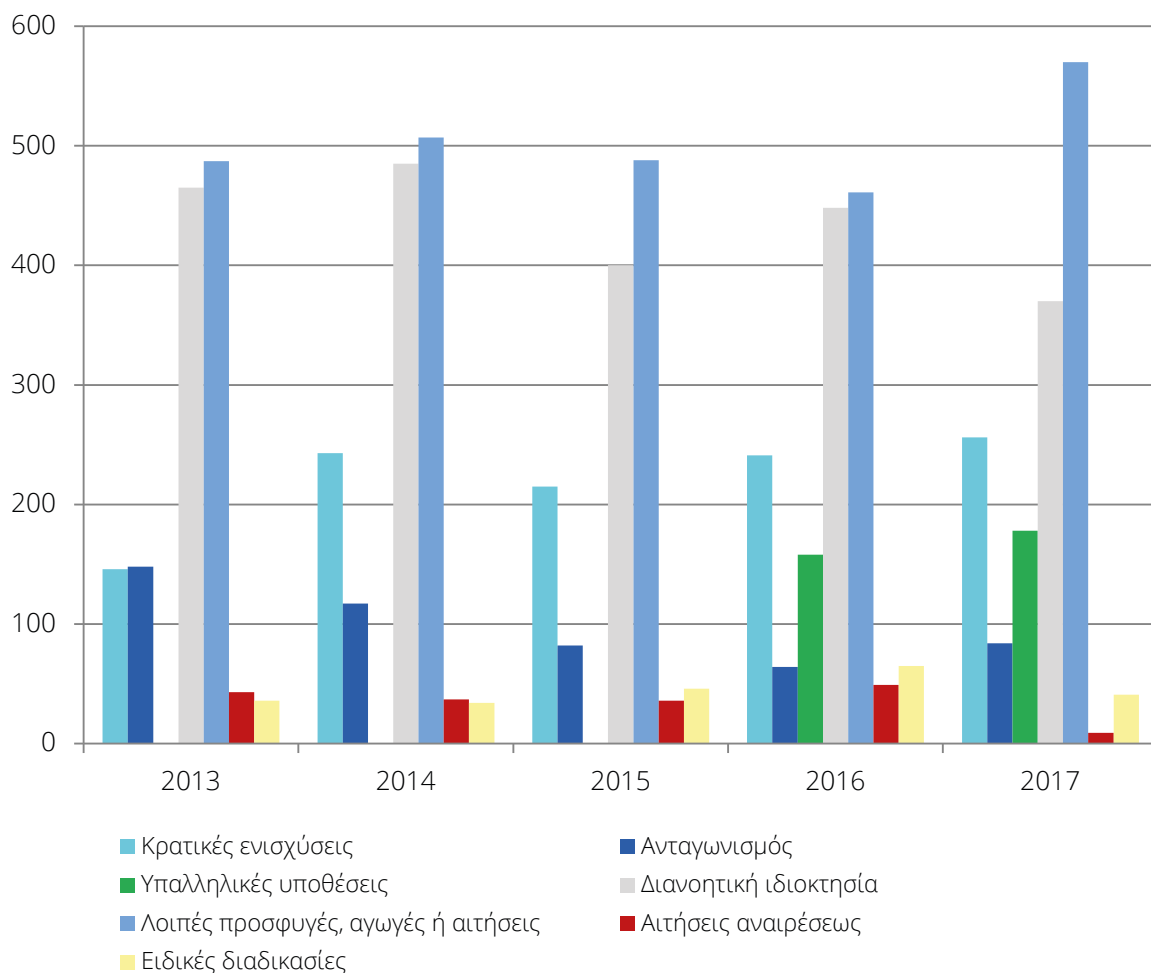
ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΩΝ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΩΝ (ΣΕ ΜΗΝΕΣ) ΟΛΕΣ ΟΙ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΠΟΥ ΠΕΡΑΤΩΘΗΚΑΝ ΜΕ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΗ ΑΠΟΦΑΣΕΩΣ

1/ Η διάρκεια εκφράζεται σε μήνες και σε δέκατα του μήνα. Δεν λαμβάνονται υπόψη για τον υπολογισμό της διάρκειας των διαδικασιών: οι υποθέσεις στις οποίες εκδόθηκε παρεμπόδιση απόφαση, οι ειδικές διαδικασίες, οι αναιρέσεις κατά διατάξεων επί αιτήσεων ασφαλιστικών μέτρων ή παρεμβάσεως και οι υπαλληλικές υποθέσεις που μεταφέρθηκαν στο Γενικό Δικαστήριο την 1η Σεπτεμβρίου 2016.

Η μέση διάρκεια της δίκης στις υπαλληλικές υποθέσεις οι οποίες μεταφέρθηκαν στο Γενικό Δικαστήριο την 1η Σεπτεμβρίου 2016 και περατώθηκαν από αυτό με την έκδοση αποφάσεως ή διατάξεως είναι 21 μήνες (συνυπολογιζομένων των χρονικών διαστημάτων ενώπιον τόσο του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης όσο και του Γενικού Δικαστηρίου).

ΧΙ. ΕΚΚΡΕΜΕΙΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΣΤΙΣ 31 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ ΚΑΘΕ ΕΤΟΥΣ — ΦΥΣΗ ΤΩΝ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΩΝ (2013–2017)

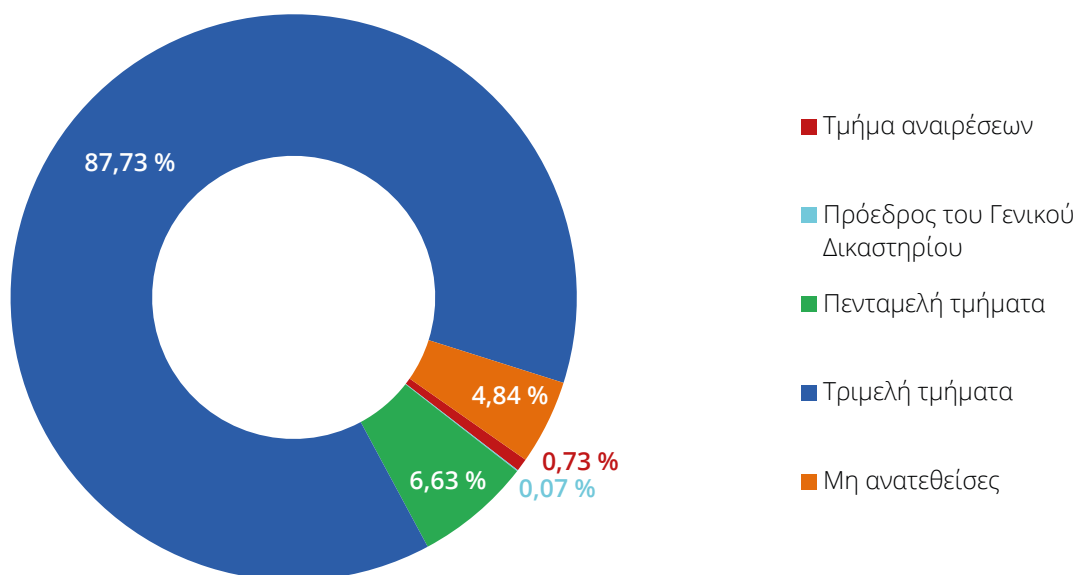
	2013	2014	2015	2016	2017
Αιτήσεις αναιρέσεως	43	37	36	49	9
Ανταγωνισμός	148	117	82	64	84
Διανοητική ιδιοκτησία	465	485	400	448	370
Ειδικές διαδικασίες	36	34	46	65	41
Κρατικές ενισχύσεις	146	243	215	241	256
Λοιπές προσφυγές, αγωγές ή αιτήσεις	487	507	488	461	570
Υπαλληλικές υποθέσεις				158	178
Σύνολο	1 325	1 423	1 267	1 486	1 508

XII. ΕΚΚΡΕΜΕΙΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΣΤΙΣ 31 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ ΚΑΘΕ ΕΤΟΥΣ — ΤΟΜΕΑΣ (2013–2017)

	2013	2014	2015	2016	2017
Ανταγωνισμός	148	117	82	64	84
Βιομηχανική πολιτική		2			
Γεωργία	51	51	56	42	43
Δημόσια υγεία	16	17	4	7	9
Δημόσιες συμβάσεις	36	34	35	24	27
Δημοσιονομικές διατάξεις (προϋπολογισμός, δημοσιονομικό πλαίσιο, ίδιοι πόροι, καταπολέμηση της απάτης)	1	5	7	10	10
Διευρωπαϊκά δίκτυα	3	2	2		2
Δίκαιο των επιχειρήσεων		1	1	1	1
Ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων				1	
Ελευθερία εγκαταστάσεως		1			
Εμπορική πολιτική	45	58	40	36	35
Ενέργεια	1	1	3	4	9
Εξωτερική δράση της Ευρωπαϊκής Ένωσης	1	3	2	4	2
Έρευνα, τεχνολογική ανάπτυξη και διάστημα	8	9	17	19	9
Θεσμικό δίκαιο	50	84	79	85	96
Καταχώριση, αξιολόγηση, αδειοδότηση των χημικών προϊόντων και εφαρμοστέοι περιορισμοί (κανονισμός REACH)	14	14	10	8	14
Κοινή αλιευτική πολιτική	17	5	2	1	1
Κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας	3	1		1	1
Κοινωνική πολιτική		1	1	1	1
Κρατικές ενισχύσεις	146	243	215	241	256
Μεταφορές	5	3			
Οικονομική και νομισματική πολιτική	18	9	3	24	116
Οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή	13	15	14	15	6
Παιδεία, επαγγελματική εκπαίδευση, νεολαία και αθλητισμός	2		3	3	3
Περιβάλλον	18	18	5	7	12
Περιοριστικά μέτρα (εξωτερική δράση)	107	108	103	61	62
Πνευματική και βιομηχανική ιδιοκτησία	465	485	400	448	370
Πολιτισμός	1	1	1	1	
Πρόσβαση στα έγγραφα	38	32	59	65	76
Προσέγγιση των νομοθεσιών	13		1	1	4
Προστασία των καταναλωτών	1	2	2	2	1
Προσχώρηση νέων κρατών μελών	1	1			
Ρήτρα διατησίας	13	17	30	23	27
Σύνδεση Υπερπόντιων Χωρών και Εδαφών	1				
Τελωνειακή ένωση και κοινό δασμολόγιο	7	9	5	5	1
Τουρισμός	1				
Φορολογία	1			2	
Χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης				7	2
Σύνολο Συνθήκης ΕΚ/ΣΛΕΕ	1 245	1 349	1 182	1 213	1 280
Ειδικές διαδικασίες	36	34	46	65	41
Υπηρεσιακή κατάσταση των υπαλλήλων	44	40	39	208	187
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	1 325	1 423	1 267	1 486	1 508

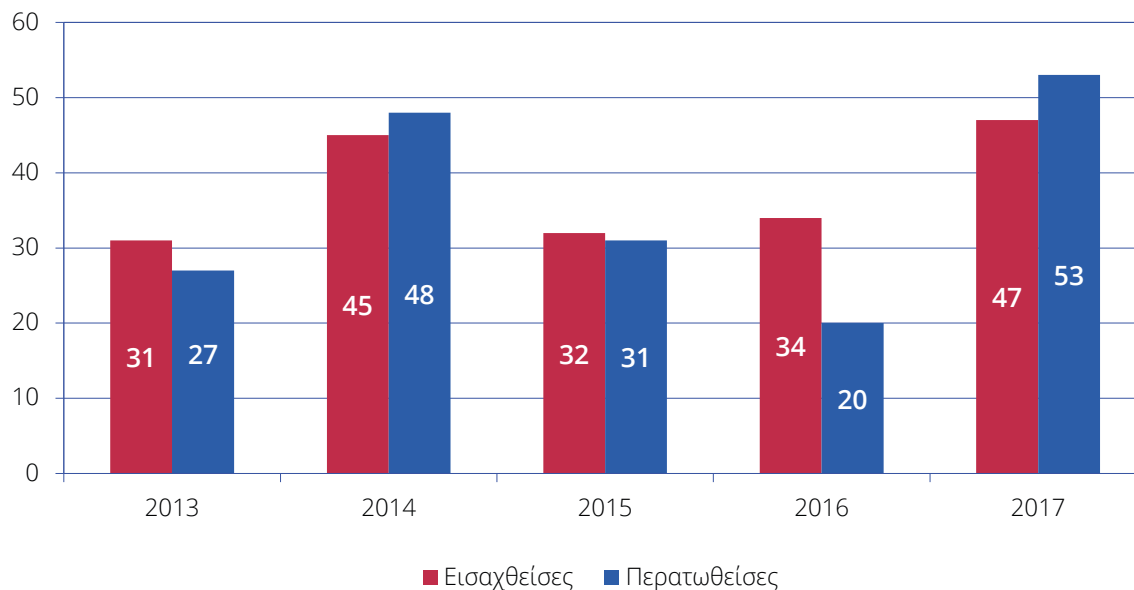
XIII. ΕΚΚΡΕΜΕΙΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΣΤΙΣ 31 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ ΚΑΘΕ ΕΤΟΥΣ — ΔΙΚΑΣΤΙΚΟΣ ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ (2013–2017)

2017

	2013	2014	2015	2016	2017
Τμήμα αναιρέσεων	51	37	48	51	11
Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου	1	1	12	12	1
Πενταμελή τμήματα	12	15	6	23	100
Τριμελή τμήματα	1 146	1 272	1 099	1 253	1 323
Μονομελή τμήματα			1		
Μη ανατεθείσες	115	98	101	147	73
Σύνολο	1 325	1 423	1 267	1 486	1 508

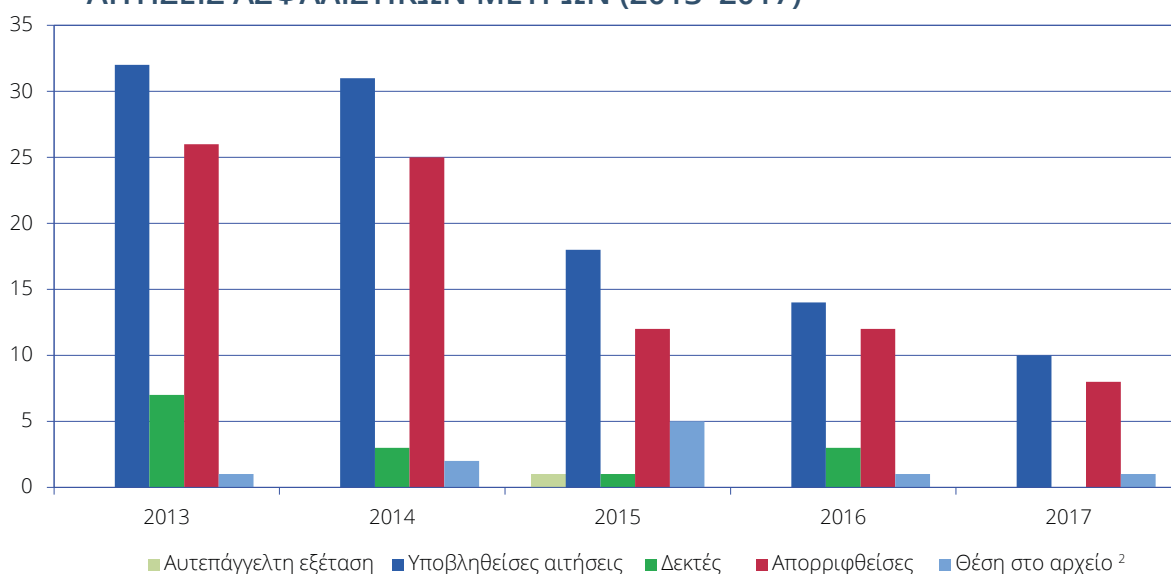
XIV. ΔΙΑΦΟΡΑ — ΑΙΤΗΣΕΙΣ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΩΝ ΜΕΤΡΩΝ (2013-2017)

2017

	Υποβληθείσες αιτήσεις ασφαλιστικών μέτρων	Περατωθείσες διαδικασίες ασφαλιστικών μέτρων	Έκβαση		
			Αίτηση δεκτή	Διαγραφή της υποθέσεως/ Κατάργηση της δίκης	Απόρριψη
Ανταγωνισμός	2	3		1	2
Γεωργία	3				
Δημόσια υγεία	2	1		1	
Δημόσιες συμβάσεις	6	6			6
Δημοσιονομικές διατάξεις (προϋπολογισμός, δημοσιονομικό πλαίσιο, ίδιοι πόροι, καταπολέμηση της απάτης)	1				
Ενέργεια	2	4			4
Έρευνα, τεχνολογική ανάπτυξη και διάστημα		1		1	
Θεσμικό δίκαιο	8	11			11
Καταχώριση, αξιολόγηση, αδειοδότηση των χημικών προϊόντων και εφαρμοστέοι περιορισμοί (κανονισμός REACH)	1	3			3
Κοινή αλιευτική πολιτική	3	3			3
Κρατικές ενισχύσεις	4	2			2
Οικονομική και νομισματική πολιτική		1			1
Περιβάλλον	1	1			1
Περιοριστικά μέτρα (εξωτερική δράση)	8	8			8
Πρόσβαση στα έγγραφα	2	2	1	1	
Ρήτρα διατησίας	1	3			3
Υπηρεσιακή κατάσταση των υπαλλήλων	2	3	1		2
Φορολογία	1	1		1	
Σύνολο	47	53	2	5	46

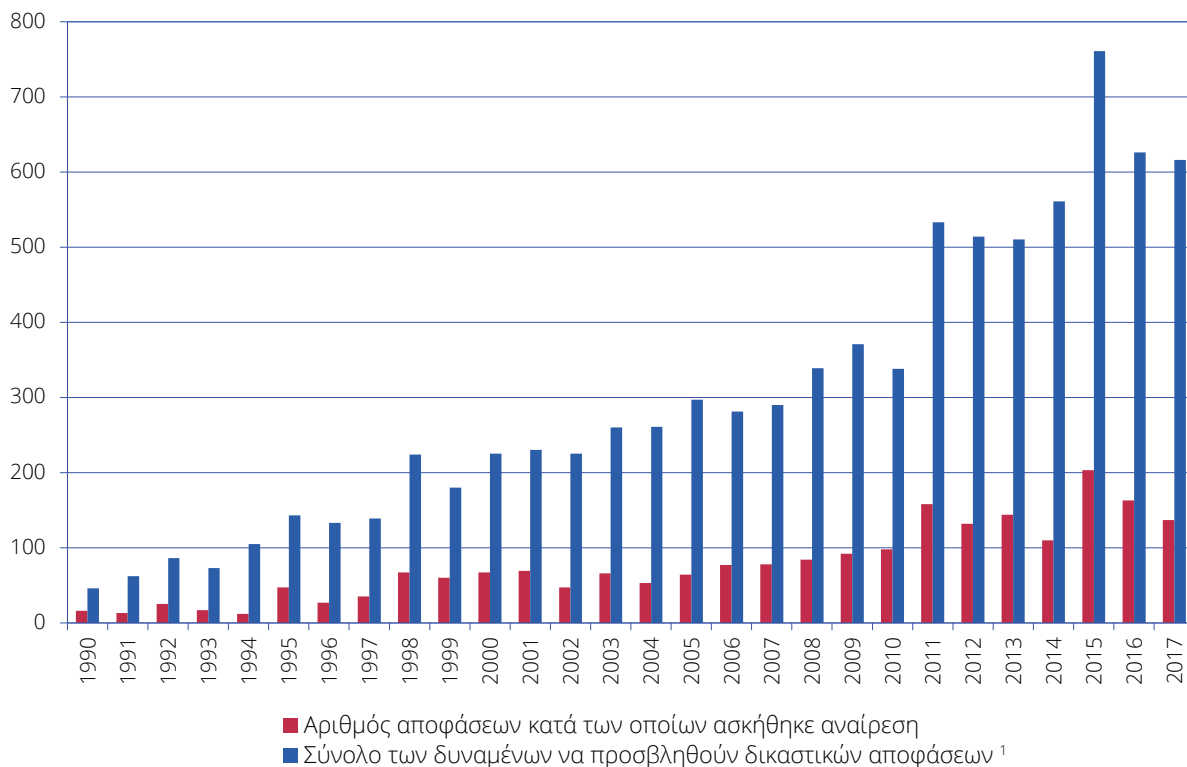
XV. ΔΙΑΦΟΡΑ — ΑΙΤΗΣΕΙΣ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΩΝ ΜΕΤΡΩΝ (2013–2017) ¹

	2013				2014				2015				2016				2017				
	Αυτεπάγγελτη εξέταση		Υποβληθείσες αιτήσεις		Αυτεπάγγελτη εξέταση		Υποβληθείσες αιτήσεις		Αυτεπάγγελτη εξέταση		Υποβληθείσες αιτήσεις		Αυτεπάγγελτη εξέταση		Υποβληθείσες αιτήσεις		Αυτεπάγγελτη εξέταση		Υποβληθείσες αιτήσεις		
	Δεκτές	Απορριφθείσες	Θέση στο αρχείο ²	Δεκτές	Απορριφθείσες	Θέση στο αρχείο ²	Δεκτές	Απορριφθείσες	Θέση στο αρχείο ²	Δεκτές	Απορριφθείσες	Θέση στο αρχείο ²	Δεκτές	Απορριφθείσες	Θέση στο αρχείο ²	Δεκτές	Απορριφθείσες	Θέση στο αρχείο ²			
Ανταγωνισμός		2		2		1		1					1		1		1				
Γεωργία		1		1					1		1										
Δημόσια υγεία		1		2		3	1	1	1		1		1		1		1		1		
Δημόσιες συμβάσεις		2		1		1		2	1	1		1		1		1		1	1		
Ελεύθερη κίνηση κεφαλαίων									2		2										
Ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων													1		1						
Εμπορική πολιτική		15	2	14	1								1		1						
Ενέργεια		1		1																	
Εξωτερική δράση της Ευρωπαϊκής Ένωσης									1		1										
Θεσμικό δίκαιο					1		1		2		2		2		2		5		4	1	
Κρατικές ενισχύσεις					13	2	10		3		2		2		2						
Οικονομική και νομισματική πολιτική									1		1										
Περιβάλλον		5	5		1					1											
Πρόσβαση στα έγγραφα		1		1		2		2		2		2		2		2		2	1		
Περιοριστικά μέτρα (εξωτερική δράση)		4		4		9		9		4		4		1		1					
Υπηρεσιακή κατάσταση των υπαλλήλων									1		1		1		1		1		1		
Χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης													3		3						
Σύνολο		32	7	26	1	31	3	25	2	1	18	1	12	5	14	3	12	1	10	8	1

- 1/ Η ταχεία εκδίκαση μιας υποθέσεως ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου μπορεί να αποφασισθεί είτε κατόπιν αιτήσεως ενός εκ των κύριων διαδίκων είτε, από 1ης Ιουλίου 2015, αυτεπαγγέλτως από το Γενικό Δικαστήριο.
- 2/ Στην κατηγορία «Θέση στο αρχείο» εμπίπτουν οι ακόλουθες περιπτώσεις: ανάκληση της αιτήσεως, παραίτηση, καθώς και περιπτώσεις στις οποίες εκδίδεται διάταξη επί της προσφυγής, πριν ακόμη αποφασισθεί αν θα γίνει δεκτή η αίτηση εκδικάσεως κατά την ταχεία διαδικασία.

XVI. ΔΙΑΦΟΡΑ — ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΟΠΟΙΩΝ ΑΣΚΗΘΗΚΕ ΑΝΑΙΡΕΣΗ ΕΝΩΠΙΟΝ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (1990–2017)

	Αριθμός αποφάσεων κατά των οποίων ασκήθηκε αναίρεση	Σύνολο των δυναμένων να προσβληθούν δικαστικών αποφάσεων ¹	Ποσοστό αποφάσεων κατά των οποίων ασκήθηκε αναίρεση
1990	16	46	35 %
1991	13	62	21 %
1992	25	86	29 %
1993	17	73	23 %
1994	12	105	11 %
1995	47	143	33 %
1996	27	133	20 %
1997	35	139	25 %
1998	67	224	30 %
1999	60	180	33 %
2000	67	225	30 %
2001	69	230	30 %
2002	47	225	21 %
2003	66	260	25 %
2004	53	261	20 %
2005	64	297	22 %
2006	77	281	27 %
2007	78	290	27 %
2008	84	339	25 %
2009	92	371	25 %
2010	98	338	29 %
2011	158	533	30 %
2012	132	514	26 %
2013	144	510	28 %
2014	110	561	20 %
2015	203	761	27 %
2016	163	626	26 %
2017	137	616	22 %

1/ Σύνολο των δυναμένων να προσβληθούν δικαστικών αποφάσεων — αποφάσεις και διατάξεις επί αιτήσεων ασφαλιστικών μέτρων και περί απορρίψεως αιτήσεων παρεμβάσεως, καθώς και όλες οι διατάξεις που περατώνουν τη δίκη πλην των σχετικών με διαγραφή ή παραπομπή της υποθέσεως— για τις οποίες η προθεσμία ασκήσεως αναίρεσεως έληξε ή κατά των οποίων ασκήθηκε αναίρεση.

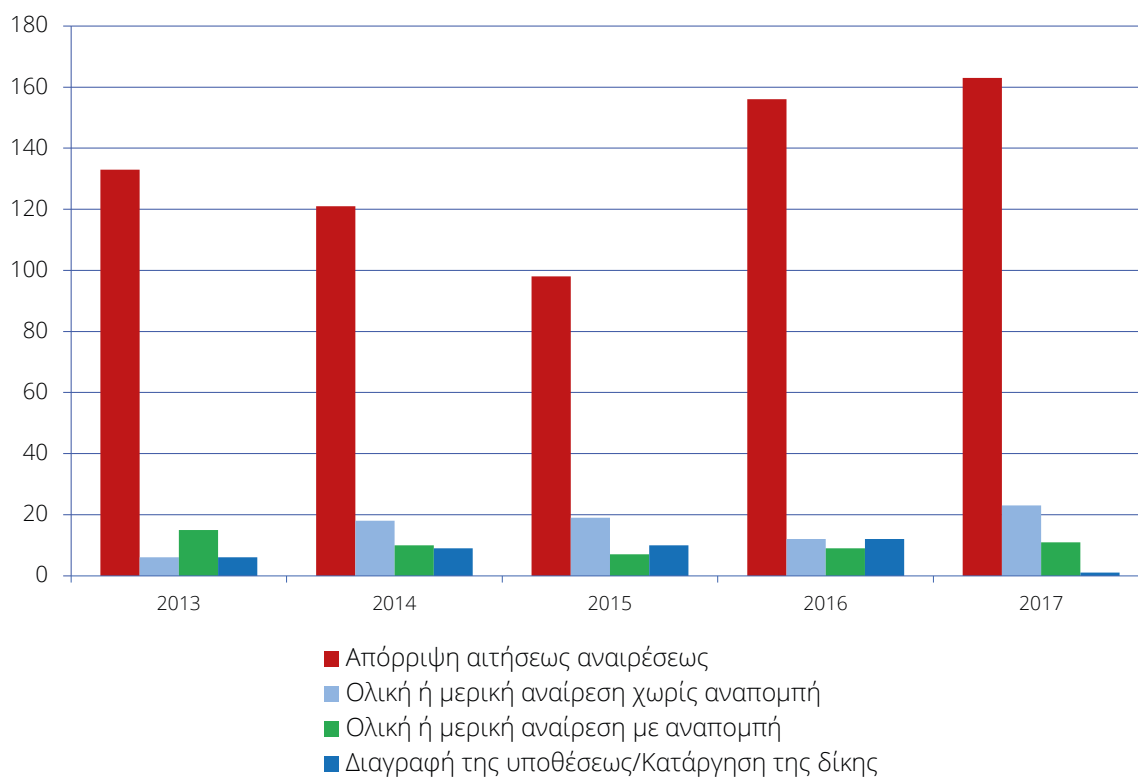
**XVII. ΔΙΑΦΟΡΑ —
ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΩΝ ΑΝΑΙΡΕΣΕΩΝ ΠΟΥ ΑΣΚΗΘΗΚΑΝ ΕΝΩΠΙΟΝ ΤΟΥ
ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ, ΑΝΑΛΟΓΩΣ ΤΗΣ ΦΥΣΕΩΣ ΤΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ (2013–2017)**

	2013			2014			2015			2016			2017		
	Αποφάσεις κατά των οποίων ασκήθηκε αναίρεση	Αποφάσεις δυνάμενες να προσβληθούν	Αναιρέσεις σε %	Αποφάσεις κατά των οποίων ασκήθηκε αναίρεση	Αποφάσεις δυνάμενες να προσβληθούν	Αναιρέσεις σε %	Αποφάσεις κατά των οποίων ασκήθηκε αναίρεση	Αποφάσεις δυνάμενες να προσβληθούν	Αναιρέσεις σε %	Αποφάσεις κατά των οποίων ασκήθηκε αναίρεση	Αποφάσεις δυνάμενες να προσβληθούν	Αναιρέσεις σε %	Αποφάσεις κατά των οποίων ασκήθηκε αναίρεση	Αποφάσεις δυνάμενες να προσβληθούν	Αναιρέσεις σε %
Αιτήσεις αναιρέσεως							2								
Ανταγωνισμός	28	73	38 %	15	44	34 %	32	61	52 %	17	41	41 %	5	17	29 %
Διανοητική ιδιοκτησία	38	183	21 %	33	209	16 %	64	333	19 %	48	276	17 %	52	298	17 %
Ειδικές διαδικασίες													3	3	100 %
Κρατικές ενισχύσεις	16	52	31 %	15	77	19 %	22	75	29 %	23	56	41 %	8	25	32 %
Λοιπές προσφυγές, αγωγές ή αιτήσεις	62	202	31 %	47	231	20 %	85	290	29 %	75	253	30 %	61	236	26 %
Υπαλληλικές υποθέσεις													8	37	22 %
Σύνολο	144	510	28 %	110	561	20 %	203	761	27 %	163	626	26 %	137	616	22 %

**XVIII. ΔΙΑΦΟΡΑ —
ΕΚΒΑΣΗ ΤΩΝ ΑΝΑΙΡΕΣΕΩΝ ΠΟΥ ΑΣΚΗΘΗΚΑΝ ΕΝΩΠΙΟΝ
ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (2017)
(ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ)**

	Απόρριψη αιτήσεως αναίρεσεως	Ολική ή μερική αναίρεση χωρίς αναπομπή	Ολική ή μερική αναίρεση με αναπομπή	Διαγραφή της υποθέσεως/ κατάργηση της δίκης	Σύνολο
Ανταγωνισμός	36	6	3		45
Αρχές του δικαίου της Ένωσης	1				1
Γεωργία	8	1	2		11
Δημόσια υγεία	3	1			4
Δημόσιες συμβάσεις		1			1
Δημοσιονομικές διατάξεις (προϋπολογισμός, δημοσιονομικό πλαίσιο, ίδιοι πόροι, καταπολέμηση της απάτης)	3				3
Διαδικασία	3				3
Εμπορική πολιτική	8	4			12
Ενέργεια			1		1
Έρευνα, τεχνολογική ανάπτυξη και διάστημα	2				2
Θεσμικό δίκαιο	17	2			19
Καταχώριση, αξιολόγηση, αδειοδότηση των χημικών προϊόντων και εφαρμοστέοι περιορισμοί (κανονισμός REACH)	6				6
Κοινή αλιευτική πολιτική	1				1
Κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας	7		1		8
Κρατικές ενισχύσεις	15	5	3	1	24
Μεταφορές	1				1
Οικονομική και νομισματική πολιτική	1				1
Περιβάλλον	1				1
Πνευματική και βιομηχανική ιδιοκτησία	39	2	1		42
Πρόσβαση στα έγγραφα	8	1			9
Προσέγγιση των νομοθεσιών	1				1
Προστασία των καταναλωτών	1				1
Υπηρεσιακή κατάσταση των υπαλλήλων	1				1
Σύνολο	163	23	11	1	198

**ΧΙΧ. ΔΙΑΦΟΡΑ —
ΕΚΒΑΣΗ ΤΩΝ ΑΝΑΙΡΕΣΕΩΝ ΠΟΥ ΑΣΚΗΘΗΚΑΝ ΕΝΩΠΙΟΝ ΤΟΥ
ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (2013–2017)
(ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ)**

	2013	2014	2015	2016	2017
Απόρριψη αιτήσεως αναίρεσεως	133	121	98	156	163
Ολική ή μερική αναίρεση χωρίς αναπομπή	6	18	19	12	23
Ολική ή μερική αναίρεση με αναπομπή	15	10	7	9	11
Διαγραφή της υποθέσεως/Κατάργηση της δίκης	6	9	10	12	1
Σύνολο	160	158	134	189	198

XX. ΔΙΑΦΟΡΑ —

ΓΕΝΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ (1989–2017)

ΕΙΣΑΧΘΕΙΣΕΣ, ΠΕΡΑΤΩΘΕΙΣΕΣ, ΕΚΚΡΕΜΕΙΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ

	Εισαχθείσες υποθέσεις ¹	Περατωθείσες υποθέσεις ²	Εκκρεμείς υποθέσεις στις 31 Δεκεμβρίου κάθε έτους
1989	169	1	168
1990	59	82	145
1991	95	67	173
1992	123	125	171
1993	596	106	661
1994	409	442	628
1995	253	265	616
1996	229	186	659
1997	644	186	1 117
1998	238	348	1 007
1999	384	659	732
2000	398	343	787
2001	345	340	792
2002	411	331	872
2003	466	339	999
2004	536	361	1 174
2005	469	610	1 033
2006	432	436	1 029
2007	522	397	1 154
2008	629	605	1 178
2009	568	555	1 191
2010	636	527	1 300
2011	722	714	1 308
2012	617	688	1 237
2013	790	702	1 325
2014	912	814	1 423
2015	831	987	1 267
2016	974	755	1 486
2017	917	895	1 508
Σύνολο	14 374	12 866	

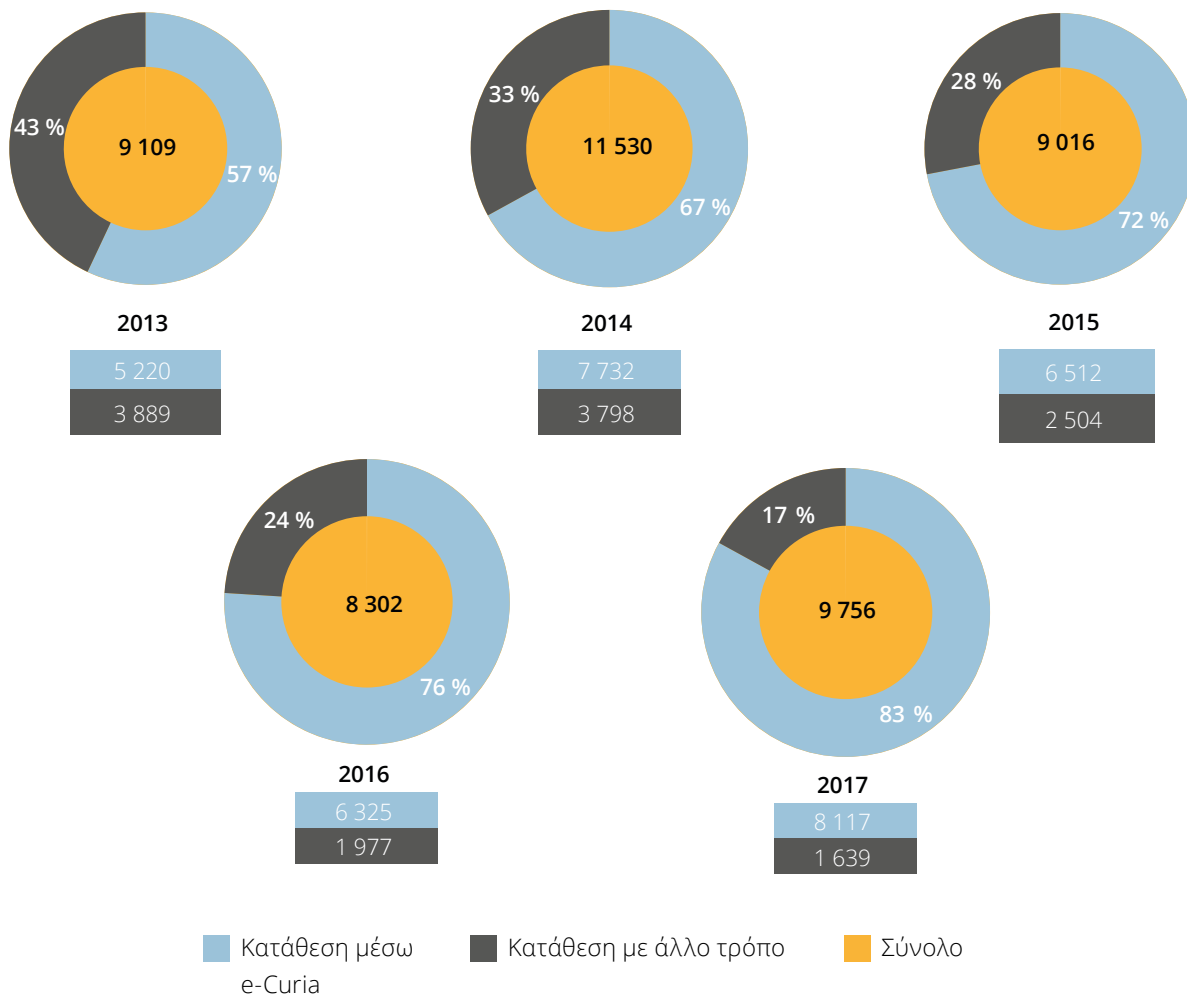
- 1/ 1989: το Δικαστήριο παρέπεμψε 153 υποθέσεις στο νεοσύστατο τότε Πρωτοδικείο.
1993: το Δικαστήριο παρέπεμψε 451 υποθέσεις στο πλαίσιο της πρώτης διευρύνσεως των αρμοδιοτήτων του Πρωτοδικείου.
1994: το Δικαστήριο παρέπεμψε 14 υποθέσεις στο πλαίσιο της δεύτερης διευρύνσεως των αρμοδιοτήτων του Πρωτοδικείου.
2004–2005: το Δικαστήριο παρέπεμψε 25 υποθέσεις στο πλαίσιο της τρίτης διευρύνσεως των αρμοδιοτήτων του Πρωτοδικείου.
2016: την 1η Σεπτεμβρίου, 139 υπαλληλικές υποθέσεις μεταφέρθηκαν στο Γενικό Δικαστήριο.
- 2/ 2005–2006: Το Πρωτοδικείο παρέπεμψε 118 υποθέσεις στο νεοσύστατο τότε Δικαστήριο Δημόσιας Διοίκησης.

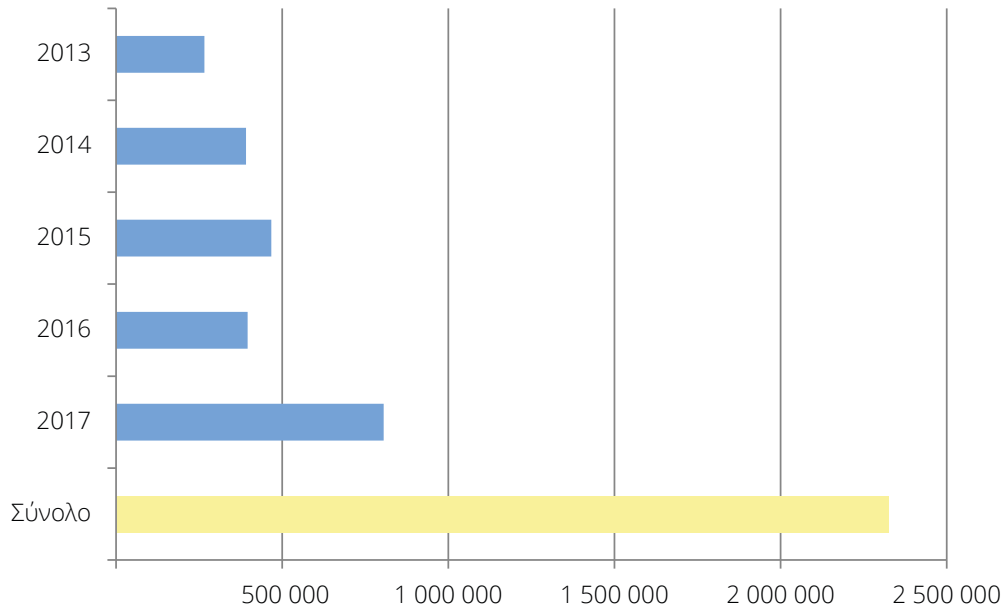
XXI. ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (2015–2017)

Τομείς δραστηριότητας	2015	2016	2017
Αριθμός των διαδικαστικών εγγράφων που πρωτοκολλήθηκαν στη Γραμματεία ¹	46 432	49 771	55 070
Αριθμός εισαγωγικών δικογράφων ²	831	835	917
Αριθμός υπαλληλικών υποθέσεων που μεταφέρθηκαν στο Γενικό Δικαστήριο ³	-	139	-
Ποσοστό εισαγωγικών δικογράφων που χρειάστηκαν τακτοποίηση ⁴	42,50 %	38,20 %	41,20 %
Αριθμός υπομνημάτων (πέραν των εισαγωγικών δικογράφων)	4 484	3 879	4 449
Αριθμός αιτήσεων παρεμβάσεως	194	160	565
Αριθμός αιτήσεων εμπιστευτικής μεταχείρισεως (των δεδομένων που περιέχονταν σε διαδικαστικά έγγραφα) ⁵	144	163	212
Σχέδια διατάξεων τα οποία προετοιμάστηκαν από τη Γραμματεία ⁶ (προδήλως απαράδεκτο πριν από την επίδοση, αναστολή/ επανάληψη, ένωση υποθέσεων προς συνεκδίκαση, ένωση ενστάσεως απαραδέκτου με την ουσία προς κοινή εξέταση, αποδοχή αιτήσεως παρεμβάσεως, διαγραφή, κατάργηση της δίκης σε υποθέσεις διανοητικής ιδιοκτησίας, επανάληψη της προφορικής διαδικασίας και διόρθωση)	521	241	317
Αριθμός συνεδριάσεων τμήματος (με παρουσία υπαλλήλου της Γραμματείας)	303	321	405
Αριθμός πρακτικών που τηρήθηκαν σε επ' ακροατηρίου συζητήσεις και εγγράφων προς διαπίστωση της εκφωνήσεως αποφάσεων	873	637	812

- 1/ Ο αριθμός αυτός είναι ενδεικτικός του φόρτου εργασίας της υπηρεσίας αφού κάθε εισερχόμενο ή εξερχόμενο έγγραφο πρέπει να πρωτοκολληθεί. Ο αριθμός των διαδικαστικών εγγράφων που πρωτοκολλούνται τελεί σε συνάρτηση με τη φύση των διαδικασιών ενώπιον του δικαιοδοτικού οργάνου. Δεδομένου ότι στο πλαίσιο ευθείας προσφυγής ή αγωγής, ο αριθμός των διαδικιών είναι περιορισμένος [προσφεύγων ή ενάγων, καθού ή εναγόμενος και, ενδεχομένως, ένας ή περισσότεροι παρεμβαίνοντες], οι επιδόσεις γίνονται μόνον σε αυτά τα πρόσωπα.
- 2/ Κάθε υπόμνημα (και εισαγωγικό δικόγραφο) που κατατίθεται, πρέπει να πρωτοκολληθεί, να περιληφθεί στη δικογραφία, να τακτοποιηθεί εφόσον τούτο απαιτείται, να προωθηθεί στα γραφεία των δικαστών με διαβιβαστικό έγγραφο, ενίοτε λεπτομερές, στη συνέχεια ενδεχομένως να μεταφραστεί και, τέλος, να επιδοθεί στους διαδίκους.
- 3/ Την 1η Σεπτεμβρίου 2016.
- 4/ Σε περίπτωση που το εισαγωγικό δικόγραφο (ή οποιοδήποτε άλλο υπόμνημα) δεν πληροί ορισμένες προϋποθέσεις, η Γραμματεία προβαίνει σε τακτοποίηση, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα από τους διαδικαστικούς κανόνες.
- 5/ Πρόκειται για όλες τις αιτήσεις εμπιστευτικής μεταχείρισεως, ανεξαρτήτως του πόσα από τα δεδομένα που περιέχονταν σε ένα ή περισσότερα υπομνήματα αφορούσε η εκάστοτε αίτηση.
- 6/ Από 1ης Ιουλίου 2015, ημερομηνία ενάρξεως της ισχύος του νέου Κανονισμού Διαδικασίας του Γενικού Δικαστηρίου, αντί να εκδίδονται, όπως συνέβαινε κατά το παρελθόν, διατάξεις για ορισμένα ζητήματα (αναστολή/επανάληψη, συνεκδίκαση υποθέσεων, παρέμβαση κράτους μέλους ή θεσμικού οργάνου χωρίς αίτηση εμπιστευτικής μεταχείρισεως), λαμβάνεται απλώς σχετική απόφαση, η οποία περιλαμβάνεται εν συνεχεία στη δικογραφία.

XXII. ΤΡΟΠΟΙ ΚΑΤΑΘΕΣΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΕΓΓΡΑΦΩΝ ΕΝΩΠΙΟΝ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ

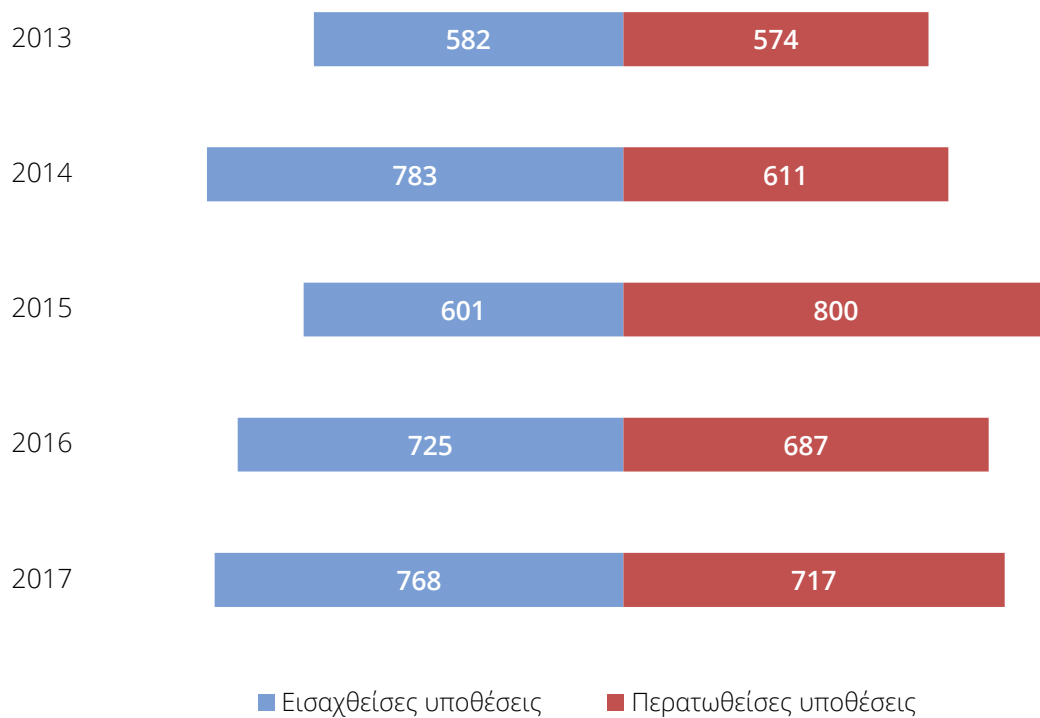

XXIII. ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΕΛΙΔΩΝ ΠΟΥ ΚΑΤΑΤΕΘΗΚΑΝ ΜΕΣΩ E-CURIA (2013–2017) ¹

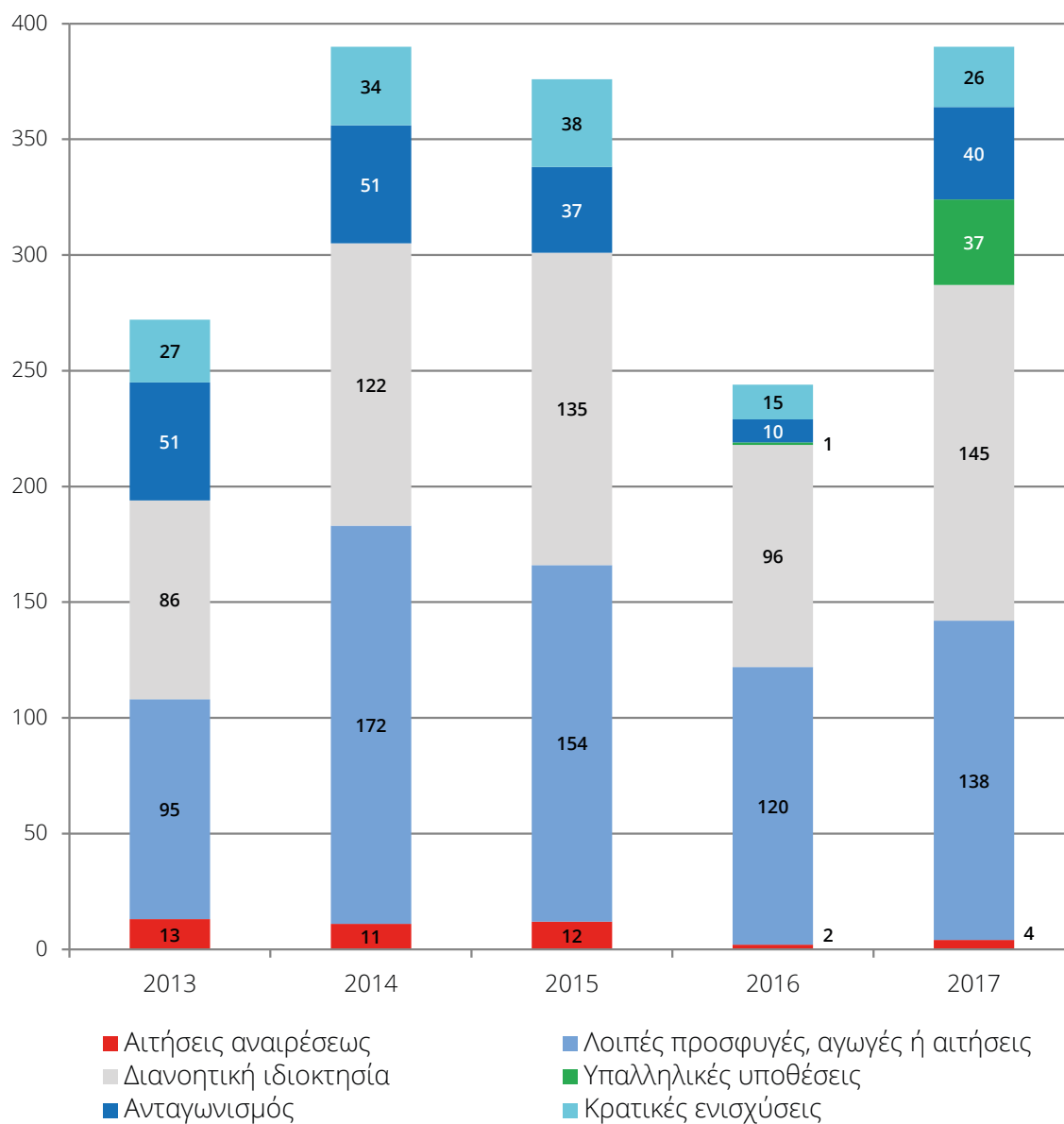
	2013	2014	2015	2016	2017	Σύνολο
Αριθμός σελίδων που κατατέθηκαν μέσω e-Curia	266 048	390 892	466 875	396 072	805 768	2 325 655

1/ Για τα έτη 2013 έως 2016, τα στατιστικά στοιχεία δεν περιλαμβάνουν τον αριθμό των σελίδων των εισαγωγικών δικογράφων.

XXIV. ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΕΝΕΣ ΣΤΗΝ ΕΠΙΣΗΜΗ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ (2013–2017)

XXV. ΑΡΙΘΜΟΣ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ ΣΤΙΣ ΟΠΟΙΕΣ ΔΙΕΞΗΧΘΗ ΕΠ' ΑΚΡΟΑΤΗΡΙΟΥ ΣΥΖΗΤΗΣΗ (2013-2017)

	2013	2014	2015	2016	2017
Σύνολο	272	390	376	244	390

Ε/ ΣΥΝΘΕΣΗ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ

(Σειρά πρωτοκόλλου στις 31 Δεκεμβρίου 2017)

Πρώτη σειρά, από αριστερά προς τα δεξιά:

I. Labucka, δικαστής, A. M. Collins, G. Berardis, H. Kanninen και M. Prek, πρόεδροι τμήματος, M. van der Woude, Αντιπρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου, M. Jaeger, Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου, I. Pelikánová, S. Frimodt Nielsen, Δ. Γρατσίας, V. Tomljenović και S. Gervasoni πρόεδροι τμήματος, Σ. Παπασάββας, δικαστής

Δεύτερη σειρά, από αριστερά προς τα δεξιά:

K. Ηλιόπουλος, L. Madise, V. Kreuzschitz, E. Buttigieg, J. Schwarcz, A. Dittrich, M. Kancheva, E. Bieliūnas, I. Ulloa Rubio, I. S. Forrester και L. Calvo-Sotelo Ibáñez-Martín, δικαστές

Τρίτη σειρά, από αριστερά προς τα δεξιά:

P. Nihoul, R. Barents, I. Reine, P. G. Xuereb, N. Róttorak, V. Valančius, D. Spielmann, Z. Csehi, A. Μαρκουλλή, F. Schalin, E. Perillo και R. da Silva Passos, δικαστές

Τέταρτη σειρά, από αριστερά προς τα δεξιά:

G. De Baere, A. Kornezov, J. Passer, O. Spineanu-Matei, J. Svenningsen, B. Berke, U. Öberg, M. J. Costeira, K. Kowalik-Bańczyk και C. Mac Eochaidh, δικαστές, E. Coulon, Γραμματέας

1. ΜΕΤΑΒΟΛΕΣ ΤΗΣ ΣΥΝΘΕΣΗΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΚΑΤΑ ΤΟ 2017

Στις 16 Νοεμβρίου 2016 ανανεώθηκε, για την περίοδο από τις 6 Οκτωβρίου 2017 έως τις 5 Οκτωβρίου 2023, η θητεία του Emmanuel Coulon, του οποίου η πρώτη θητεία ως Γραμματέα του Γενικού Δικαστηρίου άρχισε στις 6 Οκτωβρίου 2005 και έληγε στις 5 Οκτωβρίου 2017.

ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΗ ΤΗΣ 8ης ΙΟΥΝΙΟΥ 2017

Με απόφαση της 29ης Μαρτίου 2017, οι αντιπρόσωποι των κυβερνήσεων των κρατών μελών διόρισαν τον Colm Mac Eochaidh δικαστή στο Γενικό Δικαστήριο, για την περίοδο από τις 2 Απριλίου 2017 ως τις 31 Αυγούστου 2019.

Στις 8 Ιουνίου 2017 πραγματοποιήθηκε πανηγυρική συνεδρίαση του Δικαστηρίου επ' ευκαιρία της ορκωμοσίας και της ανάληψης καθηκόντων του νέου αυτού δικαστή του Γενικού Δικαστηρίου.

ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΗ ΤΗΣ 4ης ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 2017

Με απόφαση της 6ης Σεπτεμβρίου 2017, οι αντιπρόσωποι των κυβερνήσεων των κρατών μελών διόρισαν τον Geert De Baere δικαστή στο Γενικό Δικαστήριο, για την περίοδο από τις 15 Σεπτεμβρίου 2017 ως τις 31 Αυγούστου 2022.

Στις 4 Οκτωβρίου 2017 πραγματοποιήθηκε πανηγυρική συνεδρίαση του Δικαστηρίου επ' ευκαιρία της ορκωμοσίας και της ανάληψης καθηκόντων του νέου αυτού δικαστή του Γενικού Δικαστηρίου.

2. ΣΕΙΡΑ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟΥ

ΑΠΟ ΤΗΝ 1^η ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 2017 ΕΩΣ ΤΙΣ 8 ΙΟΥΝΙΟΥ 2017

M. JAEGER, Πρόεδρος
M. van der WOUDE, Αντιπρόεδρος
I. PELIKÁΝΟΝΑ, πρόεδρος τμήματος
M. PREK, πρόεδρος τμήματος
S. FRIMODT NIELSEN, πρόεδρος τμήματος
H. KANNINEN, πρόεδρος τμήματος
Δ. ΓΡΑΤΣΙΑΣ, πρόεδρος τμήματος
G. BERARDIS, πρόεδρος τμήματος
V. TOMLJENOVÍČ, πρόεδρος τμήματος
A. M. COLLINS, πρόεδρος τμήματος
S. GERVASONI, πρόεδρος τμήματος
I. LABUCKA, δικαστής
Σ. ΠΑΠΑΣΑΒΒΑΣ, δικαστής
A. DITTRICH, δικαστής
J. SCHWARCZ, δικαστής
M. KANCHEVA, δικαστής
E. BUTTIGIEG, δικαστής
E. BIELIŪNAS, δικαστής
V. KREUSCHITZ, δικαστής
I. ULLOA RUBIO, δικαστής
L. MADISE, δικαστής
I. S. FORRESTER, δικαστής
Κ. ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ, δικαστής
L. CALVO-SOTELO IBÁÑEZ-MARTÍN, δικαστής
D. SPIELMANN, δικαστής
V. VALANČIUS, δικαστής
Z. CSEHI, δικαστής
N. ΡΟΪΤΟΡΑΚ, δικαστής
Α. ΜΑΡΚΟΥΛΛΗ, δικαστής
P. G. XUEREB, δικαστής
F. SCHALIN, δικαστής
I. REINE, δικαστής
E. PERILLO, δικαστής
R. BARENTS, δικαστής
R. da SILVA PASSOS, δικαστής
P. NIHOUL, δικαστής
B. BERKE, δικαστής
J. SVENNINGSSEN, δικαστής
U. ÖBERG, δικαστής
O. SPINEANU-MATEI, δικαστής
M. J. COSTEIRA, δικαστής
J. PASSER, δικαστής
Κ. ΚΩΒΑΛΙΚ-ΒΑΝΤΣΥΚ, δικαστής
Α. ΚΟΡΝΕΖΟΒ, δικαστής

E. COULON, Γραμματέας

ΑΠΟ ΤΙΣ 8 ΙΟΥΝΙΟΥ 2017 ΕΩΣ ΤΙΣ 4 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 2017

M. JAEGER, Πρόεδρος
M. van der WOUDE, Αντιπρόεδρος
I. PELIKÁNOVÁ, πρόεδρος τμήματος
M. PREK, πρόεδρος τμήματος
S. FRIMODT NIELSEN, πρόεδρος τμήματος
H. KANNINEN, πρόεδρος τμήματος
Δ. ΓΡΑΤΣΙΑΣ, πρόεδρος τμήματος
G. BERARDIS, πρόεδρος τμήματος
V. TOMLJENOVÍČ, πρόεδρος τμήματος
A. M. COLLINS, πρόεδρος τμήματος
S. GERVASONI, πρόεδρος τμήματος
I. LABUCKA, δικαστής
Σ. ΠΑΠΑΣΑΒΒΑΣ, δικαστής
A. DITTRICH, δικαστής
J. SCHWARCZ, δικαστής
M. KANCHEVA, δικαστής
E. BUTTIGIEG, δικαστής
E. BIELIŪNAS, δικαστής
V. KREUSCHITZ, δικαστής
I. ULLOA RUBIO, δικαστής
L. MADISE, δικαστής
I. S. FORRESTER, δικαστής
Κ. ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ, δικαστής
L. CALVO-SOTELO IBÁÑEZ-MARTÍN, δικαστής
D. SPIELMANN, δικαστής
V. VALANČIUS, δικαστής
Z. CSEHI, δικαστής
N. ΡÓΛΤΟΡΑΚ, δικαστής
Α. ΜΑΡΚΟΥΛΛΗ, δικαστής
P. G. XUEREB, δικαστής
F. SCHALIN, δικαστής
I. REINE, δικαστής
E. PERILLO, δικαστής
R. BARENTS, δικαστής
R. da SILVA PASSOS, δικαστής
P. NIHOUL, δικαστής
B. BERKE, δικαστής
J. SVENNINGSEN, δικαστής
U. ÖBERG, δικαστής
O. SPINEANU-MATEI, δικαστής
M. J. COSTEIRA, δικαστής
J. PASSER, δικαστής
K. KOWALIK-BAŃCZYK, δικαστής
Α. KORNEZOV, δικαστής
C. MAC EΟCHAIDH, δικαστής

E. COULON, Γραμματέας

ΑΠΟ ΤΙΣ 4 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 2017 ΕΩΣ ΤΙΣ 31 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 2017

M. JAEGER, Πρόεδρος
M. van der WOUDE, Αντιπρόεδρος
I. PELIKÁNOVÁ, πρόεδρος τμήματος
M. PREK, πρόεδρος τμήματος
S. FRIMODT NIELSEN, πρόεδρος τμήματος
H. KANNINEN, πρόεδρος τμήματος
Δ. ΓΡΑΤΣΙΑΣ, πρόεδρος τμήματος
G. BERARDIS, πρόεδρος τμήματος
V. TOMLJENOVÍČ, πρόεδρος τμήματος
A. M. COLLINS, πρόεδρος τμήματος
S. GERVASONI, πρόεδρος τμήματος
I. LABUCKA, δικαστής
Σ. ΠΑΠΑΣΑΒΒΑΣ, δικαστής
A. DITTRICH, δικαστής
J. SCHWARCZ, δικαστής
M. KANCHEVA, δικαστής
E. BUTTIGIEG, δικαστής
E. BIELIŪNAS, δικαστής
V. KREUSCHITZ, δικαστής
I. ULLOA RUBIO, δικαστής
L. MADISE, δικαστής
I. S. FORRESTER, δικαστής
Κ. ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ, δικαστής
L. CALVO-SOTELO IBÁÑEZ-MARTÍN, δικαστής
D. SPIELMANN, δικαστής
V. VALANČIUS, δικαστής
Z. CSEHI, δικαστής
N. ΡÓΛΤΟΡΑΚ, δικαστής
Α. ΜΑΡΚΟΥΛΛΗ, δικαστής
P. G. XUEREB, δικαστής
F. SCHALIN, δικαστής
I. REINE, δικαστής
E. PERILLO, δικαστής
R. BARENTS, δικαστής
R. da SILVA PASSOS, δικαστής
P. NIHOUL, δικαστής
B. BERKE, δικαστής
J. SVENNINGSEN, δικαστής
U. ÖBERG, δικαστής
O. SPINEANU-MATEI, δικαστής
M. J. COSTEIRA, δικαστής
J. PASSER, δικαστής
K. KOWALIK-BAŃCZYK, δικαστής
Α. KORNEZOV, δικαστής
C. MAC EΟCHAIDH, δικαστής
G. DE BAERE, δικαστής

E. COULON, Γραμματέας

3. ΠΡΩΗΝ ΜΕΛΗ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ

(κατά σειρά ανάληψης καθηκόντων)

ΔΙΚΑΣΤΕΣ

Donal Patrick Michael BARRINGTON (1989–1996) (†)
 Antonio SAGGIO (1989–1998), Πρόεδρος (1995–1998) (†)
 David Alexander Ogilvy EDWARD (1989–1992)
 Heinrich KIRSCHNER (1989–1997) (†)
 Χρήστος ΓΕΡΑΡΗΣ (1989–1992)
 Romain Alphonse SCHINTGEN (1989–1996)
 Cornelis Paulus BRIËT (1989–1998)
 José Luis da CRUZ VILAÇA (1989–1995), Πρόεδρος (1989–1995)
 Bo VESTERDORF (1989–2007), Πρόεδρος (1998–2007)
 Rafael GARCÍA-VALDECASAS Y FERNÁNDEZ (1989–2007)
 Jacques BIANCARELLI (1989–1995)
 Koen LENAERTS (1989–2003)
 Christopher William BELLAMY (1992–1999)
 Ανδρέας ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΣ (1992–1998)
 Virpi TIILI (1995–2009)
 Pernilla LINDH (1995–2006)
 Josef AZIZI (1995–2013)
 André POTOCKI (1995–2001)
 Rui Manuel GENS de MOURA RAMOS (1995–2003)
 John D. COOKE (1996–2008)
 Jörg PIRRUNG (1997–2007)
 Paolo MENGOZZI (1998–2006)
 Arjen W. H. MEIJ (1998–2010)
 Μιχαήλ ΒΗΛΑΡΑΣ (1998–2010)
 Nicholas James FORWOOD (1999–2015)
 Hubert LEGAL (2001–2007)
 Maria Eugénia MARTINS de NAZARÉ RIBEIRO (2003–2016)
 Franklin DEHOUSSE (2003–2016)
 Ena CREMONA (2004–2012)
 Ottó CZÚCZ (2004–2016)
 Irena WISZNIEWSKA-BIAŁECKA (2004–2016)
 Daniel ŠVÁBY (2004–2009)
 Vilenas VADAPALAS (2004–2013)
 Küllike JÜRIMÄE (2004–2013)
 Verica TRSTENJAK (2004–2006)
 Enzo MOAVERO MILANESI (2006–2011)
 Nils WAHL (2006–2012)
 Teodor TCHIPEV (2007–2010)
 Valeriu M. CIUCĂ (2007–2010)
 Santiago SOLDEVILA FRAGOSO (2007–2013)
 Laurent TRUCHOT (2007–2013)
 Kevin O’HIGGINS (2008–2013)
 Andrei POPESCU (2010–2016)
 Carl WETTER (2013–2016)

ΠΡΟΕΔΡΟΙ

José Luis da CRUZ VILAÇA (1989–1995)

Antonio SAGGIO (1995–1998) (†)

Bo VESTERDORF (1998–2007)

ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ

Hans JUNG (1989–2005) (†)

ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ
ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ